SUMMA PHILOSOPHIÆ

E

D. THOMÆ AQUINATIS

DOCTRINA

TOM. I. SECT. II. — PHYSICÆ PARS PRIMA.

IMPRIMATUR

Fr. Raphael Pierotti, O. P.

S. P. A. Magister.

CONSPECTUS

TOTIUS OPERIS

TOMI TRES, IN SEX SECTIONES DIVISI

TOMUS I	SECTIO I. — Logica
	SECTIO II. — Physica, pars prima
TOMUS II	SECTIO III. — Physica, pars secunda
	SECTIO IV. — Physica, pars tertia
TOMUS III	SECTIO V. — Ethica
	SECTIO VI. — Metaphysica

BIBLIOTHECA THEOLOGIÆ ET PHILOSOPHIÆ SCHOLASTICÆ

SELECTA ATQUE COMPOSITA

A FRANCISCO EHRLE S. J.

SUMMA

PHILOSOPHIÆ

EX VARIIS LIBRIS

D. THOMÆ AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI

IN ORDINEM CURSUS PHILOSOPHICI

ACCOMMODATA

A COSMO ALAMANNO, S. J.

EDITIO JUXTA ALTERAM PARISIENSEM VULGATAM A CANONICIS REGULARIBUS ORD. S. AUG. CONGREGATIONIS GALLICANÆ

ADORNATA

A FRANCISCO BERINGER, SOC. JES. PRESB.

TOMI I SECTIO II. — PHYSICÆ PARS PRIMA

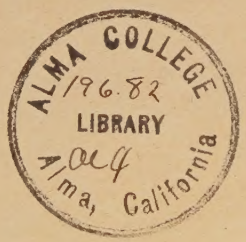

PARISIIS, MDCCCLXXXVIII

SUMPTIBUS P. LETHIELLEUX, BIBLIOP.-EDITORIS

4, VIA « CASSETTE », ET VIA « DE RENNES », 75

ET APUD FRED. PUSTET, S. SEDIS APOSTOL. TYP., RATISBONÆ ET NEO-EBORACI.

15046

BREVE SS. DOMINI NOSTRI LEONIS PP. XIII

datum ad clar. virum Fredericum PUSTET S. Sedis Apostolicæ typographum (1).

LEO PP. XIII

Dilecte Fili, Salutem et Apostolicam Benedictionem.

Gratum fuit Nobis ex tuis litteris agnoscere optimum consilium a te susceptum typis edendi Summam Philosophicam D. Thomæ Aquinatis, quam olim Cosmus Alamannus Societatis Jesu Theologus ex immortalibus scriptis Angelici Doctoris contexuit et in lucem emisit, in ordinem philosophicæ institutionis redigens omnes philosophiæ partes, quas idem Angelicus Doctor in suis operibus insigni sapientiæ luce refertis pertractavit. Nos quidem, Dilecte Fili, magno in pretio hoc opus habemus, in quo non modo summi Aquinatis Magistri philosophicæ doctrinæ Ejusdem verbis propositæ sunt, sed et in ipsis conclusionibus, quæ ab Eo sunt depromptæ, argumenta Ejus plene ac fideliter afferuntur, quæ, dum illas philosophica methodo demonstrant, eos opportune refellunt, qui Angelicum Doctorem non rationum momentis, sed auctoritate Aristotelis unice innixum fuisse contendunt; ac merito putamus, philosophiæ cultores ex eodem opere, quod doctorum hominum illustria testimonia commendarunt, posse feliciter veluti ex sincero fonte Magni Doctoris sapientiam haurire. Quapropter jucundum est Nobis, te, ut tuis litteris significas, statuisse omnes tuas curas ad ejusdem operis editionem diligenter accurateque adornandam, adhibita etiam doctorum virorum opera, conferre, et commodis eorum inservire, qui, Nostris hortationibus obsequentes, viam solidæ sapientiæ inter tot tenebras a fallaci philosophia offusas consectantur. Cum hoc tuum consilium, Dilecte Fili, in optimorum studiorum utilitatem redundet, Nos illud Nostris hisce Litteris ultro commendamus, minime dubitantes, quin ii omnes, qui veram scientiam diligunt, tuæ industriæ ac labori libentissime suffragentur. Adprecantes autem divinam benignitatem, ut tuæ optimæ voluntati propitia adsit, Apostolicam Benedictionem, quam postulas, in testimonium paternæ dilectionis tibi tuæque familiæ peramanter in Domino impertimus.

Datum Romæ, apud S. Petrum, die XVII Aprilis 1883.

Pontificatus Nostri anno sexto.

LEO PP. XIII.

(1) De hoc Brevi vide tom. I. sect. I. pag. VIII.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO D. DOMINO

FEDERICO BORROMÆO

S. R. E. CARDINALI AMPLISSIMO,

ET S. MEDIOLANENSIS ECCLESIÆ

ARCHIEPISCOPO VIGILANTISSIMO

COSMUS ALAMANNUS, SOCIETATIS JESU.

Angelicus Doctor D. Thomas Aquinas cum homines ad æternæ beatitudinis portum atque ea, quæ ad illum proxime ducunt, clarissime cognoscenda, illuminata sua doctrina perducere niteretur, ita in hac cura cogitationeque versatus est, Cardinalis amplissime, ut multa etiam hinc inde exposuerit, quæ ad hujus nostri mundi intelligentiam pertinebant. Intelligebat nimirum sapientissimus Doctor, hanc rerum humanarum scientiam non mediocriter posse conferre ad homines in Dei cognitionem amoremque suavissime pertrahendos; siquidem «invisibilia Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; sempiterna quoque ejus virtus ac divinitas», magnus ille Evangelii præco testatur. Atque utinam fecisset Deus, ut quemadmodum singulare illud opus exegit, quod in dies magis ac magis sapientum posteritas admirabitur; ita etiam mundi hujus amplissimam cognitionem, quam per varias partes suorum operum disseminavit, nobis in uno opere digestam ac dispositam tradidisset; non esset profecto, cur per diversa vagando laboraremus atque in iis, quæ tam multis tamque variis in locis sparsa sunt, colligendis tantopere insudaremus. Ego quidem cum ejusmodi opus omnium sapientum votis expetitum eisque non mediocriter salutare jucundumque futurum esse perciperem, aggressus sum illud, non tam perficiendi spe quam aliquid efficiendi voluntate. Ut autem in hoc opere omnium sapientum votis obsecundare voluerim, nil tamen mihi fuit antiquius, quam voluntati meæ officioque tibi debito sin minus perfecte, certe aliqua ex parte satisfacere voluisse videri, hosce meos qualescunque labores tibi dicando et consecrando, ut in præsentiarum dono, dico, dedico, et nomini tuo augustissimo atque sapientissimo consecro. Et sane cui dignius mundi opus subjicerem quam ei, qui mundi molem cognitione meditationeque suppositam tenet. Circa quem tutius se meus iste orbis converteret quam circa eum Cardinalem, ad cujus veluti duplicem virtutis doctrinæque cardinem totus orbis convertitur. Agitur in hoc libro de primis universæ naturæ principiis; tu non modo primum es in Ecclesia Mediolanensi principium, verum etiam ex iis principibus universæ Ecclesiæ principiis, a quibus legitima totius Ecclesiæ administratio gubernatioque dimanat. Investigatur hic per subalternationem mobilium motorumque quasi per multos gradus motor unus supremus, qui cetera movet immotus, agitat indefessus. Tu mirabili tranquillitate amplissimæ molem provinciæ et primus cies, et per subjectos motores a te motos prudentissime moderaris. Operis vero præcipuus auctor Angelicus Thomas Aquinas nobilitate, doctrina, religione, moribus singularis si interrogetur, quo potissimum suæ doctrinæ patrono velit esse contentus, te uno profecto respondebit, qui nobilitate, doctrina, virtute ac moribus plane angelicis ad se quam proxime accedis. Ad quem denique fidentius liber iste confugiet quam ad te, qui omnium ingeniosorum fœtibus asservandis non tam amplissimam bibliothecam, quam munificentissimum doctorum hominum domicilium arcemque omnium scientiarum munitissimam erexisti et instruxisti. Accipe igitur, Cardinalis amplissime, quod cum his nominibus tum multis aliis tibi jure optimo debitum est; meo huic operi pallorem purpuræ tuæ fulgore minioque deterge, et me inter amplissimos tuæ benevolentiæ sinus pro tua facilitate humanitateque singulari reconde.

BENEVOLO LECTORI.

En alteram partem Philosophiæ, amice Lector, et gratiorem spero, quo amænior seges, materia planior, uberior, illustrior. Amat quisque se suaque; nosce te ipsum, monent ex oraculo sapientes. Habes in hac parte, unde sis, quibus constes, quo autore, qui te exitus maneat, quam beata sedes; natus ad orbem contemplandum, angelici ingenii filo utere; nec de duce vel doctore metuendum puta. Fidus fidenter loquor, nihil de meo promo, omnia Thomas loquitur. Si quis aliter carpens blaterat vel amicus tacite obmussitat, moneas velim; fiet vel calamo vel verbo coram satis.

Attestatio Rever. P. Fr. Francisci Ghetii de Como Sacræ Theologiæ Lectoris primi in conventu S. Thomæ de Papia Ordinis Prædicatorum.

Primam Secundæ Philosophiæ Angelici Doctoris D. Thomæ Aquinatis continentem octo libros de Physico auditu summo studio, admirabili arte elaboratam a doctissimo et undique ornatissimo viro Patre Cosmo Alamanno, Societatis IESU, ineffabili animi mei voluptate iussu admodum Rever. Patris Inquisitoris legi et examinavi, nihilque in ea a puritate fidei devium, morum integritati repugnans ac regulis novi Indicis Librorum contrarium animadverti; quin potius illam solida doctrina refertam, veræ Philosophiæ studiosis valde proficuam, tanto auctore et typis dignissímam existimavi.

Papiæ die 6. mensis Aprilis 1622.

Ita est. — Ego Fr. Franciscus Ghetius

Sacræ Theologiæ Lector qui supra manu propria, etc.

Visa supradicta attestatione : Imprimatur.

Fr. Deodatus Seghitius Inquisitor Generalis Papiæ.

Cujus nomini assurgit Saccus; et adnexum opus Senatus Excellentissimi nomine approbavit et excudendi potestatem facit.

Io. Baptista Saccus, etc. a secretis eiusdem Ordinis, etc.

et necessariæ, sicut est lunæ defectus et hominem habere duas manus et in singulis quinque digitos : ergo. — 1. *Poster.* l. 16 (15).

4. Præterea, Philosophia naturalis est de his, quæ sunt in materia; sed de his non potest esse scientia; nam hæc pertinet ad intellectum, qui intelligit abstrahendo a materia et conditionibus materiæ; ergo Philosophia naturalis non est scientia. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 2, arg. 2; 1. *Phys.* l. 1.

5. Præterea, Philosophia naturalis tota fundatur in sensuum cognitione; propterea enim versatur circa res sensibiles et ex effectibus sensibilibus demonstrat; sed sensuum cognitio est valde incerta et pluribus erroribus obnoxia : ergo Philosophia naturalis non est scientia. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 2; 4. *Metaphys.* l. 14 (3).

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Phys.* text. 1; c. 1; 3. *Phys. text.* 24; c. 4; 1. *de Cœlo text.* 1; c. 1; 6. *Metaphys. text.* 1; l. 5, c. 1 et 11. *Metaphys.* c. 8; l. 10, c. 7) Philosophiam naturalem vocat scientiam. — 1. *Phys.* l. 1; 1. *de Cœlo*, l. 1; 6. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 7.

Respondeo dicendum, quod Philosophia naturalis est scientia; — quod potest esse manifestum ex tribus : *primo*, ex definitione scientiæ, quia ut colligitur ex Philosopho (1 *Poster. text.* 5; c. 1, et 1 *Phys. text.* 1), illa doctrina est scientia, in qua res, circa quam versatur tamquam circa subjectum, evidenter cognoscitur per suas causas, per quas est; hoc autem contingit in Philosophia naturali; nam in illa res, de quibus agit, per proprias causas, per quas sunt, evidenter cognoscuntur, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 1; c. 1, et 2. *Phys. text.* 72; c. 7.) — *Secundo*, ex modo procedendi scientifico, puta per demonstrationem; scientia enim demonstrat per causas præsertim intrinsecas, ut dictum est (in Logica q. 30, a. 2); Physica autem, ut docet Philosophus (2. *Phys.* l. c.), sicut considerat omnes causas tam intrinsecas quam extrinsecas, ita per omnes illas demonstrat. — *Tertio*, ex subjecto; subjectum enim scientiæ, ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 25; c. 10), est illud, quod habet propria principia et causas et passiones, quæ de ipso per illas probantur; sunt autem hujusmodi res naturales, de quibus agit naturalis Philosophia tamquam de subjecto. Sic enim Philosophus postquam in 1. et 2. *Phys.* egit de principiis et causis rerum naturalium, in reliquis sex libris agit de passionibus illarum, scilicet de quantitate, motu, loco et tempore. Unde manifestum est, Philosophiam naturalem esse vere scientiam. — 1. *Poster.* l. 5 (4) et 18 (17); 1. *Phys.* l. 1; 2. *Phys.* l. 10 (11).

Ad primum ergo dicendum, quod materia non est principium individuationis, nisi secundum quod est sub dimensionibus determinatis existens; at scientia naturalis a materia sic considerata abstrahit. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 2, ad 1.

Ad secundum dicendum, sicut dictum est in objectione, quod scientia naturalis est de mobilibus et corruptibilibus, secundum quod in eis reperiuntur rationes quædam immobiles et necessariæ, non autem quatenus generationi, corruptioni et mutabilitati subduntur. Scientia enim dupliciter est de aliquo : *uno modo*, primo et principaliter, et hoc modo est scientia de rationibus universalibus, super quas fundatur. *Alio modo*, secundario et quasi per reflexionem quandam et per accidens, ut dicitur 1. *Poster. text.* 21; c. 8, et hoc modo est scientia de rebus illis, quarum sunt illæ rationes, quatenus rationes illas applicat ad res etiam particulares. Ratione enim universali utitur sciens et ut re scita et ut medio sciendi; per universalem enim rationem hominis possum judicare de hoc vel de illo; rationes autem rerum omnes sunt immobiles et necessariæ; et ideo quantum ad hoc, omnis scientia est de necessariis; sed rerum, quarum sunt illæ rationes, *quædam* sunt necessariæ et immobiles, *quædam* contingentes et mobiles; et quantum ad hoc, de rebus contingentibus et mobilibus dicuntur esse scientiæ. — *Ibid.* ad 4 et in c.; 1a, q. 84, a. 1, ad 3 et q. 86, a. 3, c.; 6. *Ethic.* l. 3; 1. *Poster.* l. 16 (15).

Ad tertium dicendum quod omnes demonstrationes, quæ in Physica sunt de rebus, quæ aliter esse possunt, sunt de illis, secundum quod aliter se habere non possunt, ut v. g. de defectu lunæ et de similibus. Est tamen differentia inter illa; nam *quædam* non sunt semper secundum tempus, sunt autem semper per comparationem ad causam, quia numquam deficit, quin posita tali causa sequatur effectus, sicut patet in exemplo lunæ; numquam enim deficit, quin semper sit lunæ eclipsis, quandocumque terra diametraliter interponitur inter solem et lunam. In *quibusdam* vero contingit, quod non semper sunt etiam per comparationem ad causam, quia videlicet

causæ impediri possunt; non enim semper ex semine hominis generatur homo duas manus vel quinque digitos in singulis manibus habens, sed quandoque fit defectus vel propter impedimentum causæ agentis vel materiæ. In utrisque tamen ita ordinandæ sunt demonstrationes, ut ex universalibus propositionibus inferatur conclusio universalis, removendo illa, in quibus potest esse defectus vel ex parte temporis vel ex parte causæ. — 1. *Poster.* l. 16 (15).

Vel dic, quod omnimoda certitudo, sicut est in mathematicis, non debet requiri in omnibus rebus, de quibus sunt scientiæ, sed debet solum requiri in his, quæ non habent materiam. Ea enim, quæ habent materiam, subjecta sunt motui et variationi; et ideo non potest in eis omnibus omnimoda certitudo haberi; quæritur enim in eis non quid semper sit et ex necessitate, sed quid sit ut in pluribus; et ideo non est quærenda in scientia naturali, quæ est de rebus mobilibus, maxima certitudo, sicut reperitur in mathematicis, quippe quæ sunt abstracta a materia et non sunt excedentia intellectum nostrum. — 2. *Metaphys.* l. 5; v. Sotum *Quæst. in* 1. *Phys.*, q. 1, concl. 2.

Ad quartum dicendum, quod forma intelligibilis est quidditas rei, objectum autem intellectus est quid, ut dicitur 3. *de Anima* (*text.* 12 et sq.; c. 4); quidditas autem compositi universalis, ut hominis vel animalis, includit in se materiam universalem, non particularem, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 12; l. 6, c. 4. Unde communiter intellectus abstrahit a materia signata et conditionibus illius, non autem a materia communi in scientia naturali, quamvis etiam hæc non consideret materiam, nisi in ordine ad formam; unde etiam forma per prius est de consideratione scientiæ naturalis quam materia. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 2, ad 2.

Ad quintum dicendum, quod nullus sensus de proprio objecto decipitur, sicut visus non decipitur de colore, et ideo judicium sensus de sensibili proprio est determinatum : unde oportet determinatam veritatem esse in rebus et possibilem esse scientiam illarum. Quod si aliquando circa sensibilia propria contingit error, hoc non est ex sensu, sed ex phantasia, per cujus indispositionem aliquando accidit, quod id, quod per sensum accipitur, aliter ad ipsam perveniat, quam sensu percipiatur, sicut patet in phreneticis, in quibus organum phantasiæ est læsum. — 4. *Metaphys.* l. 14 (3).

ARTICULUS II

UTRUM PHILOSOPHIA NATURALIS SIT SCIENTIA UNA VEL PLURES.

Videtur quod Philosophia naturalis sit una scientia, non autem plures.

1. Dicit enim Philosophus (11. *Metaphys.* c. 8; l. 10, c. 7), quod quædam scientia est de natura, loquens de Philosophia naturali, sed particula *quædam* est signum unius scientiæ : ergo Philosophia naturalis est una scientia, non plures. — 11. *Metaphys.* l. 7.

2. Præterea, unitas et diversitas scientiarum oritur ex unitate et diversitate principiorum, ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 42 ; c. 28); sed omnia entia naturalia conveniunt in principiis (omnia enim definiuntur per ordinem ad materiam sensibilem in communi, ut dicit Philosophus 11. *Metaphys.* l. c.) : ergo Philosophia naturalis est una scientia, non plures. — 1. *Poster.* l. 41 (39); 11. *Metaphys.* l. 7; 1. *Metaphys.* l. 1.

3. Præterea, scientia est una, ut dicit Philosophus (1, *Poster.* l. c.), ex unitate generis scibilis; sed Philosophia naturalis considerat unum subjectum scibile, puta ens mobile : ergo Philosophia naturalis est una scientia, non plures. — 1. *Poster.* l. 41 (39); 6. *Metaphys.* l. 1. et alibi.

Sed contra est : 1. Quod scientiæ, ut dicit Philosophus (3. *de Anima text.* 38; c. 8), secantur sicut res; sed res, de quibus agit Philosophia naturalis, sunt multiplices et variæ; nam agit de corporibus corruptibilibus et incorruptibilibus, et sub illis continentur corpora simplicia, mixta, viventia, animalia et homo : ergo Philosophia naturalis non est una scientia, sed plures. — 3. *de Anima* l. 13; *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, arg. 7.

2. Præterea, diversitas actuum causata ex diversitate medii ostendit diversitatem scientiarum, ut dictum est (in Logica, q. 1, a. 3, c. et arg. 5); sed actus, quibus generatur Philosophia naturalis, procedunt ex variis mediis, quibus ad diversas conclusiones pervenitur; cum enim demonstrationis medium sit definitio, et hæc realiter sit eadem cum definito, necesse est, quod procedant ex variis definitionibus pro varietate et multiplicitate rerum naturalium, quas Philosophia naturalis considerat : ergo Philosophia naturalis non est una scientia, sed plures.

Respondeo dicendum, quod Philosophia naturalis non est plures scientiæ, sed tantum una, genere tamen, non specie. — Ad cujus manifestationem sciendum, quod sicut scientia est una numero a subjecto, in quo est, ita est una genere vel specie a subjecto scibili; sicut similiter est una scientia diversa ab altera ex diversa ratione scibilis. Scibili autem, secundum quod est objectum speculativæ potentiæ *aliquid* competit ex parte potentiæ intellectivæ, et *aliquid* ex parte habitus scientiæ, quo intellectus perficitur. Ex parte quippe *intellectus* competit ei, quod sit immateriale, quia et ipse intellectus est immaterialis; ex parte vero *scientiæ* competit ei, quod sit necessarium, quia scientia de necessariis est, ut probatur 1. *Poster.*; omne autem necessarium, in quantum hujusmodi, est immobile, quia omne quod movetur, in quantum hujusmodi, possibile est esse et non esse, vel simpliciter vel secundum quid ut, dicitur 11. (10) *Metaphys.* Sic igitur scibili, quod est objectum speculativæ scientiæ, cujusmodi est Philosophia naturalis, ut dicemus, per se competit separatio et a materia et a motu, vel applicatio ad ea, et ideo ex unitate abstractionis Philosophia naturalis est *una scientia;* abstrahunt enim omnes res naturales, quas illa considerat, a materia sensibili signata.

Est autem *una scientia genere* ex abstractione earundem rerum, quæ itidem una genere est. Significat enim abstractio physica remotionem et independentiam a materia sensibili signata; quæ independentia varias et multiplices species remotionum et abstractionum continet juxta specie differentes independentias formarum naturalium a materia. Forma namque rationalis, licet sit dependens a materia et ab illa sustentetur, secundum quod est forma hujus, habens esse in hoc, est tamen independens ab illa, et per consequens ab illa non sustentatur secundum esse simpliciter. Nam ipsa sola subsistit in corpore, cum ipsa sola per se operetur, separetur a corpore et in operando cum illo non communicet. Unde et habet duplicem modum essendi : *unum* quatenus subsistit; *alterum*, quatenus est actus talis subjecti. Quod secus est in cæteris formis naturalibus, quarum nulla subsistit, quæ habeat modum alium distinctum a modo subjecti, cum non habeant esse, nisi quatenus sunt actus talis subjecti. Et illa magis abstrahit a materia quam hæ, cum illa in sua operatione nec egeat organo corporeo nec ulla corporea qualitate, per quæ exerceatur, cum tamen reliquæ formæ naturales *vel* sint omnino immersæ in materia, ut formæ inanimatæ, *vel* egeant organo in operando, ut formæ sensitivæ, *vel* præter organum egeant qualitate corporea, ut formæ vegetativæ. — Unde manifestum est, quod abstractio rerum naturalium est *una genere*, et per consequens et ipsa Philosophia naturalis, quæ et unitatem et modum unitatis sumit a subjecto scibili, ut dictum est. — 5. *Methaphys.* l. 5 (4). *de Pot.* q. 3, a. 9. c.; 1a, q. 75, a. 3, c. et q. 118, a. 1, 2, 3, c. et q. 78, a. 1, c.

Ex his patet *ad priora objecta,* quæ tantum probant, Philosophiam naturalem esse unam scientiam genere, sicut probatum est.

Ad primum ergo *posterioris partis* dicendum, quod scientiæ dividuntur per res, ut scibiles sunt, ut dictum est (supra in corp.). Sensus autem Philosophi est, quod scientia et sensus condividuntur in res, scilicet dividuntur in actum et potentiam, quemadmodum et res, quia nimirum sensus et scientiæ in potentia ordinantur ad sensibilia et scibilia in potentia; sensus vero et scientia in actu ordinantur ad sensibilia et scibilia in actu. — 3. *de Anima* l. 13.

Vel dic, quod materialis diversitas objecti non diversificat scientiam vel habitum, sed solum formalis; cum ergo scibile sit proprium objectum scientiæ, non diversificabuntur scientiæ secundum diversitatem materialem scibilium, sed secundum diversitatem eorum formalem. Sicut autem formalis ratio visibilis sumitur ex lumine, per quod color videtur, ita formalis ratio scibilis accipitur secundum principia et modos cognoscendi, ex quibus aliquid scitur. Et ideo quantumcumque sint aliqua diversa scibilia per suam naturam, dummodo per eadem principia sciantur, pertinent ad unam scientiam, quia non erunt jam diversa, in quantum scibilia sunt; sunt enim per sua principia scibilia. Sicut patet, quod voces humanæ multum differunt secundum suam naturam a sonis inanimatorum corporum, sed quia secundum eadem principia attenditur consonantia in vocibus humanis et in sonis inanimatorum corporum, eadem est scientia musica, quæ de utrisque considerat. Si vero sint aliqua eadem secundum naturam, et tamen per diversa principia considerentur, manifestum est, quod ad diversas scientias pertinent, sicut corpus mathematicum non est separatum subjecto a corpore naturali; quia tamen corpus mathematicum cognoscitur

per principia quantitatis, corpus autem naturale per principia motus, non est eadem scientia Geometriæ et naturalis. Quia ergo omnia corpora naturalia, quæ considerantur in Physica, eodem modo generico cognoscuntur et per eadem principia genere, ideo scientia physica est una genere, sed plures specie, sicut et Mathematica; nam utriusque scientiæ genus scibile distinguitur in diversas species scibilium secundum diversos modos et rationes cognoscibilitatis. — 1. *Poster.* l. 41 (39) et 25 (24).

Ad secundum dicendum, quod, quia omnia media demonstrationum physicarum, ut dictum est (in corp.), involvunt materiam sensibilem in communi et secundum se, et abstrahunt a materia sensibili signata, ideo generice conveniunt in abstractione generica subjecti scibilis, ac proinde eandem bonitatem communicant ipsi scientiæ physicæ.

ARTICULUS III

UTRUM PHILOSOPHIA NATURALIS SIT SCIENTIA SPECULATIVA VEL PRACTICA.

Videtur quod Philosophia naturalis non sit scientia speculativa, sed practica.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Metaphys.* c. 2), quod sola Methaphysica est sui gratia; sed esse sui gratia est proprium scientiæ speculativæ, ut ait Philosophus ibidem : ergo Philosophia naturalis non est scientia speculativa. — 1. *Metaphys.* l. 2.

2. Præterea scientia Medicinæ est quædam pars Philosophiæ naturalis; sed Medicina est operativa, non autem speculativa : ergo Philosophia naturalis non est scientia speculativa. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, arg. 5.

3. Præterea scientia principiorum naturalium primis duobus libris Physicorum contenta est pars Philosophiæ naturalis, ut docet Philosophus (1. *Phys.* initio); sed illa non est speculativa ; nam scientia speculativa est propter se ipsam, et illa refertur alio, puta ad cognitionem eorum, quæ continentur in reliquis libris Physicorum, et totius Philosophiæ naturalis. Nam cum res ita se habeat ad cognosci, sicut ad esse, ut dicit Philosophus (2. *Metaphys. text.* 4; l. 1 min., c. 1); sicut principium est propter id, quod est a principio, tamquam pars propter totum, ita cognitio principii est propter cognitionem ejus, quod est a principio : ergo saltem tota Physica non est scientia speculativa. — 1. Phys. l. 1; 1. *Metaphys.* l. 2; 2. *Metaphys.* l. 2; *Tabula Aurea* voce « pars » n. 20 et 21.

Sed contra est, quod Philosophus (6. *Metaphys. text.* 2; l. 5, c. 1 et 11. *Metaphys.* c. 8; l. 10, c. 7) dicit et probat, quod Philosophia naturalis est scientia speculativa. — 6. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 7.

Respondeo dicendum, quod cum Philosophia naturalis sit quædam particularis scientia de natura, oportet, quod sit altera a scientia activa et factiva seu a scientia practica; omnis enim scientia practica vel est activa vel factiva. — Ad cujus manifestationem sciendum est, quod agere et facere differunt; nam agere proprie dicitur secundum operationem, quæ permanet in agente et non transit in materiam exteriorem, sicut intelligere, sentire, eligere et hujusmodi; facere autem est secundum operationem transeuntem in materiam exteriorem, quæ mutatur, sicut calefacere, secare et alia hujusmodi. Est ergo scientia activa, ex qua instruimur ad recte exercendum operationes, quæ actiones dicuntur, sicut est scientia moralis ; factiva autem scientia est, per quam recte aliquid facimus, sicut ars fabrilis et cæteræ artes mechanicæ, quæ propterea scientiæ factivæ dicuntur. Ab utraque autem harum operativarum scientiarum scientia naturalis altera est; nam factivæ scientiæ non habent principium motus in facto, quod est artificiatum, sed in faciente. Et hoc principium rerum artificialium in faciente est *primo* intellectus, qui primo artem adinvenit; *secundo* ars, quæ est habitus intellectus, et est principium sicut dirigens; *tertio*, aliqua potentia exequens sicut potentia motiva, per quam artifex exequitur conceptionem artis. Et similiter scientiæ activæ non habent principium in eo, quod agitur, sed magis in agentibus; hoc autem principium est electio; idem enim est agibile et eligibile; sed illa, quæ pertinent ad considerationem scientiæ naturalis, sunt habentia principium motus in ipsis, cum natura sit principium motus in eo, in quo est. Manifestum igitur est, quod scientia naturalis non est activa neque factiva, sed speculativa; necesse enim est, quod scientia naturalis cadat in unum aliquod horum generum, ut inquit Philosophus (11. *Metaphys.* c. 8), eo quod scientia sufficienter dividitur in illa tria membra. — 6. *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 7.

Ad primum ergo dicendum, quod dupliciter potest intelligi, quod sola Metaphysica est inter scientias sui gratia. *Uno modo*, quod particula *sola* demonstret in genere omnem scientiam speculativam; et tunc verum est, quod hoc solum genus scientiarum per se ipsum quæritur; unde et illæ solæ artes liberales dicuntur, quæ ad sciendum ordinantur; illæ vero, quæ ordinantur ad aliquam utilitatem per actionem habendam, dicuntur mechanicæ sive serviles. *Alio modo*, ut specialiter demonstret istam Philosophiam sive sapientiam, quæ est circa altissimas causas; et quia inter altissimas causas etiam est causa finalis, oportet quod hæc scientia consideret ultimum et universalem finem omnium; et sic omnes aliæ scientiæ in illam ordinantur, sicut in finem, unde sola ista maxime propter se est. — 1. *Metaphys.* l. 3 (2).

Ad secundum dicendum, quod aliqua scientia continetur sub alia dupliciter : *uno modo*, ut pars ipsius, quia scilicet subjectum ejus est aliqua pars subjecti illius, sicut planta est quædam pars corporis naturalis, unde et scientia de plantis continetur sub naturali scientia ut pars. *Alio modo* continetur una scientia sub alia, ut ei subalternata, quando scilicet in superiori scientia assignatur *propter quid* eorum, de quibus scitur in inferiori scientia solum *quia*, sicut Musica continetur sub Arithmetica. Medicina igitur non continetur sub Physica ut pars; subjectum enim Medicinæ non est pars subjecti scientiæ naturalis secundum illam rationem, qua est subjectum Medicinæ; quamvis enim corpus sanabile sit corpus naturale, non tamen est subjectum Medicinæ, prout est sanabile a natura, sed prout est sanabile per artem. Sed quia in sanatione, quæ fit per artem, ars est ministra naturæ, quia ex aliqua naturali virtute sanitas perficitur auxilio artis, inde est, quod *propter quid* de operatione artis oportet accipere ex proprietatibus rerum naturalium, et propter hæc Medicina subalternatur Physicæ; et eadem ratione Alchimia et agricultura et reliqua hujusmodi. Unde relinquitur, quod Physica secundum se et secundum omnes partes ejus est speculativa, quamvis aliquæ operativæ subalternentur illi, licet non ita proprie, ut dictum est (in Logica q. 35, a. 3). — *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 5.

Ad tertium dicendum, quod sola extensio ad opus facit scientiam vel habitum practicum, sicut et intellectum, ut dictum est (in Logica q. 1, a. 4). Sic enim Philosophus (2. *Metaphys. text.* 3; l. 1 min., c. 1) scientias speculativas et practicas ex fine distinguens ait, speculativarum finem esse veritatem, practicarum vero opus; constat autem, nullam Philosophiæ naturalis partem ad opus ordinari, sed ad solam cognitionem, ut docet Philosophus 6. *Metaphys. text.* 1 et 2; l. 5, c. 1 et 11. *Metaphys.* c. 8; l. 10, c. 7. — 2. *Metaphys.* l. 2 et ll. cit. in c.

ARTICULUS IV.

UTRUM PHILOSOPHIA NATURALIS SIT DE HIS, QUÆ SUNT IN MOTU ET MATERIA.

Videtur quod Philosophia naturalis non sit de his, quæ sunt in motu et materia.

1. Materia enim est principium individuationis; sed nulla scientia est de individuis, sed de solis universalibus, ut dictum est (in Logica q. 29, a. 1) ex Philosopho : ergo scientia naturalis non est de his, quæ sunt in materia. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 2, arg. 1.

2. Præterea, in scientia naturali agitur de primo motore, ut patet 8. *Phys.;* sed ipse est immunis ab omni materia : ergo scientia naturalis non est de his, quæ sunt in materia. — L. c. arg. 3.

3. Præterea, nullum universale movetur; homo enim universalis non sanatur, sed *hic* homo, ut dicitur in principio *Metaphysicæ.;* sed omnis scientia est de universalibus : ergo scientia naturalis non est de his, quæ sunt in motu. — *Ibid.* arg. 5.

4. Præterea, in scientia naturali determinatur de quibusdam, quæ non moventur, sicut est anima, ut probatur in 1. *de Anima*, et terra, ut probatur in 2. *de Cœlo;* et omnes formæ naturales non fiunt nec corrumpuntur; et eadem ratione non moventur nisi per accidens, ut probatur in 7. (6) *Metaphys.* : ergo non omnia, de quibus agit Philosophia naturalis, sunt in motu. — *Ibid.* arg. 6.

5. Præterea, omnis creatura est mutabilis, cum natura immutabilis soli Deo conveniat, ut dicit Augustinus; ergo si ad naturalem pertinet consideratio de his, quæ sunt in motu, ejus erit considerare de omnibus creaturis, quod est falsum. — *Ibid.* arg. 7.

Sed contra est : 1. Auctoritas Philosophi (2. *Phys.* et 6. al. 5. *Metaphys*). — *Ibid. Sed contra.*

2. Præterea, ad Philosophiam naturalem pertinet de rebus naturalibus determinare; sed res

naturales sunt, in quibus est principium motus; ubicumque autem est motus, oportet esse materiam, ut dicitur 10. (9) *Metaphys.* : ergo scientia naturalis est de his, quæ sunt in materia et motu. — *Ibid.*

3. Præterea, de his, quæ sunt in motu et materia, oportet esse aliquam scientiam speculativam; alias non esset perfecta divisio Philosophiæ, quæ est cognitio entis; sed nulla alia scientia speculativa est de his, quia nec Metaphysica nec Mathematica : ergo de his est scientia naturalis. — *Ibid.*

Respondeo dicendum, quod propter difficultatem hujus quæstionis coactus fuit Plato ponere ideas. Cum enim, ut dicit Philosophus (1. *Metaphys.*) crederet, omnia sensibilia semper in fluxu esse secundum opinionem Cratili, et ita existimaverit, scientiam, de ipsis esse non posse, posuit quasdam substantias a sensibilibus separatas, de quibus essent scientiæ et darentur definitiones. Sed hic defectus accidit ex eo, quod non distinxit, quod est *per se*, ab eo, quod est *secundum accidens;* et ideo secundum accidens falluntur plerumque etiam sapientes, ut dicitur 1. *Elench.* Ut autem probatur in 8. (7) *Metaphys.*, cum in natura sensibili inveniatur et ipsum integrum, id est compositum, et ratio, id est forma ejus, — per se quidem generatur et corrumpitur ipsum compositum, non autem ratio sive forma, sed *per accidens;* non enim fit, nec fieri dicimus domum esse, sed hanc domum, ut ibi dicitur. Unumquodque autem potest considerari sine omnibus his, quæ ei non per se comparantur; et ideo formæ et rationes rerum, quamvis in motu existentium, prout in se considerantur, sine motu sunt; et sic de eis sunt scientiæ et definitiones, ut ibidem Philosophus dicit. Et per consequens scientiæ sensibilium substantiarum non fundantur super cognitione aliquarum substantiarum separatarum a sensibilibus, ut ibidem probatur.

Hujusmodi autem rationes, quas considerant scientiæ, quæ sunt de rebus, cum considerentur absque motu, oportet etiam, quod considerentur absque illis, secundum quæ competit motus rebus mobilibus. Cum autem omnis motus tempore mensuretur, et primus motus sit motus localis, quo remoto nullus alius motus inest, oportet, quod secundum hoc sit aliquid mobile, quod est hic et nunc; hoc autem sequitur rem ipsam mobilem, secundum quod est individuata per materiam existentem sub dimensionibus designatis. Unde oportet, quod hujusmodi rationes, secundum quas de rebus mobilibus possunt esse scientiæ, considerentur absque materia signata et absque omnibus his, quæ consequuntur materiam signatam; non autem absque materia non signata, quia ex ejus notione dependet notio formæ, quæ determinat sibi materiam. Et ideo ratio hominis, quam significat definitio secundum quam procedit scientia, consideratur sine his carnibus et sine his ossibus, non autem sine carnibus et sine ossibus absolute. Et quia singularia includunt in sui ratione materiam signatam, universalia vero materiam communem, ut dicitur 7. (6) *Metaphys.* : ideo prædicta abstractio non dicitur formæ a materia absolute, sed universalis a particulari. Possunt igitur hujusmodi rationes sic abstractæ dupliciter considerari; *uno modo,* secundum se et sic considerantur sine motu et materia signata, et hoc non invenitur in eis, nisi secundum esse, quod habent in intellectu. *Alio modo,* secundum quod comparantur ad res, quarum sunt rationes, quæ quidem res sunt in materia et motu, et sic sunt principia cognoscendi res illas, quia omnis res cognoscitur per suam formam. Et ita per hujusmodi rationes immobiles et sine materia particulari consideratas habetur cognitio in scientia naturali de rebus mobilibus et materialibus extra animam existentibus. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 2, c.

Ad primum ergo dicendum, quod materia non est principium individuationis, nisi secundum quod est sub dimensionibus signatis existens, et sic etiam scientia naturalis a materia abstrahit. — *Ibid.* ad 1.

Ad secundum dicendum, quod de primo motore non agitur in scientia naturali tamquam de subjecto vel parte subjecti, sed tamquam de termino, ad quem naturalis scientia perducit; terminus autem sicut non est de natura rei, cujus est terminus, sed habet aliquam habitudinem ad illam rem (sicut terminus lineæ non est linea, sed habet aliquam habitudinem ad eam) : ita et motor primus habet aliquam habitudinem ad res naturales, est tamen alterius naturæ ab eis; habet enim habitudinem ad eas, in quantum influit eis motum, et sic c dit in considerationem naturalis non secundum ipsum, sed in quantum motor. — *Ibid.* ad 3.

Ad tertium dicendum, quod quamvis universale non moveatur, est tamen ratio rei mobilis. — *Ibid.* ad 5.

Ad quartum dicendum, quod anima et aliæ

formæ naturales, quamvis non moveantur per se, moventur tamen per accidens, et insuper sunt perfectiones rerum mobilium, et secundum hoc cadunt in considerationem naturalis. Terra autem quamvis secundum se totam non moveatur, quod accidit ei, in quantum est in loco naturali, in quo quiescit per eandem naturam, per quam movetur ad locum, tamen partes ejus moventur ad locum, quando sunt extra locum proprium; et sic terra ratione quietis totius et motus partium cadit in considerationem naturalis. — *Ibid.* ad 6.

Ad quintum dicendum, quod mutabilitas illa, quæ competit omni creaturæ, non est secundum aliquem motum naturalem, sed secundum dependentiam ad Deum, a quo si desererentur, deficerent ab eo, quod sunt. Dependentia autem ista pertinet ad considerationem Metaphysicæ potius quam naturalis. Creaturæ autem spirituales non sunt mutabiles nisi secundum electionem, talis autem mutatio non pertinet ad naturalem, sed magis ad divinum. — L. c. ad 7.

ARTICULUS V

UTRUM SUBJECTUM PHILOSOPHIÆ NATURALIS SIT ENS MOBILE, AN CORPUS MOBILE, VEL CORPUS NATURALE.

I. Videtur quod subjectum Philosophiæ naturalis sit ens mobile.

1. Dicit enim Philosophus (6. *Metaphys. text.* 1; l. 5, c. 1), quod Physica est circa tale ens, quod possibile est moveri; at hoc est ens mobile : ergo ens mobile est subjectum Philosophiæ naturalis. — 6. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea, scientiæ particulares sunt posteriores secundum naturam universabilibus scientiis, quia subjecta illarum addunt ad subjecta istarum; sed Physica est scientia particularis, Metaphysica vero universalis : ergo, cum Physica agat de rebus mobilibus, ut docet Philosophus l. c., ejus subjectum debet esse ens mobile; nam sic addit supra ens simpliciter, de quo est Metaphysica. — 1. *Metaphys.*, l. 2.

3. Præterea, dicit Philosophus (11. *Metaphys.* c. 4; l. 10, c. 4), quod ideo Physica et Mathematica sunt partes primæ Philosophiæ, quia considerant accidentia, puta quantitatem, qualitatem et hujusmodi, et principia eorum, puta propositiones communes constantes terminis communibus, puta ente, non ente, toto, parte et similibus; et Physica illa considerat, quatenus dicunt ordinem ad motum; sed hoc est Philosophum naturalem considerare ens mobile : ergo ens mobile est subjectum Philosophiæ naturalis. — 11. *Metaphys.* l. 4.

4. Præterea, subjectum scientiæ est subjectum propriæ passionis consideratæ in illa scientia, ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 25 et 42; c. 10 et 28); sed propria passio rerum naturalium, quam considerat Physica, puta motus, habet pro subjecto proprio ens mobile; definitur enim a Philosopho (3. *Phys. text.* 6; c. 1) motus, quod sit actus entis in potentia seu mobilis : ergo ens mobile est subjectum Philosophiæ naturalis. — 1. *Poster.* l. 18 (17) et 41, (39); 3. *Phys.* l. 2.

Sed contra est : 1. quod nulla scientia est de ente per accidens, ut dicit Philosophus (6. *Metaphys. text.* 4; l. 5, c. 2 et 11. *Metaphys.* c. 9; l. 10, c. 8); sed ens mobile est ens per accidens; nam mobilitas v. g. ad locum non est de essentia rei; convenit enim illi ratione quantitatis (divisibilitas enim motui essentialis oritur ex divisibilitate rei, quæ illi convenit ratione quantitatis, ut dictum est (in Logica q. 11, a. 2) : ergo ens mobile non est subjectum Philosophiæ naturalis. — 6. *Metaphys.* l. 2; 11. *Metaphys.* l. 8; 6. *Phys.* l. 5.

2. Præterea, Philosophia naturalis non subalternatur Metaphysicæ, ut dictum est (in Logica q. 35, a. 4), et patet ex Philosopho 6. *Metaphys. text.* 2; l. 5, c. 1, ubi scientiam speculativam dividit in tres species : in Physicam, Metaphysicam et Mathematicam; sed si ens mobile esset subjectum Physicæ, subalternaretur Metaphysicæ; nam adderet differentiam accidentalem illius subjecto, quod est ens simpliciter, ut dicit Philosophus (4. *Metaphys. text.* 2; l. 3, c. 2) juxta dicta de subalternatione : ergo subjectum Physicæ non est ens mobile. — 6. *Metaphys.* l. 1; 4. *Metaphys.* l. 1.

II. Videtur quod subjectum Philosophiæ naturalis sit corpus mobile.

1. Dicit enim Philosophus (1. *de Cœlo* c. 1), quod quidquid considerat philosophus naturalis, vel est corpus vel magnitudo corporis vel passiones vel principia corporis; sed illud est subjectum scientiæ, quod comprehendit omnia, quæ considerantur in illa scientia : ergo subjectum Philosophiæ naturalis est corpus mobile. — 1. *de Cœlo* l. 1; 1. *Sent.* prolog. q. 1, a. 4.

2. Præterea, illud est subjectum in scientia, de quo quæruntur passiones et principia, ut dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 25 et 42; c. 10 et

28); sed in Philosophia naturali quæruntur et considerantur principia et passiones corporis mobilis. Nam 1. *Phys. a text.* 50 (c. 6) ostendit Philosophus, principia rerum naturalium esse materiam et formam et privationem, quarum priores duæ constituunt corpus generis substantiæ; nam ex utraque fit unum aptum extendi per quantitatem; motus autem, quæ est principalissima passio considerata in Physica, convertitur cum corpore mobili. Nam omne, quod movetur motu naturali, est corpus, et omne corpus, ut est in genere substantiæ, est mobile; considerat enim physicus tale corpus, ut est naturale; naturale vero dicitur tale, quia habet in se naturam, quæ est principium motus : ergo subjectum Physicæ est corpus mobile. — 1. *Poster.* l. 18 (17) et 41 (39); *Opusc.* 42, c. 6 (3) et 16 (6); 1. *Phys.* l. 1 et 12 (11); 2. *Phys.* l. 1.

3. Præterea, illud est subjectum scientiæ, per quod illa scientia distinguitur ab aliis scientiis; sed ut patet 1. *de Cœlo text.* 1 (c. 1), Philosophia naturalis per corpus mobile sufficienter distinguitur ab aliis scientiis : ergo subjectum Philosophiæ naturalis est corpus mobile. — 1. *Sent.* prolog. q. 1, a. 4; 1. *de Cœlo* l. 1.

Sed contra est : 1. quod nulla scientia probat suum subjectum, sed illud supponit, ut docet Philosophus (1. *Poster. text.* 2; c. 1), ut dictum est (in Logica q. 21, a. 9); sed in 6. *Phys. text.* 32 (c. 4) probatur, omne mobile esse corpus : ergo subjectum Philosophiæ naturalis non est corpus mobile. — 1. *Poster.* l. 1; 6. *Phys.* l. 5; 3. *de Cœlo* l. 1.

2. Præterea, in Physica agitur de his, quæ non sunt corpora mobilia, ut de primo motore et de anima, ut dictum est (supra a. 4, arg. 2 et 4); sed subjectum scientiæ debet complecti omnia, quæ tractantur in scientia : ergo subjectum Physicæ non est corpus mobile. — 1. *Sent.* prolog. q. 1, a. 4.

III. Videtur quod subjectum Philosophiæ naturalis sit corpus naturale.

1. Dicit enim Philosophus (11. *Metaphys.* c. 8; l. 10, c. 7), quod Physica est circa habentia in se principium motus, et 1. *de Cœlo text.* 1 (c. 1), quod est circa natura constantia; sed hujusmodi sunt corpora naturalia, ut dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 1 et 4; c. 1); natura enim est principium motus, ut dicitur ibidem : ergo subjectum Philosophiæ naturalis est corpus naturale. — 11. *Metaphys.* l. 7; 2. *Phys.* l. 1; 1. *de Cœlo* l. 1; 3. *de Cœlo* l. 1; 1. *Poster.* l. 41 (39); *Opusc.* 70, q. 5, a. 1, ad 5 (ubi ait, corpus naturale esse subjectum Physicæ); *Opusc.* 42, c. 14 (6).

2. Præterea, in Philosophia naturali non solum considerantur corpora mobilia, sed etiam quæ non sunt mobilia seu quibus competit quies; consideratur enim terra, quæ secundum se totam non est mobilis, sed habet quietem; sed subjectum scientiæ debet complecti omnia, quæ considerantur in scientia : ergo cum illa sub corpore naturali contineantur, cum sit habens principium motus et quietis, corpus naturale erit subjectum Physicæ. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 2, ad 6; 1. *Sent.* prolog. q. 1, a. 4; 2. *Phys.* l. 1.

Sed contra est, quod (1. *de Cœlo text.* 1; c. 1) dicit Philosophus, quod Physica non est tota circa corpora, sed tantum fere plurima, quoniam alia etiam considerat, puta passiones, motus et magnitudines; sed subjectum scientiæ debet complecti omnia, quæ in illa considerantur : ergo corpus naturale non est subjectum. — 1. *de Cœlo* l. 1; 1. *Sent.* prolog. q. 1, a. 4.

Respondeo dicendum, quod subjectum habet ad scientiam ad minus tres comparationes. (1. *Sent.* l. c.) *Prima* est, quod quæcunque sunt in scientia, debent contineri sub subjecto; et si consideramus hanc conditionem, subjectum Philosophiæ naturalis est ens mobile; *mobile* quidem, quia hoc constituit rationem formalem subjecti Physicæ in genere scibilis (diversitas enim objectorum scientiarum in genere scibilium, ut dictum est supra a. 2, c. et ad 1, vel est per abstractionem a materia et motu vel per applicationem ad illa, ut contingit in Physica, quia hæc considerat res naturales, de quibus est, per ordinem ad materiam et motum, easque per principia motum et materiam concernentia demonstrat); *ens vero mobile*, quia hoc solum potest esse subjectum materiale adæquatum Philosophiæ naturalis.

Subjectum enim scientiæ adæquatum, comprehendens scilicet omnia sub scientia contenta, illud est, quod est adæquatum universalissimæ et propriæ passionis, quæ consideratur in scientia, ut docet Philosophus. 1. *Poster. text.* 25 et 42; c. 10 et 28); hoc autem respectu mutationis, quæ est hujusmodi passio in Philosophia naturali, tantum est ens mobile, ut constat *primo* ex Philosopho. Nam 1. *de Cœlo text.* 1 (c. 1) asserit, scientiam naturalem fere plurimam versari circa corpora et magnitudines et passiones et motus et circa principia eorum; quia nimirum

non solum agit de corporibus, lineis et superficiebus, sed etiam de corporibus substantialibus et de principiis horum omnium, imo et de aliis, quæ sunt in natura, quæ aliqui attribuerunt corporibus et magnitudinibus, puta de vacuo et infinito; nihil autem prædictis aliud potest esse commune quam ens mobile, ut sic. Nam prædicta omnia considerantur a Philosopho naturali per ordinem ad motum, ut in particulari de magnitudine seu quantitate docet Philosophus 11. *Metaphys.* c. 4 (l. 10, c. 4), ubi ait, quod considerare quantitatem, ut quantitas est, pertinet ad metaphysicum; considerare vero illam, ut est continua vel numerabilis, pertinet ad mathematicum; ad physicum vero, secundum quod dicit ordinem ad motum, seu quatenus secundum lineas et superficies est terminus corporis mobilis. Præterea ibidem dicit, quod Mathematica et Physica utuntur communibus principiis applicatis ad propriam materiam; sed communia principia sunt propositiones constantes terminis communibus, quæ in omnium conceptionem cadunt, ut sunt ens, non ens, totum, pars, æquale et inæquale, et similia; ergo Philosophiæ naturalis subjectum adæquatum debet esse subjectum Metaphysicæ determinatum ad propriam materiam; illud autem est ens, ut ens, ut dicitur 4. *Metaphys. text.* 1; l. 3, c. 1; hoc autem est tale ens, quod potest moveri, seu ens mobile, ut dicitur 6. *Metaphys. text.* 1; l. 5, c. 1. (1. *Poster.* l. 18, al. 17 et 41, al. 39; 1. *de Cœlo* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 4; 4. *Metaphys.* l. 1; 6. *Metaphys.* l. 1). — *Secundo*, ratione, quia adæquatum subjectum mutationis habet materiam, formam et privationem; oportet enim in omni scientia ista tria esse adæquata sibi invicem, subjectum, passionem et principia, ut dicit Philosophus (1. *Poster.* ll. cit.). Constat autem ex 1. *Phys.*, transmutationis prima principia esse materiam, formam et privationem; sed tantum ens mobile habet hæc pro adæquatis principiis; dicit enim Philosophus (12. *Metaphys. text.* 19; l. 11, c. 4), quod principia transmutationis omnium entium et generum, licet sint eadem proportione, non tamen sunt eadem formaliter, quia principia sunt homogenea iis, quæ sunt ex principiis; non videtur autem possibile, quod substantia sit principium eorum, quæ sunt ad aliquid, et aliorum generum, vel e converso. Quare non solum corpus substantiale, compositum scilicet ex materia et forma substantiali habebit sua principia, sed etiam ens quantum et quale et hujusmodi. Nihil autem est commune substantiæ corporeæ et quanto et quali consideratis per ordinem ad motum, quomodo spectant ad physicum, ut dictum est, quam ens mobile, ut patet : ergo dicendum est, quod ens mobile est subjectum adæquatum Philosophiæ naturalis, si consideretur prima conditio vel comparatio subjecti. — 1. Poster. ll. cit.; 1. *Phys.* l. 12 et 13 (11 et 12); 12. *Metaphys.* l. 4 (3).

Secunda vero comparatio ejusdem ad scientiam est, quod subjecti cognitio principalis attenditur in scientia; et secundum hanc conditionem corpus mobile est subjectum Philosophiæ naturalis; quod patet, *tum* quia hæc, ut dicit Philosophus (1. *de Cœlo*), fere plurima est circa corpora mobilia; *tum* quia, licet diversa formaliter sint principia transmutationis substantiæ et aliorum accidentium, sicut tamen prima principia substantiæ, quæ sunt prima simpliciter, sunt eadem omnium, ut inquit Philosophus (12. *Metaphys.* l. c.), quia sunt causæ principiorum accidentium, unde hæc continentur in illis, — ita et corpus substantiale mobile est principium omnium accidentium, unde et hæc continentur in illo; definitio enim subjecti, ut dictum est (in Logica q. 26, a. 1), continet principia passionum. — 1. *Sent.* prol. q. 1, a. 4; 1. *de Cœlo* l. 1; 12. *Metaphys.* l. 4 (3).

Tertia vero comparatio est, quod per subjectum distinguitur scientia ab aliis scientiis; et hoc modo tam ens mobile quam corpus mobile vel naturale est subjectum Philosophiæ naturalis; sed illud est adæquatum, hoc principale; nam per utriusque considerationem distinguitur Philosophia naturalis ab omnibus aliis scientiis, ut patet ex Philosopho (6. *Metaphys. text.* 2; l. 5, c. 1 et 11. *Metaphys.* c. 8; l. 10, c. 7); et sic manifestum est, quod sit subjectum Philosophiæ naturalis. — 1. *Sent.* l. c; 6 *Metaphys.* l. 1; 11. *Metaphys.* I. 7.

Ad prima ergo quatuor objecta primæ quæstionis dicendum est, quod illa probant tantum, ens mobile esse subjectum adæquatum Physicæ. — ll. cit. in c.

Ad quintum dicendum, quod ens mobile non est aggregatum per accidens; nam mobile non est passio, sed prædicatum essentiale. Significat enim naturam aptam moveri et quiescere; quod patet inducendo in omnibus mutabilitatibus. Nam generabile et corruptibile, sicut et ingenerabile et incorruptibile sunt prædicata essentialia, quia consequuntur essentiam, sicut principium formale vel materiale, non autem sicut

principium activum; alterabile vero, augmentabile et mobile secundum locum sunt itidem prædicata essentialia corpori quanto vel quali; nam proxime conveniunt substantiæ corporeæ seu corpori substantiali ratione quantitatis et qualitatis, remote vero ratione materiæ et formæ; nam quantitas et qualitas sunt prima accidentia substantiæ et illam consequuntur ratione partium ipsius substantialium; quantitas quidem ratione materiæ, qualitas vero ratione formæ. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 2, ad 6; 10. *Metaphys.* l. 12; *Quæst. disp. de Anima* a. 14, ad 5 et 19; *Tabula Aurea* voce « quantitas » n. 3 et 4.

Ad sextum dicendum, quod Physica proprie non subalternatur Metaphysicæ, quia earum subjecta in esse scibili essentialiter inter se distinguuntur. — V. in Logica q. 35, a. 2, 3, 4.

Ad primum secundæ quæstionis dicendum, quod corpus mobile est subjectum principale, non tamen adæquatum Physicæ, ut dictum est (supra in c.), quia philosophus naturalis plura alia considerat et definit per ordinem ad motum, quæ non sunt corpora, ut sunt anima et cæteræ formæ substantiales, et vacuum et infinitum et hujusmodi, et præterea ens quantum et quale, ut dictum est. Et sic patet etiam *ad secundum*. — *Opusc.* 70, q. 5, a. 2, ad 6; 1. *de Cœlo* l. 1.

Ad tertium dicendum, quod Philosophia naturalis distinguitur ab omnibus aliis scientiis per corpus mobile, non tamen tamquam per subjectum adæquatum, sed tamquam per subjectum principale, ut dictum est (in c.).

Ad quartum dicendum, quod nulla scientia probat suum subjectum adæquatum; secus vero si sit principale; sic enim Philosophus probat, dari materiam et formam (1. *Phys.*), quæ sunt partialia subjecta, licet minus principalia Philosophiæ naturalis. — V. Sotum *Comment. in* 1. *Phys. text.* 9.

Ad quintum dicendum, quod hæc objectio probat, corpus mobile non esse subjectum adæquatum, ut dictum est (supra in c.).

Ad primum tertiæ quæstionis dicendum, quod idem est corpus naturale et corpus mobile, ac proinde sicut hoc statuitur subjectum principale Philosophiæ naturalis, ita et illud statui potest. Melius tamen ponitur pro subjecto principali corpus mobile, quam corpus naturale, quia mobile significat rationem formalem subjecti tum principalis tum adæquati Physicæ, ut dictum est, quam non significat naturale; non enim potest prædicari naturale de materia et forma substantiali et de accidentibus, quæ philosophus naturalis considerat in ordine ad motum, sicut prædicari potest mobile, ut dictum est, (supra in c.). Materia enim cum sit subjectum generationis et corruptionis, est ens mobile ad formam substantialem; similiter forma substantialis et anima, licet non moveantur secundum se, moventur tamen secundum accidens, et tamen neutra est corpus vel ens naturale, sed natura. — 1. *Phys.* l. 15 (14); 2. *Phys.* l. 1; *Opusc.* 70, l. c.

Ad secundum dicendum, quod licet terra secundum se totam non moveatur, posset tamen, si esset extra locum suum naturalem; nam quod non moveatur, accidit ei in quantum est in loco naturali, in quo tamen etiam quiescit per eandem naturam, per quam posset moveri ad locum. Præterea sufficit quod moveatur secundum partes. — *Opusc.* 70, l. c.

Ad tertium dicendum, quod objectio tantum probat, corpus naturale non esse subjectum adæquatum Philosophiæ naturalis, quod verum est, ut dictum est (in c. et ad primum hujus tertiæ quæstionis).

QUÆSTIO II.

DE PRINCIPIIS ENTIS MOBILIS IN COMMUNI.

Cum in omnibus scientiis, quarum sunt principia, causæ et elementa, ut ait Philosophus (1. *Phys.* initio), scientia tum definiendo tum demonstrando procedat ex cognitione principiorum, causarum et elementorum, oportet ut in explicatione scientiæ naturalis, quæ habet principia, causas et elementa, incipiamus a determinatione principiorum universalium hujus scientiæ. Quoniam vero hujusmodi principia duplicia sunt, — nam *alia* sunt principia subjecti hujus scientiæ, puta entis mobilis, in quantum hujusmodi, *alia* vero sunt principia doctrinæ seu ipsius scientiæ naturalis, — propterea utraque explicabimus; et *primum* quidem principia entis mobilis, *deinde* principia doctrinæ. Nam subjectum scientiæ ipsam scientiam præcedit, sicut et quodlibet objectum habitus habitum ipsum; objectum enim habet rationem formæ, in quantum dat speciem habitui; forma autem est prior materia, cum hæc sit propter illam. — 1. *Phys.* l. 1 et 2; 2. *Phys.* l. 1; 1a 2æ, q. 18, a. 2, ad 2 et q. 73, a. 3,

a 1; *Tabula Aurea* voce « forma » n. 79 et 85.

Consideratio autem de principiis entis mobilis bipartita erit : *primo* namque considerabimus ipsa principia in communi; *secundo*, principia in particulari.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR

QUINQUE :

1. Utrum principium, causa et elementum idem sint.
2. Utrum principia rerum naturalium sint contraria.
3. Utrum principia rerum naturalium sint tantum tria.
4. Utrum recte sint a Philosopho primorum principiorum conditiones assignatæ.
5. Utrum prima principia semper maneant.

ARTICULUS I

UTRUM PRINCIPIUM, CAUSA ET ELEMENTUM IDEM SINT.

Videtur quod principium, causa et elementum sunt idem.

1. Dicit enim Philosophus (4. *Metaphys. text.* 3; l. 3, c. 2), quod ens et unum idem sunt, quia se mutuo consequuntur, sicut causa et principium; et 5. *Metaphys. text.* 1; l. 4, c. 1 toties causæ dicuntur, quoties principia; omnes enim causæ principia; et 12. *Metaphys. text.* 23; l. 11, c. 4 elementa sunt tria, causæ vero et principia quatuor : ergo secundum Philosophum idem est principium et causa. — 4. *Metaphys.* l. 2 (1); 1a, q. 33, a. 1, arg. 1; Hannibaldus in 1. *Sent.* dist. 29, a. 1, arg. 1; 5. *Metaphys.* l. 1; 12. *Metaphys.* l. 4 (3).

2. Præterea, Patres Græci pro eodem utuntur nomine causæ et principii; asserunt enim, in divinis Patrem esse causam Filii et Filium causatum, ut Athanasius in Nicæna Synodo relatus, Basilius (l. 3 *contra Eunomium;* Migne PP. Gr. t. 29 c. 655) et Theodoretus (*super Epist. ad Hebræos*); sed hi Patres non uterentur talibus nominibus indistincte pro eodem, nisi principium et causa essent omnino idem : ergo. — 1a, l. c. ad 1; *Opusc.* 1, l. 1, c. 1.

3. Præterea, si principium et causa non sunt idem, maxime, quia causa dicit prioritatem, quam non dicit principium; sed hoc est falsum, quia etiam nomen *principium* impositum est a prioritate, sicut et nomen sonat; ergo principium et causa sunt omnino idem. — 1a, q. 33, a. 1, arg. 3 et ad 3; 1 *Sent.* dist. 29, a. 1, arg. 1 et ad 1; Hannibaldus in 1. *Sent.* dist. 29, a. 1, arg. 2 et a. 2 ad 1.

4. Præterea, Philosophus (1. *Phys. text.* 48, 56 et 57; c. 5 et 6, et 12. *Metaphys. text.* 23; l. 11 c. 4) materiam, formam et privationem vocat elementa, et 1. *Metaphys.* sum. 2, c. 3 in fine (c. 5) nomine elementi intelligit ea principia, de quibus locutus fuerat secundum opinionem antiquorum, quæ fuerunt tria : materia, forma et efficiens, unde secundum Philosophum elementum sumitur tam pro principio, quod non est causa, quam pro eo, quod est causa sive intrinseca sive extrinseca; sed hoc est elementum in æquali communitate convenire cum principio et causa : ergo elementum, principium et causa idem sunt. — 1. *Phys.* l. 11 (10) et 12 (11); 12. *Metaphys.* l. 4 (3); 1. *Metaphys.* l. 8 (6).

Sed contra est, quod Philosophus (12. *Metaphys. text.* 23; l. 11, c. 4) docet, aliud esse elementum, aliud principium; et 1. *Phys.* initio cum ait, quoniam cognoscere aut scire contingit circa omnes methodos, quarum sunt principia aut causæ aut elementa, non intendit idem significare, sed diversum. — 12. *Metaphys.* l. 4 (3); 1. *Phys.* l. 1.

RESPONDEO DICENDUM, quod si proprie sumantur principium, causa et elementum, non sunt idem, sed differunt ratione; nam principium communius est, quam causa, et causa quam elementum. Nam aliquid est principium, quod non est causa; nam terminus *a quo* motus dicitur principium motus, et similiter punctus vel frons lineæ dicitur principium lineæ et prima pars rei, sicut mane dicitur principium diei; et tamen nec terminus *a quo* dicitur causa motus, nec punctus vel frons lineæ, nec mane diei; et rursum est aliqua causa, quæ non est elementum, ut causa efficiens vel finalis. Et ratio horum est, quia nomen principii nihil aliud significat, quam ordinem originis et processum; nam omne, a quo aliquid procedit quocunque modo, dicitur ejus principium, et e converso. Causa vero importat influxum in esse causati, et consequenter diversitatem in substantia et dependentiam unius ab alio, et prioritatem in esse, quæ non importantur nomine principii; dicimus enim causam, ad quam sequitur aliud seu esse posterioris. Unde in omnibus causæ generibus semper invenitur

distantia inter causam et causatum secundum aliquam perfectionem aut virtutem; sed nomine principii etiam utimur in his, quæ nullam hujusmodi differentiam habent, sed solum secundum quendam ordinem.

Elementum autem importat proprie sumptum quandam partialitatem; convenit enim proprie tantum causis intrinsecis, quæ sunt partes illius, cujus dicuntur causæ; unde Philosophus (5. *Metaphys. text.* 4; l. 4, c. 3) definit elementum, quod sit id, ex quo componitur res primo, et est in eo. Et ideo in divinis personis, ubi nulla causalitas est, nulla partialitas vel diversitas in esse, utimur nomine principii, non autem nomine causæ vel elementi; quia quanto aliquod nomen est communius, tanto convenientius assumitur in divinis, quia nomina quanto magis specialia sunt, ut sunt reliqua duo, tanto magis determinant modum convenientem creaturæ. — 1a, q. 33, a. 1; 1. *Sent.* dist. 29, a. 1 et 2; *de Pot.* q. 10, a. 1, ad 8 et 10; 1. *Phys.* l. 1; *Opusc.* 1, l. 1, c. 1; *Opusc.* 31; Hannibaldus in 1. *Sent.* l. c.; 11. *Metaphys.* l. 2; *Tabula Aurea* voce « principium » n. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod causa et principium sunt idem subjecto seu re convertibiliter, sicut ens et unum, non tamen ratione, sicut vestis et indumentum. — 4. *Metaphys.* l. 2 (1).

Vel dic, quod principium et causa sunt idem quoad illos ordines, secundum quos utrumque dicitur, sicut principium materiale est idem, quod causa materialis; sed aliquis modus est principii, qui non est causæ, et secundum hoc aliquid est principium, quod non est causa. (Hannibaldus in 1. *Sent.* dist. 29, a. 1, ad 1.) — Ad locum 5. *Metaphys.* dicendum, quod sensus Philosophi est, quod causæ tot modis dici possunt, quot modis dictum est in eo capite sumi nomen principii; nam omnes causæ sunt quædam principia; ex causa enim incipit motus ad esse rei, licet non eadem ratione dicatur causa et principium. (5. *Metaphys.* l. 1). — Ad tertium vero locum dicendum, quod nomen principii sumitur ibi nimis presse, sicut et nomen causæ, cum excluditur causa finalis, quippe quæ non causat nisi secundum quod est in intentione moventis, quæ tamen est vera causa et principium. — 12. *Metaphys.* l. 4 (3).

Ad secundum dicendum, quod Patres Græci, qui nomine causæ et causati utuntur in divinis personis, talia nomina usurpant in latissima significatione, prout convertuntur cum nomine principii et entis a principio; non enim intendunt naturæ diversitatem inducere, aut Filium esse creaturam; sed tantum per ea nomina volunt ostendere solam originem personarum, sicut docent Patres Latini significari nomine principii. Unde dicit Gregorius Nyssenus (l. 1 *contra Eunomium;* Migne PP. Gr. t. 45 c. 247 sqq.) : causam autem causatumque dicentes, non naturam per hæc nomina significamus; neque enim hæc nomina loco essentiæ vel naturæ ratione damus; sed qualiter inter se habent differentiam demonstramus; scilicet Filium non ingenitum esse, neque Patrem per generationem aliquam demonstramus ab aliquo. — *Opusc.* 1, l. 1, c. 1; 1a, q. 33, a. 1, ad 1; *de Pot.* q. 10, a. 1, ad 8.

Ad tertium dicendum, quod licet prioritas videatur ad rationem communem principii pertinere, quantum ad id, a quo nomen imponitur, quia impositum est hoc nomen principii, secundum quod invenitur in creaturis, ubi principium est prius aliquo modo principiato, non tamen quantum ad id, cui nomen est impositum; impositum enim est ad significandam originem unius ab alio, quæ potest intelligi etiam prioritate non intellecta. — 1. *Sent.* dist. 29, a. 1, ad 1; Hannibaldus in 1. *Sent.* dist. 29, a. 2, ad 1; 1a, q. 33, a. 1, ad 3; *de Pot.* l. c. ad 10.

Ad quartum dicendum, quod Philosophus duobus modis sumit nomen elementi. *Primo* improprie; nam aliquando illud confundit cum nomine principii, ut 1. *Metaphys.* sum. 2, c. 3 in fine (c. 5); aliquando illo comprehendit materiam, formam et privationem, ut ll. cit. 1. *Phys.* et 12. *Metaphys.* (1. *Metaphys.* l. 8, al. 6; 1. *Phys.* l. 11 et 12, al. 10 et 11; 12. *Metaphys.* l. 4, al. 3) — *Secundo* proprie, sed aliquando magis presse, cum illud sumit pro sola causa materiali, ut 1. *Phys.* initio; 5. *Metaphys. text.* 4; l. 4, c. 3 et 7. *Metaphys. text*, 60; l. 6, c. 17; aliquando minus presse, cum illud sumit pro causis intrinsecis, ut 12. *Metaphys.* text. 23; l. 11, c. 4. — 1. *Phys.* l. 1; 7. *Metaphys.* l. 17 (15); 12. *Metaphys.* l. 4 (3).

ARTICULUS II

UTRUM PRINCIPIA RERUM NATURALIUM SEU ENTIS MOBILIS SINT CONTRARIA.

Videtur quod principia mutationis in communi non sint contraria.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Phys. text.* 52; c. 6), quod nulla contraria componunt substantiam rei, quia contrarietas solum est inter accidentia; sed principia componunt substantiam rei : ergo principia rerum naturalium non sunt contraria. — 1. *Phys.* l. 11 (10).

2. Præterea, substantia non fit ex non substantiis, ut dicit Philosophus ibidem; sed contraria sunt non substantiæ, cum substantiæ nihil sit contrarium : ergo principia, ex quibus fit substantia, non sunt contraria. — *Ibid.*

3. Præterea, dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 42; c. 5), quod principia non fiunt ex se invicem; sed ex eodem ibidem (*text.* 43; c. 5) contraria fiunt ex se invicem; album enim fit ex non albo et musicum ex immusico : ergo. — 1. *Metaphys.* l, 4 et 5 (3); 1. *Phys.* l. 10 (9).

4. Præterea, dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 50; c. 6), quod prima principia oportet semper manere; sed contraria non manent, ut dicit Philosophus (*text.* 59; c. 7); non enim manet homo non musicus, postquam homo factus est musicus : ergo prima principia non sunt contraria. — 1. *Phys.* l. 11 et 12 (10 et 11).

5. Præterea, cœlum est corpus naturale; sed cœlum caret contrariis, ut dicit Philosophus (1. *de Cœlo text.* 20; c. 3), et quia propterea ipsi non convenit generatio, quæ omnis est ex contrario : ergo prima principia non sunt contraria. — 1. *de Cœlo* l. 3, 6, 20.

6. Præterea, dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 68; c. 7), quod alterum contrariorum sufficiens est ad faciendam mutationem; sed contrarietas necessario debet esse inter duo extrema : ergo prima principia mutationis non sunt contraria. — 1. *Phys.* l. 12 et 13 (11 et 12).

7. Præterea, si principia sunt contraria, maxime forma et privatio, ut dicitur 1. *Phys.* a *text.* 51 sq.; c. 6 et 7; sed hæc non sunt contraria, cum privative tantum opponantur, ut dictum est (in Logica q. 15) : ergo. — 1 *Phys.* l. 12 (11).

Sed contra est auctoritas Philosophi 1. *Phys. text.* 42 (c. 5), ubi docet, principia entis mobilis seu rerum naturalium debere esse contraria. — 1. *Phys.* l. 10 (9).

Respondeo dicendum, quod principia per se rerum naturalium sunt duplicia : *quædam* essendi seu compositionis, *quædam* fiendi seu mutationis; et utraque dupliciter sumi possunt : *uno modo*, secundum quod principium dicit causam; *altero modo*, secundum quod dicit ordinem. Si sumatur nomen principium, ut dicit *causam*, principia per se, sive essendi sive fiendi, nullo modo sunt contraria. Cujus ratio est ex Philosopho (1. *Phys. text.* 65; c. 7), quia omne, quod fit secundum naturam, est et fit ex subjecto et forma; ea enim, in quæ resolvitur definitio rei, sunt componentia rem illam, quia unumquodque resolvitur in ea, ex quibus componitur. Ratio autem ejus, quod fit secundum naturam, resolvitur in subjectum et formam, ut ratio hominis musici in rationem hominis et rationem musici; subjectum autem et forma non sunt contraria, ut docet Philosophus (1. *Phys.* a *text.* 50; c. 6). Unde fit, ut per se nihil sit vel fiat ex opposito, sed tantum per accidens, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 66; c. 7), in quantum scilicet accidit subjecto. Cum enim materia nunquam sit sine privatione, quia quando habet unam formam, est cum privatione alterius formæ, dum est in fieri aliquid, quod fit, ut homo musicus, — in subjecto, quando nondum habet formam, est privatio ipsius musicæ, et ideo principium per accidens hominis musici in fieri est *non musicum;* hoc enim accidit homini, dum fit musicus; sed quando jam advenit ei hæc forma, adjungitur ei privatio alterius formæ, et sic privatio oppositæ formæ est principium per accidens in essendo. — *de Pot.* q. 3, a. 1, ad 16; 2. *Sent.* dist. 1, in exposit. textus; 1. *Phys.* l. 12 et 13 (11 et 12); *Opusc.* 31; v. (Francisc. Silvestrum) Ferrariensem *Quæst.* 9 et 10 *in* 1. *Phys.*

Si vero nomen principium sumatur, quatenus dicit *ordinem*, tunc per se fit aliquid ex opposito, ut patet, cum aliquid vel creatur (nam per se fit ex nihilo), vel generatur sive simpliciter sive secundum quid; nam homo fit ex non homine et musicus ex immusico, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 43; c. 5), et universaliter omnis transmutatio est a contrario in contrarium. Cujus optima ratio habetur 4. *de Cœlo text.* 22 (c. 3), quia omne, quod transmutatur, exit ab illo, a quo transmutatur; moveri enim est aliter se habere nunc quam prius; exiens autem ab illo, a quo transmutatur, oportet ire in aliud; sed non potest ire in privationem omnis speciei, quia hæc per se non invenitur; neque et in aliud, quod potest existere cum illo, quia tunc non necessario transmutatum esset ex illo : ergo necessario transmutatur in formam non potentem existere cum eo; tale autem est contra-

rium; ergo omne, quod transmutatur, transmutatur ex contrario in contrarium. Ideo principia fiendi necessario debent esse contraria, non tamen omnia, sed aliqua tantum; nam unum debet esse subjectum contrariorum, quod modo sub uno, modo sub altero sit, ut docet idem Philosophus (1. *Phys. text.* 61 et 62; c. 7 et *text.* 79. sq.; c. 9). Unde manifestum est, quomodo principia rerum naturalium sint contraria, quomodo non. — *de Pot.* q, 3, a. 1, ad 16; 4. *de Cœlo* l. 2; 1. *Phys.* l. 10 (9), 12 (11) et 15 (14).

Ad primum ergo dicendum, quod hoc argumentum tantum probat, non omnia principia rerum naturalium in fieri, sumpto principio ut dicit ordinem, esse contraria; sed aliqua tantum, ut dictum est (supra in c.) — Et eodem modo respondetur *ad secundum.*

Ad tertium dicendum, quod unum contrarium fit ex altero, sed per accidens, non autem per se; principia autem non fiunt ex se invicem; fit enim calidum ex non calido vel ex frigido, non autem calor ex frigiditate vel ex non calore. — *de Pot.* l. c.; 1. *Phys.* l. 13 (12) et 10 (9).

Ad quartum dicendum, quod hoc argumentum tantum probat, non omnia principia rerum naturalium in fieri esse contraria, quod concedimus. — 11. cit. in c.

Ad quintum dicendum, quod Philosophus 1. *Phys.* loquitur de principiis rerum corruptibilium, ut patet ex eodem tum 1. *de Cœlo text.* 20 (c. 3), tum quia materiam (1. *Phys.* text. 82; c. 9) definit : primum subjectum uniuscujusque, ex quo fit aliquid, cum insit, et non secundum accidens, et si corrumpitur, in hoc abibit ultimum; et ibidem docet, omne quod generatur, fieri ex contrario et ex subjecto quodam sive materia; ex illo, sicut ex non permanente, ex hoc vero, sicut ex permanente; et similiter omne, quod corrumpitur, corrumpi subjecta materia et a contrario et ad contrarium; cœlum autem, cum nihil sit ei contrarium, neque est generabile neque corruptibile. — 1. *Phys.* l. 15 (14); 1. *de Cœlo* l. 6.

Ad sextum dicendum, quod sensus Philosophi est, quod hoc distinguitur motus a mutatione, quod in illo requiruntur duo contraria positiva et unum subjectum; in hoc vero requiruntur duo contraria privative; nam requiritur præsentia unius contrarii et absentia ejus, quæ est privatio. — 1. *Phys.* l. 13 (12).

Ad septimum dicendum, quod forma et privatio sunt contraria privative, non positive. Dupliciter enim sumi possunt contraria : *vel* presse; et sic contraria sunt illa, quæ sub eodem genere posita se expellunt ab eodem subjecto, quomodo sumuntur a Philosopho in *Prædicam.* c. 10, ut dictum est (in Logica q. 15), et 1. *de Generat. text.* 50 (c. 7); *vel* latius pro iis, quæ se non compatiuntur in eodem subjecto; et sic forma et privatio sunt contraria, et hoc modo sumuntur a Philosopho 1. *Phys. text.* 68 (c. 7).

ARTICULUS III

UTRUM PRINCIPIA RERUM NATURALIUM SINT TANTUM TRIA.

I. Videtur quod principia rerum naturalium sint plura tribus.

1. Dicit enim Philosophus (5. *Phys. text.* 7; c. 1 et 11. *Metaphys.* sum. 4, c. 3; l. 10, c. 11), quod mutatio quadruplex est : ex subjecto in subjectum, ex subjecto in non subjectum, ex non subjecto in subjectum, ex non subjecto in non subjectum; sed principia trium primarum mutationum sunt tria : materia, forma et privatio; principia vero quartæ mutationis sunt duæ negationes, ut dicit Philosophus ibidem : ergo principia rerum naturalium sunt plura tribus. — 5. *Phys.* l. 2; 11. *Metaphys.* l. 11.

2. Præterea, dicit Philosophus (5. *Phys.* l. c.), quod motus est species mutationis; sed motus, ut dicit Philosophus ibidem, hoc differt ab aliis speciebus mutationis, quod habet utrumque terminum positivum et affirmativum : ergo principia mutationis rerum naturalium non sunt tantum tria : materia, forma et privatio, quæ sunt principia reliquarum mutationum, sed plura tribus, puta duplex forma præter subjectum et privationem. — 5. *Phys.* l. 2; 1. *Phys.* l. 12 (11).

3. Præterea, dicit Philosophus (11. *Metaphys.* l. c.), quod in qualibet mutatione sunt quinque : movens, mobile, tempus, terminus a quo et terminus ad quem; sed non concurrunt ad motum nisi ut principia illius, ut patet de mobili, termino a quo et ad quem : ergo et reliqua duo concurrunt ut principia, et sic erunt plura tribus. — 11. *Metaphys.* l. 11.

4. Præterea, per principia rerum naturalium vel intelliguntur principia *per se*, vel prin-

cipia *per accidens;* si intelliguntur principia *per se*, hæc sunt tantum duo, materia et forma; nam privatio est principium per accidens, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 66, 75 et 76; c. 7 et 8). Si intelliguntur principia *per accidens*, hæc sunt infinita, ut dicitur 1. *Phys. text.* 50 (c. 6) et 5. *Phys. text.* 6 (c. 1); præterquam quod id, quod est per accidens in liquo genere, non potest esse species illius generis, unde nec potest esse species principii rerum naturalium : ergo principia rerum naturalium sunt plura tribus. — 1. *Phys.* l. 11 (10), 13 (12) et 14 (13); *Opusc.* 31; 3. *Phys.* l. 1; 5. *Phys.* l. 2.

Sed contra est, quod Philosophus 1. *Phys. text.* 66 (c. 7) dicit, quod principia rerum naturalium sunt tantum tria, materia, forma et privatio. — 1. *Phys.* l. 13 (12).

II. Videtur, quod principia rerum naturalium sunt pauciora tribus.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Phys. text.* 50; c. 6), quod principia debent manere; sed privatio non manet, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 59; c. 7) : ergo privatio non est principium, et per consequens principia sunt pauciora tribus. — 1. *Phys.* l. 12 (11) et 13 (12); 5. *Metaphys.* l. 4, 5 (3, 4).

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 75 et 79; c. 8 et 9), quod privatio est per se non ens; sed ex non ente nihil fit, ut dicitur 1. *Phys. text.* 75 (c. 8) : ergo privatio non est principium et ita duo tantum erunt principia. — 1. *Phys.* l. 14, 15 (13, 14).

3. Præterea, materia et privatio sunt unum numero, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 79; c. 9), ac proinde non faciunt duo numero principia, sed unum; sed præter materiam et privationem non est aliud principium, quam forma, ut dicitur 1. *Phys. text.* 66; c. 7 : ergo principia rerum naturalium sunt tantum duo. — 1. *Phys.* l. 15 (14).

4. Præterea, forma non potest esse principium generationis nisi ut terminus, ut dicit Philosophus (1. *Phys.*); sed forma non est terminus generationis; nam hic est id, quod generatur; quod generatur autem, non est forma, sed compositum, ut dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 27; l. 6, c. 8) : ergo.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Phys.* a *text.* 66, sq.; c. 7) præter materiam et formam ponit privationem tertium principium. — 1. *Phys.* l. 13 (12).

Respondeo dicendum, quod principia rerum naturalium sunt quodammodo duo, quodammodo tria. — Ad cujus manifestationem sciendum est, quod quia scientia de natura habet veras demonstrationes et definitiones, ut dictum est (supra q. 1, a. 1), et utræque constant ex principiis et causis, necesse est, quod res naturales, quas illa demonstrat et definit, constent similiter principiis et causis. Quot vero sint hæc principia, non omnes philosophi consentiunt, ut patet ex Philosopho (1. *Phys.*), ex cujus sententia dicendum est *primo*, quod hæc principia necessario debent esse plura uno. Cujus ratio est, quia principia, ut dictum est (a. 2 huj. quæst.) cum Philosopho (1. *Phys.*), sunt contraria; contraria autem non sunt unum tantum, quia nihil est sibi ipsi contrarium. — *Secundo*, quod non sunt infinita, sed finita; ratio est, quia alioqui sequeretur, quod res naturales non possent perfecte cognosci et sciri; nam infinitum, ut infinitum, non potest cognosci a potentia finita. — *Tertio*, quod hæc principia finita sunt plura quam prima duo contraria; quia unum contrarium non facit aliquid ex reliquo, cum illo scilicet unum quid constituendo, neque recipitur in illo, sed in eo, in quo erat aliud contrarium. Quare ut aliquid fiat, debet dari tertium subjectum, quod ex uno contrario in aliud mutatur. — *Quarto*, quod non sunt plura tribus, quia quod potest fieri per pauciora, superfluum est, si fiat per plura; tota autem generatio rerum compleri potest ponendo unum principium materiale et duo formalia seu unam primam contrarietatem cum uno subjecto, quia ad patiendum sufficit unum principium materiale. — *Quinto*, quod, quia illa dicuntur esse principia et causæ rerum naturalium, ex quibus sunt et fiunt per se et non secundum accidens; omne autem quod fit, est et fit ex subjecto et forma, privatio autem formæ vel forma contraria est principium per accidens, in quantum accidit subjecto seu quatenus ei, ex quo per se fit aliquid, conveniebat esse sub tali privatione; et quia privatio et subjectum, licet differant ratione, sunt tamen unum numero, — ideo principia rerum naturalium quodammodo sunt duo, quodammodo tria. Sunt enim duo tantum principia *per se;* sunt vero tria includendo tertium principium *per accidens*. Sunt itidem duo principia *re*, quia duo tantum realiter ponuntur in re, quæ fit, subjectum scilicet et forma; sunt autem tria *ratione*, quia subjectum et privatio, licet sint unum numero seu subjecto, ratione

tamen differunt, quia materia est non ens secundum accidens, privatio autem est non ens per se; hoc enim ipsum, quod est v. g. infiguratum, significat non esse; sed æs non significat non esse, nisi in quantum ei accidit infiguratum; præterea, quia materia est prope rem et est aliqualiter, quia est in potentia ad rem, et est aliqualiter substantia rei, quia intrat in constitutionem substantiæ, quod de privatione dici non potest. — Unde manifestum est, quomodo principia rerum naturalium sint duo, quomodo tria. — 1. *Phys.* l. 1, 11 (10) et sqq.; *Opusc.* 31; 7. *Metaphys.* l. 6.

Ad primum ergo dicendum, quod non est aliqua mutatio de non subjecto in non subjectum, ut dicit Philosophus (scilicet ll. cit. in arg.), quia duæ negationes sicut non album et non nigrum, neque sunt contrariæ neque contradictoriæ, quia non sunt oppositæ; possunt enim verificari de eodem; multa enim sunt, quæ neque alba neque nigra sunt; at vero mutatio debet esse inter opposita, ut dicitur 1. *Phys. text.* 47; c. 5. — ll. cit. in arg.; 1. *Phys.* l. 13 (12).

Ad secundum dicendum, quod quia generatio et corruptio seu mutatio ex termino affirmato in negatum, vel ex negato in affirmatum salvatur etiam in motu atque adeo in omni mutatione (nam cum movetur aliquid de albo in nigrum, corrumpitur album, et fit nigrum), ideo in omni mutatione naturali requiruntur et salvantur subjectum, forma et privatio. — 1. *Phys.* l. 13 (12).

Ad tertium dicendum, quod principia mutationis sunt in duplici differentia. *Alia* sunt, secundum quæ mutatio dividitur in suas species, et hæc sunt tantum tria : subjectum, terminus a quo et terminus ad quem; nam ab his duobus sumitur species mutationis. *Alia* sunt, secundum quæ non dividitur mutatio in suas species, quia sunt communia omni mutationi, et ista sunt tria alia, puta movens, mobile et tempus. — Ad illud de generatione, quod sit actio, dicendum, quod generatio dupliciter potest sumi: *vel* ut mutatio, et sic habet tantum tria principia : materiam, formam et privationem; *vel* ut origo et productio, et ita est actio, et dicit ordinem intrinsecum ad agens. — 11. *Metaphys.* l. 11.

Ad quartum dicendum, quod loquimur de principiis, quæ necessario requiruntur in omni mutatione; hæc autem sunt tantum tria, quorum duo sunt principia per se essendi et fiendi, et intrinseca rei factæ; ex hoc enim aliquid fit per se, quod inest rei, postquam jam facta est; unum vero est per accidens, nimirum privatio, quæ dicitur principium per accidens præter dicta, tam in essendo quam in fiendo, quia coincidit cum materia, non tamen intrat substantiam rei factæ; est tamen principium necessarium, quia nunquam materia a privatione denudatur. — *Opusc.* 31; 1. *Phys.* l. 13 (12) et 14 (13).

Ad primum secundæ quæstionis dicendum, quod principia dicuntur manere, non tamen omnia; dicit enim Philosophus (*text.* 59; c. 7), quod manet subjectum et forma, non autem oppositum formæ, puta privatio; cum enim homo factus est musicus, non permanet amplius non musicus. — 1. *Phys.* l. 12 (11).

Vel dic, quod principia per se manent, non autem principia per accidens, sicut sunt privatio et forma præterita. Ex hoc enim aliquid fit per se, quod inest rei, postquam jam facta est; privatio autem non intrat essentiam rei factæ, sicut nec forma, quæ præfuit; et ideo utraque dicitur principium per accidens, secus vero materia et forma; nam utraque intrat substantiam rei. — 1. *Phys.* l. 14 (13).

Ad secundum dicendum, quod id, quod fit, per se fit ex ente in potentia, et per accidens ex non ente et ente actu, quia fit per se ex materia, quæ est ens in potentia, et per accidens ex privatione et forma præcedente, quatenus materiæ, ex qua fit aliquid per se, conveniebat esse sub tali forma vel sub tali privatione. — *Ibid.*

Ad tertium dicendum, quod licet privatio et materia sint unum numero seu subjecto, sunt tamen duo ratione, ut dictum est, et ideo sunt duo principia; non enim est necesse, quod principium dicat rem distinctam, sed sufficit, quod dicat rationem distinctam. — 1. *Phys.* l. 15 (14).

Ad quartum dicendum, quod duplex est terminus generationis : *qui* et *quo;* ille est solum compositum, hic vero est forma, et non nisi ratione ipsius esse.

ARTICULUS IV.

UTRUM RECTE TRADITÆ SINT A PHILOSOPHO CONDITIONES PRINCIPIORUM RERUM NATURALIUM.

Videtur quod non recte traditæ sint conditiones principiorum rerum naturalium, quod non sint ex aliis, quod non ex alterutris, et quod omnia alia sint ex eis.

1. Dicit enim Philosophus (11. *Metaphys.* sum. 4, c. 3; l. 10, c. 11), quod ad mutationem præter subjectum, terminum a quo et ad quem requiritur movens; sed movens a Philosopho requiritur ad hoc, ut moveat mobile ad formam, et per consequens producat formam : ergo forma, quæ est unum ex tribus principiis rerum naturalium, fit ex alio principio. — 11. *Metaphys.* l. 11.

2. Præterea, materia prima est creata a Deo; rationabile enim est, quod primum principium passivum sit effectus primi principii activi; nam omne imperfectum causatur a perfecto; oportet enim primum principium esse perfectissimum, ut dicit Aristoteles (12. *Metaphys. text.* 52; l. 11, c. 10). Sed quod ab alio producitur, ex alio est; nam particula *ex* importat etiam habitudinem causæ efficientis : ergo prima principia, cujusmodi est materia prima, possunt esse ex aliis. — 1a, q. 44, a. 2, ad 2; *Tabula Aurea* voce « ex » n. 2, 4, 6.

3. Præterea, musicum fit ex immusico et calidum ex frigido, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 43; c. 5); sed musicum et immusicum, calidum et frigidum et similia pertinent ad prima principia rerum naturalium; unum enim est terminus a quo seu privatio, alterum vero est terminus ad quem seu forma, ut dicit Philosophus ibidem : ergo prima principia sunt ex alterutris. — 1. *Phys.* l. 10 (9).

4. Præterea, forma educitur de potentia materiæ; sed hoc est formam esse ex materia prima : ergo unum principium est ex alio, et per consequens falsum est, quod prima principia rerum naturalium non sunt ex alterutris. — *Tabula Aurea* voce « forma » n. 104, 105.

5. Præterea, dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 43; c. 5), quod unum contrarium fit ex alio, ut musicum ex immusico; sed principia sunt contraria, ut dicit Philosophus ibidem et *text.* 50 (c. 6) : ergo principia rerum naturalium fiunt ex alterutris. — 1. *Phys.* l. 10 (9).

6. Præterea, cœlum non fit ex contrariis, cum illis careat, ut dicit Philosophus (1. *de Cœlo text.* 20; c. 3); sed cœlum est corpus naturale, ut dicit Philosophus (*ibidem text.* 96; c. 9) : ergo falsum est, quod ex primis contrariis fiant omnia, et consequenter tertia conditio falsa est. — 1. *de Cœlo* l. 6 et 20.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Phys. text.* 42; c. 5) dicit, quod oportet, quod principia neque ex alterutris sint, neque ex aliis, et ex his omnia, eo quod primis contrariis insunt hæc. — 1. *Phys.* l. 10 (9).

Respondeo dicendum, quod tria videntur de ratione principiorum esse : *primum* est, quod non sint ex aliis; *secundum*, quod non sint ex alterutris; *tertium* vero, quod omnia alia sint ex eis. — Cujus ratio est, quia prima principia rerum naturalium sunt prima contraria, ut dictum est (supra a. 2); primis autem contrariis tria hæc insunt. Et *primum* quidem, quia ex eo, quod sunt prima, manifestum est, quod non sunt ex aliis; *secundum* vero, quia ex eo, quod contraria sunt, manifestum est, quod non sunt ex sese mutuo; quamvis enim frigidum fiat ex calido, in quantum id, quod prius est calidum, fit frigidum, tamen ipsa frigiditas nunquam fit ex caliditate, et multo minus ex privatione frigiditatis; *tertium* denique, quia omne generabile, cujus principia quæruntur et considerantur in 1. *Phys.*, ut dicit Philosophus (1. *de Cœlo text.* 20; c. 3), fit ex contrario et subjecto quodam sive materia; nam ex contrario fit aliquid, sicut ex non permanente; ex subjecto vero et altero contrario, puta ex forma sicut ex permanentibus, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 59, 60 et 80; c. 7 et 9). Ex eo enim fit aliquid per se, quod inest rei, postquam facta est; permanent autem in re facta subjectum et forma, et corrumpitur oppositum formæ, puta privatio vel opposita forma. — Unde manifestum est, quod primis principiis rerum naturalium tres prædictæ conditiones conveniunt. — 1. *Phys.* l. 10 (9), 13 (12) et seqq.; 1. *de Cœlo* l. 6.

Ad primum ergo dicendum, quod prima principia non fiunt ex aliis, quia non dantur alia prima contraria cum suo subjecto, ex quibus illa fiant; movens autem non numeratur inter principia contraria, neque est subjectum contrariorum, ut patet. — 1. *Phys.* l. 11 (10).

Vel dic, quod Philosophus (1. *Phys.*) loquitur de principiis intrinsecis mutationis, secundum quæ mutatio sumit suam speciem, in quorum numero non est movens, ut dictum est. — 11. *Metaphys.* l. 11.

Ad secundum dicendum, quod Philosophus 1. *Phys.* loquitur de fieri particulari, quod est de forma in formam, sive accidentalem sive substantialem. Cum autem materia dicitur a Deo creata, sermo est de emanatione rerum ab universali principio essendi.

Præterea loquitur de fieri per se, quod soli composito convenit; unde Philosophus (7. *Meta-*

phys. text. 27; l. 6, c. 8) negat, formam per se generari, quia deberet generari ex materia, et sic ex illa componeretur, quod dici non potest. — 1a, q. 44, a. 2, ad 1; 7. *Metaphys.* l. 7.

Vel dic, quod ex principiis dicuntur omnia fieri, quatenus omnia generabilia et corruptibilia requirunt, ut per se fiant, materiam et formam, quæ ipsis insint, postquam facta sunt; nam de solis principiis rerum generabilium loquitur Philosophus, et illis assignat conditiones, ut dictum est (supra in c.) ex Philosopho; materia autem ingenerabilis est et incorruptibilis; est enim primum subjectum, ex quo per se fiunt res omnes generabiles et corruptibiles.

Ad tertium dicendum, quod licet calidum fiat ex frigido et musicum ex immusico, non tamen caliditas fit ex frigiditate, nec musica ex privatione musicæ. — 1. *Phys.* l. 10 (9).

Ad quartum dicendum, quod formæ substantiales et accidentales non habent materiam *ex qua*, sed *in qua* et de cujus potentia educuntur; et ideo non convenit illis fieri ex aliis principiis. Quod enim vere fit ex principiis per se, vere constat ex illis; nam illa ipsi insunt, postquam factum est, ut dictum est (in corp. et ad 2).

Ad quintum dicendum, quod principia rerum naturalium non sunt calidum et frigidum, musicum et immusicum, sed forma et privatio, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 56 et 67; c. 6 et 7). Et ideo licet frigidum fiat ex calido et musicum ex immusico, non tamen frigiditas fit ex caliditate vel privatione frigiditatis, sicut nec musica ex privatione musicæ. — 1. *Phys.* l. 11 (10), 13 (12), et 10 (9).

Ad sextum dicendum, quod principia, quorum Philosophus (1. *Phys.*) assignat tres conditiones, sunt tantum rerum generabilium et corruptibilium, ut dictum est, cujusmodi non est cœlum, cum sit ingenerabile et incorruptibile, ac proinde carens contrariis, ex quibus tamen fit omnis generatio; nam omne generabile, ut dicit Philosophus (1. *de Cœlo text.* 20; c. 3), ex contrario et ex subjecto fit quodam; sicut et quod corrumpitur, a contrario et in contrarium corrumpitur. — 1. *de Cœlo* l. 6.

ARTICULUS V

UTRUM PRINCIPIA RERUM NATURALIUM SEMPER MANEANT.

Videtur quod principia rerum naturalium non semper maneant.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Phys. text.* 60; c. 7), quod privatio non permanet; sed privatio est tertium principium rerum naturalium, ut dicitur l. c. *text.* 65, sq.; c. 7 ; ergo principia rerum naturalium non debent semper manere. — 1. *Phys.* l. 12 (11) et 13 (12).

2. Præterea, opposita privative non possunt esse simul in eodem subjecto, sed unum corrumpit aliud, ut dicitur 10. *Metaphys. text.* 15; l. 9, c. 4; sed privatio et forma sunt oppositæ privative : ergo una corrumpit aliam, unde non simul manent; et ita falsum est, quod principia rerum naturalium semper manent. — 10. *Metaphys.* l. 6 (3).

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Phys. text.* 50; c. 6) dicit, quod principia rerum naturalium semper manent.

Respondeo dicendum, quod principia rerum naturalium in re, postquam facta est, permanent, quia ex tribus principiis duo per se et absolute permanent, et tertium aliquo modo permanet, aliquo modo recedit. Nam ex eo dicitur aliquid per se fieri, quod illi inest, postquam factum est; hoc autem convenit soli materiæ primæ et formæ; nam utraque inest rei, postquam facta est, intrans substantiam et essentiam illius. Privatio autem ideo dicitur aliqualiter permanere, quia licet recedat privatio formæ, quæ advenit, cum aliquid fit, adjungitur tamen formæ advenienti privatio formæ oppositæ, quæ propterea dicitur principium per accidens rei in essendo. Et ex his patet *ad objecta.* — 1. *Phys.* l. 13, 14, 15 (12, 13, 14); 1. *de Cœlo* l. 6.

QUÆSTIO III

DE MATERIA PRIMA

Deinde considerandum est de principiis in particulari, et *primo*, de materia; *secundo* de forma; *tertio*, de privatione.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR

QUINDECIM :

1. Utrum materia prima sit ens reale actu existens.
2. Utrum materia habeat existentiam distinctam ab existentia formæ.
3. Utrum materia sublata quantitate sit divisibilis.
4. Utrum quælibet pars materiæ sit in potentia ad omnes formas.

5. Utrum materia habeat unam potentiam ad omnes formas.
6. Utrum potentia materiæ sit ejus essentia, an vero sit ejus passio.
7. Utrum materia appetat formas.
8. Utrum materia sit una numero omnium corporum generabilium et corruptibilium.
9. Utrum materia sit ingenerabilis et incorruptibilis.
10. Utrum materia prima sit causa generabilitatis et corruptibilitatis.
11. Utrum in materia prima sit quantitas interminata illi coæva.
12. Utrum in materia sit inchoatio formarum substantialium.
13. Utrum de potentia materiæ educantur formæ substantiales materiales.
14. Utrum recte definiatur materia, quod sit subjectum primum uniuscujusque, ex quo fit aliquid, cum insit, non secundum accidens.
15. Utrum in corruptione compositi fiat resolutio usque ad materiam primam.

ARTICULUS I

UTRUM MATERIA PRIMA SIT ENS REALE ACTU EXISTENS.

Videtur quod materia non sit ens reale actu existens.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 8; l. 6, c. 3), quod materia neque est quid neque quantum neque quale neque ullum ex aliis prædicamentis; sed ens reale actu existens sufficienter dividitur in decem prædicamenta, ut dictum est (in Logica 9. 18) : ergo materia prima non est ens reale actu existens. — 7. *Metaphys.* l. 2.

2. Præterea, materia maxime ponitur in sublunaribus propter generationes substantiales; sed nulla datur generatio substantialis; quia si daretur, ut argumentatur Philosophus (1. *Phys. text.* 71; c. 8), aut fierent res ex ente aut ex non ente; non primum, quia antequam generaretur ens, jam esset ens, quod est absurdum, nam sic frustra fieret iterum ens; neque secundum, quia ex nihilo nihil fit : ergo materia non datur, ac proinde non est ens reale existens. — 1. *Phys.* l. 14 (13).

3. Præterea, ex hostia consecrata, naturaliter possunt generari animalia; sed in tali generatione non est ulla materia : ergo generatio substantialis naturalis non requirit materiam, et per consequens neque illam requirit res, quæ generatur; et sic materia non erit ens reale actu existens. — 3a, q. 77, a. 5.

4. Præterea, species sacramentales naturaliter corrumpuntur; sed in tali corruptione non datur ullum subjectum seu materia : ergo hæc non requiritur in corruptione naturali rerum et per consequens nec in generatione naturali neque in rebus, quæ generantur et corrumpuntur; et sic materia non erit ens reale actu existens. — l. c. a. 4, arg. 3.

5. Præterea, dicit Philosophus (12. *Metaphys. text.* 11; l. 11, c. 2, et 1. *Phys. text.* 75; c. 8), quod quæ generantur, fiunt ex non ente; sed omnia fiunt ex materia, ex Philosopho ibidem : ergo materia est non ens; non ens autem opponitur enti reali actu existenti : ergo. — 12. *Metaphys.* l. 2 (1); 1. *Phys.* 14 (13).

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Phys.* a *text.* 57; c. 7 et 12. *Metaphys.* a *text.* 9; l. 11, c. 2) ostendit, dari materiam in omni transmutatione naturali, et ibidem laudat philosophos omnes, quod posuerint materiam tamquam principium rerum naturalium, et in generatione earundem necessario requisitam. 1. *Phys.* l. 12 (11); 12. *Metaphys.* l. 2 (1).

Respondeo dicendum, quod in omni mutatione naturali necesse est dari subjectum, et quod hoc subjectum sit commune omnibus rebus, quæ mutantur, et non ex alio factum, et consequenter primum; quod patet. — Nam quod in omni mutatione naturali *dari debeat subjectum*, manifestum est *primo, inductione* eorum, quæ fiunt. Nam cum fieri multipliciter dicatur, fieri simpliciter est solum fieri substantiarum; alia vero dicuntur fieri secundum quid; et hoc ideo, quia fieri importat initium essendi. Ad hoc autem, ut aliquid fiat simpliciter, requiritur, quod prius non fuerit simpliciter, quod accidit in iis, quæ substantialiter fiunt; quod enim fit homo, non solum non fuit prius homo; sed simpliciter verum est dicere, ipsum non fuisse. Cum autem homo fit albus, non est verum dicere, quod prius non fuit; sed quod prius non fuerit talis. Unde in iis, quæ fiunt *secundum quid*, manifestum est, quod indigent subjecto. Nam quantitas et qualitas et alia accidentia, quorum est fieri secundum quid, non possunt esse sine subjecto; solius enim substantiæ est non inesse subjecto. — Verum et *in substantiis etiam* si quis considerat, manifestum est, quod fiunt ex subjecto; videmus enim, quod plantæ et animalia sunt ex semine. — Præterea, idem constat inductione variorum

modorum fiendi; eorum enim, quæ fiunt, *quædam* transfiguratione, sicut statua fit ex ære; *quædam* fiunt appositione, ut patet in omnibus augmentatis, sicut fluvius fit ex multis rivis; *alia* vero fiunt detractione, sicut ex lapide fit per sculpturam imago Mercurii. *Quædam* vero fiunt compositione, sicut domus; *quædam* vero fiunt alteratione, sicut ea, quorum materia alteratur, sive fiant secundum naturam sive secundum artem; — et in omnibus his apparet, quod fiunt ex aliquo subjecto. Unde manifestum est, quod omne, quod fit, fit ex subjecto. — 1. *Phys.* l. 12, (11).

Quod præter inductionem *ratione* etiam confirmari potest. Cum enim omnis mutatio, ut argumentatur Philosophus (12. *Metaphys. text.* 6 et 7; l. 11, c. 1 et 2), fiat ex contrario vel contradictorio in contrarium, nec unum contrarium transmutetur in alterum (nec enim ipsa albedo fit nigredo), ad hoc, ut fiat transmutatio de nigro in album, oportet, quod aliquid sit præter nigredinem, quod fiat album, puta subjectum. Præterea, quia omne, quod generatur, ut arguit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 22; l. 6, c. 7), sive generatur per artem sive per naturam, est possibile esse et non esse; cum enim generatio sit de non esse in esse mutatio, oportet id, quod generatur, quandoque quidem esse, quandoque non esse, quod non esset, nisi esset possibile esse et non esse. Hoc autem, quod est in unoquoque in potentia ad esse et non esse, est materia; est enim in potentia ad formas, per quas res habent esse, et ad privationes, per quas habent non esse. Unde relinquitur, quod in omni mutatione naturali oportet esse subjectum. — 12. *Metaphys.* l. 2 (1); 7. *Metaphys.* l. 6.

Quod vero tale subjectum in omni mutatione naturali requisitum debeat esse *non ex alio factum* ac proinde primum atque adeo unum, probatur *primo*, quia ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 56; c. 6), tota generatio rerum naturalium potest compleri per unum principium materiale atque adeo per unum subjectum, et per duo formalia, quia ad patiendum sufficit unum materiale principium seu unum subjectum. *Secundo*, quia in unoquoque genere, et consequenter in genere substantiæ, quod est primum genus, est tantum una prima contrarietas, eo quod omnes aliæ contrarietates videntur reduci ad unam primam; sed una contrarietas habet tantum unum subjectum. *Tertio*, quia omnia corpora sublunaria invicem agunt et patiuntur; sunt enim contraria vel contrarietatem habent, ut patet sensu. Eatenus autem aliqua agunt et patiuntur ad invicem, quatenus conveniunt in una materia, ut probat Philosophus (1. *de Generat.* a *text.* 52; c. 7) tum *inductione;* nam corpus est natum pati a corpore, quod est ejusdem generis in substantia, si tamen communicent in materia, defectu cujus corpora cœlestia non patiuntur a sublunaribus, in quæ agunt, quia cum illis non communicant in eadem materia; — tum *ratione*, quia quæcunque agunt et patiuntur ad invicem, sunt contraria; contraria autem sunt in eodem genere, ut dicitur 10. *Metaphys. text.* 14; l. 9, c. 4, puta in eadem materia seu in eodem susceptibili. Dicitur enim materia genus, ut docet Philosophus (1. *de Generat. text.* 54; c. 7), non ut genus est prædicabile, sed secundum quod genus dicitur subjectum primum, quod substat duobus contrariis vel pluribus; contrariorum enim unum est in activo, alterum in passivo, et ideo una est materia activi et passivi. *Demum* impossibile est, quod subjectum primum fiat ex alio subjecto; nam sic abiretur in infinitum; quare deveniendum est ad unum subjectum primum commune omni mutationi naturali, non factum ex alio, quod vocamus, inquit Philosophus (1. *Phys. text.* 82; c. 9 et 12. *Metaphys. text.* 12; l. 11, c. 3), materiam. — Unde manifestum est, principium materiale seu materiam primam, quæ est tale principium, esse ens reale actu existens. — 1. *Phys.* l. 11 (10) et 15 (14); 1. *de Generat.* l. 20; 10. *Metaphys.* l. 5 (2); 12. *Metaphys.* l. 3. (2).

Ad primum ergo dicendum, quod materia non dicitur a Philosopho : neque quid neque quantum, quia non sit ens reale (est enim substantia, ut dicit Philosophus ibidem, et principium substantiæ compositæ), — sed quia, cum sit primum subjectum substans non solum motibus, qui sunt secundum quantitatem et qualitatem et alia accidentia, sed etiam mutationibus, quæ sunt secundum substantiam, oportet, quod sit alia secundum suam essentiam non solum a quantitate et qualitate et aliis accidentibus, sed etiam ab omnibus formis substantialibus et earum privationibus, quæ sunt termini generationis et corruptionis. — 7. *Metaphys.* l. 2.

Ad secundum dicendum, quod in generatione substantiali ex ente in potentia fit aliquid per se; ex ente autem in actu vel ex non ente fit aliquid per accidens; nam materia, quæ est ens in potentia, est id, ex quo fit aliquid per se; hæc enim est, quæ intrat substantiam rei factæ; ex privatione autem vel forma præcedente fit aliquid per accidens, in quantum materiæ, ex qua fit aliquid per se, conveniebat esse sub tali forma vel sub tali privatione. — 1, *Phys.* 14 (13).

Ad tertium dicendum, quod generatio illa animalium ex speciebus consecratis est naturalis, sed præsupposito miraculo; nam in ipsa consecratione miraculose datur quantitati dimensivæ panis et vini, quod sit primum subjectum subsequentium formarum, quod est proprium materiæ; et ex consequenti datur prædictæ quantitati dimensivæ omne illud, quod ad materiam pertinet. Et ideo quidquid posset generari ex materia panis et vini, si adesset, totum potest generari ex prædicta quantitate dimensiva panis et vini, non quidem novo miraculo, sed ex vi miraculi prius facti; quia miracula, quæ sunt in hoc sacramento, fiunt virtute consecrationis, per quam species sensibiles conservantur; non est autem idem causa conservationis et corruptionis. — 3a, q. 77, a. 5 et 4 ad 3.

Ad quartum dicendum, quod corruptio illa specierum non est miraculosa, sed naturalis, præsupponit tamen miraculum, quod est factum in consecratione; scilicet, quod illæ species sacramentales retineant esse sine subjecto, quod prius habebant in subjecto; sicut et cæcus miraculose illuminatus naturaliter videt. — l. c. a. 4, ad 3.

Ad quintum dicendum, quod dupliciter ea, quæ generantur, dicuntur fieri ex non ente. *Uno modo*, per accidens, quatenus fiunt ex materia subjecta privationi, ratione cujus dicitur non ens. *Altero* per se, quatenus fiunt ex materia prima, quæ, quantum est de se, non est ens actu, sed ens in potentia. — 12. *Metaphys.* l. 2 (1).

ARTICULUS II.

UTRUM MATERIA HABEAT PROPRIAM EXISTENTIAM DISTINCTAM AB EXISTENTIA FORMÆ.

Videtur quod materia non habeat propriam existentiam distinctam ab existentia formæ.

I. Dicit enim Philosophus (1. *Phys. text.* 78 et 79; c. 8 et 9), quod materia est ens in potentia et ideo quæ generantur, dicuntur fieri per se ex ente in potentia, per accidens vero ex ente in actu vel ex non ente; et 7. *Metaphys. text.* 8; l. 6, c. 3 docet, materiam neque esse quid neque quantum neque ullum aliorum prædicamentorum, sed esse unumquodque eorum in potentia, quia est in potentia ad omnes formas tam substantiales quam accidentales; et 8. *Metaphys. text.* 15; l. 7, c. 6 dicit, ideo ex materia et forma fieri unum per se, quia materia est ens in potentia et forma actus; sed quod est ens potentia, non habet in se ullam existentiam. Nam, cum hæc sit actus quidam, ut dicitur 9. *Metaphys. text.* 11; l. 8, c. 6., per illam materia esset ens actu, et ita ex illa et forma non fieret unum per se, ut dicitur 7. *Metaphys. tex.* 49; l. 6, c. 13 : ergo materia non habet propriam existentiam distinctam ab existentia formæ. — 1. Phys. l. 14 et 15 (13 et 14); 7. *Metaphys.* l. 2.

2. Præterea, materia non potest existere separata a forma, ut dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 8; l. 6, c. 3; 8, *Metaphys. text.* 3; l. 7, c. 1 et 1. de *Generat. text.* 29; c. 5); sed si haberet propriam existentiam, posset existere sine forma : ergo materia non habet propriam existentiam distinctam ab existentia formæ. — 1. *de Generat.* l. 13; 7. *Metaphys.* l. 2; 8. *Metaphys.* l. 1; *de Verit.* q. 3, a. 5; *Opusc.* 31; *Tabula Aurea* voce « forma » n. 78 et 96.

3. Præterea, esse est proprius effectus formæ; nam per se consequitur illam tamquam primus effectus ipsius; sed per existentiam res habet esse : ergo materia non habet existentiam propriam, sed emendicatam a forma. — *Tabula Aurea* voce « esse » n. 27, 28, 32, 51.

4. Præterea, unumquodque in tantum est actu, in quantum habet formam; nam omnis actus vel est forma vel a forma : ergo materia in tantum actu existit, in quantum existentiam, per quam est actu, habet a forma. — 7. *Metaphys.* l. 2; 1a, q. 66, a. 1; 1. *Phys.* l. 15 (14); *Tabula Aurea* voce « actus » n, 2 et voce « esse » nn. cit.

5. Præterea, si materia haberet propriam existentiam, haberet etiam propriam ideam, quæ est principium productionis, quæ terminatur ad esse; sed materia non potest habere propriam ideam, *tum* quia oporteret, quod ejus idea esset in potentia tantum, quod esse non potest, quia in Deum non cadit ulla potentialitas; *tum* quia idea est eorum, quæ sunt vel esse possunt, materia

autem neque est per se separata existens, neque esse potest, ut dictum est (supra in arg. 2) : ergo materia non habet propriam existentiam. — *de Verit.* q. 3, a. 5.

Sed contra est : 1. Quod Philosophus (7. *Metaphys. tex.* 8; l. 6, c. 3) dicit, materiam, quia est subjectum omnis mutationis, substare omnibus formis, et quia forma substantialis de ipsa denominative prædicatur, per accidens se habere formam substantialem ad ipsam ; sed quod substat alicui formæ et per accidens recipit prædicationem illius, habet essentiam diversam ab illa et non emendicat ab illa existentiam, per quam habet, quod illi substat ; quin etiam in existentia præsupponitur illi, quia prædicatum accidentale supponit existentiam subjecti : ergo materia habet existentiam distinctam ab existentia formæ. — 7. *Metaphys.* l. 2.

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 82; c, 9), quod materia est id, in quod ultimum resolvitur omne id, quod corrumpitur ; sed hoc est materiam permanere in eodem esse, corrupto toto composito et per consequens recedente forma substantiali : ergo materia habet propriam existentiam distinctam ab existentia formæ. — 1. *Phys.* l. 15. (14).

3. Præterea, dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 81; c. 9), quod materia appetit formam et ordinatur ad illam tamquam ad finem, quod idem docet 2. *Phys. text.* 25 et 26; c. 2; sed solius existentis extra causas est ordinari in finem et aliquid appetere : ergo materia habet propriam existentiam. —l. c. 2. *Phys.* l. 4.

4. Præterea, esse materiæ in quolibet composito substantiali est materiale, quia recipitur in essentia materiæ; omne autem illud, cujus esse est in materia, est materiale; sed non est tale esse cujuslibet formæ substantialis in quolibet composito, ut est manifestum in esse animæ rationalis in homine : ergo saltem in homine materia habet esse existentiæ diversum ab esse existentiæ formæ. — 2. *c. Gent.* c. 56, n. 3.

5. Præterea, materia aliquo modo est, quatenus est in potentia; sed quod sit ens in potentia, non est effectus formæ vel ullius agentis naturalis, sed solius Dei : ergo quod materia sit, non est effectus formæ. — 2. c. *Gent.* c. 16, n. 11.

6. Nec bene nec intelligibiliter dicitur, in creatione animæ novam materiam secundum esse creari, tum per existentiam materiæ præexistenti uniri sicut punctus puncto; sed id sequeretur, si haberet propriam existentiam a forma : ergo. — *Opusc.* 9, q. 106.

7. Præterea, ens simpliciter non potest fieri ab agente naturali, nisi per acccidens, ut dicitur 1. *Phys. text.* 76; c. 8; sed si agens naturale per formam inductam in materiam daret illi esse simpliciter seu existentiam, faceret per se ens simpliciter, quia faceret hoc ens, quod est materia, ex non ente simpliciter, quia nihil præexisteret, ex quo faceret materiam : ergo esse materiæ non est effectus formæ. — 2. *c. Gent.* c. 21.

Respondeo dicendum, quod materia habet existentiam propriam distinctam ab existentia formæ. Cujus ratio manifesta est, quia per existentiam seu per esse materiæ intelligimus id, quo materia absolute et simpliciter est, non autem quo est hæc vel talis; sed effectus formæ substantialis non est, quod materia absolute et simpliciter sit; sed quod sit hæc, in tali nimirum specie; sicut effectus formæ accidentalis est, quod materia sit talis : ergo existentia materiæ non est effectus formæ substantialis. Major est manifesta, minor multipliciter probatur.

Et primo quidem, ex productione materiæ. Cum enim productio terminetur ad esse, ubi sunt duæ productiones diversæ ac distinctæ, ibi sunt esse diversa et distincta; sed materia et forma producuntur duabus productionibus omnino diversis ac distinctis. Nam cum materia sit, ut inquit Philosophus (1. *Phys. text.* 82; c. 9), ingenita et incorruptibilis, non nisi per creationem et a Deo produci potest; formæ vero substantiales materiales per transmutationem ab agente naturali ex materiæ potentia educuntur. Cum ergo nullum agens naturale creare possit, non poterit mediante forma per suam actionem in materiam inducta, dare illi existentiam et consequenter facere, quod sit. — 1a, q. 44, a. 2 et q. 75, a, 5, ad 4; *de Verit.* q. 5, a. 4, ad 6; 2. *c. Gent.* c. 16 et 21.

Secundo ex productione formæ. Sicut enim hæc quoad esse actu educitur de potentia materiæ, ita quoad esse in potentia concreatur materiæ; sed non posset hoc esse formæ concreari materiæ, nisi hæc haberet propriam existentiam et proprium esset in quo per creationem a Deo producto simul diceretur illud concreatum; nam alioqui non esse in potentia formæ, sed esse actuale ejusdem concrearetur materiæ : ergo materia habet esse actuale diversum ac distinctum ab esse actuali formæ. — *de Pot.* q. 3, a, 4, ad 7 et q. 5, a. 1, c. et ad 5.

Tertio ex operatione agentis naturalis. Effectus formæ substantialis est effectus agentis naturalis, quia quod facit forma formaliter, hoc facit agens efficienter, sicut pictor dicitur colorare parietem, et etiam color; sed agens naturale per actionem, qua formam inducit in materiam, non tribuit huic, quod absolute et simpliciter sit, seu esse simpliciter, sed tantum quod sit hæc, seu esse in tali specie : ergo effectus formæ non est existentia materiæ. — Minor probatur multipliciter; et *primo*, quia esse simpliciter est effectus universalissimus et communis rebus omnibus; sed effectus communis et universalissimus debet tribui causæ communi et universalissimæ; quia cum effectus debeat proportionari causæ, sicut proprius et particularis effectus reducitur in propriam et particularem causam, ita communis et universalis debet reduci in causam communem maxime universalem; hæc autem est solus Deus, non agens ullum creatum (*de Malo* q. 5, a. 5, ad 16; 2. *c. Gent.* c. 15, 16, 26; 1a, q. 44, a. 2 et q. 45, a. 2 et 5.) — *Præterea*, agens naturale causat res ex præsupposita materia; quicunque autem facit ex aliquo, illud, ex quo facit, præsupponitur in esse actioni ipsius, et consequenter non recipit esse per illam actionem; sic enim artifex operans ex rebus naturalibus, ut ex ligno et ære, per artis actionem illa non causat, sed supponit illa causata per actionem naturæ : ergo in transmutatione substantiali materia non recipit esse existentiæ a forma substantiali vel ab agente naturali mediante forma. (*Ibidem*, et 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 3, ad 5; vide 4. *Sent.* dist. 11, q. 1, a. 3, sol. 1) — *Item*, agens naturale est agens per mutationem, mutatio autem præsupponit existere illud, quod mutatur, quia per mutationem non datur ei, quod mutatur, quod sit, sed quod sit hoc vel tale. Nam per illam non fit res ex non ente simpliciter, sed ex tali non ente, et per consequens nec per illam fit ullum ens simpliciter, sed solum hoc ens, in tali nimirum specie, vel tale ens, puta calidum vel frigidum; quod autem in substantiali mutatione mutatur, est materia; non ergo recipit hæc esse ab agente naturali mediante forma; non enim forma constituit speciem, nisi per hoc, quod sit actus materiæ, quod est id, ad quod generatio terminatur, et per quod natura speciem intendit. (*Ibid.* et 3a, q. 2, a. 5, c.) — *Item* agens naturale est agens particulare, quod agit ad determinatam speciem tantum; agere autem ad determinatam speciem tantum est per actionem in materiam præexistentem inducere formam, per quam illa contrahitur et determinatur ad hanc vel illam speciem. Non ergo agens naturale potest sua actione dare materiæ esse simpliciter seu esse existentiæ, sed tantum esse specificum seu esse hanc seu in tali specie. — *Item*, agens naturale non agit secundum totam substantiam, sed tantum secundum formam, quia agit secundum quod est actu; est autem actu tantum secundum formam et non secundum materiam : ergo per actionem suam non debet dare esse materiæ, sicut dat formæ et toti composito ratione formæ; alioqui ageret secundum totam substantiam, quod est proprium solius Dei. — *Item*, materia comparatur ad agens naturale, sicut recipiens actionem ab ipso; actio enim est actus agentis, ut a quo, et patientis, ut in quo; omne autem recipiens aliquid debet præsupponi inesse illi, quod recipit; debet ergo materia præexistere actioni agentis, et multo magis ejus termino, et consequenter non debet materia in instanti generationis substantialis recipere esse per actionem agentis naturalis, et multo minus per formam, quæ est terminus actionis et illa posterior in esse. — *Ibidem*, et 2. *c. Gent.* c. 16 et 20.

Quarto, ex causalitate materiæ. Materia enim est causa formæ, quatenus existit in mundo, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 2; l. 4, c. 2; nam ex illa existente forma educitur ab agente; id autem, ex quo fit aliquid, naturaliter est prius eo; sicut contra in esse specifico et completivo, forma est causa materiæ; in omni autem genere causarum causa est naturaliter prior in esse quam effectus. Cum ergo agens naturale in instanti provocat formam substantialem, illam educendo ex potentia materiæ existentis, in tali instanti debet prius natura supponi materia existere, quam intelligatur forma educi, ac proinde debet intelligi materia cum propria existentia non emendicata a forma; alioqui si haberet existentiam ab illa, nec esse formæ esset prius in potentia in esse materiæ per creationem producto, ut dictum est, nec educeretur ex illo, nec esset ab illo causatum, nec esset forma posterior via generationis, sicut est prior materia via naturæ. — *de Pot.* q. 4, a. 1 et 2; *Opusc.* 31; 5. *Metaphys.* l. 2; *Tabula Aurea* voce « causa » n. 100 et voce « forma » n. 165, 168.

Quinto, ex separabilitate productionis mate-

riæ a productione formæ. Si materia potest sola creari et in eodem instanti uniri dispositionibus (quamvis utrumque fiat supernaturaliter et miraculose), tum in eodem instanti forma substantialis ex materia sic producta et disposita per actionem agentis naturalis educatur, necesse est, quod in tali casu materia habeat propriam existentiam, ad quam terminetur illius creatio, distinctam ab existentia seu ab esse formæ, ad quod terminatur actio agentis illam educentis ex materia sic creata; alioqui sola creari non posset absque eo, quod crearetur esse formæ atque adeo ipsa forma, et non prius quam forma, cum creatio prius terminetur ad esse quam ad naturam, quæ per esse dicitur creari; prædictus autem casus miraculose possibilis est et de facto datur in generatione animalium ex speciebus consecratis, quando corrumpuntur : ergo (*Tabula Aurea* voce « creatio » n. 1 et 2; 3a, q. 77, a. 5; 4. *Sent.* dist. 12, q. 1. a. 2, sol. 4). — *Confirmatur primo*, quia potest Deus communicare creaturæ potentiam creandi, si sumatur talis potentia ex parte rei creatæ, ut nimirum virtute Dei operantis in ipsa producat aliquod esse simplex vel materiam; hoc autem posito materia habebit existentiam independenter a forma. (2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 3, c.; 4. *Sent.* dist. 5, q. 1, a. 3, sol. 3, ad 4) — *Confirmatur secundo*, quia quando Deus formavit corpus mulieris ex costa Adæ, id fecit vel creando novam materiam vel accipiendo novam materiam præexistentem sub forma corporis adjacentis; in his autem casibus, cum materia sola creetur vel spolietur antiqua forma, et uniatur alteri formæ, necesse est, materiam habere propriam et distinctam existentiam ab existentia formæ; nam creatio terminatur ad existentiam, ut dictum est, et unio est existentium. — 1a, q. 3, a. 3; 2. *Sent.* dist. 18, q. 1, a. 1.

Sexto, ex termino productionis cujuslibet rei atque adeo ipsius materiæ, qui est esse. Est enim esse actus cujuslibet essentiæ maxime intra rem existens, et multo magis quam forma, quia est quasi constitutum per principia essentiæ; habet autem materia propriam essentiam, cum sit substantia quædam imperfecta seu potentia quædam passiva substantialis; quare et debet habere proprium esse distinctum ab esse formæ. — *Tabula Aurea* voce « esse » n. 52, 59, 65, 89 et voce « materia » n. 8 et 11; 4. *Metaphys.* l. 2 (1); 2. *c. Gent.* c. 56.

Septimo, ex diversitate, quæ est inter esse materiæ et esse formæ, quæ necessario arguit realem distinctionem inter utrumque. Nam esse materiæ est materiale; est enim in ejus essentia subjective, et est in ultimo gradu essendi; nam est debile, imperfectum, incompletum et in potentia; esse vero formæ potest esse spirituale et immateriale, ut est esse animæ rationalis, et est actuale, perfectum et completum, et magis imitans esse Dei, ratione cujus dicitur forma principium essendi, quia est complementum substantiæ, cujus est esse. Item, ratione sui esse imperfecti, materiæ dicitur convenire duplex esse : *unum in se*, quod est imperfectum et debile et incompletum, secundum quod aliquo modo divinum esse imitatur, et a Deo producta est, et ratione cujus habet in Deo propriam ideam, quæ est principium productivum ipsius; *alterum in alio* perfectum et completum, quod habet per formam et secundum quod est in composito, et non habet in Deo ideam distinctam ab idea compositi. — Unde sumi potest confirmatio hujus argumenti sic : Illa, quæ habent distinctam ideam, habent distinctum esse (nam idea est principium productivum esse rei); habet autem materia distinctam ideam ab idea formæ; nam potest distincte considerari, quamvis separatim esse non possit : ergo. — 1. *Sent.* dist. 36, q. 2, a. 3, ad 2; *de Verit.* q. 3, a. 5; 3a, q. 17, a. 2, ad 4 et q. 2, a. 2, ad 2; *Opusc.* 31; 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 1, ad 5; 8. *Phys.* l. 2; 2. *c, Gent.* c. 54.

Octavo, ex diversitate inter esse, de quo est præsens quæstio, et esse, quod est effectus formæ seu quod dat forma materiæ. Cum enim, ut docet Philosophus (5. *Metaphys. text.* 14; l. 4, c. 7), duplex sit esse rei : unum, per quod respondetur ad quæstionem : *quid est?* et est prædicatum essentiale; *alterum* vero, per quod respondetur ad quæstionem : *an est?* et est prædicatum accidentale, — illud esse, de quo est præsens dubitatio, est hoc secundum esse, est enim esse existentiæ, per quod res simpliciter est; illud autem esse, quod dat forma materiæ et est effectus illius, est primum esse. (5. *Metaphys.* l. 9, al. 7; *de Malo* q. 1, a. 1, ad 19; 3. *Sent.* dist. 6, q. 2, a. 2, arg. 5 et ad 5 et in c.; 1a, q. 3, a. 4, ad 2; v. Cajetanum in hunc loc.; 2. *Sent.* dist. 34, q. 1, a. 1, c.; *Quodl.* 2, a. 3, c.; *de Pot.* q. 7, a. 2, arg. 2; *Tabula Aurea* voce « esse » n. 1, 27, 84 sqq. et voce « ens » n. 1, 2, 3, 4, 5.) — Quod patet *primo*, quia forma dat esse essentiale contra-

distinctum ab aliis gradibus, nimirum vivendi, sentiendi et intelligendi, quod est quidditativum. *Secundo*, quia forma dat illud esse materiæ, quod est ipsa forma; at esse existentiæ cum realiter distinguatur a forma, sicut et a qualibet re habente esse, non est ipsa forma; secus vero esse essentiæ, ut per se manifestum est. *Tertio*, quia forma dat materiæ esse completum; unde dicitur esse illa prior substantia et complemento, quia natura non habet esse completum nisi per formam. Præterea dat illi esse specificum et completivum seu esse substantiam, esse corpus, et esse vivum; hoc autem esse est essentiale, non autem accidentale, ut per se constat et manifeste apparet ex hoc, quod forma per illud esse, quod dat materiæ, facit illam, ut dictum est, esse hanc, non autem esse talem vel esse simpliciter et absolute. At materiam esse hanc, est esse in tali specie; esse autem talem, est esse calidam vel frigidam; esse vero absolute et simpliciter, est simpliciter existere : ergo dicendum est, quod materia non habet esse existentiæ a forma. — 1a, q. 76, a. 4, ad 3 et a. 6, c.; 2. *Phys.* l. 10; *Quæst. disp. de Anima* a. 9, c. et ad 5; 3a, q. 17, a. 2, ad 4; v. Cajetanum in hunc loc.; *Quodl.* 3, a. 1; 2. *Sent.* dist. 18, q. 1, a. 2, c.; 1. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 1; 2. *de Anima* l. 1; 3a, q. 17, a. 2, ad 1 et q. 2, a. 2, ad 2; *Opusc.* 31.

Nono, ex bonitate materiæ. Nam omne ens est bonum ex hoc, quod habet esse; quia ipsum esse habet rationem boni et finis, et quia licet per essentiam, res dicatur ens, non tamen dicitur bona; quia esse bonam convenit tantum per esse, quod habet; materia autem secundum quod est ens in potentia et terminus creationis, est quid bonum in se : ergo dicendum est, quod habet proprium esse distinctum ab esse formæ, ratione cujus forma dicitur esse quid melius vel majus bonum quam materia, cum ejus esse sit actuale et perfectum, ut dicitur est. — Confirmatur; nam materia prima participat bonum, appetit enim ipsum; nihil autem appetit nisi simile sibi; est ergo materia in se bona; sed eatenus aliquid est bonum, quatenus actu est seu quatenus habet esse; hoc enim est actualitas omnis rei : habet ergo materia in se esse distinctum ab esse formæ, quod ipsa appetit. — 1a, q. 44, a. 2 et q. 5, a. 2, ad 1; 2. *c. Gent.* c. 15, 16, 21; *de Verit.* q. 21, a. 1, 2, 3; *de Malo* q. 1, a. 2, c. et ad 8, 9, 14, 15.

Decimo, ex subsistentia materiæ; quia nulla forma substantialis materialis subsistit, sed quælibet accipit subsistentiam a materia; ergo materia habet subsistentiam sibi propriam; et non emendicatam a forma; sed subsistere nihil aliud est quam per se existere, et similiter subsistentia nihil aliud est quam existentia per se, nulli nimirum per se existenti innixa, ut dictum est : ergo materia habet propriam existentiam distinctam ab existentia formæ. — Confirmatur : quia causalitas materiæ in hoc consistit respectu formæ, quod illam sustentat, *vel* simpliciter, communicando illi esse, per quod sustentetur et in quo subsistat; *vel* secundum quid sustentando non esse formæ, sed actum informandi ipsius formæ, si sit spiritualis, ut est anima rationalis; nihil autem sustentat aliud præsertim in esse per esse illius; quia cum esse sit ratio sustentandi, implicat, quod idem esse sit uni ratio sustentandi aliud, et eidem sit ratio, cur existat et sustentetur ab illo : habebit ergo materia proprium esse, per quod sustentat esse formæ materialis et actum informandi formæ spiritualis, distinctum ab esse utriusque formæ. — *de Pot.* q. 2, a. 1 et q. 3, a. 9; 1a, q. 75, a. 2, 3 et 6 et q. 118, a. 2 et 3; 4. *Sent.* dist. 49, q. 2, a. 3, ad 6; *Quæst. disp. de Anima* a. 5, 7, 8 et 9; 5. *Metaphys.* l. 2; *Tabula Aurea* voce « forma » u. 77 et 160.

Undecimo, ex subjecto generationis. Hoc enim non est nihil, sed aliquid existens in mundo, quia ex nihilo nihil fit; sed materia est subjectum generationis, ut docet Philosophus (1. *de Generat.* et 1. *Phys.*) : ergo in illo instanti, in quo prius natura præintelligitur subjectum generationi substantiali, debet materia, quæ est tale subjectum, habere aliquam existentiam, ratione cujus non possit dici non ens, sed vere ens existens. Non potest autem habere talem existentiam a forma, quia sicut ratione illius debet præintelligi ipsi generationi, ita et multo magis debet præintelligi formæ substantiali, quæ est posterior in esse generatione, cujus ipsa terminus : ergo habet illam independenter a forma. — 12. *Metaphys.* l. 2 (1); 1. *Phys.* l. 15 (14); 1. *de Generat.* l. 9.

Duodecimo, ex incorruptibilitate materiæ. Cum enim hæc sit incorruptibilis, non potest desinere esse nisi per annihilationem, quæ opponitur creationi, per quam solam potuit produci et de facto fuit a Deo producta; sed Deus non annihilat materiam in corruptione compositi substantialis : ergo retinet in instanti corruptionis esse, quod habuit a Deo per creationem; sed recedente forma substantiali compositi, quod cor-

rumpitur, per corruptionem, desinit esse existentiæ seu ipsa existentia formæ substantialis : ergo materia non habet esse existentiæ a forma, sed habet proprium et distinctum ab esse formæ. — 1. *Phys.* l. c; *de Pot.* q. 5, a. 4.

Decimotertio, probatur ex absurdis, quæ sequuntur, si negetur, materiam habere propriam existentiam distinctam ab existentia formæ.

Primo enim sequitur, quod agens naturale materiam in esse producat. Cum enim natura producatur ratione ipsius esse, quod per se primo terminat productionem, si unum est esse materiæ et formæ, sicut ex eo, quod productio terminatur ad esse formæ, agens dicitur producere formam; ita dicetur producere materiam, quia ejus actio productiva terminatur ad idem esse utriusque; et tamen materia est ingenerabilis, ut dicitur 1. *Phys.* in fine, et non nisi a Deo per creationem produci potest. — *de Verit.* q. 5, a. 4, ad 6; *Tabula Aurea* voce « generatio » n. 16, 17; 1. *Phys.* l. c.

Secundo, quod agens naturale possit corrumpere materiam, sicut corrumpit formam; quia cum corruptio terminetur ad non esse, sicut generatio ad esse, tunc dicitur aliquid corrumpi, cum amittet suum esse; amitteret autem materia suum esse per corruptionem formæ, si unum et idem esse competeret utrique; sicut ipsa forma vere dicitur corrumpi, quando corrumpitur compositum substantiale, quia vere amittit suum esse. — Neque vero dici potest, quod per actionem agentis naturalis terminatam ad productionem sequentis formæ materia reproducatur; quia actio agentis naturalis non se extendit ad productionem materiæ; nam sic illam crearet, ut dictum est, quod est proprium Dei, et tamen cum ex vi corruptionis formæ præteritæ desinat esse in mundo, deberet reproduci, ut formam sequentem sustentare posset. — *Tabula Aurea* l. c. et voce « creatio » 13, 22, 23.

Tertio, quod anima rationalis in homine sit divisibilis et extensa. Cum enim quælibet forma accidentalis subjecto, cui inest, det tale esse, si esse materiæ esset idem, quod esse formæ substantialis, cum quantitas in homine inhæreat materiæ mediante esse, illi inhærebit mediante esse animæ rationalis, et ratione illius eidem animæ, et sic anima rationalis erit divisibilis et extensa, quod dici non potest, cum nullum accidens materiale et divisibile subjectari possit in entitate spirituali et indivisibili, cujusmodi est substantia animæ rationalis et ejusdem existentia vel esse; nullum enim divisibile potest inesse rei indivisibili, ut dicitur 3. *de Cœlo text.* 7; c. 1; cujus ratio est, quia id, quod inest alicui, quodammodo comprehenditur ab ipso; divisibile autem non potest comprehendi ab indivisibili. — 1a, q. 44, a. 2, *Tabula Aurea* voce « esse » n. 64; 3. *de Cœlo* l. 3.

Quarto, dici posset, materiam educi de potentia formæ. Nam ideo forma dicitur educi de potentia materiæ, ut dictum est, quia materia ante inceptionem formæ potest illam causare quoad suum esse, fieri et incipere et postea actu causat ista tria, et deinde trahitur materia ad participandum actum formæ; sed si forma dat esse existentiæ materiæ, eodem modo in instanti generationis forma potest causare materiam quoad esse existentiæ, et actu causare tale esse et trahi ad participandum actum subsistentiæ, quæ soli materiæ convenit, cum nulla forma substantialis, excepta anima rationali, per se subsistat, sed tantum per subsistentiam materiæ, ut dictum est. — V. infra a. 13, ad 6; Capreolum in 2. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 3, ad 1. Aureoli; *de Pot.* q. 2, a. 1, c.

Quinto, dici posset, intellectionem animæ rationalis esse communem cum corpore, contra Philosophum (2. *de Anima text.* 11; c. 1 et 3. *de Anima text.* 6; c. 1), ubi dicit, quod intellectus nullius corporis est actus, et quod non est mixtus cum corpore. — Sequela probatur, quia cujus esse est commune corpori, oportet et operationem esse communem. Unumquodque enim agit secundum quod est ens, nec virtus operativa rei potest esse sublimior quam ejus essentia, cum virtus essentiæ principia consequatur; si ergo in homine est unum esse commune materiæ et formæ, seu corpori et animæ rationali, ejus etiam operatio propria, quæ est intellectio, erit etiam communis corpori, seu corpus communicabit in tali operatione, quod est contra Philosophum et veritatem. — Dicendum ergo est, materiam habere propriam ac distinctam existentiam ab existentia formæ. — 2. *c. Gent.* c. 5, 6, in fine.

Ad primum ergo dicendum, quod ens in potentia duplex est, *unum*, quod actu est non ens et nihil, seu quod nullo modo est; et hoc modo sumpto ente in potentia, materia non est ens in potentia, quia materia, ut est ens in potentia, aliquo modo est, et per consequens est quid a Deo productum; ens autem potentia hoc modo sumptum neque est neque est quid a Deo productum; præterea, quia ex tali ente in potentia, quod est non ens, non fit generatio, quæ tamen

fit ex materia. *Alterum* vero, quod est quidem ens in se et vere est, sed est ens in potentia ad omnes formas substantiales, cum sit potentia passiva substantialis : et hoc modo materia est ens in potentia, et ex tali ente, quod dicitur non ens actu, quia caret forma, quæ est actus, et per quam totum compositum fit actu, fit generatio, et ex tali ente et forma fit unum per se. — 1. *Phys.* l. 15 (14); 12. *Metaphys.* l. 2 (1); 1. *de Generat.* l. 9; 2. *c. Gent.* c. 16; 1a, q. 44, a. 2; *Tabula Aurea* voce « materia » n. 8 et 11.

Vel dic, quod quia actus et potentia dividunt quodlibet genus entis, ut patet 9. (8) *Metaphys.* et 3. *Phys.*, ideo sicut potentia ad qualitatem vere est ens actu existens in mundo, habens existentiam distinctam ab existentia qualitatis, ad quam est in potentia, ita materia, quæ est substantialis potentia passiva ad formam substantialem, erit ens actu existens in mundo per existentiam distinctam ab existentia formæ. — 1. *Phys.* l. 15 (14); *Metaphys.* l. 1; 12. *Metaphys.* l. 4 (3); *Tabula Aurea* l. c.; v. in Metaphysica q. 13, a. 2 et in Logica q. 6, a. 3.

Ad secundum dicendum, quod licet materia non possit existere separata a forma naturaliter loquendo et de potentia Dei ordinaria, non tamen inde sequitur, materiam non habere propriam existentiam distinctam ab existentia formæ, ut manifeste patet, *tum* quia neque forma substantialis materialis potest existere separata a materia, cum per se existere sit proprium substantiæ compositæ, ut docet Philosophus (8. *Metaphys. text.* 3; l. 7, c. 1), et tamen forma substantialis habet propriam existentiam; *tum* quia licet non possit materia existere separata a forma, quia tamen potest distincte considerari, potest per se habere propriam ideam, ac proinde propriam et distinctam existentiam, cujus principium productivum est idea. (8. *Metaphys.* l. 1; *de Verit.* q. 3, a. 5, c. et ad 3) — Dixi : naturaliter loquendo et de potentia Dei ordinaria, quia supernaturaliter loquendo et miraculose et de potentia Dei absoluta potest materia existere separata a forma, ut patet *primo*, quia licet hoc videatur repugnare modo agendi Dei, quia cum agat per intellectum suum et per Verbum, quod est formativum omnium, videtur oportere, quod omnia, quæ agit, sint formata, et consequenter quod materia producatur simul cum forma; non tamen repugnat divinæ potentiæ, quia id non implicat contradictionem; Deus autem potest facere, quidquid non implicat contradictionem. (*Quodl.* 12, a. 2; *Tabula Aurea* voce « Deus » n. 370) — *Secundo,* quia esse materiam actu non separatam non dicit esse materiæ absolute, sed magis modum essendi, qui ipsi competit in ordine ad causam secundam. Nam per agens naturale immutatur materia ad formam, ad quam est in potentia, ut patet in simili in esse accidentis in subjecto, quod est inesse; unde remoto ordine materiæ ad genus naturale, adhuc poterit remanere ordo ipsius ad causam primam, secundum quem modus essendi ipsius non est esse actu, sed esse in potentia; sicut remoto ordine accidentis ad causam proximam, adhuc potest remanere ordo ipsius ad causam primam, secundum quem modus essendi ipsius non est inesse, sed esse ab alio ; et ita sicut potest Deus facere, quod sit accidens, et non insit, ita potest facere, quod materia sit, et non in actu, seu et non simul cum forma, sed per se. (4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, sol. 1 et ad 1; 4. *c. Gent.* c. 63; 2. *c. Gent.* c. 16.) — *Tertio,* quia possunt dari aliqui casus et de facto dantur, in quibus materia produci potest a Deo et producitur sine forma, et consequenter potest habere existentiam propriam et distinctam ab existentia formæ, ut dictum est (supra in c. ratione quinta). — *Quarto,* quia cum materia sit causa formæ sustentando ipsam, forma vero sit causa materiæ faciendo illam esse in actu secundum genus causæ formalis (nam materia recipit formam, ut secundam illam constituatur in esse alicujus speciei vel aeris vel ignis vel cujuscunque alterius corporis, seu in esse specifico et completivo; dat enim forma speciem materiæ, ad quam ipsa quantum est de se, est in potentia), non est contra naturam materiæ, quod præexistat naturæ speciei atque adeo sit sine forma. Nam ab illa tantum recipit esse specificum et completivum, non autem esse simpliciter seu existentiæ; sicut e contra, quia forma dat speciem seu esse specificum materiæ, contra rationem formæ esset, si præexisteret naturæ speciei, quæ perficitur unione ipsius ad materiam. Quamquam materia, quia ejus esse proprium est debile, imperfectum incompletum, ut potentia (nam esse completum et perfectum habet a forma et in composito), non potest naturaliter et de potentia Dei ordinaria existere in mundo separata a forma. — 4. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 4, sol. 1; *de Verit.* q. 9, a. 3, ad 6 et q. 2[3], a. 7; 3a, q. 2, a. 5 et a. 2, ad 2 et q. 6, a. 4, ad 2 et q. 17, a. 2, ad 4; 1a, q. 44, a. 2 et q. 50, a. 2, ad 2; 2. *de*

Anima l. 1; 1. *Sent.* dist. 36, q. 1, a. 1; *de Verit.* q. 2, a. 5; Opusc. 31; 3a, q. 2, a. 3, ad 2.

Ad tertium dicendum, quod aliud est materiam esse actu, aliud esse in actu; illud est effectus omnium causarum, hoc solius formæ; quod est dicere, quod duplex est esse : *unum* secundum quod aliquid de potentia ente fit actu ens; et hoc esse non est effectus formæ, sed omnium causarum, quia cum omne, quod est in potentia, reducatur ad actum per id, quod est actu ens, necesse est, esse duas causas, scilicet materiam et agens, quod reducat materiam de potentia in actum. *Aliud* vero, secundum quod aliquid est ens in actu; et hoc esse est effectus formæ. Quare materia habet quidem esse in actu a forma, non tamen habet ab illa esse absolute, quod est actu esse, sed a Deo id habet per creationem. — 2. *Phys.* l. 10; *Tabula Aurea* voce « esse » n. 22; 1. *Phys.* l, 15 (14); *Quodl.* 3, a. 1; ll. cit. in c. ad primam rationem.

Vel dic, quod duplex est esse : *unum* essentiale, per quod repondetur ad quæstionem : quid est? et hoc est effectus formæ; *aliud* accidentale, per quod respondetur ad quæstionem : an est? et hoc est esse existentiæ, de quo est præsens quæstio, et non est effectus formæ, ut dictum est. — *Vel dic*, quod *aliud* est, materiam esse hanc vel talem, *aliud* esse simpliciter; quod materia habeat esse hanc, convenit illi per formam substantialem; quod habeat esse talem, puta calidam vel frigidam, convenit illi per formam accidentalem; quod habeat esse simpliciter et absolute, convenit illi per esse existentiæ communicatum illi a Deo per creationem independenter a forma, ut etiam dictum est (in c. ratione tertia et octava.) — *Vel dic*, quod materia habet duplex esse, sicut et duplicem ideam : *unum* imperfectum, incompletum ac debile, et in potentia, respondens ideæ imperfectæ, secundum quod materia retinet similitudinem divini esse ipsumque aliqualiter imitatur; et hoc habet immediate a solo Deo per creationem; *aliud* perfectum, specificum et completum, respondens ideæ perfectæ, quæ est eadem cum idea totius compositi; et hoc illi convenit per formam et in composito, ut dictum est (supra ad secundum). — 1. *Sent.* dist. 36, q. 1, a. 1, c. et ad 3 et q. 2, a. 3, ad 2; *de Verit.* q. 3, a. 5; 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 1, ad 5; 1a, q. 14, a. 11, ad 3 et a. 12, c.; *Opusc.* 31.

Ad quartum dicendum, quod actus est duplex : intrinsecus et extrinsecus; intrinsecus est esse, quod est actus entis; et hoc inest cuilibet rei reali; extrinsecus vero est forma vel a forma. — *Vel dic*, quod actus primo primus est forma, sed actus secundo primus est esse; quod esse vel est esse in actu, et est effectus formæ, vel est actu esse, et hoc est effectus omnium causarum et cuilibet rei reali intrinsecum, et secundum hoc esse materia prima, licet informis, in se existit essentiamque divinam imitatur, et habet propriam ideam, per quam in esse producitur a Deo per creationem. — *Expositio in Genesim* super illud cap. 1 : « juxta genus suum »; *Tabula Aurea* voce « actus » n. 1 et 2 et voce « esse » n. 22; ll. cit. supra ad tertium.

Ad quintum dicendum, quod materia, ut dictum est, sicut habet esse completum et perfectum in composito per formam, et esse incompletum, imperfectum ac debile in se per creationem acceptum a solo Deo, ita habet duplicem ideam : *unam* perfectam, non distinctam ab idea compositi; *alteram* imperfectam, distinctam ab illa, secundum quam imperfecte imitatur divinam essentiam. — Neque obstant allata in contrarium; nam ideam et ideatum non oportet esse similia secundum conformitatem naturæ, sed secundum repræsentationem tantum, unde et rerum compositarum est simplex idea, et similiter existentis in potentia est idealis similitudo etiam in actu. Præterea licet materia secundum se existere non possit in mundo separatim a forma, potest tamen secundum se considerari, et sic habere similitudinem et ideam distinctam ab idea formæ.

ARTICULUS III

UTRUM MATERIA SUBLATA QUANTITATE SIT DIVISIBILIS.

Videtur quod materia prima sublata quantitate sit ex se divisibilis.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 4; l. 6, c. 1), quod substantia est prior natura accidente, et per consequens partes substantiæ, v. g. ligni, sunt priores quam partes quantitatis ligni; sed non potest substantia habere partes, nisi sit divisibilis; nam ratio partium, ut dictum est (in Logica q. 11, a. 1), oritur ex divisibilitate : ergo materia ex se est divisibilis. — 7. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea omne, quod per se ipsum et per

partes suas intrinsecas est præsens alicui quanto, ita quod totum est præsens toti et partes partibus, per seipsum et per partes suas intrinsecas habet partem distantem a parte, et consequenter est divisibile; sed materia, v. g. ligni, per se ipsam et per partes suas est præsens suæ quantitati ipsam informanti : ergo per seipsam et per partes suas habet partem situaliter distantem a parte, et sic est divisibilis sine quantitate. — *Opusc.* 32, c. 5 (2).

3. Præterea, materia est capax plurium formarum substantialium; sed plures formæ substantiales non possunt informare eandem numero entitatem materiæ : ergo necessario debent præsupponere in materia plures partes, et sic materia erit divisibilis. — *Ibid.* et 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 2, sol. 4.

4. Præterea, forma substantialis animalis plures habet partes; sed secundum has non informat unam et eandem partem materiæ, sed plures : ergo in materia plures partes existunt, et per consequens secundum se est divisibilis. — *Opusc.* 32, c. 5 (2).

5. Præterea, *vel* materia subjecta quantitati secundum se et ex se habet partes, *vel* non. *Secundum* dici non potest, quia multa inde sequerentur absurda, ut quod materia se haberet ad quantitatem inhærentem, sicut se habet anima rationalis ad corpus humanum, quod nimirum tota materia esset sub tota quantitate, et tota sub qualibet parte quantitatis, sicut anima rationalis est tota in toto corpore et tota in qualibet ejus parte; præterea, quod diversæ partes quantitatis haberent idem subjectum adæquatum totius quantitatis et cujuslibet partis ejus, et quod infinities esset sub determinata quantitate, quia quantitas est divisibilis in infinitum : ergo debet dici *primum*, quo posito sequitur, quod materia est ex se divisibilis. — *Ibid.*; 4. *Sent.* dist. 10, q. 1, a. 3, sol. 3.

6. Præterea, cum quæcunque uni et eidem sunt simul, sibi invicem sint simul, si sub qualibet parte quantitatis esset tota aliqua materia corporis, v. g. Petri, ubicunque est pars corporis Petri, esset totum corpus Petri, et consequenter ubi est una pars, esset alia; sed hoc repugnat distinctioni partium, quæ requiritur in corpore organico : ergo non potest tota materia corporis Petri, quantum ex se, esse sub qualibet parte quantitatis : ergo necesse est, quod secundum se sit divisibilis in partes, sublata etiam quantitate. — *Opusc.* cit.; 4. *Sent.* dist. 10, q. 1, a. 3, quæstiunc. 3, arg. 2.

7. Præterea, si materia esset ex se indivisibilis, æqualiter se haberet ad omnes quantitates, sicut ad recipiendas omnes formas substantiales; unde quantumcunque parum sit de materia prima in quovis corpore parvo, posset recipere quamlibet quantitatem, et sic ex grano millii posset fieri totus mundus; sed hoc est falsum; nam materia ad nullam quantitatem est in potentia, nisi quæ competat formæ naturali, quæ in materia esse potest; non est autem materia in potentia nisi ad formas, quæ in mundo sunt vel per principia naturalia educi possunt : ergo materia non est ex se, sublata quantitate, indivisibilis, sed divisibilis. — 2. *Sent.* dist. 30, q. 2, a. 1, c.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Phys. text.* 18; c. 2 et 3. *Phys. text.* 35; c. 5) dicit, quod substantia sublata quantitate est indivisibilis. — *Tabula Aurea* voce « materia » n. 28.

2. Præterea, si materia esset ex se divisibilis in partes, esset etiam ex seipsa, sublata quantitate, principium distinctionis numericæ; sed hoc est falsum; nam sublata quantitate, per quam materia in partes dividitur, non est materia nisi una : ergo materia ex se est indivisibilis, sublata quantitate. — *Opusc.* 70, q. 4, a. 2.

3. Præterea, propterea quantitas corporis Christi in Sacramento Eucharistiæ est tota sub tota quantitate panis, et tota sub qualibet ejus parte, quia non est ibi ratione sui et per modum quantitatis, sed mediante substantia et per modum substantiæ : ergo substantia v. g. seu materia panis ex se est tota sub tota quantitate panis, et tota sub qualibet ejus parte; at si substantia haberet partes entitativas distinctas, et esset entitative divisibilis, ex se non posset esse tota sub tota quantitate, et tota sub qualibet parte ipsius, sed esset tota sub tota quantitate, et pars sub parte ad modum qualitatum, quæ consequuntur quantitatem : ergo materia sublata quantitate est ex se indivisibilis. — 4. *Sent.* dist. 10, q. 1, a. 3, sol. 3.

Respondeo dicendum, quod materiam habere diversas partes secundum se et proinde esse divisibilem ex se, impossibile est. Ratio hujus triplex afferri potest. *Prima est*, quia materia sicut et forma substantialis non consequuntur quantitatem, nec fundantur in illa, sicut formæ accidentales, quæ fundantur in quantitate et præsupponunt ipsam, et ideo non recipiunt totalitatem quantitatis, sicut illæ recipiunt; unde sicut illæ sunt totæ in tota quantitate et pars

in parte, ita hæ sunt totæ sub quantitate et totæ sub qualibet ejus parte, et per consequens sunt ex se indivisibiles. — 4. *Sent.* l. c.

Secunda est, quia diversitas partium proprie est ipsius compositi constituti ex partibus diversis; unde materia, sicut est in potentia ad formam, cujus acquisitio est generatio compositi ex partibus constituti, ita est in potentia ad diversitatem partium ipsius compositi ex ea generati. In forma enim substantiali non solum est vis perfectiva materiæ, sed etiam distinctiva totius per partes; et huic necesse est respondere potentiam ex parte materiæ, quæ recipiat et ipsam perfectionem suam per formam, et partium sequentem diversitatem. Unde quando forma aliqua substantialis perficit materiam, sicut potentia materiæ est reducta per formam ad actum, ita per illud idem esse permutatur ad distinctionem et terminationem partium totius compositi; et sic materia ex se indivisibilis est.

Tertia est, quia ponere, materiam esse secundum se divisibilem in partes ejusdem rationis, sequitur imaginationem illius, qui ponit, formas dari ab extra, quæ cum in se diversitatem habeant præter suam materiam, sequi videtur, materiam diversitatem partium habere ad suscipiendum diversas formas, cum in una parte recipi non possint. Sed cum formæ non dentur ab extra, sed educantur de potentia materiæ per ejus transmutationem secundum Philosophum, materia autem secundum id, quod est, sit in potentia ad formas substantiales, quæ sunt ejus actus : impossibile est quamcumque partitionem ante formam substantialem in ea ponere, cum inductio formæ sit generatio compositi, cujus solum est habere partes per se; materia autem et forma non habent partes, nisi per accidens; unde non dividuntur nisi per accidens ad divisionem totius. Ex quo manifestum est, quod priusquam compositum constituatur, nulla partibilitas sumitur ex parte materiæ, cum hoc ipsi non competat, nisi per accidens; quod autem est per accidens, per posterius est, sicque materia sublata quantitate ex se erit indivisibilis, in partes scilicet ejusdem rationis et inter se situ distantes; potens tamen recipere divisibilitatem, sicut potest recipere formas, quas sequuntur partium diversitates. — *Opusc.* 32, c. 5 (2).

Ad primum ergo dicendum, quod partes materiæ in ratione substantiæ præcedunt natura quantitatem, in ratione vero partium sunt illa posteriores; sic enim materia tota secundum totalitatem essentiæ est in qualibet parte rei et sub qualibet parte quantitatis, non autem secundum totalitatem quantitatis, quia ratione quantitatis dividitur in partes, quarum una non est alia. — *Ibid.*

Ad secundum dicendum, quod major propositio est falsa de eo, quod non ex natura sua et formaliter habet partes, sed per aliud a se realiter distinctum, ut est in proposito; nam substantia, sive sit materia sive forma substantialis, sicut per accidens seu per quantitatem sunt formaliter divisibiles, ita formaliter habent partes ejusdem rationis et situaliter inter se distantes; pluralitas enim et situs partium atque distantia et præsentia oriuntur ex divisibilitate, quæ est ratio formalis quantitatis, ut dictum est (in Logica q. 11, a. 1). — *Ibid.*

Ad tertium dicendum, quod ad susceptionem diversarum formarum non est necesse, præexistere in materia diversitatem aliquam partium, sed subsequi necesse est hoc, quia inductio diversarum formarum est generatio diversorum compositorum habentium diversas partes; præcedit tamen necessario in materia proportio capacitatis, quam scire non possumus nisi secundum quod videmus in ea plures formas, sicut in tota materia; vel unam tantum, sicut est in materia alicujus rei particularis. Unde non sequitur, quod materia secundum se sit divisibilis, cum divisibilitas materiæ causetur a pluralitate formarum. — *Opusc.* cit.

Ad quartum dicendum, quod quando forma substantialis perficit materiam, sicut potentia materiæ ad formam illam est reducta ad actum, ita per virtutem ejusdem formæ est transmutata materia ad dimensionem et terminationem partium et totius; nam in forma substantiali non solum est vis perfectiva materiæ, sed etiam distinctiva totius per partes; unde non sequitur, quod materia sit ex se divisibilis, sed potius indivisibilis, cum divisibilitatem acquirat per generationem compositi et per accidens, mediante quantitate. — *Ibid.*

Ad quintum dicendum, quod materia habet partes distinctas a partibus quantitatis; in materia enim rei partibilis est duplex totum : essentiæ et quantitatis; et secundum quidem totum non debetur materiæ nisi per accidens, ratione scilicet quantitatis, et similiter est de forma rei partibilis; tota enim forma ignis est in qualibet parte suæ materiæ, respiciendo totum essentiæ, cum tota definitio ignis cuilibet parti

suæ conveniat, non autem respiciendo totum quantitatis suæ; nisi quod inter formas particulares datur anima humana, quæ neque est quanta per se neque per accidens, quia non habet quantitatem, nec a quantitate substantia ejus dependet, ideoque simpliciter est tota in toto et tota in qualibet parte; unde patet *ad primum absurdum*. — *Ad secundum* etiam patet, quia diversæ partes quantitatis habent idem subjectum, ratione totalitatis essentiæ, non autem ratione totalitatis quantitatis. — *Ad tertium* dicendum, quod unitas rei consequitur esse ipsius, partes autem alicujus homogenei continui non habent ante divisionem esse actu, sed potentia tantum; et ideo nulla illarum habet unitatem propriam actu, unde actu non est accipere ipsarum numerum, sed potentia tantum. Et ideo forma vel materia, quæ est in toto tali tota, et tota in partibus ejus, non dicitur ante divisionem continui esse ibi pluries vel infinities actu, sed solum potentia; quod non est inconveniens; sed post divisionem multiplicatur secundum actum, ut patet in anima animalis annulosi. — *Ibid.*; 4. *Sent.* dist. 10, q. 1, a. 3, sol. 3; v. Capreolum in 2. *Sent.* dist. 18, q. 1, a. 3 et in 4. *Sent.* dist. 13, q. 1.

Ad sextum dicendum, quod ordo et distantia atque adeo situs partium in corpore organico fundatur, ut dictum est (in Logica q. 11, a. 1, ad 4), super quantitate dimensiva; ipsa autem natura substantiæ præcedit quantitatem; et ideo non sequitur, quod partes organicæ sint simul, licet tota substantia sit sub qualibet parte dimensionis.

Ad septimum dicendum, quod argumentum factum multipliciter deficit; *primo*, quia imaginatur indivisibilitatem materiæ ad modum puncti, ut sic ex materia mundus sit factus per quandam quasi extensionem, sicut si res parva in magnam extenditur; hoc autem non est verum. Materia enim dicitur indivisibilis per negationem totius generis quantitatis, punctus autem est indivisibilis sicut quantitatis principium situm determinatum habens; unde ex materia res quanta efficitur non per extensionem, loquendo de materia prima, cum extensio non sit nisi ejus, quod alicujus quantitatis erat, sed per quantitatis susceptionem. — *Secundo*, et si prima materia, prout in se consideratur, nullam quantitatem habeat, non tamen sequitur, quod sit in potentia respectu cujuslibet quantitatis imaginabilis. Cum enim quantitates determinatæ et omnia alia accidentia secundum exigentiam formæ materiam recipiant, eo quod subjecta materia cum forma est causa eorum, quæ insunt, ut in 1. *Phys. text.* 80 (c. 9) dicitur, oportet, quod materia prima ad nullam quantitatem sit in potentia, nisi quæ competat formæ naturali, quæ in materia esse potest; materia vero prima non est in potentia ad alias formas, nisi ad illas, quæ sunt in rerum natura, vel per principia naturalia educi possunt. Si enim esset aliqua potentia passiva in materia, cui non responderet aliqua potentia activa in rerum natura, illa potentia passiva esset superflua, ut Commentator dicit, et ideo materia prima non est receptibilis majoris quantitatis, quam quantitatis mundi; propter quod in 3. *Phys. text.* 69 (c. 11) dicitur, quod non est possibile magnitudinem augeri in infinitum, loquendo naturaliter. — *Tertio*, quia quando loquimur de materia existente in hac re, jam dimittimus considerationem materiæ absolute. Non enim potest accipi illud materiæ, quod est in hac re, nisi secundum quod est divisum ab illa parte materiæ, quæ est in alia re; divisio autem non accidit materiæ, nisi secundum quod consideratur sub dimensionibus saltem interminatis, quia remota quantitate, ut in 1. *Phys.* dicitur, substantia erit indivisibilis; unde consideratio materiæ hujus rei est consideratio non materiæ absolute, sed materiæ sub dimensione existentis. Unde non oportet, ut quod convenit materiæ, in quantum est absoluta et prima, conveniat materiæ existenti in hac re, prout accipitur ut in hac re existens, quia ex hoc ipso receditur a consideratione materiæ primæ. Unde materia, quæ est in hac re existens, non est in potentia ad totam quantitatem mundi, sed usque ad determinatum quid, quantum per rarefactionem potest consequi, et hoc non excedit raritatem ignis, quia nulla raritas potest esse major, ut dicit Commentator in 4. *Phys.* com. 84. — Et sic patet, quod hoc argumentum tam in se falsitatem continet, quam etiam in modis adinventis ad ejus expositionem. — 2. *Sent.* dist. 30, q. 2, a. 1, c.

ARTICULUS IV

UTRUM QUÆLIBET PARS MATERIÆ SIT IN POTENTIA AD OMNES FORMAS SUBSTANTIALES.

Videtur quod quælibet pars materiæ sit in potentia ad omnes formas substantiales.

1. Tota enim materia est in potentia ad omnes formas substantiales; sed quælibet pars

materiæ est ejusdem rationis cum tota materia; ergo quælibet pars est in potentia ad omnes formas. — 2. *Sent.* dist. 30, q. 2, a. 1, c.; *Opusc.* 32, c. 5 (2).

2. Præterea materia, cum quantitate careat, indivisibilis est, et ad modum puncti se habens; sed unum punctum non est majus alio: ergo si tota materia est in potentia ad omnes formas, ita et quælibet ejus pars. — *Ibid.*

3. Præterea ex eo, quod materia sit sub hac forma, non perdit ea, quæ absolute illi conveniunt; sed materia absolute sumpta est in potentia ad omnes formas substantiales : ergo et materia existens in re particulari seu pars totius materiæ est in potentia ad omnes formas substantiales. — *Ibid.*

Sed contra est, quod ex materia minimi ignis nulla alia forma substantialis educi potest. — *Ibid.*

Respondeo dicendum, quod, ut dictum est (art. 3, c.), aliter loquendum est de materia absolute sumpta seu in sua universalitate et de materia particulari seu existente in re particulari. Nam si loquamur de materia *priori modo* considerata, licet nullam quantitatem habeat, non tamen est in potentia ad omnes formas imaginabiles, quia ut sic neque est in potentia ad omnem quantitatem imaginabilem, quæ tamen est una ex dispositionibus necessario requisitis in materia ad formam recipiendam. Nam cum quantitates determinatæ et omnia alia accidentia secundum exigentiam formæ recipiantur in materia, eo quod subjecta materia cum forma est causa eorum, quæ insunt, oportet, quod materia ad nullam quantitatem sit in potentia, nisi quæ competat formæ naturali, quæ in materia esse potest; materia vero prima non est in potentia ad alias formas nisi ad illas, quæ sunt in rerum natura vel per principia naturalia educi possunt; et ideo materia prima non est receptibilis majoris quantitatis, quam quantitatis mundi, et consequenter non est materia in sua universalitate sumpta receptibilis nisi formarum substantialium, quæ possunt esse in mundo. — Præterea, cum in materia duplex totum considerari possit, scilicet totum essentiæ et totum quantitatis, quorum hoc secundum non debetur materiæ, sicut nec formæ, nisi per accidens, ratione scilicet quantitatis, tota materia in communi secundum totum suæ essentiæ non est sub forma unius eorum, quæ de materia generantur, et per consequens respicit omnes formas substantiales; hæc enim totalitas materiæ est ipsa proportio capacitatis suæ formæ, et non aliqua diversitas introducta per quantitatem. Unde sicut forma in universali sumpta et absolute in quadam amplitudine essentiæ consistit, in qua comprehenditur quidquid de materia educi potest, ita ut tota forma in universali et secundum totum essentiæ non sit in qualibet parte materiæ (alioqui etiam in materia, quæ est sub forma aeris, esset essentia formæ ignis et omnium aliorum, quæ de materia generantur), — ita propter proportionem materiæ ad formam secundum propriam rationem ejusdem correspondentis invenitur proportio capacitatis, ut nimirum tota materia non sit sub forma unius de materia generati; alioqui ex materia, quæ est in qualibet re particulari, posset totum generari, quod generatur ex tota materia, quod manifestum est esse falsum, cum ex minimo, quod potest esse in igne, nullam aliam formam substantialem possibile sit educi.

Si vero loquamur de materia *posteriori modo* considerata, cum sic de illa loquentes dimittamus considerationem materiæ absolute (non enim potest accipi illud materiæ, quod est in hac re, nisi secundum quod est divisum ab illa parte materiæ, quæ est in alia re; divisio autem materiæ non accidit nisi secundum quod consideratur sub dimensionibus saltem interminatis, quia remota quantitate, ut sæpe dictum est ex Philosopho, substantia est indivisibilis), non oportet, ut quod convenit materiæ, in quantum est absoluta et prima, conveniat materiæ existenti in hac re, prout accipitur, ut in hac re existens, quia ex hoc ipso receditur a consideratione materiæ primæ. Et ita sicut materia, quæ est in hac re existens, non est in potentia ad totam quantitatem mundi, sed usque ad determinatum quid, quantum per rarefactionem potest consequi, (et hoc non excedit raritatem ignis, quia nulla raritas potest esse major, ut in 4. *Phys.* dicit Commentator), ita non est in potentia ad aliam formam substantialem. Unde manifestum est, quod quælibet pars materiæ non est in potentia ad omnes formas substantiales. — *Opusc.* 32, c. 5 (2); 2. *Sent.* dist. 30, q. 2, a. 1; 2. *c. Gent.* c. 16, n. 7; 3. *Phys.* l. 10.

Ad primum ergo dicendum, quod non est ejusdem rationis materia absolute considerata, et materia ut est in re particulari; nam hæc connotat divisionem factam per quantitatem, ratione cujus non potest recipere quamcumque

formam substantialem, sicut potest illa, ut patet in simili de forma. — Et sic patet *ad tertium*. — *Opusc.* cit., 2. *Sent.* l. c.

Ad secundum dicendum, quod indivisibilitas materiæ non sè habet ad modum puncti; nam materia dicitur indivisibilis per negationem totius generis quantitatis, punctus autem est indivisibilis sicut quantitatis principium situm determinatum habens; unde ex materia res quanta efficitur, non per extensionem, sed per quantitatis susceptionem. — Præterea, licet materia prima, prout in se consideratur, nullam quantitatem habeat, non tamen sequitur, quod sit in potentia respectu quantitatis vel formæ substantialis imaginabilis. — 2. *Sent.* dist. 30, q. 2, a. 1.

ARTICULUS V

UTRUM MATERIA HABEAT UNAM POTENTIAM AD OMNES FORMAS TAM SUBSTANTIALES QUAM ACCIDENTALES.

Videtur quod materia habeat unam potentiam ad omnes formas tam substantiales quam accidentales.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 8; l. 6, c. 3), quod quantitas primo inest materiæ; eidem autem etiam primo inest forma substantialis, quia potentia materiæ maxime est ad esse substantiale; sed quæ primo insunt alicui, eidem insunt per unam et eandem potentiam : ergo materia prima habet unam potentiam ad formam substantialem et ad quantitatem, et per consequens ad reliquas formas accidentales. — 7. *Metaphys.* l. 2; 1a, q. 77, a. 1, ad 2; ll. cit. infra in corp.

2. Præterea, materia prima est una numero in omnibus generationibus et corruptionibus tam substantialibus quam accidentalibus, ut dicit Philosophus (8. *Metaphys. text.* 11; l. 7, c. 3) et supra probatum est; sed materia est sua potentia passiva, sicut Deus est sua potentia activa : ergo potentia materiæ ad omnes formas tam substantiales quam accidentales est tantum una. — 8. *Metaphys.* l. 4; *Opusc.* 9, q. 103; *Tabula Aurea* voce « materia » n. 2 et voce « forma » n. 75.

3. Præterea, si in materia esset multiplex potentia, sequeretur, quod materia, quæ est sub forma ignis, esset aliquid reale non occupatum ab ulla forma, quod implicat; nam si in prædicta materia esset aliquid liberum a forma ignis, statim alia forma, puta aeris, posset induci, et sic in eadem materia possent esse plures formæ substantiales, quod naturaliter est impossibile : ergo in materia est una tantum potentia ad omnes formas saltem substantiales. — *Opusc.* 42, c. 17 (6).

Sed contra est : 1. quod Philosophus (7. *Metaphys. text.* 12; l. 6, c. 4) dicit, quod aliud est subjectum formæ substantialis, aliud singulorum accidentium; non requirerentur autem diversa subjecta, si materia per eandem potentiam reciperet formas substantiales et accidentales. — 7. *Metaphys.* l. 3.

2. Præterea, dicit Philosophus (12. *Metaphys. text.* 26 et 28; l. 11, c. 5 et 9. *Metaphys. text.* 1 et 2; l. 8, c. 1), quod in omni genere est potentia et actus ; unde oportet, quod ad idem genus referatur potentia et actus, ut nimirum, si actus non est in genere substantiæ, potentia, quæ dicitur ad illum actum, non possit esse in genere substantiæ; sed omnia accidentia sunt extra genus substantiæ : ergo potentia materiæ ad formas substantiales et accidentales non est una et eadem. — 1a, q. 77. a. 1a, c. et ad 2; 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2, ad 4.

3. Præterea, dicit Philosophus (3. *Phys. text.* 10; c. 1 et 11 *Metaphys.* c. 10; l. 10, c. 9), quod posse laborare et posse ægrotare non eadem sunt, sed diversa, quia alioqui idem esset laborare et ægrotare; quod idem docet ubi 1. *de Generat. text.* 74 ; (c. 8), ubi dicit, quod impossibile est in materia esse unam potentiam numero contrariorum, quia sic non haberent ipsa contraria diversas naturas, nec esset multitudo rerum, sed omnia essent unum ab eadem materia et ab eadem potentia numero. Cum enim actus et potentia non diversificent speciem, si esset una tantum potentia, esset tantum una species : ergo in materia non est una potentia ad formas substantiales et accidentales, imo nec ad omnes substantiales. — 3. *Phys.* l. 2; 11, *Metaphys.* l. 9; 1. *de Generat.* l. 22.

4. Præterea, in materia quilibet actus occupat tantum eam potentiam, quæ sibi correspondet; nam actus et potentia sunt correlativa; ergo in materia tot sunt potentiæ, quot sunt formæ substantiales. — *Opusc.* 42, c. 17 (6).

5. Præterea, propterea factiones rerum artificialium non sunt naturales, quia licet principium materiale sit in eo, quod fit, non tamen habet potentiam naturalem ad talem formam : ergo saltem in ordine ad formas substantiales et artificiales non est in materia una et eadem potentia. — 2. *Phys.* l. 1.

Respondeo dicendum, quod potentia materiæ ad formas substantiales est omnino diversa ab illa, quæ est ejusdem ad formas accidentales. — Cujus ratio est, quia ex parte materiæ nulla alia potentia ponenda est, nisi quæ perficitur per formam substantialem, quæ est ejus essentia, quæ est una. Quod patet, *tum quia* generatio, per quam acquiritur forma substantialis, attingit nudam essentiam, unde non est motus; alteratio vero et quilibet motus non attingit ipsam essentiam materiæ, cum nullum accidens transeat suum subjectum, subjectum autem alterationis et motus est ens actu habens diversas partes; unde potentia ad formas accidentales, quæ per alterationem acquiruntur, licet sit in materia, non tamen in illa est secundum se sumpta, sed ut subest formæ substantiali; quod est dicere, quod est in composito, sed ratione materiæ, cui primo convenit subjici; *tum quia* ad idem genus spectant materia et sua forma, atque adeo potentia et actus; forma autem substantialis est in genere substantiæ, quare et potentia ad hunc actum est substantia; nulla autem alia substantia fingi potest præter ipsam materiæ essentiam, quæ una est, ut dictum est. — *Opusc.* 32, c. 5 (2); 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, sol. 3, c. et ad 2; *Opusc.* 30, c. 5 et ll. infra citandis art. 15 hujus quæstionis.

Non enim potest dici, quod talis potentia sit accidens ejus, *tum quia* præter dicta accidens præexisteret formæ substantiali, cum potenti in uno et eodem sit prius tempore quam actus, ut dicitur 9. *Metaphys. text.* 13; l. 8, c. 8; *tum quia* quod est in potentia ad esse accidentale, quod per accidentia tribuitur, dicitur subjectum et est compositum, non autem ipsa materia; cujus ratio est, quia ut dicitur 1. *Phys. text.* 80; c. 9, materia simul cum forma est causa omnium accidentium, quæ insunt; neque potest dici, quod talis potentia sit forma substantialis, quia forma est actus, qui opponitur potentiæ; et similiter neque est substantia composita, quia sic substantia composita præcederet formam substantialem, quod est impossibile; potentia vero materiæ ad accidentia, nimirum ad quantitatem, qualitatem et alia accidentia, est accidens ipsius materiæ ab illa realiter distinctum ob rationes allatas, sed præsertim quia potentia et actus dividunt ens et quodlibet genus entis, accidentia vero sunt extra genus substantiæ; ob quam rationem potentiæ animæ realiter distinguuntur ab anima et sunt accidentia, quia operationes et actus, ad quos ordinantur, sunt accidentia, et quia subjectum accidentium proprie est compositum seu materia ut subest formæ substantiali, non autem sola materia, ut dictum est; unde potentia homo est in genere substantiæ et potentia album est in genere qualitatis, et potentia quantum est in genere quantitatis: quia enim accidentia sunt plura genere diversa, diversæ debent etiam esse potentiæ materiæ ad illa. Verum est tamen, quod hujusmodi potentiæ materiæ ad formas accidentales non sunt in genere accidentis sicut species completæ, sed tantum per reductionem sicut principium, quia unumquodque genus dividitur per potentiam et actum. — Unde manifestum est, quomodo in materia sit una potentia et quomodo plures ad formas tam substantiales quam accidentales. — *de Spirit. Creat.* a. 11, arg. 15 et a. 3, ad 21; *Opusc.* 31; *Opusc*, 32, c. 5 (2); 1. *Phys.* l. 15 (14); 1a, q. 77, a. 1 et q. 54, a. 3; 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2, ad 4; *Quæst. disp. de Anima* a. 12, c. et ad 12; *de Verit.* q. 8, a. 3, c.

Ad primum ergo dicendum, quod forma substantialis inest materiæ nudæ; quantitas vero inest eidem, ut subest formæ substantiali; inest enim toti composito, licet ratione materiæ, ut dictum est (in corp.).

Vel dic, quod dictum Philosophi est secundum dictum antiquorum philosophorum, qui formam substantialem ignorantes dixerunt, totum subjectum, quod nos ponimus ex materia et forma componi, esse primam materiam, ut ærem et aquam et aliquid hujusmodi; formas autem dicebant esse, quæ nos dicimus accidentia, ut quantitates et qualitates, quorum subjectum proprium non est materia prima, sed substantia composita, quæ est substantia in actu; omne enim accidens ex hoc est, quod substantiæ inest. — 7. *Metaphys.* l. 2.

Ad secundum dicendum, quod potentia materiæ ad formas substantiales potest dici aliquo modo una, aliquo modo plures. — Ad cujus manifestationem sciendum, quod in potentia passiva materiæ ad formas substantiales duo possunt intelligi: relatio seu ordo materiæ ad formam, et ratio principii in genere substantiæ, secundum quod potentia et actus sunt principia in quolibet genere, ut dictum est ex Philosopho. Si consideretur *relatio et ordo*, manifestum est, quod potentia materiæ est multiplex secundum multitudinem formarum. Quæcunque enim ordinantur ad actus tamquam ad ultimam perfectionem oportet quod secundum actus di-

versos distinguantur, ut patet in habitibus et potentiis operativis; materia autem ordinatur ad actus substantiales diversos : quare illius potentiæ debent distingui per relationem ad diversas formas. — Si vero consideretur materia, *secundum quod est principium* in genere substantiæ, materia una est, sicut et est una substantia, non multiplex. Et quoniam ordo et relatio materiæ ad formas substantiales non est de essentia materiæ, quia essentia materiæ non est relatio (est autem essentia materiæ, quod sit principium in genere substantiæ, et quod sit sua potentia substantialis ad formas substantiales) : ideo potentia materiæ ad formas substantiales est una secundum essentiam, sed multiplex seu multæ secundum relationes ad plures formas, quod est dicere, potentiam propinquam materiæ ad formas omnes substantiales sive contrarias sive non esse multiplicem numero et diversam, potentiam vero remotam esse unam numero; est enim ipsa materia prima, quæ secundum se est in potentia et est sua potentia. — 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2, ad 4 et dist. 7, q. 1, a. 2, c ; *Opusc.* 32, c. 8 et 9 (4); *de Pot.* q. 1, a. 1, ad 3; *Opusc.* 9, q. 104; 1. *de Generat.* l. 22; 1. *Phys.* l. 15 (14).

Ad tertium dicendum, quod in materia, quæ est sub igne, est potentia ad formam aeris, et hæc potentia est quidem occupata a forma ignis, non tamen est ab illa perfecta, eademque potentia accipit actum per formam ignis, qui tamen non est perfectio ipsius potentiæ ad aerem, et consequenter propter concomitantiam materiæ perfectæ per formam ignis non habet per se esse actu, quia nihil relinquitur in materia non occupatum ab actu ignis, ut dictum est; quomodo materia alicujus partis organicæ, quæ est potentia ad esse seorsum, non perficitur per actum formæ totius, cum ad illum non ordinetur; occupatur tamen essentia talis materiæ mediante essentia materiæ, quam comitatur, ab esse actu, quod est a forma totius, quod esse non est esse participatum, quod inest toti a partibus; quia esse partium participatum pertinet per se ad esse totius ex partibus constituti; sed est esse non conferens ad ipsum totum nisi per accidens, quatenus impedit esse actu debitum parti a forma propria, quam acquirit pars per dissolutionem a toto. — *Opusc.* 42, c. 17 (6).

Ad primum secundæ partis dicendum, quod tantum probat, diversam esse potentiam materiæ ad formas substantiales et ad formas accidentales, quod verum est, ut dictum est (in corp.); eodemque modo respondendum est *ad secundum.*

Ad tertium dicendum, quod ad formas substantiales habet materia unam potentiam numero remotam, sed plures numero proximas, ut dictum est (supra ad 2. primæ partis); eodemque modo respondendum est *ad quartum.*

Ad quintum dicendum, quod probat id, quod dictum est (in corp.), non esse in materia eandem potentiam numero ad formas substantiales et accidentales.

ARTICULUS VI

UTRUM POTENTIA MATERIÆ AD FORMAS SUBSTANTIALES SIT EJUS ESSENTIA, AN VERO PASSIO.

Videtur quod potentia materiæ ad formas substantiales non sit ejus essentia sed passio.

1. Quia potentia importat relationem et ordinem; sed essentia materiæ non est relatio; sed substantia, cum intret constitutionem substantiæ : ergo potentia materiæ ad formas substantiales non est illius essentia, sed passio. — 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2, ad 4 et dist. 7, q. 1, a. 2, c.; *de Pot*, q. 1, a. 1, ad 3; 1. *Phys.* l. 15 (14).

2. Præterea, potentia materiæ ad formas substantiales est multiplex juxta multitudinem formarum, ut dictum est (art. præcedenti); sed essentia materiæ una est : ergo potentia materiæ ad formas substantiales non est essentia, sed passio vel accidens illius.

3. Præterea, recedente forma recedit potentia; alioqui daretur in materia potentia naturalis ad formas corruptas, et sic naturaliter posset corruptum restitui, quia omni potentiæ passivæ naturali respondet aliqua potentia naturalis activa; quod tamen est impossibile naturaliter; sed non posset recedere potentia materiæ, si illa esset essentia ipsius : ergo potentia materiæ ad formas substantiales non est essentia materiæ, sed passio vel accidens ipsius. — Ll. citandis infra in hoc art. ad 3.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *de Generat. text.* 16; c. 3) dicit, quod materia neque est quid neque quantum neque quale neque ullum aliud prædicamentorum, sed est potentia ad hæc omni ; et 8. *Metaphys. text.* 5; l. 7, c. 2 et 12 *Metaphys. text.* 26; l. 11. c. 5 substantiam dividit in potentiam et ac-

tum, materiam vero vocat potentiam, et formam actum; et eodem 8. *Metaphys. text.* 15; c. 6. ideo dicit fieri unum per se ex materia et forma, quia unum est potentia et alterum actus; forma, autem est essentialiter actus, cum per illum definiatur (2. *de Anima text.* 7; c. 1); ergo potentia materiæ est ejus essentia. — 1. *de Generat.* l. 7; 8. *Metaphys.* l. 2 et 5 (4); 12 *Metaphys.* l. 4 (3).

2. Præterea, materia non ordinatur ad formam nisi per potentiam; nam propterea dicitur ens in potentia ad formas (1. *Phys. text.* 71, sq.; c. 8) et dicitur esse sua potentia passiva, sicut Deus est sua potentia activa; sed materia essentialiter ordinatur ad formam, ut patet tum ex analogia ad formas artificiales, tum quia in genere substantiæ est pura potentia, et ex natura sua est propter formam, unde in sua definitione loco differentiæ habet ordinem ad formam : ergo materiæ potentia est ejus essentia, non autem passio. — 1. *Phys.* l. 14 (13) et 15 (14); *Tabula Aurea* voce « forma » n. 79, 85 et 93 et voce « materia » n. 10 et 11; 2. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 2, c.

Respondeo dicendum, quod essentia materiæ est potentia ad formas substantiales. Quod probatur *primo*, quia actus, ad quem est in potentia materia prima, est forma substantialis; potentia autem sumit suam speciem ab actu, ad quem per se ordinatur, ut dicit Philosophus 2. *de Anima text.* 33; c. 4. (1a, q. 115, a. 1, ad 2; *Quæst. disp. de Anima* a. 13, c.) — *Secundo*, quia actus et potentia dividunt quodlibet genus entium, ut patet in 9. (8) et 12 (11) *Metaphys.* et 3. *Phys.*; unde sicut potentia ad qualitatem non est aliquid extra genus qualitatis, ita potentia ad esse substantiale non est aliquid extra genus substantiæ; cum autem unius rei una sit substantia, potentia materiæ, quæ est ad esse substantiale, erit ejus substantia et essentia (1. *Phys.* l. 15, al. 14). — *Tertio*, quia ita se habet materia prima, quæ est primum recipiens ad potentiam passivam, sicut se habet Deus, qui est primum agens, ad potentiam activam; Deus autem est sua potentia activa, quare et materia prima erit sua potentia passiva. — *Postremo*, potentia materiæ ad formas substantiales neque est accidens, neque est forma substantialis, neque est substantia composita, ut dictum est (supra a. 5, c.) : ergo erit essentia et substantia ipsius materiæ. — 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2, ad 4; *de Spirit. Creat.* a. 11, arg. 15.

Ad primum ergo dicendum, quod si per potentiam passivam materiæ intelligatur ordo vel relatio materiæ ad formam, materia non est sua potentia, et consequenter potentia non est ejus essentia, quia essentia materiæ non est relatio; si autem intelligatur potentia, secundum quod est principium in genere substantiæ, secundum quod potentia et actus sunt principia in quolibet genere, materia est ipsamet sua potentia essentialiter. — 1. *Sent.* l. c. et dist. 7, q. 1, a. 2, c.; 1. *Phys.* l. 15 (14); *Opusc.* 32, c. 8 et 9 (4).

Ad secundum dicendum, quod potentia materiæ subjecto seu secundum essentiam est una respectu multarum formarum; sed ratione sunt multæ potentiæ secundum habitudinem ad diversas formas; unde in 3. *Phys.* dicitur, quod posse sanari et posse infirmari differunt secundum rationem. — 1. *Phys.* l. 15 (14); *Opusc.* 32, c. 8 et 9 (4).

Ad tertium dicendum, quod recedente forma non recedit potentia materiæ, sed remanet eadem, ut docet Philosophus (1. *de Cœlo text.* 108; c. 10), quia cum in corruptione rei naturalis non annihiletur forma, necesse est, quod eadem de actu reducatur in hoc, quod sit in potentia, ita ut remaneat in potentia materiæ sicut prius; neque tamen hinc sequitur dari potentiam ad formam corrupti, quia potentia materiæ remanet in ordine ad formam specificam, ut dicetur infra (q. 5, a. 3 et q. 14, a. 4). — 1. *de Cœlo* l. 23; *de Pot.* q. 5, a. 3, c. et a. 4, ad 9; 1a, q. 104, a. 4, ad 3.

ARTICULUS VII

UTRUM MATERIA PRIMA APPETAT FORMAS SUBSTANTIALES.

Videtur quod materia prima non appetat formam substantiales.

1. Quia si materia appetit formam substantialem, *vel* appetit eam, secundum quod est sub forma, *vel* secundum quod est sub contrario vel privatione. Neutrum autem dici potest; non *primum*, quia omnis appetitus est propter indigentiam, quia est non habiti; at materia actu existens sub forma non amplius indiget esse per illam; neque *secundum*, quia sic unum contrarium esset alterius corruptivum, et sic aliquid appeteret sui corruptionem, quod est falsum : ergo materia non appetit formas substantiales. — 1. *Phys.* l. 15 (14).

2. Præterea, omnis appetitus vel est naturalis vel animalis seu elicitus; sed neuter convenit materia; non quidem *elicitus* seu animalis, ut per se manifestum est, quia hic procedit a forma apprehensa, materia autem est expers cognitionis; neque *naturalis*, quia hic procedit a forma naturali, materia autem nullam habet in se formam vel virtutem inclinantem ipsam ad aliquid, quomodo grave naturaliter appetit locum infimum, quatenus sua gravitate inclinatur ad locum talem : ergo materia non appetit formas substantiales. — *Ibid.* et 1a, q. 87, a. 4.

3. Præterea, si materia appetit formam, hoc est, quia caret omni forma, aut quia appetit multas formas habere simul, quod est impossibile, aut quia fastidit formam, quam habet, et quærit habere aliam, et hoc etiam vanum est : ergo nullo modo materia appetit formas substantiales. — 1. *Phys.* l, 15 (14).

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Phys. text.* 81; c. 9) dicit, quod materia appetit formam secundum suam naturam. — *Ibid.*

2. Præterea, forma est quoddam divinum et optimum appetibile; *divinum* quidem, quia omnis forma est quædam participatio similitudinis divini esse, quod est actus purus; unumquodque enim in tantum est actu, in quantum habet formam; *optimum* vero, quia actus est perfectio potentiæ et bonum ipsius; sed unumquodque appetit suam perfectionem et bonum : ergo materia appetit formam substantialem. — *Ibid.*

Respondeo dicendum, quod omne, quod appetit aliquid, vel cognoscit ipsum et se ordinat in illud, vel tendit in ipsum ex ordinatione et directione alicujus cognoscentis, sicut sagitta tendit in determinatum signum ex ordinatione et directione sagittantis, unde nihil est aliud appetitus naturalis quam ordinatio aliquorum secundum propriam naturam in finem suum. Non solum autem aliquod ens in actu per virtutem activam ordinatur in finem suum, sed etiam materia, secundum quod est in potentia; nam forma est finis materiæ. Nihil igitur est aliud materiam appetere formam, quam eam ordinari ad formam ut potentiam ad actum; et quia sub quacunque forma sit, adhuc remanet in potentia ad aliam formam, ideo inest semper illi appetitus formæ, non propter hoc, quod quærat contraria esse simul, sed quia est in potentia ad alias formas, dum unam habet in actu. — Et ex his patet *ad tertium*. — 1. *Phys.* l. 15 (14); 1a, q. 59, a. 2, c.; *de Verit.* q. 22, a 1, ad 3.

Ad primum ergo dicendum, quod materia habens privationem formæ appetit formam, sed per se illam appetit secundum suam naturam; privatio vero illi addita tantum per accidens eandem appetit, ratione scilicet materiæ, cui accidit. — 1. *Phys.* l. c.

Ad secundum dicendum, quod appetitus naturalis est duplex : *unus* entis in actu seu compositi, et hic procedit a forma; *alter* entis in potentia, et hic non procedit a forma, cum tendat ad formam tamquam ad finem. — *Ibid.*

Vel dic, quod etiam appetitus naturalis materiæ aliquo modo procedit a forma. Cum enim omne, quod appetit aliquid, appetat illud, in quantum habet similitudinem aliquam cum ipso, nec similitudo illa sufficiat, quæ est secundum esse spirituale (alias oporteret, quod animal appeteret, quidquid cognoscit), sed oporteat, quod sit similitudo secundum esse naturæ, dupliciter hæc similitudo attendi potest : *uno modo*, secundum quod forma unius secundum actum perfectum est in alio, et tunc ex hoc, quod aliquid sic assimilatur fini, non tendit in finem, sed quiescit in fine. *Alio modo* ex hoc quod forma unius est in alio incomplete id est in potentia, et sic secundum quod aliquid habet in se formam finis et boni in potentia, tendit in bonum vel in finem et appetit ipsum, et secundum hunc modum materia dicitur appetere formam, in quantum in ea est forma in potentia; unde est, quod quanto ista potentia magis perfecta et propinquior est actui, tanto causat vehementiorem inclinationem; ex quo contingit, ut omnis motus naturalis in fine intendatur, quando id, quod tendit in finem, jam est fini similius. — *de Verit.* l. c.

Vel dic, quod appetitus naturalis est duplex : *unus* ad id, quod est intra rem, cujusmodi est esse cujuslibet rei, et hic non procedit a sola forma; procedit enim et a materia, quæ appetit esse, antequam habeat, et a forma, quæ tenet rem in esse, postquam fuerit; *alter* est ad id, quod est extrinsecum rei, et hic est per aliquid essentiæ rei superadditum et procedit a forma mediante qualitate, cujusmodi est inclinatio et appetitus gravis ad locum deorsum, qui est per gravitatem. — 1a, q. 59, a. 2, c.

ARTICULUS VIII

UTRUM MATERIA SIT UNA NUMERO OMNIUM CORPORUM GENERABILIUM ET CORRUPTIBILIUM.

Videtur quod materia non sit una numero omnium corporum generabilium et corruptibilium.

1. Dicit enim Philosophus (8. *Metaphys. text.* 11; l. 7, c. 4), quod quorundam diversorum materiam necesse est esse diversam, quia non quodlibet natum est fieri ex quolibet; sed hoc esset falsum, si eadem esset materia omnium generabilium et corruptibilium : ergo materia non est una numero omnium corruptibilium. — 8. *Metaphys.* l. 4 (3).

2. Præterea, cum potentia dicat ordinem ad actum, ens in potentia est diversum ex hoc ipso, quod ordinatur ad diversum actum; sed materia est ens in potentia ad actus; nam secundum id, quod est, est in potentia ad formas, et formæ ad quas ordinatur, sunt diversæ, ut manifestum est : ergo materia non est una numero omnium generabilium. — 1a, q. 66, a. 2, c. et ad 4; 3. *Sent.* dist. 33, q. 1, a. 1, sol. 1.

3. Præterea, dicit Philosophus (1 *de Generat. text.* 22; c. 3), quod in his, quæ non generantur ex invicem, est diversa materia; sed multa sunt generabilia et corruptibilia, quæ non generantur ex invicem; non enim vinum fit ex aceto neque ex semine sanguis neque ex sanguine cibus, ut dicit 8. *Metaphys. text.* 14; l. 7, c. 5 : ergo materia non est una numero omnium corruptibilium. — 1. *de Generat.* l. 9; 8. *Metaphys.* l. 4 (3).

Sed contra est : 1. Quod Philosophus (8. *Metaphys. text.* 11; l. 7, c. 4) dicit, quod omnia generabilia et corruptibilia sunt et fiunt ex eadem prima materia, et 1. *de Generat. text.* 29, (c. 5) dicit, quod una eadem numero est materia omnium et solum differt ratione. — 8. *Metaphys.* l. 4 (3); 1. *de Generat.* l. 12.

2. Præterea, Philosophus (1. *Phys.*) unam tantum materiam ponit; et tamen in illo libro agit de omnibus corporibus generabilibus et corruptilibus, ut patet ex fine libri. — 2. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, arg. 4; 1. *Phys.* l. 15 (14).

Respondeo dicendum, quod materia omnium generabilium et corruptibilium aliqualiter est eadem et aliqualiter alia, et similiter aliquo modo est una numero, aliquo modo plures. Cum enim omnia generabilia et corruptibilia ad invicem transmutentur et ex invicem generentur, necesse est esse eandem materiam primam quod secus esset, si non generarentur ad invicem; oportet enim ea, quæ ex invicem generantur, communicare in subjecto, quod suscipiat formam utriusque. — Non tamen est omnino eadem, sed aliqualiter diversa; est enim eadem secundum essentiam, est diversa secundum esse et rationem, quia aliam rationem et aliud esse accipit, prout est sub diversis formis, et etiam secundum hoc ipsum, quod ordinatur ad diversas formas, sicut corpus est aliud ratione, secundum quod est ægrotabile, et aliud, secundum quod sanabile, licet sit idem subjecto. — Dici vero potest una numero, non quia habeat unam numero formam, sicut homo est unus ab unitate unius formæ, sed per remotionem omnium formarum distinguentium; est autem plures, secundum quod est in singulis corporibus. — 1. *de Generat.* l. 9; 2. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 2, c.; 1a, q. 16, a 7, ad 2.

Verum quia res magis denominatur talis ab eo, quod per se illi convenit ratione remotionis (per hoc scilicet, quod removentur ab illa ea, quæ nata sunt contrariam dispositionem inducere), materia vero dicitur una per remotionem dispositionum et formarum, quæ faciunt differre secundum numerum, dicitur autem plures per adventum formarum distinguentium, — ideo cum nunc in universo materia sit distincta per plures formas, magis simpliciter dicendum est, esse plures materias quam unam. — *de Verit.* q. 1, a. 5, ad 15; *Opusc.* 9, q. 103; 1. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 1, ad 3; *Opusc.* 32, c. 5 (2), 8 et 9 (4).

Ad primum ergo dicendum, quod licet materia prima sit una communis omnibus, quia tamen materiæ propriæ sunt diversæ diversorum — nam unumquodque generabilium habet materiam determinatam, ex qua fit, quia formam oportet esse proportionatam, materiæ; (licet enim materia prima sit in potentia ad omnes formas, tamen quodam ordine suscipit eas; per prius enim suscipit formas elementorum, et eis mediantibus, secundum diversas proportiones commixtionum, est in potentia ad diversas formas); — et ideo ex diversitate materiarum propriarum oritur in multis eorundem diversitas, et quodlibet non fit immediate ex quolibet nisi per resolutionem ad materiam primam. — 8. *Metaphys.* l. 4 (3); 12. *Metaphys.* l. 2 (1).

Ad secundum dicendum quod materia prima

est una, sed materiæ propriæ sunt diversæ diversorum. — 8. *Metaphys.* l. 4 (3).

Vel dic, quod materia prima est una secundum essentiam, sed plures secundum ordinem et respectum ad plures formas, ut dictum est. (supra a. 5, c. et ad 2 et a. 6, ad 2).

Ad tertium dicendum, quod quia cujuslibet rei est determinatus modus generationis, licet non omnia generabilia et corruptibilia transmutentur in invicem immediate, transmutantur tamen mediate per resolutionem ad materiam primam. — 8. *Metaphys.* l. 4 (3).

ARTICULUS IX

UTRUM MATERIA PRIMA SIT INGENERABILIS ET INCORRUPTIBILIS.

Videtur quod materia prima non sit ingenerabilis et incorruptibilis.

1. Dicit enim Philosophus (1. *de Generat. text.* 24; c. 4), quod materia est susceptibilis generationis et corruptionis, ortus et interitus; sed quod est tale, est generabile et corruptibile, sicut quod est susceptibile alterationis, est alterabile : ergo materia prima non est ingenerabilis et incorruptibilis. — 1. *de Generat.* l. 10.

2. Præterea, cum generatio sit mutatio de non esse simpliciter ad esse simpliciter, ut dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 7; c. 1), eatenus aliquid dicitur generari vel esse generabile, quatenus mutatur de tali non esse ad tale esse; sed quod sic mutatur, est materia prima, (est enim, ut dictum est supra a. 5 et 6, ens in potentia ad esse simpliciter seu substantiale) : ergo materia prima non est ingenerabilis et incorruptibilis. — 5. *Phys.* l. 2.

3. Præterea, materia est causa generationis et corruptionis omnium generabilium et corruptibilium, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 82; c. 9); sed quod est hujusmodi, est generabile et corruptibile; nam, ut dicitur 1. *Poster. text.* 5; c. 2, propter quod unumquodque est, et ipsum magis est : ergo materia est generabilis et corruptibilis, — 1. *Phys.* l. 15 (14); 1. *Poster.* l. 6 (5).

4. Præterea, nullum ingenitum incepit esse; sed materia incepit esse : ergo materia non est ingenita et consequenter non est ingenerabilis et incorruptibilis. — 1a, q. 46, a. 1, arg. 3.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Phys.* c.) dicit, quod materia est ingenerabilis et ncorruptibilis. — 1. *Phys.* l. 15 (14).

RESPONDEO DICENDUM, quod materia quodam modo generabilis est et corruptibilis, sicut quodammodo corrumpitur, quodammodo non; quia secundum quod est in ea privatio, sic corrumpitur, cum cesset in ea esse privatio, ut si diceremus, æs infiguratum corrumpi, quando desinit esse infiguratum. Sed secundum se, in quantum est ens quoddam in potentia, est ingenita et incorruptibilis; quod sic patet. Si enim materia fiat, oportet ei aliquid subjici, ex quo fiat; sed primum quod subjicitur in generatione, est materia; hoc enim dicimus materiam primum subjectum, ex quo aliquid fit per se et non secundum accidens, et inest rei jam factæ; sequitur ergo quod materia sit, antequam fiat, quod est impossibile. Et similiter omne, quod corrumpitur, resolvitur in materiam primam : quando igitur jam est materia prima, tunc est corruptum; et sic si materia prima corrumpatur, erit corrupta, antequam corrumpatur quod est impossibile. Sic igitur est impossibile materiam primam generari vel corrumpi; unde erit secundum se ingenerabilis et incorruptibilis; per quod tamen non excluditur, quin per creationem in esse procedat. — 1. *Phys.* l. 15 (14).

Ad primum ergo dicendum, quod sicut dupliciter potest aliquid dici mutari, ut dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 15 sq; c. 2) : vel subjective vel terminative, seu vel ut subjectum vel ut terminus; ita dupliciter potest aliquid dici generabile vel corruptibile : *vel* ut subjectum et subjective, et sic materia prima generatur et corrumpitur, inquit Philosophus (l. c. *text.* 7; c. 1); et de eo, quod sic generatur (inquit Philosophus ibidem), dicitur, quod id, quod generatur, puta materia, non est hoc aliquid et non est in loco, ad differentiam illius, quod dicitur generari secundum quid, seu mutari aliis motibus, quod est compositum substantiale; — *vel* ut terminus et terminative, et tunc terminus generationis potest accipi dupliciter, sicut etiam et principium. Dicitur enim principium generationis ipsum generans, et huic principio respondet sicut terminus ipsum genitum, quod est compositum ex materia et forma; dicitur etiam principium generationis, a quo incipit generatio, et hoc modo principium vel initium generationis est privatio formæ inducendæ, et huic principio terminus oppositus est forma per generationem inducta. — 5. *Phys.* l. 3 et 2; 1. *Sent.* dist. 5, q. 3, c.

Eodemque modo dicendum est *ad secundum* et *tertium;* nam tantum probant, materiam sub-

jective generari et corrumpi, quod verum est; et illa propositio (propter quod) vera tantum est in his, quæ sunt unius ordinis, puta in uno genere causæ, in quo non sunt materia et illud, quod generatur ex illa.

Ad quartum dicendum, quod materia dicitur ingenita a Philosopho, quia non habet subjectum, de quo fiat, seu quia non cœpit esse per generationem. — 1. *Phys.* l. 15 (14); 1a, q. 46, a. 1, ad 3.

ARTICULUS X

UTRUM MATERIA PRIMA CAUSA SIT GENERABILITATIS ET CORRUPTIBILITATIS.

Videtur quod materia prima non sit causa generabilitatis et corruptibilitatis.

1. Dicit enim Philosophus (4. *Phys. text.* 117; c. 12), quod corruptionis causa per se magis est tempus, quia tempus est numerus motus; motus autem facit distare id, quod est, a dispositione, in qua prius erat; sed tempus, ut patet, et materia maxime diversa sunt inter se : ergo materia non est prima causa corruptibilitatis et generabilitatis rerum. — 4. *Phys.* l. 20.

2. Præterea, corruptio non est, nisi ubi est contrarietas, quia omnis generatio est ex contrario in contrarium; sed contrarietas non est nisi ratione qualitatum corporalium : ergo causa corruptibilitatis non est materia, sed qualitatum contrarietas. — *Tabula Aurea* voce « corruptio » n. 4 et voce « contrarium » n. 5, 25, 36.

3. Præterea, quantum unicuique inest de forma, tantum inest ei de virtute essendi, quia esse est effectus formæ; sed generatio tendit ad esse rei, sicut corruptio ad non esse : ergo causa corruptibilitatis et generabilitatis est præsentia et absentia formæ. — *de Pot.* q. 5, a. 3, c.; *Tabula Aurea* voce « esse » n. 32 et 64 et voce « generatio » n. 3 et 17.

4. Præterea, eatenus aliquid corrumpitur, quatenus forma separatur a materia; unde Philosophus (1. *Phys. text.* 68; c. 7) dicit, quod sufficiens est ad mutationem alterius contrariorum sua præsentia et absentia; sed hoc est causam corruptibilitatis et generabilitatis esse formæ præsentiam et absentiam : ergo materia non est causa generabilitatis et corruptibilitatis rerum. — *Tabula Aurea* voce « corruptio » n. 3; 1. *Phys.* l. 13 (12).

Sed contra est : 1. quod Philosophus (9. *Metaphys. text.* 17 et 18; l. 8. c. 8) ideo dicit cœlum esse incorruptibile, quia caret materia subjecta privationi et contrarietati; et 1. *Phys. text.* 81 (c. 9) dicit, qud privatio machinatur ad maleficium, quia scilicet ex quo est in materia subjecta alicui formæ non complenti potentialitatem materiæ, est causa, quod materia expolietur illa forma et recipiat aliam, qua privata erat; et 1. *de Generat. text.* 17 (c. 3) reducit perpetuitatem generationis et corruptionis in materiam subjectam privationi, ut in principium primo primum et universale essendi : ergo vere materia ut subjecta privationi est prima causa generabilitatis et corruptibilitatis. — 9. *Metaphys.* l. 9 (4); 1. *Phys.* l. 15 (14); 1. *de Generat.* l. 7.

2. Præterea, primum principium intrinsecum corruptibilitatis rerum non potest esse nisi materia et forma, quia hæc duo tantum rei substantiam ingrediuntur, ut dictum est (in Logica q. 25, a. 5, arg. 3); sed hoc non potest esse forma, tum quia forma est principium essendi, ut dictum est (supra arg. 3), et ideo Philosophus (1. *Phys. text.* 81; c. 9) vocat illam divinum quoddam et optimum appetibile; tum quia, si forma cœli uniretur materiæ sublunarium, cœlum esset corruptibile : ergo dicendum est, quod materia subjecta privationi et contrarietati est prima causa generabilitatis et corruptibilitatis omnium sublunarium. — 1. *Phys.* l. 15 (14).

Respondeo dicendum, quod cum corruptibilitas sit quædam possibilitas ad esse et non esse, sicut hæc non convenit alicui nisi ratione materiæ, quæ est pura potentia, ita corruptibilitas non nisi ratione materiæ convenit rei. Quod manifestum est, *tum quia* etiam ipsa materia, cum non possit naturaliter esse sine forma, non potest esse in potentia ad non esse, nisi quatenus existens sub una forma est in potentia ad aliam formam; *tum quia* quod in natura alicujus rei non sit possibilitas ad non esse, *vel* contingit ex eo, quod res illa sit forma tantum subsistens in esse suo, sicut substantiæ incorporeæ, quæ sunt penitus immateriales (si enim forma ex hoc, quod inest materiæ, est principium essendi in rebus materialibus, nec res materialis potest non esse, nisi per separabilitatem formæ; ubi ipsa forma in esse suo subsistit, nullo modo poterit non esse, sicut nec esse potest a seipso separari) *vel* ex eo quod in materia non est potentia ad aliam formam, sed tota materiæ possibilitas terminatur ad unam formam, sicut est in corporibus cœlestibus. Unde quia in corporibus sublunaribus materia unius

corporis non tota completur per formam illius, ita ut reducatur in omnem perfectionem possibilem per eam, sed simul cum forma illius corporis manet privatio formæ alterius corporis, ideo omnia corpora sublunaria sunt corruptibilia, et talis corruptibilitatis causa prima est materia prima, ut est subjecta privationi et formæ seu contrarietati. — 1a, q. 66, a. 2, c.; *de Pot.* q. 5, a. 3; 2. *Sent.* dist. 7, q. 1, a. 1, c.; 4. *Sent.* dist. 50, q. 1, a. 1, c.

Ad primum ergo dicendum, quod tempus dicitur causa corruptionis ratione motus alterationis corruptivæ; verum quod possit rès per alternationem corrumpi, provenit ex materia subjecta contrarietati, ut dictum est (in c.) — 4. *Phys.* l. 20.

Ad secundum dicendum, quod actualis corruptio oritur èx actione contrariorum et victoria corrumpentis super rem, quæ corrumpitur; sed corruptibilitas oritur tamquam ex prima causa intrinseca ex materia prima subjecta contrarietati seu privationi et formæ; propterea enim et omnem substantiam immaterialem necesse est esse incorruptibilem, et similiter corpora cœlestia, quia carent hujusmodi materia. Præterea quia cum corruptibilitas sit mutabilitas quædam, sicut corruptio est mutatio ad non esse, non potest fieri mutatio inter contraria immediate (non enim mutatur albedo in nigredinem neque contra), sed necesse est ad hoc, ut fiat transmutatio de albo in nigrum, ut sit aliquid præter nigredinem, quod fiat album, quod nimirum sit in potentia ad ipsum contrarium, et ideo possit mutari de contrario in contrarium; et hoc est materia, quæ proinde ratione aptitudinis ad omnes formas materiales et privationis, quam habet adjunctam in unoquoque composito corruptibili, est prima causa intrinseca corruptibilitatis illius et aliorum. — 12. *Metaphys.* l. 2 (1); 1a, q. 75, a. 6, et ll. cit. in c.

Ad tertium dicendum, quod forma est quidem causa essendi, non tamen prima, quia præexistit illi ens in potentia ad formam, puta materia; nam agens operatur ad immutationem formæ ex existentia subjecti supposita, ut dictum est (supra a. 2, c., *tertio*); multo vero minus forma est causa corruptionis vel corruptibilitatis rei. Nam licet ideo corrumpatur res, quia separatur forma a materia, ideo tantum separabilis est forma a materia, quia non complet potentiam illius nec reducit illam in omnem perfectionem possibilem in materia, ut dictum est (supra in c.); undè prima causa corruptibilitatis est capacitas materiæ plurium perfectionum et potentia ejusdem ad illas cum privatione earumdem. — Et ex his patet *ad quartum*.

ARTICULUS XI

UTRUM ANTE PRODUCTIONEM FORMÆ SUBSTANTIALIS PRÆEXISTAT IN MATERIA QUANTITAS INTERMINATA ILLI COÆVA.

Videtur quod ante productionem formæ substantialis præexistat in materia quantitas interminata.

1. Omnis enim forma est in materia sibi proportionata et disposita; sed inter dispositiones præcipua est quantitas: ergo hæc debet præexistere ante formam substantialem. — 1a, q. 76, a. 6, arg. 1.

2. Præterea, diversæ formæ unius speciei requirunt diversas partes materiæ; sed diversæ partes non possunt intelligi nisi secundum divisionem dimensivarum quantitatum: ergo oportet præexistere quantitatem interminatam in materia ante productionem formæ substantialis. — *Opusc.* 32, c. 4 (1).

3. Præterea, corpus non potest fieri ex non corpore ,sicut nec dimensio ex non dimensione; at hoc sequitur, si in materia non præexistat quantitas interminata ante productionem formæ substantialis: ergo vere talis quantitas necessario debet præexistere in materia. — *Ibid.*

4. Præterea, secundum Philosophum in lib. *de Generat.* (*text.* 23 et 24; c. 4) facilius convertitur aer in ignem quam aqua, propterea quod convenit cum eo in una qualitate, scilicet calore; cum ergo ex aere fit ignis, oportet quod maneat et idem calor specie (quia si differret specie calor ignis et aeris, essent octo qualitates primæ et non quatuor tantum; eadem enim ratio est de aliis qualitatibus, quarum quælibet in duobus elementis reperitur) et idem numero, quia si tantum remaneret idem specie, non esset facilior conversio æris in ignem, quam aquæ in ignem (quia forma ignis habebit corrumpere duas qualitates in aere sicut in aqua); sed non potest manere idem numero calor, nisi maneat eadem numero quantitas; nam hæc est prima dispositio ceterarum: ergo quantitas necessario debet præexistere in materia ante productionem formæ substantialis. — *de Spirit. Creat.* a. 3, arg. 19; 1. *de Generat.* l. 10; 3a, q. 77, a. 2.

5. Præterea, materia prima, quantum est de se, indifferenter se habet ad omnes formas; si ergo non præexistant dispositiones, per quas appropriatur ad hanc formam vel illam, non magis recipietur in ea hæc forma quam illa; sed inter dispositiones prima et præcipua est quantitas : ergo hæc debet præexistere in materia ante omnem formam substantialem producendam. — 3a, l. c.; *de Spirit. Creat.* a. 3, arg. 20.

6. Præterea, in instanti generationis substantialis quantitas præcedentis formæ non corrumpitur, quia forma non corrumpitur, nisi prius sint inductæ dispositiones incompossibiles sibi, per quarum præsentiam ipsa corrumpitur, inter quas prima, ut dictum est, est quantitas; et dispositiones consequentes formam inducendam sunt posteriores inductione formæ et per consequens corruptione formæ præcedentis, quippe quæ est dispositio ad hoc, ut materia recipiat formam sequentem : ergo in productione formæ substantialis remanet quantitas formæ præcedentis tamquam necessaria. — ll. infra citandis in resp. *ad sextum.*

7. Præterea, si in instanti generationis substantialis, v. g. animalis non remanet quantitas cum ceteris dispositionibus præcedentis formæ, sed cum nova forma advenit nova quantitas et novæ dispositiones in materia, sequitur quod in instanti anima formet totum corpus, quod videtur solius Dei : ergo dicendum est, quod in materia præexistit quantitas ad hoc, ut inducatur forma per generationem. — *Quodlib.* 1, a. 6, arg. 2; *Opusc.* 32, c. 6 (3); v. Capreolum in 2. *Sent.* dist. 12, q. 1, ad 5, repl. 2 arg. principalis contra 2.

8. Præterea, si ante productionem formæ substantialis non præexisteret quantitas interminata, sequeretur, quod forma adveniret materiæ indivisibili et sic ipsam totam actuaret; unde non esset multitudo individuorum sub una specie. — *Opusc.* 32, c. 4 (1)

Sed contra est : 1. quod quantitas est propria passio substantiæ corporeæ et inseparabilis ab illa. Nam unumquodque genus vel speciem consequuntur propria accidentia illius generis vel speciei; nullum autem aliud accidens consequitur substantiam corpoream tamquam propria passio præter quantitatem; sed propria passio præsupponit suum subjectum : ergo prius debet intelligi esse substantiæ corporeæ atque adeo materia unita cum forma substantiali, (nam per talem unionem efficitur corpus de genere substantiæ) quam intelligatur materia cum quantitate. Sed hoc esse non potest, si quantitas præexistit in materia ante formam substantialem inducendam et quantitas præcedentis formæ remanet cum forma sequente : ergo dicendum est, quod non datur in materia quantitas interminata ad hoc, ut producatur forma substantialis. — 4. *Sent.* dist. 10, q. 1, a. 2, quæstiunc. 3; *Opusc.* 32, c. 6 (3); 1a, q 76, a. 6; *de Spirit. creat.* a. 3, ad 18.

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *de Generat. text.* 22 et 23; c. 3 et 4), hoc differre subjectum generationis et alterationis, quod subjectum illius est ens in potentia, hujus vero est ens actu, puta compositum; sed corrupto subjecto desinunt esse illa, quæ in eo subjectabantur : ergo in corruptione substantialis compositi quantitas illius tota desinit esse, et per consequens in materia non remanet ulla quantitas. — 1. *de Generat.* l. 9 et 10; *Opusc.* 30, c. 5; *Opusc.* 32, c. 5 (2).

3. Præterea, (5. *Phys. text.* 8; c. 1) dicit Philosophus, quod subjectum generationis, puta materia non est in loco et ideo non potest moveri localiter; sed si in materia ante adventum formæ substantialis esset quantitas, cum quantitati debeatur locus, subjectum generationis esset in loco : ergo. — 5. *Phys.* l. 2.

4. Præterea, cum materia sit in potentia ad omnes actus ordine quodam, oportet, quod id, quod est primum simpliciter in actibus, primo in materia intelligatur et sit; primum autem inter omnes formas et actus est esse in actu seu esse simpliciter, quod materia habet per formam substantialem; ergo impossibile est prius intelligere materiam calidam vel aliter dispositam, quam quod sit in actu; sed inter dispositiones prima est quantitas : ergo impossibile est in instanti generationis substantialis prius intelligere materiam cum quantitate, quam cum forma substantiali per generationem inducta. — 1a, q. 76, a. 6, c.

5. Præterea, illud quod dicitur maxime et verissime in quolibet genere, est causa eorum, quæ sunt post in illo genere, sicut ignis, qui est in fine caloris in rebus calidis, est causa caliditatis, ut in 2. *Metaphys. text.* 4 (l. 1 min., c. 1) dicitur; sed substantia est primum in genere entis verissime et maxime essentiam habens : ergo oportet, quod sit causa accidentium, quæ secundario et secundum quid rationem entis participant; sed omnis causa naturaliter prius natura existit quam suus effectus :

ergo prius debet existere in instanti generationis substantialis in materia forma substantialis producta ad hoc, ut cum materia constituat causam accidentium, puta substantiam compositam et completam, quam existat materia simul cum quantitate. — *Opusc.* 30, c. 5; *Tabula Aurea* voce « causa » n. 99 et 100.

6. Præterea, materia et forma non sunt divisibiles nisi per accidens ratione compositi; ergo non potest in materia intelligi quantitas nisi post compositi generationem; sed compositum generatur per hoc, quod inducitur forma substantialis in materia : ergo prius debet induci forma substantialis in materia, quam intelligatur illi advenire quantitas. — *Opusc.* 32, c. 4 (1).

7. Præterea, si accidentia prærequiruntur in materia ante inductionem formæ substantialis, maxime ut illam faciant propriam talis formæ; sed materia secundum se est propria formæ substantialis, ut dantis esse corporeum; nam ex utraque simul unita resultat corpus substantiale, ex quo tanquam ex subjecto proprio manat quantitas, quæ est ejus propria passio : ergo. — *Quæst. disp. de Anima* a. 9, c. et ad 5.

Respondeo dicendum, quod Averroes erravit in lib. *de Substantia Orbis* ponendo, dimensiones interminatas præxistere in materia, et hoc necessario ad productionem formarum substantialium, cujus rationes potissimas primo loco attulimus, contra quas *primo* sic arguitur. Prædictæ dimensiones, quæ essentialiter sunt quantitates, *vel* sunt eductæ de potentia materiæ ei substitutæ *vel* non : si primum, ergo prius non erant in materia nisi in potentia illius per modum aliorum, quæ de potentia materiæ educuntur; spoliari ergo potest materia talibus dimensionibus, cujus contrarium ipse dicit. Et iterum, quod educitur de potentia materiæ, educitur per transmutationem materiæ; non est autem transmutatio in materia nisi transeundo de potentia illius in actum formæ substantialis : oportet igitur tales dimensiones sequi inductionem alicujus formæ substantialis in materia; sed omnes dimensiones, quæ sequuntur formam, sunt terminatæ secundum eundem : igitur non erunt dimensiones interminatæ eductæ de potentia materiæ. — Si vero non sunt eductæ de potentia materiæ, non erunt tantum duo principia in constitutione rerum naturalium, materia scilicet et forma, sed etiam tertium, dimensiones scilicet prædictæ; omne enim quod manet et non fit ex aliquo, necesse est esse principium, ut dicitur 1. *Phys.* (*text.* 50; c. 6.) — *Opusc.* 32, c. 4 (1).

Præterea omne, quod pertinet ad genus aliquod, *aut* est contentum in illo genere ut species vel ut genus vel ut individuum; *vel* est reducibile in illud genus, ut principium reducitur ad genus principiati et privatio ad genus sui habitus, et pars ad genus sui totius. Prædictæ autem dimensiones non sunt in genere quantitatis ut species vel individuum, cum omnis species sit denominata vel determinata respectu sui generis, et individuum respectu speciei. Nec sunt in genere quantitatis ut principium; nam principium dimensionum non est dimensio; prima enim dimensio est linea, cujus principium est punctus, qui omni dimensione caret, cum partem et partem non habeat. Cum ergo quædam indivisibilia sint principia omnium dimensionum terminatarum, impossibile est ponere dimensiones interminatas in materia, ut principia dimensionum terminatarum. Nec sunt reducibiles in genere quantitatis ut privationes, quia privationes non habent essentias; illæ autem dimensiones essentiæ quædam dicuntur. Non reducuntur etiam sicut partes ad totum, quia totum in quantitate habet partes determinatas per certas dimensiones; quantitates autem interminatæ non sunt partes alicujus quantitatis terminatæ. — *Ibid.*

Præterea, quod habet essentiam, definiri potest, etsi esse non habeat, quia definitio indicat essentiam rei; sed in accidentibus impossibile est assignare definitionem nisi per subjectum, in quo esse habent, quia essse eorum non sequitur eorum essentias in proprio genere : impossibile est ergo ponere essentias accidentium sine esse sui subjecti. Materia autem non habet esse sine forma; impossibile est ergo ponere dimensiones in materia sine forma substantiali. — *Ibid.*

Præterea, secundum Philosophum (1. *Phys. text.* 76; c. 8) si generatur homo, de necessitate generatur homo animal ex non hoc animali, et non ex non animali simpliciter; sed si generaretur animal simpliciter, de necessitate generaretur ex non animali simpliciter (— et hæc est sufficiens ratio ad ostendendum res a Deo esse productas ex nihilo, cum sit causa entis absolute, quod necessario erit ex non ente simpliciter; hoc autem est nihil) : cum ergo dimensiones simpliciter sint dimensiones terminatæ et perfectæ, necessario erunt ex non dimensio-

nibus simpliciter; hoc autem est nihil ante dimensiones : ergo non dantur in materia hujusmodi dimensiones interminatæ illi coævæ. — *Ibid.*

Præterea, principium omnium dimensionum est punctus; unde in definitione lineæ, quæ est prima dimensio, ponitur punctus (linea enim est, cujus extrema sunt duo puncta, ut dicit Euclides); impossibile est autem ponere rem aliquam, et non rei principium : impossibile est igitur lineam sine puncto poni; punctus autem sicut est principium lineæ, sic est ejus terminus, ut patet per definitionem lineæ; impossibile est ergo dimensionem interminatam ponere, cum nulla possit esse sine puncto; punctus autem interminatus non est, cum ipse sit terminus aliarum dimensionum; ergo interminatus non est nec esse potest. — Dicendum ergo est, quod dimensiones *interminatas* in materia ponere et præcedere omnem formam substantialem, est impossibile, nisi intellectu tantum, ut dicunt mathematici. — *Opusc.* 32, c. 4 (1).

Verum nec est possibile ponere dimensiones *terminatas* ante introductionem formæ substantialis; nam dimensio interminata fit terminata per introductionem formæ. Sicut enim essentiæ rerum terminantur per sua esse, quæ sunt in rebus maxime formalia, antequam vero essentiæ dicuntur esse in actu, non considerantur in actu nec proinde sunt terminatæ, ita dimensiones sunt interminatæ, antequam dicantur esse in actu; sunt vero terminatæ post introductionem formæ. — *Ibid.*, c. 7 (3).

Sciendum enim est, quod omnes dimensiones sunt accidentia, quæ sequuntur materiam in ordine ad formam, quam primo materia nata est induere; hæc autem est forma corporis, quia totam materiam necesse est sub forma corporis contineri. Quod non est intelligendum, quod sit una creata vel increata forma corporis, qua prima materia primo informetur, quia secundum Commentatorem materia prima primum habilitatem habet ad formas elementares et postea ad formas mixtorum. Unde manifestum est, quod eadem est formâ corporis simplicis cum forma elementi et mixti corporis; sed oportet primo, quod per has formas constituatur genus corporis, deinde specierum perfectarum. Materia namque in quidditate sua indivisibilis est penitus; ablata enim quantitate substantia manet indivisibilis, ut dicitur 1. *Phys.* (*text.* 18; c. 2). Sed ex corporeitate, quam sequuntur dimensiones quantitatis in actu, sequitur divisio materiæ, per quam materia ponitur sub diversis sitibus, et secundum hoc acquiruntur in ea diversæ formæ; ordo enim in situ corporum ostendit nobilitatem eorum, sicut ignis est supra aerem. Et sic patet, quod dimensiones interminatæ non trahunt originem a quocunque gradu, quem facit forma, v. g. ignis in igne, sed solum a primo; nihilominus ignis secundum totum est subjectum dimensionum, sicut et secundum totum etiam mensuratur; quod idem necessario invenitur in formis corporum mixtorum — *Opusc.* 32, c. 6 (3).

Et ita manifestum est, quod quantitas quæcunque sive interminata sive terminata necessario supponit in materia formam substantialem, et per consequens in generatione substantiali sicut forma substantialis præcedens corrumpitur et nova inducitur, ita quantitas præcedentis compositi per formam præcedentem simul cum materia constituti corrumpitur, et nova quantitas novam formam inductam consequitur, quæ subjectatur in toto composito de novo producto per illam formam simul cum materia prima.

Ad primum ergo dicendum, quod forma perfectior virtute continet quidquid est inferiorum; et ideo una et eadem existens perficit materiam secundum diversos perfectionis gradus. Una enim et eadem forma est per essentiam, per quam homo est ens actu, et per quam homo est corpus, et per quam est vivens, et per quam est animal, et per quam est homo. Manifestum est autem, quod unumquodque genus consequuntur propria accidentia; sicut ergo materia præintelligitur perfecta secundum esse ante intellectum corporeitatis, et sic de aliis, ita intelliguntur accidentia, quæ sunt propria entis ante corporeitatem. Et sic præintelliguntur dispositiones ante formam, non quantum ad omnem ejus effectum, sed quantum ad posteriorem. — 1a, q. 76, a. 6, ad 1.

Ad secundum dicendum, quod dimensiones quantitativæ sunt accidentia consequentia corporeitatem, quæ toti materiæ convenit; unde materia jam intellecta sub corporeitate et dimensionibus potest intelligi ut distincta in diversas partes, ut sic accipiat diversas formas secundum ulteriores perfectionis gradus. Quamvis enim eadem forma sit secundum essentiam, quæ diversos perfectionis gradus materiæ attribuit, tamen secundum considerationem differt. — *Ibid.* ad 2; *Opusc.* 32, c. 6 (3).

Ad tertium dicendum, quod non est incon-

veniens ullum, quod corpus fiat ex non corpore actu, corpore autem in potentia. Hoc enim differt generatio simpliciter a generatione secundum quid, quod generatio substantialis, sicut et forma substantialis, solam materiam requirit; unde forma substantialis in materia omnem formam accidentalem præcedit; generatio vero secundum quid, quæ terminatur ad accidens, sicut et ipsum accidens requirit pro subjecto ens actu seu materiam cum forma substantiali; unde necessario præsupponit in materia formam substantialem. — *Opusc.* 32, c. 1, 4 (1), 5 (2) et 6 (3).

Ad quartum dicendum, quod idem specie calor est in igne et aere, quia quælibet qualitas specialiter attribuitur uni elemento, in quo est perfecte, et per concomitantiam vel derivationem alteri, tamen imperfectius; cum ergo ex hoc aere fit ignis, calor manet idem specie, sed augmentatus, non tamen idem numero, quia non manet idem subjectum; nec hoc facit ad difficultatem conversionis, cum corrumpatur per accidens ex corruptione subjecti, et non ex contrarietate agentis. — *de Spirit. Creat.* a. 3, ad 19; 1. *de Generat.* l. 10.

Ad quintum dicendum, quod materia, prout nuda consideratur, se habet indifferenter ad omnes formas, sed determinatur ad speciales formas per virtutem moventis, ut traditur in 2. *de Generat.* (*text.* 53; c. 9), et secundum ordinem intelligibilem formarum in materia est ordo agentium naturalium. Inter ipsa enim corpora cœlestia unum est universalius activum quam alterum, nec universalius agens agit seorsum ab agentibus inferioribus, sed ultimum agens proprium agit in virtute omnium superiorum; unde non imprimuntur a diversis agentibus diversæ formæ in uno individuo, sed una forma est, quæ imprimitur a proximo agente, continens in se virtute omnes formas præcedentes. — *de Spirit. Creat.* a. 3, ad 20.

Ad sextum dicendum, quod in instanti generationis substantialis simul cum forma antiqua desinunt esse ad corruptionem subjecti, ut dictum est omnia accidentia illius formæ, et ad inductionem novæ formæ substantialis consequuntur nova accidentia et novæ dispositiones. Licet enim in genere causæ materialis prius sit formam antiquam recedere, quam advenire novam; in genere tamen causæ formalis, finalis et efficientis primo introducitur forma substantialis nova, qui forma introducta est similitudo formæ agentis, per quam agens agit, et natura principaliter intendit introductionem formæ. Deinde sequuntur dispositiones formæ inductæ convenientes; demum expellitur forma antiqua cum suis dispositionibus et accidentibus, quæ dicuntur corrumpi ad corruptionem subjecti, quod est ens in actu seu compositum substantiale. — *de Spirit. Creat.* a. 3, ad 19; 1. *de Generat.* l. 10; 4. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 4, sol. 1; 1a 2æ, q. 113, a. 8; 3a, q. 85, a. 6; *de Carit.* a. 12; *Opusc.* 30, c, 5; *Opusc.* 32, c. 4 (1); 5. *Phys.* l. 2.

Ad septimum dicendum, quod anima cum advenit corpori, non facit esse corpus effective, sed formaliter tantum; effective autem facit esse corpus illud, quod dat corpori formam ut perficiens; ut disponens autem illud, quod præoperatur ad formam, paulatim autem et ordine quodam inducendo materiam ad propinquiorem formam et dispositionem. Quanto enim propinquior fuerit forma aut dispositio, tanto minor est resistentia ad introductionem formæ et dispositionis completæ; facilius enim fit ignis ex aere quam ex aqua, quamvis utraque forma immediate adsit materiæ. — *Quodl.* 1, a. 6, ad 2.

Ad octavum dicendum, quod quia formæ substantiales non educuntur ab extra, sed ex potentia materiæ, sicut universalitati materiæ respondet universalitas formæ, ita particulari materiæ respondet particularis forma; et ideo ex materia unius individui non potest generari, quod potest generari ex tota materia; unde ex minimo ignis nulla alia forma potest generari vel educi. — *Opusc.* 32, c. 5 (2).

ARTICULUS XII

UTRUM IN MATERIA PRIMA PRÆEXISTAT FORMA GENERANDA SECUNDUM ALIQUID SUI TAMQUAM INCHOATIO ET PRINCIPIUM ACTIVUM COOPERANS AGENTI AD SUI PRODUCTIONEM.

Videtur quod in materia prima præexistat forma generanda secundum aliquid sui tamquam inchoatio et principium activum cooperans agenti ad sui productionem.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 29; l. 6, c. 9), quod illa, in quorum materia non est principium activum, fiunt tantum ab arte; ergo oportet, quod in materia illorum, quæ fiunt a natura, insit aliquod principium activum, quod nihil aliud esse videtur, quam inchoatio quædam formæ substantialis. — 7. *Metaphys.* l. 8.

2. Præterea, dicit Philosophus (2. *Phys.* initio et 3. *Ethic.* c. 1 et 3), quod hoc differt mutatio naturalis ab artificiali et violenta, quod in eo, quod naturaliter movetur, est principium intrinsecum activum talis motus, in mutatione vero artificiali et violenta, principium illius activum est omnino ab extrinseco; sed materia naturaliter movetur ad formam substantialem : ergo in materia debet esse principium activum talis mutationis, et per consequens inchoatio formæ substantialis. — 3. *Sent.* dist. 3, q. 2, a. 1, arg. 6; 3a, q. 32, a. 4, c.; 2. *Phys.* l. 1; 7. *Metaphys.* l. 8.

3. Præterea, mater active operatur ad conceptionem filii et non tantum passive; nam potentia generativa pertinet ad virtutes animæ vegetabilis, quæ sunt activæ, ut dicit Commentator (2. *de Anima text.* 34; c. 4), et quia alioqui, si sufficeret passive se habere ministrando solam materiam, terra posset dici mater hominis, quia ministrat lutum, unde tamquam ex materia formatur homo, et lignum similiter diceretur mater scamni; sed non alio modo mater operatur active, quam quia in materia, quam ministrat, est activum principium conceptionis et generationis : ergo in materia datur hujusmodi principium activum, quod non est aliud quam inchoatio formarum. — 3a, q. 32, a. 4, arg. 2; 3. *Sent.* dist. 3, q. 2, a. 1, arg. 4 et 5.

4. Præterea, *vel* formæ substantiales in generatione substantiali producuntur ex nihilo sui, *vel* ex aliqua parte sui, *vel* certe emergunt actu, cum latitarent in materia; sed *primum* dici non potest, quia sic crearentur, quod est falsum, cum opus creationis distinguatur ab opere gubernationis et propagationis; neque *tertium* dici potest, quia hæc fuit opinio Anaxagoræ, quam Aristoteles in 1. *Phys.* a *text.* 35 (c. 4) improbat : ergo dicendum est *secundum;* unde sequitur inchoatio formarum. — *de Pot.* q. 3, a. 8, arg. 9, 10, 11, 12 et arg. 1 *Sed contra.*

5. Præterea, Deus indidit rebus rationes seminales; sed hæ nihil aliud esse videntur quam aliquid formæ generandæ, quod est principium activum et inchoatio quædam illius : ergo dantur in materia inchoationes formarum substantialium. — 2. *Sent. dist.* 18, q. 1, a. 2.

Sed contra est : 1. quia nihil agit secundum quod est actu; sed antequam forma producatur in generatione substantiali, nihil aliud præexistit in materia, quod sit inchoatio formæ, quam aptitudo quædam ad actum, quæ non est actus : ergo in materia non præexistit forma generanda vel pars ejus et inchoatio tamquam principium activum agenti cooperans ad sui productionem. — 2. *Phys.* l. 1; 7. *Metaphys.* l. 8.

2. Præterea, nulla forma agit in suum subjectum alterando ipsum, quia forma non agit, sed compositum, quod non potest se ipsum alterare, nisi sint in eo duæ partes, quarum una sit alterans et altera alterata; ergo non potest in materia præexistere aliquid formæ tamquam principium activum cooperatium agenti ad sui productionem. — 2. *Phys.* l. 1.

Respondeo dicendum, quod eorum, qui ponunt, formas substantiales non creari, sed edùci de potentia materiæ, *quidam* dixerunt, ita formas substantiales educi de potentia materiæ, ut ex illa extrahantur, in qua latebant, ut de Anaxagora narrat Philosophus (1. *Phys. text.* 33 et 34; c. 4). Verum hic deceptus fuit ex ignorantia materiæ, quia nesciebat distinguere inter potentiam et actum; putabat enim oportere, quod præextiterit illud, quod generatur, cum tamen oporteat, quod potentia tantum præextiterit, non autem actu. Si enim non præexisteret potentia, fieret ex nihilo; si vero præexisteret actu, non fieret, quia quod est, non fit. — 1a, q. 45, a. 8, c.; *de Pot.* q. 3, a. 8.

Alii vero dixerunt, quod formæ præexistunt in materia imperfecte et incomplete secundum quamdam quasi inchoationem, quam alii dicunt esse privationem, tertium principium naturæ, alii partem aliquam totius formæ producendæ, vel ipsam formam in potentia materiæ præexistentem; nam ratione illius tota forma non est in suo esse perfecte; ideo non habet perfectam virtutem agendi, sed incomplete; unde non potest exire in actum per se, nisi sit agens exterius, quod excitet formam incompletam ad agendum, ut sic cooperetur agenti. — 7. *Metaphys.* l. 8; 2. *Sent.* dist. 18, q. 1, a. 2; 2. *Phys.* l. 1.

Fundamentum autem hujus opinionis est, quia existimavit, quod si in his quæ generantur per naturam, non esset aliquod principium generationis activum in materia, eorum generationes non essent naturales, sed violentæ; vel quod non esset aliqua differentia inter generationem naturalem et artificialem. Et si objiciatur contra eos, quod tunc ea, quæ generantur naturaliter, non indigerent extrinseco generante, si eorum generatio est a principio intrinseco, respondent, quod sicut principium intrinsecum non est forma completa, sed quædam inchoatio

formæ, ita etiam non est perfectum principium activum, ut per se possit agere ad generationem, sed habet aliquid de virtute activa, ut cooperetur agenti; nisi enim aliquid conferret mobile exteriori agenti, esset motus violentus; violentum enim est, cujus principium est extra, nil conferente vim passo, ut in 3. *Ethic.* (cap. 1 et 3) dicitur. Verum hæc opinio propinqua est præcedenti ponenti latitationem formarum. Cum enim nihil agat, nisi secundum quod est in actu, si partes vel inchoationes formarum, quæ sunt in materia, habent aliquam virtutem activam, sequitur quod sint aliquo modo actu, quod est ponere latitationem formarum. Et præterea cum esse sit ante agere, non potest intelligi forma prius habere agere, quam sit in actu. — 7. *Metaphys.* l. 8.

Et ideo dicendum, quod quamvis formæ de potentia materiæ educantur, illa tamen potentia materiæ non est activa, sed passiva tantum. Sicut enim Commentator dicit in 8. *Phys.*, in motu locali oportet esse aliud movens et aliud motum, ita etiam in motu alterationis; et ponit exemplum, quod quando sanatur corpus naturaliter, cor est sanans et alia membra sanata. Et sicut in corporibus simplicibus non dicimus, quod sint mota ex se secundum situm, quia ignis non potest dividi in movens et motum, ita etiam non potest esse alteratum ex se sic, quod aliqua potentia existens in materia aliquo modo agat in ipsam materiam, in qua est, educendo illam in actum. Sed utrumque contingit in animatis, quia sunt mota secundum locum ex se, et etiam alterata propter distinctionem organorum vel partium, quarum una est movens et alterans et altera mota et alterata.

Neque sequitur, si in materia est tantummodo potentia passiva, quod non sit generatio naturalis, quia materia coadjuvat ad generationem non agendo, sed in quantum est habilis ad recipiendum talem actionem, quæ etiam habilitas appetitus materiæ dicitur et inchoatio formæ. Non enim eodem modo omnes motus dicuntur naturales, ut in 2. *Phys.* (initio) et 1. *de Cœlo* (*text.* 5; c. 2) Commentator dicit; sed *quidam* propter principium activum intus existens, ut in motu locali gravium et levium, et *quidam* propter principium passivum, quod ab agente naturali natum est in actum educi, ut in generatione et alteratione corporum simplicium; et per consequens non oportet ad motum naturalem, quod semper principium motus, quod est in mobili, sit principium activum et formale, sed quandoque est passivum et materiale, unde et natura in 2. *Phys.* (*text.* 21; c. 2) distinguitur per materiam et formam. — 2. *Sent.* dist. 18, q. 1, a. 2; 7. *Metaphys.* l. 8.

Differentia tamen est inter materiam naturalium et artificialium, quia in materia rerum naturalium est aptitudo naturalis ad formam, et potest reduci in actum per agens naturale; non autem hoc contingit in materia artificialium. — Unde manifestum est, quod in generatione substantiali non præexistit forma substantialis vel secundum totum vel secundum partem cooperans agenti tamquam principium activum ad sui productionem, sed tota educitur ex pura potentia passiva materiæ per actionem agentis naturalis. — 7. *Metaphys.* l. 8; 2. *Phys.* l. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus tantum docet, *quædam* esse, quæ possunt fieri ab arte et a casu, ut est sanitas, quæ et arte medicinæ et deambulatione comparari potest; *quædam* vero, quæ non possunt fieri nisi ab arte, ut est domus et statua. Reddens autem rationem prioris generis ait, illud provenire, quia in illis datur pars aliqua, quæ potest aliquando esse principium activum coadjuvans, ut est calor naturalis respectu sanitatis; reddens vero rationem posterioris generis ait, ligna et lapides non habere principium activum internum coadjuvans ad productionem domus; eodemque modo ait dicendum esse de generatione ignis et corporum simplicium. Nam materia ignis non potest moveri ad formam ignis nisi ab alio, sicut et forma ignis non nisi ab alio generatur; ex quibus verbis non colligitur, quod in omnibus his, quæ fiunt naturaliter, præexistit in materia eorum principium activum, sed potius oppositum. — 7. *Metaphys.* l. 8.

Ad secundum dicendum, quod Philosophus tantum vult, quod in rebus naturalibus eo modo est principium motus, quo eis motus convenit. Nam quibus convenit movere, est in eis principium activum motus; quibus autem convenit moveri, est in eis principium passivum, quod est materia; quod quidem principium in quantum habet potentiam naturalem ad talem formam et motum, facit esse motum naturalem; et propter hoc factiones rerum artificialium non sunt naturales, quia licet principium materiale sit in eo, quod fit, non tamen habet potentiam naturalem ad talem formam. — 2. *Phys.* l. 1; 7. *Metaphys.* l. 8.

Ad tertium dicendum, quod præbere materiam simpliciter ad generationem alicujus non facit matrem, sed præbere talem materiam sic præparatam est id, quod matrem facit. In ligno enim non est potentia naturalis, ut ex eo fiat scamnum, cum per agens naturale in actum non compleatur; similiter nec in limo terræ, ut ex ea fiat homo; unde quod inducitur, non est simile. — 3. *Sent.* dist. 3, q. 2, a. 1, ad 4 et in c.

Ad quartum dicendum, quod forma substantialis præexistit in materia imperfecte; non quod aliqua pars ejus sit ibi in actu et alia desit, sed quia tota præexistit in potentia, et postmodum tota producitur in actu. — *de Pot.* q. 3, a. 8, ad 10.

Ad quintum dicendum, quod aliud sunt rationes obedientiales, seminales, primordiales et inchoationes formarum. Nam formæ rerum, secundum quod in arte divina existunt, *primordiales* esse dicuntur, eo quod ipsæ sunt prima principia rerum producendarum; potentia vero, quæ rebus indita est ad suscipiendum illud in se, quod voluntas divina disponit, rationes *obedientiales* dicuntur, secundum quas inest materiæ, ut fieri possit ex ea, quæ Deus disponit. Ipsæ autem virtutes activæ completæ in natura, ut calor, frigus, forma ignis et virtus solis, et hujusmodi dicuntur rationes *seminales;* rationes quidem, non quia sint in materia per modum intentionis, sed quia ab arte divina producuntur et manet in eis ordo et directio divini intellectus, sicut in re artificiata permanet directio artificis in finem determinatum. Seminales vero dicuntur, non propter esse incompletum, quod habent, sicut virtus formativa in semine, sed quia rerum individuis primo creatis hujusmodi virtutes collatæ sunt per opera sex dierum, ut ex eis quasi ex quibusdam seminibus producerentur et multiplicarentur res naturales. Porro inchoatio formæ nihil est aliud quam habilitas materiæ ad recipiendum, quæ simul dicitur potentia passiva materiæ et appetitus ejus. — 2. *Sent.* dist. 18, q. 1, a. 2, c. et ad 1.

ARTICULUS XIII

UTRUM FORMA SUBSTANTIALIS EDUCATUR DE POTENTIA MATERIÆ IN GENERATIONE SUBSTANTIALI, AN VERO CREETUR.

Videtur quod in generatione substantiali forma substantialis creetur et non educatur de potentia materiæ.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 26 et 27; l. 6, c. 8), quod forma substantialis non generatur, sed solum compositum; sed quod non generatur, creatur; non enim est alius modus productionis : ergo forma substantialis non educitur de potentia materiæ, sed creatur. — *de Pot.* q. 3, a. 8, c.

2. Præterea, nihil educitur de aliquo, quod non est in eo; sed ante finem generationis forma, quæ est terminus generationis, non erat in materia; alioqui essent formæ contrariæ in materia simul : ergo forma naturalis non educitur de potentia materiæ. — l. c. arg. 8.

3. Præterea, sicut aliæ formæ naturales, sic et anima rationalis est forma in materia; sed anima rationalis non educitur ex potentia materiæ : ergo nec reliquæ formæ naturales. — l. c. arg. 7.

4. Præterea, quod non creatur, non est creatura; sed formæ substantiales sunt creaturæ : ergo creantur. — 1a, q. 45, a. 8, arg. 4.

5. Præterea id, quod non habet materiam partem sui, non potest ex materia fieri atque adeo ex ejus potentia educi, sed creatur. Sicut enim cum esse desinit, totaliter desinit, ita cum esse incipit, totaliter esse incipit, quod est creari; sed formæ substantiales non habent materiam partem sui, quia forma distinguitur contra materiam et contra compositum, et cum esse desinunt, totaliter desinunt : cum ergo formæ fiant, quia de novo esse incipiunt, videtur quod non fiant per eductionem de potentia materiæ, sed per creationem. — *Ibid.* arg. 1; *de Pot.* q. 3, a. 8, arg. 6 et q. 5, a, 4, arg. 9; 1a, q. 104, a. 4, arg. 3; 1a 2æ, q. 110, a. 2, arg. 3.

6. Præterea, educi formam substantialem de potentia materiæ *vel* est extrahi illam ex materia, in qua latebat; *vel* præexistere in materia vel partem formæ, quæ juvet actione agens naturale ad productionem totius formæ, vel formam uno modo, quæ postea, per generationem substantialem novum modum acquirat, ut nimirum quæ prius erat in potentia, postea sit in actu; *vel* est habere causam in materia. Sed nullum horum dici potest : non *primum,* quia inde sequitur latitatio formarum, quam ponebat Anaxagoras et impugnat Philosophus 1 *Phys.* (a *text.* 35; c. 4); — neque *secundum,* quia sequitur formam non esse simplicem, cujus contrarium habetur in principio libri *Sex Principiorum* (Gilberti Porretani); et illud saltem, quod

per generationem compositi advenit formæ, cum non præfuerit in materia, non educi de potentia materiæ, sed creari; vel certe sequitur, quod per operationem naturæ non fit aliqua generatio, sed alteratio sola; — neque *tertium*, quia sic illud crearetur, quod non habet causam in subjecto; quod est falsum, quia formæ artificiales non habent causam in subjecto, et tamen non creantur. Ergo dicendum est, quod formæ substantiales non educuntur de potentia materiæ, sed creantur. — *de Pot.* q. 3, a. 8, arg. 5, 9, 10, 11 et 12.

7. Præterea, natura facit sibi simile; sed quædam inveniuntur genita in natura non ab aliquo sibi simili, sicut patet in animalibus genitis ex putri : ergo saltem in his eorum forma non est a natura, sed per creationem. — 1a, q, 45, a. 8, arg. 3.

Sed contra est : 1. quod Philosophus in 2. *de Generat. Animal.*, c. 3 dicit, quod intellectus solum ab extrinseco est; ergo ceteræ formæ substantiales carentes intellectu non veniunt ab extrinseco per creationem productæ, sed vere educuntur ex potentia materiæ per actionem agentis naturalis. — 2. *Sent.* dist. 18, q. 2, a. 1, arg. 1 *Sed contra* et a. 3, arg. 2. *Sed contra.*

2. Præterea, opus creationis distinguitur ab opere gubernationis et propagationis; sed productio formarum substantialium ab agente naturali pertinet ad opus gubernationis et ad rerum propagationem : ergo formæ substantiales non creantur, sed educuntur de potentia materiæ. — *de Pot.* q. 3, a. 8, arg. 1 *Sed contra;* 1a, q. 45, a. 8, *Sed contra.*

3. Præterea, nihil potest creare nisi solus Deus; si ergo formæ substantiales sunt per creationem, non erunt nisi a Deo, et sic omnis actio naturæ frustrabitur, cujus finis est forma. — *de Pot.* l. c., arg. 2 *Sed contra.*

Respondeo dicendum, quod omnes qui non consideraverunt id, quod ostendit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 27; l. 6, c. 8), quod proprie forma non fit, sed compositum (quia alioqui forma erit composita ex materia et forma, sicut est id, quod proprie fit, cum in omni genere id, quod fit, fiat ex aliquo subjecto vel materia tamquam ex parte sui), passi sunt difficultatem circa productionem formarum substantialium. Propter hoc namque *quidam* coacti sunt dicere, omnes formas esse ex creatione; nam ponebant formas fieri, et non poterant ponere, quod fierent ex materia, cum materia non sit pars formæ; unde sequebatur, quod fierent ex nihilo, et per consequens quod crearentur. E contrario autem *quidam* posuerunt propter hanc difficultatem, formas præxistere in materia actu, quod est ponere latitationem formarum, sicut posuit Anaxagoras. — Sententia autem Aristotelis, qui ponit, formas non fieri, sed compositum, utrumque excludit. Neque enim oportet dicere, quod formæ sint causatæ ab aliquo extrinseco agente, quia genitum naturale invenitur simile in specie ipsi generanti; et quia formæ substantiales non excedunt virtutem et facultatem principiorum agentium in natura, et quia alioqui cassa erit omnis naturæ actio; — neque quod fuerint semper actu in materia, quia quod jam est, non fit, ut dictum est, sed in potentia tantum, et per consequens, quod in generatione compositi formæ substantiales materiales sint eductæ de potentia materiæ. — 7. *Metaphys.* l. 7; 1a, q. 45, a. 8, c.; *de Pot.* q. 3, a. 8, c.

Ad primum ergo dicendum, quod ex hoc ipso, quod forma non fit proprie, sed solum compositum, ostendit Philosophus l. c., formas ab agentibus naturalibus produci, educendo illas de potentia materiæ; nam actione sua faciunt, quod materia, quæ est in potentia ad formam, fiat actu sub forma, quod est facere compositum. — *de Pot.* l. c.; 7. *Metaphys.* l. 7.

Ad secundum dicendum, quod forma, quæ est generationis terminus, erat in materia ante generationem completam non in actu, sed in potentia; non est autem inconvéniens, duorum contrariorum unum esse actu et aliud in potentia. — *de Pot.* l. c., ad. 8.

Ad tertium dicendum, quod licet anima rationalis habeat materiam, in qua sit, non tamen educitur de potentia materiæ, quia ejus natura est supra omnem materialem ordinem elementorum; sicut ejus intellectualis operatio declarat; et iterum hæc forma est res per se subsistens, cum corrupto corpore maneat. — *Ibid.* ad 7.

Ad quartum dicendum, quod sufficit ad hoc, ut formæ substantiales factæ per naturam sint creaturæ, quod non sint nisi ex præsuppositione principiorum creatorum. — 1a, q. 45, a. 8, ad 4.

Ad quintum dicendum, quod ex hoc, quod forma non habet materiam partem sui, sequitur tantum, quod ei competeret creari, si proprie fieri posset, sicut res per se subsistens. — *Vel dic*, quod licet formæ substantiales sicut et accidentia, etsi non habeant materiam partem sui, ex qua sint, habent tamen materiam, in qua

sunt et de cujus potentia educuntur; unde sicut cum esse desinunt, non omnino annihilantur, sed remanent in potentia materiæ sicut prius, ita cum producuntur, non creantur, sed congenerantur. — *de Pot.* q. 3, a. 8, ad 6 et q. 5, a. 4, ad 9; 1a, q. 45, a. 8, ad 1 et q. 104, a. 4, ad 3; 1a 2æ, q. 110, a. 2, ad 3.

Ad sextum dicendum, quod educi formam substantialem de potentia materiæ non est per actionem agentis naturalis disponi materiam, ut sit necessitas ad receptionem formæ; nam productio animæ rationalis pertinet ad hunc modum, quæ tamen creatur; hic enim modus sufficit ad hoc, ut agens producat sibi simile, quia proprie forma non generatur sed compositum; sed est ex parte *materiæ* illam fieri actu sub forma, ad quam erat in potentia, vel fieri actu id, quod prius erat in potentia; ex parte vero *formæ* est secundum esse simpliciter prius fuisse in potentia materiæ, deinde fieri actu secundum tale esse in ipsa, quod est consequenter formam in esse et fieri sustentari a materia; — quod quia non convenit animæ rationali, cujus esse non est dependens a materia, sed per se subsistens et consequenter excedens materiæ capacitatem, propterea non educitur de potentia materiæ, nec consequenter ab illa sive in esse simpliciter sive in fieri sustentatur (licet ab eadem sustentetur, secundum quod est forma hujus habens esse in hoc), sed creaturus — 2. *Sent.* dist. 18, q. 2, a. 1, ad 4; Capreolus in 2. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 3, ad 1. Aureoli; 7. *Metaphys.* l. 7; 1a, q. 90, a. 2, ad 2; v. Cajetanum in hunc loc.; 5. *Metaphys.* l. 2.

Ad septimum [1]) dicendum, quod ad generationem animalium imperfectorum sufficit agens universale, quod est virtus cœlestis, cui assimilantur non secundum species, sed secundum analogiam quamdam. Neque oportet dicere, quod eorum formæ creantur ab agente separato. Ad generationem vero animalium perfectorum non sufficit agens universale, sed requiritur agens proprium, quod est generans univocum. — 1a, q. 45, a. 8, ad 3.

ARTICULUS XIV

UTRUM DEFINITIO MATERIÆ SIT A PHILOSOPHO RECTE TRADITA.

Videtur quod non sit recte a Philosopho definita materia, quod sit primum subjectum uniuscujusque, ex quo fit aliquid, cum insit, et non secundum accidens.

1. Quia unius rei est una tantum definitio; sed materia aliter definitur ab eodem (7. *Metaphys. text.* 8; l. 6, c. 3) : ergo hæc definitio materiæ non est a Philosopho recte tradita. — 3. *Metaphys.* l. 8; 1. *Sent.* dist. 1, an exposit. textus; 2. *Poster.* l. 19.

2. Præterea, omnia accidentia materialia primo et immediate insunt quantitati; sed hoc est quantitatem esse primum subjectum omnium formarum accidentalium : ergo falsum est, quod materia sit primum subjectum uniuscujusque. — 3a, q. 77, a. 2, c.

3. Præterea, dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 22; l. 6, c. 7), quod id, quod fit, fit ex aliquo tamquam ex materia; sed aliqua materia proprie fit, ut dicit idem Philosophus (12. *Metaphys. text.* 12; l. 11, c. 3) : ergo falsum : est, quod materia sit primum subjectum uniuscujusque; nam illa materia, quæ fit ex alia, non est primum subjectum. — 7. *Metaphys.* l. 7; 12. *Metaphys.* l. 3 (2).

4. Præterea, dicit Philosophus (8. *Metaphys. text.* 11; l. 7, c. 4), quod ejusdem rei possunt esse multæ materiæ; sed hoc implicat, si materia debeat inesse et permanere in re : ergo falsum est, quod materia sit primum subjectum, ex quo fit aliquid, cum insit. — 8. *Metaphys* l. 4 (3).

Sed contra est auctoritas Philosophi (1. *Phys. text.* 82; c. 9) definientis materiam modo prædicto. — 1. *Phys.* l. 15 (14).

Respondeo dicendum, quod recte tradita est a Philosopho prædicta definitio; nam optime explicat essentiam et quidditatem primi principii materialis rerum naturalium, ut constare potest ex illius explicatione. Dicitur enim *primo* subjectum, quia in omni transmutatione naturali præter duo principia contraria necessario requiritur aliquod tertium, quod sit subjectum utriusque contrarii, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 51 et 52; c. 6). Dicitur *secundo* primum, quia materia non fit ex alia materia; nam omne agens naturale operatur ex supposita materia; et quia alioqui daretur processus in infinitum. — 1. *Phys.* l. 11 (10); 4. *Sent.* dist. 11, q. 1, a. 3, sol. 1 et dist. 12, q. 1, a. 1, sol. 3, c. et ad 1 et dist. 5, q. 1, a. 3, sol. 3, ad 3; 12. *Metaphys.* l. 3 (2).

Dicitur *tertio* : ex quo fit aliquid, quia materia est principium rerum naturalium, in quo convenit cum forma et privatione; nam ex his

[1]) Hanc septimæ objectionis solutionem, quæ nescio quo casu tum in Ticinensi tum in Parisiensi editione excidit, ex S. Thoma l. c. supplevi.

omnibus dicitur fieri res. Dicitur *quarto :* non secundum accidens, quia materia est principium et causa rerum naturalium; illa vero dicuntur esse principia et causæ rerum naturalium, ut dicitur 1. *Phys. text.* 62; c. 7, ex quibus sunt et fiunt per se et non secundum accidens, nisi quod materia est causa rei naturalis ut subjectum, forma vero ut terminus *ad quem* generationis et ut actus materiæ. Dicitur *quinto :* cum insit, quia ex hoc aliquid fit per se et non secundum accidens, quod inest rei, postquam facta est; et hoc dicitur ad differentiam privationis, quæ est principium mutationis per accidens et non per se, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 75 et 76; c. 8), quia licet ex privatione res fiat, non tamen inest rei. Figuratum enim fit ex infigurato per accidens, quia postquam jam est figuratum, non inest ei infiguratum; materia vero inest rei, postquam facta est. — Unde manifestum est, recte fuisse a Philosopho traditam definitionem materiæ. — 1. *Phys.* l. 13 (12), 14 (13) et 15 (14).

Ad primum ergo dicendum, quod quia definitio est ratio, quam significat nomen, ratio autem nihil aliud est quam conceptio, ideo sicut de eadem re plures conceptus formari possunt, ita et plures definitiones afferri. Quia ergo dupliciter potest considerari materia : *vel* in ordine ad compositum, quod proprie fit, et hoc modo sumpta definitur a Philosopho in 1. *Phys.* (*text.* 82; c. 9); — vel in ordine ad mutationes naturales et ad terminos earum, et hoc modo definitur in 7. *Metaphys.* l. c. — 7. *Metaphys.* l. 12; *Opusc.* 9, q. 1.

Ad secundum dicendum, quod materia dicitur subjectum primum, ante quod non est aliud, seu ultimum, in quod alia resolvuntur; accidentia enim immediate quidem insunt quantitati, sed quantitas inest materiæ, et mediante illa eidem insunt reliqua accidentia. — 3a, q. 77, a. 2, c.

Ad tertium dicendum, quod materia prima, quæ dicitur ultima, quia in illam ultimo resolvuntur multa, quæ materiæ rationem habent, non fit ex alia, secus vero quæ non est materia ultima, sed secunda. — 8. *Metaphys.* l. 4 (3); 12. *Metaphys.* l. 2 et 3 (1 et 2).

Ad quartum dicendum, quod materia prima, in quam ultimo resolvuntur composita, una tantum est; at vero materia propria et determinata uniuscujusque rei est multiplex. — 8. *Metaphys.* l. 4 (3).

ARTICULUS XV

UTRUM IN CORRUPTIONE COMPOSITI SUBSTANTIALIS FIAT RESOLUTIO USQUE AD MATERIAM PRIMAM.

Videtur quod in corruptione compositi substantialis non fiat resolutio usque ad materiam primam.

1. Dicit enim Philosophus, quod non est possibile, materiam esse sine passionibus seu accidentibus (1. de *Generat. text.* 29; c. 5) sed si fieret resolutio usque ad materiam primam, posset materia separari ab accidentibus et esse sine illis : ergo in corruptione substantialis compositi non fit resolutio usque ad materiam primam. — 1. *de Generat.* l. 13.

2. Praeterea, materia est ens actu per formam; at si fieret resolutio usque ad materiam primam in corruptione compositi substantialis, materia recederet a tota rerum natura, quia non esset amplius ens actu : ergo in corruptione non fit resolutio usque ad materiam primam. — *Ibid.* l. 7.

3. Præterea, dicit Philosophus (1. *de Generat. text.* 27; c. 5), quod impossibile est, materiam primam nullum possidere locum, quia materia est, ex qua generantur corpora sensibilia; hoc autem, ex quo corpora sensibilia generantur, necesse est in aliquo loco esse; semper enim videmus, quod id, ex quo aliquid generatur, est alicubi ; ibidem autem est, quod generatur ex aliquo, ubi fuit id, ex quo generatur. Quare oportet id, ex quo generatur aliquid secundum materiam, esse alicubi, vel per se vel per accidens; at si daretur resolutio usque ad materiam primam in corruptione compositi substantialis, materia separaretur a quantitate, et sic nullibi esset : ergo dicendum est, in corruptione compositi substantialis non fieri resolutionem usque ad materiam primam. — 1. *de Generat.* l. 12.

4. Præterea, dicit Philosophus (1. *de Generat. text.* 24; c. 4), quod in transmutatione symboli ex symbolo manet eadem qualitas in genito et corrupto; et patet, quia alioqui non erit facilior transitus ad invicem eorum, quæ habent similitudinem, eo quod oportebit utrobique omnia removeri ; et similiter sequitur, quod simile corrumpatur a simili; nam generans corrumpit id, quod prius erat; sed si in corruptione compositi substantialis fieret resolutio usque ad materiam primam, non posse

remanere eadem qualitas in genito et in corrupto in transmutatione symbolorum : ergo dicendum est, quod in corruptione compositi substantialis non fit resolutio usque ad materiam primam. — 1. *de Generat.* l. 10.

5. Præterea in vivo et mortuo corpore remanet eadem cicatrix seu eadem vestigia vulnerum; ergo remanet eadem numero quantitas et qualitas alioqui non esset ratio, cur remanerent talia vestigia adveniente nova forma specifica in corpore mortuo. — *Opusc.* 41, c. 1.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Phys. text.* 82; c. 9) dicit, quod materia est primum subjectum, in quod ultimum resolvitur id, quod corrumpitur. Et in *Prædicam.* (c. I vel 6) dicit, quod corruptis primis substantiis impossibile est remanere secundas substantias et accidentia; et 5. *Phys. text.* 8 (c. 1), quod id, quod generatur subjective, scilicet materia, non est in loco, sed nullibi; alicubi autem esset, si remaneret cum quantitate, cui debetur locus; et 1. *de Generat. text.* 23 (c. 4), quod generatio ad differentiam alterationis est transmutatio non solum secundum passsiones, sed etiam secundum formam substantialem ; ergo in corruptione compositi substantialis debent corrumpi omnia accidentia, et ita fiet resolutio usque ad materiam primam. — 1. *Phys.* l. 15 (14); *Opusc.* 48, tract. 2, c. 3; 5. *Phys.* l. 2; 1. *de Generat.* l. 10.

2. Præterea, accidentia non transeunt de subjecto in subjectum, ut scilicet idem accidens numero, quod primo fuit in uno subjecto, postmodum fiat in alio; accidens enim numerum accipit a subjecto; sed subjectum accidentium est totum compositum, sicut et alterationis, quæ est motus ad accidens, ut dicit Philosophus (1. *de Generat. text.* 24; c. 4) : ergo ad corruptionem subjecti seu compositi substantialis necesse est omnia accidentia illius corrumpi et advenire nova, adveniente nova forma substantiali. — 3a, q. 77, a. 1, c.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere, quod in corruptione compositi substantialis fit resolutio usque ad materiam primam. Et ratio est ex dictis, *tum* quia omnia accidentia præsupponunt formam substantialem in materia; *tum* quia accidentia omnia immediate fundantur in quantitate et mediante quantitate sunt in materia (quantitas autem præsupponit in materia formam substantialem corporis seu substantiam corpoream, cum sit illius propria passio inseparabilis ab illa); *tum* quia substantia cum sit primum in genere entis, debet esse causa accidentium, quæ sunt entia secundum quid; *tum* quia subjectum accidentium non est materia sola, sed materia simul cum forma vel unita formæ substantiali; est enim ens actu, ut dicit Philosophus (1. *de Generat. text.* 23 et 24; c. 4), ad differentiam formæ substantialis, quæ habet pro suo subjecto ens potentia seu solam materiam primam. Quare ad hoc, ut adveniant materiæ, præsupponere debent in illa formam substantialem, ratione cujus materia potest illa recipere. *Præterea*, quia si accidentia eadem, quæ sunt in corrupto, remanerent etiam in genito, idem accidens numero esset in duobus subjectis, quod dici non potest. — Unde manifestum est, quod in corruptione compositi substantialis fit ultima resolutio usque ad materiam primam. — 3a, q. 77, a. 2; 1. *Sent.* dist. 8, q. 5, a. 2; *de Spirit. Creat.* a. 3, ad 18; 4. *Sent.* dist. 10, q. 1, a. 2, sol. 3 et dist. 12, q. 1, a. 1, sol. 3 ; *Opusc.* 30, c. 7; 1. *de Generat.* l. 10.

Ad primum ergo dicendum, quod ex eo, quod materia non potest esse sine accidentibus, non sequitur, in corruptione compositi substantialis non fieri resolutionem usque ad materiam, ita ut idem numero accidens, puta quantitas, semper sequatur materiam, et hæc ab illa nunquam spolietur : (nam hoc est impossibile, ut dictum est); sed tantum sequitur, non posse materiam existere spoliatam quantitate, quod verum est; quia cum materia non sit sine forma, impossibile est, eam esse sine primo gradu, quem facit forma; primus autem gradus est corporeitas, quem sequitur quantitas tamquam propria passio; unde impossibile est, materiam esse sine quantitate. — Quod autem impossibile sit, materiam existere sine aliqua forma substantiali, patet, quia cum materia sit subjectum generationis et corruptionis, et generatio unius sit corruptio alterius, necesse est, ut materia, ex qua aliquid generatur et in quam aliquid corrumpitur, semper habeat aliquam formam, per quam assimiletur vel contrarietur generanti vel corrumpenti.—1. *de Generat.* l. 13 et 7; *Opusc.* 72, c. 19.

Ad secundum dicendum, quod quia uno corrupto, ut mox (ad 1) dictum est, generatur aliud, et uno genito aliud corrumpitur, ideo nec materia secedit a rerum natura nec remanet sine forma, quia in eodem instanti, in quo privatur forma præcedenti et fit non ens, hoc, quod est corruptum, recipit aliam formam et fit ali-

quid, puta id, quod est generatum; unde non potest unquam materia remanere, quin sit subjecta alicui formæ. — 1. *de Generat.* l. 7.

Ad tertium dicendum, quod duplex est materia : una est prima et communis, alia secunda et propria; *hæc* semper est alicubi; nam involvit dispositiones accidentales atque adeo quantitatem, cui debetur locus; quin etiam involvit formam substantialem et est ens actu, ut cum dicimus, ex aere fieri ignem tamquam ex materia; illa vero ex se et per se nullibi est, ut docet Philosophus (5. *Phys. text.* 8; c. 1). — 1. *de Generat.* l. 12.

Vel dic, quod materia semper est alicubi per accidens ratione formæ substantialis et accidentium, a quibus nunquam existit separata, cum semper habeat aliquam formam substantialem, ut dictum est (ad 4 et 2).

Ad quartum dicendum est, quod non manet idem numero accidens in genito et corrupto; sed id, quod prius erat, corrumpitur per accidens ad corruptionem subjecti recedente forma, quæ prius erat talis acidentis, et advenit simile accidens consequens formam de novo advenientem vel accedentem; et quia per hoc accidens non erat aliqua repugnantia in agendo et patiendo, facilior fuit transmutatio. Nec est inconveniens, quod simile per acccidens corrumpat suum simile per acccidens corrumpendo subjectum vel materiam; sic enim major flamma consumit minorem. — 1. *de Generat.* l. 10.

Ad quintum dicendum, quod in vivo et mortuo non remanent eadem numero accidentia, sed specie, puta eadem quantitas idemque vestigium vulnerum, quia manet origo et radix quantitatis, puta eadem materia numero cum eodem ordine ad formam generalem, quam consequitur quantitas ut propria passio. — *Opusc.* 41, c. 1; *Opusc.* 30, c. 7; 1a, q. 76, a. 6, ad 1, ubi præclare Cajetanus; v. Dominicum de Flandria *in* 7. *Metaphys.* a. 2.

QUÆSTIO IV

DE FORMA SUBSTANTIALI

Deinde considerandum est de forma substantiali.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR

TRIA :

1. Utrum detur forma substantialis.
2. Utrum recte definiatur a Philosopho quod quid erat esse rei.
3. Utrum forma substantialis sit principium mutationis substantialis, puta generationis, ut finis et terminus, an vero ut forma substantialis.

ARTICULUS I

UTRUM DETUR FORMA SUBSTANTIALIS.

Videtur quod non datur forma substantialis.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Poster. text.* 17; c. 13), quod omnes particulæ definitionis debent esse in plus quam definitum; sed si daretur forma substantialis, hæc posita in definitione physica æqualis esset definito; ergo non datur forma substantialis. — 2. *Poster.* l. 13.

2. Præterea, de ratione substantiæ particularis etiam materialis est, quod per se subsistat quasi per se ens, alioqui non erit in prædicamento substantiæ; sed nulla forma materialis subsistit per se : ergo non datur ulla forma substantialis. — 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 1, ad 1; 1a, q. 75, a. 2.

3. Præterea, dicit Philosophus (8 *Metaphys. text.* 5; l. 7. c. 2). quod quædam substantiæ differunt sensibilium passionibus, quædam tempore, quædam loco, et quod in differentiis consistit esse rei ; ergo cum Philosophus rerum differentias dicat desumi ex qualitatibus, nulla dabitur forma substantialis. — 8. *Metaphys.* l. 2.

4. Præterea, si datur forma substantialis, maxime *vel* propter mutationem, cujus ipsa est terminus; *vel* propter actionem, cujus ipsa est principium; *vel* propter essentialem compositionem rerum; *vel* denique propter quædam accidentia, quorum ipsa est origo et principium. Sed propter nullum prædictorum necesse est dari formam substantialem : non quidem propter *primum*, quia omnis mutatio est ex contrario in contrarium, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 23; l. 6, c. 7 et 12. *Metaphys. text.* 12; l. 11, c. 2; sed contrarietas tantum est in accidentibus, quia substantiæ nihil est contrarium, ut dictum est (in Logica q. 10, a. 3, quæstiunc. 4); — neque *secundum*, quia actionis immediatum principium est tantum qualitas; ignis enim tantum agit ut calidus, ut dicit Philosophus (*de Sensu et Sensib.* c. 4, a. 2; c. 4); — neque *tertium*, quia differentiæ constitutivæ elementorum, quæ sunt prima corpora naturalia, sunt qualitates sensibiles, ut dicit Philosophus 1. *de Generat. text.* 18; c. 3 et 2. *de Generat. text.* 3; c. 1); — neque *quartum*, quia sola forma accidentalis est immediate ac-

tiva; nam eatenus aliqua agunt ad invicem et patiuntur, quatenus habent contrarietatem, ut dicitur 2. *de Generat. text.* 10; c. 2; nihil autem agit ultra suam speciem; non ergo per actionem naturalem agentium naturalium materia transmutatur ad formam substantialem, sed solum ad accidentalem, et ita nulla dabitur forma substantialis. — 7. *Metaphys.* l. 6; 12. *Metaphys.* l. 3 (2); *de Sensu et Sensato* l. 10; 1. *de Generat.* l. 8; 2. *de Generat.* l. 1 et 2.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (7. *Metaphys.* text. 7; l. 6, c. 3; 8. *Metaphys. text.* 5; l. 7, c. 2; *de Anima text.* 4; c. 1) substantiam dividit in materiam et formam. — 7. *Metaphys.* l. 2; 8. *Metaphys.* l. 2; 2. *de Anima* l. 1 et 2.

2. Præterea, 1. *Phys. text.* 24 (c. 3) ex specifica distinctione probat Philosophus, dari formam substantialem; nam materia est ejusdem rationis in omnibus, et ideo per illam res naturales non possunt distingui specie; sed evidens est, dari substantias naturales specie distinctas, ut hominem et equum, et similiter contraria, ut ignem et aquam : ergo evidens etiam est, dari aliud principium intrinsecum præter materiam, per quod essentialiter et specifice distinguantur; hoc autem est forma, cujus propria ratio est distinguere specie res a se constitutas. — 1. *Phys.* l. 5.

RESPONDEO DICENDUM, quod necesse est dicere, dari formas substantiales præter accidentales. — Quod potest esse manifestum ex multis, et *primo* ex specie corporis naturalis, quod est corpus animatum. Hoc enim dari patet sensu ex operibus vitæ, puta ex alimento, augmento et decremento, ex intellectu et voluntate, quorum principium est anima, ut dicitur 2. *de Anima text.* 3 et sqq.; c. 1; anima autem est forma substantialis; est enim sic actus, sicut substantia est actus, ut dicitur ibidem — 2. *de Anima* l. 1.

Secundo ex proportione, quæ debet esse inter materiam et formam; actus enim et potentia ob talem proportionem debent esse in eodem genere, ut dictum est; materia autem est potentia quædam substantialis et de genere substantiæ, ut dictum est (supra q. 3, a. 6); unde Philosophus sæpe dividit substantiam in materiam, formam et compositum. — *Tertio*, ex compositione essentiali rerum. Manifestum enim est, dari plurima entia simpliciter, qualia sunt omnes substantiæ completæ, quæ sunt hoc aliquid, id est aliquid demonstratum, quod est simpliciter in esse et specie; hujusmodi autem non possunt constitui per formas accidentales. Nam forma accidentalis non facit ens actu simpliciter, sed ens actu tale vel tantum, puta magnum vel album vel quid hujusmodi; unde et advenit subjecto jam præexistenti actu; debent ergo constitui per formas substantiales, quarum proprium est facere ens actu simpliciter, quæque proinde non adveniunt subjecto jam præexistenti actu, sed existenti in potentia tantum. — *Ibid.*; 1a, q. 44, a. 2, c.

Quarto, ex mutatione substantiæ. Non solum enim datur mutatio, secundum quam aliquid generatur secundum quid, ut cum aliquid mutatur de non albo in album, sed etiam qua aliquid simpliciter generatur, quia nimirum mutatur ex non esse simpliciter in esse simpliciter; terminus autem generationis est forma, ut dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 14; c. 1). Sed non potest forma accidentalis esse terminus generationis simpliciter; nam ratione illius non generatur aliquid simpliciter, sed tantum secundum quid; debet ergo illius terminus esse forma substantialis. — *Demum* idem patet ex termino generationis naturalis, ut naturalis est; hic enim est natura, ut dicit Philosophus l. c. Sed non potest natura terminus generationis naturalis ut sic esse materia; nam hæc est subjectum generationis naturalis, non ejus terminus, ut dicit Philosophus ibidem; nec est forma accidentalis; nam hæc non est natura, sed secundum naturam : erit ergo forma substantialis. — Unde manifestum est, dari formas substantiales. — 5. *Phys.* l. 2; 11. *Metaphys.* l. 11; 2. *Phys.* l. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod si accipi posset differentia, quæ notificaret ipsam formam substantialem speciei, nullo modo differentia ultima esset in plus quam species; nam hæc adæquat speciem, ut dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 43; l. 6, c. 12). Et ratio est, quia, ut dicit Philosophus (8. *Metaphys. text.* 5 et 6; l. 7, c. 2), ratio quæ est ex differentiis, videtur esse speciei et actus, id est formæ; cujuslibet autem speciei est propria forma, quæ nulli alii convenit; sed quia formæ essentiales non sunt nobis per se notæ, oportet, quod manifestentur per aliqua accidentia, quæ sunt signa illius formæ, ut patet in 8. *Metaphys.* l. c.; non autem oportet per accidentia propria illius speciei, quia talia oportet per definitionem speciei demonstrari, sed oportet notificare formam spe-

ciei per alia accidentia communiora. Et secundum hæc differentiæ sumptæ dicuntur substantiales, in quantum inducuntur ad declarandam formam substantialem; sunt autem communiores specie, in quantum assumuntur ex aliquibus signis, quæ sequuntur signa superiora. — 2. *Poster.* l. 13; 1. *de Anima* l. 1; 8. *Metaphys.* l. 2; 1. de *Generat.* l. 8.

Ad secundum dicendum, quod solius substantiæ completæ proprium est, quod subsistat quasi per se ens, quia illa sola dicitur proprie esse; unde et directe est in prædicamento substantiæ. Forma vero substantialis, sicut et materia non sunt substantiæ completæ nec species prædicamenti substantiæ directe proinde contentæ sub illo, sed sunt principia illius atque adeo reductive ad illud pertinent. — 2. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 1, ad 1.

Vel dic, quod forma substantialis dicitur substantia secundum, quod dividitur contra accidens, non autem secundum quod est genus; et ideo non mirum, si non convenit illi ratio substantiæ, quæ est esse rem, cui debetur esse per se. — *Tabula Aurea* voce « substantia » n. 6, 10, 13.

Ad tertium dicendum, quod nulla prædictarum differentiarum est substantia neque aliquid substantiæ affine quasi pertinens ad genus substantiæ; significant tamen formam substantialem et quod quid est multarum substantiarum. Quia enim formæ substantiales et principia essentialia rerum sunt nobis ignota, ideo oportet, quod utamur differentiis accidentalibus in designatione essentialium; per differentias enim accidentales pervenimus in cognitionem essentialium. — 8. *Metaphys.* l. 2; 1. *de Anima* l. 1; 2. *Poster.* l. 13.

Ad quartum dicendum, quod ex omnibus illis quatuor capitibus necesse est dari formas substantiales, ut dictum est (supra in c.). Cum enim omnis mutatio vel sit ex contrario vel contradictorio, ut dicit Philosophus (12. *Metaphys. text.* 7; l. 11, c. 2), non solum datur mutatio ex subjecto in subjectum, sed etiam ex non subjecto in subjectum, quæ est generatio substantialis terminata ad formam substantialem, ut dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 7; c. 1 et 11. *Metaphys.* c. 12; l. 10, c. 11). Præterea forma substantialis est principium actionis principale (non autem instrumentale) et immediatum, et terminus immediatus generationis substantialis, ut dictum est, et causa efficiens passionum, ut dictum est. Cum autem differentiæ substantiales, ut habetur in 8. *Metaphys.* (l. c. ad 1), sint ignotæ, per differentias accidentales manifestantur, et sic calidum et frigidum dicuntur differentiæ ignis et terræ, cum alioqui non sint differentiæ essentiales illorum. — 5. *Phys.* l. 2; 11. *Metaphys.* l. 11; *Tabula Aurea* voce « forma » n. 100; 1. *de Generat.* l. 8.

ARTICULUS II

UTRUM FORMA SUBSTANTIALIS SIT A PHILOSOPHO RECTE DEFINITA.

Videtur quod forma substantialis non sit a Philosopho recte definita, quod sit ratio quod quid erat esse rei.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Phys. text.* 28; c. 3), quod partes definitionis pertinent ad causam formalem; sed materia communis est pars definitionis, cum sit pars essentiæ rei, a qua sumitur genus : ergo etiam materia pertinet ad causam formalem et per consequens ad quodquid erat esse rei. — 2. *Phys.* l. 5; 7. *Metaphys.* l. 7.

2. Præterea, hoc intelligitur per quodquid erat esse alicujus, per quod convenienter responderi potest ad quæstionem de eo factam per : quid est? sed interroganti : quid est res? responderi potest per materiam; nam responderi potest per genus, quod est pars definitionis et sumitur a materia, ut dictum est (in Logica q. 3, a. 1 et 4) : ergo materia pertinet ad quodquid est esse rei, et consequenter non potest quodquid est esse rei esse definitio formæ. — 7. *Metaphys* .l. 3.

3. Præterea, materia universalis per se pertinet ad speciem, nam in hoc distinguitur a materia individuali; sed illud, quod per se pertinet ad speciem, pertinet ad quodquid erat esse rei ; ergo materia etiam est quodquid erat esse rei. — 7. *Metaphys.* l. 9.

4. Præterea, ratio quodquid erat esse rei est definitio, per quam scitur, quid est res; sed definitio continet tam materiam quam formam : ergo utraque pertinet ad quodquid erat esse rei, et per consequens male in definitione tribuitur soli formæ, quod sit ratio quodquid erat esse rei. — 5. *Metaphys.* l. 2; 7. *Metaphys.* l. 9.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (2. *Phys. text.* 28; c. 3) dicit, quod forma est ratio quodquid erat esse rei. — 2. *Phys.* l. 5.

2. Præterea, natura generis vel speciei est id,

quod significat definitio dicens quodquid est esse rei; sed unumquodque per suam formam consequitur naturam generis vel speciei : ergo forma est quodquid erat esse rei. — 5 *Metaphys.* l. 2.

Respondeo dicendum, quod sola forma est ratio quodquid erat esse rei atque adeo quodquid esse rei. — Cujus ratio est, quia id est ratio quodquid erat esse rei, per quod scimus de unoquoque, quid est; sed hoc scimus per formam, non autem per materiam; nam materia est quid indeterminatum et infinitum, et finitur tantum ac determinatur per formam ad talem speciem, ut dictum est (supra q. 3, a. 2). Præterea quia per id, secundum quod aliquid est tantum in potentia ad hoc, quod sit tale, sicut non dicitur habere esse tale, ita nec cognosci potest esse tale, quia unumquodque sicut se habet, ut sit, ita et veritatem et per consequens, ut cognoscatur, ut dicit Philosophus (2. *Metaphys. text.* 4; l. 1 min., c. 1); per materiam autem res tantum est in potentia talis, ut patet tam in artificialibus quam in naturalibus. *In artificialibus* enim per materiam tantum res habet, quod sit in potentia ad hoc, quod sit artificiosa, et nondum dicitur habere aliquod esse artis, donec adveniat figura, per quam dicitur habere speciem lecti vel domus; *in naturalibus* vero per materiam est aliquid in potentia caro vel os, et nondum habet naturam et speciem carnis et ossis, antequam accipiat formam, secundum quam sumitur ratio definitiva rei, per quam scimus, quid est caro vel os, nec adhuc est natura vel species in ipso, antequam habeat formam. — Unde manifestum est, quod forma recte difinitur, quod sit ratio quodquid erat esse rei. — 2. *Phys.* l. 5.

Ad primum ergo dicendum, quod eatenus dicuntur partes definitionis ad causam formalem pertinere, quatenus natura speciei constituta ex materia et forma se habet ut formalis respectu individui vel suppositi, quod participat talem naturam. — *Ibid.*

Ad secundum dicendum, quod interroganti : quid est res secundum propriam naturam et speciem, non nisi per formam responderi potest, ut dictum est. — V. supra in c. et infra ad 4.

Ad tertium dicendum, quod materia per se pertinet ad speciem, quia species componitur ex genere et differentia, quorum genus sumitur a materia, differentia vero a forma, ut dictum est (in Logica q. 3, a. 4); non tamen per se pertinet ad speciem tamquam ratio illius et tamquam principale et quid perficiens speciem ac definitionem rei, ut dictum est; nec ut conveniens rei, in quantum habet speciem; hoc enim tantum est forma, ut dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 34; l. 6, c. 10); ut patet similiter in artificialibus, ut dicit Philosophus ibidem. — *Ibid.*

Ad quartum dicendum, quod licet materia ingrediatur definitionem substantiæ compositæ, sola tamen forma dicitur ratio quodquid erat esse rei, quia id, quod est principale in definitione, est ex parte formæ, et quia sola perficit rationem quidditatis rei; unde modo particulari dicitur a Philosopho (5. *Metaphys. text.* 2; l. 4, c. 2) causa rei. — 5. *Metaphys.* l. 2.

ARTICULUS III

utrum forma substantialis sit principium generationis ut terminus et finis, an ut forma.

Videtur quod forma substantialis sit principium generationis ut forma, non autem ut finis vel terminus generationis.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 27; l. 6, c. 8 et 12. *Metaphys. text.* 12; l. 11, c. 3), quod forma non generatur, sed compositum; sed id est terminus generationis, quod generatur : ergo si forma est principium generationis, debet esse principium ut forma, non autem ut finis et terminus. — 7. *Metaphys.* l. 7; 12. *Metaphys.* l. 3 (2).

2. Præterea, terminus generationis debet respondere principio generanti; sed principium generationis est compositum generans : ergo terminus generationis est compositum genitum, et consequenter forma erit principium generationis ut forma, non autem ut terminus generationis (1. *Sent.* dist. 5, q. 3, a. 1, c.) — Sed dices, quod forma generatur per accidens, et consequenter est terminus generationis per accidens.

3. Contra, unumquodque consequitur naturam speciei per formam suam; sed natura neque per se neque per accidens generatur seu est terminus generationis, ut patet in divinis in generatione Filii : ergo forma substantialis nullo modo est terminus generationis et sic ad generationem tantum concurret ut forma. — 1. *Sent.* l. c., arg. 2.

4. Præterea, forma concurrit ad mutationem substantialem ut principium per se intrinsecum

ejus, quod fit per mutationem; sed forma non sic concurrit nisi ut forma, non autem ut finis, quia forma inest rei, quæ fit, finis vero est causa extrinseca, ut dictum est (in Logica q. 30, a. 2) : ergo forma non est principium mutationis substantialis ut finis vel terminus, sed ut forma. — 2. *Phys.* l. 13 et 14.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (5. *Phys. text.* 4; c. 1 et 12. *Metaphys. text.* 12; l. 11, c. 3) dicit, quod de ratione mutationis est duplex terminus, a quo et ad quem ; nam per illam aufertur unus et acquiritur alius; sed ratio termini est ratio finis : ergo sicut privatio est principium mutationis ut terminus a quo, ita cum sola forma sit id, in quod fit mutatio, et quod per illam acquiritur, ad mutationem substantialem concurret ut finis et terminus, non ut forma. — 5. *Phys.* l. 1; 12. *Metaphys.* l. 3 (2); *Tabula Aurea* voce « finis » n. 18, 19 et alibi.

2. Præterea, forma de ratione sua habet, quod sit causa ejus, quod secundum eam formatur, vel per modum inhærentiæ vel per modum imitationis ; sed forma neutrum habet respectu mutationis substantialis seu generationis, ut patet : ergo forma non est principium generationis ut forma, sed ut finis et terminus. — *Tabula Aurea* voce « forma » n. 4, 11, 26.

Respondeo dicendum, quod forma est principium generationis formaliter, ut est terminus ad quem ipsius, non autem ut forma. — Ratio hujus duplex afferri potest : *una* est, quia de ratione formæ est, quod sit in eo, cujus est forma ; forma autem non est in generatione vel mutatione substantiali, sed in subjecto generationis; nam per generationem materia, quæ est ens in potentia, mutatur in formam substantialem. *Altera* est, quia de ratione mutationis est transitus et processus a contrario in contrarium; nam per illam agens mutat aliquid ex uno contrario in aliud, ut dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 23; l. 6. c. 7 et 12. *Metaphys. text.* 12; l. 11, c. 2); sed eatenus aliqua ut contraria pertinent ad mutationem vel motum, quatenus unum est terminus a quo, qui abjicitur, alterum vero terminus ad quem, qui acquiritur, quatenus nimirum non se compatiuntur in eodem subjecto; unde necesse est, ut per mutationem unum abjiciatur, et alterum acquiratur; sic enim habent rationem contrarietatis, ut dictum est (supra q. 2, a, 2, ad 7). Ergo dicendum est, quod forma, quæ est terminus ad quem, concurrit ad generationem vel mutationem substantialem ut terminus, non autem ut forma. — 1a, q. 40, a. 1, c.; 1. *Phys.* l. 14 et 15 (13 et 14); 7. *Metaphys.* l. 6; 12. *Metaphys.* l. 3 (2); 5. *Metaphys.* l. 12 (13); *Tabula Aurea* voce « motus » et « mutatio ».

Ad primum ergo dicendum, quod terminus generationis in creaturis dupliciter potest accipi, sicut etiam et principium. Dicitur enim primo principium generationis ipsum generans, et huic principio correspondet sicut terminus ipsum genitum. Dicitur etiam principium generationis, a quo incipit generatio, et hoc modo principium vel initium generationis est privatio formæ inducendæ, et huic principio terminus oppositus est forma per generationem inducta, sicut in dealbatione terminus a quo est nigredo, et terminus ad quem est albedo, et sic patet *ad secundum.* — 1. *Sent.* dist. 5, q. 3, a. 1, c.

Ad tertium dicendum, quod essentia non est genita in Filio Dei neque per se neque per accidens, quia eadem est essentia in generante et genito; si autem essentia esset divisa, tunc sequeretur necessario, quod esset genita per accidens, quamvis non per se, sicut in rebus creatis. — *Ibid.* ad 2.

Ad quartum dicendum, quod finis est duplex, generationis et rei generatæ; primus coincidit cum forma in idem numero et sic est intrinsecus rei generatæ; non autem secundus. — *Tabula Aurea* voce « finis » n. 33.

QUÆSTIO V

DE PRIVATIONE

Deinde considerandum est de privatione.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR

TRIA :

1. Utrum privatio sit aliquid.
2. Utrum privatio sit principium mutationis per se an vero per accidens.
3. Utrum privatio, quæ est principium mutationis, sit privatio formæ specificæ an vero numericæ.

ARTICULUS I

UTRUM PRIVATIO SIT ALIQUID.

Videtur quod privatio sit aliquid.

1. Dicit enim Philosophus (5. *Metaphys. text.* 17; l. 4, c. 12), quod eo ipso quod quis

habet privationem, habet aliquid, et quod propterea privatio potest significari ut habitus et ut aliquid habitum; et (4. *Metaphys. text.* 2; l. 3, c. 2), quod ens dicitur analogice non solum de substantia, quantitate et qualitate, sed etiam de privatione; ens autem et aliquid idem sunt; ergo privatio est aliquid. — 5. *Metaphys.* l. 14 (17); 4. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 66 et 70; c. 7), quod privatio est accidens materiæ et unum numero cum illa; est autem accidens aliquid, sicut et materia, ut patet 2. *de Anima* text. 138; l. 3, c. 2, ubi dicitur, quod visu percipimus tenebras; visus autem objectum aliquid est, ut manifestum est : ergo privatio est aliquid. — 1. *Phys.* l. 13 (12); 3. *de Anima* l. 2.

3. Præterea, corrumpere est agere; sed privatio corrumpit; cæcitas enim corrumpit visum, et omnis privatio corrumpit habitum, ut malum corrumpit bonum : ergo privatio agit; sed nihil agit, nisi in quantum est aliquid : et ergo p ivatio est aliquid. (*de Malo* q. 1, a. 1, arg. 8; 1a, q. 48, a. 1, arg. 4.) — Sed dices, quod corrumpere non est agere, sed defectus actionis.

4. Sed contra, corruptio est motus vel mutatio; ergo corrumpere est movere; sed movere est agere : ergo corrumpere est agere. — *de Malo* l. c. arg. 9.

5. Præterea, in omni motu naturali natura intendit aliquid; sed generatio et corruptio sunt motus naturales : ergo natura in his motibus intendit aliquid; sed per generationem intendit natura formam, per corruptionem vero privationem : ergo privatio est aliquid sicut et forma. —*Ibid.* arg. 10; *de Pot.* q. 3, a. 6, arg. 19.

6. Præterea, quidquid appetitur, est ens et bonum, et consequenter aliquid; sed aliquid appetit privationem alicujus rei, sicut ovis absentiam lupi : ergo privatio est aliquid. — *de Malo* l. c. arg. 17.

7. Præterea, si privatio non esset aliquid, nec aliquid esset ens privatum; sicut si malitia, quæ est privatio bonitatis, non esset aliquid, nullum esset malum, et similiter si bonitas non esset aliquid, nihil esset bonum; sed constat, multa privata esse, sicut et esse multa mala et multa bona ; ergo privatio vere est aliquid in rerum natura. — *Ibid.* arg. 19.

8. Præterea, bonum et malum opponuntur ut privatio et habitus; sed bonum et malum sunt in rebus, sicut verum et falsum in intellectu : ergo privatio est in rebus et sic est aliquid reale. — *Ibid.* arg. 20.

9. Præterea illud, quod non est aliquid, non potest intendi et remitti, seu suscipere magis et minus; sed privatio intenditur et remittitur seu suscipit magis et minus : ergo est aliquid. — *Ibid.* arg. 13; *Tabula Aurea* voce « privatio » n. 2.

10. Præterea, Deus habet scientiam privationum sicut et malorum; sed scientia non est nisi verorum, verum autem cum ente convertitur : ergo privatio est ens et consequenter aliquid. — 1a, q. 14, a. 9 et 10; *de Verit.* q. 2, a. 15.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Phys. text.* 75; c. 8) dicit, quod privatio est per se non ens, et *text.* 79 (c. 9) docet, hoc distingui privationem a materia, quod hæc est non ens secundum accidens, privatio vero est non ens per se. Præterea materia est prope rem et est aliqualiter, quia est in potentia ad rem, et est aliqualiter substantia rei, quia intrat constitutionem substantiæ; at privatio neutrum habet; et *text.* 81 (c. 9) dicit, quod privatio est penitus non ens et extra totum ens: ergo privatio non est aliquid.— 1. *Phys.* l. 14 et 15 (13 et 14).

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 68; c. 7), quod privatio nihil est aliud quam absentia formæ; sed absentia formæ non est aliquid : ergo privatio non est aliquid. — 1. *Phys.* l. 13 (12).

3. Præterea, privatio est ens rationis; dividitur enim ens rationis in relationem, negationem et privationem; sed ens rationis dividitur contra ens reale et contra aliquid : ergo privatio non est aliquid. — *de Verit.* q. 21, a. 1, c.

Respondeo dicendum, quod omnis privatio quantum ad id, quod significatur per nomen, est non ens; sed tamen oportet, quod aliquid præsupponatur. Quia enim privatio est negatio in subjecto apto nato, ut dicitur 4. *Metaphys. text.* 4; l. 3, c. 2, præsupponitur subjectum et habilitas ipsius ad receptionem formæ, quæ privatur; unde res opposita per modum privationis habitui tripliciter potest sumi, ut patet in nomine « tenebra », quæ opponitur luci per modum privationis : *aut* pro ipso subjecto privato, quod est aer obscurus, et sic tenebra et consequenter privatio est aliquid et est creatura. *Secundo*, potest sumi pro ipsa virtute et habilitate subjecti, per quam subjectum est receptivum habitus, ut aer lucis, et sic etiam tenebra est aliquid; potest

enim dici obscura qualitas aeris, quæ aliquid creatum est ac positivum. *Tertio*, sumitur proprie pro eo, quod significatur per nomen, et sic privatio est non ens, et hoc modo, per se loquendo non dicit aliquam naturam neque potest dici creata a Deo, sed solum per accidens, in quantum fecit aliquam naturam, unde resultat talis privatio. Sic dicitur per accidens tenebra a Deo creata, quatenus fecit naturam opacam, ex cujus oppositione ad corpus luminosum tenebra relinquitur; sicut tenebras in domo facere dicitur, qui claudit fenestram.

Ceterum licet privatio proprie et per se sit non ens et consequenter non sit aliquid, duobus tamen modis contingit dici posse ens, ut dicit Philosophus (4. *Metaphys. text.* 2; l. 3, c. 2) : *uno modo* in ratione seu rationis, quod est esse, debilissimum, quatenus scilicet ratio negotiatur de privatione sicut et de negatione quasi de quibusdam entibus, dum de eis affirmat vel negat aliquid. Non enim absurdum est, quod id, quod non est ens rei atque adeo ens in natura, accipiatur ut ens rationis vel in ratione, quatenus illud cognoscit et de eo compositionem facit, ut cum de privatione, ut de cæcitate formatur affirmativa propositio : cæcitas est. — *Altero modo* dici potest privatio ens vel esse, quomodo generatio et corruptio et motus dicuntur entia vel esse, quod est proximum præcedenti in debilitate, quia nimirum removet id, quod est, puta vel substantiam vel accidens; sicut corruptio dicitur esse, quia est via ad non esse substantiæ, et generatio, quia est via ad esse substantiæ. — Unde manifestum est, quomodo privatio sit aliquid et ens et quomodo non. — 4. *Metaphys.* l. 1; *Tabula Aurea* voce « ens » n. 18.

Ad primum ergo dicendum, quod eo modo privatio potest dici aliquid, quomodo potest dici ens. Dicitur autem ens vel esse, quia removet ens, ut dictum est. — 5. *Metaphys.* l. 14 (17); 4. *Metaphys.* l. 1.

Ad secundum dicendum, quod privatio dicitur accidens materiæ, quia accidit materiæ, et maria simul cum privatione dicitur unum subjectum, ratione autem duo, quia in subjecto est considerare entitatem positivam materiæ et id, quod accidit ei, puta privationem. Visus autem dicitur videre tenebras, quatenus post immutationem organi judicat de ipsa immutatione organi a sensibili, etiam abeunte sensibili. — 1, *Phys.* l. 13 (12); 3. *de Anima* l. 2.

Ad tertium dicendum, quod illud, quod corrumpit aliud effective vel active, agit et est natura realis et consequenter aliquid; secus vero quod corrumpit aliud formaliter, quomodo privatio corrumpit habitum et malum bonum et cæcitas visum, in quantum est ipsa visus corruptio seu privatio. — 1a, q. 48, a. 1, ad 4 *de Malo* q. 1, a. 1, ad 8.

Ad quartum dicendum, quod corrumpere formaliter non est movere nec agere, sed corruptum esse; corrumpere autem active est movere et agere — *de Malo* l. c. ad 9.

Ad quintum dicendum, quod aliter se habet natura ad generationem et aliter ad corruptionem. Forma enim, quæ est terminus generationis, est per se intenta a natura universali et particulari, privatio vero est præter intentionem naturæ particularis; est autem secundum intentionem naturæ universalis, non quidem ut per se natura et ut principaliter intentum, sed secundario, quatenus sine privatione alicujus formæ non potest introduci forma; ad esse namque ignis generati ex aqua requiritur non esse formæ aquæ. — *Ibid.* ad 10; *de Pot.* q. 3, a. 6, ad 19.

Ad sextum dicendum, quod non esse nunquam appetitur, nisi in quantum per non esse alicujus conservatur proprium esse alterius, sicut ovis absentiam lupi appetit propter conservationem propriæ vitæ. — *de Malo* l. c. ad 17.

Ad septimum dicendum, quod ens dupliciter dicitur, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 14; l. 4, c. 7) : *uno modo*, secundum quod respondetur ad quæstionem : « quid est? » seu quatenus significat naturam decem generum seu entitatem rei, quæ dividitur per decem prædicamenta; et sic neque privatio neque malum est ens neque aliquid. *Alio modo* dicitur ens, quod significat veritatem propositionis, quæ in compositione consistit, cujus nota est hoc verbum « est » et hoc est ens, secundum quod respondetur ad quæstionem « an est? » et sic privatio est, et est in aliquo tanquam subjecto, sicut et malum est in bono; cæcitas enim vere dicitur, quod est et quod est in oculo. Non tamen privatio, puta cæcitas vel malum est aliquid, quia esse aliquid non solum significat, quod respondetur ad quæstionem « an est? » sed etiam quod respondetur ad quæstionem « quid est? » — *Ibid.* ad 19; 5. *Metaphys.* l. 9 (7); 1a, q. 48, a. 2, ad 2; 3. *Sent.* dist. 6, q. 2, a. 1, arg. 5. et ad 5 et in c.

Ad octavum dicendum, quod privatio est quidem in rebus et similiter malum, non tamen ut

aliquid reale; sed in ratione est aliquid ut intellectum. Et ideo dici potest, quod privatio est ens rationis et non rei et similiter malum, quia in intellectu est aliquid, non autem in re, et hoc ipsum, quod est esse in intellectu, secundum quod aliquid dicitur ens rationis, est bonum; bonum enim est aliquid intelligi. — *de Malo* q. 1, a. 1, ad 20.

Ad nonum dicendum, quod privatio non suscipit magis et minus secundum se, sed secundum suas causas. — *Ibid.* ad 13; *Tabula Aurea* voce « privatio » n. 3.

Ad decimum dicendum, quod Deus cognoscit privationem per habitum oppositum, et consequenter malum per bonum, quia aliter nec definiri nec cognosci potest. Unde dicit S. Dionysius (*de Div. Nominibus* c. 7, Migne PP. Gr. t.3, c. 883), quod Deus per semetipsum tenebrarum accipit visionem, non aliunde vidéns tenebras quam a lumine.

ARTICULUS II

UTRUM PRIVATIO SIT PRINCIPIUM PER SE AN VERO PER ACCIDENS MUTATIONIS.

Videtur quod privatio sit principium mutationis per se et non per accidens.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Phys. text.* 43; c. 5), quod non fit quodlibet ex quolibet, nisi secundum accidens; album enim non fit ex musico, nisi in quantum musico accidit esse album; sed album fit per se ex tali non albo; tale vero non album est privatio, ut patet ex Philosopho (l. c. *text.* 68; c. 7) : ergo privatio est principium per se. — 1. *Phys.* l. 10 (9) et 13 (12).

2. Præterea, dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 6; c. 1), quod principia per accidens, quippe infinita, non sunt principia mutationis, quæ est in contrariis et mediis, ut patet ex 1. *Phys. text.* 43; c. 5 : ergo privatio non est principium per accidens. — 5. *Phys.* l. 1; 1. *Phys.* l. 9 (8) et 10 (9).

3. Præterea, si privatio est principium per accidens, et non per se, maxime quia accidit subjecto, sicut dicimus, quod ædificator est causa activa domus per se, musicum autem est causa activa per accidens; sed privatio non accidit subjecto, quando est sub forma, quia expellitur a forma : ergo privatio non est principium mutationis naturalis per accidens. — 1. *Phys.* l. 13 (12).

4. Præterea, de ratione mutationis naturalis est, quod sit inter terminum a quo et terminum ad quem seu quod sit inter contraria, ut dictum est (supra q. 2, a. 2); sed privatio est terminus a quo et unum contrarium, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 66 et 67; c. 7) : ergo privatio est principium per se mutationis. — 4. *de Cœlo* l. 2; 1. *Phys.* l. 13 (12).

5. Præterea, de ratione principii per se est, quod sit, unde aliquid procedit quocunque modo, vel per influxum vel per solam originem et processum sine ullo influxu, ut dictum est (supra q. 2, a. 1); sed ita se habet privatio respectu mutationis, ut ibidem dictum est : ergo privatio est principium mutationis per se et non per accidens.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (1. *Phys. text.* 66; c. 7) dicit, quod res fiunt ex materia per se, ex privatione vero per accidens; et *text.* 70 (c. 7) dicit, esse differentiam inter contraria, quia nimirum, ut dixerat *text.* 66 (c. 7), privatio est principium per accidens, forma vero est principium per se. — 1. *Phys.* l. 13 (12).

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 75 et 79; c. 8 et 9), quod privatio est per se non ens; sed ex non ente nihil fit, nisi secundum accidens, ut dicitur ibidem : ergo privatio est principium per accidens. — *Ibid.* l. 14 (13); 12. *Metaphys.* l. 2 (1).

Respondeo dicendum, quod principium, ut dictum est (supra q. 2, a. 2, c. et a. 3, c. et ad 4), dupliciter sumi potest : *uno modo*, secundum quod dicit causam et influxum; *altero modo*, secundum quod dicit ordinem. Si *priore modo* sumitur principium mutationis, privatio non est principium mutationis per se, sed per accidens; nam ex hoc aliquid fit per se, quod inest rei, postquam jam facta est; privatio autem non ingreditur essentiam et compositionem rei factæ per mutationem. Si vero sumitur principium *posteriori modo*, quia per se fit aliquid ex opposito, ut patet, cum aliquid vel creatur (nam per se fit res ex nihilo), vel generatur sive simpliciter sive secundum quid, (nam homo fit per se ex non homine et musicum ex immusico, ut dicit Philosophus 1. *Phys.* text. 43 et 44; c. 5), ideo privatio est principium per se et non per accidens. — 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, in exposit. textus, ad 1; v. Sotum *Quæst. in 1. Phys.* q. 5 et (Franciscum Silvestrum) Ferrariensem *Quæst.* 10 *in* 1. *Phys.*

Et ex his patet *ad objecta* utriusque partis; nam *posteriora* duo tantum probant, privationem esse principium per accidens, sumendo nomen principium pro causa influente, et comparando privationem *tum* ad rem, quæ fit, quia nimirum non ingreditur substantiam illius, postquam facta est; *tum* ad subjectum, quia accidit illi, quippe quod nunquam denudatur a privatione. *Priora* vero tantum probant, privationem esse principium per se, sumendo principium, secundum quod significat ordinem et comparando privationem tantum ad ipsam mutationem.

ARTICULUS III

UTRUM PRIVATIO, QUÆ EST PRINCIPIUM MUTATIONIS, SIT PRIVATIO FORMÆ SPECIFICÆ, AN NUMERICÆ.

Videtur quod privatio, quæ est principium mutationis, sit privatio formæ numericæ.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Phys. text.* 38; c. 3) quod causis generalibus debent respondere effectus generales et singularibus singulares; sed per mutationem causæ naturales effectus suos producunt : ergo in omni mutatione debet produci terminus singularis, et per consequens privatio, quæ est principium mutationis terminatæ ad formam singularem, erit privatio formæ numericæ. — 2. *Phys.* l. 6; 5. *Metaphys.* l. 3 (2).

2. Præterea privatio, quæ est principium mutationis, est absentia formæ, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 68; c. 7); sed mutatio terminatur ad formam singularem; nam omnis actio agentis naturalis, quæ est cum mutatione, terminatur ad singulare : ergo erit privatio formæ numericæ. — 1. *Phys.* l. 13 (12).

3. Præterea, materia prima est in potentia ad omnes formas materiales tam specificas quam numericas, sed reducitur ad actum per ipsam formam in mutatione : ergo terminus a quo mutationis, per quam materia acquirit formam numericam, erit privatio formæ numericæ, et non specificæ.

Sed contra est : 1. quod omne generans producit sibi simile secundum formam, qua agit; sed non producit sibi simile nisi secundum formam in specie, quia genitum oportet assimilari generanti in omnibus, quæ ad naturam speciei pertinent, non autem in proprietatibus individuantibus : ergo in omni generatione terminus ad quem a natura intentus est forma secundum speciem, et consequenter terminus a quo erit privatio formæ specificæ et non numericæ. — *Tabula Aurea* voce « generatio » n. 26 et 38; *de Pot.* q. 2, a. 2, ad 5.

2. Præterea, in corruptione rei naturalis ideo forma non annihilatur, ut dictum est (supra q. 3, a. 6, ad 3), quia eadem forma de actu reducitur in hoc, quod sit in potentia, ita ut remaneat in potentia materiæ sicut prius; sed non potest remanere eadem numero sicut prius, quia idem numero corruptum per motum redire non potest, sed idem specie : ergo remanet in potentia materiæ eadem specie sicut prius, et per consequens sicut terminus corruptionis est non esse formæ specificæ, ita terminus a quo generationis est privatio formæ specificæ, non autem numericæ. — *Tabula Aurea* voce « corruptum » n. 2.

Respondeo dicendum, quod privatio, quæ est principium mutationis rerum naturalium, non est privatio formæ numericæ, sed specificæ; quod potest esse manifestum ex tribus. *Primo*, ex intentione naturæ; pluralitas enim materialis a nullo agente est intenta ut finis, quia multitudo materialis non habet certum terminum, sed de se tendit in infinitum; infinitum autem repugnat fini; finis vero cujusque actionis physicæ duplex est, generatio et forma, quæ est finis generationis. — 1a. q. 47, a. 3, ad 2 et q. 50, a. 4, ad 4; *Tabula Aurea* voce « actio » n. 97.

Secundo ex ordine, quem habet forma in materia. Cum enim potentia passiva et activa naturales sibi correspondeant, ita ut cuilibet potentiæ passivæ respondeat activa in natura et contra, quælibet potentia passiva se extendit ad ea tantum, ad quæ se extendit potentia activa ejusdem generis; cum ergo potentia activa naturalis agentis non respiciat tamquam finem multitudinem numeralem, sed specificam, ut dictum est, nec potentia passiva materiæ per se et formaliter respiciet in generatione multitudinem numericam, sed specificam, et per consequens terminus a quo formalis et per se generationis naturalis erit privatio formæ specificæ. — *Tabula Aurea* voce « potentia » n. 30 et 34.

Quod *confirmatur primo*, quia materia ordine quodam respicit formas, quarum est capax; hinc enim est, quod in generatione animalis ex cibo fit sanguis, et ex sanguine semen et menstruum, ex quibus generatur

animal, non autem contra ex semine fit sanguis aut ex sanguine cibus; et quod prius materia est in potentia ad formas elementares et eis mediantibus secundum diversas proportiones commixtionum est in potentia ad diversas formas; ordo autem per se tantum est in speciebus, non autem in individuis ejusdem speciei nisi per accidens. — 8. *Metaphys.* l. 4 (3); 12. *Metaphys.* l. 2 (1); *Tabula Aurea* voce « ordo » n. 8.

Confirmatur secundo, quia cum inter individua ejusdem speciei non sit per se ordo, si materia successive posset recipere plures formas ejusdem speciei, ex quolibet fieri posset quodlibet, quod multis in locis negat Philosophus contra Anaxagoram. — 12. *Metaphys.* l. 2 (1); 1. *Phys.* l. 10 (9).

Tertio ex esse, quod materia essentialiter respicit; hoc enim est esse substantiale specificum, perfectivum et completivum, ut dictum est, (supra q. 3, a. 2, c., octavo) non autem individuale. Unde est, quod cum sit duplex perfectio universi, essentialis et accidentalis, essentialis sit tantum in speciebus, accidentalis in individuis; constat autem, quod sola forma specifica potest dare esse specificum et perfectivum materiæ, non autem forma numerica. — *Tabula Aurea* voce « perfectio » n. 9.

Ceterum quia privatio est terminus per se mutationis, non autem contrarium positivum (nam hoc est terminus a quo motus, ut differt a mutatione, ut dictum est); ideo cum privatio nihil aliud requirat nisi absentiam formæ, (supposita tamen aptitudine in subjecto, sine hoc, quod determinet aliquam dispositionem in subjecto, per quam subjectum sit propinquum formæ vel distans ab illa), neque significat neque præsupponit præter aptitudinem subjecti ullam aliam formam in subjecto, cum præsertim, ut dictum est, in generatione simpliciter in instanti productionis formæ substantialis nulla forma accidentalis præcedere debeat in materia. — 7. *Metaphys.* l. 6.

Et sic manifestum est, quod privatio, quæ est principium mutationis rerum naturalium, et est absentia formæ specificæ, non numericæ, et nullam præsupponit in mutatione substantiali dispositionem in materia, quæ natura præcedat ipsam formam substantialem in instanti generationis productam, sed solam aptitudinem materiæ ad talem formam.

Ad primum ergo dicendum, quod privatio formæ numericæ est terminus a quo per accidens et materialis mutationis substantialis, sicut forma numerica ut sic, est terminus materialis et per accidens ad quem illius, quatenus forma specifica non nisi in individuo produci potest et in individuis conservari, ut dictum est (supra in c. et arg. 1 *Sed contra*). —

Et sic patet *ad reliqua objecta.*

QUÆSTIO VI

DE NATURA REBUSQUE NATURALIBUS.

Post considerationem de principiis rerum naturalium sequitur consideratio de principiis scientiæ naturalis. Ea vero, quæ oportet cognoscere in aliqua scientia, sunt subjectum ipsius et medium, per quod demonstrat. Et ideo primum agemus de subjecto seu de his, de quibus est consideratio scientiæ naturalis, puta de natura rebusque naturalibus; deinde ex quibus causis scientia naturalis demonstrat.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR

QUINQUE :

1. Utrum recte tradita sit a Philosopho definitio naturæ.
2. Utrum natura dicatur de materia et forma.
3. Utrum omnis forma substantialis sit natura.
4. Utrum ratio naturæ tantum conveniat materiæ et formæ.
5. Utrum ridiculum sit velle demonstrare, naturam esse.

ARTICULUS I

UTRUM RECTE TRADITA SIT A PHILOSOPHO DEFINITIO NATURÆ.

Videtur quod non recte tradita sit a Philosopho definitio naturæ, quod sit principium alicujus et causa movendi et quiescendi, in quo est, primum et per se et non secundum accidens.

1. Dicit enim Philosophus (4. *Metaphys. text.* 3; l. 3, c. 2; 5. *Metaphys. text.* 1; l. 4, c. 1 et 12. *Metaphys. text.* 23; l. 11, c. 4), quod idem est causa et principium : ergo superflue ponitur in definitione naturæ nomen principii et nomen causæ, cum alterum sufficeret. — V. supra q. 2, a. 1, arg. 1.

2. Præterea, cœlum naturaliter movetur; sed non naturaliter quiescit : ergo male definitur natura, quod sit principium motus et quietis. — 2. *Phys.* l. l.

3. Præterea, in alteratione et generatione corporum simplicium totum principium motus est ab extrinseco agente, puta a generante, ut dicit Philosophus (8. *Phys. text.* 31: c. 4); sed tales motus sunt a natura : ergo male definitur natura, quod sit principium motus in eo, in quo est. — *Ibid.* et 8. *Phys.* l. 1 et 8.

4. Præterea, Philosophus definit naturam, ut contradistinguat naturalia ab artificialibus; sed in his etiam principium motus est in eo, in quo est. Nam medicus est sibi ipsi per se causa sanitatis per artem, quæ est in ipso; et principium motus deorsum statuæ lapideæ est in ipsa statua, ipsius nimirum materia; et corpora figuræ acutæ facilius descendunt, ut dicit Philosophus (4. *de Cœlo text.* 44; c. 6); est autem figura principium talis motus in ipso corpore, ut patet; ergo non bene definitur natura, quod sit principium motus in eo, in quo est. — 2. *Phys.* 1; 4. *de Cœlo* l. 3.

5. Præterea, natura est substantia rei, ut dicit Philosophus 5. *Metaphys. text.* 5; l. 4, c. 4); sed nulla substantia est immediate per se activa : ergo natura non recte definitur, quod sit principium et causa motus. — 5. *Metaphys.* l. 5 (4).

6. Præterea, sola gravitas movet animal deorsum, quia animal non movetur deorsum, ut animal, sed ut grave, et similiter ignis movetur sursum, in quantum habet levitatem, ut docet Philosophus (4. *de Cœlo text.* 29; c. 4) ; sed neque gravitas neque levitas sunt natura, ut patet; ergo natura male definitur, quod sit principium et causa motus. — 2. *Phys.* l. 1; 4. *de Cœlo* l. 3.

Sed contra est, quod Philosophus (4. *de Cœlo text.* 3; c. 1) definit naturam, quod sit principium et causa motus et quietis ejus, in quo est primum et per se. — 2. *Phys.* l. 1.

Respondeo dicendum, quod definitio naturæ a Philosopho recte tradita est, ut manifeste patet discurrendo per singulas ejus particulas. Ponitur enim *primo* in definitione « principium » quasi genus et non aliquid absolutum, quia nomen naturæ importat habitudinem principii. Quia enim nasci dicuntur ea, quæ generantur conjuncta generanti, ut patet in plantis et animalibus, ideo principium generationis vel motus natura nominatur; unde irridendi sunt, qui volentes definitionem Aristotelis corrigere, naturam per aliquid absolutum definire conati sunt dicentes, quod natura est vis insita rebus, vel aliquid hujusmodi.

Dicitur *secundo*, « principium et causa » ad designandum, quod non omnium motuum natura est eodem modo principium in eo, quod movetur, sed diversimode. In quibusdam enim natura est principium activum motus, ut in motu gravium et levium; licet enim forma substantialis eorum non sit motor, est tamen principium elicitivum motus; in quibusdam vero est principium passivum, ut in generatione simplicium corporum. Natura vero est principium motus sive activum sive passivum in eo, in quo est, et hoc importatur, cum dicitur principium et causa, ut principium intelligatur principium passivum, per causam vero activum.

Dicitur *tertio* « motus et quietis», quia ea, quæ naturaliter moventur ad locum, similiter vel magis naturaliter quiescunt in loco; propter hoc enim ignis naturaliter movetur sursum, quia naturaliter ibi est, et propter quod unumquodque et illud magis. Non tamen intelligendum est, quod in quolibet, quod movetur naturaliter, natura sit etiam principium quiescendi, quia corpus cœleste naturaliter quidem movetur, sed non naturaliter quiescit; sed hoc pro tanto dicitur, quia non solum motus, sed etiam quietis principium est. — 2. *Phys.* l. 1; 3. *Sent.* dist. 3, q. 2, a. 1, ad 6; *Tabula Aurea* voce « grave » n. 1, 2, 3; v. (Francisc. Silvestrum) Ferrariensem *Quæst.* 1 *in 2. Phys.*

Ceterum nomine *motus* maxime quidem intelligitur motus localis, ut patet 2. *Phys. text.* 1; c. 1; unde (1. *de Cœlo text.* 5; c. 2) ex eo Philosophus probat, quod corpora physica mobilia sunt secundum locum, quia in eis est natura, quæ est principium motus localis; intelligitur tamen etiam motus augmenti et decrementi et alterationis, ut patet 2. *Phys.* l. c., et motus generationis, ut patet *ibid. text.* 10; c. 1. Et quidem motus localis natura est in omni corpore naturali principium passivum ratione materiæ et activum ratione formæ, excepto cœlo, cujus motus localis dicitur naturalis tantum ratione principii passivi. Motus vero augmentationis in animalibus et plantis habet principium passivum et activum, nempe animam mediante corpore naturali, ut dicit Philosophus (1. de *Gene-*

rat. text. 34; c. 5). Motus vero alterationis corruptivæ in elementis et omnibus his, quæ componuntur ex illis, habet principium passivum tantum, perfectivæ vero etiam activum per quandam resultantiam et naturalem consequentiam, et est ipsa forma. Motus vero generationis habet tantum principium passivum. — 1. *de Cœlo* l. 3; 2. *Phys.* l. 1 et 2; 1. *de Generat.* l. 14; *Tabula Aurea* voce « grave » n. 1, 2, 3, voce « cœlum » n. 81, v. « alteratio » n. 8 et v. « accidens » n. 53.

Nomine vero *quietis* non intelligitur illa, quæ est in termino a quo, sed quæ est in termino ad quem; nam illa est opposita motui, non hæc, ut dicitur 5. *Phys. text.* 54 et 55; c. 6; et illa non causatur per motum nec est perfectio motus; natura autem est causa quietis per motum, cum sit finis naturalis illius et per se intenta a natura, ut patet ex Philosopho (8. *Phys. text.* 23; c. 3). — 5. *Phys.* l. 9; 1. *Sent.* dist. 40, q. 4, a. 2, ad 1; 8. *Phys.* l. 5.

Dicitur *quarto* « ejus, in quo est », ad differentiam artificialium, in quibus non est motus nisi per accidens; lectus enim et indumentum et similia, quæ accipiunt hujusmodi prædicationem, secundum quod sunt ab arte, nullius mutationis principium habent in seipsis nisi per accidens, in quantum scilicet materia et substantia corporum artificialium sunt res naturales. Sic igitur in quantum artificialibus accidit esse ferrea vel lapidea, habent aliquod principium motus in seipsis, sed non in quantum sunt artificiata; cultellus enim habet in se principium motus deorsum, non in quantum est cultellus, sed in quantum est ferreus.

Dicitur *quinto* « primum », quia licet natura sit principium motus compositorum, non tamen primo; quod enim animal moveatur deorsum, non est ex natura animalis, in quantum est animal, sed ex natura dominantis elementi. — 2. *Phys.* l. 1.

Dicitur *sexto* « per se, et non secundum accidens », quia ut ibidem exponit Philosophus, contingit aliquando, quod aliquis medicus est sibi ipsi causa sanitatis, et sic principium sanationis suæ est in eo, sed per accidens; unde principium sanationis in eo non est natura. Non enim secundum quod sanatur, habet medicinam, sed secundum quod est medicus; accidit autem eundem esse medicum et sanari; sanatur enim in quantum est infirmus, et ideo per accidens conjunguntur, et aliquando per accidens dividuntur; contingit enim, alium esse medicum sanantem et alium infirmum, qui sanatur. Sed principium motus naturalis est in corpore naturali, quod movetur, in quantum movetur; in quantum enim ignis habet levitatem, fertur sursum; nec dividuntur ad invicem, ut aliud sit corpus, quod movetur sursum, et aliud leve, sed semper unum et idem. Et sicut est de medico sanante, ita est de omnibus artificialibus; nullum enim eorum habet in seipso suæ factionis principium, sed quædam fiunt ab extrinseco, ut domus et alia, quæ manu inciduntur; quædam autem fiunt a principio intrinseco, sed per accidens, ut dictum est. — Et sic manifestum est, recte fuisse a Philosopho traditam definitionem naturæ. — *Ibid.*

Ad primum ergo dicendum est, ut alibi (supra q. 2, a. 1, c.) dictum est.

Ad secundum, *tertium* et *quartum* dictum etiam est, nisi quod figura, ut objiciebatur in arg. 4, non est causa essentialis motus corporis, sicut est natura, sed tantum majoris velocitatis et tarditatis ipsius. — 4. *de Cœlo* l. 3.

Ad quintum dicendum, quod natura est mediatum et primum principium motus, accidentia vero, cujusmodi sunt gravitas et levitas, sunt immediatum et proximum. — Et sic etiam patet *ad sextum*. — 2 *Sent.* dist. 14, q. 1. a. 5, ad 2.

ARTICULUS II

UTRUM NATURA DICATUR DE MATERIA ET FORMA.

Videtur quod natura non dicatur de materia, sed solum de forma.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Phys. text.* 12. c. 1), quod per materiam res est naturalis in potentia, non autem in actu; ergo materia non est actu natura. — 2. *Phys.* l. 2; 5. *Metaphys.* l. 5 (4).

2. Præterea, Philosophus. (12 *Metaphys. text.* 14; l. 11, c. 3) dividit substantiam in materiam, compositum et naturam; ergo sola forma est natura. — 12. *Metaphys.* l. 3 (2); 5. *Metaphys.* l. 5 (4).

3. Præterea, materia non est natura, nisi quia est susceptibilis naturæ, sicut et generatio dicitur natura, quia terminatur ad naturam, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 5; l. 4, c. 4 et 2. *Phys. text.* 14; c. 1; sed hoc est materiam formaliter non esse secundum se naturam, sicut nec generatio vere est natura secundum se :

ergo materia non est natura. — 5. *Metaphys.* l. 5 (4); 2. *Phys.* l. 2.

4. Præterea, illud est natura, per quod naturalia distinguuntur ab artificialibus; sed, ut patet ex Philosopho (2. *Phys. text.* 1; c. 1), per materiam non distinguuntur naturalia ab artificialibus; nam etiam de illis verificatur, quod principium materiale sit in eo, in quo est: ergo materia non est natura. — 2. *Phys.* l. 1.

Sed contra est, quod Philosophus (2 *Phys. text.* 4 et 7; c. 1) dividit naturam in materiam et formam, et *text.* 12 (c. 1) formam dicit esse magis naturam quam materiam, qui modus loquendi supponit, materiam esse vere et proprie naturam; et *text.* 21 (c. 2) probat, quod philosophus naturalis debet considerare tam materiam quam formam, quia considerat de natura, quæ est tam forma quam materia; et 5. *Metaphys. text.* 5 (l. 4, c. 4) materiam numerat inter ea, de quibus natura proprie dicitur et non metaphorice; et 7. *Metaphys. text.* 22; l. 6, c. 7 probat, etiam materiam esse naturam, quia generationes corporum simplicium dicuntur naturales, licet principium activum generationis eorum sit extrinsecum, nonnisi quia materia, in qua est naturalis aptitudo ad talem formam, est principium intrinsecum, et ab hoc principio tales generationes dicuntur naturales. — 2. *Phys.* l. 1, 2, 4; 5. *Metaphys.* l. 5 (4); 7. *Metaphys.* l. 6 et 8 (vers. finem).

Respondeo dicendum, quod ratio naturæ proprie et non metaphorice tam dicitur de materia quam de forma, licet magis conveniat formæ quam materiæ. Ratio hujus est, quia tam materia quam forma est proprie et non metaphorice natura. Et quidem *de materia* manifestum est *primo* auctoritate philosophorum antiquorum naturalium, qui non valentes usque ad materiam primam pervenire, aliquod corpus sensibile primam materiam omnium rerum posuerunt, puta ignem, aerem vel aquam, et illud dixerunt esse substantiam et naturam rerum omnium. (2. *Phys.* l. 2) — *Deinde* quia vere et proprie materia est principium substantiale intrinsecum rei naturalis principiumque passivum generationis atque adeo motus ejus, in quo est, ut dictum est (supra q. 2, a. 2 et 3); unde convenit illi proprie definitio naturæ, in qua nomen principii et causæ in communi accipiuntur, prout abstrahunt a quacunque ratione principii et causalitatis particularis hujus aut illius generis, et ideo æque conveniunt cuicunque principio et causæ motus, sive sit activum sive passivum, cujusmodi est materia, ut dictum est (art. præced.). — *Præterea,* quia per principium passivum aliquid dicitur moveri naturaliter ab alio seu esse naturaliter susceptivum motionis alterius; sic enim cum corpora inferiora moventur a corporibus superioribus, non est talis motus violentus, sed naturalis, quia nimirum in corporibus naturalibus est naturalis aptitudo, ut sequantur motiones corporum superiorum; habet autem materia rationem principii passivi. — 2. *Phys.* l. 1 et 2; 3. *de Cœlo* l. 7.

Quod vero *forma* sit natura, patet *primo,* quia sicut illud est ars, quod competit alicui, in quantum est secundum artem et artificiosum, ita illud est natura, quod competit alicui, in quantum est secundum naturam et naturale. Illud autem, quod est in potentia tantum ad hoc, quod sit artificiosum, non dicimus habere aliquod esse artis, quia nondum habet speciem artis, verbi gratia lecti; ergo in rebus naturalibus id, quod est potenti caro et os, non habet naturam carnis et ossis, antequam accipiat formam, secundum quam sumitur ratio definitiva rei, per quam scilicet scimus, quod est caro vel os; nec adhuc est natura in illo, antequam habeat formam; quare ratio naturæ maxime convenit formæ. — *Secundo,* quia sicut in artificialibus forma v. g. lecti non est natura, sed lignum, quoniam si lignum germinet, non fiet lectulus, sed lignum; ita in naturalibus quia forma rei naturalis redit per generationem, (fit enim ex homine homo) erit natura. — *Demum,* quia nativitas seu generatio dicitur natura, quia tendit ad naturam; tendit autem ad formam : erit ergo forma natura. — 2. *Phys.* l. 2.

Quod autem forma sit magis natura quam materia, probatur, quia unumquodque magis dicitur secundum quod est actu, quam secundum quod est potentia; secundum formam autem aliquid est naturale in actu, secundum materiam vero est naturale in potentia. — Et ita manifestum est, quod natura duplex est, scilicet materia et forma. — *Ibid.*

Ad primum ergo dicendum, quod quia materia est intrinsecum principium constitutivum rei naturalis et principium passivum generationis et motus ejus, in quo est, ut dictum est (in c.), proprie est natura. Dicitur vero res secundum materiam in potentia naturalis, quia natura, secundum quam res dicitur talis, puta caro vel os, non affirmatur actu de re nisi existente forma in materia. — 2. *Phys.* l. 2.

Ad secundum dicendum, quod nomine naturæ *aliquando* intelligitur quidquid pertinet ad essentiam rei, quomodo Philosophus 5. *Metaphys. text.* 5 (l. 4, c. 4) dicit, non solum formam partis, sed etiam formam totius, quæ involvit materiam et formam, esse naturam; *aliquando* sumitur pro eo, quod dat speciem rei naturali, et hoc modo sumitur a Philosopho ibidem, cum ait, uno modo dici naturam ipsam formam partis, secundum quam sumitur et perficitur ratio definitiva rei, per quam scimus, quid est caro vel os; — quo modo si sumatur natura, verum est, quod per materiam res dicitur in potentia naturalis, per solam vero formam actu naturalis. — *Ibid.*; 5. *Metaphys.* l. 5 (4).

Ad tertium dicendum, quod materia est actu natura, sumpta natura pro essentia et substantia rei, ut dictum est (ad 2); est autem id, secundum quod res est potentia naturalis, sumpta natura pro eo, quod in essentia rei illam specificat et determinat; generatio vero nullo modo pertinet ad essentiam et substantiam rei, licet possit etiam dici natura, ut patet ex Philosopho (5. *Metaphys.* l. c).

Ad quartum dicendum, quod naturalia distinguuntur ab artificialibus et iamper materiam; nam in artificialibus principium materiale non habet potentiam naturalem ad talem formam. Contra vero in naturalibus; unde et factiones rerum naturalium non sunt naturales, secus vero generationes rerum naturalium. — 2. *Phys.* l. 1; 7. *Metaphys.* l. 8.

ARTICULUS III

UTRUM OMNIS FORMA SUBSTANTIALIS SIT NATURA.

Videtur quod non omnis forma substantialis sit natura.

1. Quia natura, ut dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 3; c. 1), est principium motus in eo, in quo est; sed forma substantialis mixti non est principium ullius motus; non enim animal vel lapis movetur deorsum, in quantum est animal vel lapis, sed ex natura prædominantis elementi : ergo forma substantialis mixti non est natura. — 2. *Phys.* l. 1.

2. Præterea, natura non movet ad contraria loca; sed anima movet ad contraria loca, puta ad motum augmenti et decrementi, qui sunt secundum contraria loca : ergo anima non est natura. — 2. *de Anima* l. 3.

3. Præterea, motus animalium localis, quo se movent sursum, est violentus; sed motus violentus contradistinguitur a naturali : ergo non habet pro principio naturam, et per consequens anima sensitiva non est natura. — 8. *Phys.* l. 7.

4. Præterea, Philosophus (1. *de Partib. Animal.* c. 1) expresse tribus rationibus probat, quod anima rationalis non est natura, quia nimirum alioqui sequeretur, quod physicus deberet agere de rebus omnibus, cum res omnes sint intelligibiles ab anima rationali; deinde quia qui agit de intellectu, debet agere etiam de omni intelligibili; præterea quia anima rationalis non est principium motus et abstrahit a materia. — V. infra 3am 2æ (*de Anima*) q. 91, a. 1, ad 8.

5. Præterea, anima rationalis, ut rationalis est (ut patet ex posteriori definitione animæ 2, *de Anima text.* 8, sq.; c. 1 et 2), non est principium nisi intelligendi; sed intellectio non est motus : ergo anima rationalis non est natura. — 2. *de Anima* l. 3 et 4.

6. Præterea, dicit Philosophus (8. *Metaphys. text.* 9; l. 7, c. 3), quod natura solum reperitur in rebus corruptibilibus; sed cœlum est incorruptibile, ut dicitur 1. *de Cœlo* (*text.* 20; c. 3) : ergo forma substantialis cœli non est natura. — 8. *Metaphys.* l. 3.

Sed contra est, quod Philosophus (2. *Phys. text.* 4 et 7; c. 1; 5. *Metaphys. text.* 5; l. 4, c. 4; 12. *Metaphys. text.* 14; l. 11, c. 3. et alibi) absolute docet, formam substantialem esse naturam, et 1. *de Anima text.* 2 (c. 1) dicit, cognitionem animæ vehementer conferre ad scientiam de natura, quia nimirum cum anima sit fons et principium omnis motus in rebus animatis, est natura. — 2. *Phys.* l. 1 et 2; 5. *Metaphys.* l. 5 (4); 12. *Metaphys.* l. 3 (2); 1. *de Anima* l. 1; 2. *de Anima* l. 4.

Respondeo dicendum, quod omnis forma substantialis sive animata sive inanimata est vere et proprie natura. Ratio hujus patet ex dictis (supra a. 2, c.). Illud enim est maxime et proprie natura, per quod actu res aliqua est caro vel os vel alia similis res naturalis in aliqua specie determinata; sed hoc est quælibet forma substantialis sive animata sive inanimata. Donec enim adveniat forma, res non dicitur actu caro, os et similia; et donec veniat anima, res naturalis non dicitur planta, animal vel homo, sed tantum in potentia. — *Præterea*, quia quælibet forma substantialis est principium et causa motus ejus, in quo est, et quælibet ingreditur constitutionem rei naturalis.

Anima enim vegetativa est principium et causa motus nutritionis et augmenti; anima vero sensitiva est principium motus localis; et anima rationalis ut rationalis est principium doctrinationis seu locutionis doctrinalis, medicationis, fletus et admirationis et similium, quos Philosophus (3. *Phys. text.* 7; c. 1) explicans definitionem motus inter species motus numerat. — *Demum*, per quamcunque formam distinguuntur naturalia ab artificialibus. Manifestum igitur est, omnem formam substantialem esse naturam. — 2. *Phys.* l. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod forma mixti vel animalis, licet non primo moveat mixtum vel animal deorsum, est tamen primum et principale principium talis motus. — 2. *Phys.* l. 1.

Vel dic, quod quia in eodem composito substantiali una tantum forma substantialis esse potest, illa, quæ est superior, involvit in se perfectionem inferioris, ut forma mixti formam elementarem et anima formam elementarem et mixti. Ab anima enim habet res, quod sit, quod sit corpus et quod sit corpus vivum; et qualitates, quæ erant in materia ut instrumenta formæ præcedentis, fiunt hac recedente instrumenta alterius sequentis. — *Opusc.* 32, c. 8 (4); 2. *de Anima* l. 1.

Ad secundum dicendum, quod natura in his, quæ carent vita, determinata est ad unum motum; secus in his, quæ participant vitam; sic enim grave tantum tendit deorsum, et animalia moventur pluribus motibus. — 2. *de Anima* l. 3.

Ad tertium dicendum, quod motus localis sursum animalium est violentus, si comparetur ad corpus ipsius, si tamen constet ex elemento gravi prædominante; est vero naturalis, si comparetur ad animal, quia est ab anima, quæ est natura et forma animalis. — 8. *Phys.* l. 7,

Ad quartum dicendum, quod anima rationalis est natura, quatenus est forma dans esse corpori et habens esse in illo, et quatenus est principium motuum supradictorum; non est autem natura, quatenus est forma et quatenus separata, et ex ea parte, qua excedit corporis capacitatem et naturam habet intellectualem communem cum Angelis, et quatenus habet operationem, in qua non communicat corpus; nam sub his rationibus spectat ad metaphysicum; et de anima rationali hoc modo considerata intelligendus est Philosophus l. c. in argumento, ut patet ex illius rationibus. — V. infra 3am 2ae (*de Anima*) q. 91, a. 1, ad 8 et 4am, q. 37.

Vel dic, quod Philosophus l. c. non loquitur de anima rationali, sed de intellectu et mente absolute et secundum se, sub qua comprehenduntur substantiæ separatæ et maxime substantia illa, quam antiqui et Aristoteles (2. *de Cœlo text.* 6 et 13; c. 1 et 2) animam cœli vocabant, ut patet ex contextu. Nam ubi docuisset, ad philosophum non spectare omnem animam, sed illam, qua constituitur animal tale, statim quærit hoc ipsum et diligentius examinat, utrum ad physicum spectet agere de omni anima, et concludit negative, et ad illum inquit spectare agere de tali anima, qua scilicet constituitur tale animal, ut superius definierat. Et idem patet ex consequentibus, ubi est sermo de anima cœli, quam antiqui naturam vocabant, quos Philosophus reprehendit.

Ad quintum patet ex dictis (in c.).

Ad sextum dicendum, quod sensus Philosophi hic est : cum supra quæsisset, utrum formæ rerum corruptibilium essent separabiles, respondet, esse manifestum, quod formæ quorundam corruptibilium sunt inseparabiles, puta formæ artificiales, ut forma domus, vasis et similium, quia tales formæ non possunt esse sine materia; tum excludit quandam objectionem dicens, quod formæ artificialium forsan non sunt substantiæ, nec ipsæ sunt aliquid per se, unde separari non possunt, et similiter nullum aliorum artificialium, quæ non sunt secundum naturam, quia solum materia in rebus artificialibus ponitur esse substantia, formæ autem artificiales accidentia sunt; formæ vero naturales sunt de genere substantiæ; et propter hoc Plato non posuit, formas artificiales esse separatas a materia, sed solum formas substantiales. — 8. *Metaphys.* l. 3.

ARTICULUS IV

UTRUM RATIO NATURÆ TANTUM CONVENIAT MATERIÆ ET FORMÆ

Videtur quod ratio naturæ conveniat etiam causæ efficienti.

1. Dicunt enim philosophi, quod opus naturæ est opus intelligentiæ; sed intelligentia est causa efficiens sublunarium; cœlum enim causat vitam in virtute sui motoris vivi : ergo causa efficiens est natura. — *de Pot.* q. 2, a. 3, ad 5; *Tabula Aurea* voce « cœlum » n. 149.

2. Præterea, motus naturalis dicitur a natura, ut habetur 2. *Phys.* initio; sed fluxus et refluxus maris est motus naturalis, ut dicit Commentator in 3. et 4. *de Cœlo* (*text.* 20) : ergo talis motus est a natura; est autem a luna tamquam a causa efficiente : ergo causa efficiens est natura. — 2. *Phys.* l. 1; *de Pot.*, q. 1, a. 3, ad 1; 2a 2ae, q. 2, a. 3, c.; *Tabula Aurea* voce « mare » n. 2.

3. Præterea, anima dicitur natura respectu motus localis animalis et respectu augmenti, ut dicitur 2. *Phys. text.* 1; c. 1; sed anima est causa efficiens respectu horum motuum, ut ait Philosophus (2. *de Anima text.* 37; c. 4) : ergo causa efficiens est natura. — 2. *Phys.* l. 1; 2. *de Anima* l. 7.

4. Præterea, natura aliquando est principium passivum, aliquando activum motus; nam multa non solum naturaliter moventur, sed etiam naturaliter se movent; sed principium activum est causa efficiens : ergo causa efficiens est natura. — 2. *Phys.* l. 1.

5. Præterea, (2. *Phys. text.* 13; c. 1) probat Philosophus, quod forma est natura, quia est generationis principium; ex homine enim fit homo; sed forma est generationis principium, ut causa efficiens; homo enim efficienter generat hominem : ergo causa efficiens est natura. — *Ibid*, l. 2.

6. Præterea, Philosophus (7. *Metaphys. text.* 22; l. 6, c. 7) probat, quod materia, forma et efficiens sunt natura; ergo ratio naturæ convenit etiam efficienti. — 7. *Metaphys.* l. 6.

Sed contra est : 1. quod Philosophus multis in locis naturam distinguit ab efficiente, ut 2. *Phys. text.* 3; c. 1 et *text.* 86; c. 8, ubi per hoc distinguit naturam ab arte, quod hæc est principium extrinsecum, cujusmodi etiam est efficiens, illa intrinsecum; et quod natura similis est medico medentî seipsum; et 3. *de Cœlo text.* 28 (c. 2) naturam distinguit a potentia movente per violentiam, quæ movet efficienter, quod natura est principium motus existens in eo, quod movetur; at potentia movens violenter est principium motus in alio, secundum quod est aliud, quod idem asserit 5. *Metaphys. text.* 5; l. 4, c. 4; 6. *Metaphys. text.* 1; l. 5, c. 1 et alibi. — 2. *Phys.* l. 1 et 14; 3. *de Cœlo* l. 5.

2. Præterea, illud est natura, per quod naturalia distinguuntur a non naturalibus, puta ab artificialibus et violentis; sed naturalia distinguuntur a non naturalibus per hoc, quod habent principium motus in se, illa vero habent principium motus in alio : ergo natura non est causa efficiens, quæ a Philosopho (2. *Phys. text.* 29; c. 3) definitur : a quo principium motus, in alio scilicet, ut ostendunt exempla, quæ affert. — 2. *Phys.* l. 1 et 5.

II. Videtur quod causa finalis sit natura.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Phys. text.* 1; c. 1), quod forma respectu motus localis, augmentationis et alterationis est natura; sed forma respectu horum motuum est causa finalis, ut dicit Philosophus (2. *de Anima text.* 37; c. 4) : ergo causa finalis est natura. — 2. *Phys.* l. 1; 2. *de Anima* l. 7.

2. Præterea, generatio dicitur natura, quia tendit ad formam, ut natura est, ut dicitur 2. *Phys. text.* 14; c. 1 et 5. *Metaphys. text.* 5; l. 4, c. 4; sed ibidem (5. *Metaphys.*) dicit Philosophus, quod forma dicitur natura, quia est finis generationis : ergo causa finalis est natura. — 2. *Phys.* l. 2; 5. *Metaphys.* l. 5 (4).

Sed contra est, quod Philosophus naturam dicit esse principium intrinsecum ejus, cujus est natura; sed causa finalis est causa extrinseca rei, sicut et causa efficiens : ergo causa finalis non est natura. — 2. *Phys.* l. 1; 3. *de Cœlo* l. 7.

III. Videtur quod ratio naturæ conveniat privationi.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Phys. text.* 15; c. 1), quod forma et natura dupliciter dicitur, quia etiam privatio est quodammodo forma. — 2. *Phys.* l. 2.

2. Præterea, terminus ad quem generationis est natura, ut dicit Philosophus (*ibid. text.* 13 et 14; c. 1); sed eodem modo privatio est terminus motus corruptionis : ergo etiam privatio est natura. — *Ibid.*

Sed contra est, quod Philosophus (*ibid, text.* 4; c. 1 et 5. *Metaphys. text.* 5; l. 4, c. 4) duplicem tantum facit naturam, materiam et formam. — 2. *Phys.* l. 1; 5. *Metaphys.* l 5 (4).

Respondeo dicendum *ad primam quæstionem*, quod efficiens secundum Philosophum dupliciter sumitur : *uno modo* propriissime pro eo, quod reducit aliud de potentia ad actum, *vel* producendo in illo actum secundum, quomodo movens aliquid localiter per vectionem, pulsionem, tractionem et vertiginem dicitur causa efficiens illius motus, ut dicitur 7. *Phys. text.* 9, sq.; c. 2; — *vel* tribuendo actum primum, ad quem sequitur actus secundus, quomodo ele-

menta (8. *Phys. text.* 33; c. 4) moventur a generante effective, et 2. *de Anima text.* 59 (c. 5) activa sensationum dicuntur esse objecta, quæ sunt ad extra; et *text.* 105 (c. 10) gustabile dicitur esse factivum actus gustativi. Et hoc modo sumptum efficiens definitur 2. *Phys. text.* 29 (c. 3) et 7. *Phys.* l. c. : unde principium motus, in alio scilicet, ut patet exemplis ibi adductis, et distinguitur a natura, ut patet ex multis aliis locis supra citatis.

Alio modo sumitur efficiens, non ita proprie, pro eo, quod vere efficit motum, non tamen in alio subjecto, sed in eo, a quo non distinguitur subjecto, quomodo anima dicitur causa efficiens motus localis et motus augmenti animalis et motus alterationis alimenti præcedentis ipsam augmentationem (2. *de Anima text.* 37; c. 4); et eadem ibidem dicitur esse causa efficiens sensationis, respectu cujus sensus proprie dicitur principium activum seu elicitivum, sicut sensatio proprie dicitur actio (*ibid. text.* 139 et 140; [1]) l. 3, c. 2); et quomodo (4. *de Cœlo text.* 22; c. 3) dicit Philosophus, quod gravitas et levitas sunt factiva motus sursum et deorsum. — 2. *de Anima* l. 7; 3. *de Anima* l. 2; 4. *de Cœlo* l. 2.

Si ergo sumatur efficiens *posteriori modo*, natura potest dici de efficiente, quia, ut dictum est (supra in arg. 3), anima est causa efficiens motus localis, augmenti et sensationis, ut dicit Philosophus l. c., et eadem respectu eorundem motuum est natura, ut dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 1 et 2; c. 1). Si vero sumatur *priori modo*, nullo modo illi convenit nomen vel ratio naturæ, cum a Philosopho distinguatur a natura, ut dictum est (initio corp.).

Ad primum ergo dicendum, quod natura dupliciter sumitur : *uno modo* pro natura naturante, et hæc est Deus ordinans omnium naturas; *alio modo*, pro natura naturata, quæ est instrumentum naturæ naturantis, quæ postea multipliciter sumitur, et præsertim quadrupliciter. Significat enim *primo* generationem viventium; *secundo* principium intrinsecum cujuscunque motus; *tertio* materiam et formam; *quarto* essentiam cujuscunque rei. — Argumentum procedit de natura primo modo sumpta. — *Tabula aurea* voce « natura » n. 18, 20, 21.

1) In utraque editione tum Ticinensi tum Parisiensi adducitur hic 1. Polit. c. 8; verum cum is locus nihil omnino ad rem faceret, hunc ex libro de Anima substituimus.

Vel dic, quod opus naturæ dicitur opus intelligentiæ, quantum ad ea tantum, quæ ad propria principia naturalia non se extendunt, et non propter hoc, quod operationes naturales fiant ab intelligentia tamquam a principio intrinseco. — *de Pot.* q. 2, a. 3, ad 5.

Ad secundum dicendum, quod motus fluxus dicitur mari naturalis, quia in mari est inclinatio ad recipiendum illum a natura superiori. — *Tabula Aurea* voce « naturale » n. 4; 2a 2æ, q. 2, a. 3, c; *de Pot.* q. 1, a. 3, ad 1.

Ad tertium dicendum, quod causa efficiens, de qua loquitur argumentum, potest esse natura, ut dictum est (supra in c.); eodemque modo respondetur *ad quartum* et *ad sextum*.

Ad quintum dicendum, quod sensus Philosophi est, quod licet non fiat lectulus ex lectulo, ut Antiphon dicebat, fit tamen homo ex homine; unde verum est, quod dicunt, quod forma lecti non est natura, sed lignum, quoniam si lignum germinet, non fiet lectulus, sed lignum. Sicut igitur hæc forma, quæ non redit per germinationem, non est natura, sed ars, ita forma, quæ redit per generationem, est natura; forma autem rei naturalis redit per generationem; fit enim ex homine homo; quare forma rei naturalis est natura. — 2. *Phys.* l. 2.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod finis est duplex : generationis et rei generatæ. *Prior* coincidit cum forma in idem numero, et per consequens sicut forma est natura, ita et finis hoc modo sumptus; quamquam forma non habet rationem naturæ, quatenus est finis, sed quatenus est forma substantialis; non enim forma habet, quod sit primum principium motus in eo, in quo est, quatenus est finis, sed quatenus est forma substantialis. *Posterior* vero non coincidit cum forma et consequenter non potest esse natura. Et de fine *priore modo* sumpto procedunt *objecta* facta. — *Tabula Aurea* voce « finis » n. 33.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod privatio nullo modo est natura. Cujus ratio est, quia privatio, licet sit principium motus et generationis, non tamen est ejus causa, ut dictum est (supra q. 2, a. 1, c.); de ratione autem naturæ est, quod sit principium et causa. (V. supra . 1 hujus quæst.) Præterea quia natura est substantia rei, ut docet Philosophus (2. *Phys. text.* 7; c. 1); privatio autem non est substantia rei, ut patet. — 2. *Phys.* l. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod sensus Philosophi hic est : natura, quæ est forma, du-

pliciter dicitur, scilicet de forma incompleta et completa, et hoc patet in generatione secundum quid, ut puta cum aliquid fit album; nam albedo est forma completa, et privatio albedinis est quodammodo species, in quantum conjungitur nigredini, quæ est forma imperfecta. — 2. *Phys.* l. 2.

Ad secundum dicendum, quod generatio ideo dicitur natura, quia est via ad naturam, ut dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 14; c. 1); unde quia corruptio non tendit ad naturam, sed ad non esse naturæ, non dicetur natura. — *Ibid.*

ARTICULUS V

UTRUM RIDICULUM SIT VELLE DEMONSTRARE NATURAM ESSE.

Videtur quod non sit ridiculum velle demonstrare naturam esse.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Phys. text.* 4 et 7; c. 1), quod materia est natura; sed idem Philosophus (1. *Phys. text.* 57 sq.; c. 7) probat, materiam esse; ergo probat, naturam esse. — 2. *Phys.* l. 1 et 2; 1. *Phys.* l. 12 (11).

2. Præterea, Philosophus (2. *Phys. text,* 11; c. 1) pluribus rationibus probat, formam esse naturam et magis naturam quam materiam, et idem de utraque probat (1. *de Cœlo text.* 1; c. 1); sed idem Philosophus (1. *Phys.*) probat, dari formam : ergo similiter probavit naturam. — 2. *Phys.* 1, 2; 1. *de Cœlo* l. 1; 1. *Phys.* l. 11 (10).

3. Præterea, (6. *Metaphys. text.* 1; l. 5, c. 1) dicit Philosophus, quod ejusdem mentis est cognoscere, quid sit et an sit; sed Philosophus (2. *Phys. text.* 3; c. 1) definit naturam; ergo debuit simul probare naturam esse. — 6. *Metaphys.* l. 1; 2. *Phys.* l. 1.

4. Præterea, per effectum potest probari causa, præsertim in physicis, ubi demonstrationes plerumque sunt ex effectu, ut dictum est (in Logica q. 22, a. 1); sed motus est effectus naturæ; definitur enim a Philosopho natura, quod sit principium motus : ergo per motum recte potest a philosopho naturali demonstrari naturam esse. — 2. *Phys.* l. 1.

Sed contra est, quod Philosophus (2. *Phys. text.* 6; c. 1) dicit, quod ridiculum est tentare demonstrare, quod natura est. — *Ibid.*

Respondeo dicendum, quod ridiculum est tentare demonstrare naturam esse. Cujus ratio est ex Philosopho (l. c.), quia manifestum est secundum sensum, quod multa sunt a natura, quæ habent principium sui motus in se; velle autem demonstrare manifestum per non manifestum, est hominis, qui non potest judicare, quid est notum propter se, et quid non est notum propter se; quia dum vult demonstrare id, quod est notum propter se, utitur noto quasi non noto propter se. Naturam enim esse, est per se notum, in quantum naturalia sunt manifesta sensui; manifestum enim est inductione, quod naturalia moveantur, quia ad sensum apparet, quod res naturales moveantur. — 2. *Phys.* l. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod ignorantia principiorum moventium non impedit, quominus naturam esse sit per se notum. Aliud enim est probare, quod aliquid sit natura et principium movens, et quid sit natura cujusque; aliud vero, quod natura sit; nam illud non est notum, hoc vero notissimum est; eodemque modo respondetur *ad secundum.* — 1. *Phys.* l. 12 (11); 2. *Phys.* l. 1.

Ad tertium dicendum, quod sensus Philosophi est, quod sicut nulla scientia tractat de aliquo particulari ente, in quantum est ens, nec de definitione vel quidditate ejus, ut est quidditas absolute, quia utrumque spectat ad metaphysicum (vide in Logica q. 32, a. 1, ad 4); — ita nulla scientia particularis probat de suo particulari subjecto, quod sit, sed illud supponit tamquam spectans ad eandem Metaphysicam. Quod tamen non obstat, quin scientia quælibet particularis atque adeo Physica accipiat sibi aliquod determinatum genus entis, circumscribens illud et dividens ab aliis entibus, sicut et considerat particularia accidentia particularium substantiarum et ipsas substantias tales, puta leonem vel bovem, relinquens Metaphysicæ agere de omnibus substantiis, in quantum sunt entia vel substantiæ. — *Tabula Aurea* voce « Metaphysica » n. 25 et 26; 2. *Phys.* l. 4; 4. *Metaphys.* l. 1.

Ad quartum dicendum, quod necessarium est in scientia naturali supponi motum, sicut necessarium est supponi naturam, in cujus definitione ponitur. Quod autem supponitur in scientia, non probatur; propterea enim nulla scientia probat sua principia, quæ supponit. — 1. *Phys.* l. 1; 2. *Phys.* l. 1.

QUÆSTIO VII.

DE CAUSIS RERUM NATURALIUM IN COMMUNI.

Deinde considerandum est de causis rerum naturalium, et *primo* quidem de causis per se, ex quibus scientia naturalis demonstrat; *secundo* de causis per accidens; *tertio* de serie seu ordine causarum secundarum seu de fato.

Consideratio autem de causis per se quadripartita erit : *primo* namque considerabimus illas absolute in se; *secundo* comparative tum ad invicem tum ad effectus. Circa considerationem autem absolutam causarum primo agendum est de illis in communi, deinde in particulari.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR TRIA :

1. Utrum ad philosophum naturalem spectet agere de causis rerum naturalium.
2. Utrum recte causa definiatur : ad quam sequitur esse alterius.
3. Utrum sint tantum quatuor genera causarum.

ARTICULUS I

UTRUM AD PHILOSOPHUM NATURALEM SPECTET AGERE DE CAUSIS RERUM NATURALIUM.

I. Videtur quod agere de causis rerum naturalium spectet ad logicum.

Philosophus enim (2. *Poster. text.* 11; c. 11) ostendit, quod per medium demonstrationis manifestantur omnes quatuor causæ, et quod unius rei possunt esse diversæ causæ; at hoc est agere de omnibus rerum naturalium causis : ergo ad logicum spectat agere de causis rerum naturalium, et consequenter id non spectabit ad physicum ; nam ut docet Philosophus (3. *Metaphys. text.* 4; l. 2, c. 2), si de iisdem rebus ageretur in pluribus scientiis, superfluum id esset. — 2. *Poster.* l. 9; 3. *Metaphys.* l. 4.

II. Videtur quod ad metaphysicum spectet agere de causis rerum naturalium.

Philosophus enim (1. *Metaphys.* c. 3) enumerat quatuor genera causarum, et examinat opiniones circa illas; et (2. *Metaphys. text.* 6; l. 1 min., c. 2) probat, non dari processum in infinitum in causis, et (3. *Metaphys. text.* 3; l. 2, c. 2) quaerit, utrum ad metaphysicum spectet agere de omnibus causis; et licet ibidem talem quæstionem non solvat, ex his tamen, quæ dicit in quarto et in sequentibus libris, colligitur, ad metaphysicum spectare causam formalem, finalem, efficientem. Eadem autem etiam agit de materia; nam substantiam dividit in materiam, formam et compositum (5. *Metaphys. text.* 5; l. 4, c. 4) : ergo ad metaphysicum spectabit agere de causis rerum naturalium et non ad physicum. — 1. *Metaphys.* l. 4 (3); 3. *Metaphys.* l. 4 et 5; 5. *Metaphys.* l. 5 (4).

Sed contra est, quod Philosophus (2. *Phys. text.* 70; c. 7) dicit, quod ad naturalem pertinet, omnes causas cognoscere et per omnes naturaliter demonstrare. — 2. *Phys.* l. 11.

Respondeo dicendum, quod tripliciter possunt considerari quatuor causæ : *primo*, quatenus assumuntur ut media in demonstratione, et hoc modo tractare de causis rerum pertinet ad logicum; nam cum agat de demonstratione, necessario debet etiam agere de medio ipsius, quod sumitur ex quatuor causis (2 *Poster.* l. 9). — *Secundo*, quatenus sunt causæ absolute, et hoc modo agere de causis spectat ad metaphysicum, qui propterea tres tantum causas prædictas, non autem materiam pertractat, quia illæ sunt causæ entis, cujus consideratio pertinet ad metaphysicum, non autem hæc, cum sit causa solius determinati entis, substantiæ scilicet mobilis, licet illam consideret, quatenus continetur sub ente. — 2. *Phys.* l. 5; 3. *Metaphys.* l. 4; *Opusc.* 70, q. 5, a, 2 et 3.

Tertio, quatenus dicunt ordinem ad materiam, et per consequens quatenus forma habet esse in materia, non autem secundum quod est forma absolute, et similiter quatenus efficiens est tale; tales enim causæ pertinent ad considerationem particularium scientiarum. Et hoc modo agere de causis rerum naturalium spectat ad philosophum naturalem, quod bene probat Philosophus (1. *Phys. text.* 1; c. 1), quia in omnibus scientiis, quarum sunt principia et causæ, scientia procedit ex cognitione principiorum et causarum; habet autem Physica, quæ est scientia de natura, principia et causas; quare de illis debet agere. Et ex his patet solutio *ad objecta*.

ARTICULUS II

UTRUM RECTE DEFINIATUR CAUSA : AD QUAM SEQUITUR ESSE ALTERIUS.

Videtur quod non recte definiatur causa : ad quam sequitur esse alterius.

1. Principium enim latius patet, quam causa, ut dictum est (supra q. 2, a. 1); sed ad principium sequitur esse ejus, quod est a principio (nam principium relativum est; significat enim relationem; ad esse autem relativi necessario sequitur esse alterius, ut dictum est in Logica q. 13, a. 10, ad 5 quaestiunc.) : ergo. — *Tabula Aurea* voce « principium » n. 3; *de Pot.* q. 1, a. 1, arg. 3 et ad 3.

2. Præterea, non semper posita causa sive naturali sive voluntaria sequitur esse effectus; ergo causa non est illa, ad quam sequitur esse alterius. — *Tabula Aurea* voce « causa » n. 2, 3, 4.

3. Præterea, causa *sine qua non* est aliquando causa per se; sed ad causam *sine qua non* non sequitur esse effectus (alioqui esset causa principalis) : ergo causa male definitur : ad quam sequitur esse alterius. — *Ibid.* n. 17.

4. Præterea, occasio est quædam causa; sed ad occasionem non sequitur esse effectus, ut patet : ergo causa non est, ad quam sequitur esse effectus. — *Ibid.* n. 13.

Sed contra est, quod causa proprie importat influxum ad esse causati, sicut principium importat ordinem alicujus processus sive originis; sed ut influxus ad esse causati necessario sequitur tale esse : ergo causa recte definitur : ad quam sequitur esse causati. — 5. *Metaphys.* l. 1; 1. *Phys.* l. 1; *de Verit.* q. 23, a. 5, ad 1; *Opusc.* 31; 1. *Sent.* dist. 29, q. 1, a. 1, c. et ad arg.

Respondeo dicendum, quod licet omnis causa dici possit principium et omne principium causa, eo quod aliquando unum ponitur pro alio, sumendo nomen causæ late; sumendo tamen illud proprie, principium in plus est quam causa, et hæc quam elementum, ut dicit Commentator (in 5. *Metaphys.* initio), unde omnis causa est principium, sed non contra. Causa enim addit supra principium communiter dictum; quia id, quod est principium, sive ex eo sequatur esse posterioris sive non, potest esse principium, sicut faber dicitur principium cultelli, quia ex ejus operatione est esse cultelli; sed quando movetur aliquid de albedine in nigredinem, dicitur, quod albedo est principium motus talis, et universaliter omne id, a quo incipit motus, dicitur principium; tamen albedo non est id, ad quod sequitur esse alterius, scilicet nigredinis ; sed solum causa dicitur de illo principio, quod habet influxum in id, quod est ex illo, et consequenter de illo, ad quod sequitur esse alterius, sive hoc esse sequatur ad esse causæ, ut contingit in naturalibus, sive ad dispositionem causæ, ut contingit in causis liberis; ex voluntate enim non sequitur res eo modo, quo ipsa habet esse, sed eo modo, quo disponit. — *Ibid.*; *Tabula Aurea* voce « principium » n. 3; 2. *Phys.* l. 1; 5. *Metaphys.* l. 1; *Opusc.* 31; *de Pot.* q. 10, a. 1, ad 8; *de Verit.* q. 23, a. 5, ad 1.

Hinc sequitur *primo*, quod causa proprie dicta dicit ordinem principii atque adeo influxum ad esse sui causati, quod per ipsam constituitur; secus vero principium. Datur enim aliquod principium, quod non habet aliquam influentiam ad esse principiati, sicut terminus a quo dicitur principium motus, et mane diei, et in divinis Pater non habet aliquem ordinem principii ad esse Filii, sicut nec ad esse suum, cum unum et idem sit esse utriusque; unde Pater non dicitur causa Filii, sed principium, quia principium dicit ordinem originis absolute, non determinando aliquem modum, qui ab origine personarum alienus sit. — *Secundo* sequitur, quod nomen causæ importat dependentiam alicujus ab aliquo in esse vel fieri, quam non importat nomen principii, ut patet in divinis, cum tamen omnis effectus dependeat a sua causa. — *Tertio* sequitur, quod nomen causa importat diversitatem substantiæ, quam non importat nomen principium; nam in omnibus causæ generibus semper invenitur distantia inter causam et id, cujus est causa, secundum aliquam perfectionem aut virtutem; sed nomine principii utimur etiam in his, quæ nullam habent hujusmodi differentiam, sed solum quendam ordinem. — Unde manifestum est, quod recte definitur causa : ad quam sequitur esse causati. — 1. *Sent.* dist. 29, q. 1, a. 1, c. et ad arg.; 1a, q. 33, a. 1, c. et *Sed contra; Tabula Aurea* voce « causa » n. 99; 1. *Phys.* l. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod cum aliquid sit principium, quod non est causa, ut dictum est (in c. et supra q. 2, a. 1, c.; nam terminus a quo est principium motus, non tamen causa; et similiter punctus respectu lineæ, et mane respectu diei) — ad esse principii non sequitur esse ejus quod est a principio; nam in tali sequela involvitur influxus unius rei in aliam, qui non includitur in ratione principii, ut dictum est (*ibid.*).

Ad secundum dicendum, quod esse effectus sequitur ex causa juxta modum ipsius; nam ex causa naturali, per se, sufficienti et completa et non impedita necessario sequitur esse effec-

tus; nam hoc esse sequitur eo modo, quo causa habet esse; ex causa vero voluntaria sequitur esse effectus juxta dispositionem illius, quia non sequitur ex illa eo modo, quo habet esse, sed eo modo, quo disponit. — *de Verit.* q. 23, a. 5, ad 1; *Tabula Aurea* voce « causa » n. 2, 3, 4.

Ad tertium dicendum, quod causa *sine qua non* est duplex. Nam *aliquando* est causa per accidens, quoniam nimirum nihil omnino facit et non influit ad inducendum effectum vel disponendo vel meliorando; nam quantum ad rationem causandi nihil omnino habet supra causas per accidens, sicut album est causa domus, si ædificator est albus; quod est autem per accidens, omittitur ab arte et non ingreditur definitionem. *Aliquando* vero est causa per se, quando nimirum est concausa et cooperatur principali causæ necessariæ, sumendo necessarium pro eo, sine quo res nullo modo potest esse. — 4. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 4, sol. 1; 5. *Metaphys.* l. 6 (5).

Ad quartum dicendum, quod quia occasio aliquando significat causam per accidens, aliquando vero causam imperfectam et insufficientem, ideo etiam occasio significat influxum insufficientem et imperfectum, quomodo quis suo peccato vel ex natura sua vel ex intentione peccantis inducente alterum ad peccandum, dicitur alicui dare occasionem ruinæ, cum tamen causa sufficiens talis nulla alia sit præter voluntatem peccantis. — 4. *Sent*, dist. 38, q. 2, a. 1, ad 4; 2a 2æ, q. 43, a. 1, ad 3.

ARTICULUS III

UTRUM SINT TANTUM QUATUOR GENERA CAUSARUM.

I. Videtur quod genera causarum sint plura quam quatuor.

1. Dicit enim Philosophus (5. *Metaphys. text.* 1; l. 4, c. 1), quod tot modis dicitur causa, quot principium; sed principia sunt plura quam quatuor, cum principium, ut dictum est (art. præced.), sit in plus quam causa : ergo causæ sunt plures, quam quatuor. — 5. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea, idea secundum Platonem et veritatem est causa cognitionis et generationis rerum; sed idea neque est materia neque forma, quia est extra rem; neque est finis, quia per ideam sibi determinat agens finem; neque est agens, quia quod est in alio, non est illud (est autem idea in mente artificis) : ergo est quintum genus causæ. — *Tabula Aurea* voce « idea » n. 2, 7, 8, 9, 10; *de Verit.* q. 3, a. 5.

3. Præterea, causa *sine qua non* potest esse causa per se et similiter occasio; sed neutra continetur sub ullo ex quatuor generibus causarum : ergo constituunt duo alia genera. — *Tabula Aurea* voce « causa » n. 13, 17, 18.

4. Præterea, instrumentum est causa; dividitur enim causa in principalem et instrumentalem; sed instrumentum nullum est ex quatuor generibus causarum : ergo constituet quintum genus, et ita causæ erunt plures quam quatuor. — *Ibid.* n. 40, 41.

5. Præterea, subjectum est causa acccidentis et præmissæ conclusionum, ut dictum est (in Logica q. 6, a. 2 et q. 25, a. 4); sed non sunt in ullo genere ex quatuor : ergo causarum genera sunt plura. — 1. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 2, ad 2.

6. Præterea, bonum est causa mali; omnium enim malorum principium et finis est bonum, inquit S. Dionysius (*de Divin. Nomin.* c. 4; Migne PP. Gr. t. 3, c. 731), et non nisi ex bono oriri potest malum, inquit S. Augustinus in *Enchiridio* (c. 14 et 15; Migne PP. L. t. 40, c. 238); sed bonum non est causa materialis vel formalis mali, quia bonum excludit malum formaliter; neque efficiens, quia malum non habet causam efficientem, sed deficientem; neque finis, quia malum ordinatur ad malum, non autem ad bonum : ergo constituet aliud genus causæ. (*de Malo* q. 1, a. 3; 1a, q. 49, a. 1) — Sed dices, quod bonum est causa mali per accidens et non per se.

7. Contra, agens aliquid illicitum præter intentionem non peccat, ut si quis intendat percutere hostem et percutit patrem; per accidens autem causa alicujus est, quod non intendit ipsum; si ergo malum non habet nisi causam per accidens, sequitur, quod nullus faciendo malum peccat, quod est absurdum : ergo dicendum est, quod bonum est causa per se mali, et quod per consequens constituit aliud genus causæ præter quatuor prædicta. — *de Malo* q. 1, a. 3, arg. 15.

8. Præterea, illud, quod provenit per accidens, provenit ut in paucioribus; sed malum provenit ut in pluribus, ut experientia patet; nam stultorum infinitus est numerus : ergo malum habet causam per se, et per consequens bonum, quod est causa mali, consti-

tuet aliud genus causæ præter quatuor prædicta. — *Ibid.* arg. 17.

Sed contra est: 1. quod Philosophus (2. *Phys. text.* 68 et 69; c. 7) probat, quod tantum sunt quatuor genera causarum. — 2. *Phys.* l. 10.

2. Præterea, philosophi nullum genus causæ valuerunt addere supra quatuor, puta supra materiam, formam, efficientem et finem : ergo sunt tantum quatuor genera causarum et non plura. — 1. *Metaphys.* l. 11 (8).

II. Videtur quod genera causarum sunt paucióra quam quatuor.

1. Quia causare est quoddam agere; at neque in materia est ulla activitas, cum sit pura potentia; neque in fine, cum hic sit postremus in executione; neque in forma respectu materiæ, cui inest, sicut nec in accidente respectu sui subjecti : ergo materia, forma et finis non sunt causæ. — *Tabula Aurea* voce « materia » n. 12, voce « finis » n. 5 et « accidens » n. 61.

2. Præterea, omnis causa est nobilior suo effectu, et ideo omnia nobiliori modo sunt in causa quam in seipsis; sed materia non est nobilior suo effectu, puta composito : ergo materia non est causa. — *Tabula Aurea* voce « causa » n. 91 et 94; 1a, q. 4, a. 2 et q. 18, a. 4.

3. Præterea, causa est naturaliter prior suo effectu; sed forma est simul cum re, cujus est causa, et finis est posterior effectu : ergo forma et finis non sunt causæ. — *Tabula Aurea* l. c. n. 98, 100, 101, 102.

4. Præterea, efficiens est effectus causæ finalis, ut dicitur 2. *Phys. text.* 30 (c. 3); sed effectus non est causa, sed quid causatum : ergo efficiens non est causa. — 2. *Phys.* l. 5.

5. Præterea, dicit Philosophus (*ibid. text.* 70; c. 7), quod efficiens et finis coincidunt in idem specie, forma vero et finis in idem numero : ergo non sunt quatuor genera causarum. — 2. *Phys.* l. 11.

6. Præterea, omnis causa est principium, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 1; l. 4, c. 1); sed finis opponitur principio : ergo finis non est causa. — 5. *Metaphys.* l. 1.

Sed contra est auctoritas Philosophi (2. *Phys. text.* 28, sq; c. 3, *text.* 68 et 69; c. 7 et 5. *Metaphys. text.* 2 et 3; l. 4, c. 2) dicentis et probantis, quatuor esse genera causarum.

Respondeo dicendum, quod necesse est quatuor esse genera causárum. Et ratio est, quia cum causa sit, ad quam sequitur esse alterius, — esse ejus, quod habet causam, potest dupliciter considerari : *uno modo* absolute, et sic causa essendi est forma, per quam aliquid est in actu; *alio modo*, secundum quod de potentia ente fit actu ens; et quia omne, quod est in potentia, reducitur ad actum per id, quod est actu ens, ex hoc necesse est esse duas alias causas, scilicet materiam et agens, quod reducit materiam de potentia in actum. Actio autem agentis ad aliquod determinatum tendit, sicut ab aliquo determinato principio procedit; nam omne agens agit, quod est sibi conveniens; id autem, ad quod tendit actio agentis, dicitur causa finalis. Sic igitur necesse est esse quatuor causas; quamquam, quia forma est causa essendi absolute, aliæ vero tres sunt causæ essendi secundum quod aliquid accipit esse, inde est, quod in immobilibus non considerantur aliæ tres causæ, sed solum causa formalis. — 2. *Phys.* l. 10.

Quod autem non sint plures causæ quam quatuor dictæ, manifestatur sic. Hoc quod dico « propter quid », quærit de causa; sed ad « propter quid » non respondetur nisi aliqua dictarum causarum. *Quandoque* enim « propter quid » reducitur ultimo in quodquid est, id est definitionem, ut patet in omnibus immobilibus, sicut sunt mathematica, in quibus « propter quid » reducitur ad definitionem recti vel commensurati vel alicujus alterius, quod demonstratur in Mathematica. Cum enim definitio recti anguli sit, quod constituatur ex linea super aliam cadente, quæ ex utraque parte faciat angulos duos æquales, si quæratur, propter quid iste angulus sit rectus, respondetur, quia constituitur ex linea faciente duos angulos æquales ex utraque parte; et ita est in aliis. — *Quandoque* vero reducitur « propter quid » in primum movens, ut : propter quid aliqui pugnaverunt? Quia furati sunt; hoc enim est, quod incitavit ad pugnam. — *Quandoque* autem reducitur ad causam finalem, ut si quæramus : cujus causa aliqui pugnant? respondetur, ut dominentur. *Quandoque* autem reducitur in causam materialem, ut si quæratur, propter quid sit istud corpus corruptibile, et respondeatur, quia compositum est ex contrariis. Non ergo sunt plures causæ, quam quæ dictæ sunt. — Et ex his patet ad primam et secundam quæstionem. — 2. *Phys.* l. 10.

Ad primum ergo *primæ quæstionis* dicendum, quod sensus Philosophi l. c. est, quod

causæ tot modis dici possunt, quot modis dictum est in eo capite sumi nomen principii. Nam omnes causæ sunt quædam principia; ex causa enim incipit motus ad esse rei, licet non eadem ratione dicatur causa et principium. — 5. *Metaphys.* l. 1.

Ad secundum dicendum, quod idea reducitur ad genus causæ efficientis; est enim idea forma in mente artificis operativa et productiva rei. — 1. *Sent.* dist. 36, q. 2, a. 1 et 3; 1a, q. 15, a. 1, ad 2.

Ad tertium dicendum, quod causa *sine qua non* et occasio reducuntur ad causam efficientem, ut dictum est (supra a. 2, ad 3 et 4).

Ad quartum dicendum, quod instrumentum agit in virtute principalis agentis et ideo ad causam principalem unam ex quatuor dictis reducitur. — *Tabula Aurea* voce « instrumentum » n. 12, 15, 16.

Ad quintum dicendum, quod subjectum est causa accidentium vel materialis vel efficiens saltem reductive, ut dictum est (in Logica q. 6, a. 2); et similiter dicendum de præmissis respectu conclusionis, ut etiam dictum est (ibid. q. 25, a. 4).

Ad sextum dicendum, ut dictum est in objecto, quod bonum est causa mali per accidens et non per se, quatenus nimirum est deficiens et per accidens agens. — *de Malo* q. 1, a. 3, c.

Ad septimum dicendum, quod *aliquando* accidens alicujus effectus conjungitur ei ut in paucioribus et raro; et tunc agens dum intendit effectum per se, non oportet, quod aliquo modo intendat effectum per accidens. *Aliquando* vero hujusmodi accidens concomitatur effectum principaliter intentum semper vel ut in pluribus, et tunc accidens non separatur ab intentione agentis. — Si ergo bono, quod voluntas intendit, adjungitur aliquod malum ut in paucioribus, potest excusari a peccato, sicut si aliquis incidens lignum in silva, per quam raro transit homo, projiciens lignum interficiat hominem; sed si semper vel in pluribus adjungatur malum bono, quod per se intendit, non excusatur a peccato, licet illud malum non per se intendat. Delectationi autem, quæ est in adulterio, semper conjungitur malum, scilicet privatio ordinis justitiæ; unde non excusatur a peccato, quia ex hoc ipso, quod elegit bonum, cui semper conjungitur malum, etsi non velit malum secundum seipsum, magis tamen vult incidere in hoc malum, quam carere tali bono. — *Ibid.* ad 15.

Ad octavum dicendum, quod nec semper id, quod est per accidens, est ut in paucioribus, sed quandoque est semper aut ut in pluribus, sicut vadens ad forum emendi causa aut semper aut ut in pluribus invenit multitudinem hominum, quamvis hoc non intendat. Similiter adulter intendens bonum, cui semper conjungitur malum, semper incidit in malum. Quod autem accidit in hominibus, quod bonum sit ut in paucioribus, malum ut in pluribus, ex hoc contingit, quod pluribus modis contingit deviare a medio, quam medium tenere, ut dicitur in 2. *Ethic.* (c. 6, al. 5), et quia sensibilia bona sunt magis nota apud multos quam bona rationis. — *Ibid.* ad 17.

Vel dic, quod malum nunquam invenitur nisi in paucioribus, si referuntur effectus ad causas proprias, quod quidem in naturalibus patet; nam peccatum vel malum non accidit in actione naturæ nisi propter impedimentum superveniens illi causæ agenti, quod quidem non est nisi in paucioribus, ut sunt monstra in natura et alia hujusmodi. In voluntariis autem magis videtur malum esse ut in pluribus quantum ad agibilia, non quantum ad factibilia, in quantum ars non deficit nisi ut in paucioribus; imitatur enim naturam. In agibilibus autem, circa quæ sunt virtus et vitium, est duplex appetitus movens, scilicet rationalis et sensualis; et id, quod est bonum secundum unum appetitum, est malum secundum alterum; sicut prosequi delectabilia est bonum secundum appetitum sensibilem, qui sensualitas dicitur, quamvis sit malum secundum appetitum rationis. Et quia plures sequuntur sensus, quam rationem, ideo plures inveniuntur mali in hominibus quam boni; sed tamen sequens appetitum rationis in pluribus bene se habet, et non nisi in paucioribus male. — *de Pot.* q. 3, a. 6, ad 5.

Ad primum secundæ quæstionis dicendum, quod sicut causa dicit influxum ad esse causati, ita causare non est agere, sed influere; influit autem omnis causa suo modo: vel sustentando, ut contingit in materia, vel agendo sive formaliter sive finaliter sive efficienter, ut contingit in reliquis causis. — 5. *Metaphys.* l. 1; *Tabula Aurea* voce « agens » n. 27.

Ad secundum dicendum, quod quædam causæ sunt nobiliores his, quorum sunt causæ, scilicet efficiens, formalis et finalis; et ideo quod est in talibus causis, nobilius est in eis, quam in his, quorum sunt causæ. Sed materia est imper-

fectior eo, cujus est causa; et ideo aliquid est in materia minus nobiliter, quam sit in materiato; in materia enim est incomplete et in potentia, et in materiato est actu. — *de Verit.* q. 7, a. 7, ad 1; 1a, q. 4, a. 2, c.

Ad tertium dicendum, quod forma est simul cum effectu duratione, sed est prior natura; finis vero est primus in intentione, quo modo est causa, sed est postremus in executione. — *Tabula Aurea* voce « causa » n. 100 et voce « finis » n. 5.

Ad quartum dicendum, quod sicut dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 30; c. 3), ita efficiens est effectus finis, ut sub alia ratione sit etiam causa illius et prius illo; efficiens enim est prius secundum esse et posterius secundum rationem; est enim causa finis quantum ad esse, quia movendo perducit efficiens ad hoc, quod sit finis; finis autem est prius secundum rationem, sed est posterius secundum esse; est enim causa efficientis non quantum ad esse, sed quantum ad rationem causalitatis; nam efficiens est causa in quantum agit, non autem agit nisi causa finis, unde ex fine habet causalitatem. — 2. *Phys.* l. 5; 5. *Metaphys.* l. 2.

Ad quintum dicendum, quod non semper, sed multoties, ut inquit Philosophus l. c., tres causæ concurrunt in unam, ita quod causa formalis et finalis sint una secundum numerum. Et hoc intelligendum est de causa generationis finali, non autem de causa finali rei generatæ. Finis enim generationis hominis est forma humana; non tamen finis hominis est forma ejus, sed per formam suam convenit sibi operari ad finem. Sed causa movens est eadem secundum speciem utrique earum, et hoc præcipue in agentibus univocis, in quibus agens facit sibi simile secundum speciem, sicut homo generat hominem. In his enim forma generantis, quæ est principium generationis, est idem specie cum forma generati, quæ est finis generationis. In agentibus autem non univocis alia est ratio; in his enim ea, quæ fiunt, non possunt pertingere ad hoc, quod consequantur formam generantis secundum eandem rationem speciei, sed participant aliquam similitudinem ejus, secundum quod possunt, ut patet in iis, quæ generantur a sole. Unde non semper agens est idem specie cum forma, quæ est finis generationis, nec similiter omnis finis est forma. Materia vero neque est idem specie neque idem numero cum aliis causis, quia materia in quantum materia, est ens in potentia; agens vero est ens in actu, in quantum hujusmodi; forma vero vel finis est actus vel perfectio. — 2. *Phys.* l. 11.

Ad sextum dicendum, quod finis est oppositus tantum principio efficienti, ut dicit Philosophus (1. *Metaphys.* c. 3); nam efficiens est principium motus, finis autem est terminus motus. — 1. *Metaphys.* l. 4 (3); *Tabula Aurea* voce « causa » n. 51.

QUÆSTIO VIII

DE CAUSA MATERIALI.

Deinde considerandum est de causis in particulari, et *primo* de materia; *secundo* de forma; *tertio* de efficiente; *quarto* de fine.

CIRCA PRIMUM QUÆRITUR :

UTRUM CAUSALITAS MATERIÆ CONSISTAT IN RECEPTIONE ET SUSTENTATIONE FORMÆ.

ARTICULUS I

UTRUM CAUSALITAS MATERIÆ CONSISTAT IN RECEPTIONE ET SUSTENTATIONE FORMÆ.

Videtur quod causalitas materiæ non consistat in receptione et sustentatione formæ.

1. Anima enim rationalis, cum sit forma subsistens, non eget ulla sustentatione; sed materia exercet suam causalitatem erga animam rationalem : ergo causalitas materiæ non consistit in sustentatione formæ. — 1a, q. 75, a. 2, c.

2. Præterea, materia est pars compositi naturalis; est enim materia, sicut et forma, causa per se et principium ejus, quod fit secundum naturam, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 65; c. 7); sed omnis pars habet suam causalitatem respectu totius, cum omnes partes sint propter perfectionem totius : ergo causalitas materiæ non consistit in receptione et sustentatione formæ substantialis. — 1. *Phys.* l. 13 (12); *Opusc.* 31; 1a, q. 65, a. 2, c.

3. Præterea, unum principium non est ex alio, ut dicit Philosophus — (1. *Phys. text.* 42; c. 5); sed si materia haberet causalitatem respectu formæ, forma esset ex materia, et per consequens unum principium esset ex alio : ergo materia non habet causalitatem respectu formæ, et per consequens multo minus ejus

causalitas consistet in receptione et sustentatione formæ. — 1. *Phys.* l. 10 (9).

Sed contra est, quod materia est subjectum, ex quo fit aliquid, cum insit, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 82; c. 9); sed hoc facit materia, quatenus recipit et sustentat formam substantialem; nam species ejus, ad quod terminatur generatio, resultat ex unione formæ et materiæ, atque adeo ex receptione et sustentatione formæ in materia : ergo causalitas materiæ consistet in receptione et sustentatione formæ. — 1. *Phys.* l. 15. (14); *de Pot.* q. 3, a, 8, c.; 5. *Metaphys.* l. 2.

Respondeo dicendum, quod causalitas materiæ respectu formæ substantialis consistit in receptione et sustentatione illius. Cujus ratio est, quia materia prima est essentialiter potentia passiva seu receptiva; sed causalitas potentiæ passivæ vel receptivæ est recipere formam illamque receptam substentare *vel* secundum esse et informationem, quomodo recipit et sustentat formas substantiales materiales; *vel* secundum informationem tantum, quomodo recipit et sustentat animam rationalem : ergo dicendum est, quod causalitas materiæ consistit in receptione et sustentatione formæ. — 5. *Metaphys.* l. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod quia formæ substantiales sunt in duplici differentia, — nam *aliæ* sunt materiales, quæ per se subsistunt, et ideo indigent, quod in eo, cui communicantur, sit aliquid aliud, propter quod subsistentiam recipiant, et consequenter ab illo sustententur in esse; *aliæ* vero sunt spirituales, ut animæ rationales, quæ sunt subsistentes in suo esse et non indigent, ut ab eo, cui communicantur, subsistentiam recipiant et in esse simpliciter sustententur, licet requirant, quod sustententur secundum quid, quatenus nimirum sunt formæ hujus vel illius, habentes esse in hoc vel in illo, seu secundum informationem, non autem secundum esse; — propterea causalitas materiæ consistit in absoluta sustentatione, non autem in tali sustentatione. Nam formas materiales sustentat et secundum esse simpliciter, et secundum quod sunt formæ hujus vel illius, habentes esse in hoc vel in illo.

Ad secundum dicendum, quod materia habet quidem causalitatem circa compositum substantiale, cum sit hoc causatum et principiatum ab illa, ut dictum est (in arg.); sed hanc exercet mediante causalitate, quam habet respectu formæ. Nam species seu compositum, respectu cujus materia est pars, resultat ex unione materiæ et formæ seu ex eo, quod materia recipit et sustentat formam; et eatenus materia est in potentia ad compositum et est causa illius, quatenus est in potentia ad formam illamque recipit et sustentat. — *Opusc.* 31.

Ad tertium dicendum, quod licet materia sit causa formæ, non tamen unum principium est ex alio, ut dictum est (supra q. 2, a. 4).

QUÆSTIO IX

DE CAUSA FORMALI.

Deinde considerandum est de forma, quæ cum importet respectum causæ ejus, quod secundum illam formatur, *vel* per modum inhærentiæ, ut contingit in forma intrinseca, quæ simul cum materia constituit compositum; *vel* per modum imitationis, ut contingit in ideis vel exemplaribus, *primo* dicemus de forma intrinseca; *deinde* de extrinseca seu de idea.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR QUATUOR :

1. Utrum causalitas formæ consistat in informatione materiæ.
2. Utrum forma sit tota quidditas compositi.
3. Utrum forma sit nobilior composito.
4. Utrum forma substantialis sit immediatum principium actionis.

ARTICULUS I

UTRUM CAUSALITAS FORMÆ CONSISTAT IN INFORMATIONE MATERIÆ.

Videtur quod causalitas formæ non consistat in informatione materiæ.

1. *Vel* enim hæc informatio consistit in inhærentia formæ in materia, *vel* in relatione unionis cum materia, *vel* in actione aliqua circa materiam; sed nullum horum potest dici. — Non *primum*, quia quando plures formæ faciunt unum effectum formalem communem, in quo scilicet conveniunt, non possunt talem effectum facere per aliquid proprium illarum : omnes autem formæ substantiales informant materiam, non tamen omnes inhærent materiæ, sed solæ

formæ materiales; nam anima rationalis habet esse subsistens in materia : ergo. — Neque *secundum*, quia omnis relatio realis prædicamentalis fundata in actione consurgit posito fundamento seu actione et termino, ut dictum est (in Logica q. 13, a. 1); sed fundamentum relationis unionis est unitio seu actio unitiva, terminus vero unitionis est unum quid ex materia et forma seu compositum, quod nequit intelligi sine causalitate formæ respectu materiæ et contra, quia per hoc constituitur compositum, quod forma exercet suam causalitatem in materiam, et contra : ergo informatio non consistit in relatione unionis. — Neque etiam *tertium* dici potest, quia forma substantialis non est immediate activa, ut dicetur (infra a. 4) : ergo causalitas formæ non est informatio. — *Tabula Aurea* voce « forma » n. 4, 137, 166; *de Pot.* q. 3, a. 8, c.; 1a, q. 28, a. 1, c.; 3, *Sent.* dist. 5, q. 1, a. 1, sol. 1.

2. Præterea, forma substantialis, cum sit secundum quam formatur aliquid, sicut anima dicitur forma hominis, et proinde tamquam pars ordinatur ad illud sicut ad finem, habet causalitatem suam circa ipsum compositum, quod formatur per ipsam; sed materia, ut patet, non est ipsum compositum, sed pars illius, ejusque causa : ergo causalitas formæ non consistit in informatione materiæ. — *de Verit.* q. 3, a. 1; *Opusc.* 31; 3. c. *Gent.* c. 20; 1. *Phys.* l. 13 (12).

Sed contra est, quod materia est ens in potentia, et forma est ejus actus; sed causalitas actus consistit in actuatione potentiæ : ergo et causalitas formæ consistit in informatione materiæ. — 7. *Metaphys.* l. 2.

Respondeo dicendum, quod duplex est actus formæ; *primus*, et est informatio materiæ; et *secundus*, et est operatio, quæ tribuitur composito. Cum enim compositum constituatur per hoc, quod materia fit actu sub forma vel forma fit in materia; necesse est, quod prius uniatur forma cum materia, quam quod ex tali unione resultet compositum, et per consequens, quod causalitas formæ prius natura exerceatur in ordine ad materiam, quam ad compositum. Eatenus autem intelligitur causalitas formæ respectu materiæ, quatenus per unionem cum illa se illi forma formaliter communicat; hoc enim est informare materiam. Licet enim forma non agat in materiam, cui est unita, effective, quia nulla forma agit effective in subjectum, in quo est, ut patet in forma accidentali respectu subjecti, agit tamen formaliter, sicut et forma accidentalis, et sic exercet causalitatem in materiam, cum sit ejus actus, ut dictum est (in arg. *Sed contra*). Agere autem formaliter nihil est aliud, quam seipsam actu communicare, formando et actuando materiam, quæ fit actu sub ipsa; hoc autem est informare materiam. — *de Verit.* q. 27, a. 3, ad 25; 7. *Metaphys.* l. 2 et 7; *Tabula Aurea* voce « agens » n. 27 et voce « accidens » n. 61.

Ad primum ergo dicendum, quod quia forma, sicut et materia, est pars essentiæ rei ad differentiam efficientis et finis, quæ sunt causæ extrinsecæ, non exercet suam causalitatem per aliquid medium, sicut illam exercet efficiens per actionem, sed per seipsam; et ideo informatio in forma neque est actio, neque relatio neque inhærentia, sed est ipsamet entitas formæ per modum actus secundi considerata, sicut similiter causalitas materiæ ob eandem rationem est ipsa entitas materiæ per modum actus secundi. — 2. *Phys.* l. 5; 1a, q. 76, a. 7, c.; 2. *c. Gent.* c. 8.

Ad secundum dicendum, quod quia ex unione formæ cum materia resultat species, ideo forma causalitatem exercet respectu compositi per causalitatem, quam habet respectu materiæ; forma enim ut communicata materiæ est causa formalis in actu compositi. Ut enim inquit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 27; l. 6, c. 8), facere compositum est facere formam in materia vel materiam actu sub forma; sicut similiter eatenus materia est in potentia ad compositum et exercet causalitatem in illud, quatenus est in potentia ad formam et exercet suam causalitatem in illam. — *Opusc.* 30, c. 5 *Opusc.* 31; v. Capreolum in 3. *Sent.* dist. 5, q. 2 ad 3; 7. *Metaphys.* l. 7; *de Pot.* q. 3, a. 8, c.

ARTICULUS II

UTRUM FORMA SIT TOTA QUIDDITAS ET ESSENTIA COMPOSITI SUBSTANTIALIS.

Videtur quod forma substantialis sit tota quidditas et essentia compositi substantialis.

1. Dicit enim Philosophus (in *Prædicamentis* c. 6, al. 5 et 7. *Metaphys. text.* 48 et 50; l. 6, c. 13), quod species significat quale quid et non hoc aliquid; sed si species et consequenter quidditas significaret totum compositum ex materia et forma, significaret

hoc aliquid; nam vere compositum est hoc aliquid, ad differentiam universalis, quod significat quale quid : ergo quidditas et natura specifica non includit materiam, sed solam formam. — V. in Logica q. 3, a. 1, arg. 5.

2. Præterea, in his, quæ sunt composita ex materia et forma, differt suppositum a natura et quidditate, quia suppositum super hanc addit materiam individualem; sed præter materiam individualem nihil est aliud substantiale quam forma : ergo forma substantialis est tota quidditas et natura specifica. — *Quodl.* 2, a. 4, arg. 1.

3. Præterea, materia est principium individuationis et per consequens incommunicabilitatis, ut dicitur 7. *Metaphys. text.* 34; l. 6, c. 10; sed quidditas seu natura specifica est communicabilis pluribus : ergo natura specifica seu quidditas compositi solam formam includit. — *Opusc.* 30, c. 1 et 2; 7. *Metaphys.* l. 9; 8. *Metaphys.* l. 3; *Tabula Aurea* voce « forma » n. 19 et 23.

4. Præterea, tam late patet essentia, quam esse, quod est actus illius; sed esse provenit a sola forma tamquam a principio : ergo et essentia erit a sola forma. — 1. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1, c.

5. Præterea, natura compositi substantialis, puta hominis, leonis, dicitur forma; sed non ita diceretur, nisi forma esset tota natura et quidditas et essentia compositi substantialis : ergo. — 3. *Sent.* dist. 5, in exposit. textus.

6. Præterea, anima rationalis est forma substantialis hominis; sed anima rationalis est homo atque adeo tota quidditas et essentia hominis, *tum* quia est hoc aliquid et substantia quædam non universalis, sed particularis; *tum* quia ratione animæ rationalis Petrus v. g. est persona et homo; propter quod autem aliquid est tale, illud est magis tale; *tum* quia anima rationalis ab angelo, qui est sua quidditas et natura, tantum differt per unibilitatem, unibilitas autem non impedit rationem personæ. Nam id, quod potest fieri per divinam virtutem, non immutat aliquid de ratione rei; sicut quod Deus possit assumere Petrum, non aufert Petro rationem personæ; anima autem separata non unitur corpori nisi per resurrectionem, quæ non erit naturalis, sed per divinam virtutem : non ergo anima per unibilitatem rationem personæ et hominis amittit, et sic anima rationalis erit homo. — 1a, q. 75, a. 4; 3. *Sent.* dist. 5, q. 3, a. 2.

Sed contra est, quod Philosophus (7. *Metaphys. text.* 21; l. 6, c. 6) dicit, quod in his, quæ sunt per se, cujusmodi sunt substantiæ compositæ ex materia et forma, unum et idem est unumquodque et quodquid erat esse ejus : ergo quidditas compositi substantialis includit materiam et formam. — 7. *Metaphys.* l. 5.

Respondeo dicendum, quod circa substantiæ compositæ definitionem et essentiam seu naturam specificam et quidditatem, (hæc enim omnia idem significant,) duplex est opinio. *Quidam enim dicunt*, quod tota quidditas et essentia speciei et compositi substantialis est forma, ita ut tota essentia hominis sit anima; et propter hoc dicunt, quod eadem est secundum rem forma totius, quæ significatur nomine humanitatis, et forma partis, quæ significatur nomine animæ, sed differunt solum secundum rationem. Nam forma partis dicitur, secundum quod perficit materiam et facit eam esse in actu; forma autem totius, secundum quod totum compositum per eam in specie collocatur, et ex hoc volunt, quod nullæ partes materiæ ponantur in definitione indicante speciem, sed solum principia formalia speciei. Et hæc opinio videtur Averrois et quorundam sequentium illum; sed est contra intentionem Aristotelis et non videtur vera. Dicit enim Philosophus (6. *Metaphys. text.* 2; l. 5, c. 1), quod res naturales habent in sui definitione materiam sensibilem, et in hoc differunt a mathematicis; non autem potest dici, quod substantiæ definiantur per id, quod non sit de essentia earum ; substantiæ enim non habent definitionem ex additione, sed sola accidentia. Unde relinquitur, quod materia sensibilis sit pars quidditatis et essentiæ substantiarum naturalium non solum quantum ad individua, sed etiam quantum ad species ipsas; definitiones enim non dantur de individuis, sed de speciebus. — 7. *Metaphys.* l. 9.

Unde est *alia opinio*, quam sequitur Avicenna, et secundum hanc forma totius, quæ est ipsa quidditas speciei, differt a forma partis, sicut totum a parte; nam quidditas speciei est composita ex materia et forma, non tamen ex hac forma et ex hac materia individuali ; ex his enim componitur individuum ut Socrates et Callias. Et hæc est sententia Aristotelis (7. *Metaphys. text.* 21 ; l. 6, c. 6 et 8. *Metaphys. text.* 7 ; l. 7, c. 3), quæ confirmari sic potest. Quod enim *materia sola* non sit essentia et quidditas tota substantiæ naturalis, planum est, quia

res per suam essentiam cognoscibilis est et in specie ordinatur vel in genere; sed materia neque cognitionis principium est, nec secundum eam aliquid ad speciem vel ad genus determinatur, sed secundum id, quo aliquid actu est. Neque etiam *forma tantum* est tota essentia substantiæ compositæ, quia esse substantiæ compositæ non est tantum formæ nec tantum materiæ, sed ipsius compositi; essentia autem est, secundum quam res esse dicitur. Unde oportet, quod essentia et quidditas, qua res denominatur ens, non tantum sit forma, nec tantum materia, sed utrumque, quamvis hujusmodi esse suo modo sola forma sit causa. Relinquitur ergo, quod in rebus compositis ex materia et forma essentia, quidditas et natura non sit sola forma, sed et materia seu compositum ex utraque. — *Ibid.; Opusc.* 30, c. 2; 8. *Metaphys.* l. 3; *Quodl.* 2, a. 4; 4. *Sent.* dist. 44, q. 1, a. 1, sol. 2, ad. 2; 1a, q. 29, a. 2, ad 3 et q. 75, a. 4; *de Pot.* q. 9, a. 1, ad 6; 3. *Sent.* dist. 6, in divis. textus et dist. 5, q. 3, a. 2; 1. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1, c.

Ad primum ergo dicendum, quod species duobus modis sumi potest: *uno modo* pro natura, cui intellectus attribuit intentionem universalitatis, quo modo est quidditas et essentia rei compositæ; et hoc modo significat substantiam rei et prædicatur in quid et non in quale. *Alio modo* pro natura, ut subest intentioni universalitatis; et hoc modo significat quale quid, quia qualitatem seu uniformitatem rationis, per quam fit formaliter universalis, circa substantiam, quæ est proprie quid, determinat. — *Opusc.* 30, c. 2; v. in Logica q. 3, a. 1, ad 5.

Ad secundum dicendum, quod in substantiis compositis quidditas seu natura speciei non est tantum forma, sed est compositum ex materia et forma; et in his suppositum differt a natura, quod suppositum supra naturam specificam et quidditatem addit individuationem et esse et consequenter subsistere, quod est proprium existere substantiæ. — II. cit. in c., præsertim 1a, q. 29, a. 2, ad 3 et *Opusc.* 30, c. 2.

Ad tertium dicendum, quod principium individuationis non est materia in communi, quæ est pars quidditatis et essentiæ substantiæ compositæ, sed est materia signata, quæ est extra quidditatem et definitionem substantiæ compositæ. — *Opusc.* 30, c. 2; 7. *Metaphys.* l. 9; 8. *Metaphys.* l. 3.

Ad quartum dicendum, quod si aliquid consequitur aliqua plura convenientia ad invicem, non potest denominari aliquid secundum alterum illorum, quamvis etiam illud sit principium totius, sed per totum. Verbi gratia sapor consequitur calidum et humidum, prout aliquo modo conveniunt, et quamvis calor sit principium saporis sicut effectivum, non tamen aliquid denominatur sapidum a calore, sed a sapore, qui complectitur simul humidum et calidum aliquo modo convenientia. Similiter dico, quod cum esse consequatur compositionem materiæ et formæ, quamvis forma sit principium esse, non tamen denominatur aliquid ens a forma, sed a toto; et ideo essentia non dicit formam tantum, sed in compositis ex materia et forma dicit totum, et hoc etiam dicitur quidditas et natura rei. — 1. *Sent.* dist. 23, q. 1, a. 1, c.

Ad quintum dicendum, quod natura humana dicitur forma, non quia comprehendat principia solum formalia (comprehendit enim formam et materiam), sed per modum, quo quidditas compositi dicitur forma totius. — 3. *Sent.* dist. 5, in exposit. textus.

Ad sextum dicendum, quod anima rationalis neque est homo neque persona. Neque obstant in contrarium probationes allatæ; nam *primo* anima rationalis dicitur hoc aliquid per modum, quo esse subsistens est hoc aliquid, etiam si habeat naturam partis; sed ad rationem personæ exigitur ulterius, quod sit totum et completum. *Præterea*, licet anima rationalis dicatur substantia particularis, non tamen est persona, quia non quælibet substantia particularis est persona, sed quæ habet completam naturam speciei. Unde manus vel pes non potest dici persona, et similiter nec anima, cum sit pars speciei humanæ, cum hæc, sicut et persona, ex anima rationali et corpore subsistat. *Demum*, quia quamvis unio animæ separatæ ad carnem non possit fieri nisi per virtutem supernaturalem, tamen in ea est naturalis aptitudo ad hoc; et quod non possit unio compleri per virtutem naturalem, est ex defectu corporis, non ex defectu animæ. — 3. *Sent.* dist. 5, q. 3, a. 2; 1a, q. 75, a. 4.

ARTICULUS III

UTRUM FORMA SUBSTANTIALIS SIT NOBILIOR COMPOSITO.

Videtur quod forma substantialis sit nobilior et perfectior composito.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 7; l. 6, c. 3), quod si forma est prior et magis

ens quam materia, et eadem ratione erit quam compositum ex utrisque; ergo forma est perfectior et nobilior composito. — 7. *Metaphys.* l. 2.

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *Poster. text.* 5; c. 2), quod propter quod unumquodque est tale, ipsum magis est tale; sed propter formam compositum habet suam nobilitatem et perfectionem; nam est in actu et habet esse et speciem : ergo forma est nobilior composito. — 1. *Poster.* l. 6 (5); *Opusc.* 30, c. 1 et 2; 7. *Metaphys.* l. 2.

3. Præterea, simplicia sunt perfectiora compositis; nam omne, quod est melius, tribuendum est Deo; ipsi autem tribuitur, quod sit simplex, omni compositione carens; sed forma substantialis etiam materialis est simplex, cum non componatur ex quo est et quod est : ergo forma est perfectior quam compositum substantiale. — 1a, q. 3, a. 7, arg. 2; *Tabula Aurea* voce « forma » n. 18.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (7. *Metaphys. text.* 8; l. 6, c. 3) dicit, quod compositum est magis substantia quam forma, et hæc quam materia, quia solum compositum est separabile et hoc aliquid, quæ duo maxime conveniunt substantiæ; sed illud est perfectius, quod est magis substantia : ergo compositum est nobilius et perfectius quam forma. — 7. *Metaphys.* l. 2.

2. Præterea, forma substantialis est propter compositum, ut dictum est (supra a. 1, arg. 2), tamquam propter finem, cum sit illius pars, quæ est propter totum tamquam finem; sed in per se ordinatis ad finem, finis est nobilior et perfectior ordinatis ad finem : ergo compositum est nobilius et perfectius quam forma substantialis. — 2a 2æ, q. 152, a. 5, c.

Respondeo dicendum, quod compositum simpliciter est nobilius et perfectius forma substantiali. Et ratio est, quia perfectio bonitatis creatæ in pluribus invenitur; invenitur enim in utraque parte compositi (1a, q. 3, a. 7, ad 2; 3. c. *Gent.* c. 20). Et in *forma* quidem manifestum est; in *materia* vero probatur, quia cum sit a Deo causata, necesse est, quod aliquo modo sit ejus idea in Deo et per consequens, quod similitudinem ipsius utcunque recipiat. Quamvis enim secundum se considerata sit informis, inest tamen illi imitatio primæ formæ; nam præter esse perfectum et completum, quod habet in composito, habet in se proprium esse, licet debile et imperfectum, quod est imitatio primi entis et aliqua bonitas et perfectio. Nam eatenus aliquid bonum est et perfectum, quatenus habet esse; nam ipsum esse habet rationem boni; et ex triplici perfectione, quæ in qualibet re invenitur : secundum essentiam, secundum esse et secundum operationem, duæ priores materiæ conveniunt. Nam et est partialis quædam essentia, cum sit pars essentiæ totius compositi et definiri possit per genus et differentiam, quæ essentiam rei constituunt, et per immediatam productionem, per creationem scilicet habuit esse a Deo. — *de Verit.* q. 3, a. 5, c. et ad 1; 1. *Sent.* dist. 36, q. 2, a. 1, c. et a. 3, ad 2; *Tabula Aurea* voce « bonitas » n. 77 et 79, voce « perfectio » n. 16 et « materia » n. 9 et 10; 1. *Sent.* dist. 19, q. 3, a. 1, c.; 2. *Sent.* dist. 15, q. 3, a. 1, c.; 1a, q. 6, a. 3, c.

Unde manifestum est, quod compositum simpliciter est perfectius et nobilius quam forma substantialis; est tamen hæc secundum quid perfectior composito, *tum* quia est causa illius, omnis autem causa est potior suo effectu (nam effectus ut sic dependet a causa, non contra) ; *tum* quia in forma, ut dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 7; l. 6, c. 3), non est materia, est autem in composito; et ideo ratione illius compositum est posterius et minus nobile quam forma. — *Tabula Aurea* voce « causa » n. 87, 94, 99; 7. *Metaphys.* l. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod sensus Philosophi est, quod quia forma est prior natura, quia materia non fit ens actu nisi per formam, ob eandem rationem forma est prior composito ex utrisque, in quantum est in composito aliquid de materia. — 7. *Metaphys.* l. 2.

Ad secundum dicendum, quod compositum non habet totam quidditatem et essentiam a forma, sed partim ab illa, partim a materia, ut dictum est (a. 2 in c.) ; et ideo non est necesse ponere, quod sit forma simpliciter perfectior composito, sed tantum secundum quid, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod apud nos composita sunt perfectiora simplicibus, secus vero in Deo; et ratio est, quia ut dictum est, perfectio bonitatis creatæ non invenitur in uno simplici, sed in pluribus; sed perfectio divinæ bonitatis invenitur in uno simplici. — 1a, q. 3, a. 7, ad 2; 3. *c. Gent.* c. 20.

ARTICULUS IV

UTRUM FORMA SUBSTANTIALIS SIT IMMEDIATUM PRINCIPIUM ACTIONIS.

Videtur quod forma substantialis sit immediatum principium actionis.

1. Philosophus enim (2. *de Generat. text.* 54 et 55; c. 9) reprehendit eos, qui efficientiam formarum substantialium negabant asserentes, eam solum præstari per accidentia tamquam per instrumenta, his verbis : amplius autem et potentias corporibus attribuunt, propter quas generant admodum instrumentaliter, auferentes eam, quæ secundum speciem causam; ergo forma substantialis est immediatum principium actionis. — 2. *de Generat.* l. 9.

2. Præterea, idem est principium essendi et operandi; sed forma substantialis est immediatum principium essendi, quia secundum suam essentiam est forma, et quia inter materiam primam et formam substantialem, quæ est ejus actus, nihil est medium : ergo et erit immediatum principium operandi. — 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2, arg. 2; *Quæst. disp. de Anima* a. 12, arg. 10.

3. Præterea, materia prima est sua potentia; sed forma substantialis est nobilior quam materia; hæc enim est propter formam tamquam propter finem : ergo forma substantialis est sua potentia. — 1a, q. 77, a. 1, arg. 2; *Quæst. disp. de Anima* a. 12, arg. 12.

4. Præterea, forma substantialis est simplicior et virtuosior quam forma accidentalis. Cum enim agere sequatur ad esse in actu, potentior erit ad agendum actus perfectior quam imperfectior: perfectior autem actus est forma substantialis quam accidentalis; sed hæc est sua virtus et per consequens est immediatum principium actionis: ergo et illa erit sua virtus et potentia, et sic erit immediatum principium actionis, non quidem illius, qua disponitur materia, quia hoc fit per alterationem, ad quam sufficiunt formæ accidentales, sed ejus, qua forma substantialis introducitur in materiam. — 3. c. *Gent.* c. 69, n. 9; 1a, l. c., arg. 3; *Quæst. disp. de Anima* a. 12, arg. 9.

5. Præterea, nihil agit ultra suam speciem, quia effectus non potest esse nobilior causa; sed forma substantialis est nobilior accidentali : ergo forma accidentalis non potest esse principium actionis, qua producitur substantia, sed hoc erit forma substantialis. — 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a, 2, quæstiunc. 2, arg. 2; *de Pot.* q. 3, a. 8, arg. 13; 1a, q. 45, a. 8, arg. 2 et q. 67, a. 3, arg. 3 et q. 115, a. 1, arg. 2; 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 4, arg. 5 et dist. 18, q. 2, a. 3, ad 2.

6. Præterea, diversorum actuum sunt diversæ potentiæ; sed forma substantialis et accidentalis sunt diversi actus : ergo sicut accidens est principium producendi accidens, ita forma substantialis erit principium introducendi formam substantialem. — 1a, q. 54, a. 3, c. et q. 77, a. 3, c.; *de Spirit. Creat.* a. 11, c.

7. Præterea, omne generans debet esse simile generato; sed omne, quod simpliciter generatur, est substantia : ergo principium immediatum producendi substantiam debet esse substantia : hoc autem est forma substantialis, non autem accidentalis; nam hæc est accidens : ergo forma substantialis est immediatum principium actionis. — 4. *Sent.* dist. 12, q, 1, a. 2, quæstiunc. 2, arg. 1.

8. Præterea, subjectum est causa efficiens suarum passionum et potentiarum, ut dictum est (in Logica q. 6, a. 2); ergo forma substantialis, quæ constituit subjectum in suo esse substantiali, erit principium immediatum actionis.

9. Præterea, aqua calida semoto igne se restituit suæ pristinæ frigiditati; sed talis actionis immediatum principium nullum aliud est præter formam substantialem aquæ : ergo forma substantialis est immediatum principium actionis. — 4. *Sent.* dist. 47, q. 2, a. 2, sol. 2.

Sed contra est: 1. Quod Philosophus (*de Sensu et Sensibili* c. 4, a. 2) dicit, quod ignis ut ignis et terra ut terra nihil agere aut pati nata sunt, neque aliud quippiam, sed quatenus illis inest contrarietas, eatenus omnia agunt et patiuntur; contrarietas autem tantum est inter accidentia, quia substantiæ nihil est contrarium : ergo forma substantialis non est immediatum principium actionis. — *de Sensu et Sensibili* l. 10.

2. Præterea, semen decisum a generante est instrumentum separatum animalis, cujus virtute producit substantiam sibi similem, ubi non est animal ipsum per se præsens, ut dicit Philosophus (2. *de Anima text.* 10; c. 1); et calor naturalis est instrumentum animæ nutritivæ ad producendum carnem, ut dicit Philosophus, (*ibid. text.* 41; c. 4); sed virtus seminalis et calor naturalis sunt accidentia : ergo accidens est immediatum principium actionis, non autem forma substantialis. — 7. *Metaphys.* l. 8; 4.

Sent. dist. 12, q. 1, a. 2, quæstiunc. 2, arg. 1 et 2.

3. Prætere , lux solis generat ignem et animalia, ut sensu patet; non enim potest *ignem* generare sol per suam formam substantialem, quia, ut docet Philosophus (7. *Phys. text.* 10 et 11; c. 2, et 1. de *Generat. text.* 44 et 45; c. 6), approximatio agentis ad passum et contactus ejus omnino necessarius est ad agendum; neque *viventia* tum ob eandem rationem, tum quia cœlum est inanimatum; nullum autem inanimatum potest esse causa productiva viventis. Neque enim esse potest causa illorum univoca, cum corruptibile et incorruptibile differant genere, ut sæpe dictum est ex Philosopho; neque æquivoca, quia causa æquivoca est nobilior effectu; at nullum inanimatum est nobilius animato : ergo dicendum est, quod immediatum principium actionis productivæ non est forma substantialis, sed accidentalis. — 1a, q. 67, a. 3, ad 3; 2. *Sent.* dist. 13, a. 3, ad 7; 2. *de Cœlo* l. 10; 7. *Phys.* l. 3 et 4; 1. *de Generat.* l. 18.

4. Præterea, sicut se habet posse ad esse, ita se habet potentia ad essentiam; sed in nulla re creata verum est dicere, quod suum esse est suum posse : ergo in nulla re creata sua essentia est sua potentia, et ita nec in forma substantiali. — 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2, arg. 1 *Sed contra.*

5. Præterea, omne agens, quod agit per essentiam suam, est agens primum, ut dicit Avicenna (*de Intelligentia* c. 1). Cujus ratio est, quia omne secundum agens agit, in quantum participat aliquid, et ita agit per aliquid additum essentiæ; sed forma substantialis non est gens primum : ergo non est agens per suam essentiam, sed per suam potentiam : ergo sua potentia non est sua essentia. — *Ibid.* arg. 2 *Sed contra.*

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere, quod forma substantialis est quidem primum principium actionis, quia est natura, ut inquit Philosophus (2. *Phys. text.* 2 et 3; c. 1), quæ est primum principium motus et quietis; et quia quælibet res secundum illud sortitur speciem, quod est propriæ operationis principium primum; sortitur autem unumquodque speciem per propriam formam substantialem, quare hæc debet esse primum principium operationis; — non tamen est proximum et immediatum principium illius, sed hoc est forma accidentalis. — *de Malo* q. 4, a. 4, ad 3; *Quæst. disp. de Anima* a. 12, c.; 1a, q. 77, a. 1, c.

Quod multipliciter potest apparere, et *primo* quidem, quia forma, in quantum est forma, non dicit causam activam; nam actio est ut in exeundo ab agente; sed forma, in quantum hujusmodi, habet esse in perficiendo illud, in quo est, et quiescendo in ipso; et ideo forma non est principium agendi nisi mediante virtute. Et in quibusdam quidem ipsa forma est virtus, sed non secundum rationem formæ; in quibusdam autem virtus est aliud a forma substantiali rei, sicut videmus in omnibus corporalibus, a quibus non progrediuntur actiones nisi mediantibus aliquibus suis qualitatibus. (*de Verit.* q. 2, a. 14, c.) — *Secundo*, quia secundum diversitatem actuum oportet esse diversitatem propriarum potentiarum, quia unusquisque actus proprius respondet propriæ potentiæ; operatio autem et esse in qualibet creatura sunt actus omnino diversi, ita ut nullius creaturæ esse sit sua operatio: ergo et forma substantialis et potentia operativa, quæ sunt propriæ potentiæ illorum actuum, erunt plane diversæ. — 1a, q. 54, a. 3, c.; *de Spirit. Creat.* a. 11, c.

Tertio, quia unumquodque agit, secundum quod est actu illud, quod agit; ignis enim non calefacit, in quantum est lucidus actu, sed in quantum est actu calidus; et exinde est, quod omne agens agit sibi simile. Unde oportet, quod ex eo, quod agit, consideretur principium, quo agit; oportet enim utrumque esse conforme; unde in 2. *Phys.* (*text.* 70; c. 7) dicitur, quod forma et generans sunt idem specie. Cum ergo id, quod agitur, non pertineat ad esse substantiale rei, impossibile est, quod principium, quo agit, sit aliquid de essentia rei. — Et hoc manifeste apparet in agentibus naturalibus. Quia enim agens naturale in generatione agit transmutando materiam ad formam — quod quidem fit, secundum quod materia primo disponitur ad formam, et tandem consequitur formam, secundum quod generatio est terminus alterationis — necesse est, quod ex parte agentis id, quod immediate agit, sit forma accidentalis correspondens dispositioni materiæ; oportet tamen, ut forma accidentalis agat in virtute formæ substantialis quasi instrumentum ejus; alias non induceret agendo formam substantialem. Et propter hoc in elementis non apparent aliqua principia actionum nisi qualitates activæ et passivæ, quæ tamen agunt in virtute formarum substantialium; et propter hoc earum actio non

solum terminatur ad dispositiones accidentales, sed etiam ad formas substantiales; nam et in artificialibus actio instrumenti terminatur ad formam intentam ab artifice. — *Quæst. disp. de Anima* a. 12, c.

Similiter et potentiæ animæ, quia non dicuntur directe per respectum ad aliquid substantiale, sed ad aliquid accidentale, non sunt substantiæ, sed accidentia. Intelligens enim et sentiens actu non est esse substantiale, sed accidentale, ad quod ordinatur intellectus et sensus; et similiter esse magnum vel parvum, ad quod ordinatur vis augmentativa. Generativa vero potentia et nutritiva ordinantur quidem ad substantiam producendam vel conservandam, sed per transmutationem materiæ. Unde talis actio, sicut et aliorum agentium naturalium, fit a substantia mediante principio accidentali, et per consequens nulla forma substantialis est immediatum principium actionis, sed illam operatur mediante proprio accidente, atque adeo mediante qualitate, quæ, licet sit activa, non tamen agit solum in virtute propria producendo scilicet accidens, sed etiam in virtute formæ substantialis, cujus est instrumentum. Et ideo ejus actio non solum terminatur ad formam accidentalem, sed etiam ad substantialem, propter quod generatio est terminus alterationis; hujusmodi autem virtutem instrumentalem recipit qualitas eo ipso, quod a principiis essentialibus formæ substantialis causatur. Quando vero agens directe et immediate sua actione producit substantiam, sicut est Deus, qui creando producit rerum substantias, hujusmodi agens agit per suam essentiam, et sic non est in eo aliud virtus vel potentia activa et ejus essentia. — *Ibid.*; 4. *Sent.* dist, 12, q. 1, a. 2, sol. 2; 7. *Metaphys.* l. 8.

Confirmari potest hæc ratio ex divisione entis in actum et potentiam. Cum enim hæc dividant ens et quodlibet genus entis, oportet quod ad idem genus referatur actus et potentia, et ideo si actus non est in genere substantiæ, potentia quæ dicitur ad illum actum tamquam immediatum principium illius, non potest esse in genere substantiæ; operatio autem cujuslibet agentis creati non est in genere substantiæ, sed hoc est in solo Deo; quare et in illo solo substantia erit immediatum principium actionis, non autem in ullo agente creato. — *Quæst. disp. de Anima* a. 12, c.; 1a, q. 77, a. 1, c.

Ad primum dicendum, quod Philosophus loco citato non reprehendit asserentes, efficientiam solum præstari per accidentia et negantes illam formis substantialibus, sed reprehendit eos, qui negabant genus causæ formalis et efficientiam tribuebant causæ materiali mediantibus accidentibus, ut patet ex contextu. — 2. *de Generat.* l. 9.

Ad secundum dicendum, quod forma substantialis est etiam principium operandi, sed mediante virtute; est enim principium primum, sed non proximum. Operantur enim qualitates propriæ formarum substantialium virtute illarum, sicut et qualitates elementorum in virtute formarum substantialium ipsorum elementorum; est autem forma substantialis immediatum principium essendi, quia esse non est accidens. — 1. *Sent.* dist. 3, q. 4, a. 2, ad 2; *Quæst. disp. de Anima* a. 12, ad 10.

Ad tertium dicendum, quod actus, ad quem est in potentia materia prima, est substantialis forma; et ideo potentia materiæ non est aliud quam ejus essentia. — 1a, q. 77, a. 1, ad 2; *Quæst. disp. de Anima* a. 12, ad 12.

Ad quartum dicendum, quod actio est compositi sicut et esse; existentis enim est agere. Compositum autem per formam substantialem habet esse substantialiter; per virtutem autem, quæ consequitur formam substantialem, operatur; unde sic se habet forma accidentalis activa ad formam substantialem agentis ut calor ad formam ignis, et sicut se habet potentia animæ ad animam. — 1a, q. 77, a. 1, ad 3.

Vel dic, quod introductio formæ substantialis fit a qualitatibus activis agentibus instrumentaliter in virtute formæ substantialis. Nam illæ sicut causantur a forma substantiali, quæ simul cum materia est ratio propriorum accidentium, ita agunt ad introductionem formæ substantialis in virtute illius. Quod autem agit in virtute alterius, producit effectum similem non sibi tantum, sed magis ei, in cujus virtute agit, et causa actionis magis est id, cujus virtute agitur, quam illud, quod agit; sicut principale agens magis agit quam instrumentum.

Ad quintum dicendum, quod propria virtute nihil agit ultra suam speciem; sed virtute alterius, cujus est instrumentum, potest agere ultra suam speciem. Sic enim serra agit ad formam scamni, et calor naturalis, in quantum est instrumentum animæ, agit ad generationem carnis, et quæcunque forma accidentalis ut instrumentum formæ substantialis agit ad productionem formæ substantialis. Ad accidens

autem agit propria virtute; non enim est contra rationem accidentis, quod excedat suum subjectum in agendo, sed quod excedat in essendo; nisi forsan quis imaginetur, idem accidens numero defluere ab agente in patiens, sicut ponebat Democritus, fieri actionem per defluxum atomorum. — 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 2, sol. 2, ad 2; 2. *Sent.* dist. 18, q. 2, a. 3, ad 3 et dist. 1, q. 1, a. 4, ad 5; 1a, q. 67, a. 3, ad 3 et q. 115, a. 1, ad 5.

Unde ex actione qualitatum elementarium atque adeo accidentium dupliciter sequitur aliquid : *uno modo* ex ipsis secundum se, et sic ex actione illarum nulla forma substantialis sequitur, quia alioqui sequeretur, quod formæ substantiales ex necessitate inducerentur, ut Empedocles dixit; sed tantum sequitur forma accidentalis ut sapor, odor, durum, molle et aliæ similes qualitates. Sic enim calor propria virtute producit calorem, et sic de reliquis. *Alio* autem *modo* sequitur aliquid ex eis sicut ex instrumentis, ut dicit Philosophus (2. *de Anima text.* 40 et 41; c. 4), quod ignis in motu augmenti est sicut instrumentum regulatum, sed principaliter agens et regulans est virtus animæ dirigens in determinatam quantitatem. Et similiter ex actionibus qualitatum activarum consequitur anima et forma quælibet substantialis, secundum quod in eis ut instrumentis manet virtus animæ vel alterius formæ substantialis et ipsius cœli. Et ideo non oportet, cum non agant in virtute sua tantum, quod ex actionibus earum nihil sequatur ultra earum speciem, quia ex motu instrumenti sequitur effectus secundum rationem principalis agentis. — 2. *Sent.* dist. 18, q. 2, a. 3, ad 2; 1a, q. 115, a. 1, ad 5; 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 2, sol. 2; 7. *Metaphys.* l, 8; *Quæst. disp. de Anima* a. 12; v. respons. ad superiora argum.

Ad sextum dicendum, quod quia forma accidentalis et substantialis sunt subordinatæ, (unde per eundem motum acquiruntur; generatio enim est terminus alterationis, per quam acquiritur forma accidentalis) propterea per idem principium proximum producuntur; sed forma accidentalis in virtute propria illius, forma vero substantialis in virtute alterius, ut dictum est. — 1a, q. 115, a. 1, ad 5.

Ad septimum dicendum, quod generatum non debet assimilari instrumento, sed principali agenti, ut dicit Commentator (12. *Metaphys. text.* 13), quia instrumentum non agit virtute sua, sed alterius, et illi assimilat, non sibi; forma vero accidentalis, quæ est immediatum principium omnis actionis, agit ut instrumentum substantiæ atque adeo in virtute illius. — 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 2, sol. 2, ad 1.

Ad octavum dicendum, quod quia forma accidentalis agit in virtute formæ substantialis, necesse est ad hoc, ut ei competat vis agendi ex virtute illius, ut ab illa immediate derivetur; nam hanc virtutem instrumentalem recipit eo ipso, quod a principiis essentialibus formæ substantialis causatur. — Verum quia talis virtus non causatur a forma substantiali per actionem propriam, sed per improp iam, quæ dicitur naturalis consequentia vel resultantia (actio enim proprie dicta est conjuncta cum transmutatione, et cum sit actualitas virtutis, supponit formam substantialem, per quam res constituitur in esse substantiali, et virtutem agendi, quæ non competit formæ substantiali secundum suam essentiam ut sic, ut dictum est); — propterea forma substantialis non dicitur esse immediatum principium actionis absolute sumptæ, quando ex illa resultat forma accidentalis, quæ est ejus passio; nam cum hæc nata sit simul esse cum illa, advenit illi sine ejus transmutatione. — *de Sensu et Sensibili* l. 10; 4. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 2, sol. 2; 1a, q. 77, a. 6, ad 3 et a. 7, ad 1 et a. 1, c. et q. 54, a. 1, c. et q. 5, a. 4, c.

Ad nonum dicendum, quod reductio aquæ ad pristinam frigiditatem non est per aliquam transmutationem, sed per naturalem quandam resultantiam, sicut ex uno naturaliter resultat aliud, ut ex luce color. Unde sicut frigus, quando primo cœpit esse, fluxit ex essentia aquæ, cum qua simul esse natum est tamquam effectus talis formæ substantialis, ita quando secundo recipit esse, denuo idem specie refluit ex forma; sicut si color, qui fluxit ex luce, corrumperetur, iterum ex illo flueret; et ita aqua vi suæ speciei recuperat suam frigiditatem per violentam actionem ignis amissam. Sicut similiter, quia anima secundum suam essentiam est origo suarum potentiarum, et forma substantialis est origo suarum proprietatum, si anima vel forma substantialis a suo composito per divinam potentiam separaretur, in illa separata maneret efficacia iterum influendi potentias sensitivas vel proprietates toti composito, si iterum illi uniretur, quia hæc efficacia non est quid superadditum essentiæ animæ vel formæ substantiali; nam utraque est secundum suam essentiam origo suarum potentiarum et proprietatum. — 1a, q. 77, a. 6, ad 3 et a. 7, ad 1; 4. *Sent.* dist. 47, q. 2, a. 2,

sol. 2 et dist. 44, q. 3, a. 3, sol. 1; v. infra 2am 2æ, q. 45, a. 6, ad 3.

QUÆSTIO X

DE CAUSA EXEMPLARI SEU DE IDEA.

Deinde considerandum est de causa exemplari seu de idea.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR QUATUOR :

1. Utrum necesse sit ponere ideam.
2. Utrum recte definiatur idea, quod sit forma extra rem, quam effectus imitatur, ex intentione agentis determinantis sibi finem.
3. Utrum idea sit terminus intrinsecus cognitionis practicæ seu verbum practicum, an vero sit res ipsa facienda ut ab intellectu cognita.
4. Utrum idea reducatur ad causam formalem vel finalem vel ad causam efficientem.

ARTICULUS I

UTRUM NECESSE SIT PONERE IDEAS.

Videtur quod non sit necessarium ponere ideas.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Metaphys. text.* 32; c. 9), quod dicere exemplaria esse vaniloquium est et poeticas metaphoras dicere; sed ideas exemplaria dicimus : ergo vanum est ponere ideas. — 1. *Sent.* dist. 36, q. 2, a. 1, arg. 1.

2. Præterea, perfectius est agens, quod non eget in sua actione ad exemplar respicere, quam quod exemplari indiget; sed agens intellectuale est inter omni agentia perfectissimum : ergo non est illi opus ideis, ad quas respiciat, ut ibidem subdit Philosophus. — *Ibid.* arg. 2.

3. Præterea, perfectius est scire res per suam essentiam quam per suam similitudinem; sed agens intellectuale perfecte cognoscit res : ergo scit eas per essentiam et non per ideas, et proinde non sunt hæ necessariæ. — *Ibid.* arg. 3; *de Verit.* q. 3, a. 1, arg. 1.

4. Præterea, si idea est necessaria, maxime ut sit principium cognoscendi et operandi; sed nullum agens artificiale indiget idea tamquam principio cognoscendi et faciendi opus artificiatum. Non quidem agens *increatum*, *tum quia* essentia divina est illi sufficiens principium cognoscendi et operandi omnia; *tum quia* Deus eodem modo cognoscit se et alia; alioqui ejus scientia multiplex esset et divisibilis; seipsum autem non cognoscit per ideam; quare nec alia cognoscet per ideam. Neque agens artificiale *creatum, tum quia* principium factivum operis artificiati est, inquit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 23; l. 6, c. 7), prima substantia; *tum quia* ars est sufficiens principium productivum operis artificiati, ut docet Philosophus (5. *Metaphys. text.* 2; l 4, c. 2. et 7. *Metaphys.* l. c.) : ergo non est necesse ponere ideas. — *de Verit.* l. c., arg. 8 et 11; 1a, q. 15, a. 1, arg. 3; 7. *Metaphys.* l. 6; 5. *Metaphys.* l. 2.

Sed contra est: 1. quod Philosophus 7. *Metaphys.* l. c. dicit, in artificialibus domum externam fieri a domo in anima et similiter sanitatem ad extra a sanitate, quæ est forma in anima, sed hæc domus vel sanitas, quæ est forma in anima, nihil aliud est quam idea. — 7. *Metaphys.* l. 6; 1a, q. 15, a. 1, c.

2. Præterea, dicit D. Augustinus (*Libro LXXXIII Quæstionum* q. 46; Migne PP. L. t. 40 c. 29 et 30), quod qui negat ideas esse, negat in divinis Filium esse, quod est hæreticum; et ibidem dicit, quod tanta vis in ideis constituitur, ut nisi his intellectis sapiens esse nemo possit. — 1a, q. 15, a. 1, *Sed contra;* 1. *Sent.* dist. 36, q. 2, a. 1, arg. 1 *Sed contra.*

3. Præterea, omne agens per intellectum habet rationem sui operis apud se, nisi ignoret, quid agat; sed datur agens intellectuale tam creatum quam increatum non ignorans, quid agat : ergo necesse est in utroque agente dari ideas. — *de Verit.* q. 3, a. 1, arg. 2 *Sed contra.*

4. Præterea, in omni productione sive naturali sive artificiali effectus determinatam formam consequitur; sed hæc determinatio in productione artificiali oritur ab exemplari vel idea. Artifex enim producit determinatam formam in materia propter exemplar, ad quod inspicit, sive illud sit exemplar, ad quod extra intuetur, sive sit exemplar interius mente conceptum : ergo necesse est in agente intellectuali creato dari ideas; ergo et in increato, quia cum ea, quæ naturaliter fiunt, determinatas formas consequantur, oportet, quod hæc formarum determinatio reducatur, sicut in primum principium, in divinam sapientiam, quæ ordinem universi excogitavit, qui in rerum distinctione consistit, et per consequens, quod in divina sapientia sint rationes omnium rerum, quæ ideæ nuncupantur. — 1a, q. 44, a. 3, c.

Respondeo dicendum, quod necesse est ponere in mente intellectualis agentis tam creati quam increati ideas. Idea enim græce, latine forma dicitur ; unde per ideas intelliguntur formæ aliarum rerum, præter ipsas res existentes. Forma autem alicujus rei præter ipsam existens ad duo esse potest : *vel* ut sit exemplar ejus, cujus dicitur forma; *vel* ut sit principium cognitionis ipsius, secundum quod formæ cognoscibilium dicuntur esse in cognoscente. Et quantum ad utrumque necesse est ponere ideas, quod sic patet. In omnibus enim, quæ non a casu generantur, necesse est formam esse finem generationis cujuscunque ; agens autem non ageret propter formam, nisi in quantum similitudo formæ esset in ipso. Quod quidem contingit dupliciter : in quibusdam enim agentibus præexistit forma rei fiendæ secundum esse naturale, sicut in his, quæ agunt per naturam; sicut homo generat hominem, et ignis ignem. In quibusdam vero secundum esse intelligibile, ut in iis, quæ agunt per intellectum; sicut similitudo domus præexistit in mente ædificatoris, et hæc potest dici idea domus, quia artifex intendit domum assimilare formæ, quam mente concepit. Quia ergo plurimi sunt effectus, qui non sunt a casu facti, sed sunt facti ab agente intellectuali creato, et similiter quia mundus non est casu factus a Deo per intellectum agente, necesse est, quod in mente utriusque agentis intellectualis, increati scilicet et creati, sit forma, ad similitudinem cujus utrumque agens suum effectum operetur, quam formam appellamus ideam. — 1a, q. 15, a. 1, c.

Hoc tamen interest inter formam exemplarem existentem in mente divina et in mente artificis creati, quod creatus artifex agit ex præsupposita materia; unde formæ exemplares, quæ sunt in mente illius, non sunt factivæ materiæ, quæ est individuationis principium, sed tantum formæ, a qua est species artificiati; et ideo hujus formæ exemplares non respiciunt directe artificiatum quantum ad individuum, sed quantum ad speciem solum. Formæ autem exemplares intellectus divini sunt factivæ totius rei, et quantum ad formam et quantum ad materiam, et ideo respiciunt creaturam non solum quantum ad naturam speciei, sed etiam quantum ad singularitatem individui, per prius tamen quantum ad naturam speciei; quod ex hoc patet. — *Quodl.* 8, a. 2, c.

Exemplar enim est, ad cujus imitationem fit aliquid; unde ad rationem exemplaris requiritur, quod ipsa assimilatio operis ad exemplar sit intenta ab agente; alias assimilatio casu accideret et non secundum viam exemplaritatis. Sic ergo in ratione exemplaris includitur intentio gentis. Ad hoc ergo per prius exemplar respicit, quod agens primo intendit in opere; agens autem quilibet principaliter intendit in opere id, quod perfectius est; natura autem speciei est quid perfectissimum in unoquoque individuo. Per ipsam enim duplex imperfectio perficitur : imperfectio materiæ, quæ est singularitatis principium; quæ cum sit in potentia ad formam speciei, perficitur, quando naturam speciei consequitur; et imperfectio formæ generalis, quæ se habet ad differentias specificas in potentia ut materia ad formam. Unde species specialissima est primo in intentione naturæ, ut patet per Avicennam in principio suæ Metaphysicæ; non enim natura intendit principaliter generare Socratem; alias destructo Socrate ordo et intentio naturæ periret; intendit autem in Socrate generare hominem. Similiter non intendit principaliter generare animal; alioquin quiesceret ejus actio, quando ad naturam animalis perduxisset, cum tamen in individuo generato prius compareat natura animalis quam hominis, ut patet in 2. *de Generat. Animal.* (c. 3, a. 1); non autem prius est homo quam hic homo. Unde exemplar, quod est in mente divina, primo naturam respicit in qualibet creatura. — *Ibid.*

Ad primum ergo dicendum, quod sicut dicit Commentator in 12. *Metaphys. text. 4*, Plato et alii antiqui philosophi quasi ab ipsa veritate coacti tendebant in illud, quod postmodum Aristoteles expressit, quamvis non pervenerint in ipsum. Et ideo Plato ponens ideas ad hoc tendebat, secundum quod et Aristoteles posuit, scilicet eas esse in intellectu divino; unde hoc improbare Philosophus non intendit, sed secundum modum,quo Plato posuit, formas naturales per se existentes sine materia esse. — 1. *Sent.* 36, q. 2, a. 1, ad 1.

Ad secundum dicendum, quod agens intellectuale creatum, quia est imperfectum, cognoscit per ideam acceptam a rebus, et ideo eget respicere in exemplar, quod non est sua essentia; at intellectus divinus, quia est infinite perfectus, non cognoscit per ideam acceptam a rebus, sed per essentiam suam, quæ est similitudo omnium rerum. — *de Verit.* q. 3, 1, ad 6; 1. *Sent.* 1. c. ad 2; 1a, q. 15, a. 1, ad 3.

Ad tertium dicendum, quod res cognosci non possunt per suam essentiam ab aliquo intellectu,

nisi per essentiam in intellectu existant, qualiter res ad extra non sunt in ullo intellectu ; unde nullus intellectus cognoscit res ad extra per earum essentias, sed vel per suam, si sit intellectus divinus, quia per illam perfectius repræsentantur; vel per formam mente conceptam, si sit intellectus creatus. — 1. *Sent.* dist. 36, q. 2, a. 1, ad 3; Hannibaldus ibid. ad 2; 1a, q. 15, a. 1, c.

Ad quartum dicendum, quod necesse est ponere ideas tam in intellectu increato quam in creato, ut dictum est. Neque obstant rationes allatæ in objectione. Non enim *prima*, quia cum Deus secundum suam essentiam sit similitudo omnium rerum, idea in Deo nihil aliud est quam ejus essentia (1a, q. 15, a. 1, ad 3). Sicut enim Deus, quia non potest non esse, non indiget essentia, quæ sit aliud quam suum esse, ita quia non potest deficere in cognoscendo vel operando, hoc non indiget alia regula a seipso; sed propter non potest deficere, quia ipse est sui ipsius regula, sicut propter hoc non potest non esse, quia sua essentia est suum esse. (*de Verit.* q. 3, a. 1, ad 8) — Neque *secunda*, quia licet Deus per essentiam suam se et alia cognoscat, tamen essentia sua est principium operativum aliorum, non autem sui ipsius, et ideo habet rationem ideæ, secundum quod ad alia comparatur, non autem secundum quod comparatur ad ipsum Deum (1a, l. c. ad 2); præterquam quod Deus eodem modo cognoscit se et alia, si accipiatur modus cognitionis ex parte cognoscentis, non autem si accipiatur ex parte rei cognitæ, quia creatura, quæ a Deo cognoscitur, non est idem secundum rem cum eo ; unde nulla multiplicitas in ejus essentia sequitur (*de Verit.* l. c. ad 11). — Neque *tertia*, quia Philosophus nomine substantiæ primæ intelligit formam in mente artificis, quæ dicitur prima substantia, quia est prima forma productiva formæ existentis in materia (7. *Metaphys.* l. 6). — Neque *quarta*, quia præter artem eget agens artificiale forma aliqua, ad cujus similitudinem et imitationem aliquid efficiat ipsamque respiciat, dum operatur, quæ non competunt arti, sed ideæ, ut per se patet; præterquam quod ars est una et est principium, quo agens intellectuale intelligit; at idea est, quod intelligitur, et sub eadem arte sunt plures ideæ. — *de Verit.* q. 3, a. 1 et 2, c. et ad 9; 1a, q. 15, a. 2 et q. 44, a. 3, c.

ARTICULUS II

UTRUM RECTE DEFINIATUR IDEA, QUOD SIT FORMA EXTRA REM, QUAM ALIQUID IMITATUR EX INTENTIONE AGENTIS DETERMINANTIS SIBI FINEM.

Videtur quod non recte definiatur idea, quod sit forma extra rem, quam aliquid imitatur ex intentione agentis determinantis sibi finem.

1. Quia forma importat respectum causæ ejus, quod secundum eam formatur; sed forma non informat nisi per modum inhærentiæ; nam informat, ut dictum est (supra q. 9, a. 1, c.), communicando se ipsam : ergo idea non est forma extra rem. — *de Verit.* q. 3, a. 3, c.

2. Præterea, de ratione imitationis duo sunt : illud, in quo est imitatio, et illa, quæ se imitantur; illud autem, respectu cujus est imitatio, est aliqua qualitas vel forma per modum qualitatis significata; unde de ratione imitationis est similitudo. Sed inter res ad extra et res existentes in intellectu agentis intellectualis sive increati sive creati non est ulla similitudo, quia creaturæ longe distant a divina similitudine; et quia similia sunt, quorum est eadem qualitas; at inter illas res non est eadem qualitas, sed est diversitas, cum prædicamento differant : ergo idea non est forma, quam aliquid imitatur. — 1. *Sent.* dist. 28, q. 2, a. 1, c.; *de Verit.* q. 3, a. 1, arg. 9; 1a, q. 44, a. 3, arg. 1.

3. Præterea, idea non est forma realis, sed intelligibilis; non enim est forma artificialis vel materialis habens esse in actu, secundum quod est in materia, sed est habens esse in potentia activa, secundum quod est in mente artificis vel Dei; sed forma intelligibilis non est forma, quam aliquid imitetur seu ad cujus similitudinem aliquid fiat; nam potius ipsa imitatur formam ad extra, cum ab illa causetur : ergo idea non est forma, quam aliquid imitatur. — *Quodl.* 5, a. 9, c. et ad 1; 1. *Sent.* dist. 36, q. 2, a. 1, c.

4. Præterea, omnis artifex per ideam operatur effectum suum; sed plerumque pictores faciunt imaginem alicujus, de quo non intendunt : ergo idea non est forma, quam aliquid imitatur ex intentione agentis. — *de Verit.* q. 3, a. 1, c.

5. Præterea, definitum non debet poni in definitione, nam bis poneretur; sed idea habet rationem finis; est enim forma, ad quam aliquid formatur, ly *ad* autem importat respectum ad finem. Præterea ab illa sumit aliquando agens formam, qua agit; ergo frustra ponitur in definitione ideæ, quod sit forma, quam aliquid

imitatur ex intentione agentis sibi determinantis finem. — *Ibid.*

Sed contra est : 1. quod id est ratio ideæ, in quo conveniunt tam forma artis in mente artificis existens, quam forma extra artificem existens, quam sibi pictor proponit ad exprimendum; nam utraque habet rationem exemplaris et ideæ; sed utraque in eo convenit, quod sit forma extra rem, ad cujus imitationem agens intellectuale aliquid facit, ex intentione sibi finem determinans : ergo hæc est ratio ideæ. — *Ibid.*

2. Præterea, idea pertinet ad cognitionem practicam; sed eatenus ad talem cognitionem pertinet, quatenus est forma concepta et intellecta ab agente, ut ad ejus similitudinem opus exterius producat ; sicut ædificator in mente sua præconcipit formam domus, ad cujus imitationem et similitudinem intendit producere formam domus in materia. — *Quodl.* 4, a. 1, c.

Respondeo dicendum, quod si attendamus proprietatem vocabuli, idea nihil est aliud quam forma vel species. Forma autem alicujus rei potest dici tripliciter : *uno modo*, a qua formatur res; sicut a forma agentis procedit formatio effectus. Sed quia non est de necessitate actionis, ut effectus pertingant ad completam rationem formæ agentis, cum frequenter deficiant, maxime in causis æquivocis, ideo forma, a qua formatur aliquid, non dicitur esse idea vel forma. *Alio modo* dicitur forma alicujus, secundum quam aliquid formatur, sicut anima est forma hominis et figura statuæ est forma cupri. Et quamvis forma, quæ est pars compositi, vere dicatur esse illius forma, non tamen consuevit dici ejus idea, quia videtur hoc nomen *idea* significare formam separatam ab eo, cujus est forma. *Tertio modo* dicitur forma alicujus illud, ad quod aliquid formatur. Et hæc est forma exemplaris, ad cujus similitudinem aliquid constituitur, et in hac significatione consuetum est nomen ideæ accipi, ut idea idem sit quod forma, quam aliquid imitatur. — *de Verit.* q. 3, a. 1, c.

Sed notandum, quod aliquid potest imitari formam aliquam dupliciter : *uno modo* ex intentione agentis, sicut pictura ad hoc fit a pictore, ut imitetur aliquem, cujus figura depingitur. *Aliquando* autem prædicta imitatio per accidens est et præter intentionem et a casu, sicut frequenter pictores faciunt imaginem alicujus, de quo non intendunt. Quod autem imitatur aliquam formam a casu, non dicitur ad illam formari, quia ly *ad* videtur importare ordinem ad finem; unde cum forma exemplaris vel idea sit, ad quam formatur aliquid, oportet quod formam exemplarem vel ideam aliquid imitetur per se, non per accidens. — *Ibid.*

Videmus etiam, quod aliquid propter finem dupliciter operatur : *uno modo* ita, quod ipsum agens determinet sibi finem, sicut est in omnibus agentibus per intellectum; *aliquando* autem agenti determinatur finis ab alio principali agente, sicut patet in motu sagittæ, quæ movetur ad finem determinatum; sed hic finis determinatur ei a projiciente. Et similiter operatio naturæ, quæ est ad determinatum finem, præsupponit intellectum præstituentem finem naturæ et ordinantem ad finem illum naturam, ratione cujus omne opus naturæ dicitur esse opus intelligentiæ. Si ergo aliquid fiat ad imitationem alterius per agens, quod non determinat sibi finem, non ex hoc forma imitata habebit rationem exemplaris vel ideæ, (non enim dicimus, quod forma hominis generantis sit idea vel exemplar hominis generati), sed solum hoc dicimus, quando agens propter finem sibi determinat finem, sive illa forma sit in agente sive extra agentem; dicimus enim, formam artis in artifice esse exemplar artificiati, et similiter etiam formam, quæ est extra artificem, ad cujus imitationem artifex aliquid facit. Et sic patet, quod ratio ideæ est, quod sit forma, quam aliquid imitatur ex intentione agentis determinantis sibi finem. — *de Verit.* q. 3, a. 1, c.

Ex hac definitione *sequitur primo*, quod illi, qui ponebant, omnia accidere casu, non poterant ponere ideas. Quæ opinio merito a philosophis reprobatur, quia quæ sunt a casu, non se habent eodem modo nisi ut in paucioribus; naturæ autem cursum videmus semper eodem modo progredi aut ut in pluribus. *Sequitur secundo*, similiter etiam secundum eos, qui posuerunt, quod a Deo procedunt omnia per necessitatem naturæ, non per arbitrium voluntatis, non posse poni ideas, quia ea, quæ ex necessitate naturæ agunt, non prædeterminant sibi finem. Sed hoc esse non potest, quia omne, quod agit propter finem, si non determinat sibi finem, determinatur ei finis ab aliquo superiori; et sic aliqua causa erit eo superior; quod non potest esse, quia omnes loquentes de Deo intelligunt, eum esse causam primam entium. Et ideo Plato refugiens Epicureorum opinionem, qui ponebant omnia a casu accidere, et Empedoclis et aliorum, qui ponebant, omnia accidere ex necessitate naturæ, posuit

ideas esse. Et hanc etiam rationem ponendi ideas, scilicet prædefinitionem operum agendorum innuit S. Dionysius (*de Divin. Nomin.* c. 5; Migne PP. Gr. t. 3, c. 823) dicens : exemplaria dicimus in Deo existentes, quas theologia prædefinitiones vocat, et divinas et bonas voluntates existentium prædeterminativas et effectivas, secundum quas supersubstantialis essentia omnia prædefinivit et produxit. — *Ibid.*

Ad primum ergo dicendum, quod cum idea sit forma, forma vero ut sic dicat respectum ad id, quod secundum illam formatur, et ex hoc habeat rationem causæ (est enim forma quodammodo causa ejus, quod secundum ipsam formatur), etiam ideæ conveniet esse causam et formare aliquid. Verum dupliciter fieri potest formatio : *vel* per modum inhærentiæ, et hoc modo formare pertinet ad formam intrinsecam; *vel* per modum imitationis, et hoc modo format forma separata a re, quam dicimus ideam seu formam exemplarem.—*de Verit.* q. 3, a. c. 3,

Ad secundum dicendum, quod aliqua dicuntur similia tripliciter : *vel* similitudine speciei seu participationis, quia nimirum participant unam formam; *vel* similitudine imitationis, quia nimirum unum imitatur alterum vel perfecte vel proportionaliter; *vel* similitudine expressionis seu secundum repræsentationem rationis intellectæ a Deo. (*Tabula Aurea* voce « similitudo » n. 5 et 7). Prima similitudo non exigitur ad ideam, sed secunda et tertia. Et quidem si loquamur de *tertia*, maxima est inter res creatas et ideas divinas; nam illæ expressissime per has repræsentantur. Si vero loquamur de *secunda*, in his, quæ ad imitationem alterius producuntur, *quandoque* id, quod alterum imitatur, perfecte imitatur ipsum; et tunc intellectus operantis præconcipiens formam operati, habet ut ideam ipsam formam rei imitatæ, prout est illius rei imitatæ. *Quandoque* vero quod est ad imitationem alterius, non perfecte imitatur illud; et tunc intellectus operativus non accipit formam rei imitatæ absolute ut ideam vel exemplar rei operandæ, sed cum proportione determinata, secundum quam exemplatum a principali exemplari deficit vel imitatur. *Priori modo* se habent ideata creata in ordine ad ideas creatas existentes in mente artificis; *posteriori* vero *modo* se habent res creatæ ad ideas divinas. Deus enim per intellectum omnia operans, omnia ad similitudinem essentiæ suæ producit, unde essentia sua est idea rerum, non quidem ut essentia, sed ut est intellecta. Res autem creatæ non perfecte imitantur divinam essentiam; unde essentia non accipitur absolute ab intellectu divino ut idea rerum, sed cum proportione creaturæ fiendæ ad ipsam divinam essentiam, secundum quod deficit ab ea vel imitatur eam. Diversæ autem res diversimode ipsam imitantur et unaquæque secundum proprium modum suum, cum unicuique sit proprium esse distinctum ab altera, et ideo ipsa divina essentia cointellectis diversis proportionibus rerum ad eam, est idea uniuscujusque rei; unde fit, ut cum sint diversæ rerum proportiones, sint etiam plures ideæ, licet sit una omnium ex parte divinæ essentiæ. — Si demum loquamur de *prima* similitudine, hæc minima est inter Deum et creaturas; verum ut dictum est, hæc non requiritur ad ideam. — *de Verit.* q. 3, a. 1, ad 9 et a 2, c.; 1a, q. 44, a. 3, ad 1; S. Bonaventura in 1. *Sent.* dist. 35, a. 1, q. 1.

Ad tertium dicendum, quod idea est quidem forma in intellectu artificis existens atque adeo forma intelligibilis, non tamen est species intelligibilis, quia hæc est principium operationis intellectualis, et est id, quo tamquam instrumento utimur ad aliud intelligendum. Præterea species intelligibilis non est id, quod intelligitur et respicitur ab artifice, sicut et ars; secus vero idea. — *Quodl.* 5, a. 9; *de Verit.* q. 3, a 1 et 2, c. et ad 9; 1a, q. 15, a. 2, c. et ad. 2; 1. *Sent.* dist. 36, q. 2, a. 2.

Ad quartum patet ex dictis (supra in c.).

Ad quintum dicendum, quod licet idea sive interior sive exterior, habeat quodammodo rationem finis, et ab illa accipiat artifex formam, si sit extra ipsum, non tamen est ille finis, quem sibi agens determinat, sed alius. Ideo enim agens intellectuale seu artifex excogitat interius formam, puta domum, ut fabricet exterius talem domum in materia; ideo enim ad productionem alicujus rei necessaria est idea, ut effectus determinatam formam consequatur. Artifex enim producit determinatam formam in materia propter exemplar, ad quod inspicit, sive illud sit interius mente conceptum, sive sit extra ipsum artificem. — *de Verit.* q. 3, a. 1 et 2, c.; 1a, q. 44, a. 3, c.

ARTICULUS III

UTRUM IDEA SIT TERMINUS INTRINSECUS COGNITIONIS PRACTICÆ SEU VERBUM PRACTICUM, AN VERO RES FACIENDA UT COGNITA AB INTELLECTU.

Videtur quod idea respectu cujuscunque agentis intellectualis sit res facienda ut cognita, non

autem terminus intrinsecus cognitionis practicæ seu verbum practicum.

1. Sunt enim in Deo plures ideæ; sed non possunt esse plures, nisi idea sit ipsa creatura facienda a Deo, ut cognita ab ipso. Neque enim dici potest, quod sit ipsa essentia divina; nam illa una est et simplicissima; unde et idea erit una et non plures. Neque etiam dici potest, quod in Deo sunt plures secundum diversos respectus ejus ad creaturas; nam isti respectus vel sunt secundum rem vel secundum rationem tantum. Si *primum*, vel sunt in creaturis tantum, et tunc, cum creaturæ non sint ab æterno, neque erunt plures ideæ, vel certe temporale erit causa æterni, quod dici non potest; vel sunt in Deo tantum, et tunc sequitur, quod sit alia pluralitas realis in Deo quam pluralitas personarum, quod est contra sanctos Patres. — Neque *secundum*, quia neque multiplicantur isti respectus per ordinem ad ideata, secundum quod sunt in Deo, quia in eo sunt unum, ut dicit S. Dionysius (*de Divin. Nomin.* c. 5; Migne PP. Gr. t. 3, c. 823) neque per ordinem ad ideata, secundum quod in propria natura existunt, quia sic res ideatæ sunt temporales, ideæ vero sunt æternæ; præterquam quod omnis relatio vel respectus Dei ad creaturam est realiter in creatura et non in Deo. Unde cum ideæ sint plures in Deo, non poterunt multiplicari ideæ per diversos respectus, et consequenter idea divina non erit essentia Dei, sed res facienda, ut cognita a Deo. — 1a, q. 15, a. 2, arg. 1, 3, 4; *de Verit.* q. 3, a. 2, arg. 7, 8; 1. Sent. dist. 36, q. 2, a. 2, arg. 1 et 2.

2. Præterea, angelus beatus videns Deum potest per artem producere aliquem effectum et mediante idea; sed in tali visione nullus datur terminus intrinsecus et nullum verbum : ergo in tali casu idea non erit terminus intrinsecus cognitionis practicæ, sed erit effectus ipse producendus ut cognitus a Deo.

3. Præterea, dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 30; l. 6, c. 9 et 12. *Metaphys. text.* 13, l. 11, c. 3), quod universa, qua fiunt, fiunt ab univoco; sed si idea est terminus cognitionis practicæ, nullo modo potest esse univocatio inter ideam et ideatum; secus vero si sit res facienda ut cognita : ergo idea est res facienda, ut cognita. — 7. *Metaphys.* l. 8; 12. *Metaphys.* l. 3 (2).

4. Præterea, dicit Philosophus (7. *Metaphys. text.* 23, l. 6, c. 7), quod domus in materia fit a domo, quæ est in mente artificis, sicut sanitas, quæ est in corpore, fit a sanitate, quæ est in mente medici; sed domus vel sanitas in mente nihil est aliud quam sanitas vel domus ad extra, sed ut cognita ab intellectu; nam sic est objective in ipso : ergo idea non est terminus intrinsecus cognitionis practicæ, sed est res ipsa facienda ut cognita. — 7. *Metaphys.* l. 6.

5. Præterea, idea est in mente artificis sicut id, quod intelligitur; nam artifex respicit ideam internam, ut ad ejus similitudinem producat ideatum; sed id, quod intelligitur, non est verbum, sed res. Nam verbum non intelligitur nisi per cognitionem reflexam; nam intelligitur, quando intellectus intelligit se intelligere, quod facit per cognitionem reflexam; at artifex non operatur per cognitionem reflexam, sed per directam : ergo idea non est verbum practicum, sed res facienda ut cognita. — *de Verit.* q. 3, a. 1, c.; v. supra a. 2, ad 3; 4. *c. Gent.* c. 11; 1a, q. 15, a. 1.

6. Præterea, cum idea sit similitudo ideati expressa, ut dictum est (supra a. 2, arg. 2 et ad 2), ideatum debet esse maxime simile suæ ideæ; at id non potest esse, si idea sit conceptus mentis; potest autem esse, si sit res ad extra facienda ut cognita, cum tam rei ad extra quam ejusdem ut cognita est, sit una qualitas, quæ est definitio similium, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 16; l. 4, c. 9) : ergo idea non est terminus cognitionis practicæ, sed res facienda ut cognita. — 1a, q. 15, a. 1, c.; *de Verit.* q. 3, a. 3, c.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (7. *Metaphys. text.* 23 et 30; l. 6, c. 7 et 9) dicit, quod in his, quæ fiunt per artem, principium, quod facit et unde incipit motus, est forma, quæ est in anima; sed nulla alia forma reperitur, quæ sit in anima et quæ sit principium factionis rei, quam conceptus seu verbum practicum; nam res ad extra, etiam ut cognita, non est forma existens in anima, sed extra animam : ergo. — 7. *Metaphys.* l. 6.

2. Præterea, Philosophus ibidem docet, quod in artificialibus forma in materia fit a forma, quæ est in anima, quæ est quodquid est esse illius; sed nulla datur forma in anima, quæ sit quodquid est esse formæ existentis in materia quam conceptus mentis, terminus intrinsecus cognitionis practicæ : ergo. — *Ibid.*; *de Verit.* q. 3, a. 2, c.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere,

ideam esse terminum intrinsecum cognitionis practicæ et non rem ipsam ad extra faciendam, ut cognita est. Quod potest esse manifestum ex multis, et *primo* quidem ex ipsa ratione ideæ. Idea enim cum sit forma, quam aliquid imitatur, necessario importat imitationem et per consequens similitudinem et ea, quæ se imitantur; nam hæc sunt de ratione imitationis, ut dictum est (supra art. 2, arg. 2). Sed tam similitudo quam imitantia distinctionem et pluralitatem rerum important; neque enim una res imitatur seipsam, sed aliam; neque est similis sibi, sed alteri; sibi vero est eadem. Res autem facienda ad extra proprie similis esse et imitari dicitur formam ab artifice intelligendo excogitatam et formatam, qui est terminus intrinsecus cognitionis practicæ et ab hac forma seu termino realiter distinguitur; erit ergo idea talis terminus, non autem res ad extra ut cognita. — *Quodl.* 4, a. 1; *de Verit.* q. 3, a. 1 et 2; 1a, q. 15, a. 1 et 2; 1, *Sent.* dist. 28, q. 2, a. 1, c.; *Tabula Aurea* voce « similitudo » n. 28.

Secundo, ex munere ideæ respectu agentis intellectualis; hoc enim est constituere agens intellectuale in esse agentis intellectualis ad agendum. Sicut enim agens naturale constituitur in actu primo ad agendum per formam naturalem, ita agens intellectuale per formam intellectualem; est enim idea ratio operis agendi, quam agens intellectuale in se habet et per cognitionem practicam format, antequam efficiat opus ad extra; intendit enim artifex assimilare domum ad extra domui interiori, quam intelligendo excogitavit et effecit, sicut agens naturale per actionem intendit effectum assimilare suæ formæ naturali; non est autem aliud forma per intellectionem excogitata et effecta quam terminus cognitionis practicæ. Nam domus ad extra, licet sumatur ut cognita, non est forma informans intellectum et constituens illum in actu primo, ut per se patet. — *de Verit.* q. 3. a. 1 et 2, c.; 1a, q. 15, a. 1; v. supra a. 1, *Sed contra.*

Tertio, ex munere ideæ respectu ideati; est enim idea principium cognitionis et productionis rei, ut docet Philosophus (7. *Metaphys. text.* 30; l. 6, c. 9) præter Platonem et SS. Patres Dionys. (*de Divin. Nomin.* c. 5 — Migne l. c.) et S. Augustin. (*Libro LXXXIII Quæstionum* q. 46 — Migne PP. L. t. 40, c. 29 et 30). Pertinet enim idea sumpta secundum propriam r - tionem nominis ad illam scientiam, secundum quam aliquid formari potest, quæ est actu vel virtute practica; unde idea vere est causa realis ideati; sed causa realis ideati, ut domus ad extra, non est ipsa domus ad extra ut cognita. Nam inter causam realem et reale causatum debet esse distinctio realis, cum effectus realis realiter dependeat a causa, et nihil dependeat realiter a se vel sit causa sui; res autem ad extra facienda ut cognita ab intellectu non distinguitur realiter ab ipsa re, ut est ad extra; est autem sic distincta et diversa secundum substantiam a termino cognitionis practicæ, ut patet. — 1a, q. 15, a. 1, c. et q. 44, a. 3, c.; *de Verit.* q. 3, a. 2, c.

Quarto, ex causalitate ideæ. Hæc enim consistit in determinatione intellectus ad hoc, ut determinatam formam inducat in effectum; non potest autem hæc determinatio fieri ab ipsa forma ad extra, quia nihil effective se ipsum determinat. Et in naturalibus alia est forma effective determinans, et alia, quæ est effective determinata; erit ergo hæc determinatio ab alia forma distincta a forma effectus, quæ alia esse non potest, quam terminus cognitionis practicæ. — 1a, q. 44, a. 3, c.

Postremo patet ex idea divina. Hæc enim esse non potest creatura producenda ut cognita, *primo*, quia idea est principium cognitionis et productionis; inconveniens est autem, Deum accipere aliunde tale principium, sine quo non est sufficiens ad agendum (*de Verit.* q. 3, a. 1, c. in fine.). *Secundo*, quia creaturæ imperfecte et inadæquate imitantur ideas divinas; perfecte autem et adæquate illas imitarentur, si ideæ essent ipsæ creaturæ producendæ ut cognitæ. *Tertio*, quia ex communi sententia Sanctorum Patrum ideæ divinæ sunt formæ et rationes incommutabiles, æternæ, substantiales et vitales intra ipsum Deum aut divinum intellectum existentes (v. præsertim S. Dionys. *de Divin. Nomin.* c. 5 — Migne PP. Gr. t. 3 c. 823; S. Augustin. *Libro LXXXIII Quæstion.* q. 46 — PP. L. t. 40, c. 29 et 30, et *de Civit. Dei* l. 11, c. 29 — PP. L. t. 41, c. 343, et *Tract.* 1. *in Joannem* c. 1 — ibid. t. 35 c. 1384; S. Ambros. *Hexæmeron* l. 1, c. 2 — ibid. t. 14, c. 125). Unde dicendum est, quod idea est aliquid aliud præter creaturas producendas ut cognitas realiter in Deo existens, quod aliud esse non potest præter divinam essentiam. Nam idea ponitur ut principium cognoscendi et operandi, divina autem essentia est sibi sufficiens principium cognoscendi; quamquam quia idea est forma excogitata ab artifice per actum intel-

ligendi et per talem actum effecta, quæ non se habet ut principium actus intelligendi, ita ut sit primum, quo intellectus intelligat, sed se habet ut primum intellectum, quo intelligens aliquid operatur et secundum quod intelligit id, quod faciendum est, quia per formam excogitatam artifex intelligit, quid operandum sit, — propterea essentia divina non est idea rerum, ut est essentia, sed ut intellecta; nam ut sic est ratio et similitudo creaturarum. — 1a, q. 15, a. 3, arg. 2 et a. 2, *Sed contra* et a. 1, arg. 3, c. et ad 3.

Verum adhuc quia res creatæ non perfecte imitantur divinam essentiam, ideo essentia non accipitur absolute ab intellectu divino ut idea rerum, sed cum proportione rei fiendæ ad ipsam divinam essentiam, secundum quod deficit ab ea vel eam imitatur. Diversæ autem res diversimode ipsam imitantur, et unaquæque secundum proprium modum suum, cum unicuique sit proprium esse distinctum ab altera; et ideo ipsa divina essentia cointellectis diversis proportionibus rerum ad ideam est idea uniuscujusque rei, et consequenter plures secundum pluralitatem proportionum, et una omnium ex parte essentiæ, ut dictum est (a. præced. ad 2). Unde manifestum est, ideam absolute sumptam non esse rem faciendam ut cognitam, sed esse terminum intrinsecum cognitionis practicæ. — *de Verit.* q. 3, a. 2, c.

Ad *primum* dicendum, quod idea non nominat essentiam divinam, in quantum est essentia, sed essentiam imitabilem seu in quantum est ratio hujus vel illius; unde secundum quod est multiplex imitabilitas in essentia propter plenitudinem suæ perfectionis et ratione plurium respectuum, secundum quos est ratio imitationis, quam idea præter divinam essentiam importat, sunt plures ideæ in Deo. Hujusmodi autem respectus, licet fundentur realiter in rebus, non tamen causantur a rebus; non enim pluralitas rerum est causa pluralitatis idearum, sed contra. Non enim quia res diversimode imitantur divinam essentiam, ideo intellectus ejus intuetur eam diversimode imitabilem, sed potius contra; intellectus enim divinus est causa rerum, distinctio autem idealium rationum est secundum operationem intellectus divini, prout intelligit essentiam suam diversimode imitabilem a creaturis. Et ideo prædicti respectus causantur ab intellectu divino comparante essentiam suam ad res; et consequenter quamvis creaturæ ab æterno non fuerint, tamen intellectus divinus ab æterno fuit intelligens essentiam suam diversimode a creaturis imitabilem; et propter hoc fuit ab æterno pluralitas idearum in intellectu divino, non in natura ipsius. Non enim eodem modo est in Deo forma equi et vita, quia forma equi non est in Deo nisi sicut ratio intellecta; sed ratio vitæ in Deo est non tantum sicut intellecta, sed etiam sicut in natura Dei firmata. Unde simul hæc duo stare possunt, quod diversi respectus ad res in propria natura existentes, secundum quos multiplicantur ideæ, sint æterni, et res ipsæ sint temporales, sicut et in intellectu hominis potest esse respectus ad rem, quando non est. Cujus ratio est, quia actio intellectus sive divini, sive angelici sive humani potest universaliter se extendere ad aliquid, etiam quando illud non est, sicut quando intelliguntur præterita; actionem autem relatio consequitur, ut in 5. *Metaphys. text.* 20; l. 4, c. 15 dicitur; unde non mirum, si respectus prædicti ad res temporales in intellectu divino sint æterni. — 1a. q. 15, a. 2, ad 1, 3, 4; *de Verit.* q. 3, a. 2, ad 7 et 8; 1. *Sent.* dist. 36, q. 2, a. 2, ad 1, 2, 3.

Ad *secundum* dicendum, quod beati non formant unum conceptum de Deo, quia impossibile est, quod conceptio intellectus creati repræsentet totam perfectionem divinæ essentiæ; sed illis essentia divina seu Verbum divinum est loco conceptus, sicut et ipsa divina essentia est loco speciei intelligibilis; vi tamen visionis beatificæ formant varios conceptus de iis, quæ vident in essentia divina inadæquate illos repræsentante; et ideo angelus videns divinam essentiam vel per divinum Verbum vel per alium conceptum vi visionis divinæ formatum potest operari aliquem effectum artificiosum. — 1. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 3, c. Quantum vero ad quartum; *de Pot.* q. 7, a. 6, c.; *de Verit.* q. 8, a. 5, ad 4; 1a, q. 12, a. 9, ad 2.

Ad *tertium* ergo dicendum, quod artificiata dicuntur fieri aliquo modo ab univoco et non simpliciter, ut patet 7. *Metaphys. text.* 30; l. 6, c. 9, quia licet idea, quæ est domus in mente artificis existens, nec conveniat in modo essendi nec in substantia ejusdem rationis physice sumpta cum domo extra, conveniunt tamen in eadem ratione formæ intelligibiliter sumptæ, quia idea est expressa similitudo repræsentans rem faciendam, ut dictum est (a. præced. ad 2). — 7. *Metaphys.* l. 8.

Ad *quartum* dicendum, quod sicut homo vel

lapis simpliciter est homo vel lapis, qui est ad extra, homo vero vel lapis in mente, qui est homo vel lapis intellectus, est verbum mentis speculativum, ut dictum est (in Logica q. 2, a. 1); ita in practicis sanitas vel domus simpliciter est sanitas, quæ est in corpore, et domus, quæ est in materia; sanitas vero in mente medici et domus in mente artificis, seu domus vel sanitas intellecta est verbum practicum seu terminus cognitionis practicæ. — *de Verit.* q. 3, a. 2, c.

Ad quintum dicendum, quod dupliciter potest cognosci idea seu verbum practicum sicut et verbum speculativum : *uno modo*, secundum quod est species talis rei, et tunc cum eadem intellectione cognoscatur species et res, immediatum objectum et principale dicitur ipsa res. *Alio modo*, secundum quod est res quædam, et hoc modo cognoscitur distincta cognitione a cognitione rei, et consequenter cognoscitur cognitione reflexa, sicut priori modo cognoscitur cognitione directa. Unde priori modo cognitio non terminatur ad verbum vel ad similitudinem rei in se, sed ad rem; at posteriori modo terminatur ad ipsum verbum et ad ipsam imaginem in se, ut est similitudo talis rei. — 1. *Sent.* dist. 27, q. 2, a. 3 et dist. 36, q. 1, a. 3; 2. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 3, ad 5.

Ratio autem hujus distinctionis respectu cujuscunque intellectus, etiam divini est, quia idea significatur, ut quod Deus intelligit, ad differentiam sapientiæ et artis, quæ significantur, ut quo Deus intelligit. Deus autem uno intellectu intelligit multa, et non solum secundum quod in seipsis sunt, sed etiam secundum quod intellecta sunt, quod est intelligere plures rationes rerum. Sicut enim artifex, dum intelligit formam domus ut a se speculatam, ex eo quod intelligit, se intelligere eam, intelligit ideam vel rationem domus, ita Deus non solum intelligit multas res per essentiam suam, sed etiam intelligit, se intelligere multa per essentiam suam, et hoc est, plures rationes et ideas rerum et plures ideas esse in ejus intellectu ut intellectas. Et quia prior intellectio fit directe, posterior vero fit reflexe (licet in Deo sit utraque unica intellectio); necesse est autem ad hoc, ut artifex per ideam operetur, quod illam inspiciat, propterea ad hoc, ut artifex per ideam operetur, necesse est, ut illam cognoscat cognitione reflexa, non autem directa. — 1a, q. 15, a. 2, c. et ad 2 et q. 44, a. 3, c.

Ad sextum dicendum, quod similitudo requisita inter ideam et ideatum non est similitudo participationis ejusdem formæ, quam definit Philosophus 5. *Metaphys.* l. c., sed est similitudo expressionis et repræsentationis, ut dictum est (a. præced. ad 2), qualis est inter ideam, ut est terminus cognitionis practicæ, et ideatum seu rem ad extra.

ARTICULUS IV

AD QUOD GENUS CAUSÆ REDUCATUR IDEA.

I. Videtur quod idea reducatur ad genus *causæ formalis.*

1. Philosophus enim (2. *Phys. text.* 28; c. 3 et 5. *Metaphys. text.* 2; l. 4, c. 2) sub causa formali ponit exemplar; enumerans enim causarum genera, enumeratis tribus generibus de formali ita subjungit : alio autem modo forma et exemplar. Et (7. *Metaphys. text.* 23; l. 6, c. 7) loquens de causa exemplari illam vocat, « quodquid est » effectus artificiati; et (*text.* 31; c. 9) idem repetit dicens, quod sicut in speculabilibus syllogismus procedit ad demonstrandam passionem de subjecto ex consideratione quodquid est, ita et in practicis syllogismus procedit ex consideratione exemplaris, quod est quodquid est effectus artificialis; est autem quodquid est ratio et definitio causæ formalis, ut dictum est (supra q. 4, a. 2) : ergo idea revocatur ad genus causæ formalis. — 2. *Phys.* l. 2; 5. *Metaphys.* l. 2; 7. *Metaphys.* l. 6 et 8.

2. Præterea id, quod dat speciem rei, est causa formalis ejus, ut dictum est; (supra, q. 4, a. 2); sed idea est hujusmodi; est enim id, ad quod agens respicit, ut certam speciem et effectui froma mconferat, ut dictum est : ergo idea pertinet ad genus causæ formalis.

3. Præterea, idea est forma, ad quam aliquid formatur; sed ly *ad* importat respectum ad finem; finis autem identificatur cum forma, ut constat ex Philosopho. Sic enim finis generationis est forma (2. *Phys. text.* 14; c. 1), et finis materiæ est itidem forma (*ibid. text.* 24; c. 2) et *text.* 70 (c. 7) dicit Philosophus, quod forma et finis incidunt in idem numero; ergo idea reducitur ad genus causæ formalis. — *de Verit.* q. 3, a. 1, c.; 2. *Phys.* l. 2, 4, 11.

4. Præterea, impossibile est, quod duæ causæ efficientes sint sibi invicem causæ, ut dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 30; c. 3); sed a forma, quæ est in materia, efficienter procedit forma,

quæ est in anima, quam dicimus ideam; nam intellectus noster non est causa rei, sed contra : ergo a forma, quæ est in anima, seu ab idea non procedit efficienter. Sed neque procedit materialiter, quia materia non est activa, idea autem est activa; est enim, ut dictum est (a. 3), principium cognoscendi et operandi. Neque proprie est finis, quia idea formatur propter ideatum tamquam finem; ergo procedit formaliter, et ita pertinebit idea ad genus causæ formalis. — 2. *Phys.* l. 5; *Tabula Aurea* voce « intellectus » n. 285 et voce « materia » n. 12.

5. Præterea, idea, si attendatur proprietas vocabuli, est forma; si res ipsa, est ratio et similitudo; sed quatenus est forma, dicit habitudinem causæ formalis intrinsecæ vel extrinsecæ; quatenus vero est ratio et similitudo, nulla competit ei habitudo causæ : ergo idea non pertinet ad causam efficientem, sed ad formalem.

II. Videtur quod idea pertineat ad genus *causæ efficientis*.

1. Dicit enim Philosophus (7. *Metaphys. text.* 23; l. 6, c. 7), quod domus in materia fit ex domo, quæ sine materia; et similiter sanitas ex sanitate, ubi particula *ex* denotat habitudinem causæ efficientis; et clarius ibidem ait : faciens igitur, et unde convalescendi motus incipit, si ab arte, forma est in anima. Et (2. *Phys. text.* 33; c. 3 et 5. *Metaphys. text.* 3; l. 4, c. 2) assignans differentiam inter caus s efficientes per se et per accidens asserit, aliter Polycletum esse causam statuæ, aliter statuarium; nam ille per accidens, quia accidit statuario, quod sit Polycletus, sicut accidit quod sit musicus vel albus; statuarius autem est causa per se per artem, quam ut talis habet; sed ars non est principium efficiens statuæ nisi per ideam ejus, a qua determinatur ad inducendum formam determinatam in effectum, ut dictum est (a. 1, ad 4). — 2. *Phys.* 5. 6; 7. *Metaphys.* l. 6; 5. *Metaphys.* l. 3 (2).

2. Præterea, de ratione ideæ est, quod sit exemplar rei; sed de ratione exemplaris est causalitas efficientis respectu exemplati, quia exemplar est, ad cujus similitudinem fit aliquid; unde est, quod angeli non sunt exemplaria rerum sublunarium, quia non sunt creatores vel productores illarum : ergo. — 1a, q. 15, a. 1 et 3; Cajetanus ibid.; *de Verit.* q. 8, a. 8, ad 1 et q. 3, a. 3, arg. 3 et ad 3.

3. Præterea, cognitio practica est causa efficiens rei; sed idea pertinet ad cognitionem practicam; pertinet enim ad illam scientiam, secundum quam aliquid formari potest, quæ est cognitio actu vel virtute practica : ergo idea est causa efficiens ideati. — *de Verit.* q. 3, a. 3, c.; 1a, q. 15, a. 3; 1. *Sent.* dist. 36, q. 2, a. 3, c.

III. Videtur quod idea pertineat ad genus *causæ finalis*.

1. Est enim idea forma, ad quam aliquid formatur; sed ly *ad* importat respectum ad finem : ergo idea habet rationem finis. — *de Verit.* q. 3, a. 1, c.

2. Præterea, a fine accipit agens formam, quam inducit in effectum; sed artifex formam operis artificiati accipit ab exemplari : ergo exemplar seu idea pertinet ad causam finalem. — *Ibid.*

Sed contra est, quod artifex antequam concipiat artificiatum, considerat finem, ad quem debet ordinare artificiatum, sive mente conceptum per ideam sive in re faciendum; ergo idea est quid distinctum a fine. — 1. *Sent.* dist. 39, q. 2, a. 1.

Respondeo dicendum, quod idea diverso modo considerata pertinet ad causam formalem et ad causam efficientem. — Ad cujus manifestationem sciendum, quod ita se habet forma naturalis ad agens naturale, sicut forma intellectualis seu idea ad agens intellectuale. In omnibus enim, quæ non a casu generantur, necesse est formam esse finem generationis cujuscumque; agens autem non ageret propter formam, nisi in quantum formæ similitudo esset in ipso. Quod quidem contingit dupliciter : *in quibusdam* enim agentibus præexistit forma rei fiendæ secundum esse naturale, sicut in his, quæ agunt per naturam; sicut homo generat hominem et ignis ignem. In *quibusdam* vero secundum esse intelligibile, ut in his, quæ agunt per intellectum; sicut similitudo domus præexistit in mente artificis; et hæc dicitur idea domus, sicut similitudo rei fiendæ secundum esse naturale dicitur forma substantialis agentis naturalis. — 1a. q. 15, a. 1, c.

Sicut ergo hæc, cum sit principium essendi et operandi, habet rationem duplicis causæ, formalis scilicet et efficientis; — *formalis* quidem per comparationem ad agens, quod per illam intrinsece formatur et constituitur in esse agentis naturalis; *efficientis* vero per comparationem ad effectum, quia ratione illius, cum agens naturale simile sibi producat, necesse est, quod habeat rationem causæ efficientis; omne

namque simile agit sibi simile, tam in his, quæ agunt per voluntatem, quam in his, quæ agunt per necessitatem, ut probat Philosophus (2. *de Anima text.* 34; c. 4), ratione formæ in ipso agente existentis; — et hinc est, quod Plato ponebat ideas principia cognitionis et generationis rerum; ipsumque secutus S. Dionysius (*de Div. Nom.* c. 5; — Migne PP. Gr. t. 3, col. 823) ideam vocat similitudinem et rationem rei in Deo existentem, secundum quod est productiva ipsius rei et prædeterminativa. Unde et spectat ad cognitionem practicam, quæ ordinatur ad opus tamquam causa ad effectum, modo sumatur idea secundum quod est forma exemplaris; nam ut sic dicit ordinem ad factionem et formationem rei. Si enim sumatur ut ratio et similitudo, est principium tantum cognoscendi, et ut sic non dicit habitudinem causæ et pertinere potest ad cognitionem speculativam. Unde manifestum est, quod idea vario modo considerata pertinet ad causam formalem et ad causam efficientem. — 1. *Sent.* dist. 36, q. 2, a. 3, c.; 1a, q. 15, a. 3, c.; *de Verit.* q. 3, a. 3, c.

Quod autem *quodammodo* possit habere rationem *finis*, et multo magis externum exemplar, quam internum, probatur, quia artifex producit formam in materia ad similitudinem et imitationem exemplaris, ad quod respicit, sive sit internum sive externum; particula vero *ad* dicit respectum ad finem, ut dictum est, et ab externo accipit agens formam, qua agit, non ab interno. Neutrum tamen *proprie* et *simpliciter* rationem finis habet; non enim illam habet per ordinem ad agens, quia saltem ab interno exemplari non recipit agens formam, qua agit, cum sit ipsa forma activa agentis, ut dictum est, et antequam concipiat formam internam, concipit finem, ad quem vult opus dirigere, cujus formam interius excogitat. Neque illam habet per ordinem ad ideatum; nam finis *ut quo* domus fabricatæ ad similitudinem domus in mente, est inhabitatio; finis vero *ut cujus*, est ipse inhabitator, ut dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 25; c. 2), et finis domus in mente est ipsa domus in materia. Cum enim illa pertinent ad cognitionem practicam, ut dictum est, sicut hæc refertur ad opus tamquam ad finem, ad distinctionem cognitionis speculativæ, cujus finis est cognitio veritatis, ita et illa. Unde manifestum est, ad quod genus causæ pertineat idea. — Et ex his patet *ad omnia objecta.* — *de Verit.* q. 3, a. 1 et 3, c.; 1a, q. 44, a. 31, c.; 1. *Sent.* dist. 39, q. 2, a. 1, c.; 2. *Phys.* l. 4; 6. *Metaphys.* l. 1 et 2.

QUÆSTIO XI

DE CAUSA EFFICIENTE.

Deinde considerandum est de causa efficiente.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR OCTO :

1. Utrum aliquid aliud a Deo sit causa efficiens alicujus rei.
2. Utrum causalitas agentis consistat in agere.
3. Utrum recte sit a Philosopho definitum efficiens: unde principium motus.
4. Utrum Deus in omni operatione naturæ et voluntatis operetur, seu in natura et voluntate operantibus operetur.
5. Utrum agentia naturalia tantum disponant materiam ad formam substantialem, et solus Deus illam producat per creationem.
6. Utrum conservatio rei distinguatur ab ejus productione.
7. Utrum res creatæ conserventur in esse a Deo, an vero circumscripta omni actione Dei per se in esse remaneant.
8. Utrum Deus immediate omnem creaturam conservet.

ARTICULUS I

UTRUM ALIQUID ALIUD A DEO SIT CAUSA EFFICIENS ALICUJUS REI.

Videtur quod nihil aliud sit causa efficiens vel efficiat aliquam rem nisi Deus.

1. Agens enim, quod agit sine medio, est perfectius quam illud, quod medio indiget in sui actione; sed Deus est agens perfectissimum : ergo videtur, quod omnia nullo mediante producat. — 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 4, arg. 1; 3. *c. Gent.* c. 69; 1a, q. 115, a. 1.

2. Præterea, idem specie non producitur a diversis agentibus secundum speciem; sed prima individua omnium specierum immediate a Deo creata sunt : ergo videtur, quod

nihil possit producere aliquid sibi simile secundum speciem. — 2. *Sent.* l. c. arg. 3.

3. Præterea illud, quod non est ex aliqua materia, non potest fieri nisi per creationem ; sed formæ substantiales et accidentia non habent materiam partem sui, vel esset in infinitum abire : ergo non possunt fieri nisi per creationem. — Inde sic : omnis causa efficiens alicujus rei dat illi formam vel substantialem vel accidentalem ; sed hujusmodi non producuntur nisi per creationem, ergo nihil potest esse causa efficiens alicujus rei nisi creator, qui tantum Deus est. — *Ibid.* arg. 4.

4. Præterea, causa efficiens nunquam est deficientior quam effectus ; sed agentia naturalia non agunt nisi per qualitates activas, quæ sunt accidentia ; quod probatur ex hoc, quod non est possibile aliquid esse formam substantialem in uno et accidentalem in altero ; unde calor, qui est accidens hominis, non potest esse forma substantialis ignis, et sic de aliis ; ergo nullum agens naturale potest producere aliquam formam substantialem. Sed neque potest producere formam accidentalem, quia accidens nec transit a subjecto in subjectum, et sic idem quod prius, nec excedit suum subjectum. — 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 4, arg. 5; 3. *c. Gent.* c. 69; 1a, q. 115, a. 1, arg. 5.

5. Præterea, omnis creatura vel est spiritualis, ut angelus, vel corporalis, ut res omnes sublunares ac cetera creaturæ ; sed neutra potest aliquam rem efficere ; non enim creatura *spiritualis*, quia nec unus angelus est causa alterius, nec est causa corporalis creaturæ, cum hæc solum illi obediat ad motum corporalem. (2. *Sent.* l. c. arg. 2). — Neque creatura *corporalis*, *primo* quia inveniuntur in istis inferioribus, quæ non generantur ex similibus, sicut animalia ex putrefactione generata ; unde videtur, quod horum formæ ex altioribus principiis proveniant ; ergo et pari ratione provenient ex illis aliæ formæ, quarum quædam sunt multo nobiliores. *Secundo*, quia omnis corporis forma est adjuncta quantitati ; quantitas autem impedit substantiam ab actione et motu, quia comprehendit eam et mergitur in ea, sicut impeditur aer nubilosus a perceptione luminis ; et hujus signum est, quod quanto magis creverit quantitas corporis, tanto est ponderosius et gravius ad hoc, quod moveatur. *Tertio*, quia omne patiens est subjectum agenti, et omne agens, præter primum quod causat, requirit subjectum inferius se ; nulla autem substantia est inferior corporali ; unde videtur, quod nulla creatura corporalis est activa. *Quarto*, quia omne agens habet virtutem agendi ex propinquitate ad primum activum ; a primo autem activo, quod est simplicissimum, remotissima sunt corpora, quæ sunt maxime composita : ergo hæc non sunt activa. — 3. *c. Gent.* c. 69.

Sed contra est : 1. quod si Deus solus in omnibus operaretur, sequerentur multa inconvenientia contra divinam bonitatem, virtutem et sapientiam. Nam *primo* sequeretur *contra sapientiam*, frustra fuisse a Deo adhibitas alias res ad producendos effectus ; contra rationem enim sapientiæ est, pati aliquid frustra in operibus sapientis. *Secundo contra* divinam *virtutem*, dedisse Deum creaturæ id, quod est in illa principale, et illi denegasse omnia, quæ consequuntur ad illud ; communicasse nimirum illi suam similitudinem quantum ad esse et non quantum ad agere, quod tamen consequitur ad ipsum. Nam facere aliquid actu, quod est agere, consequitur ad hoc, quod est esse actu, cum tamen in rebus naturalibus, quod dat alicui principale, dat etiam illi id, quod ad illud consequitur ; sicut causa, quæ dat terræ gravitatem, dat ei motum deorsum, qui ad gravitatem consequitur. — Præterea sequitur, res a Deo imperfectas fuisse conditas ; ex abundantia enim perfectionis est, quod perfectionem, quam creatura habet, possit alteri communicare ; et ideo si nulla creatura habet aliquam actionem ad aliquem effectum producendum, multum detrahitur perfectioni creaturæ, et per consequens detrahitur perfectioni divinæ virtutis. *Tertio* sequitur *contra* divinam *bonitatem*. Sicut enim est boni bonum, facere, ita summi boni est aliquid optime facere ; sed Deus est summum bonum : ergo ejus est optime omnia facere. Melius est autem bonum, quod alicui collatum sit multorum commune ; nam tale bonum est divinius quam bonum unius ; bonum autem unius fit multis commune, si ab uno ad alia derivetur per propriam actionem ; manet autem proprium, si illud non possit ad alia transfundere. Sic igitur Deus rebus creatis suam bonitatem communicavit, ut una res quod accepit, possit in aliam rem transfundere. — 3. *c. Gent.* c. 69, n. 2, 3, 4, 5.

2. Præterea, si nulla inferior causa et maxime corporalis aliquid operatur, sed Deus

operatur in omnibus solus, cum Deus non varietur per hoc, quod operatur in rebus diversis, non sequetur diversus effectus ex diversitate rerum, in quibus operatur; sed hoc ad sensum apparet falsum; non enim ex appositione calidi sequitur infrigidatio, sed calefactio tantum, neque ex semine hominis sequitur generatio nisi hominis. Non ergo causalitas inferiorum est ita attribuenda divinæ virtuti, quod subtrahatur causalitas inferiorum agentium. — *Ibid.* n. 1.

3. Præterea, si Deus immediate causaret omnia, una res non dependeret ab alia sicut causatum a causa, et sic res non magis fieret ab uno quam ab alio; sed videmus ad sensum, quod non fit quodlibet ex quolibet, sed ex semine hominis semper generatur homo : ergo semen patris est causa filii. — 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 4, arg. 2 *Sed contra.*

4. Præterea, subtrahere ordinem rebus est eis subtrahere id, quod optimum habent; nam singula in seipsis sunt bona, simul autem omnia sunt optima propter ordinem universi; semper enim totum melius est partibus ut finis ipsarum. Si autem a rebus subtrahantur actiones, subtrahitur ordo rerum ad invicem; rerum enim, quæ sunt diversæ secundum suas naturas, non est colligatio in ordinis unitatem nisi per hoc, quod quædam agunt et quædam patiuntur. Igitur dicendum est, quod res creatæ habent proprias actiones. — 3. *c. Gent.* c. 69, n. 6.

5. Præterea, si effectus non producuntur ex actione rerum creatarum, sed solum ex actione Dei, impossibile est, quod per effectus manifestetur virtus alicujus causæ creatæ; non enim effectus ostendit virtutem causæ nisi ratione actionis, quæ a virtute procedens ad effectum terminatur. Natura autem causæ non cognoscitur per effectum, nisi in quantum per ipsum cognoscitur ejus virtus, quæ naturam consequitur. Si igitur res creatæ non habent actiones ad producendum effectus, sequitur, quod nunquam natura alicujus rei creatæ poterit cognosci per effectum, et sic subtrahitur nobis omnis cognitio scientiæ naturalis, in qua præcipue demonstrationes per effectum sumuntur. — *Ibid.* n. 7.

Respondeo dicendum, quod circa hanc quæstionem sunt tres positiones. Quarum *una* est, quod Deus immediate omnia operetur ita, quod nihil aliud sit causa rei; unde dicunt, quod ignis non calefacit, sed Deus præsente igne, nec manus movetur, sed Deus movet manum præsente illo, cujus est manus quæ movetur, et sic de aliis effectibus naturalibus. Sed hæc positio derogat divinæ bonitati, sapientiæ et virtuti, ut dictum est, et cum tollat ordinem universi et propriam operationem a rebus, et destruat judicium sensus, stulta est. — *Secunda* positio est quorundam philosophorum, qui ut proprias operationes rerum sustineant, Deum omnia immediate creare negant, sed dicunt, quod immediate est causa primi creati, et illud est causa alterius, et sic deinceps. Sed hæc opinio erronea est, quia secundum fidem non ponimus angelos creatores, sed solum Deum creatorem omnium visibilium et invisibilium. — 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 4, c.

Tertia positio est, quod Deus immediate omnia operatur, et quod res singulæ proprias operationes habeant, per quas causæ proximæ rerum sunt, non tamen omnium, sed quarundam. Quia enim secundum fidem non ponitur creatura aliqua aliam in esse producere per creationem nec virtute propria nec aliena, ideo omnium illorum, quæ per creationem in esse exeunt, solus Deus immediate causa est. Hujusmodi autem sunt, quæ per motum in esse exire non possunt, nec per generationem, *primo*, propter simplicitatem essentiæ suæ, in qua subsistunt; quia omne, quod generatur, oportet esse compositum ex materia et forma; unde nec angeli nec animæ rationales possunt generari, sed solum creari. Secus autem de aliis formis, quæ etiamsi sunt simplices, non tamen habent esse absolutum, cum non sint subsistentes; unde exitus in esse non debetur eis, sed composito habenti talem formam, quod per se generari dicitur quasi per se esse habens; formæ vero prædictæ non dicuntur generari nisi per accidens. Et eadem ratione materia prima, quæ generationi substat, propter sui simplicitatem non generatur, sed creatur. *Secundo*, propter elongationem a contrarietate, ut corpora cœlestia; omne enim, quod generatur, generatur ex contrario. *Tertio*, propter necessitatem generantis similis in specie generato; propter quod primæ hypostases immediate a Deo creatæ sunt, ut primus homo, primus leo et sic de aliis; non enim homo generari potest nisi ab homine. Aliter autem est de illis rebus, ad quarum generationem non requiritur agens simile in specie, sed sufficit virtus cœlestis cum quali-

tatibus activis et passivis, ut quæ ex putrefactione generantur. — *Ibid.*

Aliorum vero, quæ per generationem et motum producuntur, creatura causa esse potest, *vel* ita quod causalitatem habeat supra totam speciem, sicut sol est causa in generatione hominis vel leonis; *vel* ita, quod habeat causalitatem ad unum individuum speciei tantum, sicut homo generat hominem et ignis ignem. Horum tamen causa etiam Deus est magis intime in eis operans quam aliæ causæ moventes, quia ipse est dans esse rebus. Causæ autem aliæ sunt quasi determinantes illud esse; nullius enim rei totum esse ab aliqua creatura principium sumit, cum materia a Deo solum sit; esse autem est magis intimum cuilibet rei quam ea, per quæ esse determinatur; unde et remanet illis remotis, ut in libro *de Causis* (propos. 1) dicitur; unde operatio Creatoris magis pertingit ad intima rei quam operatio causarum secundarum. Et ideo hoc, quod creatum est causa alii creaturæ, non excludit, quin Deus immediate in rebus omnibus operetur, in quantum virtus sua est sicut medium conjungens virtutem cujuslibet causæ secundæ cum suo effectu. Non enim virtus alicujus creaturae posset in suum effectum nisi per virtutem Creatoris, a quo est omnis virtus et virtutis conservatio et ordo ad effectum, quia ut in lib. *de Causis* (ibid.) dicitur, causalitas causæ secundæ firmatur per causalitatem causæ primæ. — 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 4, c.; 1a, q. 105, a. 5, c. et q. 115, a. 1, c. et a. 3, ad 2; 3. c. *Gent.* c. 69.

Ad primum ergo dicendum, quod non est ex indigentia Dei, quod causis aliis indigeat ad causandum, sed ex bonitate ipsius, qui etiam dignitatem causandi aliis conferre voluit. — 2. *Sent.* l. c. ad 1.

Ad secundum dicendum, quod non potest idem effectus secundum speciem esse a diversis agentibus immediatis habentibus operationes determinatas ad determinatos effectus sicut ab arte et natura; sed Deus non habet operationem determinatam ad aliquem effectum; imo una sola operatione potest omnes effectus, quos vult, producere. Unde eundem effectum specie, quem natura producit, Deus potest sine operante natura facere. — *Ibid.* ad 3.

Ad tertium dicendum, quod circa exitum rerum in esse per generationem fuit triplex opinio. *Prima* fuit ponentium latitationem, scilicet Anaxagoræ, qui ponebat omnia in omnibus et generationem fieri per abstractionem; et sic non ponebat veram generationem, quæ est per hoc, quod nova forma substantialis acquiritur materiæ. Et in hunc defectum incidit omnis opinio antiquorum, qui non ponebant veram generationem, sed generationem esse vel per congregationem et segregationem vel per alterationem tantum; et hoc contingebat eis, quia non ponebant causam formalem, sed vel materiam tantum vel cum hac etiam agentem. Unde et ad hanc opinionem pertinere potest opinio Democriti, qui ponebat, actionem esse per effluxionem atomorum a corpore agente, et passionem esse per receptionem eorundem in corpore patientis, quam opinionem improbat Philosophus (1. *de Generat. text.* 75, sq.; c. 8). Sequeretur enim, quod corpus non pateretur per totum, et quod quantitas corporis agentis diminueretur ex hoc, quod agit, quæ sunt manifeste falsa. — 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 4, ad 4; 1a, q. 115, a. 1, c.

Est igitur *alia opinio* huic contraria, quæ fuit Platonis, qui posuit, formas separatas, quas vocavit ideas, esse inducentes formas in materiis; et quasi ad hanc opinionem reducitur opinio Avicennæ, qui dicit, quod omnes formæ sunt ab intelligentia, et agens naturale non est nisi præparans materiam ad receptionem formæ. Et ista opinio procedit ex hoc, quod vult unumquodque generari ex suo simili, quod frequenter non invenitur in rebus naturalibus, sicut in his, quæ per putrefactionem fiunt; et etiam quia ponebat, fieri per se terminari ad formam, quod non potest esse, quia per se fieri terminatur ad hoc, quod habet esse, quod est terminus factionis, et hoc est tantum compositum, non forma neque materia; unde forma non nisi per accidens generatur. — *Tertia* est Aristotelis media inter has, scilicet, quod omnes formæ sunt in potentia in materia prima, non autem actu, sicut ponentes latitationes dixerunt; et agens naturale agit non formam, sed compositum, reducendo materiam de potentia in actum. Et hoc agens naturale in sua actione est quasi instrumentum ipsius Dei agentis, qui etiam materiam condidit et formæ potentiam dedit; unde non oportet, hanc opinionem sustinendo, quod generans creet formam, vel quod faciat aliquid ex nihilo, quia non facit formam, sed compositum. — 2. *Sent.* l. c., ad 4.

Ad quartum dicendum, quod agens naturale agit et ad formam accidentalem et ad formam

substantialem; qualitas enim activa ut calor, etsi sit accidens, agit tamen in virtute formæ substantialis sicut ejus instrumentum, et ideo potest agere ad formam substantialem, sicut et calor naturalis, in quantum est instrumentum animæ, agit ad generationem carnis; ad accidens autem agit propria virtute. Nec est contra rationem accidentis, quod excedat suum subjectum in agendo, sed quod excedat in essendo. Neque ex hac positione Philosophi sequitur transitus accidentis de subjecto in subjectum, sicut imaginabatur Democritus ponens, fieri actionem per defluxum atomorum. Non enim hoc modo dicitur corpus calidum calefacere, quod idem numero calor, qui est in calefaciente corpore, transeat ad corpus calefactum, sed quia virtute caloris, qui est in calefaciente corpore, alius calor numero fit actu in corpore calefacto, qui prius erat in eo in potentia. Agens enim naturale non est traducens propriam formam in alterum subjectum, sed reducens subjectum, quod patitur, de potentia in actum. — 1a, q. 115, a. 1, ad 5; 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 4, ad 5; 3. *c. Gent.* c. 69, n. 9 in solutione rationum.

Ad quintum dicendum, quod agere ad productionem compositi substantialis et accidentalis, atque adeo agere ad formam accidentalem et substantialem est substantiæ corporeæ, non autem incorporeæ, cum illi materia corporalis non obediat ad nutum, sed tantum ad motum localem (1a, q. 110, a. 2 et 3). Unde *ad primam instantiam* dicendum, quod in animalibus, quæ ex putrefactione generantur, causatur forma substantialis ex agente corporali, scilicet corpore cœlesti, quod est primum alterans. Unde oportet, quod omnia moventia ad formam in his inferioribus agant in virtute illius; et propter hoc ad producendum aliquas formas imperfectas sufficit virtus cœlestis sine agente univoco; ad producendas autem formas perfectiores, sicut sunt animæ animalium perfectorum, requiritur cum agente cœlesti agens univocum; talia enim animalia non generantur nisi ex semine, et propter hoc dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 26; c. 2), quod sol et homo generant hominem. — 3. *c. Gent.* c. 69, n. 4 in solut. ration.

Ad secundam instantiam dicendum, non esse verum, quod quantitas impediat actionem formæ, nisi per accidens, in quantum scilicet omnis quantitas continua est in materia; forma autem in materia existens, cum sit minoris actualitatis, est per consequens minoris virtutis in agendo; unde corpus, quod habet minus de materia et plus de forma, sicut ignis, est magis activum. Supposito autem modo actionis, quam forma in materia existens, cum sit minoris actualitatis, habere potest, quantitas auget magis quam minuat actionem. Nam quanto corpus ignis fuerit majus, supposita æque intensa caliditate, tanto magis calefacit; et supposita gravitate aeque intensa, quanto majus fuerit corpus grave, tanto velocius movebitur motu naturali; et inde est, quod tardius movetur motu innaturali. Quia igitur corpora gravia sunt tardioris motus innaturalis, cum fuerint majoris quantitatis, non inde ostenditur, quod quantitas impediat actionem, sed magis, quod coaugeat ipsam. — *Ibid.* n. 5 et 6.

Vel dic, quod quantitas non impedit formam corporalem omnino ab actione, sed impedit eam, ne sit agens universale, in quantum forma individuatur, prout est in materia quantitati subjecta; quod patet, quia secundum quod participatur aliquid, secundum hoc est necessarium, quod participetur id, quod est ei proprium; sicut quantum participatur de lumine, tantum participatur de ratione visibilis. Agere autem, quod nihil est aliud, quam facere aliquid actu, est per se proprium actus, in quantum est actus; unde et omne agens agit sibi simile. Sic ergo ex hoc, quod aliquid est forma non determinata per materiam quantitati subjectam, habet quod sit agens indeterminatum et universale; ex hoc vero quod est determinata ad hanc materiam, habet quod sit agens contractum et particulare. Unde si esset forma ignis separata, ut Platonici posuerunt, esset aliquo modo causa omnis ignitionis; sed hæc forma ignis, quæ est in hac materia corporali, est causa hujus ignitionis, quæ est ab hoc corpore in hoc corpus; unde et fit talis actio per contactum duorum corporum. — Signum autem, quod inducitur de ponderositate corporum, non est ad propositum, *primo* quidem, quia additio quantitatis non est causa gravitatis, ut probatur in 4. *de Cœlo text.* 9; c. 2. *Secundo*, quia falsum est, quod ponderositas facit tardiorem motum; imo quanto aliquid est gravius, tanto magis movetur motu proprio. *Tertio*, quia actio non fit per motum localem, ut Democritus posuit, sed per hoc, quod aliquid reducitur de potentia in actum. — 1a, q. 115, a. 1, c. et ad 3.

Ad tertiam instantiam dicendum, quod non

oportet, quod corpus omne careat actione propter hoc, quod in ordine rerum substantia corporalis est infima secundum suum genus; quia etiam inter corpora unum est superius altero et formalius et magis activum, sicut ignis est respectu inferiorum corporum; nec tamen etiam infimum corpus excluditur ab agendo. Manifestum enim est, quod corpus non potest agere se toto, cum sit compositum ex materia, quæ est ens in potentia, et forma, quæ est actus. Agit enim unumquodque, secundum quod est actu. Et propter hoc omne corpus agit secundum suam formam, ad quam comparatur aliud corpus, scilicet patiens, secundum suam materiam ut subjectum, in quantum materia ejus est in potentia ad formam agentis. Si autem e converso ad formam corporis patientis sit in potentia materia corporis agentis, erunt agentia et patientia ad invicem, sicut accidit in duobus corporibus elementaribus; sin autem, erit unum tantum agens et alterum tantum patiens respectu illius, sicut est comparatio corporis cœlestis ad corpus elementare; sic igitur corpus agit in subjectum non ratione totius corporis, sed formæ, per quam agit. — 3. *c. Gent.* c. 69, n. 7 in solut. ration.

Ad quartam instantiam dicendum, quod corpus non est id, quod maxime distat a Deo; participat enim aliquid de similitudine divini esse secundum formam, quam habet; sed id, quod maxime distat a Deo, est materia prima, quæ nullo modo est agens, cum sit in potentia tantum. — 1a, q. 115, a. 1, ad 4.

ARTICULUS II

UTRUM CAUSALITAS AGENTIS CONSISTAT IN AGERE.

Videtur quod causalitas agentis non consistat in agere.

1. Nam agere vel facere pertinet etiam ad alias causas, puta ad formalem et finalem; dicitur enim albedo facere album; ergo causalitas agentis vel efficientis non consistit in agere vel facere. — *Tabula Aurea* voce « agere » n. 27.

2. Præterea, causalitas efficientis vel agentis constituit agens in ratione agentis et causæ; sed per actionem constituitur in tali ratione; nam agens denominatur ab actione; unde talis denominatio constituit prædicamentum actionis : ergo actio, non autem agere erit causalitas agentis. — *de Verit.* q. 28, a. 7; 3. *Phys.* l. 5.

3. Præterea, sicut per actionem infertur passio, ita per agere infertur pati; sed non omne agens per suam causalitatem efficit passionem, ut patet in agentibus actione immanente : ergo causalitas agentis non consistit in agere. — *Tabula Aurea* voce « actio » n. 22, 23, 29.

Sed contra est, quod causalitas agentis consistit in facere aliquid actu; hoc enim est per se proprium actus, in quantum est actus, unde et omne agens agit sibi simile; sed facere aliquid actu nihil est aliud quam agere : ergo causalitas agentis consistit in agere. — 1a, q. 115, a. 1, c.

Respondeo dicendum, quod causalitas agentis consistit in agere. Cujus ratio est, quia finis est causa agentis non quantum ad esse, sed quantum ad rationem causalitatis; nam a fine habet efficiens suam causalitatem; ideo autem finis dicitur esse causa agentis secundum causalitatem, quia a fine accipit agens, quod sit causa seu quod agat; non enim agit efficiens nisi causa finis. Sed quod agens sit actu causa et quod agat, non potest explicari nomine abstracto actionis; nam cum actio sic sumpta significetur per modum rei, non significat causalitatem, sed effectum causalitatis; unde denominatio agentis ab actione est denominatio ab effectu. Optime vero explicatur nomine concreto actionis, quod est agere; nam cum hoc importet inhærentiam actionis ad subjectum, significat, ipsum subjectum esse actu causam, et quod actu agit, in quo consistit causalitas agentis. — 5. *Metaphys.* l. 2; *de Verit.* q. 28, a. 7; 3. *Phys.* l. 5; 1. *Periherm.* l. 5.

Ad primum ergo dicendum, quod agere tripliciter sumitur : primo efficienter, et in hoc consistit causalitas agentis; secundo formaliter, et in hoc consistit causalitas formæ; tertio finaliter, et in hoc consistit causalitas finis. Agere tamen per se sumptum tantum significat causalitatem agentis. — *Tabula Aurea* voce « agere » n. 27.

Ad secundum dicendum, quod denominatio agentis ab actione est tamquam ab effectu; denominatio vero agentis ab agere est tamquam a causalitate agentis, ut dictum est (in c.)

Ad tertium dicendum, quod per solam actionem transeuntem infertur passio, non autem

per immanentem; et ideo causalitas agentis potest esse agere. — *Tabula Aurea* voce « actio » n. 22, 23, 29.

ARTICULUS III

UTRUM CAUSA EFFICIENS RECTE A PHILOSOPHO DEFINIATUR.

Videtur quod non recte a Philosopho definiatur efficiens, quod sit, unde primum principium motus et quietis.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Phys. text.* 2; c. 1), quod natura est primum principium motus; sed causa efficiens non est natura, quia natura tantum dividitur in materiam et formam, ut patet 2. *Phys. text.* 7, seq.; c. 1 : ergo male definitur causa efficiens, unde primum principium motus. (2. *Phys.* l. 1). — Sed dices, quod natura est primum principium motus in eo, in quo est, et efficiens est primum principium motus in alio.

2. Sed contra alteratio, qua vivens alterat cibum ad sui augmentationem, est a natura, et similiter alteratio corporum simplicium, ut dicit Philosophus (l. c. *text.* 1; c. 1); sed hæ actiones et motus sunt in alio, ut per se patet; nam aqua calefit ab igne, et aer convertitur in ignem ab ipso igne, et alimentum alteratur ab animali : ergo. — 2. *Phys.* l. 1.

3. Præterea, dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 29; c. 3), quod tam consilians quam præparans rem et illam perficiens sunt causæ efficientes; sed perficiens rem non est primum principium motus et constitutionis rei; nam præsupponit actionem consiliantis et præparantis : ergo male definitur efficiens, unde primum principium motus. — 2. *Phys.* l. 5.

Sed contra est, quod Philosophus (2. *Phys. text.* 29; c. 3 et 5. *Metaphys. text.* 3; l. 4, c. 2) definit causam efficientem, quod sit, unde primum principium motus et status. — l. c.; 5. *Metaphys.* l. 3 (2).

Respondeo dicendum, quod recte definitur a Philosopho causa efficiens : unde primum principium motus aut quietis. Causa enim constituitur et multiplicatur ex varia ratione causandi; ratio autem causandi efficientis optime explicatur per hoc, quod sit id, a quo vel unde est primum principium motus aut quietis. Sic enim explicatur influxus in effectum, qui est de ratione causæ, ut dictum est (supra q. 7, a. 2 et 3), et distinguitur causa efficiens ab aliis causis. Nam causa materialis est id, ex quo aliquid fit, cum insit; formalis vero, cum sit ratio et quodquid erat esse rei, ut dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 23; c. 3 et 5. *Metaphys. text.* 2; l. 4, c. 2), est id, per quod aliquid et est in actu et actu hoc, ut dictum est (supra q. 6, a. 2 et 3); finalis est id, propter quod res est; efficiens vero est id, a quo vel unde est primum principium motus aut quietis et consequenter rei; nam motus est via ad rem, unde non distinguitur a re, ut dicit Philosophus (3. *Phys. text.* 4 et 7; c. 1). — 2. *Phys.* l. 5; 5. *Metaphys.* l. 3 (2); 1a, q. 44, a. 2; 2. *c. Gent.* c. 16; 3. *Phys.* l. 1 et 2.

Ad primum ergo dicendum, quod efficiens est primum principium motus in alio; natura vero est principium motus in eo, in quo est, ut dictum est in objecto. — 2. *Phys.* l. 1.

Ad secundum dicendum, quod augmentatio est a natura, quia cibus est intra vivens, et quia ex parte cibi est in eo principium passivum motus, sicut et in alteratione, ut dictum est (supra q. 6, a. 1). — *Ibid.*

Ad tertium dicendum, quod tam consilians quam præparans et perficiens sunt primum principium motus in suo genere, unum in ratione causæ moralis, aliud in genere causæ physicæ, sed inchoantis, aliud in eodem genere, sed complentis. — 2. *Phys.* l. 5; 5. *Metaphys.* l. 3 (2).

ARTICULUS IV

UTRUM DEUS IN OMNI OPERATIONE SECUNDI AGENTIS OPERETUR, SEU IN NATURA ET VOLUNTATE OPERANTIBUS OPERETUR.

Videtur quod Deus in nulla operatione agentis secundi seu in nulla creatura operante operetur.

1. Natura enim neque deficit in necessariis neque abundat in superfluis; sed ad actionem naturalem sufficit virtus activa ex parte agentis et passiva ex parte patientis : ergo non requiritur virtus divina in rebus operans. (*de Pot.* q. 3, a. 7, arg. 1). — Sed dices, quod virtus activa naturæ dependet in sua operatione ab operatione divina.

2. Contra, sicut operatio naturæ creatæ

dependet ab operatione divina, ita operatio corporis elementaris dependet ab operatione corporis cœlestis; nam corpus cœleste comparatur ad corpus elementare sicut causa prima ad secundam; sed non dicitur, quod corpus cœleste operetur in quolibet corpore elementari agente : ergo non est dicendum, quod Deus operetur in qualibet operatione naturæ. — *de Pot.* q. 3, a. 7, arg. 2.

3. Præterea, si Deus operatur in qualibet operatione naturæ, *aut* una et eadem operatione operatur Deus et natura, *aut* diversis; sed non una et eadem, quia una actio a duobus agentibus non videtur progredi posse; unitas enim operationis attestatur unitati naturæ. Unde quia in Christo sunt duæ naturæ, sunt etiam ibi duæ operationes; creaturæ autem et Dei constat non esse unam naturam. Similiter nec est possibile, quod sint operationes diversæ; nam diversæ operationes non videntur ad idem factum terminari, cum motus et operationes penes terminos distinguantur; ergo nullo modo est possibile, quod Deus in natura operetur. (*Ibid.* arg. 3; 1a, q. 105, a. 5, arg. 2; 3. *c. Gent.* c. 70, n. 1) — Sed dices, quod duæ operationes possunt terminari ad idem, quæ se habent secundum prius et posterius.

4. Contra, ea, quæ immediate se habent ad aliquid unum, non habent ad invicem ordinem; sed tam Deus quam creatura immediate operantur effectum naturalem : ergo operatio Dei et operatio creaturæ non se habent secundum prius et posterius. — *de Pot.* q. 3, a. 7, arg. 4.

5. Præterea, quandocunque Deus aliquam naturam instituit, ex hoc ipso dat ei omnia illa, quæ sunt de ratione illius naturæ; sicut ex hoc ipso, quod facit hominem, dat ei animam rationalem; sed de ratione virtutis est, quod sit principium agendi, cum virtus sit ultimum potentiæ, quæ est principium agendi in alio, secundum quod est aliud, ut dicitur 5. *Metaphys. text.* 17; l. 4, c. 12 : ergo ex hoc ipso, quod virtutes naturales rebus indidit, dedit eis, quod operationes naturales perficerent; unde non oportet, quod ulterius in rebus naturalibus operetur. — *Ibid.* arg. 5.

6. Præterea, si Deus in natura operante operatur, oportet quod operando aliquid rei naturali tribuat; nam agens agendo aliquid actu facit; aut ergo illud sufficit ad hoc, quod natura possit per se operari, aut non. Si sufficit, cum etiam virtutem naturalem Deus naturæ tribuerit, eadem ratione potest dici, quod et virtus naturalis sufficiebat ad agendum; nec oportebit, quod Deus postquam virtutem naturæ contulit, ulterius ad ejus operationem aliquid operetur. Si autem non sufficit, oportebit, quod ibi aliquid aliud iterum faciat, et si illud non sufficit, iterum aliud et sic in infinitum, quod est impossibile; nam unus effectus non potest dependere ab actionibus infinitis, quia cum infinita non sit pertransire, numquam compleretur; ergo standum est in primo, dicendo, quod virtus naturalis sufficit ad actionem naturalem sine hoc, quod Deus in ea ulterius operetur. — *Ibid.* arg. 7.

7. Præterea, posita causa agente ex necessitate naturæ sequitur ejus actio, nisi per accidens impediatur, eo quod natura est determinata ad unum; si ergo calor ignis ex necessitate naturæ agit, ergo posito calore sequitur calefactio, nec requiritur aliqua virtus superior agens in ipso calefaciente. — *Ibid.* arg. 8.

8. Præterea ea, quæ sunt omnino disparata, possunt ab invicem separari; sed actio Dei et actio naturæ sunt omnino disparatæ, cum Deus agat per voluntatem, natura autem per necessitatem : ergo actio Dei potest separari ab actione naturæ, et ita non oportet, quod Deus in natura agente operetur. — *Ibid.* arg. 9.

9. Præterea, voluntas est domina sui actus; hoc autem non esset, si agere non posset nisi Deo in ipsa operante, cum voluntas nostra non sit domina divinæ operationis : ergo Deus non operatur in voluntate nostra operante. — *de Pot.* q. 3, a. 7, arg. 13.

10. Præterea, liberum est, quod causa sui est, ut dicitur 1. *Metaphys.* c. 2; quod ergo non potest agere nisi causa in ipso agente, non est liberum in agendo; sed voluntas nostra est libera in agendo : ergo potest agere nulla alia causa in ipsa agente, et sic idem quod prius. — l. c. arg. 14.

11. Præterea, causa prima plus est influens in causatum quam causa secunda; si ergo Deus operatur in voluntate et natura, sicut prima causa in secunda, sequitur quod defectus, qui accidunt in operatione voluntatis et naturæ, magis Deo quam voluntati et naturæ tribuerentur, quod est absurdum. — *Ibid.* arg. 15.

12. Præterea, posita causa sufficienter operante superfluum est alterius causæ opera-

tionem ponere; quod enim potest fieri sufficienter per unum, superfluum est, quod fiat per multa. Sic videmus, quod natura non facit per duo instrumenta, quod potest facere per unum; sed constat, si Deus operatur in natura et voluntate operantibus, quod sufficienter operatur, quia nulla insufficientia est Deo attribuenda, et cum totum effectum producat, nihil de effectu producendo relinquit naturali agenti : ergo superflueret omnis operatio naturæ vel voluntatis. Vel si ponitur natura vel voluntas sufficienter propriam operationem vel effectum producere, superflua erit operatio Dei ad operationem vel effectum, quem creatura producit, producendum. — *Ibid.* arg. 16; 3. *c. Gent.* c. 70, n. 2 et 3; 1a, q. 105, a. 5, arg. 1.

13. Præterea, faciens dicitur esse causa operationis facti, in quantum dat ei formam, qua operatur; si igitur Deus est causa operationis rerum factarum ab ipso, hoc erit in quantum dat eis virtutem operandi; sed hoc est a principio, quando rem facit : ergo videtur, quod ulterius non operetur in operatione creaturæ. — 1a, q. 105, a. 5, arg. 3.

Sed contra : 1. sicut ars præsupponit naturam, ita natura præsupponit Deum; sed in operatione artis operatur natura; non enim sine operatione naturæ artis operatio efficitur, sicut igne emollitur ferrum, ut percussione fabri extendatur : ergo et Deus in operatione naturæ operatur. — *de Pot.* q. 3, a. 7, arg. 2 *Sed contra.*

2. Præterea, virtus Dei est in quolibet ente, quia Deus in omnibus rebus esse dicitur per essentiam, præsentiam, potentiam; sed non est dicendum, quod virtus divina, secundum quod est in rebus, sit otiosa : ergo secundum quod est in natura, operatur. Nec potest dici, quod aliud quam ipsa natura operetur, cum non appareat ibi nisi una operatio : ergo in qualibet naturæ operatione Deus operatur. — l. c. arg. 5 *Sed contra.*

Respondeo dicendum, quod simpliciter concedendum est, Deum operari in natura et voluntate operantibus, quidquid in contrarium afferant ita tribuentes Deo omnem naturæ operationem, ut nulla virtus creata aliquid operetur in rebus, sed solus Deus immediate omnia operetur, quorum sententia superius reprobata est. Manifesta enim est hæc veritas *primo* per fidem; hinc enim est, quod dicitur *Isai.* 26, 12 : omnia opera nostra operatus es in nobis, Domine; et hoc ipsum, quod Salomon dicit : cor regis in manu Domini; quocunque voluerit, vertet illud (*Proverb.* 21, 1), ostendit, non solum divinam causalitatem ad potentiam voluntatis extendi, sed etiam ad actum ipsius. Eodem etiam pertinent verba illa *Joan.* 15, 5 : sine me nihil potestis facere; et *ad Philipp.* 2, 13 : Deus est, qui operatur in nobis velle et perficere pro bona voluntate. Et hac ratione frequenter in Scriptura naturæ effectus operationi divinæ attribuuntur, quia ipse est, qui operatur in omni operante per naturam vel per voluntatem. Sicut illud *Job.* 10, 10 et 11 : nonne sicut lac mulsisti me, et sicut caseum me coagulasti; pelle et carnibus vestisti me, ossibus et nervis compegisti me? et in *Psalm.* 17, 14 : intonuit de cœlo Dominus, et Altissimus dedit vocem suam, grando et carbones ignis. — 3. *c. Gent.* c. 67.

Secundo per auctoritatem Philosophi; arguit enim lib. 7, c. 18 (14) *Eudemicæ Ethicæ* per hunc modum : hujus, quod aliquis intelligat, consilietur et eligat et velit, oportet aliquid esse causam, quia omne novum oportet quod habeat aliquam causam; si autem est causa ejus aliud consilium et alia voluntas præcedens, cum non sit procedere in his in infinitum, oportet devenire ad aliquod primum. Hujusmodi autem primum oportet esse aliquid, quod est melius ratione; nihil autem est melius intellectu et ratione nisi Deus; est igitur Deus primum principium nostrorum consiliorum et voluntatum. — 3. *c. Gent.* c. 89, n. 6.

Tertio ratione, quia Deus non solum dat rebus virtutem, sed etiam nulla res potest propria virtute agere, nisi agat in virtute ipsius; ergo res creata non potest virtute sibi data uti, nisi in quantum agit in virtute Dei. Illud autem, in cujus virtute agens agit, est causa non solum virtutis, sed etiam actus; quod in artifice apparet, in cujus virtute agit instrumentum, etiam quod ab hoc artifice propriam formam non accipit, sed solum ab ipso applicatur ad actum. — l. c. n. 3.

Deus igitur est causa creaturæ non solum virtutis agendi, sed etiam actionis, et per consequens Deus in creatura operante operatur. Quod quidem qualiter intelligi possit, ostendendum est. Sciendum namque est, quod actionis alicujus rei res alia potest dici causa multipliciter, et *primo* quidem, quia tribuit ei

virtutem operandi, sicut dicitur 8. *Phys. text.* 32 (c. 4), quod generans movet grave et leve, in quantum dat virtutem, ad quam sequitur talis motus, et hoc modo Deus agit omnes actiones naturæ, quia dedit rebus naturalibus virtutes, per quas agere possunt. *Secundo*, quia conservat virtutem illius in esse; conservans enim virtutem alicujus dicitur facere actionem; sic enim medicinæ conservantes visum dicuntur facere videre. Et hoc modo dicitur Deus causa actionis rei naturalis, quatenus conservat virtutem naturalem in esse ad differentiam generantis, quod virtutem quidem tribuit gravi et levi, non tamen eam ulterius conservat. *Tertio*, quia movet illam ad agendum, in quo non intelligitur collatio aut conservatio virtutis activæ, neque coefficientia cum ipsa re ad actionem ipsius, sed applicatio virtutis illius rei ad actionem, atque adeo facere, ut res illa agat, seu operari in illa, ut agat; sicut homo est causa incisionis cultelli ex hoc ipso, quod applicat acumen cultelli ad incidendum, movendo ipsum. Et quia natura inferior agens non agit nisi mota, eo quod hujusmodi corpora inferiora sunt alterantia alterata, cœlum autem est alterans non alteratum, et tamen non est movens nisi motum, et hoc non cessat, quousque perveniatur ad Deum, — sequitur de necessitate, quod Deus sit causa actionis cujuslibet rei naturalis ut movens et applicans virtutem ad agendum. — *de Pot.* q. 3, a. 7, c.

Sed ulterius invenimus, secundum ordinem causarum esse ordinem effectuum, quod necesse est propter similitudinem causæ et effectus; nec causa secunda potest in effectum causæ primæ per virtutem propriam, quamvis sit instrumentum causæ primæ respectu illius effectus. Instrumentum enim est causa effectus principalis causæ, non per formam vel virtutem propriam, sed in quantum participat aliquid de virtute principalis causæ per motum ejus, sicut dolabra non est causa rei artificiatæ per formam vel virtutem propriam, sed per virtutem artificis, a quo movetur, et eam quodammodo participat. Unde *quarto modo* una res est causa actionis alterius, sicut principale agens est causa actionis instrumenti; et hoc modo etiam oportet dicere, quod Deus est causa omnis actionis rei naturalis. Quanto enim aliqua causa est altior, tanto est communior et efficacior; et quanto est efficacior, tanto profundius ingreditur in effectum et de remotiori potentia ipsum reducit in actum. In qualibet autem re naturali invenimus, quod est ens, et quod est res naturalis, et quod est talis vel talis naturæ; quorum primum est commune omnibus entibus; secundum omnibus rebus naturalibus; tertium in una specie, et quartum, si addamus accidentia, est proprium huic individuo. Hoc ergo individuum agendo non potest constituere aliud in simili specie, nisi prout est instrumentum illius causæ, quæ respicit totam speciem et ulterius totum esse naturæ inferioris. Et propter hoc nihil agit ad speciem in istis inferioribus nisi per virtutem corporis cœlestis, nec aliquid agit ad esse nisi per virtutem Dei; ipsum enim esse est communissimus effectus, primus et intimior aliis effectibus, et ideo soli Deo competit secundum virtutem propriam talis effectus. Unde etiam, ut dicitur in lib. *de Causis* (propos. 9), intelligentia non dat esse, nisi prout in ea est virtus divina. Sic ergo Deus est causa omnis actionis, prout quodlibet agens est instrumentum divinæ virtutis operantis. Sic ergo si consideremus supposita agentia, quodlibet agens creatum particulare est immediatum ad suum effectum; si autem consideremus virtutem, qua fit actio, sic virtus superioris causæ erit immediatior effectui quam virtus inferioris; nam virtus inferior non conjungitur effectui nisi per virtutem superioris, unde dicitur in lib. *de Causis* (propos. 1), quod virtus causæ primæ prius agit in causatum et vehementius ingreditur in ipsum. — *de Pot.* q. 3, a. 7, c.

Sic ergo oportet virtutem divinam adesse cuilibet rei agenti, sicut virtutem corporis cœlestis oportet adesse cuilibet corpori elementari agenti; sed in hoc differt; quia ubicunque est virtus divina, est essentia divina; non autem essentia corporis cœlestis est, ubicunque est sua virtus; et iterum Deus est sua virtus, non autem corpus cœleste. Et ideo potest dici, quod Deus in qualibet re operatur, in quantum ejus virtute quælibet res indiget ad agendum; non autem potest proprie dici, quod cœlum semper agat in corpore elementari. — Sic ergo Deus est causa actionis cujuslibet, *primo*, in quantum dat virtutem agendi; *secundo*, in quantum conservat illam; *tertio*, in quantum applicat eandem actioni; *quarto*, in quantum ejus virtute omnis alia virtus agit; *quinto*, in ratione finis; nam

cum omnis operatio sit aliquod bonum verum vel apparens, nihil autem sit vel appareat bonum, nisi secundum quod participat aliquam similitudinem summi boni, quod est Deus, sequitur quod Deus sit cujuslibet operationis causa ut finis. Quod si conjunxerimus his, quod Deus est sua virtus et quod est intra quamlibet rem atque adeo intra quamlibet operationem et effectum rei per essentiam, præsentiam et potentiam, neque ibi sit vel tamquam pars rei vel otiosa, sed sicut operans id, quod operatur ipsa creatura, — sequitur, quod *sexto* modo sit Deus in qualibet operatione agentis et in quolibet ejus effectu per coefficientiam et cooperationem cum creatura operante. — *de Pot.* q. 3, a. 7; 1a, q. 105, a. 5; 3. *c. Gent.* c. 67, 70, 89.

Ad primum dicendum, quod virtus activa et passiva rei naturalis sufficiunt ad agendum in ordine suo seu in ordine secundorum agentium; requiritur tamen virtus divina ob rationes dictas, nimirum tamquam virtus primi agentis. — *de Pot.* l. c. ad 1; 1a, l. c. ad 1.

Ad secundum dicendum, quod operatio virtutis naturalis ad Deum, et corporis naturalis elementaris ad corpus cœleste sunt quantum ad aliquid similes, non autem quantum ad omnia, ut dictum est (supra in c.) — *de Pot.* q. 3, a. 7, ad 2.

Ad tertium dicendum, quod una actio non procedit a duobus agentibus unius ordinis, sed nihil prohibet, quin una et eadem actio procedat a primo et secundo agente. — 1a, q. 105, a. 5, ad 2.

Ad quartum dicendum, quod tam Deus quam creatura immediate operantur, licet ordinentur secundum prius et posterius. — *de Pot.* l. c. ad 4.

Ad quintum dicendum, quod de ratione inferioris virtutis est, quod sit operationis principium in suo ordine, id est, ut agat ut instrumentum superioris virtutis et tamquam agens secundum subordinatum primo. — *Ibid.* ad 5; 1a, l. c. ad 1 et 2.

Ad sextum dicendum, quod virtus naturalis, quæ est rebus naturalibus in sua institutione collata, inest eis ut quædam forma habens esse ratum et firmum in natura; sed id, quod a Deo fit in re naturali, quo actualiter agat, est ut intentio sola habens esse quodd m incompletum per modum, quo colores sunt in aere et virtus artis in instrumento artificis. Sicut ergo securi per artem dari potuit acumen, ut esset forma in ea permanens, non autem ei dari potuit, quod vis artis esset in ea quasi quædam forma permanens, nisi haberet intellectum; ita rei naturali potuit conferri virtus propria ut forma in ipsa permanens, non autem vis, qua agit ad esse ut instrumentum primæ causæ, nisi daretur ei, quod esset universale principium essendi. Nec iterum virtuti naturali conferri potuit, ut moveret seipsam, nec ut conservaret se in esse; unde sicut instrumento artificis conferri non potuit, quod operaretur absque motu artis, ita rei naturali conferri non potuit, quod operaretur absque operatione divina. — *de Pot.* q. 3, a. 7, ad 7.

Ad septimum dicendum, quod necessitas naturæ, per quam agit calor, constituitur ex ordine omnium causarum præcedentium; unde non excluditur virtus primæ causæ. — *Ibid.* ad 8.

Ad octavum dicendum, quod licet natura et voluntas sint secundum esse disparata, in agendo tamen habent aliquem ordinem. Nam sicut actio naturæ præcedit actionem nostræ voluntatis, ratione cujus in operibus artis, quæ a voluntate sunt, naturæ operatione indiget; ita voluntas Dei, quæ est origo omnis naturalis motus, præcedit operationem naturæ; unde et ejus operatio in omni operatione naturæ requiritur. — *Ibid.* ad 9.

Ad nonum dicendum, quod voluntas dicitur habere dominium sui actus non per exclusionem causæ primæ, sed quia causa prima non ita agit in voluntatem, ut eam de necessitate determinet ad unum, sicut determinat naturam; et ideo determinatio actus relinquitur in potestate rationis et voluntatis. — *Ibid.* ad 13.

Ad decimum dicendum, quod non quælibet causa excludit libertatem, sed solum causa cogens et necessitans; sic autem Deus non est causa operationis nostræ liberæ. — l. c. ad 13 et 14.

Ad undecimum dicendum, quod quia causa prima magis influit in effectum quam secunda, ideo quidquid perfectionis est in effectu, principaliter reducitur ad causam primam; quod autem est de defectu, reducitur ad causam secundam, quæ non ita efficaciter operatur sicut causa prima. — *Ibid.* ad 15.

Ad duodecimum dicendum, quod Deus perfecte operatur ut causa prima; requiri-

tur tamen operatio creaturæ ut causæ secundæ ; unde idem effectus est et a Deo et a creatura, non tamen ita, ut sit partim a Deo, partim a creatura, sed totus est ab utroque secundum alium modum ; sicut idem effectus totus tribuitur instrumento, et principali agenti etiam totus. Et hinc colligitur, quod si res naturalis producit effectum, non est superfluum, quod Deus illum producat, sicut neque est superfluum, si Deus per se ipsum potest omnes effectus naturales producere, quod per quasdam alias causas simul producantur. Non enim hoc est ex insufficientia divinæ virtutis, sed ut servetur ordo in rebus creatis ejusque decor appareat, et ut magis manifestetur immensitas divinæ bonitatis, per quam Deus suam similitudinem rebus communicare voluit non solum quantum ad hoc, quod essent, sed etiam quantum ad hoc, quod aliorum causæ essent ; his enim duobus modis creaturæ communiter omnes divinam similitudinem consequuntur. — *de Pot.* q. 3, a. 7, ad 16 ; 1a, q. 105, a. 5, ad 1 ; 3. *c. Gent.* c. 70, n. 3 et 2 et c. 21.

Ad tertium decimum dicendum, quod Deus non solum dat formas rebus, sed etiam conservat eas in esse et applicat eas ad agendum et cum illis coefficit et cooperatur ad earum operationes et effectus producendos, ut dictum est (supra in c.) — 1a, l. c. ad 3.

ARTICULUS V

UTRUM RES NATURALES TANTUM DISPONANT MATERIAM AD FORMAM SUBSTANTIALEM, ET SOLUS DEUS ILLAM PRODUCAT PER CREATIONEM.

Videtur quod formæ substantiales a Deo per creationem producantur et res naturales tantum disponant materiam ad illas.

1. Dicitur enim in lib. *de Causis* (propos. 18), quod esse per creationem producitur ; sed in generatione substantiali producitur esse : ergo Deus operatur in materia aliquid creando. — *de Pot.* q. 3, a. 8, arg. 19.

2. Præterea id, quod non habet materiam partem sui, non potest ex materia fieri ; sed formæ non habent materiam partem sui, quia distinguuntur contra materiam et contra compositum : ergo cum formæ fiant, quia de novo esse incipiunt, non fiunt ex materia, sed ex nihilo, et consequenter creabuntur. (l. c. arg. 6.) — Sed dices, quod licet formæ naturales non habeant materiam partem sui, ex qua sint, habent tamen materiam, in qua sunt, et pro tanto non creantur.

3. Contra, sicut aliæ formæ naturales, ita et anima rationalis est forma in materia ; sed anima rationalis ponitur creari ; ergo et similiter de aliis formis naturalibus ponendum. (l. c. arg. 7). — Sed dices, quod anima rationalis non educitur de materia sicut aliæ formæ.

4. Contra, nihil educitur de aliquo, quod non est in eo ; sed ante finem generationis forma, quæ est generationis terminus, non erat in materia ; alias essent formæ contrariæ in materia simul : ergo formæ naturales non educuntur de materia. — l. c. arg. 8.

5. Præterea forma, quæ est terminus generationis, non apparebat ante generationem completam ; si ergo erat ibi, erat latens, et ita sequitur latitatio cujuslibet in quolibet, quam ponebat Anaxagoras, et Aristoteles improbat in 1. *Phys.* a *text.* 32 ; c. 4. (*de Pot.* q. 3, a. 8, arg. 9) — Sed dices, quod forma naturalis non existebat in materia ante generationem complete, ut Anaxagoras ponebat, sed incomplete.

6. Contra, si forma aliquo modo est in materia ante terminum generationis, puta incomplete, secundum aliquid sui ibi est ; et si non est complete, secundum aliquid sui ibi non est ; habet ergo forma aliquid et aliquid, et sic non est simplex, cujus contrarium habetur in principio lib. *Sex Principiorum* (Gilberti Porretani). — *de Pot.* l. c. arg. 10.

7. Præterea, si non complete præexistit in materia et postmodum completur, oportet, quod per generationem ei adveniat complementum ; illud autem complementum in materia non præexistebat, quia sic fuisset ibi complete : ergo illud complementum per creationem erit ad minus. (*Ibid.* arg. 11) — Sed dices, quod præexistebat in materia incomplete, non quidem secundum partem, sed quia alio modo erat ante et alio modo post ; prius enim erat in potentia, sed post est in actu.

8. Contra, ex hoc quod aliquid alio et alio modo se habet, est alteratio, non generatio ; si ergo per opus naturæ non fit aliquid, nisi quod forma, quæ prius erat in potentia, postea fit actu, sequitur quod per operationem naturæ non sit aliqua generatio, sed alteratio sola. — l. c. arg. 12.

9. Præterea, in natura inferiori non inveni-

tur aliquod activum principium nisi accidens; nam ignis agit per calorem, qui est accidens, et similiter de aliis; sed accidens non potest esse causa activa formæ substantialis, quia nihil agit ultra suam speciem; effectus autem non præeminet causæ, cum tamen forma substantialis præemineat accidenti : ergo forma substantialis non producitur per actionem naturæ inferioris, et ita oportet, quod sit per creationem. — *de Pot.* q. 3, a. 8, arg. 13.

10. Præterea, imperfectum non potest esse causa perfecti; sed in semine bruti animalis non est vis animæ nisi imperfecte : ergo anima bruti non producitur per actionem naturalem virtutis seminalis; ergo fit per creationem et pari ratione omnes aliæ formæ naturales. — arg. 14.

11. Præterea illud, quod non est animatum et vivum, non potest esse causa rei animatæ viventis; sed animalia, quæ generantur ex putrefactione, sunt res animatæ viventes; non autem inveniuntur in natura aliqua viventia, a quibus eis vita conferatur : ergo oportet, quod eorum animæ sint per creationem a primo vivente, et pari ratione aliæ formæ naturales. — arg. 15.

12. Præterea, natura non agit nisi sibi simile; sed aliqua res naturalis invenitur generari, cujus similitudo in generante non præcessit; mulus enim neque equo neque asino similis est in specie : ergo forma muli non est per actionem naturæ, sed per creationem. — l. c. arg. 16.

13. Præterea id, quod est per se, est causa ejus, quod non est per se; sed formæ rerum naturalium non sunt per se, sed sunt in materia : ergo earum causa est forma per se stans, et ita oportet, quod formæ naturales sint per creationem ab agente extrinseco. — arg. 20.

Sed contra : 1. Nihil potest creare nisi solus Deus; si ergo formæ sunt per creationem, non erunt nisi a Deo, et sic omnis actio naturæ frustrabitur, cujus finis est forma. — *Ibid.* arg. 2 *Sed contra.*

2. Præterea, sicut forma substantialis non habet materiam partem sui, ita nec forma accidentalis; si ergo propter hoc formas substantiales oportet esse per creationem, quia non habent materiam, pari ratione et formas accidentales; sicut autem res generata perficitur per formam substantialem, ita fit dispositio per formam accidentalem : ergo res naturalis nullo modo erit generans, neque sicut perficiens, neque sicut disponens, et sic cassa erit omnis actio naturæ. — arg. 3 *ibid.*

3. Præterea, natura est ex similibus similia procreans; sed generatum invenitur simile procreanti in specie et forma : ergo ipsa forma generati fit per actionem generantis et non per creationem. — arg. 4 *ibid.*

Respondeo dicendum, quod circa istam quæstionem diversæ fuerunt opiniones, quarum omnium videtur radix fuisse unum et idem principium, secundum quod natura non potest ex nihilo aliquid facere. Ex hoc enim *aliqui* crediderunt, quod nulla res fieret nisi per hoc, quod extrahebatur a re alia, in qua latebat, sicut de Anaxagora narrat Philosophus (1. *Phys.* a *text.* 32; c. 4); qui ex hoc videtur fuisse deceptus, quia non distinguebat inter potentiam et actum; putabat enim oportere, quod actu præexisteret illud, quod generatur; oportet autem, quod præexistat potentia et non actu. Si enim non præexisteret potentia, fieret ex nihilo; si vero præexisteret actu, non fieret, quia quod est, non fit. — Sed quia res generata est in potentia per materiam, et in actu per suam formam, posuerunt *aliqui*, quod res fiebat quantum ad formam ex materia præexistente. Et quia operatio naturæ non potest esse ex nihilo, et per consequens oportet, quod sit ex præsuppositione, non operabitur secundum eos natura nisi ex parte materiæ, disponendo ipsam ad formam; formam vero, quam oportet fieri et non præsupponi, oportet esse ex agente, qui non præsupponit aliquid, sed potest ex nihilo facere. Et hoc est agens supernaturale, quod Plato posuit datorem formarum; et hoc Avicenna dixit esse intelligentiam ultimam inter substantias separatas. Quidam vero moderni eos sequentes dicunt, hoc esse Deum. Hoc autem videtur esse inconveniens, quia, cum unumquodque natum sit simile sibi agere (nam unumquodque agit in eo, quod actu est, hoc scilicet, quod est in potentia id, quod agendum est), non requireretur similitudo secundum formam substantialem in agente naturali, nisi forma substantialis geniti esset per actionem agentis. Ex quo etiam id, quod in genito acquirendum est, actu in generante naturali invenitur, et unumquodque agit, secundum quod actu est; inconveniens videtur, hoc generante prætermisso aliud exterius inquirere. — *de Pot.* q. 3, a. 8, c.

Unde sciendum est, quod istæ opiniones videntur provenisse ex hoc, quod ignoratur natura formæ, sicut et primæ proveniunt ex hoc, quod ignorabatur natura materiæ. Forma enim naturalis non dicitur univoce esse cum re genita. Res enim generata dicitur esse per se et proprie, quasi habens esse et in suo esse subsistens. Forma autem non sic esse dicitur, cum non subsistat nec per se esse habeat, sed dicitur esse vel ens, quia ea aliquid est, sicut et accidentia dicuntur entia, quia substantia eis est vel quanta vel qualis, non quod eis sit simpliciter sicut per formam substantialem ; unde accidentia magis proprie dicuntur entis quam entia, ut patet in 7. *Metaphys. text.* 2 ; l. 6, c. 1. Unumquodque autem factum hoc modo dicitur fieri, quo dicitur esse ; nam esse est terminus factionis; unde illud, quod proprie fit, per se est compositum ; forma autem non proprie fit, sed est id, quo fit, id est per cujus acquisitionem aliquid fieri dicitur. Nihil ergo obstat per hoc, quod dicitur, quod per naturam ex nihilo nihil fit, quin formas substantiales ex operatione naturæ esse dicamus. Nam id, quod fit, non est forma, sed compositum, quod ex materia fit et non ex nihilo. Et fit quidem ex materia, in quantum materia est in potentia ad ipsum compositum per hoc, quod est in potentia ad formam ; et sic non proprie dicitur, quod forma fiat in materia, sed magis quod de potentia materiæ educatur. Ex hoc autem ipso, quod compositum fit et non forma, ostendit Philosophus in 7. *Metaphys.* (*text.* 26 et 27; l. 6, c. 8), quod formæ sunt ex agentibus naturalibus. Nam cum factum oporteat esse simile facienti, ex quo id, quod factum est, est compositum, oportet id, quod est faciens, esse compositum, et non forma per se existens, ut Plato dicebat ; ut sic, sicut factum est compositum, quo autem fit, est forma in materia in actum reducta ; ita generans sit compositum, non forma tantum ; sed forma sit, quo generat : forma, inquam, in hac materia existens, sicut in his carnibus et in his ossibus et in aliis huiusmodi. — *de Pot.* q. 3, a. 8, c.

Ad primum ergo dicendum, quod esse per creationem dari dicitur, in quantum omnis causa secunda dans esse hoc habet, in quantum agit in virtute primæ causæ creantis, cum esse sit primus effectus nihil aliud præsupponens. —*Ibid.* ad 19.

Ad secundum dicendum, quod ex hoc, quod forma non habet materiam partem sui, sequitur, quod ei creari competeret, si proprie fieri posset, sicut res per se subsistens. — l. c. ad 6.

Ad tertium dicendum, quod licet anima rationalis habeat materiam, in qua sit, non tamen educitur de potentia materiæ, cum ejus natura supra omnem materialem ordinem elevetur, quod ejus intellectualis operatio declarat ; et iterum hæc forma est res per se subsistens, cum corrupto corpore maneat. — l. c. ad 7.

Ad quartum dicendum, quod forma, quæ est generationis terminus, erat in materia ante generationem completam, non in actu, sed in potentia; non est autem inconveniens, duorum contrariorum unum esse actu et aliud potentia. — l. c. ad 8.

Ad quintum patet ex dictis; nam Anaxagoras non ponebat, formas actu præexistere in materia, sed latere. — l. c. ad 9.

Ad sextum dicendum, quod forma præexistit in materia imperfecte, non quod aliqua pars ejus sit ibi in actu et alia desit, sed quia tota præexistit in potentia, et postmodum tota producitur in actu. — *Ibid.* ad 10.

Ad septimum dicendum, quod non perficitur esse formæ in materia alio exteriori addito, quod in potentia materiæ non esset. — *Ibid.* ad 11.

Ad octavum dicendum, quod esse in potentia et esse in actu non dicunt diversos modos accidentales, ex quorum diversitate alteratio proveniat, sed substantiales; unde etiam substantia dividitur per potentiam et actum, sicut et quodlibet genus. — l. c. ad 12.

Ad nonum dicendum, quod forma accidentalis agit in virtute formæ substantialis quasi instrumentum ejus, sicut etiam in 2. *de Anima text.* 50 (c. 4) calor ignis dicitur instrumentum virtutis nutritivæ ; et ideo non est inconveniens, si actio formæ accidentalis ad formam substantialem terminetur. — l. c. ad 13.

Ad decimum dicendum, quod etiam in semine calor seminis agit ut instrumentum virtutis animæ, quæ est in semine, quæ quidem licet imperfecta sit, tamen est impressio

quædam animæ perfectæ relicta; unde agit et in virtute animæ generantis, et similiter in virtute corporis cœlestis, cujus est quasi instrumentum ; et propter hoc non dicitur, quod semen generat, sed quod animal et sol. — *de Pot.* q. 3, a. 8, ad 14.

Ad undecimum dicendum, quod animalia generata ex putrefractione sunt minoris perfectionis aliis animalibus; unde in eorum generatione efficit vis cœlestis corporis inferiori materiæ impressa, quod in generatione animalium perfectorum facit eadem cœlestis vis cum virtute seminis. — l. c. ad 15.

Ad duodecimum dicendum, quod licet mulus non sit similis equo vel asino in specie, est tamen similis in genere proximo, ratione cujus similitudinis ex diversis speciebus una species quasi media generatur. — l. c. ad 16.

Ad decimum tertium dicendum, quod forma naturalis, quæ est in materia, non potest reduci ad formam per se existentem ejusdem speciei, cum forma naturalis habeat materiam in sui ratione, sed reducitur ad formam per se existentem sicut ad primum exemplar et non sicut ad proximum. — l. c. ad 18 et 20.

ARTICULUS VI

UTRUM CREATIO ET CONSERVATIO EJUSDEM REI SINT ACTIONES REALITER DISTINCTÆ.

Videtur quod creatio et conservatio ejusdem rei sint actiones realiter distinctæ.

1. Actio enim supponens aliam ab illa realiter distinguitur; sed conservatio rei et est actio, quia Deus conservando res aliquid agit, propter quod *Joan.* 5, 17 dicitur : « Pater meus usque modo operatur » ; et supponit actionem productivam rei, puta creationem : ergo creatio et conservatio ejusdem rei realiter inter se distinguuntur. — *de Pot.* q. 5, a. 1, arg. 2.

2. Præterea, conservatio rei pertinet ad causalitatem formæ substantialis; nam hæc est principium essendi; per idem autem res est et in esse conservatur; creatio autem pertinet ad causalitatem causæ efficientis : ergo creatio distinguitur a conservatione. — *Ibid.* arg. 7 et 10; 1a, q. 104, a. 2, arg. *Sed contra.*

3. Præterea, creatio durat per instans ; dicit enim novitatem essendi et incœptionem, quæ est in instanti; conservatio vero est et durat per tempus sequens : ergo creatio et conservatio realiter distinguuntur. — *de Pot.* q. 3, a. 3, arg. 6 et ad 6.

4. Præterea, creare est communicabile creaturæ, non autem est communicabile posse conservare; nam cum unaquæque res magis sit proxima sibi quam alteri rei, sicut non potest communicari alicui creaturæ, ut conservet seipsam, ita multo minus poterit communicari, quod conservet aliam; ergo. — *de Pot.* q. 5, a. 2, arg. 1; 1a, q. 104, a. 2, arg. 2.

Sed contra est, quod conservatio nihil est aliud quam continuata creatio et productio rei, sicut conservatio luminis in aere est per continuatum influxum a sole : ergo creatio et conservatio non distinguuntur realiter. — 1a, l. c. a. 1, ad 4.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere, conservationem non esse actionem realiter distinctam a creatione rei. Et ratio est, quia per quamlibet actionem agentis, si sit efficax, aliquid fit in effectu; unde si conservatio est actio distincta realiter a creatione, oportet, quod per actionem conservantis aliquid fiat in re producta; quod esse non potest, quia per hujusmodi actionem neque fit ipsum esse rei, quia quod jam est, non fit; neque aliquid aliud superadditum, quia vel non continue conservaretur res in esse, vel aliquid continue adderetur rei creatæ et productæ, quod est inconveniens. — 1a, q. 104, a. 1, arg. 4; *de Pot.* q. 5, a. 1, arg. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod sicut Deus eadem virtute producit et conservat res (et idem dico de agente creato, ut de sole illuminante aerem), ita eadem actione producit res in esse et eas in esse conservat; ipsum enim esse rerum permanentium non est divisibile nisi per accidens, prout alicui motui subjacet; secundum se autem est in instanti. Unde operatio Dei, quæ est per se causa, quod res sit, non est alia, secundum quod facit principium essendi et essendi continuationem; est enim conservatio continuatio actionis, qua datur esse, sicut et conservatio luminis in aere est, ut dictum est, per continuatum influxum a sole. — *de Pot.* l. c. ad 2; 1a, q. 104, a. 1, c. et ad 4; 2. *Sent.* dist. 15, q. 3, a. 3, ad 5.

Ad secundum dicendum, quod quia divina actione cessante creatura deficeret et conse-

ter conservationem formæ requiritur conservatio Dei, quæ eadem est realiter cum productione ejusdem, ut dictum est. — *de Pot.* q. 5, a. 1, ad 10; 1a, q. 104, a. 1, ad 1.

Ad tertium dicendum, quod creatio et conservatio dicunt in recto actionem divinam, quæ est ejus essentia, et ideo sunt idem realiter; differunt tamen ratione, quia creatio connotat relationem rationis Dei ad creaturam cum novitate essendi et incœptione, quam novitatem et incœptionem non importat conservatio. — *de Pot.* q. 3, a. 3, ad 2 et 6.

Ad quartum dicendum, quod cum propria causa sit conservativa effectus ab ea dependentis, sicut nulli effectui præstari potest, quod sit causa sui ipsius, potest tamen ei præstari, quod sit causa alterius; ita etiam nulli effectui præstari potest, quod sit sui ipsius conservativus, potest tamen ei præstari, quod sit conservativus alterius. (1a, q. 104, a. 2, ad 2). An vero possit communicari creaturæ, quod sit creativa alterius, communiter tenent quod non; quod saltem intelligendum est, secundum quod est actus primi agentis. — *de Pot.* q. 5, a. 2, ad 1.

ARTICULUS VII

UTRUM RES CONSERVENTUR IN ESSE A DEO, AN VERO CIRCUMSCRIPTA OMNI ACTIONE DEI, PER SE IN ESSE PERMANEANT, ITA UT NON EGEANT A DEO CONSERVARI.

Videtur quod creaturæ, circumscripta omni actione Dei, per se in esse permaneant, ita ut non egeant a Deo conservari.

1. Quod enim non potest non esse, non eget, ut conservetur, et consequenter circumscripta omni actione Dei permanet in esse; sicut quod non potest abscedere, non indiget, ut conservetur, ne abscedat; sed quædam creaturæ sunt, quæ secundum sui naturam non possunt non esse: ergo non omnes creaturæ indigent, ut a Deo conserventur in esse. Probatur media; quod per se inest alicui, necesse est ei inesse, et oppositum ejus impossibile est ei inesse; sicut necessarium est binarium esse parem, et impossibile est eum esse imparem; esse autem per se consequitur ad formam, quia unumquodque secundum hoc est ens actu, quod habet formam. Quædam autem creaturæ sunt, quæ sunt formæ quædam subsistentes, ut angeli, et sic per se inest eis esse; et eadem ratio est de illis, quorum materia non est in potentia nisi ad unam formam, ut sunt corpora cœlestia. Hujusmodi ergo creaturæ secundum suam naturam ex necessitate sunt, et non possunt non esse; potentia enim ad non esse non potest fundari neque in forma, quam per se sequitur esse, neque in materia existente sub forma, quam non potest amittere, cum non sit in potentia ad aliam formam. — 1a, q. 104, a. 1, arg. 1.

2. Præterea, Deus est potentior quolibet creato agente; sed aliquod creatum agens potest communicare suo effectui, ut conservetur in esse, etiam ejus operatione cessante; sicut cessante actione ædificatoris remanet domus, et cessante actione ignis remanet aqua calefacta per aliquod tempus: ergo multo magis Deus potest suæ creaturæ conferre, quod conservetur in esse, sua operatione cessante. — *Ibid.* arg. 2.

3. Præterea, nullum violentum potest contingere absque aliqua causa agente; sed tendere ad non esse est innaturale et violentum cuilibet creaturæ, quia quælibet creatura appetit esse: ergo nulla creatura potest tendere in non esse nisi aliquo agente ad corruptionem; sed quædam sunt, ad quorum corruptionem nihil agere potest, sicut spirituales substantiæ et corpora cœlestia: ergo hujusmodi creaturæ non possunt tendere in non esse, etiam operatione Dei cessante. — l. c. arg. 3.

4. Præterea, Dei perfecta sunt opera, ut dicitur *Deuteron.* 32, 4; sed hoc falsum esset, si res in esse conservari non possent, sed indigerent conservari a Deo: ergo. Minor patet *primo*, quia perfectum est, cui nihil deest, secundum Philosophum (3. *Phys. text.* 63 et 64; c. 6); ei autem aliquid deest ad suum esse, quod non potest esse nisi aliquo exteriori agente. *Secundo*, quia perfectum secundum naturam est, quod habet totum illud, cujus natura sua est capax; quod vero hujusmodi est, potest remanere in esse, circumscripta omni conservatione Dei; alioqui, cum per conservationem, quia est actio, aliquid recipiatur in effectu, nondum res producta haberet totum suum esse, et sic non esset perfecta. *Tertio*, quia unumquodque non est perfectum, nisi perficiat hoc, ad quod est; principia autem, cum ad hoc sint, ut rem in esse conservent, si non possunt rem in quenter et ipsa forma substantialis, ideo præ-

esse tenere, essent imperfecta, et ita non essent opera Dei, quod est absurdum. — *de Pot.* q. 5, a. 1, arg. 1, 2, 3.

5. Præterea, si res aliqua desinit esse, aut hoc est propter materiam aut propter hoc, quod est ex nihilo; materia autem non est causa corruptionis, nisi secundum quod est subjecta contrarietati; non autem in omnibus creaturis est materia talis : ergo illa, in quibus non est materia subjecta contrarietati, ut corpora cœlestia, non possunt deficere ratione materiæ; nec iterum ratione ejus, quod sunt ex nihilo, quia ex nihilo nihil sequitur, et nihilum nihil agit et ita non corrumpit : ergo cessante omni actione divina hujusmodi res esse non desinerent. — *Ibid.* arg. 8.

Sed contra est : 1. quod dicitur *ad Hebr.* 1, 3 : « portans *omnia verbo virtutis suæ.* »— 1a, q. 104, a. 1 *Sed contra; de Pot.* q. 5, a. 1, arg. 1 *Sed contra.*

2. Præterea, in lib. *de Causis* (propos. 9) dicitur, quod omnis intelligentiæ fixio, id est permanentia et essentia, est per bonitatem, quæ est causa prima; multo ergo fortius aliæ creaturæ non figuntur in esse nisi per Deum. — *de Pot.* q. 5, a. 1, arg. 4 *Sed contra.*

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere secundum fidem et secundum rationem, quod creaturæ conservantur in esse a Deo, ita ut in momento in nihilum redigerentur, si a Deo desererentur. — Ad cujus evidentiam considerandum est, quod aliquid conservatur ab altero dupliciter : *uno modo* indirecte et per accidens, sicut ille dicitur rem conservare, qui removet corrumpens; puta si aliquis puerum custodiat, ne cadat in ignem, dicitur eum conservare. Et sic etiam Deus dicitur aliqua conservare, sed non omnia, quia quædam sunt, quæ non habent corrumpentia, quæ necesse sit removere ad rei conservationem. *Alio modo* dicitur aliquid rem aliquam conservare per se et directe, quando scilicet illud, quod conservatur, dependet a conservante, ut sine eo esse non possit. Et hoc modo omnes creaturæ indigent divina conservatione; dependet enim esse cujuslibet creaturæ a Deo, ita quod nec ad momentum subsistere possent, sed in nihilum redigerentur, nisi operatione divinæ virtutis conservarentur in esse, sicut dicit S. Gregor. M. l. 16 *Moral.* c. 18 (Migne PP. L. t. 75, col. 1143, n. 45). — 1a, q. 104, a. 1, c.

Et hoc sic perspici potest. Omnis enim effectus dependet a sua causa, secundum quod est causa ejus. Sed considerandum est, quod est aliquod agens causa sui effectus secundum fieri tantum et non directe secundum esse ejus; quod quidem contingit et in artificialibus et in naturalibus. Ædificator enim est causa domus quantum ad ejus fieri, non autem directe quantum ad ejus esse; manifestum enim est, quod esse domus consequitur formam ejus; forma autem domus est compositio et ordo, quæ quidem forma consequitur naturalem virtutem quarundam rerum. Sicut enim coquus coquit cibum adhibendo aliquam virtutem naturalem activam v. g. ignis, ita ædificator facit domum adhibendo cæmentum, lapides et ligna, quæ sunt susceptiva et conservativa talis compositionis et ordinis; unde esse domus dependet ex naturis harum rerum, sicut fieri domus dependet ex actione ædificatoris. — Et simili ratione est considerandum in rebus naturalibus; quia si aliquod agens non est causa formæ in quantum hujusmodi, non erit per se causa esse, quod consequitur ad talem formam, sed erit causa effectus secundum fieri tantum. Manifestum est autem, quod si aliqua duo sunt ejusdem speciei, unum non potest esse per se causa formæ alterius, in quantum est talis forma, quia sic esset causa formæ propriæ, cum sit eadem ratio utriusque; sed potest esse causa hujusmodi formæ, secundum quod est in materia, id est quod hæc materia acquirat hanc formam; et hoc est esse causam secundum fieri, sicut cum homo generat hominem et ignis ignem. — 1a, q. 104, a. 1, c.

Et ideo quandoque naturalis effectus est natus impressionem agentis recipere secundum eandem rationem, secundum quam est in agente; et tunc fieri effectus dependet ab agente, non autem esse ipsius. Sed aliquando effectus non est natus recipere impressionem agentis secundum eandem rationem, secundum quam est in agente, sicut patet in omnibus agentibus, quæ non agunt simile secundum speciem; sicut cœlestia corpora sunt causa generationis inferiorum corporum dissimilium secundum speciem; et tale agens potest esse causa formæ secundum rationem talis formæ, et non solum secundum quod acquiritur in hac materia, et ideo est causa non solum fiendi, sed etiam essendi. Sicut igitur fieri rei non potest remanere cessante actione agentis, quod est causa effectus secundum fieri, ita nec esse rei potest remanere cessante actione agentis, quod est causa effectus non solum secundum fieri,

sed etiam secundum esse. Et hæc est ratio, quare aqua calefacta retinet calorem cessante actione ignis, non autem remanet aer illuminatus, nec ad momentum, cessante actione solis; quia scilicet materia aquæ susceptiva est caloris ignis secundum eandem rationem, qua est in igne. Unde si perfecte perducatur ad formam ignis, retinebit calorem semper; si autem imperfecte participet aliquid de forma ignis secundum quandam inchoationem, calor non semper remanebit, sed ad tempus propter debilem participationem principii caloris. Aer autem nullo modo natus est recipere lumen secundum eandem rationem, secundum quam est in sole, ut scilicet recipiat formam solis, quæ est principium luminis; et ideo quia non habet radicem in aere, statim cessat lumen cessante actione solis. — Sic autem se habet omnis creatura ad Deum, sicut aer ad solem illuminantem. Sicut enim sol est lucens per suam naturam, aer autem fit luminosus participando lumen a sole, non tamen participando naturam solis; ita Deus solus est ens per essentiam suam, quia ejus essentia est suum esse; omnis autem creatura est ens participative, non quod sua essentia sit ejus esse. Et ideo S. Aug. *super Genes. ad Litt.* (l. 8, c. 12; Migne PP. L. t. 34, col. 383, n. 23) dicit, quod sicut aer præsente lumine fit lucidus, sic homo Deo sibi præsente illuminatur, absente autem continuo tenebratur. — 1a, q. 104, a. 1, c.; *de Pot.* q. 5, a. 1, c.

Ad primum ergo dicendum, quod esse per se consequitur formam creaturæ, supposito tamen influxu Dei, sicut lumen sequitur diaphanum aeris, supposito tamen influxu solis; unde potentia ad non esse in spiritualibus creaturis et corporibus cœlestibus magis est in Deo, qui potest subtrahere suum influxum, quam in forma vel in materia talium creaturarum. — 1a, q. 104, a. 1, ad 1.

Ad secundum dicendum, quod Deus non potest communicare alicui creaturæ, ut conservetur in esse sua actione cessante, sicut non potest ei communicare, quod non sit causa illius; in tantum enim indiget creatura conservari a Deo, in quantum esse effectus dependet a causa essendi. Unde non est simile de agente, quod non est causa essendi, sed fieri tantum. — l. c. ad 2.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa procedit de conservatione, quæ est per remotionem corrumpentis, qua non indigent omnes creaturæ, ut dictum est (in c.) — l. c. ad 3.

Ad quartum dicendum, quod creaturæ Dei sunt perfectæ in sua natura et in suo ordine; sed inter alia, quæ ad earum perfectionem requiruntur, hoc etiam est, quod a Deo contineantur in esse; continentur autem in esse per eandem operationem, qua illas produxit in esse; unde non est verum, quod res productæ recipiat novum esse. Et licet quandiu principia essentialia rerum sunt, tandiu res conserventur in esse, ipsa tamen rerum principia esse desinerent divina actione cessante. — *de Pot.* q. 5, a. 1, ad 1, 2, 3.

Ad quintum dicendum, quod creatura deficeret divina actione cessante, non propter contrarium, quod sit in materia, quia ipsum etiam cum materia cessaret; sed propter hoc, quod creatura est ex nihilo, non propter hoc, quod nihilum aliquid ageret ad corruptionem, sed non ageret ad conservationem. — l. c. ad 8; v. supra in c.

ARTICULUS VIII

UTRUM DEUS IMMEDIATE OMNEM CREATURAM CONSERVET.

Videtur quod Deus immediate omnem creaturam conservet.

1. Eadem enim actione Deus est conservator rerum, qua et creator, ut dictum est (supra a. 6, c. et ad 1); sed Deus immediate est creator omnium : ergo immediate est etiam conservator. — 1a, q. 104, a. 2, arg. 1.

2. Præterea, unaquæque res magis est proxima sibi quam rei alteri; sed non potest communicari alicui creaturæ, quod conservet seipsam : ergo multo minus potest communicari, quod conservet aliam; ergo Deus omnia conservat absque alia causa conservante. — l. c. arg. 2.

3. Præterea, effectus conservatur in esse ab eo, quod est causa ejus non solum secundum fieri, sed etiam secundum esse; sed omnes causæ creatæ, ut videtur, non sunt causæ suorum effectuum nisi secundum fieri; non sunt enim causæ nisi movendo : ergo non sunt causæ conservantes suos effectus in esse. — l. c. arg. 3.

Sed contra est, quod per idem conserva-

tur res, per quod habet esse; sed Deus dat esse rebus mediantibus aliquibus causis mediis : ergo etiam eas in esse conservat mediantibus aliquibus causis. — *Ibid. Sed contra.*

Respondeo dicendum, quod sicut dictum est (supra a. 7), dupliciter aliquid rem aliquam in esse conservat : *uno modo* indirecte et per accidens, per hoc, quod removet vel impedit actionem corrumpentis; *alio modo* directe et per se, quia ab eo dependet esse alterius, sicut a causa dependet effectus. Utroque autem modo aliqua res creata invenitur esse alterius conservativa. Manifestum est enim, quod etiam in rebus corporalibus multa sunt, quæ impediunt actiones corrumpentium et per hoc dicuntur rerum conservativa, sicut sal impedit carnes a putrefactione; et simile est in multis aliis. Invenitur etiam, quod ab aliqua creatura dependet aliquis effectus secundum suum esse. Cum enim sunt multæ causæ ordinatæ, necesse est, quod effectus dependeat primo quidem et principaliter a causa prima, secundario vero ab omnibus causis mediis; et ideo principaliter quidem prima causa est effectus conservativa, secundario vero omnes mediæ causæ, et tanto magis, quanto causa fuerit altior et primæ causæ proximior. Unde superioribus causis etiam in corporalibus rebus attribuitur conservatio et permanentia rerum; sicut dicit Philosophus (12. *Metaphys. text.* 34; l. 11, c. 6), quod primus motus, scilicet diurnus, est causa continuitatis generationis; secundus autem motus, qui est per zodiacum, est causa diversitatis, quæ est secundum generationem et corruptionem; et similiter astrologi attribuunt Saturno, qui est supremus planetarum, res fixas et permanentes. Sic igitur dicendum est, quod Deus conservat res quasdam in esse mediantibus aliquibus causis. — 1a, q. 104, a. 2, c.

Ad primum ergo dicendum, quod Deus immediate omnia creavit, et in ipsa rerum creatione ordinem in rebus instituit, ut quædam ab aliis dependerent, per quas secundario conservarentur in esse, præsupposita tamen principali conservatione, quæ est ab ipso. — l. c. ad 1.

Ad secundum dicendum, quod cum propria causa sit conservativa effectus ab ea dependentis, sicut nulli effectui præstari potest, quod sit causa sui ipsius, potest tamen ei præstari, quod sit causa alterius, ita etiam nulli effectui præstari potest, quod sit sui ipsius conservativus, potest tamen ei præstari, quod sit conservativus alterius. — l. c. ad 2; *de Pot.* q. 5, a. 2.

Ad tertium dicendum, quod nulla creatura potest esse causa alterius quantum ad hoc, quod acquirat novam formam vel dispositionem, nisi per modum alicujus mutationis, quia semper agit præsupposito aliquo subjecto. Sed postquam formam vel dispositionem induxit in effectu, absque alia immutatione effectus hujusmodi formam conservat; sicut in aere prout illuminatur de novo, intelligitur quædam mutatio, sed conservatio luminis est absque aeris immutatione, ex sola præsentia illuminantis. — 1a, q. 104, a. 2, ad 3.

QUÆSTIO XII

DE CAUSA FINALI.

Deinde considerandum est de causa finali.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR SEX :

1. Utrum finis sit causa.
2. Utrum definitio finis sit, esse id, cujus gratia res fit.
3. Utrum de ratione finis sit, esse ultimum simpliciter, ita ut nullo modo dentur fines intermedii.
4. Utrum causalitas finis sit ab agente appeti vel desiderari.
5. Utrum finis causet secundum esse reale an vero secundum esse intentionale.
6. Utrum omnia agant propter finem.

ARTICULUS I

UTRUM FINIS SIT CAUSA.

Videtur quod finis non sit causa.

1. Dicit enim Philosophus (5. *Metaphys. text.* 1; l. 4, c. 1), quod omnis causa est principium; sed finis opponitur principio, cum sit terminus rei : ergo finis non est causa. — 5. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea, causa naturaliter est prior effectu; sed finis habet rationem ultimi, ut sonat ipsum nomen; ergo finis non habet rationem causæ. — 1. *Metaphys.* l. 4 (3); 5. *Metaphys.* l. 2; 1a 2æ, q. 1, a. 1, arg. 1.

3. Præterea illud, quod non est in rerum natura, non potest actu agere; sed finis dum

movet et agit, non est in rerum natura, sed tantum est in mente : ergo finis non est causa, saltem realis et physica, sicut sunt materia, forma et efficiens. — 3a, q. 62, a. 6, c.

4. Præterea, finis est effectus efficientis; nam efficiens perducit ad hoc, quod finis sit; sed nullus effectus est causa sui efficientis; alioqui idem se haberet in ratione principii et ejus, quod est a principio, seu idem produceretur ab eo, cujus est principium, quod est absurdum : ergo finis non est causa. — 5. *Metaphys.* l. 2; 2. *Phys.* l. 5 et 10; Hannibaldus in 1. *Sent.* dist. 11, a. 1, ad 3; *de Pot.* q. 10, a. 4, ad 6.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (2. *Phys. text.* 28 sqq.; c. 3, et 1. *Metaphys.* sum. 2, c. 1; c. 3, et 5. *Metaphys. text.* 2 et 3; l. 4, c. 2) probat, quatuor esse genera causarum, et inter illa numerat finem. — 2. *Phys.* l. 5 et 10; 5. *Metaphys.* l. 2.

5. Præterea, hæc quæstio : *quare* vel *propter quid*, ut argumentatur Philosophus (5. *Metaphys.* l. c.) probans, finem esse causam, quærit de causa; cum autem quæritur, quare vel propter quid quis ambulat, convenienter respondentes dicimus : ut sanetur, et sic respondentes opinamur reddere causam; respondemus autem per finem : ergo finis est causa. — Il. cit.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere, quod finis sit causa. Cujus ratio duplex afferri potest : *una* ex definitione causæ; causa enim est, ad quam sequitur esse alterius; hoc autem convenit fini. Nam actio agentis, ad quam sequitur effectus, ad aliquod determinatum tendit, sicut ab aliquo determinato principio procedit; nam omne agens agit, quod sibi conveniens est; id autem, ad quod tendit actio agentis, dicitur causa finalis, sicut id, a quo procedit, dicitur causa efficiens. — 2. *Phys.* l. 10.

Altera est ex ordinatione causarum ad invicem; causæ enim ita sunt sibi invicem ordinatæ, ut si prima subtrahatur, necesse sit alias subtrahi; prima autem inter omnes causas est causa finalis. Quod sic probatur, quia materia non sequitur formam, nisi secundum quod movetur ab agente; nihil enim reducit se de potentia ad actum; agens autem non movet, nisi ex intentione finis. Si enim agens non esset determinatum ad aliquem effectum, non magis ageret hoc quam illud. Ad hoc ergo quod determinatum effectum producat, necesse est, quod determinetur ad aliquid certum, quod habet rationem finis. Unde manifestum est, quod finis habet rationem causæ. — 1a 2æ, q. 1, a. 2, c.

Ad primum ergo dicendum, quod finis est oppositus tantum principio efficienti, ut dicit Philosophus (1. *Metaphys.* sum. 2, c. 1; c. 3); nam efficiens est principium motus, finis autem est terminus motus. —1. *Metaphys.* l. 4 (3); *Tabula Aurea* voce « causa » n. 51.

Ad secundum dicendum, quod finis, etsi sit postremus in executione, est tamen primus in intentione agentis, et hoc modo habet rationem causæ. — 1a 2ae, q. 1, a. 1, ad 1.

Ad tertium dicendum, quod duplex est movens : *unum*, quod movet secundum usum exteriorum rerum; et hoc debet esse in rerum natura ad hoc, ut moveat; et ideo quia causa efficiens movet hoc modo, debet, antequam moveat et actu causet, esse in rerum natura; *alterum* quod movet, secundum quod est in mente, seu per actum animæ, et hoc movet actu, licet nondum sit in rerum natura, sed sufficit, quod sit apprehensum et desideratum; et hoc modo movet finis. — 3a, q. 62, a. 6, c.

Ad quartum dicendum, quod finis est effectus efficientis quantum ad esse, sed est causa ipsius quoad rationem causalitatis; unde licet sit posterior efficiente secundum esse, est tamen prior illo secundum rationem, ut dictum est (supra q. 7, a. 3, quæstiunc. 2, ad 4).

ARTICULUS II

UTRUM DEFINITIO FINIS SIT, ESSE ID CUJUS GRATIA.

Videtur quod definitio finis non sit, esse id cujus gratia.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Metaphys.* sum. 2, c. 1; c. 3) finem definiens, quod finis est terminus motus; sed unius rei una tantum est definitio, ut dictum est (supra q. 3, a. 14, arg. 1) : ergo non recte definitur finis, quod sit cujus gratia. — 1. *Metaphys.* l. 4 (3).

2. Præterea, finis, ut dicit Philosophus l. c., est bonum; sed definitio boni non est esse id, cujus gratia, sed esse quid appetibile; unde Philosophus (1. *Ethic.* c. 1) dicit, quod bonum est, quod omnia appetunt : ergo finis non recte definitur, quod sit cujus gratia. — 1. *Metaphys.* l. 4 (3); 1a, q. 5, a. 1, c.

3. Præterea, de ratione finis est esse desideratum vel appetitum ab his, quæ finem

nondum attingunt, et esse dilectum vel diligibile ab his, quæ finem participant; sed esse appetitum et dilectum pertinent ad rationem boni, ut dictum est (arg. præced.) : ergo finis non recte definitur, quod sit cujus gratia. — *de Verit.* q. 21, a. 2, c.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (2. *Phys. text.* 29; c. 3 et 5. *Metaphys. text.* 2; l. 4, c. 2) definit finem, quod sit id, cujus gratia. — 2. *Phys.* l. 5; 5. *Metaphys.* l. 2.

2. Præterea, dicit Philosophus ibidem, quod omnia intermedia, quæ sunt inter primum agens et ultimum finem, dicuntur finis respectu præcedentium, et efficiens respectu sequentium, non nisi quia præcedentia fiunt gratia illorum; ergo finis recte definitur id, cujus gratia. — *Ibidem.*

Respondeo dicendum, quod finis dupliciter potest considerari : *uno modo*, secundum esse seu in executione; et sic est terminus motus et non est causa. Nam causa est prior effectu; at finis secundum suum esse et in executione consideratus est ultimum in generatione, et propterea veteres philosophi hanc causam prætermiserunt, ut dicit Philosophus (1. *Metaphys.* l. c.) — *Alio modo*, ut est in intentione, quomodo habet rationem causæ; nam ab illo ut sic dependent omnes causæ, ita ut illa subtracta, ceteræ removeantur, ut dictum est (a. 1); et hoc modo definitur finis, quod sit id, cujus gratia. Quæ definitio, quod sit recte tradita, patet *primum*, quia per illam essentialiter distinguitur finis a ceteris causis. Sicut enim efficiens est, unde principium motus, materia vero, ex quo aliquid fit ut inexistente, forma ratio ipsius quod quid erat esse, ita finis est cujus gratia; omnia enim fiunt causa finis. *Deinde*, quia hæc definitio optime explicat rationem finis; hæc enim proprie respicit motum, operationem et ordinem rei ad rem, et ideo non est in mathematicis; cum autem dicimus, quod finis sit cujus gratia, significamus, gratia finis agens se movere ad operandum et assumere media propter consecutionem finis. Unde manifestum est, quod definitio finis recte tradita est. — *Tabula Aurea* voce « finis » n. 5 et 6; 1a 2ae, q. 1 a. 1, arg. 1 et ad 1; 2. *Phys.* l. 5; 5. *Metaphys.*, l. 2; 3. *Sent.* dist. 27, q. 1, a. 4, ad 11.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus (1. *Metaphys.* l. c.) per tria notificavit causam finalem, puta per esse terminum motus, per esse cujus gratia, et per esse bonum, — quia finis quoad suum esse est terminus motus et opponitur principio efficienti, et non est causa; quoad rationem vero causalitatis seu quoad esse in intentione, est causa, et omnium prima, et definitur id, cujus gratia, ut dictum est (a. 1); quoad fundamentum vero suæ causalitatis et rationis, convenit illi esse bonum; nihil enim habet, ut sibi conveniat ratio finis, ut scilicet sit id, propter quod aliquid est vel fit, nisi quia est bonum. Et ratio est, quia finis cujuslibet rei est ejus perfectio; eatenus autem aliquid est perfectio alicujus, quatenus est bonum ipsius. — 1. *Metaphys.* l. 4 (3); 3. *c. Gent.* c. 16 et 17; v. Ferrariensem in h. loc.

Ad secundum dicendum, quod bonum est fundamentum finis, ut dictum est (*ad primum*).

Ad tertium dicendum, quod finis est quid appetitum et desideratum et dilectum ratione sui fundamenti; nam bonum est, quod omnia appetunt, ut dictum est (supra arg. 2). Ratio tamen boni et ratio finis distinguuntur; nam ratio boni cum in hoc consistat, quod sit quid appetibile, dicit ordinem ad appetitum; ratio vero finis dicit ordinem ad motum et operationem, et dicit ordinem rei ad rem, ut dictum est (in c.). — *Tabula Aurea* voce « bonum » n. 61 et 62; 1a, q. 5, a. 6, c.

ARTICULUS III

UTRUM DE RATIONE FINIS SIT, ESSE ULTIMUM SIMPLICITER, ITA UT NON DENTUR FINES INTERMEDII.

Videtur quod de ratione finis sit esse ultimum simpliciter.

1. Probat enim Philosophus (2. *Metaphys. text.* 8; l. 1 min. c. 2), quod in finibus non datur processus in infinitum; quia si datur talis processus, tollitur ratio ultimi, qua sublata tollitur ratio finis; ergo de ratione finis est esse ultimum simpliciter. — 2. *Metaphys.* l. 4.

2. Præterea, Philosophus ibidem dicit, quod finis est terminus rei; sed de ratione termini est esse ultimum simpliciter; nam si non esset quid ultimum simpliciter, non esset terminus, sed terminatus; ergo de ratione finis est esse ultimum simpliciter. — *Ibidem.*

3. Præterea, Philosophus (2. *Phys. text.*

23; c. 2) consentit cum poeta dicente, quod de ratione finis est, esse ultimum, et (2. *Ethic. ad Eudem.* c. 1) finis, inquit, et ultimum et optimum est, utpote cujus gratia cetera fiunt; ergo. — 2. *Phys.* l. 4.

4. Præterea, finis est, quem propter seipsum, et propter quem cetera volumus, ut dicit Philosophus (1. *Ethic.* c. 2; c. 1). Nam si non propter se, sed propter aliud appeteretur, non appeteretur ut finis, sed ut medium; sed hæ conditiones finis non conveniunt finibus intermediis, sed tantum fini ultimo simpliciter; nam illi appetuntur propter ultimum : ergo de ratione finis est, esse ultimum simpliciter, et consequenter non dantur proprie fines intermedii. — 1. *Ethic.* l. 2; 2. *Phys.* l. 5; 5. *Metaphys.* l. 2; 3. *c. Gent.* c. 17.

5. Præterea, bonum sufficienter dividitur in honestum, delectabile et utile; sed horum bonorum ideo utile non est finis, quia non appetitur propter se, sed propter aliud : ergo de ratione finis est, quod propter illum cetera omnia sint volita, et per consequens quod sit ultimum simpliciter. — *Tabula Aurea* voce « bonum » n. 52 et 54.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (2. *Phys. text.* 29; c. 3) dicit, quod non solum finis dicitur id, quod est ultimum simpliciter, puta sanitas, sed etiam omnia, quæ sunt intermedia inter primum movens et ultimum finem, ut macies, quæ est propter sanitatem ut ultimum finem simpliciter, est finis purgationis, et purgatio potionis, et potio organorum, et organa sunt fines in operatione vel inquisitione organorum. — 2. *Phys.* l. 5; 5. *Metaphys.* l. 2.

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *Ethic.* c. 1), quod quando actio habet opus post se relictum, tam actio est finis agentis (quod idem dicit 2. *de Cœlo text.* 17; c. 3), quam opus, et quod hoc est finis melior; sed actio non potest esse finis ultimus simpliciter, quia non possunt dari duo fines ultimi simpliciter : ergo erit finis intermedius, et ita de ratione finis non est, esse ultimum simpliciter. — 1. *Ethic.* l. 1 et 9; 2. *de Cœlo* l. 4.

3. Præterea, dicit Philosophus (1. *Ethic.* c. 2; c. 1), quod finis civilis, quippe quæ est præstantissima omnium scientiarum, amplectitur fines aliarum, ut militaris, equestris et frenefactoriæ; sed non potest amplecti illos tamquam fines ultimos simpliciter : ergo tamquam fines intermedios et subordinatos. Nam finis frenefactoriæ est propter finem equestris; finis hujus est propter finem militaris, qui est victoria, et hæc propter bonum humanum, quod est finis civilis. — 1. *Ethic.* l. 1.

4. Præterea, (1. *Ethic.* c. 7; c. 5) dicit Philosophus, quod tres sunt gradus finium; nam *aliqui* sunt imperfecti, quia movent agens, sed non propter bonitatem, quam habent in se, sed quia sunt quid utile ad aliud, ut potio amara. *Quidam* vero sunt perfecti; nam movent agens secundum bonitatem, quam habent in se, appetuntur tamen propter aliud, ut potio dulcis. *Quidam* vero sunt perfectissimi, qui movent secundum bonitatem, quam habent in se, et movent propter illam et non propter aliquid aliud. Sed primus et secundus finis non possunt habere rationem ultimi simpliciter, ut patet; nam hoc tantum convenit tertio : ergo sunt fines non ultimi simpliciter, sed intermedii, et consequenter de ratione finis non est, quod sit ultimum simpliciter. — 1. *Ethic.* l. 9.

5. Præterea, qui vult sumere potionem amaram, nihil in ea vult nisi sanitatem, et hoc solum est, quod movet voluntatem, et est ejus finis; sed qui sumit potionem dulcem, non solum illam vult propter sanitatem, sed etiam propter se, et ideo tam sanitas quam dulcedo est finis respectu voluntatis; sed dulcedo non est finis ultimus; nam hic est sanitas : ergo erit finis intermedius. — 1a, q. 19, a. 2, ad 2.

Respondeo dicendum, quod de ratione finis est, esse ultimum, non tamen simpliciter, sed respectu aliquorum, et consequenter dantur fines intermedii præter ultimum. — Et quidem *quod finis sit quid ultimum*, patet ex dictis (a. 1. et 2); licet enim consideratus finis secundum rationem causalitatis sit prima omnium causarum, consideratus tamen secundum esse, est omnium postrema, ut dictum est. — 2. *Phys.* l. 5; 5. *Metaphys.* l. 2; 1. *Ethic.* l. 1 et 9.

Quod vero de ratione illius non sit, esse ultimum simpliciter, sed respectu aliquorum, multipliciter potest esse manifestum. *Et primo* quidem ex proportione finis ad agens. Ita enim de ratione finis est, esse ultimum, sicut de ratione efficientis est, esse primum, unde motus, ut definit Philosophus (2. *Phys. text.* 29; c. 3, et 2. *Metaphys. text.* 5; l. 1 min. c. 2). De ratione autem efficientis non est, esse primum principium simpliciter, sed tantum

aliquorum; alioqui nec causæ secundæ creatæ nec instrumenta dicerentur causæ efficientes, nec in genere causarum efficientium darentur causa prima et secunda, quod est falsum : ergo nec de ratione finis est, esse ultimum simpliciter. — *Et confirmatur;* nam cum agens ad finem moveat, et finis moveat agentis desiderium, oportet gradus finium proportionari gradibus efficientium. Sed vere datur triplex agens : *unum* imperfectum, quod non agit per propriam formam, sed in quantum est motum ab alio, unde effectus secundum formam adeptam non assimilatur agenti, sed ei, a quo motum est agens, ut cum malleus facit cultellum. *Aliud* perfectum, quod assimilat effectum suæ formæ, per quam agit, sed moveri indiget ab alio priore et universaliore, ut sunt omnes causæ secundæ creatæ. *Aliud* perfectissimum, quod agit secundum propriam formam et non movetur ab alio, ut est Deus. Ergo dabitur etiam triplex genus finium, ut dictum est (arg. 4 *Sed contra*) ex Philosopho, quorum duo non nisi fines intermedii dici possunt. Et vere sicut agere secundum propriam formam, sed motum ab alio, est differentia constituens intra genus agentis unam speciem ita movere secundum bonitatem propriam, sed propter alterum potest esse differentia constituens intra genus finis unam speciem, puta finis intermedii; nam sicut forma est ratio agendi ipsi efficienti, ita bonitas est ratio ipsi fini movendi agens. — 2. *Phys.* l. 5; 2. *Metaphys.* l. 2; 1. *Ethic.* l. 9; 3. *c. Gent.* c. 17.

Secundo ex definitione finis; definitur enim a Philosopho, ut dictum est, quod sit cujus gratia, seu propter quod aliud; ergo de ratione finis tantum est, esse ultimum respectu aliquorum, quæ fiunt propter ipsum. Sed quod est tale, potest ipsum propter aliud appeti, ut patet in medicina dulci; nam propter ejus dulcedinem potest quis medicum adire, et rursum eadem appeti potest propter sanitatem. Similiter propter bonum virtutis potest quis aliquid facere, et rursum bonum virtutis potest appeti propter beatitudinem : neque enim inconveniens est, quod aliquid propter se ametur, quia est formaliter in se bonum, et per consequens propter illud ametur aliquid, et rursum illud ad aliud ordinetur et propter illud appetatur, ut dicit Philosophus (1. *Ethic.* c. 7; c. 5). — 1. *Sent.* dist. 1, q. 2, a. 1, ad 3; *Expositio in Epist. ad Galat.* c. 5, l. 6; 1. *Ethic.* l. 9.

Tertio ex ratione ultimi. *Vel* enim de ratione finis est, esse quid ultimum; et hoc non, quia sic mors esset proprie finis, quia est quid ultimum, quod tamen negat Philosophus (5. *Metaphys. text.* 21; l. 4, c. 16) asserens, non nisi metaphorice mortem dici finem, quia est quid ultimum; — *vel* est esse ultimum simpliciter in genere appetibilium; et hoc etiam non, *tum quia* bonum honestum seu virtutis est vere finis, et tamen non est ultimum appetibile simpliciter et ultimus finis (nam hic est sola felicitas; quod ex eo manifestum est, quod frui tantum spectat ad finem ultimum; solo Deo autem fruimur, qui est nostra beatitudo, non virtutibus); — *tum quia* si de ratione finis est, ut sit ultimum appetibile simpliciter, ita ut cetera omnia propter illud appetantur, maxime est, quia si ipse appetitur propter aliud, jam non habet rationem finis, sed medii. Sed hoc nihil est, quia etiam medium ut medium, cum sit terminus appetitus, licet ordinetur ad aliud, habet rationem finis, inquit Philosophus (1. *Ethic.* c. 7; c. 5); et multo magis, si tale medium habet bonitatem in se, propter quam appeti possit, ut est bonum honestum et delectabile; nam tunc et propter se appetitur, et consequenter propter illud aliqua, et ipsum appetitur propter aliud tamquam finem, ut dicit Philosophus (1. *Ethic.* c. 7; c. 5). *Demum quia*, si de ratione finis est, ut cetera omnia appetantur propter ipsum, et ipsum non appetatur propter aliud, sed propter se tantum, sequitur, quod nullus dabitur ultimus finis naturalis. Nam felicitas hominis, ut ait Philosophus (l. c.), consistit in eo, quod sibi quis provideat et possit providere aliis usque ad certum terminum, puta consanguineis et amicis propriis; nam si deberet posse providere omnibus etiam amicis amicorum et sic in infinitum, nullus posset talem sufficientiam acquirere, cum sit infinita, et ita nullus posset esse felix; ergo de ratione finis non est, ut omnia appetantur propter ipsum, sed tantum ut aliqua; id vero, propter quod aliqua tantum appetuntur, non implicat posse appeti ut sic propter aliud. Sicut enim quantitas, cum sit accidens, secundum totum suum esse dicit ordinem ad substantiam et ab illa dependet, et tamen secundum idem esse termi-

nat dependentiam suarum passionum, respectu quarum habet rationem finis (subjectum enim est causa passionum in triplici genere causæ, puta efficientis, materialis et finalis); — ita quod est medium ad finem ultimum, ratione suæ bonitatis intrinsecæ potest esse finis aliquorum et consequenter esse id, propter quod aliqua appetantur, et ita erit finis intermedius, ac proinde non erit de ratione finis, quod sit ultimum simpliciter in genere appetibilium, sed tantum quod sit ultimum respectu aliquorum; nam et est terminus motus, inquit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 22; l. 4, c. 17), et est id, cujus gratia, ut docet idem (2. *Phys. text.* 29; c. 3). — 5. *Metaphys.* l. 18 (21); *Tabula Aurea* voce « bonum » n. 54; 1. *Sent.* dist. 1, q. 2, a. 1, ad 3; *Expositio in Epist. ad Galat.* c. 5, l. 6; 1a, q. 77, a. 6, c.; 1. *Ethic.* l. 9; 5. *Metaphys.* l. 2; 2. *Phys.* l. 5.

Postremo ex proportione ad terminum et finem motus corporis naturalis. Sicut enim terminatur motus corporis naturalis dupliciter : uno modo simpliciter ad ultimum; alio modo secundum quid ad medium, per quod itur ad ultimum, quod terminat motum (dicitur enim aliquid terminus et finis motus, in quantum aliquam partem motus terminat); — ita in motu appetitus duplex erit terminus et finis : unus ultimus simpliciter, qui appetitur ut ultimum terminans totaliter motum appetitus, quod est bonum, honestum et delectabile; alter vero, quod est appetibile, terminans motum secundum quid, ut medium scilicet, per quod tenditur in aliud, quod est bonum utile, et est finis non ultimus, sed intermedius. — Et sic manifestum est, quod de ratione finis non est, quod sit ultimum simpliciter, sed tantum respectu aliquorum. — 1a, q. 5, a. 6, c.

Ad primum ergo *dicendum primo*, quod ex processu Philosophi l. c. manifeste colligitur, quod de ratione finis non est, quod sit ultimum simpliciter, sed respectu aliquorum tantum. *Quod patet primo, quia* ibi quærit, utrum in finibus dari possit processus in infinitum; at hæc quæstio supponit, dari posse plures fines intermedios præter ultimum simpliciter. Nam si non posset hoc dari, frustra quæreretur de processu in infinitum, sicut quia non possunt dari plures dii, quorum quilibet sit verus Deus, nec naturaliter plures soles, nullus quærit, utrum dari possit processus in infinitum in veris diis vel in solibus et lunis. *Secundo, quia* eodem modo quærit de finibus, quo de aliis causis; sed in omnibus aliis causis dantur causæ primæ et mediæ seu secundæ : ergo et in finibus debent dari ultimus et intermedius. *Tertio, quia* sicut definit ibi finem, quod sit ultimum, ita definit efficiens, quod sit primum principium motus; sed non obstante definitione efficientis admittit Philosophus plures causas efficientes, quarum una est prima simpliciter, et alia est prima secundum quid seu media : ergo non obstante definitione finis, in genere finium dabuntur unus finis ultimus et alii intermedii. — *Dicendum secundo,* quod Philosophus loc. cit. tantum vult, quod sublata motione ultimi finis in actu exercito, tollitur et motus finium intermediorum, et consequenter omnino tollitur finis, in actu scilicet exercito, quoad causalitatem scilicet; quod patet. Nam ibidem probat, non dari processum in infinitum in finibus, ex eo, quod non daretur ultimus finis, et consequenter tolleretur terminus actionis et actio ipsa, quia nullus conatur aliquid facere, si non putat, se posse pervenire ad terminum; quæ probatio clare demonstrat, ibi sermonem tantum esse de fine quoad causalitatem seu in actu exercito, et non de fine in actu signato, seu de definitione et ratione finis et ultimi secundum se. — 2. *Metaphys.* l. 4; 3. *c. Gent.* c. 17.

Ad secundum dicendum, quod de ratione termini non est, esse ultimum simpliciter, sed respectu alicujus, ut patet ex motu corporis naturalis et appetitus, ut dictum est (in c. art.)

Ad tertium dicendum, quod de ratione finis ultimi est, quod sit ultimum simpliciter, et de hoc loquitur Philosophus 1. *Ethic.* c. 2 et 7 (c. 1 et 5) et 2. *Ethic. ad Eudem.* c. 1; de ratione vero finis intermedii est, esse ultimum respectu aliquorum, de quo loquitur Philosophus 2. *Phys. text.* 29; c. 3. — 1. *Ethic.* l. 1; 2. *Phys.* l. 5.

Ad quartum dicendum, quod Philosophus loquitur de fine ultimo; et ad probationem dicendum, quod bonum utile etiam habet rationem finis, ut dicit Philosophus 1. *Ethic.* c. 7 (5); et patet ex termino et fine corporis naturalis, ut dictum est (arg. 4 *Sed contra* et in c. art.) — Et sic patet *ad quintum.*

ARTICULUS IV

UTRUM CAUSALITAS FINIS SIT APPETI ET DESIDERARI AB AGENTE.

Videtur quod causalitas finis non sit appeti et desiderari ab agente.

1. Causalitas enim finis est respectu omnium, quæ agunt propter finem; sed natura agit propter finem, et tamen nec illum appetit nec desiderat, cum illum non cognoscat : ergo causalitas finis non consistit in appeti et desiderari. — 1a 2æ, q. 1, a. 2, arg. 1.

2. Præterea finis, cum sit bonum et perfectio rei, cujus est finis, ut dictum est (a. 2, ad 1), debet causare se diffundendo; sed se diffundere non est appeti et desiderari, sed est quoddam agere : ergo causalitas finis non est appeti et desiderari. — 1a, q. 5, a. 4, arg. 2.

3. Præterea, nullus appetit id, quod habet; sed multa agunt propter finem habitum, ut cum Deus propter suam bonitatem operatur : ergo causalitas finis non consistit in appeti vel desiderari. — 2. *Sent.* dist. 1, q. 2, a. 1, c.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (12. *Metaphys. text.* 4. et 36; l. 11, c. 1 et 7) dicit, quod Deus, qui movet sicut finis, movet tamquam desideratum et amatum; sed motus amati et desiderati est amari et desiderari; per hoc enim, quod finis desideratur et amatur, agens agit ad consecutionem finis. — 12. *Metaphys.* l. 2 (1) et 7 (5); 1a, q. 105, a. 2, arg. 2.

2. Præterea, eatenus finis agit, quatenus movet agens; sed movet agens, quatenus desideratur et amatur; movet enim quatenus bonum; bonum autem, cum sit appetibile, movet quatenus appetitur et desideratur; ergo causalitas finis consistit in appeti et desiderari. — *de Pot.* q. 5, a. 1, c.; 1a, q. 5, a. 4.

RESPONDEO DICENDUM, quod sicut influere causæ efficientis ejusque causare est agere, ita influere et causare causæ finalis est appeti et desiderari. Cujus ratio est, quia causalitas causæ in eo consistit, quod causa sit actu causa, seu quod agat, ut dictum est (supra q. 11, a. 2); posito autem, quod finis desideretur vel ametur ab agente, constituitur finis in esse causæ actualis, atque adeo causat. Agere enim finaliter, quod est causalitas finis, ut dictum est (supra q. 11, a. 1, ad 1, — sicut agere efficienter est causalitas efficientis, et agere formaliter est causalitas formæ,) nihil est aliud, quam trahere et movere agens ad se; movet autem ad se per hoc, quod desideratur et amatur; nam per amorem et desiderium tendit agens ad finem. — Præterea, sicut causalitas agentis primi in eo posita est, ut agat in omni agente, ita causalitas finis ultimi consistit in eo, quod appetatur in omni fine; et sicut agere secundarum causarum efficientium est agere efficienter ad effectum producendum, ita agere finaliter finium intermediorum erit appeti et desiderari, sed per ordinem ad ultimum finem; non enim quis appetit purgationem propter sanitatem ultimo, sed ut per hanc deinde consequatur sanitatem. — Et sic manifestum est, quod causalitas finis consistit in appeti et desiderari. — *de Verit.* q. 22, a. 2, c. et q. 21, a. 2, c.; 7. *Phys.* l. 3.

Ad primum ergo dicendum, quod natura agit propter finem et illum appetit, sed appetitu naturali, qui est inclinatio naturalis, et non supponit cognitionem finis, quia per talem inclinationem natura movetur ad finem acta et ducta a Deo; creatura vero rationalis movetur ad finem per appetitum, qui est voluntas, quæ supponit cognitionem, cum per talem appetitum tendat in finem, quasi se agens et ducens ad finem. — 1a 2 æ, q. 1, a. 2, c.

Ad secundum dicendum, quod bonum dicitur movere et efficere metaphorice, quomodo etiam convenit fini movere metaphorice, trahendo scilicet ad se per desiderium et amorem, sine ulla alteratione prævia facta ab ipso in efficiente. — 1a, q. 5, a. 4, ad 2; 1. *de Generat.* l. 20.

Ad tertium dicendum, quod agere propter finem operantis dupliciter contingit : vel propter desiderium finis, vel propter amorem finis; desiderium enim est rei non habitæ; sed amor est rei, quæ habetur. Et ideo omni creaturæ competit agere propter desiderium finis, quia unicuique acquiritur bonum ab alio, quod ex se non habet; sed Deo competit agere propter amorem finis, cujus bonitati nihil potest addi; ipse enim suam bonitatem perfecte amat. — 2. *Sent.* dist. 1, q. 2, a. 1, c.

ARTICULUS V

UTRUM FINIS CAUSET SECUNDUM ESSE REALE, AN VERO SECUNDUM ESSE INTENTIONALE.

Videtur quod finis causet secundum esse intentionale.

1. Finis enim est causa et prima causa, secundum quod est in intentione; sed finis secundum illud esse causat, secundum quod est causa et prima causa : ergo finis causat secundum esse intentionale. — 3. *c. Gent.* c. 16 et 17; 2. *Phys.* l. 5; *Tabula Aurea* voce « finis » n. 1.

2. Præterea, finis causat, quatenus movet agens; sed movet agens, quatenus est in intentione; non enim agens agit nisi ex intentione finis ejusque apprehensione et cognitione; nihil enim tendit in finem incognitum : ergo finis causat secundum esse apprehensum et intentionale. — 2. *Sent.* dist. 1, q. 2, a. 2, ad 3; *de Pot.* q. 5, a. 1, c.; 3a, q. 62, a. 6, c.; 1a 2æ, q. 1, a. 3, c.; *de Verit.* q. 21, a. 3.

3. Præterea, secundum illud esse causat finis, quod habet, quando causat; sed quando finis causat, non habet aliud esse, quam in intentione agentis; nam secundum esse reale est effectus aliarum causarum, ut dictum est (supra a. 3) : ergo finis causat secundum esse, quod habet in mente. — *Tabula Aurea* voce « finis » n. 1 et 5.

4. Præterea, diversitas apprehensionis causat diversitatem formalem in actibus voluntatis; sed circa eundem finem possunt versari diversi actus voluntatis etiam contrarii; nam bonum virtutis nunc apprehensum potest quis post horam odisse : ergo talem diversitatem causabit bonum virtutis secundum varium esse apprehensum, et sic finis, cujusmodi est bonum virtutis, causabit secundum esse intentionale et non secundum esse reale in natura. — 1a 2æ, q. 30, a. 3, ad 2.

5. Præterea, qui operantur contra rationem, appetunt bonum per se; sed tale bonum non potest esse in re, quia in se malum est : ergo debet esse tale in apprehensione : ergo in his, qui peccant, finis seu bonum movet secundum esse apprehensum et intentionale, et non secundum esse reale. — *de Verit.* q. 22, a. 1, ad 6.

6. Præterea, cum finis moveat in quantum bonum, bonum autem cum ente convertatur, nihil potest appeti, quod non habeat esse; sed aliquando appetitur impossibile et non esse reale, ut patet in damnatis; sed impossibile et non esse tantum habent esse in intentione et apprehensione : ergo finis movet secundum esse in intentione et non secundum esse in re. — l. c. arg. 7.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (2 *Phys. text.* 23; c. 2) dicit, quod de ratione finis est, quod sit ultimum et cujus gratia; sed finis est quid ultimum secundum esse reale in natura, ut dictum est (supra a. 3); nam gratia sanitatis secundum esse reale movetur infirmus ad sumendam medicinam; nam movetur ab illa sanitate, quam per medicinam vult acquirere, quæ est sanitas secundum esse reale : ergo finis causat secundum esse reale. — 2. *Phys.* l. 4 et 5; 5. *Metaphys.* l. 3 (2).

2. Præterea finis, bonum et appetibile idem sunt; at sanitas, quæ est finis, non est appetibilis nec bona ægroto nisi secundum esse reale. Nam bonum est, quod omnia appetunt; eatenus autem aliquid appetibile est, quatenus est perfectum; nam omnia appetunt suam perfectionem; in tantum vero est aliquid perfectum, in quantum est actu in rerum natura : ergo finis movet agens et causat secundum esse reale. — 1a, q. 5, a. 1, 2, 3, 4.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere, quod ratio causandi seu finalizandi in fine non est esse apprehensum seu esse in intentione, sed esse in rerum natura. Cujus rei duplex ratio afferri potest : *una* est ex differentia inter actionem voluntatis, quæ movetur a fine, et actionem intellectus desumpta. Nam actio intellectus in hoc consistit, quod ratio rei intellectæ est in intelligente; actio vero voluntatis perficitur ex eo, quod voluntas inclinatur ad ipsam rem, ut est in se, ac proinde ad rem secundum suum esse reale. Et ratio hujus est, quia intellectus fit in actu per hoc, quod res intellecta est in intellectu secundum suam similitudinem; voluntas autem fit in actu non per hoc, quod aliqua similitudo voliti fit in voluntate, sed ex hoc, quod voluntas habet quandam inclinationem in rem volitam. Et ideo Philosophus (6. *Metaphys. text.* 8; l. 5, c. 3) dicit, quod bonum et malum, quæ sunt objecta voluntatis, sunt in rebus; verum autem et falsum, quæ sunt objecta intellectus, sunt in mente. Cum ergo finis sit objectum voluntatis et ipsam moveat, quatenus illam

trahit ad se per inclinationem amoris vel per desiderium sui, ut dictum est (art. præced.), necessario debet illam movere et ad se trahere ratione suæ bonitatis realis, et consequenter debet secundum suum esse reale in natura causare in voluntate amorem et desiderium et quamcunque aliam actionem, per quam tendit in consecutionem finis. — 1a, q. 82, a. 3, c.; 1a 2æ, q. 27, a. 2, ad 2; *de Verit.* q. 22, a. 1, ad 2; 1a, q. 27, a. 4, c.

Quod confirmatur, quia si esse apprehensum et in intentione esset ratio finalizandi in fine, sicut forma in efficiente est illi ratio efficiendi,—quo magis cognosceretur res, eo magis illa moveret per modum finis, sicut major actio agentis oritur ex majori forma; sed non ideo res appetitur et diligitur, quia cognoscitur, sed quia est in se realiter bona. Nam cum actio appetitus trahat illum ad res, sicut cognitio trahit rem ad intellectum, non potest ratio movendi in objecto ipsius sumi ex cognitione, sed ex bonitate; ergo dicendum est, quod ratio finalizandi in fine, quod est objectum voluntatis, est esse reale in se. — *de Carit.* a. 4, ad 4; 1a 2æ, q. 27, a. 2; 2a 2æ, q. 27, a. 4, ad 1.

Altera ratio est sumpta ex ratione finis, in quantum est terminus. Id enim, ad quod terminatur appetitus, est id, quod voluntas intendit tamquam finem; sed voluntas tendit in consecutionem finis secundum esse reale; nam antequam tendat in finem per amorem vel desiderium, jam habet ipsum secundum esse intentionale per actum intellectus; ergo secundum esse reale movet finis voluntatem ad sui consecutionem, non autem secundum esse intentionale. Est tamen hoc esse intentionale necessarium ad causalitatem finis, si non ut ratio causandi, saltem tum ut forma, ad quam consequitur inclinatio voluntatis ad finem (nam cum omnis inclinatio consequatur aliquam formam, sicut appetitus naturalis consequitur formam in natura existentem, ita appetitus sensitivus et rationalis consequitur formam apprehensam), tum ut conditio, sine qua finis non potest esse objectum voluntatis, nec illam movere. Nam licet objectum voluntatis sit bonum ut in se, non tamen potest bonum in se movere nisi cognitum et apprehensum; nam incognita amare nullus potest. — 1a 2æ, q. 1, a. 3, c. et ad 1 et q. 8, a. 1, c. et q. 3, a. 4, ad 4 et q. 9, a. 1; 1a, q. 5, a. 5, c. et q. 82, a. 4.

Ad primum ergo dicendum, quod quia id, ad quod terminatur appetitus, est id, quod voluntas intendit tamquam finem, ut dictum est, et quod prius est in causando, est posterius in essendo, ideo id, quod est causa, est bonitas realis; ratio vero causandi est esse reale bonitatis; conditio vero, sine qua non posset finis causare et finalizare, est esse apprehensum. — Eodemque modo dicendum est *ad secundum.*

Ad tertium dicendum, quod illud, quod nondum est in rerum natura, non movet secundum usum rerum exteriorum, quomodo movet efficiens, sed movet, secundum quod præcedit in actu animæ, modo tamen supra explicato. — 3a, q. 62, a. 6, c.

Ad quartum dicendum, quod diversitas apprehensionis causat duplicem diversitatem in actibus, unam in esse libero et naturali, et alteram in esse specifico, quatenus actus morales speciem sortiuntur a fine, qui prior est in intentione, sed postremus in executione. — 1a 2æ, q. 30, a. 3, c. et ad 2 et q. 1, a. 1 et 3.

Ad quintum dicendum, quod qui operantur contra rationem, appetunt bonum per se, ut qui fornicatur, attendit ad id, quod est bonum et delectabile secundum sensum; sed quod sit malum secundum rationem, est præter intentionem ejus; unde bonum est desideratum per se, malum vero per accidens. — *de Verit.* q. 22, a. 1, ad 6.

Ad sextum dicendum, quod sicut aliquid se habet ad hoc, quod sit bonum, ita ad hoc, quod sit appetibile. Non dicitur autem aliquid bonum simpliciter et absolute secundum esse substantiale, nisi superaddantur perfectiones aliæ debitæ; et ideo esse substantiale non est absolute appetibile nisi debitis perfectionibus adjunctis. Unde Philosophus dicit (1. *Ethic.*) : omnibus delectabile est esse. Non oportet autem accipere malam vitam et corruptam in tristitiis; hæc est enim mala simpliciter et simpliciter fugienda, quamvis sit appetibilis secundum quid. Ejusdem autem rationis est in appetendo et fugiendo, aliquid esse bonum et corruptivum mali, vel esse malum et corruptivum boni; nam ipsum carere malo dicimus bonum secundum Philosophum (5. *Ethic.*). Non esse igitur accipit rationem boni, in quantum tollit esse in tristitiis et in malitia, quod est malum simpliciter, licet sit bonum secundum quid. Et per hunc modum non esse potest desiderari sub ratione boni; et idem dicendum proportionaliter de impossibili. — *de Verit.* l. c. ad 7; 1a, q. 5, a. 2, ad 3.

ARTICULUS VI

UTRUM OMNE AGENS AGAT PROPTER FINEM.

Videtur quod non omne agens agat propter finem, sed solæ creaturæ rationales.

1. Homo enim, cujus maxime est agere propter finem, nunquam agit propter finem ignotum; sed multa sunt, quæ non cognoscunt finem, vel quia omnino carent cognitione, sicut creaturæ insensibiles, vel quia non apprehendunt rationem finis, sicut bruta animantia: ergo agere propter finem non convenit creaturis irrationalibus. — 1a 2æ, q. 1, a. 2, arg. 1.

2. Præterea, agere propter finem est ordinare suam actionem ad finem; sed hoc est rationis opus: ergo non convenit illis, quæ ratione carent. — l. c. arg. 2.

3. Præterea, bonum et finis est objectum voluntatis; sed voluntas in ratione est, ut dicitur in 3. *de Anima text.* 42; c. 9: ergo agere propter finem non est nisi creaturæ rationalis. — l. c. arg. 3.

4. Præterea, agere propter finem videtur esse alicujus indigentis fine; sed Deus nullo indiget: ergo agere propter finem non convenit omni agenti. — 1a, q. 44, a. 4, arg. 1.

5. Præterea, sunt aliquæ actiones, quæ non videntur esse propter finem, sicut actiones ludicræ et contemplativæ et actiones, quæ absque attentione fiunt, sicut confricatio barbæ et hujusmodi; et tamen hæ actiones producuntur ab aliquo agente: ergo non omne agens agit propter finem. — 3. *c. Gent.* c. 2, n. 7.

6. Præterea, dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 49; c. 5), quod eorum, quæ fiunt, aliqua fiunt, aliqua non fiunt alicujus gratia; ergo non omne agens agit propter finem. — 2. *Phys.* l. 8.

Sed contra est: 1. quod Philosophus (2. *Phys. text.* 49; c. 5) probat, quod non solum intellectus, sed etiam natura agit propter finem. — l. c.; 1a 2æ, q. 1, a. 2, arg. *Sed contra.*

2. Præterea, in omnibus agentibus propter finem hoc esse ultimum finem dicimus, ultra quod agens non quærit aliquid; sed in actione cujuslibet agentis est venire ad aliquid, ultra quod agens non quærit aliquid; nam alioqui actiones in infinitum tenderent, quod est impossibile, quia cum infinita non sit pertransire, agens non inciperet agere; nihil enim movetur ad id, ad quod est impossibile pervenire: ergo omne agens propter finem. — 3. *c. Gent.* c. 2, n. 2.

3. Præterea, peccatum non invenitur nisi in his, quæ sunt propter finem; non enim imputatur alicui ad peccatum, si deficiat ab eo, ad quod non est; sed peccatum invenimus tam in his, quæ fiunt secundum artem, ut cum grammaticus non recte loquitur, quam in his, quæ fiunt secundum naturam, ut patet in partibus monstruosis: ergo tam agens secundum naturam, quam secundum artem et a proposito agit propter finem. — l. c. n. 6.

4. Præterea, si agens non ageret propter finem, ex actione agentis non magis sequeretur hoc quam illud, nisi a casu, et omnes effectus essent ei indifferentes; unde sequeretur, quod esset illi impossibile agere; nam quod indifferenter se habet ad multa, non magis unum eorum operatur quam aliud. A contingente autem ad utrumlibet non sequitur aliquis effectus nisi per aliud, per quod determinetur ad unum; unde impossibile esset, quod ageret. Dicendum ergo est, quod omne agens tendit ad aliquem determinatum effectum, qui dicitur finis ejus. — l. c. n. 7; 1a, q. 44, a. 4, c.

Respondeo dicendum, quod omnia agentia necesse est agere propter finem. Causarum enim ad invicem ordinatarum si prima subtrahitur, necesse est alias subtrahi; prima autem inter omnes causas est causa finalis. Cujus ratio est, quia materia non sequitur formam, nisi secundum quod movetur ab agente; nihil enim reducit se de potentia ad actum; agens autem non movet nisi ex intentione finis. Si enim agens non esset determinatum ad aliquem effectum, non magis ageret hoc quam illud. Ad hoc ergo quod determinatum effectum producat, necesse est, quod determinetur ad aliquid certum, quod habet rationem finis; hæc autem determinatio sicut in rationali natura fit per rationalem appetitum, qui dicitur voluntas, ita in aliis fit per inclinationem naturalem, quæ dicitur appetitus naturalis.

Tamen considerandum est, quod aliquid sua actione vel motu tendit in finem dupliciter: *uno modo* sicut seipsum ad finem movens, ut homo; *alio modo* sicut ab alio motum ad finem, sicut sagitta tendit ad determinatum finem ex hoc, quod movetur a sagittante, qui suam actionem dirigit in finem. Illa ergo, quæ rationem habent, seipsa movent ad finem, quia habent dominium suorum actuum per liberum arbitrium,

quod est facultas voluntatis et rationis. Illa vero, quæ ratione carent, tendunt in finem propter naturalem inclinationem quasi ab alio mota, non autem a se ipsis, cum non cognoscant rationem finis; et ideo nihil in finem ordinare possunt, sed solum in finem ab alio ordinantur; nam tota irrationalis natura comparatur ad Deum, sicut instrumentum ad agens principale. — Et ideo proprium est naturæ rationalis, ut tendat in finem quasi se agens et ducens ad finem; naturæ vero irrationalis quasi ab alio actæ vel ductæ, sive in finem apprehensum, sicut bruta animalia, sive in finem non apprehensum, sicut ea, quæ cognitione carent. — 1a 2æ, q. 1, a. 2, c.

Ad primum ergo dicendum, quod quando homo per se ipsum agit propter finem, cognoscit finem; sed quando ab alio agitur vel ducitur, puta cum agit ad imperium alterius, vel cum movetur altero impellente, non est necessarium, quod cognoscat finem, et ita est in creaturis irrationalibus. — l. c. ad 1.

Ad secundum dicendum, quod ordinare in finem est ejus, quod seipsum agit in finem; ejus vero, quod ab alio agitur in finem, est ordinari in finem, quod potest esse irrationalis naturæ, sed ab aliquo rationem habente. — l. c. ad 2.

Ad tertium dicendum, quod objectum voluntatis est finis et bonum in universali. Unde non potest esse voluntas in his, quæ carent ratione et intellectu, cum non possint apprehendere universale; sed est in eis appetitus naturalis vel sensitivus determinatus ad aliquod bonum particulare. Manifestum autem est, quod particulares causæ moventur a causa universali, sicut cum rector civitatis, qui intendit bonum commune, movet suo imperio omnia sua particularia officia civitatis. Et ideo necesse est, quod omnia, quæ carent ratione, moveantur in fines particulares ab aliqua voluntate rationali, quæ se extendit in bonum universale, scilicet voluntate divina. — l. c. ad 3.

Ad quartum dicendum, quod agere propter indigentiam non est nisi agentis imperfecti, quod natum est agere et pati, et quod etiam in agendo intendit aliquid acquirere; quæ Deo non competunt; et ideo ipse solus est maxime liberalis, quia non agit propter suam utilitatem, sed solum propter suam bonitatem. — 1a, q. 44, a. 4, c. et ad 1.

Ad quintum dicendum, quod actiones contemplativæ non sunt propter alium finem, sed ipsæ sunt finis. Actiones autem ludicræ interdum sunt finis, sicut cum quis solum ludit propter delectationem, quæ in ludo est; quandoque autem sunt propter finem, sicut cum ludimus, ut postmodum fortius secundo agamus. Actiones autem, quæ fiunt sine attentione, non sunt ab intellectu, sed ab aliqua subita imaginatione vel naturali principio, sicut inordinatio humoris pruritum excitantis est causa confricationis barbæ, quæ fit sine attentione intellectus, et tamen hæ ad aliquos fines tendunt, licet præter ordinem intellectus. — 3. c. *Gent.* c. 2, n. 7.

Ad sextum dicendum, quod Philosophus ea dicit non propter aliquid fieri, quæ propter se fiunt, in quantum in se ipsis habent delectationem vel honestatem, propter quam secundum se ipsa placent. Vel dicit non propter finem fieri, quæ non fiunt propter finem deliberatum, sicut confricatio barbæ vel aliquid hujusmodi, quod interdum fit absque deliberatione ex sola imaginatione movente; unde habent finem imaginatum, sed non deliberatum. — 2. *Phys.* l. 8.

QUÆSTIO XIII

DE COMPARATIONE CAUSARUM AD INVICEM.

Post absolutam considerationem causarum sequitur comparativa consideratio earundem. Circa quam *primo* dicendum est de causis per comparationem ad invicem; *deinde* de iisdem per comparationem ad effectum.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR TRIA:

1. Utrum finis sit causa causarum.
2. Utrum causæ sint sibi invicem causæ in diverso genere causæ.
3. Utrum causæ sint sibi invicem causæ in eodem genere causæ.

ARTICULUS I

UTRUM FINIS SIT CAUSA CAUSARUM ET OMNIUM PRIMA.

Videtur quod finis non sit causa causarum.

1. Finis enim causat, in quantum est bonum bonum enim est, quod omnia appetunt, hoc autem habet rationem finis; sed ratio boni

præsupponit rationem causæ efficientis et formalis; ignis enim prius calefacit, quam formam ignis inducat: ergo finis non est prima omnium causarum. — 1a, q. 5, a. 4, c.

2. Præterea, cum finis sit bonum, sicut ratio boni est ratio perfecti, ita et ratio finis; sed ratio perfecti supponit rationem causæ efficientis; nam eatenus est perfectum unumquodque, quatenus potest sibi simile facere, ut dicit Philosophus (4. *Meteorol.* sum. 1, c. 4; c. 3) : ergo finis non est prima causa. — *Ibid.*

3. Præterea, Deus est prima causa finalis et primum efficiens omnium; sed in Deo non est prius et posterius; hoc enim est impossibile : ergo causa finalis non est prima omnium. — 1a, q. 44, a. 4, arg. 4.

4. Præterea, ratio entis prior est quam ratio boni; ens enim est primum, quod cadit in conceptionem intellectus; unde ens est proprium objectum intellectus et primum intelligibile; sed bonum pertinet ad causam finalem, ens ad reliquas : ergo finis non est prima causa omnium causarum. — 1a, q. 5, a. 2, c.; 1. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 3, c.

5. Præterea, quod est posterius in esse, non potest esse prius illo, quod est primum in esse; sed finis est ultimum in esse, efficiens vero est primum : ergo finis non est prima causa omnium causarum. — 1a 2æ, q. 1, a. 1, arg. 1 et a. 3, arg. 2.

6. Præterea, materia dicitur prima, sed non nisi vel respectu effectus vel respectu aliarum causarum; ergo finis non est prima causa omnium causarum. — 2. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 4, c.; 1a, q. 44, a. 2, arg. 2.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (5. *Metaphys. text.* 3; l. 4, c. 2) dicit, quod id, cujus gratia, est bonum et finis aliorum. — 5. *Metaphys.* l. 3 (2).

2. Præterea, definitio sumpta a fine est causa definitionis reliquarum causarum. Quia enim materia est propter formam, et non contra, definitio sumpta ex causa formali est causa definitionis sumptæ ex causa materiali ejusdem rei. Et quia generatum consequitur formam per actionem generantis, agens est quodammodo causa formæ, et definitio definitionis. Ulterius autem, quia omne agens agit propter finem, definitio, quæ sumitur a fine, est quodammodo causa definitionis, quæ sumitur a causa agente; ulterius autem non est procedere in generibus causarum; ergo finis est causa causarum. — 1. *Poster.* l. 16 (15) et 4 (3); 2. *Poster.* l. 8.

3. Præterea, causæ ad invicem ordinem habent. Nam ex una sumitur ratio alterius; sed ex forma sumitur ratio materiæ; talem enim oportet esse materiam, qualem forma requirit; efficiens autem est ratio formæ. Quia enim agens agit sibi simile, oportet quod secundum modum agentis sit etiam modus formæ, quæ ex actione consequitur; ex fine autem sumitur ratio efficientis; nam omne agens agit propter finem : ergo finis est ratio et causa omnium aliarum causarum et per consequens omnium prima. — 1. *Poster.* l. 16 (15); 1a 2æ, q. 1, a. 2, c.

Respondeo dicendum, quod cum bonum sit, quod omnia appetunt, hoc autem habet rationem finis, manifestum est, quod bonum rationem finis importat; sed tamen ratio boni præsupponit rationem causæ efficientis et rationem causæ formalis. Videmus enim, quod id, quod est primum in causando, ultimum est in causato; ignis enim prius calefacit, quam formam ignis inducat, cum tamen calor in igne formam substantialem consequatur. In causando autem primo invenitur bonum et finis, qui movet efficientem; secundo actio efficientis movens ad formam; tertio advenit forma. Sed e converso esse oportet in causato; nam primum est ipsa forma, per quam est ens; secundo consideratur in eo virtus effectiva, secundum quod est perfectum in esse, quando potest sibi simile facere, ut dictum est; tertio consequitur ratio boni, per quam in ente perfectio fundatur. Et sic manifestum est, quod finis in quantum causa seu ratione causalitatis, est causa causarum et omnium prima. — 1a, q. 5, a. 4, c.

Ad primum ergo dicendum, quod bonum atque adeo finis in essendo supponit ceteras causas, cum sit quid ultimum in esse; in causando autem est prima omnium causarum. Eodemque modo dicendum est *ad secundum.* — l. c.

Ad tertium dicendum quod, cum Deus sit causa efficiens, exemplaris et finalis omnium rerum, et materia prima sit ab ipso, sequitur, quod principium omnium rerum sit unum secundum rem; nihil tamen prohibet, in eo considerari multa secundum rationem, quorum quædam prius cadunt in intellectum nostrum quam alia. — 1a, q. 44, a. 4, ad 4.

Ad quartum dicendum, quod ens et bonum dupliciter considerari possunt : *uno modo*, secundum intentiones eorum; et sic simpliciter et absolute ens est prius bono, sicut et vero et uno, quia ens clauditur in intellectu eorum, et non e converso. *Altero modo*, secundum rationem causalitatis; et sic bonum est prius, quia bonum habet rationem causæ finalis, esse autem rationem causæ exemplaris et effectivæ. — 1. *Sent.* dist. 8, q. 1, a. 3, c.

Ad quintum dicendum, quod finis est postremus in executione, sed primus in intentione, et hoc modo habet rationem causæ. — 1a 2æ, q. 1, a. 1, ad 1.

Ad sextum dicendum, quod materia dicitur prima, quia est primum principium passivum. Quia vero passio est effectus actionis, rationabile est, quod tale primum principium sit effectus primi principii activi, puta Dei, atque adeo ultimi finis omnium; nam Deus est prima causa efficiens, exemplaris et finalis omnium. Nam omne imperfectum causatur a perfecto; oportet enim primum principium esse perfectissimum, ut dicit Philosophus (12. *Metaphys. text.* 51; l. 11, c. 9). — 1a, q. 44, a. 2, ad 2.

Vel dic, quod materia dicitur prima *vel* ordine naturæ, quatenus est id, in quo ultimo stat resolutio corporum naturalium, *vel* ordine temporis, quatenus durationе præcessit, simul tamen cum aliqua forma, ordinatam dispositionem mundi, qualis nunc cernitur, secundum eos, qui ponunt, mundum non semper fuisse, nec a principio creationis omnia distincta fuisse. — 2. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 4, c.

ARTICULUS II

UTRUM CAUSÆ SINT SIBI INVICEM CAUSÆ IN DIVERSO GENERE CAUSÆ.

Videtur quod causæ non sint sibi invicem causæ in diverso genere causæ.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 6; c. 3), quod demonstratio circularis est impossibilis; sed si duæ causæ in diverso genere causæ sibi invicem essent causæ, dari posset demonstratio circularis ab una causa ad aliam, et ab illa ad hanc : ergo non possunt duæ causæ esse sibi invicem causæ in diverso genere. — V. in Logica q. 22, a. 2.

2. Præterea, quod jam est, non potest fieri, ut dictum est (supra q. 11, a. 5, c.); sed quando una causa dat esse alteri, jam est; nam causa est prior natura effectu : ergo una causa non potest esse effectus alterius et per consequens non possunt esse sibi invicem causæ. — *Tabula Aurea* voce « causa » n. 100.

3. Præterea, impossibile est, quod idem se habeat in ratione principii et ejus, quod est a principio, ut dictum est (supra q. 12, a. 1, arg. 4); sed si duæ causæ diversi generis sibi invicem essent causæ, id sequeretur; nam una produceret aliam, et rursum produceretur ab illa : ergo.

4. Præterea, efficiens est, quod dat esse formæ et fini, ut dictum est (a. præced.); sed neque forma neque finis neque materia dant esse efficienti, ut patet, quia sic efficiens esset ultimum in essendo, et sic haberet rationem finis : ergo duæ causæ saltem, efficiens scilicet et finis, non possunt esse sibi invicem causæ.

5. Præterea, si duæ causæ diversi generis essent sibi invicem causæ, cum demonstratio *propter quid* procedat ex causa, possent causa et causatum invicem demonstrari demonstratione *propter quid;* at hoc esse falsum probat Philosophus (2. *Poster. text.* 25; c. 16), quia sequeretur, idem esse prius et posterius, notius et ignotius alio; nam in quantum causa esset prius et notius, in quantum effectus esset posterius et ignotius. — V. in Logica q. 22, a. 2; 2. *Poster.* l. 18.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (2. *Phys. text.* 30; c. 3, et 5. *Metaphys. text.* 3; l. 4, c. 2) dicit, quod causæ possunt esse sibi invicem causæ in diverso genere, ut efficiens et finis, materia et forma. — 2. *Phys.* l. 5; 5. *Metaphys.* l. 2.

2. Præterea, (2. *Poster. text.* 11; c. 11) Philosophus ex fine, puta sanitate, probat deambulationem post cœnam, et rursum ex hac probat illam; sed deambulatio est causa efficiens sanitatis : ergo duæ causæ diversi generis possunt esse sibi invicem causæ. — V. in Logica q. 22, a. 2.

Respondeo dicendum, quod quædam possunt esse sibi invicem causæ secundum diversam speciem causæ, ut patet *primo* quidem inductione, *tum* in causa efficiente et finali; — dolor enim ex incisione vulneris est causa sanitatis, ut efficiens, sanitas autem est causa illius doloris, ut finis; similiter laborare est causa efficiens bonæ habitudinis, bona autem habitudo est causa finalis laboris; — *tum* in causa materiali et formali; nam forma dat esse in

actu materiæ, et materia recipit tale esse et præterea sustentat formam, aliquando quidem secundum esse simpliciter, aliquando vero, secundum quod est forma hujus habens esse in hoc, ut se habet corpus humanum ad animam rationalem. Secus autem se habent finis et materia; nam licet finis sit causa materiæ, non tamen contra; non enim finis est talis, quia materia est talis, sed potius materia est talis, quia finis est talis. — 2. *Phys.* l. 5 et 15; 5. *Metaphys.* l. 2; *de Verit.* q. 28, a. 7, c. et q. 9, a. 3, ad 6.

Secundo ratione, quia nihil prohibet, aliquid esse prius et posterius alio secundum diversas rationes. Finis enim est prius secundum rationem, sed est posterius in esse, agens vero contra; efficiens enim est causa finis quantum ad esse, quia movendo perducit efficiens ad hoc, quod sit finis; finis autem est causa efficientis, non quidem quantum ad esse, sed quantum ad rationem causalitatis. Nam efficiens est causa, in quantum agit; non autem agit nisi causa finis; unde ex fine habet efficiens suam causalitatem. Similiter materia est prior forma generatione et tempore in omni eo, quod movetur de potentia in actum, quia prius est id, cui aliquid advenit, quam id, quod advenit; sed forma est prior materia substantia et complemento, quia materia non habet esse completum nisi per formam. Et consimili modo efficiens est prius fine generatione et tempore, quia ab efficiente fit motus ad finem; sed finis est prior efficiente, in quantum est efficiens, substantia et complemento, quia actio efficientis non completur nisi per finem. — Et sic manifestum est, quod causæ possunt esse sibi invicem causæ in diverso genere. — II. cit.; *Opusc.* 31.

Ad primum ergo dicendum, quod circulus damnatus a Philosopho est in eodem genere demonstrationis et causæ, ut dictum est (in Logica q. 22, a. 2), non in diverso.

Ad secundum dicendum, quod duæ causæ non possunt esse sibi invicem causæ quantum ad esse, sed secundum diversas rationes, ut dictum est (in c. et supra q. 12, a. 1, ad 3). — Et sic patet *ad tertium* et *quartum*.

Ad quintum dicendum, quod causa et causatum secundum esse non possunt esse sibi invicem causæ; possunt autem, si considerentur secundum alias et diversas rationes, ut dictum est (supra in c.) — 2. *Poster.* l. 18.

Vel dic, quod nihil prohibet, aliquid altero esse prius et posterius secundum diversum genus causæ, et per consequens idem respectu ejusdem secundum diversa genera causarum esse causam et causatum. Sic purgatio est causa sanitatis in genere causæ efficientis, et sanitas purgationis in genere causæ finalis; similiter materia est causa formæ, in quantum illam sustinet, forma vero est causa materiæ, in quantum dat illi esse in actu. Sed tamen illud est prius simpliciter ordine naturæ, quod est prius secundum genus illius causæ, quæ est prior in ratione causalitatis, sicut finis, qui dicitur causa causarum, quia a causa finali omnes aliæ causæ recipiunt, quod sint causæ, quia efficiens non agit nisi propter finem, et ex actione efficientis forma perficit materiam, et materia sustinet formam. — *de Verit.* q. 28, a. 7, c.

ARTICULUS III

UTRUM CAUSAE POSSINT ESSE SIBI INVICEM CAUSÆ IN EODEM GENERE.

Videtur quod causæ possint esse sibi invicem causæ in eodem genere causæ.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Poster. text.* 12; c. 12), quod duo possunt invicem demonstrari in eodem genere causæ materialis, ut vapor et aqua : ergo. — 2. *Poster.* l. 12.

2. Præterea, duæ causæ possunt esse sibi invicem causæ secundum varias rationes considerabiles, ut dictum est (art. 2); sed si duæ ejusdem generis, puta efficientes, sint sibi invicem causæ, considerabuntur secundum varias rationes; nam una causa est effectus alterius sub ratione passivi, et est efficiens illius sub ratione activi : ergo duæ causæ ejusdem generis possunt esse sibi invicem causae.

3. Præterea, cognitio effective causat amorem; sed rursum amor effective causat cognitionem; nam voluntas imperat omnibus potentiis : ergo duæ causæ efficientes possunt esse sibi invicem causæ. — 1a, q. 27, a. 3; 1a 2æ, q. 17, a. 1.

4. Præterea, dulcedo medicinæ potest esse finis, ut dicit Philosophus (1. *Ethic.* c. 7; c. 5), unde propter ipsam potest quis velle sanari; sed rursum potest idem velle dulcedinem medicinæ propter sanitatem, ut patet ex Philosopho (2. *Phys. text.* 29; c. 3) : ergo duo fines possunt esse sibi invicem causæ, et consequenter duæ causæ ejusdem generis. — 1. *Ethic.* l. 9; 2. *Phys.* l. 5.

5. Præterea, ultima dispositio ad formam substantialem est causa efficiens illius; nam agens producit illam mediante forma accidentali, quia sub tantialis forma non potest esse immediatum principium activum ; sed rursum forma substantialis est causa efficiens illius dispositionis, quia in materia prius est forma substantialis quam ulla forma accidentalis, ut dictum est (supra q. 3, a. 11 et 15) : ergo duæ causæ efficientes possunt esse sibi invicem causæ. — *de Verit.* q. 2, a. 14, c.; v. supra q. 9, a. 4.

6. Præterea, imago est finis imaginati, ut dictum est (supra q. 10, a. 4); nam est id, ad cujus imitationem fit; ly vero *ad* importat ordinem ad finem; sed rursum imago habet pro fine imaginatum : ergo.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (2. *Phys. text.* 3); c. 3, et 5. *Metaphys. text.* 3 ; l. 4, c. 2) dicit, quod duæ causæ possunt esse sibi invicem causæ, si sint diversi generis. — 2. *Phys.* l. 5; 5. *Metaphys.* l. 2.

2. Præterea, Philosophus (1. *Poster. text.* 6; c. 3) damnat circulum in eodem genere demonstrationis et causæ; hoc autem est dicere, non posse duas causas ejusdem generis esse sibi invicem causas. — V. in Logica q. 22, a. 2, ad 1.

Respondeo dicendum, quod impossibile est, duas causas ejusdem generis esse sibi invicem causas, ut duas efficientes et duos fines. Et quidem *universaliter* de utrisque probatur, quia sequerentur illa inconvenientia, quæ Philosophus infert (1. *Poster. text.* 6; c. 3) contra circularem demonstrationem, quæ tantum impossibilis est in eodem genere demonstrationis et causæ; puta, quod idem esset prius et posterius, notius et ignotius respectu unius et ejusdem, et quod idem probetur per idem. Nam si una causa esset causa alterius, esset prior et notior illa; et rursum si produceretur ab illa, esset posterior et ignotior illa secundum eandem entitatem et respectu ejusdem. — 5. *Metaphys.* l. 2; 1. *Poster.* l. 8 (7); v. in Logica q. 22, a. 2, ad 1.

In particulari vero *de causa efficiente* probatur *primo ex absurdis*, quæ inde sequerentur, si duo se mutuo producere possent in eodem genere causæ efficientis. *Primum* est, Filium in divinis posse produci a Spiritu sancto; hoc enim ideo impossibile est, quia Spiritus sanctus est a Filio; impossibile autem est, quod duo sint sibi invicem principium. (1. *Sent.* dist. 11, q. 1, a. 1, ad 8; Hannibaldus *ibid.* ad 3; *de Pot.* q. 10, a. 4, ad 21; Durandus in 1. *Sent.* dist. 10, q. 2). — *Secundum* est, idem posse se generare; nam si hoc inconveniens est, multo inconvenientius est, quod aliquid generetur ab eo, cujus est principium; quod sequitur, si duo efficientes sint sibi invicem causa quoad esse. (1. *Sent.* dist. 11, l. c.) — *Tertium* est, idem ratione suæ operationis posse assumi a Deo ut instrumentum ad productionem sui esse. Quia si hoc implicat ex eo, quod esse rei præcedit operationem, et ideo non potest quis per illud in esse constitui; eodem modo, cum causa efficiens producit aliquid, esse causæ producentis præcedit rem productam, et ideo non potest constitui in esse per illam. (3. *Sent.* dist. 20, q. 1, a. 1, sol. 2, ad 1.) — *Quartum* est, idem esse causam sui ipsius, quatenus quod est causa causæ, est causa causati; si ergo una causa causat aliquid, a quo ipsa causatur, hoc ipsum est causatum ab illa causa, et sic illa erit causa sui, quod est impossibile; quia sic idem esset prius se ipso, et realiter distingueretur a se ipso; nam producens et productum realiter distinguuntur; quæ sunt impossibilia. (1a, q. 2, a. 3, c.; *Tabula Aurea* voce « causa » n. 95.) — *Quintum* est, idem esse simul in potentia et in actu secundum idem; et similiter idem esse simul movens et motum; nam idem in quantum efficiens alterius esset actu et esset movens, in quantum vero effectus ejusdem, esset in potentia et motum, quæ tamen sunt impossibilia. — 1a, l. c.

Secundo ratione, quia cum omne agens agat, in quantum est actu, prius consideratur in tali agente esse, quam consideretur virtus activa. Nam hæc fundatur in illo, et multo magis quam effectus; nam hic est ultimus in esse, cum habeat rationem finis, ut dictum est (supra q. 12, a. 3); ergo impossibile est, quod efficiens producatur a suo effectu. Nam sic haberet ultimum esse et effectus primum ; quod implicat; nam sic eadem res secundum unum et idem esse esset prima et ultima, seu prima et non prima. (1a, q. 4, a. 1 et q. 5, a. 4, c.; *Tabula Aurea* voce « agens » n. 108.) — Præterea, unumquodque ut se habet ad esse, ita se habet ad hoc, quod sit causa; sed effectus efficientis in esse dependet ab illo : ergo dato, quod suum efficientem causaret, ab eodem etiam dependeret in eo, quod esset causa ipsius; sed omnis causa in quantum causa est independens ab effectu : ergo effectus secundum eandem entitatem et rationem dependeret et non dependeret a suo ef-

ficiente, quod implicat.—3. *c. Gent.* c. 74, n. 4.

Quod vero *duæ causæ finales* non possunt esse sibi invicem causæ, probatur, quia quod ordinatur ad finem tamquam medium, licet sit propter illum tamquam finem, est tamen causa ejus, sicut efficiens et unde principium motus; unde debet prius habere esse, quam finis, qui propterea dicitur ultimus et terminus, ut dictum est, quia in esse est postremus. Quod autem est postremum in esse respectu alicujus, implicat ordinari ad illud tamquam ad finem; nam sic deberet illud præcedere in esse, quod implicat, cum sit illo posterius in esse; idem autem non potest respectu ejusdem esse prius et posterius in essendo. — Unde manifestum est, nec duas causas efficientes nec duas finales posse sibi invicem esse causas, et multo minus duas formales et duas materiales. — 5. *Metaphys.* l. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus concedit circulum in causis per accidens, et ad idem specie, sed non ad idem numero. Non enim est necesse, ut ex aqua fiat vapor, nisi accedat extrinsecus vis caloris solis; neque ex vapore facto ex aqua generatur aqua eadem numero, ex qua fuit ipse generatus, sed specie. Verum difficultas proposita est de duobus individuis, ita ut unum sit causa alterius, et rursum idem ab illo producatur. — V. in Logica q. 22, a. 2, c.

Ad secundum dicendum, quod cum causalitas efficientis terminetur ad esse, et super esse fundetur ratio virtutis activæ et passivæ, si duo sibi invicem essent causæ efficientes secundum eandem omnino rationem seu secundum idem omnino esse essent ad invicem causæ, et per consequens eadem causa secundum eandem rationem considerata seu secundum idem esse et esset causa et effectus, quod implicat. — 1a, q. 5, a. 4, c.

Ad tertium dicendum, quod cognitio effective quidem causat amorem, sed amor non causat effective cognitionem, a qua productus fuit, sed aliam, ob rationes allatas (in c.).

Ad quartum dicendum, quod quia medium ordinatum ad finem est causa efficiens illius, ut dictum est (in c.) et proinde prius habet esse quam finis, ideo dulcedo medicinæ gustata potest esse finis volitionis sanitatis, quia ut gustet quis talem potionem dulcem, potest elicere actum volitionis sanitatis et ordinare illum ad dulcedinem potionis gustandam tamquam medium ad finem. Nam cum vere eliciatur, antequam gustetur medicina, potest esse causa efficiens medicinæ dulcis gustatæ, seu gustationis et potionis medicinæ dulcis, et consequenter potest esse medium ordinatum ad illam tamquam ad finem. Rursum vero, quia sanitas habet esse post medicinam dulcem gustatam, potest hæc ordinari tamquam medium ad sanitatem tamquam ad finem, et consequenter esse causa efficiens illius. Unde cum quis vult sanitatem, ut gustet medicinam dulcem, non ipsa sanitas assumitur ut medium, sed volitio sanitatis.

Ad quintum dicendum, quod quia in corruptione compositi fit resolutio usque ad materiam primam, et hæc non nisi ut substat formæ substantiali, est subjectum accidentium, ut dictum est (supra q. 3, a. 11 et 15), — aliæ sunt dispositiones in materia inductæ ab agente ad corruptionem formæ substantialis præcedentis et productionem formæ sequentis; et aliæ, quæ immediate consequuntur formam substantialem productam.

Ad sextum dicendum, quod imago improprie habet rationem finis, ut dictum est (supra q. 10, a. 4, c.).

QUÆSTIO XIV

DE COMPARATIONE CAUSARUM AD EFFECTUM.

Deinde considerandum est de causis comparative ad effectum.

CIRCA QUOD QUÆRUNTUR SEPTEM :

1. Utrum causa sit prior effectu natura, tempore, cognitione.
2. Utrum causae particularis in actu simul sit et non sit cum suo effectu.
3. Utrum causæ universali respondeat effectus universalis, et particulari particularis.
4. Utrum idem numero effectus corruptus possit reproduci.
5. Utrum idem effectus numero possit produci a duobus agentibus totalibus ejusdem generis et ordinis et non subordinatis.
6. Utrum idem effectus numero produci possit a diversis causis efficientibus diverso tempore.
7. Utrum idem numero effectus produci possit ab eadem causa efficiente diverso tempore.

ARTICULUS I

UTRUM CAUSA SIT PRIOR EFFECTU NATURA, TEMPORE, COGNITIONE.

I. Videtur quod causa non sit prior effectu *natura*.

1. Dicit enim Philosophus (5. *Metaphys. text.* 16; l. 4, c. 11), quod illud dicitur prius natura alio, quod est illo perfectius; sed non omnis causa est perfectior suo effectu, ut patet in causa materiali : ergo causa simpliciter non est prior natura suo effectu. — 5. *Metaphys.* l. 13 (16); *de Verit.* q. 7, a. 7, ad 1.

2. Præterea, finis est causa, ut dictum est (supra q. 12, a. 1); sed finis non est prior natura effectu, sed posterior. Nam illud est prius natura alio, quod est prius illo secundum subsistendi consequentiam; finis autem est ultimum in esse, ut dictum est : ergo causa absolute sumpta non est prior suo effectu. — 5. *Metaphys.* l. 13 (16).

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Poster. text.* 5; c. 2) dicit, quod causa est naturaliter prior suo effectu. — 1. *Poster.* l. 4 (3).

II. Videtur quod causa non sit prior *tempore* suo effectu.

1. Sol enim et ignis sunt causa splendoris; sed non est necesse, quod ignis vel sol tempore præcedat splendorem : ergo causa non est prior tempore suo effectu. — *de Pot.* q. 3, a. 13, c. et ad 5.

2. Præterea, finis est causa, ut dictum est; sed finis est posterior duratione suo effectu; nam sanitas est causa finalis purgationis, quæ habet esse, antequam sanitas in esse acquiratur : ergo causa non est prior tempore suo effectu. — 3a, q. 62, a. 6, c.

Sed contra est, quod motus præcedit tempore terminum et effectum. Sed causæ naturales agunt per motum; sic enim a Philosopho natura, quæ comprehendit materiam et formam, definitur, quod est causa et principium motus et quietis; et efficiens definitur : unde primum principium motus et quietis. — *de Pot.* l. c.; 2. *Phys.* l. 1 et 5.

III. Videtur quod causa non sit prior *cognitione* suo effectu.

1. Id enim, quod sub sensum cadit, prius cognoscitur eo, quod sub sensum non cadit; nam omnis nostra cognitio oritur a sensu, ut dictum est (in Logica q. 28, a. 2, arg. 2 *Sed contra*); sed effectus cadunt sub sensum, unde sæpius conclusio, in qua effectus prædicatur de subjecto, est notior præmissis atque adeo sua causa, ut dictum est (in Logica q. 25, a. 3, ad 2) : ergo causa non est prior cognitione suo effectu.

2. Præterea, relativa sunt simul cognitione, ut dictum est (in Logica q. 13, a. 10, *ad quintam quæst.*); sed causa et causatum sunt relativa; nam omnis causa dicit ordinem principii ad esse sui causati, ut dictum est (supra q. 7, a. 2, c.) : ergo causa non est prior cognitione suo effectu. — 1a, q. 105, a. 6, c.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *Poster. text.* 5; c. 2) dicit, quod præmissæ demonstrationis propter quid, quæ continet causam, debent esse priores et notiores conclusione, in qua continetur effectus : ergo causa naturaliter est prior cognitione suo effectu. — 1. *Poster.* l. 4 (3).

Respondeo dicendum *ad primam quæstionem*, quod omnis causa est prior *natura* suo effectu. Et ratio est, quia illud dicitur esse prius altero secundum naturam, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 16; l. 4, c. 11), ex quo alterum pendet, et non contra, quod scilicet potest esse sine illo, non tamen e converso, quod est prius, a quo non convertitur essendi consequentia, ut dicitur in *Prædicamentis;* at omnis effectus dependet a sua causa, non contra. Causa enim proprie dicta dicit ordinem principii ad esse sui causati, quod per ipsum constituitur, et per consequens habet influxum in effectum, ad differentiam principii, ut dictum est (supra q. 7, a. 2, c.); nullus autem effectus habet influxum in suam causam vel dicit ordinem principii ad ipsam, ut dictum est (supra q. 13, a. 3, c.) — 5. *Metaphys.* l. 13 (16); *Tabula Aurea* voce « causa » n. 99.

Ad primum ergo dicendum, quod causa ut causa semper excedit suum causatum, quia in eo, quod est causa, est ens independens a causato et per consequens ab effectu; effectus autem est dependens a causa, ut dictum est (in c.) — *Tabula Aurea* voce « causa » n. 94.

Ad secundum dicendum, quod finis non est causa, secundum quod est in rerum natura, sed secundum quod est in intentione, et ut sic natura præcedit effectum. — V. supra q. 12, a. 1, 3, 5.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod sola causa *finalis* potest esse posterior *tempore* et duratione suo effectu. Nam quoad esse finis

est quid ultimum, et propterea finis non causat secundum tale esse, sed secundum esse intentionale, ut dictum est (supra q. 12, a. 1, c. et a. 4). Ex reliquis causis *efficiens*, si agit per motum, duratione præcedit effectum; cum enim principium motus de necessitate præcedat terminum motus duratione, quod necesse est propter successionem motus, nec possit esse principium motus vel initium sine causa ad producendum movente, necesse est, ut causa movens ad aliquid producendum præcedat duratione id, quod ab ea producitur. Si vero agit sine motu, effectus illius potest esse simul duratione cum illo, ut patet in splendore respectu ignis vel solis. Et idem dicendum de *materia*, quando recipit effectum per motum productum; nam cum prius recipiat motum quam effectum, debet prius duratione illi præexistere; secus vero, quando recipit illum sine motu. *Forma* vero est idem cum effectu; agens enim per actionem tendit ad inductionem formæ in materia. — Et ex his patet *ad argumenta*. — 3a, q. 62, a. 6, c.; *de Pot.* q. 3, a. 13, c. et ad 5.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod causa est prior *cognitione* intellectiva quam effectus. Illud enim est prius cognitione intellectiva, quod etiam est prius simpliciter, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 16; l. 4, c. 11); et ratio est, quia sicut res est per sua principia, ita et per illa ab intellectu cognoscitur; principia autem constituentia rem et in illam influentia habent rationem causæ proprie sumptæ, ut dictum est (supra q. 7, a. 2, c.) — Et sic patet *ad primum*. — 5. *Metaphys.* l. 13 (16).

Ad secundum dicendum quod, cum causa dicat relationem principii et ordinem prioritatis ad effectum, duo possunt in causa considerari : ordo ad effectum et subjectum hujus ordinis, quod est entitas; et esse causæ, in quo fundatur virtus causativa causæ, et ordo ejus ad effectum. Si primum consideretur, causa et causatum sunt simul cognitione, sicut et natura; nam relativa sunt simul natura et cognitione, ut dictum est (in Logica q. 13, a. 10, *ad quint. quæst.*) Si vero consideretur secundum, causa est prior cognitione intellectiva, secus vero sensitiva; nam aliquando effectus secundum sensum est notior, aliquando causa, ut dictum est (supra in arg. 1 huj. tertiæ quæstiunc.). — V. supra q. 7, a. 2, c.; 1a, q. 5, a. 4, c.; l. *Poster.* l. 23 (22); *Tabula Aurea* voce « causa » n. 100 et 107.

ARTICULUS II

UTRUM CAUSA PARTICULARIS IN ACTU SIMUL SIT ET NON SIT CUM SUO EFFECTU.

Videtur quod causa particularis in actu non simul sit et non sit cum suo effectu.

1. Eadem enim est ratio causæ in actu ad effectum in actu, et causæ in potentia ad effectum in potentia; sed causa in potentia et effectus in potentia non simul sunt et non sunt, ut patet in scientia et scibili : ergo nec causa in actu simul est et non est cum effectu in actu. — 1a, q. 13, a. 7, ad 6.

2. Præterea, non semper remota causa removetur effectus; nam remoto ædificante remanet ædificium, et remota actione ignis remanet calor ab igne productus in ligno : ergo causa particularis in actu non simul est et non est cum suo effectu. — 5. *Metaphys.* l. 3 (2).

3. Præterea, potest poni causa in actu, et tamen impediri effectus, ne sequatur, ut si quis efficaciter velit aliquid, et ab aliquo impediatur, vel si ignis calefaciat ad introducendum calorem, et superveniat causa impediens. — *Tabula Aurea* voce « causa » n. 2, 3, 4.

4. Præterea, Deus est causa semper in actu; nam ejus actio est ejus esse, quod semper manet, et tamen non omnis ejus effectus semper manet, ut patet; ergo causa in actu non semper simul est et non est cum suo effectu. — *de Pot.* q. 5, a. 3, arg. 6.

5. Præterea, gravia moventur a generante et projecta a projiciente, ut dicit Philosophus (8. *Phys. text.* 32; c. 4), et tamen dum movetur grave vel projectum, potest non existere generans et projiciens; ergo non necessario simul actu esse debent movens et motum. — 8. *Phys.* l. 8.

Sed contra est, quod Philosophus (5. *Metaphys. text.* 3; l. 4, c. 2, et 2. *Phys. text.* 37; c. 3) dicit, quod causa actu simul est et non est cum effectu actu. — 5. *Metaphys.* l. 3 (2); 2. *Phys.* l. 6.

Respondeo dicendum quod, quia potentia et actus diversificant habitudinem causæ particularis ad effectum, ideo alia est causa particularis in potentia, alia in actu; et illa quidem non semper removetur cum effectu (domus enim et ædificator, qui est causa illius in habitu et in potentia, non simul corrumpuntur); hæc vero simul est et tollitur cum suo effectu. Nam sicut

non potest aliquid actu ædificari, nisi sit actu ædificans, ita non potest aliquis actu esse ædificans, nisi sit actu id, quod ædificatur; causa enim est actu per causalitatem, ut dictum est (supra q. 11, a. 1, c. et in Logica q. 13, a. 4 et 10), qua posita tamquam fundamento, ponitur relatio inter agens et effectum, ratione cujus utrumque simul est. — Il. cit.

Ad primum ergo dicendum, quod aliud est scientia in potentia, aliud scientia secundum habitum; nam scientia secundum habitum potest actu existere et sic esse effectus actu; at scientia secundum potentiam nondum existit, sed potest existere. Hic autem nomine effectus in potentia intelligitur id, quod potest esse et causari, sed nondum causatur et nondum est, sicut nomine causæ in potentia intelligimus id, quod nondum est sub actu causandi, est tamen in rerum natura, ut patet in exemplo ædificatoris et ædificantis, ut dictum est (in c. art.), quomodo sumpta causa in potentia simul est cum effectu in potentia.

Ad secundum dicendum, quod aliud est loqui de effectu in actu, et de effectu simpliciter seu secundum substantiam sumpto. Nam si loquamur de *effectu in actu*, verum est, causam in actu simul poni et tolli cum suo effectu in actu, eo scilicet modo, quo est causa; nam si est causa effectus tantum in fieri, causa rei in fieri est simul cum re in fieri; causa vero rei in fieri et in esse simul est cum re in fieri et in esse; si enim ignis calefacit actu lignum, lignum actualiter calefit, et si ignis non calefacit, nec lignum calefit et e contra. Si vero loquamur de *effectu simpliciter*, in quibusdam contingit, quod remota actione efficientis tollatur substantia effectus, sicut in his, quorum esse est in fieri, vel quorum causa non solum est effective causa fiendi, sed etiam essendi, ut patet in lumine a sole pro lucto in aere, quod statim cessat remota illuminatione. In his vero, quorum causa est tantum fiendi, remota actione causæ non tollitur effectus, sed remanet. — 5. *Metaphys.* l. 2; 1a, q. 104, a. 1.

Ad tertium dicendum, quod tunc posita causa in actu ponitur effectus in actu, quando causa est naturalis et non voluntaria, et quando est causa naturalis per se, propria et sufficiens, seu completa, et non impedita. — *Tabula Aurea* voce « causa » n. 2, 3, 4.

Ad quartum dicendum, quod in actione Dei, qua res producit, duo est considerare : ipsam substantiam operationis, et ordinem ad effectum. Substantia operationis, cum sit divina essentia, æterna est, nec potest non esse; ordo autem ad effectum dependet ex voluntate divina; ex qualibet enim actione facientis non sequitur effectus nisi secundum exigentiam principii actionis; secundum enim modum caloris ignis calefacit. Unde, cum principium factorum a Deo sit voluntas, secundum hoc in actione divina est ordo ad effectum, prout voluntas determinat; et ideo quamvis actio Dei cessare non possit secundum suam substantiam, ordo tamen ad effectum cessare potest, si Deus vult. — *de Pot.* q. 5, a. 3, ad 6.

Ad quintum dicendum, quod movens et motum debent esse simul, vel dum durat virtus impressa a movente, ut patet in motu gravis et levis; vel quantum ad principium motus, non autem quantum ad totum motum, ut patet in projectis. — *de Pot.* q. 3, a. 11, ad 5.

ARTICULUS III

UTRUM CAUSÆ UNIVERSALI RESPONDEAT EFFECTUS UNIVERSALIS, ET CAUSÆ PARTICULARI PARTICULARIS.

Videtur quod causæ universali non respondeat effectus universalis et singulari singularis.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Metaphys.* c. 1), quod actiones sunt circa singularia, et quod singularium sunt omnes generationes; ergo non datur effectus universalis, qui respondeat causæ universali. — 1. *Metaphys.* l. 1.

2. Præterea, impossibile est, quod idem generet seipsum; sed id sequitur, si datur effectus universalis respondens causæ universali. Nam si Petrus ut homo generat Paulum ut hominem, ergo generat omnem hominem et proinde etiam seipsum; nam sub universali specifico continentur omnia singularia, cum de illis prædicetur, ut dictum est (in Logica q. 5, a. 3); ergo falsum est, quod causæ universali respondeat effectus universalis et particulari particularis. — 4. *c. Gent.* c. 80; *de Pot.* q. 2, a. 4, arg. 1.

Sed contra est, quod Philosophus (2. *Phys. text.* 38; c. 3) dicit, quod causæ generales sunt causæ generalium effectuum et particulares particularium. — 2. *Phys.* l. 6.

Respondeo dicendum, quod causis debent proportionaliter respondere effectus; unde sicut causis in potentia respondent effectus in potentia, et causis in actu effectus in actu, ita causis ge-

neralibus debent respondere effectus generales, et singularibus singulares, ut nimirum statuæ causa sit faciens statuam, et hujus statuæ hic statuam faciens. — *Ibid.*

Ad primum ergo dicendum, quod licet singularia per se generentur, et universalia non nisi per accidens, in quantum hoc singularibus competit (homo enim generatur hoc homine generato, et similiter hic homo generat per se, per accidens autem homo, quatenus id convenit huic homini); — tamen, ut effectus respondeat causæ, sicut generatur hic homo et homo, ita generans debet esse hic homo et homo. — 1. *Metaphys.* l. 1; 2. *Phys.* l. 6.

Ad secundum dicendum, quod cum dicitur homo generare hominem, et hic homo hunc hominem, in prima propositione terminus *homo* non sumitur pro universali, secundum quod est in intellectu atque adeo secundum quod est genus, sed sumitur pro universali, secundum quod est in singularibus. Illi enim sic sumpto, sicut tribui potest aliquid ratione ipsius naturæ universalis (ut cum tribuitur ei aliquid, quod ad essentiam ejus pertinet, vel quod consequitur principia essentialia ipsius, ut cum dicitur : homo est animal, homo est risibilis), ita potest tribui aliquid ratione singularis, in quo invenitur, ut cum tribuitur ei aliquid, quod pertinet ad actionem individui, ut cum dicitur : homo generat, homo generatur, homo ambulat, homo movetur. Nam actiones sunt suppositorum et singularium et circa singularia versantur; et tunc non sequitur, quod si Petrus ut homo generat Paulum ut hominem, generat omnem hominem, sed tantum individuum, cui conveniat esse hominem, et per se producit illud, per accidens vero hominem, ut dictum est. — 1. *Periherm.* l. 10; *Tabula Aurea* voce « actio » n. 95; 1. *Metaphys.* l. 1.

ARTICULUS IV

UTRUM IDEM NUMERO EFFECTUS CORRUPTUS POSSIT REDIRE.

Videtur quod idem numero corruptum redire non possit.

1. Dicit enim Philosophus (*de Prædicam.* c. 10; c. 12, et 2. *de Generat. text.* 70; c. 11), quod a privatione ad habitum non datur regressus; sed daretur talis regressus, si idem numero corruptum rediret : ergo idem corruptum numero non redit. — 4. *c. Gent.* c. 80, n. 1; 2. *de Generat.* l. 12.

2. Præterea, dicit Philosophus (2. *de Generat.* l. c.), quod quæcunque habent speciem corruptibilem motam, non reiterantur eadem numero; sed talis est substantia rei, quæ corrumpitur : ergo corruptum idem numero redire non potest. — *Quodl.* 4, a. 5, arg. 1; 4. *Sent.* dist. 44, q. 1, a. 1, quæstiunc. 2, arg. 1.

3. Præterea, dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 35, sq.; c. 4), quod nec eadem sanitas numero, nec idem numero motus, nec idem numero terminus redire possunt, et si redibit motus, futurus quidem est idem specie, sed non numero unus; et 1. *de Anima text.* 41; c. 3 contra asserentes, animam posse moveri motu locali, infert tamquam absurdum, quod inde sequeretur, idem numero animal mortuum resurgere. — 5. *Phys.* l. 6; 1. *de Anima* l. 6.

4. Præterea, impossibile est idem esse numero, cujus aliquod essentialium principiorum idem numero esse non potest; sed per corruptionem rei substantialis, puta equi vel hominis, plura principia essentialia illius in nihilum tendunt, ut corporeitas et forma mixtionis. Quod autem redit in nihilum, idem numero resumi non potest; potius enim erit novæ rei creatio quam ejusdem reparatio; ergo idem numero corruptum redire non potest. — 4. *c. Gent.* c. 80, n. 2; 2. *de Generat.* l. 12; 4. *Sent.* dist. 44, q. 1, a. 1, arg. 4 et quæstiunc. 2, arg. 2.

5. Præterea, quod non est continuum, idem numero esse non videtur; quod quidem non solum in magnitudinibus et motibus manifestum est, sed etiam in qualitatibus et formis. Si enim post sanitatem aliquis infirmatus iterato sanetur, non redibit eadem sanitas numero; manifestum est autem, quod per corruptionem esse rei auferetur, cum corruptio sit mutatio de esse in non esse; impossibile est igitur, quod esse rei corruptæ idem numero reiteretur. Quare neque erit eadem res numero; quæ enim sunt eadem, secundum esse sunt idem. — 4. *c. Gent.* c. 80, n. 3; 4. *Sent.* l. c. quæstiunc. 2, arg. 2.

6. Præterea, dicit Philosophus in lib. *de Anima*, quod non est eadem statua numero, quæ destruitur, et de eodem ære conficitur; ergo pari ratione res, quæ corrumpitur, non erit eadem numero, cum reparatur. — *Quodl.* 11, a. 6, arg. 3; 4. *Sent.* dist. 44, q. 1, a. 1, quæstiunc. 2, arg. 4.

7. Præterea, ubi est alia et alia humanitas, non est idem numero homo; sed si idem homo corruptus numero rediret, non esset una humanitas, sed duæ. Nam humanitas resultat ex con-

junctione partium; sed non potest eadem numero conjunctio semel corrupta redire, quia iteratio identitati opponitur. Iteratio enim numerum importat, identitas autem unitatem, quæ se non compatiuntur; in reparatione autem rei corruptæ, si erat composita, ut est homo, conjunctio iteratur : ergo non est eadem conjunctio, et sic nec eadem humanitas nec idem homo. — 4. *Sent.* l. c. arg. 2.

Sed contra est : 1. quod fides docet resurrectionem hominum futuram, ut patet ex *Job.* 19, 25, 26; sed resurgere est secundum Augustinum (*de Trinitate* l. 8, c. 5; Migne PP. L. t. 42, col. 953), eundem numero hominem, qui erat vivus, reviviscere, vel secundum Damascenum (*de Fide orthod.* l. 4, c. 27; Migne PP. Gr. t. 94, col. 1219), secundo surgere idem numero, quod antea surrexit : ergo idem numero corruptum potest redire. 4. — *Sent.* dist. 44, q. 1, a. 1, arg. 1 et 2 *Sed contra* et quæstiunc. 2, arg. 1 et 2 *Sed contra.*

2. Præterea, dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 37; c. 4), quod si quis perseverat in sanitate per totum diem, eadem numero est sanitas, quæ fuit mane, et quæ est in meridie vel sero; ergo similiter si quis deficiat a sanitate et iterum illam recipiat, secunda sanitas recuperata poterit esse eadem numero cum sanitate prius habita. — 5. *Phys.* l. 6.

3. Præterea, corrupta forma remanet in materia privatio ipsius; sed privatio est principium mutationis, ut dictum est (supra q. 5, a. 3) : ergo corrupta forma potest per naturalem mutationem eadem numero redire. — Hannibaldus in 4. *Sent.* dist. 43, a. 2, ad 1; *Quodl.* 11, a. 6, ad 2.

4. Præterea, dicit Philosophus (1. *Meteorolog.* c. 3), non semel neque bis neque raro easdem opiniones iterato factas esse in hominibus, sed infinities; ergo idem numero effectus potest redire. — 1. *Meteorolog.* l. 3.

5. Præterea, ubi est idem agens et eadem materia, ibi est idem effectus, ut dicit Philosophus (8. *Metaphys. text.* 12; l. 7, c. 4, et 10. *Metaphys. text.* 11; l. 9, c. 3); sed naturaliter possunt concurrere idem agens numero et eadem numero materia; ergo naturaliter potest produci idem numero effectus. — 8. *Metaphys.* l. 4 (3); 10. *Metaphys.* l. 4 (2).

Respondeo dicendum, quod *naturaliter* non potest idem numero corruptum redire. Cujus ratio est, quia neque id potest fieri per ullum agens naturale, quia hoc non potest hujusmodi corruptibilia sine motu reparare, motus autem et actio interrupta non est una, sed plures, — neque per naturam ipsius corrupti, quia natura semper operatur per aliquam formam; quod autem habet formam, jam est (unde nihil seipsum generare potest, sed generat aliquid aliud sibi simile secundum speciem); cum vero corruptum est, formam amisit, quæ poterat esse actionis principium; unde *operatione naturæ*, quod corruptum est, idem numero reparari non potest.

Potest autem reparari *divina virtute*, si quod corruptum est, erat res *permanens, tum quia* hæc virtus, quæ res produxit in esse, ita per naturam operatur, quod absque ea effectum producere potest; unde cum maneat eadem etiam respectu rerum corruptarum, poterit illas in integrum reparare; — *tum quia* divina virtus potest hujusmodi corruptibilia sine motu reparare, quia in ejus potestate est producere effectus sine motu, sicut et sine mediis causis secundis. — Si autem quod corruptum est, erat ens *successivum*, cujusmodi est motus, tempus et similia, neque per divinam potentiam potest corruptum idem numero reparari. Cum enim horum unitas in sui ratione habeat durationis continuitatem, talium interruptio directe contradictorie opponitur unitati eorum secundum numerum; ea vero, quæ contradictionem implicant, non continentur sub numero possibilium Deo, quia deficiunt a ratione entis. — Et *confirmatur*, quia ad identitatem numericam entis successivi seu motus requiritur, qnod non interrumpatur (5. *Phys. text.* 41; c. 4, et prius, in *text.* 39; c. 4 dixerat, quod idem est motum esse continuum et esse unum et requiritur unitas temporis ad unitatem motus); ergo si interrumpatur vel corrumpatur, implicat quod idem numero reparetur. — *Quodl.* 4, a. 5, c.; 4. *c. Gent.* c. 81; 5. *Phys.* l. 7.

Ad primum ergo dicendum, quod a privatione ad habitum non datur regressus per naturæ vires; secus vero per divinam virtutem, ut dictum est (in c.) — 4. *c. Gent.* c. 81, n. 1.

Ad secundum dicendum, quod Philosophus loquitur de iteratione, quæ fit per motum vel mutationem naturalem. Ostendit enim differentiam mutationis, quæ est in generatione et corruptione, ad circulationem, quæ est in motu cœli, quia cœlum per motum localem redit idem numero ad principium motus, quia habet substantiam incorruptibilem motam; sed generabilia et corruptibilia per generationem redeunt

ad idem specie, non ad idem numero, quia ex homine generatur semen, ex quo sanguis et sic deinceps, quousque perveniatur ad hominem, non ad eundem numero, sed specie; et ex igne generatur aer, ex quo aqua, ex aqua terra, ex terra ignis non idem numero, sed specie. Unde patet, quod ratio inducta secundum Philosophi intentionem non est ad propositum. — 4. *Sent.* dist. 44, q. 1, a. 1, sol. 2, ad 1.

Ad tertium dicendum, quod Philosophus 5. *Phys.* loquitur de iteratione, quæ fit per virtutem naturæ, in 1. vero *de Anima* loquitur Philosophus de reparatione per animæ vires, et contra eos, qui dicunt, animam esse in corpore tamquam in loco seu in vase, et intrare et egredi aliquando, argumentatur, quod inde sequeretur, mortua de numero animalium secundum naturam resurgere, quod est impossibile. — 5. *Phys.* l. 6; 1. *de Anima* l. 6.

Ad quartum dicendum, quod nullum principiorum essentialium hominis vel equi per mortem omnino cedit in nihilum. Nam si loquamur de equo, forma substantialis illius non est annihilata, sed corrupta; corruptum vero licet per naturæ vires idem numero reparari non possit, potest tamen per divinam virtutem, ut dictum est (in c. art.) — Si vero loquamur de homine, anima rationalis, quæ est forma hominis, manet post mortem; materia etiam manet, quæ tali formæ fuit subjecta sub dimensionibus iisdem, ex quibus habebat, ut esset divisibilis; quare ex conjunctione ejusdem animæ numero ad eandem materiam numero homo idem et unus numero reparabitur. — 4. *c. Gent.* c. 81, n. 2; 4. *Sent.* dist. 44, q. 1, a. 1, sol. 1, ad 4 et sol. 2, ad 2.

Corporeitas autem dupliciter accipi potest: *primo*, secundum quod est forma substantialis corporis, prout in genere substantiæ collocatur; et sic corporeitas cujuscumque corporis nihil est aliud quam forma substantialis ejus, secundum quam in genere et specie collocatur, ex qua debetur rei corporali, quod habeat tres dimensiones. *Secundo* accipitur corporeitas, prout est forma accidentalis, secundum quam dicitur corpus, quod est de genere quantitatis, et sic corporeitas nihil est aliud quam tres dimensiones, quæ corporis rationem constituunt. Etsi igitur hæc corporeitas in nihilum cedat corpore humano corrupto, tamen impedire non potest, quin idem numero reparari possit, eo quod corporeitas primo modo sumpta in nihilum non cedit, sed manet; in equo autem licet non maneat, sed corrumpatur, per divinam tamen virtutem reparari potest, cum materia illius eadem numero permaneat. — Et similiter *forma mixti* duobus modis accipi potest: *uno modo*, pro forma substantiali corporis mixti; et sic cum in homine non sit alia forma substantialis, quam anima rationalis, non potest dici, quod forma mixti, prout est forma substantialis homine moriente cedat in nihilum; et in equo forma mixti licet corrumpatur, tamen reparari potest per divinam virtutem, ut dictum est. *Alio modo* dicitur forma mixti qualitas quædam composita et contemperata ex mixtione simplicium qualitatum, quæ ita se habeat ad formam substantialem corporis mixti, sicut se habet qualitas simplex ad formam substantialem corporis simplicis; unde si forma mixtionis sic dicta in nihilum cedat per corruptionem rei, non præjudicat unitati ipsius reparatæ. — 4. *c. Gent.* c. 81, n. 2.

Ad quintum dicendum, quod materiæ et formæ unum est esse; non enim materia habet esse in actu nisi per formam. Cum ergo in homine anima rationalis remaneat (et in aliis animalibus eadem numero per divinam virtutem), redit idem omnino esse numericum rei corruptæ. — *Ibid.* n. 3.

Ad sextum dicendum, quod Augustinus dicit contrarium; vult enim, si statua reficiatur ex eodem ære, quod sit eadem numero. Nihilominus tamen dicendum, quod statua dupliciter considerari potest: vel secundum quod est substantia quædam, vel secundum quod est artificiale quoddam. Et quia in genere substantiæ ponitur ratione materiæ, ideo si consideretur, secundum quod est substantia quædam, est eadem numero statua, quæ ex eadem materia reparatur; sed in genere artificialium ponitur, secundum quod est forma, quæ est accidens quoddam et transit statua destructa, et sic non redit idem numero, nec consequenter eadem statua numero. At in dissolutione compositi substantialis aliquando forma manet, ut in homine; et ideo cum remaneat eadem cum materia, potest idem numero homo corruptus per divinam virtutem reparari. Quod si forma non manet, ut in aliis animalibus, forma destructa potest per virtutem divinam reparari, qua reparata reparabitur etiam per eandem virtutem idem animal numero. — 4. *Sent.* dist. 44, q. 1, a. 1, sol. 2, ad 4; *Quodl.* 11, a. 6, ad 3.

Ad septimum dicendum, quod de humani-

tate et de qualibet forma totius est duplex opinio. *Quidam* enim *dicunt*, quod idem secundum rem est forma totius et forma partis; sed dicitur forma partis, secundum quod perficit materiam; forma autem totius, secundum quod ex ea tota ratio speciei consequitur; et secundum hanc opinionem humanitas vel equinitas in equo secundum rem non est aliud quam ipsa forma substantialis. Et sic cum eadem anima rationalis in reparatione hominis resumatur, eadem numero erit humanitas, et etiam post mortem manet, quamvis non sub ratione humanitatis, quia ex ea compositum rationem speciei non consequitur; et similiter in reparatione equi a Deo facta, eadem numero forma substantiali per ipsum reparata, idem numero equus reparabitur. — 4. *Sent.* dist. 44, q. 1, a. 1, sol. 2, ad 2.

Alia est opinio Avicennæ, quæ verior videtur, quod forma totius non est forma partis tantum, nec forma aliqua alia præter formam partis, sed est totum resultans ex compositione formæ et materiæ, comprehendens in se utramque; et hæc forma totius essentia vel quidditas dicitur. Quia ergo in reparatione hominis idem numero corpus est et eadem numero anima rationalis, de necessitate etiam est eadem numero humanitas. — *Prima* autem *ratio* probans diversitatem humanitatis futuram in reparatione hominis procedebat, ac si humanitas esset quædam alia forma superveniens formæ et materiæ, quod est falsum. *Secunda* etiam *ratio* non potest identitatem humanitatis impedire, quia conjunctio significat actionem vel passionem, quæ quamvis sit diversa, non potest impedire identitatem humanitatis, quia actio et passio, ex quibus erat humanitas, non sunt de essentia humanitatis; unde eorum diversitas non inducit diversitatem humanitatis. Constat enim, quod generatio et reparatio non sunt idem motus numero, nec tamen propter hoc impeditur identitas reparati vel resurgentis. Similiter etiam nec impeditur identitas humanitatis, si accipiatur conjunctio pro ipsa relatione, quia relatio illa non est de essentia humanitatis, sed concomitatur eam, eo quod humanitas non est de illis formis, quæ sunt compositio et ordo, ut dicitur 2. *Phys. text.* 31; c. 3, sicut sunt formæ artificiatorum; unde existente alia compositione numero, non est eadem numero forma domus. — *Ibid.*

Ad primum secundæ partis (*Sed contra*) dicendum, quod hoc objectum tantum probat, per divinam virtutem posse corruptum idem numero reparari. — V. dicta in c.

Ad secundum dicendum, quod non est similis ratio, quia quandiu sanitas manet, licet varietur homo secundum illam, ut puta si fiat magis vel minus sanus, non intercipitur esse sanitatis, sicut intercipitur, quando totaliter corrumpitur sanitas et iterum postea reparatur. — 5. *Phys.* l. 6.

Ad tertium dicendum, quod in composito substantiali corrupto non remanet eadem potentia et inclinatio naturalis ad eandem numero formam substantialem, sed ad eandem specie; sed remanet tantum potentia obedientialis seu inclinatio ad eandem numero formam secundum ordinem divinæ providentiæ, et per consequens non remanet eadem numero privatio formæ, quæ præcessit; nam illa non fuit ad illam formam numero ut sic, sed ad formam in specie, ut dictum est (supra q. 5, a. 3). — 4. *Sent.* dist. 43, q. 1, a. 4, sol. 3.

Ad quartum dicendum, quod illud dixit Philosophus secundum opinionem suam, secundum quam putavit, mundum et generationem hominum fuisse ab æterno; hoc enim posito manifestum est, quasdam opiniones et artes a quibusdam certis temporibus incœpisse, et oportet dicere, quod multoties vel magis infinities sunt destitutæ propter bella vel alias corruptiones, et iterum reinventa. — 1. *Meteorolog.* l. 3.

Ad quintum dicendum, quod per naturæ vires potest idem effectus restitui. non tamen idem numero, sed specie, ut dicit Philosophus (2. *de Generat. text.* 70; c. 11). — 2. *de Generat.* l. 12.

ARTICULUS V

UTRUM IDEM EFFECTUS NUMERO PRODUCI POSSIT SIMUL A DUABUS CAUSIS EFFICIENTIBUS EJUSDEM ORDINIS, TOTALIBUS ET ADÆQUATE CONCURRENTIBUS.

Videtur quod idem effectus numero produci possit simul a duabus causis efficientibus ejusdem ordinis, totalibus et adæquate concurrentibus.

1. Hoc enim nullam involvit implicationem contradictionis; sed illud tantum est impossibile Deo, quod contradictionem involvit : ergo potest idem effectus numero produci a duabus causis efficientibus totalibus, ejusdem ordinis. — 1a, q. 25, a. 1, 2, 3.

2. Præterea, eadem numero gratia baptisma-

lis potest in anima pueri effective produci a duobus baptizantibus puerum eundem, et eadem numero consecratio ejusdem hostiæ fieri potest a duobus sacerdotibus, super eandem numero hostiam verba consecrationis proferentibus; sed duo baptizantes et duo sacerdotes consecrantes habent rationem duorum efficientium totalium; nam quilibet sufficienter baptizaret et consecraret altero remoto : ergo idem numero effectus potest produci a duobus totalibus agentibus. — 3a, q. 67, a. 6 et q. 82, a. 2.

3. Præterea, possunt plures angeli movere unum lapidem, et ita in uno eodemque loco esse; hoc enim est angelo esse in loco, operari circa corpus motum localem vel quid simile; sed plures angeli respectu ejusdem motus se habent per modum agentium totalium, quia quilibet posset talem motum efficere sine concursu alterius : ergo idem numero effectus potest produci a pluribus agentibus totalibus ejusdem ordinis. — 1a, q. 52, a. 3; 1. *Sent.* dist. 37, q. 3, a. 3.

Sed contra est, quod Philosophus (5. *Metaphys. text.* 2; l. 4, c. 2 et 2. *Phys. text.* 30; c. 3) dicit, quod impossibile est ejusdem effectus esse plures causas per se, ejusdem generis et ordinis, ut duas causas efficientes. — 5. *Metaphys.* l. 2; 2. *Phys.* l. 5.

Respondeo dicendum, quod *naturaliter* impossibile est, quod ejusdem rei sint plures causæ ejusdem ordinis, totales et adæquate concurrentes; secus vero, si sint vel causæ per accidens vel causæ per se, sed diversi ordinis vel subordinatæ, ut nimirum una sit causa prima, altera secunda; vel una remota, altera proxima; vel si ita se habeant, quod neutra sit causa sufficiens, sed utraque conjuncta, sicut patet in multis trahentibus navem. Ratio autem hujus est, quia ab agente perfecto patiens ducitur in esse perfectum, quo habito non remanet in potentia ad suscipiendum aliquid plus; agens autem totale est sufficientis virtutis ad producendum totum effectum; quare alterum agens totale omnino superflueret. Nihil autem datur in natura otiosum et superfluum; unus enim actus, qui uno agente expletur, non progreditur a pluribus agentibus simul, sed actus multiplicatur ad multiplicationem agentium; unde et philosophi uni orbi non attribuunt nisi unum motorem. *Præterea*, quia si plura agentia totalia producerent eundem numero effectum, sequeretur confusio operationum, quæ quodammodo etiam redundaret in confusionem virtutis et essentiæ. *Demum*, quia inductione hoc patet in omni genere causarum, quia una est forma proxima unius rei, et unum est proximum movens, licet possint esse plures motores remoti. — *Quodl.* 5, a. 8; 5. *Metaphys.* l. 2; 1. *Sent.* dist. 37, q. 3, a. 3; 1a, q. 52, a. 3 et q. 105, a. 5, ad 2; 4. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 2, sol. 2, ad 2; *de Pot.* q. 3, a. 19, ad 1; 1a, q. 53, a. 3, c.

Ceterum *supernaturaliter* potest idem numero effectus procedere a duabus causis totalibus; et ratio est, quia hoc non implicat. Neque enim confusio operationum et superfluitas agentium, quæ inde sequeretur, arguere potest talem contradictionem et impossibilitatem respectu potentiæ absolutæ Dei. *Præterea*, quia cum quodlibet agens creatum sit instrumentum Dei in agendo, ut dictum est (supra q. 11, a. 1), sicut Deus per duo instrumenta sufficientia et totalia potest effectum eundem numero supernaturalem in anima producere, puta gratiam, ut dictum est, ita potest per duos ignes producere eundem numero calorem. *Demum*, quia sicut in consecrantibus eandem numero hostiam est una numero consecratio, quia omnes habent intentionem unam consecrationem faciendi, nec aliquis ibi facit, quod factum est, quia omnes consecrantes referunt suam intentionem ad idem numero instans temporis, ita plures causæ efficientes possunt intendere ad unum et eundem effectum numero producendum, neque actum agent, si intentionem dirigant ad idem numero instans. — V. Cajetan. in Iam, q. 53, a. 3; 3a, q. 67, a. 6; 4. *Sent.* dist. 13, q. 1, a. 2, sol. 2, ad 1 et 2.

Ad primum ergo dicendum, quod nulla implicatio contradictionis intervenit in productione ejusdem numero effectus a pluribus causis totalibus, ut dictum est (in c.).

Ad secundum dicendum, quod si quilibet baptizans vel consecrans operaretur in virtute propria, superfluerent alii celebrantes et baptizantes, uno sufficienter baptizante vel celebrante; sed homines non baptizant propria virtute, nec consecrant in persona propria, sed in virtute et persona Christi, qui unus est. — 3a, q. 67, a. 6, ad 1 et q. 82, a. 2, ad 2.

Vel dic, quod naturaliter non potest unus numero effectus produci a pluribus agentibus totalibus, secus vero supernaturaliter, quomodo producitur eadem numero gratia baptismalis in

baptizato, et fit eadem numero consecratio a pluribus celebrantibus, ut dictum est (supra in c.)

Ad tertium dicendum, quod naturaliter impossibile est plures angelos in uno loco esse seu movere idem corpus numero, quia cum uniuscujusque virtus sit sufficiens ad movendum, superflue ponitur alterum movens, vel ponitur operationum confusio. — 1a, q. 52, a. 3; *de Pot.* q. 3, a. 19, ad 1; 4. *Sent.* dist. 3, q. 1, a. 2, sol. 2, ad 2.

ARTICULUS VI

UTRUM IDEM EFFECTUS NUMERO PRODUCI POSSIT A DIVERSIS CAUSIS EFFICIENTIBUS DIVERSO TEMPORE.

Videtur quod idem effectus numero produci possit a diversis causis efficientibus diverso tempore.

1. Fieri enim potest, ut una numero actio sit a duobus agentibus totalibus in eodem instanti, ut dictum est (a. præced.); ergo poterit eadem numero esse a duobus agentibus diverso tempore, posito quod ab uno nondum fuerit egressa, et consequenter poterit idem numero effectus procedere a duobus efficientibus diverso tempore.

2. Præterea, unus et idem numero filius, qui est ab uno patre, potuit generari ab alio patre diverso tempore. Dicit enim S. Gregorius (*Moral.* l. 4, c. 31; Migne PP. L. t. 75, col. 671), quod si Adam non peccasset, illi, qui nunc per Christum salvandi sunt, ab illo electi nascerentur; constat autem, ex his, qui nunc salvantur, multos esse, qui ex fornicatione et adulterio nascuntur, qui cum nati non fuissent Adamo non peccante, dicendum est, quod nascituri essent ex aliis parentibus bonis; ergo idem effectus numero potest produci a diversis causis efficientibus diverso tempore. — *Quodl.* 3, a. 25; *Quodl.* 5, a 8; 1a, q. 100, a. 2, ad 1.

Sed contra est: 1. quod *Eccli.* 7, 30 dicitur : memento, quod nisi per illos, patrem scil. et matrem, de quibus immediate ante locutus fuerat, natus non fuisses.

2. Præterea, actio naturaliter multiplicatur ad multiplicationem agentium, et quæ ab uno proficiscitur, non potest ab alio progredi, ut dictum est (a. 5); sed unus effectus per unam actionem producitur; nam omnis actio naturæ terminatur ad unum : ergo idem effectus non potest esse a diversis agentibus diverso tempore. — *Tabula Aurea* voce « actio » n. 44.

RESPONDEO DICENDUM, quod naturaliter non potest unus effectus numero produci a duobus agentibus diverso tempore; et ratio patet ex dictis (a. præced.) Si enim unus effectus naturaliter non potest produci a pluribus causis totalibus simul, nec poterit a pluribus diverso tempore. Ideo enim naturaliter illud est impossibile, quia cum unum agens sit sufficiens ad effectum, alterum esset superfluum; at similiter superfluum esset unum agens, si alterum agens posset alio tempore producere effectum illius. Supernaturaliter autem potest id fieri, sicut fieri potest, ut eadem numero actio simul procedat et consequenter idem numero effectus a pluribus agentibus, ut dictum est. — V. supra a. 5.

Ad primum ergo dicendum, quod objectio procedit de effectu eodem numero producto per virtutem supernaturalem, quod concedimus, ut dictum est (a. præced.)

Ad secundum dicendum, quod naturaliter non potest unus filius generari a duobus patribus diverso tempore. Et ad auctoritatem S. Gregorii dicendum, quod sensus ejus est, quod si Adam non peccasset, soli electi ex illo nascerentur, quantum est ex ratione originis, quia ipse in filio non transtulisset originale peccatum, non autem quantum ad demonstrationem personalem, quia aliæ personæ essent hominum, qui salvarentur. Quod si dicas, S. Gregorium uti pronomine demonstrativo (ait enim quod hi, qui nunc per Redemptorem salvandi sunt, soli electi ab Adamo nascituri essent), — respondeo, pronomen illud non facere demonstrationem personalem, sed simplicem, sicut dicitur : hæc herba crescit in horto meo; ut intelligatur nihil aliud significari, quam quod salvandi ab eo nascerentur, quia nullus nascendo ab eo traheret damnationis causam. Non enim potest dici, quod iidem homines numero nascerentur, qui nunc nascuntur; manifestum enim est, quod non potest esse idem homo numero, si ab alio patre vel matre nasceretur. — *Quodl.* 5, a. 8; *Quodl.* 3, a. 25.

ARTICULUS VII

UTRUM IDEM NUMERO EFFECTUS PRODUCI POSSIT AB EADEM CAUSA EFFICIENTE DIVERSO TEMPORE.

Videtur quod idem effectus numero pro-

duci possit ab eadem causa efficiente diverso tempore.

1. Dicit enim Philosophus (5. *Phys. text.* 37; c. 4), quod si quis perseveret per totum diem in sanitate, eadem est numero sanitas, quæ fuit mane et quæ est sero; ergo eadem sanitas numero produci potest a causa efficiente diverso tempore. Nam causa conservans ad causam efficientem spectat, et conservatio quædam actio est aliquid efficiens, cum sit efficax. — 5. *Phys.* l. 6; 1a, q. 104, a. 1, arg. 4.

2. Præterea, dicit Philosophus (8. *Metaphys. text.* 12; l. 7, c. 4), quod eadem materia existente et eodem agente fiet idem numero effectus; sed potest diverso tempore esse eadem numero materia et idem numero agens : ergo idem numero effectus potest fieri ab eadem causa efficiente diverso tempore. — 8. *Metaphys.* l. 4 (3).

Sed contra est, quod Philosophus (5. *Phys. text.* 35 ; l. 7, c. 4) dicit, quod ad unitatem motus requiritur unitas temporis; ergo ille motus, qui fit uno tempore, non potest esse idem numero, qui fieret alio tempore; quare neque idem motus numero fieri potest diversis temporibus. — 5. *Phys.* l. 6.

Respondeo dicendum, quod idem numero effectus non potest naturaliter produci ab eadem causa efficiente diverso tempore. Ratio est, quia causa efficiens naturalis vel agit per motum vel sine motu ; si agit per motum, sicut idem numero motus non potest fieri diversis temporibus, quia sic non esset unus, sed plures, ut dictum est (supra a. 4); — ita nec ille motus, qui uno tempore fuit, potest idem numero esse cum eo, qui fieret alio tempore. Si vero agit sine motu, sicut idem numero effectus potest conservari per aliquod tempus, non tamen posset esse idem numero, si fieret diversis instantibus, ut dictum est (a. 4), quia sic essent plures numero effectus; — ita nec idem numero effectus esse potest, qui fieret uno tempore, si tunc non fiat, sed alio tempore. Et ita manifestum est, quod idem numero effectus produci non potest ab eadem causa efficiente diversis temporibus.

Ad primum ergo dicendum, quod non est similis ratio, quia quandiu sanitas manet, non intercipitur esse sanitatis, et ideo est eadem numero sanitas; sed si fieret sanitas ab eodem in diversis temporibus, interciperetur esse sanitatis, et sic non esset una numero sanitas. — 5. *Phys.* l. 6.

Ad secundum dicendum, quod Philosophus tantum dicit, quod eadem materia existente contingit, diversa fieri propter moventem causam, vel quia est alia et alia causa movens, vel quia est eadem habens se ad operandum diversa diversimode. — 8. *Metaphys.* l. 4 (3).

QUÆSTIO XV

DE CAUSIS PER ACCIDENS.

Post considerationem de causis per se, sequitur considerandum de causis per accidens.

CIRCA QUAS QUÆRUNTUR NOVEM :

1. An dentur fortuna et casus.
2. Quid sit fortuna.
3. Quid sit casus.
4. Ad quod genus causæ reducantur fortuna et casus.
5. Utrum respectu Dei, angelorum et cœlorum detur aliquid a casu vel fortuna.
6. Utrum monstra sint a casu.
7. Utrum de fortuna et casu possit dari scientia.
8. Quænam sit prima radix contingentiæ et necessitatis in rebus naturalibus.
9. Unde oriatur necessitas in rebus naturalibus tamquam ex causa proxima, ex fine, an vero ex aliis causis.

ARTICULUS I

AN DENTUR FORTUNA ET CASUS.

Videtur quod non dentur fortuna et casus.

1. Fortuna enim et casus ponuntur, ut sint causæ per accidens; sed causa per accidens non est causa ullius effectus, quia omne, quod fit, habet causam per se : ergo nullus effectus est a fortuna et casu, et per consequens nec datur fortuna nec casus. — 2. *Phys.* l. 7 et 8; *Tabula Aurea* voce « causa » n. 11, 12, 14, 19.

2. Præterea omnia, quæ dicuntur fieri a casu vel fortuna, inveniuntur habere aliquam causam determinatam, aliam a fortuna. Si enim aliquis veniens ad forum inveniat aliquem hominem, quem volebat invenire, de quo tamen non opinabatur ante, quod esset eum inventurus, dicimus, quod inventio illius hominis est a fortuna ; sed hujus inventionis causa est

voluntas emendi, propter quam ivit ad forum, ubi erat ille, quem invenit. Et similiter est in omnibus aliis, quæ dicuntur esse a fortuna, quia habent aliquam aliam causam præter fortunam; ergo fortuna non videtur esse causa alicujus, et consequenter nec aliquid erit, quia non ponitur fortuna, nisi quatenus ponuntur aliqua esse ab illa. — 2. *Phys.* l. 7.

3. Præterea, si fortuna aliquid esset, inconveniens videtur, quod nullus antiquorum sapientum, qui determinavit de causis generationis et corruptionis, aliquid determinavit de fortuna; sed vere nullus quidquam determinavit de illa : ergo signum est, fortunam non esse. — l. c.

4. Præterea, effectus habet similitudinem cum sua causa, quia omne agens agit sibi simile; sed quæ dicuntur fieri a casu vel fortuna, non habent similitudinem cum illis : ergo fortuna et casus nullo modo sunt causa et consequenter non sunt, quia non ponuntur nisi ut sint causa aliquorum. — *de Malo* q. 1, a. 3, arg. 2; 7. *Metaphys.* l. 8.

5. Præterea, posita sufficienti causa necessario sequitur effectus; alioqui illa causa non erat sufficiens; sed quidquid fit, fit a causa sufficienti; alioqui non fieret; ergo quidquid fit, ex necessitate fit, et sic nullus effectus erit per accidens, et per consequens nec erit fortuna nec casus, quæ ponuntur, ut sint causa entis per accidens. — 6. *Metaphys.* l. 3; 1a, q. 115, a. 6.

6. Præterea, quod est ordinatum ab aliqua causa, non est casuale et fortuitum; sed omnis effectus est ordinatus a Deo per suam providentiam : ergo nullus effectus est fortuitus vel casualis.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (2. *Phys. text.* 40 sqq.; c. 4, 6. *Metaphys.* a *text.* 4; l. 5, c. 2, et 11. *Metaphys.* sum. 3, c. 2; l. 10, c. 8) inter causas per accidens ponit fortunam et casum. — 6. *Metaphys.* l. 2 et 3; 11. *Metaphys.* l. 8; 2. *Phys.* l. 7.

2. Præterea, sicut quædam fiunt semper, ut ortus solis, quædam frequenter, ut quod homo nascatur oculatus; ita quædam fiunt ut in paucioribus, ut quod homo nascatur cum sex digitis vel sine oculis; sed omnes dicunt, tertium hoc genus effectuum fieri a fortuna, secus reliqua duo : ergo manifestum est, quod fortuna et casus aliquid sunt, cum esse a fortuna vel casu, et esse in paucioribus convertantur. — 2. *Phys.* l. 8.

Respondeo dicendum, quod necesse est ponere fortunam et casum. Et ratio hujus est, quia hæc ponuntur, ut sint causa per accidens alicujus effectus modo quodam particulari, qui modus causæ vere datur in rerum natura. Cum enim causa rei sit duplex : *per se*, quæ directe et per propriam formam effectum causat; et *per accidens*, hæc quadruplex reperitur respectu effectus. *Prima* est, quæ nihil operatur ad effectum, sicut musica ædificatoris ad domum. *Secunda* est, quæ aliquid operatur, non nisi removendo impedimentum, quomodo removens prohibens dicitur causa per accidens motus deorsum gravis, et exstinguens candelam dicitur causa per accidens tenebrarum. *Tertia* est, quæ operatur aliquid, sed præter intentionem, ita tamen, ut non attingat effectum, sed aliquid ei conjunctum, quæ causa dicitur occasio, quomodo persecutio tyranni dicitur causa per accidens et occasio patientiæ martyris; persecutio enim non attingit patientiam martyris, sed cruciatum corporis, qui est materia patientiæ. *Quarta* demum est, quæ ita operatur, ut agat effectum, ipsum tamen præter intentionem inducit, quomodo fodiens sepulchrum ad sepeliendum dicitur causa per accidens inventionis thesauri, quia licet vere sua actione attingat talem inventionem, illam tamen tali actione non intendebat; et hujusmodi causa communiter dicitur fortuna vel casus. Manifestum ergo est, dari fortunam et casum, sicut manifestum est, dari consimilium effectuum consimiles causas. — 2. *Phys.* l. 7; *Tabula Aurea* voce « causa n. 10, 11, 12, 13, 14.

Ad primum ergo dicendum, quod non omne, quod fit, habet causam per se, sed tantum id, quod est ens per se, non autem ens per accidens, sicut est effectus fortuitus et casualis, quia non est proprie ens, sed magis ordinatur cum non ente; cum enim non sit proprie quid unum, nec proprie est ens, quod cum uno convertitur. — *Tabula Aurea* l. c. n. 19.

Ad secundum dicendum, quod licet causa per se determinata emptionis in foro sit itio ad illum locum, non tamen datur causa per se inventionis hominis, quia hujus effectus causæ infinitæ esse possunt, quia infinitis aliis de causis potest homo ire ad locum illum, puta si vadat causa visitandi aliquem, vel causa persequendi hostem, vel causa persequentem fugiendi, vel causa videndi aliqua spectabilia;

omnia enim ista et quæcumque similia sunt causa inventionis hominis, quem invenire vadens ad forum ad emendum non putabat, quæ contingit a fortuna. — 2. *Phys.* l. 9.

Ad tertium dicendum, quod vere inconveniens fuit, quod antiqui philosophi nihil determinarint de fortuna et casu; quare in hoc relinquendi sunt, et cum aliis, qui exactius de causis determinarunt, dicendum est, dari fortunam et casum. — 2. *Phys.* l. 8 et 9.

Ad quartum dicendum, quod in causa per se præexistit similitudo effectus; secus vero in causa per accidens, cujusmodi est fortuna et casus. Et ratio hujus est, quia quod generatur ab aliquo per accidens, non generatur ab eo secundum quod hujusmodi; unde non oportet, quod in generante sit similitudo generati; ut in proposito inventio thesauri, quæ est effectus fortuitus, non habet similitudinem aliquam in eo, qui fodiens ad plantandum invenit thesaurum per accidens. Generans autem per se generat tale secundum quod hujusmodi; unde oportet, quod in generante per se sit aliqua similitudo generati *vel* secundum eundem modum essendi et secundum eandem materiam, quomodo generantur ea, quæ dicuntur totaliter generari ab univoco, ut cum ignis generat ignem et homo hominem; *vel* secundum substantiam ejusdem rationis, sed non secundum eundem modum essendi, quomodo generantur ea, quæ dicuntur generari partim ab univoco secundum formam, partim ab æquivoco quantum ad esse formæ in subjecto, quomodo producuntur artificialia; *vel* secundum partem formæ præexistentem in generante, quomodo sanitas producitur a medicina, et hoc modo dicuntur generari a non univoco. — *de Malo* q. 1, a. 3, ad 2; 7. *Metaphys.* l. 8.

Ad quintum dicendum, quod posita causa necessario sequitur effectus, quando talis causa est causa per se naturalis, completa et non impedita; casus autem et fortuna sunt causæ per accidens. — *Tabula Aurea* voce « causa » n. 2, 3, 4.

Ad sextum dicendum, quod divina providentia omnia ordinans non dicitur fortuna, quia secundum quod aliquid participat rationem vel ordinem, recedit a ratione fortunæ; sed debet dici fortuna causa inferior, quæ de se non habet ordinem ad effectum fortuitum. — 2. *Phys.* l. 7; 1. *Periherm.* l. 14; *Tabul. Aur.* l. c. n. 3.

ARTICULUS II

UTRUM RECTE DEFINIATUR FORTUNA, QUOD SIT CAUSA PER ACCIDENS IN HIS, QUÆ FIUNT SECUNDUM PROPOSITUM, PROPTER FINEM, IN MINORI PARTE.

Videtur quod non sit recte definita fortuna, quod sit causa per accidens in his, quæ fiunt secundum propositum, propter finem, in minori parte.

1. Quod enim est accidens, non est simpliciter; sed si fortuna est causa per accidens, sequitur, quod a fortuna sit aliquid per accidens: ergo fortuna simpliciter nullius est causa, et sic male definitur fortuna, quod sit causa. — 2. *Phys.* l. 9.

2. Præterea, abrasio capitis est causa per accidens sanitatis; nam illa posita contingit fieri sanitatem; sed nec prædicta abrasio dicitur esse fortuna, nec sanitas ab illa causata dicitur esse a fortuna: ergo fortuna non est causa per accidens. — l. c.

3. Præterea, agens sine prævia intentione, non agit propter finem; sed fortuna operatur effectum sine prævia intentione; effectus enim fortuitus dicitur contingere præter intentionem: ergo fortuna non est in his, quæ agunt propter finem. — *Ibid.*

4. Præterea, dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 55; c. 5), quod fortuna est sine ratione; sed propositum non est sine ratione et intellectu: ergo fortuna non est in his, quæ fiunt secundum propositum. — 2. *Phys.* l. 8 et 9.

5. Præterea, multa fiunt præter intentionem, quæ tamen fiunt semper vel frequenter, ut si bibens vinum propter ejus dulcedinem non intendat ebrietatem, et tamen sequatur semper vel frequenter; sed quæ fiunt a fortuna, fiunt præter intentionem: ergo quæ fiunt a fortuna, possunt fieri semper vel frequenter, et sic male definitur fortuna, quod sit causa per accidens in his, quæ fiunt in minori parte. — 2. *Phys.* l. 8.

Sed contra est, quod Philosophus (2. *Phys. text.* 52; c. 5) definit fortunam modo prædicto. — l. c.

RESPONDEO DICENDUM, quod prædicta definitio fortunæ recte a Philosopho tradita est. Nam recte naturam illius explicat, quod est signum bonæ definitionis, ut dicitur 4. *Phys. text.* 31; c. 4, et manifeste constat ex illius declaratione. Dicitur enim *primo*: *causa*, quia aliquo

modo sua actione attingit effectum, ut dictum est (art. 1). — Dicitur *secundo* : causa *per accidens*, quia sicut entium quoddam est per se, quoddam per accidens (et ad hoc secundum spectat effectus fortuitus, quia sicut effectus causæ per se naturalis est, qui sequitur secundum exigentiam suæ formæ, effectus vero per se causæ agentis ex proposito est, qui accidit ex intentione agentis, ita effectus per accidens est, qui fit præter intentionem naturæ vel intellectus, cujusmodi etiam est effectus fortuitus et casualis ;) — ita causarum alia est per se, quæ scilicet finita est et determinata, alia per accidens, quæ est infinita et indeterminata, eo quod infinita possunt illi accidere. Fortuna autem et casus sunt causa per accidens ; nam possunt esse infinitæ causæ, a quibus fieri potest aliquid a fortuna. Nam potest aliquis invenire thesaurum fodiens in terra vel ad plantandum, vel ad faciendum sepulchrum, et propter infinita alia. Cum enim causa per accidens dupliciter dicatur : *uno modo* ex parte causæ, quando illud, quod dicitur esse per accidens, conjungitur causæ per se, sicut si album et musicum dicitur causa domus, quia accidentaliter conjungitur ædificatori ; *alio modo* ex parte effectus, quando accipitur aliquid, quod accidentaliter conjungitur effectui, ut si dicamus, quod ædificator est causa discordiæ, quia ex domo facta accidit discordia ; — hoc modo dicitur fortuna causa per accidens, ex eo quod effectui aliquid conjungitur per accidens, utpote si fossioni sepulchri adjungatur per accidens inventio thesauri. — Dicitur *tertio : in his, quæ fiunt propter finem*, quia effectus fortuitus est, qui præter intentionem accidit alicui effectui intento ; inventio enim thesauri ex eo dicitur a fortuna, quod præter intentionem conjungitur sepulturæ, quam quis intendit fodiendo terram vel sepulchrum. — Dicitur *quarto : secundum propositum*, quia inventio thesauri et alius consimilis effectus fortuitus est finis aliquarum causarum non secundum se ipsum, sicut in his, quæ fiunt a natura, sed est finis eorum, quæ fiunt secundum propositum et ab intellectu ; unde et fortuna dicitur intellectus aliquid præter intentionem operans conjunctum ei, quod ex intentione operatur. — Dicitur *quinto : in minori parte*, quia non omne, quod est præter intentionem, est a casu vel fortuna, sed tantum quod est contingens raro. Si enim aliquis hoc proposito iret ad fodiendam terram, ut inveniret thesaurum, et vel semper vel frequenter illum inveniret fodiens terram, non diceretur talis inventio thesauri esse a fortuna ; sicut si aliquis frequenter vel semper madefacit sibi pedes, quando vadit ad locum lutosum, licet hoc non intendat, non tamen dicitur hoc esse a fortuna. — Unde manifestum est, quod recte fuit a Philosopho tradita definitio fortunæ. — 2. *Phys.* l. 8, 9 et 10; 11. *Metaphys.* l. 8; 12. *Metaphys.* l. 3 (2); 3. *c. Gent.* c. 6.

Ad primum ergo dicendum, quod quodammodo verum est, quod a fortuna nihil sit, et quod ipsa non sit causa ullius effectus, quia ipsa non est causa per se, sed per accidens ; omnis enim causa per se producit effectum vel semper vel frequenter ; at causa per accidens, ut est fortuna, ut infinita et indeterminata producit effectum ut in paucioribus. — 2. *Phys.* l. 9.

Ad secundum dicendum, quod non omnis causa per accidens est fortuna vel casus, sed illa, quæ operatur effectum, licet illum non intendat ; unde licet causæ per accidens possint dici omnia illa, quibus contingentibus contingit fieri sanitatem, sicut est ventus et æstus et abrasio capitis, non tamen hæc omnia habent rationem causæ fortuitæ sanitatis. Cum enim fortuna dicatur causa per accidens ex parte effectus, prout scilicet aliquid dicitur esse causa ejus, quod accidit effectui, debet causa fortuita aliquid operari ad effectum fortuitum, licet illum non intendat, sed aliquid effectui conjunctum. Quia ergo ventus et æstus efficiunt aliquid ad sanitatem, quatenus efficiunt aliquam alterationem, ad quam sequitur sanitas, depilatio autem aut aliquid aliud hujusmodi non facit manifeste aliquid ad sanitatem, ideo illa dicuntur causæ fortuitæ seu fortuna, non hæc. — l. c.

Ad tertium dicendum, quod fortuna dicitur agens intellectuale operans propter finem, quatenus sua operatione intendens unum effectum operatur ad alium, quem non intendebat. — 2. *Phys.* l. 8.

Ad quartum dicendum, quod fortuna dicitur sine ratione per ordinem ad effectum, respectu cujus dicitur fortuna vel causa fortuita, puta respectu effectus contingentis raro et præter rationem ; nam de hujusmodi effectibus ratiocinari non possumus, sicut possumus de his, quæ sunt semper vel frequenter. Dicitur autem cum ratione respectu effectus intenti, cui effectus fortuitus adjungitur. — *Ibid.*

Ad quintum dicendum, quod ille effectus dicitur fortuitus, qui evenit præter intentionem et raro ; nam de hujusmodi effectibus ratiocinari

non possumus ; et ideo si ex potatione vini sequitur ebrietas vel semper vel frequenter, non erit talis ebrietas a fortuna ; erit autem, si sequatur ut in paucioribus. Et ratio est, quia quod semper vel frequenter conjungitur effectui per se intento, cadit sub eandem intentionem ; stultum enim est dicere, quod aliquis intendit aliquid, et non velit illud, quod ut frequenter vel semper illi conjungitur. — 2. *Phys.* l. 8 ; 3. *c. Gent.* c. 6 ; 2a 2ae, q. 64, a. 8, c. ; *Tabula Aurea* voce « causa » n. 14.

ARTICULUS III

UTRUM RECTE DEFINIATUR A PHILOSOPHO CASUS, QUOD SIT CAUSA PER ACCIDENS IN HIS, QUÆ AGUNT PROPTER FINEM, EORUM, QUÆ RARO CONTINGUNT.

Videtur quod non recte definiatur a Philosopho casus, quod sit causa per accidens in his, quæ fiunt propter finem, eorum, quæ raro contingunt.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Phys. text.* 62 ; c. 6), quod casus tunc dicitur, cum aliquid fit frustra ; sed frustra fit, cum actio causæ ad nullum effectum terminatur : ergo casus male definitur, quod sit respectu eorum, quæ accidunt raro ; nam quod raro accidit, vere accidit. — 2. *Phys.* l. 10.

2. Præterea, sicut fortuna est in habentibus propositum, ita casus est in his, quæ agunt naturaliter atque adeo sine proposito ; sed agens naturale non intendit ullum finem, cum illum non cognoscat : ergo male definitur casus, quod sit causa per accidens in his, quæ agunt propter finem. — l. c. et 11. *Metaphys.* l. 8 ; 12. *Metaphys.* l. 3. (2).

Sed contra est, quod Philosophus (2. *Phys. text.* 61 ; c. 6) definit casum modo prædicto. — 2. *Phys.* l. 10.

Respondeo dicendum, quod casus et fortuna multipliciter conveniunt et distinguuntur. *Conveniunt* enim *primo*, ut ait Philosophus (l. c. *text.* 57 ; c. 6), quod utrumque est causa per accidens respectu effectus, et consequenter tam effectus fortuitus quam casualis præter intentionem causæ contingit, et propterea dicitur effectus per accidens, quia accidit effectui per se a causa intento et contingit ex occursu non intento plurium causarum per se. Sicut quod aliquod corpus terrestre ignitum in superiori parte aeris generetur et deorsum cadat, habet causam aliquam cœlestem virtutem ; et similiter etiam quod in superficie terræ sit aliqua materia combustibilis, potest reduci in aliquod cœleste principium ; sed quod ignis cadens huic materiæ occurrat et comburat eam, non habet causam cœleste corpus, sed est per accidens. — *Secundo*, utrumque est in his, quæ contingunt ex tali causa neque semper neque frequenter, sed raro. — *Tertio*, quod causa eorum, quæ fiunt a casu vel fortun , potest esse externa. — *Quarto*, quod tam fortuna quam casus sunt causæ occultæ et incertæ ; nam utraque est causa infinita ; nam infinitis de causis potest quis ire ad aliquem locum, quæ omnia erunt causa reportationis argenti, quæ dicitur esse a fortuna ; et idem dico de casu.— 2. *Phys.* l. 8, 9, 10 ; 1a, q. 115, a. 6, c. ; 11. *Metaphys.* l. 8.

Differunt autem *primo*, quod casus est in plus quam fortuna, quia omne, quod est a fortuna, est a casu, sed non contra. *Fortuna* enim est tantum in his, quæ agunt libere seu cum dominio sui actus et ex electione ; unde neque inanimatum neque puer neque bestia, quia non agunt voluntarie seu libere, agunt a fortuna, licet a fortuna possint pati, cum aliquod agens voluntarium circa illa operatur. *Casus* autem est non solum in omnibus, quæ voluntarie agunt, sed etiam in aliis animalibus, et etiam in rebus inanimatis ; equus enim dicitur casu venisse, quando salutem adeptus est veniens, licet non venerit causa salutis ; et tripoda dicitur casu cecidisse, quia sic stat per casum, ut sit apta ad sedendum, licet non ista de causa ceciderit, ut staret apta ad sedendum. — *Secundo*, casus est in illis, quæ fiunt a natura, non autem fortuna. Cum enim fit aliquid extra naturam in operationibus naturæ, puta cum nascitur sextus digitus, tunc non dicimus, quod fiat a fortuna, sed magis ab eo, quod est per se frustra vel a casu. — *Tertio*, eorum, quæ sunt a casu, causa est *aliquando* extrinseca, ut inquit Philosophus (2. *Phys. text.* 62 ; c. 6) ; in quo convenit cum fortuna. In his enim, quæ simpliciter fiunt propter aliquid, quando non fiunt causa ejus, quod accidit, sed causa alicujus extrinseci, tunc dicimus, quod fiunt a casu. Quod si eadem accidant in habentibus propositum, dicimus fieri a fortuna ; *aliquando* vero est intrinseca, in quo maxime distinguitur a fortuna, ut inquit Philosophus (l. c. *text.* 64 ; c. 6). Casus enim aliquando procedit a principio intrinseco naturali, ut fit in monstris, quæ a casu sunt, ut cum nascitur puer cum sex digitis ; talis enim effec-

tus casualis est in ipso puero a causa interna, puta a materia; et quæ a fortuna eveniunt, causam habent extra se; nam fortuna est causa libera et ex electione, cui accidunt multa externa præter intentionem. Et ex his patet definitio casus, quæ maxime declarat naturam casus, secundum quod est quid communius quam fortuna. — 2. *Phys.* l. 8, 9, 10; 1a, q. 115, a. 6, c.

Ad primum ergo dicendum, quod casus dicitur frustra, quia aliquando simul contingunt, et quia utrumque est in his, quæ sunt propter aliquid; differunt enim alioqui inter se, quod frustra seu vanum dicitur ex hoc, quod non consequitur aliquid, quod intendebatur. Unde quandoque est vanum et casus simul, puta cum non accidit illud, quod intendebatur, sed accidit aliud; quandoque autem est casus, sed non vanum, cum accidit et illud, quod intendebatur, et aliud; quandoque autem est vanum et non casus, quando non accidit illud, quod intendebatur, neque aliquid aliud. — 2. *Phys.* l. 10.

Ad secundum dicendum, quod cum agens naturale agat propter finem, necessario debet illum intendere, diverso tamen modo, atque illum intendit agens intellectuale; nam hoc tendit in finem per voluntatem præsupposita apprehensione intellectus; at illud tendit in finem per inclinationem naturalem, ex directione primi agentis simpliciter, ut dictum est (supra q. 12, a. 6.)

ARTICULUS IV

UTRUM FORTUNA ET CASUS REDUCANTUR AD GENUS CAUSÆ EFFICIENTIS.

Videtur quod fortuna et casus reducantur ad genus causæ finalis.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Phys. text.* 54; c. 5), quod fortuna est causa infinita, quia si pluribus finibus eat quis ad forum, possunt omnes illæ causæ finales esse causa per accidens reportationis argenti. — 2. *Phys.* l. 9.

2. Videtur quod reducantur ad genus causæ materialis. — Nam, quod quis nascatur cum sex digitis, est a casu, et tamen talis effectus provenit a causa materiali; unde et Philosophus dicit (l. c. *text.* 64; c. 6), quod eorum, quæ fiunt a casu, causa est interna; ergo. — 2. *Phys.* l. 10.

3. Videtur quod reducatur ad causam formalem, quia hæc est causa intrinseca; causa autem effectus casualis, ut dictum est, potest esse intrinseca; hæc autem maxime est causa formalis; ergo ad causam formalem potest reduci casus. — l. c.

Sed contra est, quod Philosophus (l. c. *text.* 65; c. 6) dicit, quod casus et fortuna reducuntur ad causam, unde principium motus, quæ est efficiens. — l. c.

Respondeo dicendum, quod casus et fortuna reducuntur ad causam efficientem. Et ratio est ex Philosopho l. c. quia casus et fortuna vel est causa eorum, quæ sunt a natura, vel eorum, quæ sunt ab intelligentia, ut dicit Philosophus (2. *Phys. text.* 66; c. 6); sed natura et intelligentia sunt causæ, unde primum principium motus, seu efficientes; ergo et fortuna et casus ad idem genus causæ reducentur, nisi quod, quia casus et fortuna sunt causæ per accidens, eorum multitudo est indeterminata, ut dictum est. — 2. *Phys.* l. 10.

Ad primum ergo dicendum quod, quia finis determinat agens ad agendum (alioqui non ageret), multiplicitas finium diversificat agens, illudque quodammodo multiplicat; est enim finis forma agentis, qua multiplicata multiplicatur et agens. Et ideo nihil refert, sive fines plures dicantur causæ per accidens effectus fortuiti vel casualis, sive agens determinatum per plures fines. — 1a 2ae, q. 1, a. 2 et 3.

Ad secundum dicendum quod, quia casus nihil est aliud quam natura agens præter intentionem, et per consequens effectus casualis est effectus contingens præter intentionem naturæ agentis et intendentis aliquem alium effectum per se, ideo non omnis causa concurrens ad talem casum vel effectum fortuitum vel casualem dicitur casus vel fortuna, sed tantum illa, cujus effectui per se intento aliquis alius conjungitur non intentus. Unde sicut in productione monstri casus est virtus formativa existens in semine præter intentionem agens ad monstrum, principium vero proximum monstri est indispositio materiæ, principium vero remotum est impressio alicujus signi cœlestis, ita dicendum est proportionaliter in productione pueri cum sex digitis. — 2. *Phys.* l. 8, 9, 10; 2. *Sent.* dist. 18, q. 1, a. 3, ad 6.

Ad tertium dicendum, quod causa effectus fortuiti vel casualis dicitur esse intrinseca, non quidem productiva seu factiva, sed constitutiva, quia materia, ex cujus indispositione oritur effectus casualis, ingreditur compositionem talis

effectus, quod secus est in effectu fortuito, ut dictum est (in c.). Casus autem, qui est causa per accidens effectus casualis, non est materia, sed aliquid aliud, ut dictum est (*ad secundum*).

ARTICULUS V

UTRUM RESPECTU DEI DETUR ALIQUID A CASU VEL FORTUNA, ET SIMILITER RESPECTU ANGELI ET CŒLI.

I. Videtur quod respectu Dei detur aliquid a fortuna.

1. Dicitur enim (*Ecclesiastes* 9, 11) : Vidi sub sole nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorum divitias, nec artificum gratiam, sed tempus casumque in omnibus; ergo etiam respectu Dei aliquid datur fortuitum; alioqui si omnia subderentur ejus providentiæ, non in omnibus, quæ sub sole sunt, esset casus. — 1a, q. 103, a. 5, arg. 1.

2. Præterea, Apostolus (1. *Cor.* 9, 9) dicit, quod non est Deo cura de bobus; sed quod non subest curæ alicujus, potest accidere alicui effectui ipsius præter ejus intentionem, et consequenter esse illi fortuitum; ergo etiam respectu Dei potest dari effectus fortuitus vel casualis. — 1. c. arg. 2.

3. Præterea, effectus fortuitus est is, qui præter intentionem causæ contingit, ut dictum est; sed multa possunt contingere præter intentionem Dei. Nam cum ejus voluntas sit causa prima, non excludit causas medias; effectus autem causæ primæ potest impediri per defectum causæ secundæ, sicut effectus virtutis motivæ impeditur propter debilitatem tibiæ; quare et effectus divinæ voluntatis potest impediri per defectum causarum secundarum; ergo respectu Dei potest dari fortuna. — 1a, q. 19, a. 6, arg. 3.

4. Præterea, si respectu Dei non datur effectus fortuitus, maxime quia omnia sunt subjecta divinæ providentiæ; sed hoc posito sequitur, nihil esse fortuitum et casuale in rerum natura, et sic non dari casum vel fortunam, quia nullum provisum est fortuitum : ergo etiam respectu Dei datur fortuna. — 1a, q. 22, a. 2, arg. 1.

5. Præterea, nihil est a casu vel fortuna, quod accidit secundum præordinationem alicujus gubernantis; sed datur in rebus aliquid a casu vel fortuna : ergo debet accidere aliquid præter ordinem Dei gubernantis, quod proinde etiam respectu Dei sit fortuitum et casuale. — 1a, q. 103, a. 7, arg. 2.

6. Præterea, inconveniens est, quod omnia ex necessitate eveniant; sed si respectu Dei nihil detur contingens et fortuitum, id manifeste sequitur; nam ordo divinæ gubernationis est certus et immobilis, quia est secundum rationem æternam : ergo etiam respectu Dei datur aliquid a fortuna. — 1. c. arg. 3.

Sed contra est, quod in quantum aliquis effectus ordinem alicujus causæ effugit, dicitur esse casualis vel fortuitus respectu illius causæ; sed nullus effectus potest effugere ordinem Dei providentis; ergo respectu Dei nullus datur effectus fortuitus. — 1a, q. 22, a. 2, c. et ad 1.

II. Videtur quod respectu Angeli non datur effectus fortuitus.

1. Nullum enim provisum est casuale, ut dictum est (arg. 4); sed omnis creatura corporalis administratur et regitur per Angelos, ut asserunt omnes sancti Doctores et omnes philosophi, qui substantias incorporeas posuerunt : ergo respectu Angelorum non datur effectus fortuitus. — 1a, q. 103, a. 6 et q. 108, a. 6 et q. 110, a. 1 et 2.

2. Præterea, materia corporalis ad nutum obedit substantiæ angelicæ, cum sit virtus superior virtute tum animæ, cujus conceptioni obedit illa, tum corporis, quia sua virtute potest transmutare materiam corporalem ad aliquam formam; ergo respectu Angeli nullus dari potest effectus fortuitus. — 1a, q. 110, a. 2, arg. 1 et 2.

Sed contra est, quod præter ordinem alicujus causæ particularis potest aliquis effectus evenire et per consequens esse casualis vel fortuitus, non autem præter ordinem causæ universalis; sed Angelus non est prima causa universalis : ergo respectu Angeli potest esse effectus fortuitus. — 1a, q. 103, a. 7, c.

III. Videtur quod respectu cœli non datur effectus casualis.

1. Nullus enim effectus, qui semper vel frequenter contingit, est effectus casualis; nam hic contingit raro, ut dictum est; sed omnes effectus cœlestium corporum contingunt semper vel frequenter; nam cœli sunt sufficiens causa suorum effectuum; posita autem sufficienti causa necesse est semper poni effectum; ergo. — 1a, q. 115, a. 6, arg. 1 et 2.

2. Præterea, effectus fortuitus est effectus contingens, ut dictum est; sed effectus cœles-

tium corporum sunt necessarii, cum illorum virtuti tamquam excellentiori subjiciatur tota materia inferiorum corporum, et sint causa omnium, quæ hic fiunt; ergo respectu cœli non datur effectus casualis. — *Ibid.* arg. 2 et 3.

3. Præterea, effectus casualis contingit præter ordinem causæ particularis ex aliqua alia causa impediente; sed tam illa causa particularis quam causa impediens reducitur in causam cœlestem per se operantem cum utraque : ergo talis effectus non erit fortuitus, sed per se effectus cœli, et sic respectu illius nihil dabitur casuale. — II. citand. in sol. Iæ quæst. et 1. *Periherm.* l. 14.

Sed contra est : 1. quod Philosophus dicit (*de Divinatione per Somnium* c. 2), quod multa, quorum signa præexistunt in corporibus cœlestibus, puta in imbribus et tempestatibus, non eveniunt, quia scilicet impediuntur per accidens. — 1. *Periherm.* l. 14.

2. Præterea, effectus casualis est, qui accidit effectui per se intento, ut dictum est (a. 1, 2 et 3); sed hujusmodi effectus possunt contingere respectu cœli; nam cœlum potest inclinare hominem ad aliquam passionem, quam is potest impedire illi resistendo : ergo etiam respectu cœli dari potest effectus casualis. — 1a, q. 115, a. 4, c. et ad 3.

Respondeo dicendum *ad primam quæstionem*, quod respectu Dei nihil potest dari fortuitum. Et ratio est, quia licet præter ordinem et intentionem alicujus causæ particularis aliquis effectus evenire possit, non tamen is evenire potest præter intentionem et ordinem causæ primæ universalis; quia præter intentionem et ordinem causæ particularis nihil provenit nisi ex aliqua alia causa impediente, quam quidem causam necesse est reducere in primam causam universalem, sicut indigestio contingit præter ordinem et intentionem virtutis nutritivæ ex aliquo impedimento, puta ex grossitie cibi, quam necesse est reducere in aliam causam, et sic usque ad causam primam universalem. Deus autem est prima causa universalis, non unius generis tantum, sed totius entis; unde impossibile est, quod aliquid contingat præter ordinem et intentionem illius; sed ex hoc ipso, quod aliquid ex una parte videtur exire ab ordine divinæ providentiæ, qui consideratur secundum aliquam particularem causam, necesse est, quod in eundem ordinem relabatur secundum aliam causam. Eatenus autem aliquid est fortuitum respectu alicujus causæ, quatenus præter intentionem illius contingit et effugit ejus ordinem, ut dictum est (in arg. *Sed contra*) : ergo respectu Dei nihil datur fortuitum. — 1a, q. 103, a. 7; 3. *c. Gent.* c. 74 et 92; 6. *Metaphys.* l. 3.

Ad primum ergo dicendum, quod sub sole dicuntur esse ea, quæ secundum motum solis generantur et corrumpuntur, in quibus omnibus casus invenitur, non ita quod omnia, quæ in eis fiunt, sint casualia, sed quia in quolibet eorum aliquid casuale inveniri potest; et hoc ipsum, quod aliquid casuale invenitur in hujusmodi rebus, demonstrat, ea alicujus gubernationi esse subjecta; nisi enim hujusmodi corruptibilia ab aliquo superiori gubernarentur, nihil intenderent, ea præsertim, quæ non cognoscunt, et sic non eveniret in eis aliquid præter intentionem, quod facit rationem casus. Unde ad ostendendum, quod casualia secundum ordinem alicujus superioris causæ proveniunt, non dicit Scriptura simpliciter, quod vidit *casum* esse in omnibus, sed dicit *tempus et casum*, quia scilicet secundum ordinem aliquem temporis casuales defectus inveniuntur in his rebus. — 1a, q. 103, a. 5, ad 1.

Ad secundum dicendum, quod Apostolus, cum dicit, quod Deo non est cura de bobus, non totaliter subtrahit boves a cura gubernationis divinæ, sed solum quantum ad illum modum gubernationis, quo utitur erga creaturam rationalem. — l. c. ad 2.

Ad tertium dicendum, quod causa prima tunc potest impediri a suo effectu per defectum causæ secundæ, quando non est universaliter prima sub se omnes causas comprehendens; secus autem quando est universaliter prima, cujusmodi est sola voluntas Dei, cujus proinde ordinem nullus effectus evadere potest. — 1a, q. 19, a. 6, ad 3.

Ad quartum dicendum, quod aliter est de causa universali et de causa particulari, ut dictum est; ordinem enim causæ particularis aliquid potest exire, non autem ordinem causæ universalis. Non enim subducitur aliquid ab ordine causæ particularis nisi per aliquam aliam causam particularem impedientem, sicut lignum impeditur a combustione per actionem aquæ; unde cum omnes causæ particulares concludantur sub universali causa, impossibile est, aliquem effectum causæ universalis ordinem effugere. In quantum igitur aliquis effectus ordinem alicujus causæ particularis effugit,

dicitur esse casualis vel fortuitus respectu causæ particularis; sed respectu causæ universalis, a cujus ordine subtrahi non potest, dicitur esse provisus, sicut et occursus duorum servorum, licet sit casualis in quantum ad eos, est tamen provisus a domino, qui eos sic ad unum locum scienter mittit, ut unus de alio nesciat. — 1a, q. 22, a. 2, ad 1.

Ad quintum dicendum, quod aliqua dicuntur esse casualia in rebus per ordinem ad causas particulares, extra quarum ordinem fiunt; sed quantum ad divinam providentiam pertinet, nihil fit casu in mundo, ut dictum est. — 1a, q. 103, a. 7, ad 2.

Ad sextum dicendum, quod dicuntur aliqui effectus contingentes per comparationem ad proximas causas, quæ in suis effectibus deficere possunt, non propter hoc, quod aliquid fieri possit extra totum ordinem gubernationis divinæ, quia hoc ipsum, quod aliquid contingit præter ordinem causæ proximæ, est ex aliqua causa subjecta gubernationi divinæ. — l. c. ad 3.

Ad secundam quæstionem respondeo dicendum, quod respectu Angeli potest dari effectus fortuitus. Et ratio patet ex dictis, *tum* quia homo non semper facit id quod Angelus custos intendit; unde est, quod interdum custodia Angelorum cassatur secundum illud *Jeremiæ* (51,9): Curavimus Babylonem et non est sanata; *tum* quia virtus angelica est particularis in comparatione ad divinam, quæ est universalis respectu omnium entium. Potest autem aliquid contingere præter intentionem causæ particularis, ac proinde respectu illius esse fortuitum vel casuale; secus vero præter intentionem et ordinem causæ primæ universalis, ut dictum est. — 3. *c. Gent.* c. 74 et 92.

Ad primum ergo dicendum quod, quia virtus angelica est particularis, ideo potest aliquid contingere præter intentionem illius, quod proinde sit fortuitum respectu Angeli ; secus vero virtus divina, quæ est causa prima universalis, a qua omnia gubernantur, ut dictum est (in c.) — l. c.

Ad secundum dicendum, quod materia corporalis non obedit ad nutum Angelis, sed tantum quoad motum localem; unde tam in homine, ut dictum est, quam in re corporali potest aliquid contingere præter intentionem Angeli. — 1a, q. 115, a. 1 et 2; 3. *c. Gent.* c. 74 et 92.

Ad tertiam quæstionem respondeo dicendum, quod etiam respectu cœli potest dari aliquid casuale, ut patet ex dictis, quia virtus cœli est magis particularis quam virtus Angeli, et quia homo potest aliquid non facere, ad quod illum inclinat cœleste corpus. — 6. *Metaphys.* l. 3; 3. *c. Gent.* l. c.

Ad primum ergo dicendum, quod non omnes effectus cœlestium corporum sunt ex necessitate; et ratio est, quia cœlestia corpora sunt causa inferiorum effectuum mediantibus causis inferioribus, quæ deficere possunt in minori parte. — 1a, q. 115, a. 6, c. et ad 1.

Ad secundum dicendum, quod effectus cœlestium corporum impediri potest per causas inferiores. Et licet causa impediens effectum alterius causæ reducatur in aliquod cœleste corpus sicut in causam; concursus tamen duarum causarum cum sit per accidens, non reducitur in causam cœlestem; ut quod aliquod corpus terrestre ignitum in superiori parte aeris generetur et deorsum cadat, habet causam aliquam virtutem cœlestem; et similiter quod in superficie terræ sit aliqua materia combustibilis, potest reduci in aliquod cœleste principium; sed quod ignis cadens huic materiæ occurrat et comburat eam, non habet causam cœleste corpus, sed est per accidens. Et sic patet, quod non omnes effectus cœlestium corporum sunt necessarii, sed aliqui possunt esse contingentes et per consequens casuales. — l. c., c. et ad 2 et 3.

Ad tertium dicendum, quod quamvis etiam illud impedimentum secundum se consideratum reducatur in aliquam causam cœlestem, tamen concursus horum, cum sit per accidens, non potest reduci in aliquam causam naturaliter agentem, quia virtus naturæ se habet ad unum; quod autem est per accidens, non est unum. — 1. *Periherm.* l. 14.

ARTICULUS VI

UTRUM MONSTRA SINT A CASU.

Videtur quod monstra non sint a casu.

1. Monstra enim sunt effectus causæ naturalis; sed natura cum agit, agit propter finem intentum : ergo et monstra erunt a natura intenta, et sic non erunt effectus casuales, qui contingunt præter intentionem naturæ. — *Tabula Aurea* voce « monstrum » n. 1.

2. Præterea, monstrum oritur ex causa naturali impediente actionem alterius, ne ad finem intentum perveniat; sed talis causa impediens, cum sit naturalis, necessario et naturaliter im-

pediens alteram causam, talem effectum intendit. Nam cum omnis actio naturæ terminetur ad aliquid unum, impossibile est, quod id, quod est per accidens, cujusmodi est effectus casualis, sit effectus alicujus principii naturalis; ergo monstrum erit a causa naturali intentum et necessario productum, ac proinde semper posita tali causa et ipsum ponetur; quæ sunt contra rationem fortunæ vel casus, ut dictum est. — 1a, q. 115, a. 6, c. et q. 116, a. 1.

3. Præterea, casus non contingit nisi in possibilibus aliter se habere; quæ enim sunt ex necessitate, non dicimus esse a casu; sed monstra contingunt ex causa impediente, quæ naturaliter et necessario agit : ergo monstra non sunt a casu. — 2. *c. Gent.* c. 39, n. 1; 1a, q. 103, a. 7, c.; 3. *c. Gent.* c. 74 et 92.

Sed contra est : 1. quod ex materia tamquam ex causa prima nihil potest provenire nisi casualiter ; sed monstra proveniunt plerumque ex materia tamquam ex causa prima : ergo monstra sunt a casu. — 2. *c. Gent.* c. 40, n. 1.

2. Præterea, ex hoc, quod aliquod agens propter finem deficit ab eo, quod intendit, sequitur aliqua casu contingere; sed monstra contingunt ex eo, quod agens naturale deficit a fine, quem intendit : ergo monstra sunt a casu. — 3. *c. Gent.* c. 74; 1a 2æ, q. 21, a. 1, arg. 1 et 2 et in c.

Respondeo dicendum, quod monstra sunt a casu. Et ratio patet ex dictis (supra a. 5, quæstiunc. 1, c.); quia illud est a casu, quod effugit ordinem alicujus causæ particularis; monstra autem contingunt præter ordinem et intentionem agentis particularis. Nam reducuntur in materiam tamquam in primam causam; quæ autem sic reducuntur, necessario sunt præter intentionem agentis, atque adeo respectu illius sunt casualia. Cum enim forma sit ex intentione agentis (nam agens agit sibi simile secundum formam), si aliquando deficit, hoc est casu propter materiam; quare monstra erunt a casu. — 2. *c. Gent.* c. 40, n. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod monstrum, sicut et quilibet effectus casualis, est a natura deficiente seu agente præter intentionem; sicut quilibet effectus fortuitus est ab intellectu præter intentionem agente. Unde sicut fortuna dicitur intellectus agens præter intentionem, licet agat propter finem, ita casus dicitur natura agens præter intentionem, licet et ipsa agat propter finem, ut dictum est (supra a. 1, 2, 3, 4). — 11. *Metaphys.* l. 8; 2. *Phys.* l. 10; 12. *Metaphys* l. 3 (2).

Ad secundum dicendum, quod monstrum dicitur a casu respectu causæ, quæ impeditur, non autem respectu causæ impedientis. Ut enim dictum est (a. 5, quæstiunc. 1, c.), præter ordinem et intentionem causæ particularis nihil provenit nisi ex aliqua alia causa impediente, quæ efficit, ut contingat effectus non intentus a causa, quam impedit, ne ad suum effectum perveniat.

Ad tertium dicendum, quod duplex est finis : ultimus et propinquus. In monstro deficit actus naturæ et causæ particularis a fine ultimo, qui est perfectio generati; non autem deficit a quocunque fine proximo; operatur enim natura aliquid formando; et ideo monstrum erit a casu, quatenus est præter intentionem finis ultimi. — 1a 2æ, q. 21, a. 1, ad 2.

ARTICULUS VII

UTRUM DE FORTUNA ET CASU POSSIT DARI SCIENTIA.

Videtur quod de fortuna et casu possit darî scientia.

1. Dicit enim Philosophus (6. *Metaphys. text.* 4; l. 5, c. 2 et 11. *Metaphys.* sum. 3, c. 2; l. 10, c. 8), quod sola Sophistica versatur circa ens per accidens atque adeo circa effectus fortuitos et casuales; sed Sophistica est scientia, ut dicit Philosophus (*ibid.* et 11. *Metaphys.* sum. 2, c. 1; l. 10, c. 3 et 1. *Poster. text.* 27; c. 11) : ergo de fortuna et casu potest esse scientia. — 6. *Metaphys.* l. 2; 11 *Metaphys.* l. 3; 1. *Poster.* l. 20 (19).

2. Præterea, dicit Philssophus (6. *Metaphys. text.* 5; l. 5, c. 2), quod de ente per accidens, quod scilicet raro contingit, potest sciri natura ipsius et ejus causa; sed de eo, quod est hujusmodi, potest haberi scientia; nam omnis scientia est de re per suam causam, ut definit Philosophus (1. *Poster. text.* 5; c. 2) : ergo de fortuna et casu, qui sunt effectus raro contingentes et entia per accidens, potest esse scientia. — 6. *Metaphys.* l. 2; 1. *Poster.* l. 4 (3).

3. Præterea, monstra sunt corpora naturalia; nam in illis operatur natura aliquid formando, ut dictum est (art. 6, ad 3); sed de corpore naturali est scientia, ut dictum est (supra q. 1, a. 5, c.) : ergo et erit de monstris et per consequens de effectibus casualibus et de ipso casu.

4. Præterea, cum omne per accidens reducatur ad id, quod est per se, effectus casualis

vel fortuitus, qui est per accidens, reducetur ad causam per se; sed de eo potest esse scientia, de quo per causam per se potest aliqua passio ostendi : ergo de casuali et fortuito effectu potest esse scientia, et per consequens de fortuna et casu. — 1. *Periherm.* l. 14; 1. *Poster.* l. 4 (3).

Sed contra est : 1. quod Philosophus (6. *Metaphys. text.* 6; l. 5, c. 2 et 11. *Metaphys.* sum. 3, c. 2; l. 10, c. 8) dicit, quod scientia neque est neque esse potest de ente per accidens; sed effectus fortuitus et casualis numeratur inter entia per accidens : ergo de illis non potest esse scientia, et consequenter nec de fortuna et casu. — 6. *Metaphys.* l. 2; 11. *Metaphys.* l. 8.

2. Præterea, omnis scientia tantum est de eo, quod semper vel frequenter contingit; non enim potest aliquis doceri ab alio, vel docere alium de eo, quod neque est semper neque ut frequenter. Hoc enim, de quo est scientia, oportet esse definitum aut per hoc, quod est semper, aut per hoc, quod est in pluribus; at fortuna et casus sunt eorum, quæ nec semper sunt nec ut frequenter, sed eorum, quæ raro contingunt : ergo de illis non potest esse scientia. — Il. citandis in c.

Respondeo dicendum, quod de effectu casuali et fortuito nulla potest dari scientia. Et ratio hujus est, quia omnis scientia est de ente per se, per causam per se, et necessariam atque adeo determinatam, ut dicitur 1. *Poster. text.* 5; c. 2; effectus autem casualis vel fortuitus, cum sit ens per accidens, non est per se, neque habet causam per se, sed per accidens, et non determinatam. Licet enim quod iste v. g. occidatur a latronibus, habeat causam per se, quia vulneratur, et hoc etiam habeat causam per se, quia a latronibus invenitur; quod tamen iste ad negotium vadens incidat in latrones, non habet causam per se, sed est per accidens; unde ejus non oportet ponere aliquam causam. Cum enim sit ens per accidens, non habet generationem, et ita ejus generationis causam per se quærere non oportet; ergo non potest de illo et consequenter nec de fortuna vel casu, quæ sunt causæ per accidens, esse scientia. — 1. *Poster.* l. 4 (3) et 42 (40); 6. *Metaphys.* l. 2 et 5; 11. *Metaphys.* l. 8; v. in Logica q. 29, a. 2 et 3.

Ad primum ergo dicendum, quod Sophistica duplex est : docens et utens. Et *docens* quidem eatenus versatur circa ens per accidens, quatenus docet demonstrative modum arguendi apparenter, et sic est scientia; *utens* vero, quia ente per accidens utitur tamquam ente per se ad decipiendum (unde fit fallacia accidentis, quæ est efficacissima etiam ad decipiendum sapientem, ut dicitur 1. *Elench.* c. 5; c. 6), non est scientia, ut patet in istis paralogismis, in quibus dubitatur, utrum diversum an idem sit musicum et grammaticum; ut si fiat talis paralogismus : musicum est aliud a grammatico; sed musicum est grammaticum : ergo musicum est alterum a se. Musicum enim est aliud a grammatico per se loquendo, sed musicus est grammaticus per accidens. Unde non est mirum, si sequatur inconveniens, non distincto eo, quod est per accidens, ab eo, quod est per se. Et similiter si sic dicatur : Coriscus est quid alterum a Corisco musico; sed Coriscus est Coriscus musicus : ergo Coriscus est quid alterum a se. Hic etiam non distinguitur qnod est per accidens, ab eo, quod est per se; et similiter est in omnibus talibus rationibus, quæ sunt secundum fallaciam accidentis. — 4. *Metaphys.* l. 4; 11. *Metaphys.* l. 8; 6. *Metaphys.* l. 2.

Ad secundum dicendum, quod de effectu fortuito et casuali atque adeo de ente per accidens formaliter sumpto seu de ratione formali entis per accidens et fortunæ et casus potest aliqua scientia considerare et determinare; non tamen de eo, cui convenit esse per accidens, et de eo, cui convenit esse a casu vel fortuna, seu de ente per accidens materialiter sumpto, de quo tamen hic est quæstio. Sicut similiter de infinito, secundum quod est infinitum, est aliqua scientia, non tamen de eo, quod est infinitum, cum sit ignotum; de ente autem per se et materialiter et formaliter accepto pertractant scientiæ. — 1. *Poster.* l. 4 (3); 6. *Metaphys.* l. 2.

Vel dic, quod quia effectus fortuitus est effectus contingens, ut dictum est (a. 6), quod dicitur de effectu contingente, idem dici potest de effectu fortuito. Cum ergo nihil sit contingens, quod non habeat aliquod necessarium, dupliciter potest sumi contingens : *vel* ut contingens seu in particulari, *vel* in universali, id est secundum quod in eo invenitur ratio necessarii. De contingenti primo modo non potest esse scientia; secundo vero modo potest; et idem dico de effectu fortuito et casuali atque adeo de fortuna et casu. — *Tabula Aurea* voce « contingens » n. 4 et 5.

Ad tertium dicendum, quod licet monstrum sit corpus naturale, non tamen de illo est scientia, quia tale corpus non est perfectum juxta intentionem naturæ, sed quid imperfectum præter naturæ intentionem contingens, ut dictum est (supra a. 1, 2, 3, 4, 5, 6). — 1a 2æ, q. 21, a. 1, ad 2.

Ad quartum dicendum, quod id, quod est per accidens, dicitur reduci ad per se, in quantum accidit ei, quod est per se, sicut musicum accidit Socrati, et omne accidens alicui subjecto per se existenti. Et similiter omne, quod in aliquo effectu est per accidens, consideratur circa aliquem effectum per se, qui quantum ad id, quod per se est, habet causam per se; quantum autem ad id, quod inest ei per accidens, non habet causam per se, sed causam per accidens; oportet enim effectum proportionaliter referri ad causam suam, ut dicitur in 2. *Phys. text.* 38; c. 3 et 5. (4.) *Metaphys.* — 1. *Periherm.* l. 14; 1. *Poster.* l. 4 (3).

ARTICULUS VIII

UTRUM DIVINA VOLUNTAS SIT PRIMA RADIX CONTINGENTIÆ ET NECESSITATIS IN REBUS NATURALIBUS.

Videtur quod prima radix contingentiæ et necessitatis in rebus naturalibus non sit divina voluntas.

1. Quia hæc non potest esse inefficax; quare illa posita res omnes necessario evenirent, et sic non daretur contingentia in rebus naturalibus; ergo prima radix contingentiæ rerum naturalium non est divina voluntas. — 1. *Periherm.* l. 14.

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *Periherm.* c. 6; c. 9), quod radix contingentiæ in his, quæ sunt a nobis, est ex eo, quod sumus consiliativi, in rebus vero naturalibus ex eo, quod materia est in potentia ad utrumque oppositorum; ergo prima radix contingentiæ in rebus naturalibus non est divina voluntas. — l. c.

3. Præterea, posita divina scientia, quia falli non potest, necesse est sequi effectum; sed divina voluntas est causa rerum simul cum scientia; nam voluntas divina est causa rerum sicut imperans, scientia vero ut dirigens : ergo si prima causa et radix contingentiæ in rebus naturalibus ponitur divina voluntas, tollitur ab ipsis rebus contingentia. — l. c.; 6. *Metaphys.* l. 3; 1a, q. 19, a. 4, ad 4.

4. Præterea, omnis causa, quæ non potest impediri, ex necessitate suum effectum producit, quia et natura semper idem operatur, nisi aliquid impediat, ut dicitur 2 *Phys. text.* 84; c. 8; sed voluntas Dei non potest impediri : ergo voluntas Dei imponit rebus volitis necessitatem, non autem contingentiam, et per consequens non erit prima causa contingentiæ in rebus naturalibus, vel nulla res naturalis erit contingens, quod est falsum. — 1a, q. 19, a. 8, arg. 2.

5. Præterea illud, quod habet necessitatem ex priori, est necessarium absolute, sicut animal mori est necessarium, quia est compositum ex contrariis; sed res creatæ a Deo comparantur ad divinam voluntatem sicut ad aliquid prius, a quo habent necessitatem, cum hæc conditionalis sit vera : si aliquid vult Deus, illud est. Omnis autem conditionalis vera est necessaria; sequitur ergo, quod omne, quod Deus vult, sit necessarium absolute; sed necessarium opponitur contingenti : ergo divina voluntas non potest esse causa contingentiæ. — l. c. arg. 3.

6. Præterea, monstra et peccata naturæ ideo sunt præter intentionem agentis atque adeo casualia, quia reducuntur in materiam tamquam in causam primam; sed monstra et peccata naturæ sunt entia casualia et contingentia : ergo contingentia habent pro prima causa sui materiam primam, non autem divinam voluntatem. — 2. *c. Gent.* c. 40, n. 2.

7. Præterea, contingens est, quod potest esse et non esse; sed potentia pertinet ad materiam primam, necessitas autem consequitur rationem formæ, quia ea, quæ consequuntur ad formam, ex necessitate insunt : ergo causa prima contingentiæ et necessitatis non est divina voluntas, sed causa secunda, puta materia et forma. — 1a, q. 86, a. 3, c.

Sed contra est : 1. quod ab eadem causa dependet effectus et omnia accidentia per se illius; sed ens in quantum ens habet causam ipsam Dei voluntatem : ergo eidem subditur tamquam causæ primæ et ens et omnia accidentia entis, in quantum ens est, quæ sunt necessarium et contingens. — 1a, q. 19, a. 8, c.

2. Præterea, si divina voluntas non esset prima radix contingentiæ et necessitatis in rebus naturalibus, sed causa proxima creata contingens vel necessaria, sequeretur, quod effectus contingentes essent præter intentionem Dei, et quod dicerentur contingentes, quia causa secunda potest impedire primam simpliciter, quæ duo sunt omnino falsa. — l. c.

3. Præterea, ad divinam providentiam pertinet ordinare res in finem; sed post divinam bonitatem, quæ est finis a rebus separatus, principale bonum in ipsis rebus existens est perfectio universi, quæ non esset, si gradus omnes essendi non invenirentur in rebus, puta contingenter et necessario esse : ergo ad divinam providentiam atque adeo ad ejus voluntatem pertinet omnes gradus producere, et consequenter quibusdam effectibus præparare causas necessarias, ut necessario eveniant, quibusdam vero causas contingentes, ut eveniant contingenter juxta conditionem proximarum causarum. Unde prima radix contingentiæ et necessitatis in rebus erit sola divina voluntas efficax. — 1a, q. 22, a. 4, c.

Respondeo dicendum quod, cum hoc differant necessarium et contingens, quod *necessarium* est illud, quod in sui natura solum est determinatum ad esse, seu quod in sui natura habet, quod non possit non esse, sicut impossibile est, quod est determinatum solum ad non esse; *contingens* vero est, quod ad neutrum est determinatum, *sive* se habeat magis ad unum quam ad alterum, ut est contingens in pluribus, cujus causa est per se, et contingens in paucioribus, cujus causa est per accidens, *sive* se habeat æqualiter ad utrumque, quod dicitur contingens ad utrumlibet; — necesse est dicere, quod prima radix et causa prima necessitatis et contingentiæ in rebus naturalibus est divina voluntas efficax, non autem conditio causæ secundæ, puta quod res sit necessaria, quia causa illius est necessaria, et contingens, quia causa contingens. — 1. *Periherm.* l. 14; 6. *Metaphys.* l. 2; 2. *Phys.* l. 8, 9, 10.

Quod probatur, quia cum aliqua causa efficax fuerit ad agendum, effectus consequitur causam non solum secundum id, quod fit, sed etiam secundum modum fiendi vel essendi; ex debilitate enim virtutis activæ in semine contingit, quod filius nascatur dissimilis patri in accidentibus, quæ pertinent ad modum essendi. Cum igitur divina voluntas sit efficacissima, non solum sequitur, quod fiant ea, quæ Deus vult fieri, sed quod eo modo fiant, quo Deus ea vult fieri; vult autem Deus, quædam fieri necessario, quædam contingenter, ut sit ordo in rebus ad complementum universi. Et ideo quibusdam effectibus aptavit causas necessarias, quæ deficere non possunt, ex quibus effectus de necessitate proveniunt; quibusdam autem aptavit causas contingentes defectibiles, ex quibus effectus contingenter eveniunt. Unde manifestum est, quod prima radix et causa effectuum contingentium non est, quia causæ proximæ sunt contingentes; sed quia Deus vult, eos contingenter evenire, propterea contingentes causas ad illos præparavit. — 1a, q. 19, a. 8, c. et q. 22, a. 4, c.

Ad primum ergo dicendum, quod hæc objectio procedit ex eo, quod operatio divinæ voluntatis pensatur ad modum nostræ voluntatis, cum tamen multo dissimiliter se habeant. Nam voluntas divina est intelligenda ut extra ordinem entium existens velut causa quædam profundens totum ens et omnes ejus differentias. Sunt autem differentiæ entis possibile et necessarium, et ideo ex ipsa divina voluntate originantur necessitas et contingentia in rebus et distinctio utriusque secundum rationem proximarum causarum. Ad effectus enim, quos voluit necessarios esse, disposuit causas necessarias; ad effectus autem, quos voluit esse contingentes, ordinavit causas contingenter agentes, id est potentes deficere. Et secundum harum causarum conditionem effectus dicuntur vel necessarii vel contingentes, quamvis omnes dependeant a voluntate divina sicut a prima causa, quæ transcendit ordinem necessitatis et contingentiæ. Hoc autem non potest dici de voluntate humana nec de aliqua alia causa, quia omnis alia causa cadit jam sub ordinem necessitatis vel contingentiæ, et ideo oportet, quod vel ipsa causa possit deficere, vel effectus ejus non sit contingens, sed necessarius. Voluntas autem divina indeficiens est; non tamen omnes illius effectus sunt necessarii, sed quidam sunt contingentes. — 1. *Periherm.* l. 14.

Ad secundum dicendum, quod Philosophus loquitur de contingentibus et necessariis in ordine ad causas particulares, quamquam, quod dicit de contingentia rerum naturalium, non est sufficienter dictum; sicut enim in corporibus corruptibilibus materia invenitur in potentia se habens ad esse et non esse, ita etiam in corporibus cœlestibus invenitur potentia ad diversa *ubi*, et tamen nihil in eis evenit contingenter, sed solum ex necessitate. Unde dicendum est, quod possibilitas materiæ ad utrumque, si communiter loquamur, non est sufficiens ratio contingentiæ, nisi etiam addatur ex parte potentiæ activæ, quod non sit omnino determinata ad unum; alioqui si

ita sit determinata ad unum, ut impediri non possit, consequens est, quod ex necessitate reducat in actum potentiam passivam eodem modo. — *Ibid.*

Ad tertium dicendum, quod similiter hæc objectio procedit ex eo, quod cognitio divini intellectus pensatur ad modum cognitionis intellectus nostri, cum tamen valde inter se differant. Nam ad cognoscendum ea, quæ secundum ordinem temporis eveniunt, aliter se habet vis cognoscitiva, quæ sub ordine temporis aliqualiter continetur; aliter illa, quæ totaliter est extra ordinem temporis; cujus conveniens exemplum accipi potest ex ordine loci. Nam secundum Philosophum (4. *Phys. text.* 99; c. 11) secundum prius et posterius in magnitudine est prius et posterius in motu et per consequens in tempore. Si ergo sint multi homines per viam aliquam transeuntes, quilibet eorum, qui sub ordine transeuntium continetur, habet cognitionem de præcedentibus et subsequentibus, in quantum sunt præcedentes et subsequentes; quod pertinet ad ordinem loci; et ideo quilibet eorum videt eos, qui juxta se sunt, et aliquos eorum, qui eos præcedunt; eos autem, qui post se sunt, videre non potest. Si autem aliquis esset extra totum ordinem transeuntium, utpote in aliqua excelsa turri constitutus, unde posset totam viam videre, videret quidem simul omnes in via existentes, non sub ratione præcedentis et subsequentis, in comparatione scilicet ad ejus intuitum, sed simul omnes videret, et quomodo unus alium præcedit.

Quia igitur nostra cognitio cadit sub ordinem temporis vel per se vel per accidens (unde et anima in componendo et dividendo necesse habet adjungere tempus, ut dicitur 3. *de Anima text.* 23; c. 6), consequens est, quod sub ejus cognitionem cadant res sub ratione præsentis, præteriti et futuri. Et ideo præsentia cognoscit tamquam actu existentia et sensu aliqualiter perceptibilia; præterita autem cognoscit ut memorata; futura autem non cognoscit in se ipsis, quia nondum sunt, sed ea cognoscere potest in causis suis, per certitudinem quidem, si totaliter in causis suis sunt determinata, ut ex quibus de necessitate evenient; per conjecturas autem, si non sint sic determinata, quin impediri possint, sicut quæ sunt ut in pluribus; nullo autem modo, si in suis causis sunt omnino in potentia non magis determinata ad unum quam ad aliud, sicut quæ sunt ad utrumlibet. Non enim est aliquid cognoscibile, secundum quod est in potentia, sed solum secundum quod est in actu, ut patet per Philosophum (9. *Metaphys. text.* 20; l. 8, c. 9). Sed Deus est omnino extra ordinem temporis quasi in arce æternitatis constitutus, quæ est tota simul, cui subjacet totus temporis decursus secundum unum et simplicem ejus intuitum. Et ideo uno intuitu videt omnia, quæ aguntur secundum temporis decursum, et unumquodque secundum quod est in seipso existens, non quasi sibi futurum quantum ad ejus intuitum, prout est in solo ordine causarum suarum, quamvis et ipsum ordinem causarum videat, sed omnino æternaliter. Sic videt unumquodque eorum, quæ sunt in quocunque tempore, sicut oculus humanus videt Socratem sedere in seipso, non in causa sua; ex hoc autem, quod homo videt Socratem sedere, non tollitur ejus contingentia, quæ respicit ordinem causæ ad effectum; tamen verissime et infallibiliter videt oculus hominis Socratem sedere, dum sedet, quia unumquodque, prout est in seipso, jam determinatum est. Sic igitur relinquitur, quod Deus certissime et infallibiliter cognoscit omnia, quæ fiunt in tempore, et tamen ea, quæ in tempore eveniunt, non sunt vel fiunt ex necessitate, sed contingenter. — 1. *Periherm.* l. 14.

Ad quartum dicendum, quod ex hoc ipso, quod nihil voluntati divinæ resistit, sequitur, quod non solum fiant ea, quæ Deus vult fieri, sed etiam quod fiant contingenter vel necessario, quæ sic fieri vult. — 1a, q. 19, a. 8, ad 2.

Ad quintum dicendum, quod posteriora habent necessitatem a prioribus secundum modum priorum; unde et ea, quæ fiunt a voluntate divina, talem necessitatem habent, qualem vult Deus ea habere, scilicet vel absolutam vel conditionalem tantum; et sic non omnia sunt necessaria absolute. — l. c. ad 3.

Ad sextum dicendum, quod monstra et peccata naturæ reducuntur in materiam tamquam in causam primam secundum quid, sed reducuntur in divinam voluntatem tamquam in primam causam simpliciter, ut dictum est (in c. et ad arg.) — Eodemque modo dicendum est *ad septimum.*

ARTICULUS IX

UTRUM IN REBUS NATURALIBUS NECESSITAS ORIATUR TAMQUAM EX CAUSA PROXIMA EX MATERIA, AN VERO EX FINE VEL EX ALIIS CAUSIS.

I. Videtur quod necessitas in rebus naturalibus oriatur ex forma.

1. Necessitas enim absoluta rei competit secundum id, quod est illi intimum et proximum; sed hoc est maxime forma; sic enim dicitur animal necesse esse sensibile, quia hoc consequitur ejus formam : ergo necessitas in rebus oritur ex forma. — 5. *Metaphys.* l. 6 (5); 1a, q. 82, a. 1, c.

2. Præterea, forma secundum id, quod est, actus est, et per eam res actu existit; materia vero secundum id, quod est, est ens in potentia; quod autem potest esse, potest etiam non esse : ergo necessitas essendi provenit ex forma, non autem ex materia. — 2. *c. Gent.* c. 30.

II. Videtur quod necessitas sit ex fine.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Phys. text.* 88; c. 9), quod ratio necessitatis in rebus naturalibus est ex fine; sicut enim serra ideo necessario debet esse ferrea et dentata, quia facta est ad hunc finem, ut secet, qui finis requirit talem dispositionem in serra, ita similiter in rebus naturalibus. — 2. *Phys.* l. 15.

2. Præterea in his, quæ sunt propter finem, finis respectu illorum se habet sicut principium in demonstrativis respectu conclusionum; sed necessitas conclusionis oritur ex principio : ergo et necessitas rerum naturalium, quæ factæ sunt propter finem, erit ex fine. — l. c.

III. Videtur quod sit ex agente.

1. Ideo enim effectus necessario recipitur in materia, quia agens vincit passum; sed hoc est necessitatem effectus dependere ex conditione agentis : ergo ratio necessitatis in rebus naturalibus erit ex agente. — 2. *c. Gent.* c. 30.

2. Præterea, ita se habet actio ad agens, sicut propria passio ad principium formale; sed propria passio, quia ex necessitate principiorum essentialium procedit, ratio necessitatis in illa est ex principio formali : ergo et actio ex necessitate formæ, per quam agens est actu, procedet; et sic ratio necessitatis in actione et consequenter in ejus termino erit ex agente. — l. c.

Sed contra est : 1. quod composita naturalia sunt corruptibilia ex necessitate; sed talis necessitas non oritur nisi ex materia, quia scilicet ex contrariis sunt composita : ergo ratio necessitatis in rebus naturalibus est ex materia. — *Ibid.* et 2. *Phys.* l. 10 et 15.

2. Præterea, eodem modo, inquit Philosophus (2. *Phys. text.* 88; c. 9) est necessitas in rebus naturalibus atque in artificialibus; sed in dispositione horum necessitas oritur ex materia; ideo enim in construenda domo in inferiori parte ponuntur lapides duri et graves, et in superiori ligna, quia lapides sunt ex terra, quæ gravis est et ideo locum infimum petit, et ligna, quia sunt maxime levia, exigunt superiorem; ergo etiam in naturalibus ratio necessitatis orietur ex materia. — 2. *Phys.* l. 15.

Respondeo dicendum, quod sicut dictum est (a. 8), ratio necessitatis sicut et contingentiæ oritur ex divina voluntate tamquam ex causa prima simpliciter, sed ex causa creata tamquam ex causa proxima et secunda. Verum quia duplex est necessitas : una absoluta et simpliciter, quæ scilicet est ex prioribus in esse, *altera* ex conditione vel suppositione, quæ dependet ab eo, quod est posterius in esse, — *necessitatis absolutæ* ratio sumitur ex causa materiali, formali, efficiente et finali, quatenus est prima in intentione agentis. *Ex materia* quidem et *forma*, quatenus sunt principia essendi tripliciter. Nam cum tripliciter sumatur necessitas absoluta in rebus : *uno modo*, per ordinem ad esse illius, cuius sunt principia essendi; cum enim materia sit ens in potentia, et quod potest esse, possit etiam non esse, ratione materiæ necessario res aliquæ sunt corruptibiles; sicut animal, quod ex contrariis compositum est, quia eius materia est susceptiva contrariorum; — forma vero, quia est actus, et per illam res existunt actu, necessitas ad esse ex illa provenit in quibusdam, ut in illis, quæ sunt formæ sine materia, ut sunt substantiæ separatæ, vel in illis, quorum formæ adæquant totam potentiam materiæ, ut sunt corpora cœlestia; secus vero in illis, in quibus forma totam potentiam materiæ non complet, ut sunt omnia sublunaria, in quibus proinde non est necessitas essendi, et per consequens sunt corruptibilia. — *Alio modo*, per ordinem ad partes materiæ vel formæ, si contingit, hujusmodi principia in aliquibus non simplicia esse. Quia enim materia propria hominis est corpus commixtum, complexiona-

tum et organizatum, necessarium est absolute, hominem quodlibet elementorum et humorum et organorum principalium in se habere. Similiter si homo est animal rationale, mortale, et hæc est natura vel forma hominis, necessarium est ipsum esse animal rationale. *Tertio*, per ordinem principiorum essentialium ad proprietates consequentes materiam et formam, sicut necesse est serram, quia ferrea est, esse duram, et hominem, quia rationalis est, esse disciplinæ capacem, et quia est animal, esse sensibilem. — 2. *Phys.* l. 15; 5. *Metaphys.* l. 6 (5); 2. *c. Gent.* c. 30; 1a, q. 82. a. 1.

Ex causa vero *efficienti* dupliciter sumitur necessitas absoluta rei : *uno modo* quantum ad agere. Cum enim actio ita pendeat ab agente sicut propriæ passiones ex principiis essentialibus ; sicut hæ procedunt ex necessitate principiorum, ita et agere ex necessitate formæ, per quam agens est actu, procedit; si tamen loquamur de actione immanenti; nam hæc immediate procedit posita specie sensibili vel intelligibili; secus vero de actione transeunti, eo quod ab extrinseco impediri potest; unde hujus necessitas tantum sequitur ex necessitate formæ agentis quantum ad virtutem agendi. — *Alio modo* quantum ad effectum; nam in quibusdam effectibus necessitas effectus dependet ex dispositione agentis tantum; in quibusdam vero ex dispositione agentis et patientis; unde si talis dispositio, secundum quam de necessitate sequitur effectus, fuerit necessaria et absoluta in agente et patiente, erit necessitas absoluta in causa agente; sicut patet in his, quæ agunt ex necessitate et semper, ut necessarium est alternationem esse noctis et diei propter motum solis. Si autem non fuerit absolute necessaria, sed possibilis removeri, non erit necessitas ex causa agente nisi ex suppositione dispositionis utriusque debitæ ad agendum, sicut in his, quæ impediuntur interdum in sua operatione vel propter defectum virtutis vel propter violentiam alicujus contrarii ; unde non agunt semper ex necessitate, sed ut in pluribus. — *Ibid.*

Ex causa vero *finali*, prout est prima in intentione agentis, eodem modo procedit necessitas, quo ex agente. Agens enim interdum agit, in quantum finem intendit tam in naturalibus quam in voluntariis, nisi quod in rebus naturalibus intentio finis competit agenti secundum suam formam, per quam finis est sibi conveniens; unde oportet, quod secundum virtutem formæ tendat res naturalis in finem, sicut grave secundum mensuram gravitatis tendit ad medium. In rebus autem voluntariis tantum voluntas inclinat ad agendum propter finem, quem intendit, licet non semper tantum inclinetur ad agendum hæc vel illa, quæ sunt propter finem, quem appetit, quando finis non solum per hæc vel illa haberi potest, sed pluribus modis. — *Ibid.*

Necessitatis vero *conditionatæ* seu ex suppositione ratio sumitur ex fine, secundum quod est posterius in esse; sicut dicimus necesse, quod serra sit ferrea et dentata, si debet habere serræ opus. — Ceterum in naturalibus et artificialibus atque adeo in omnibus, quæ sunt facta propter finem, licet necessitas dispositionum in illis inventarum ponatur ex parte materiæ (nam per materiam apta sunt sic disponi; ut serra dura est, quia ferrea seu quia materia serræ est apta habere talem dispositionem), ratio tamen necessitatis talis dispositionis non sumitur ex materia, sed ex fine. Non enim serra facta est gravis et dura propter materiam, quam habet, nisi quatenus particula *propter* dicit causam materialem; sed serra sic disponitur, ut sit gravis et dura, propter finem, puta propter sectionem; et principia materialia quæruntur, ut sint apta huic dispositioni, quam requirit finis. Oportet enim, quod serra sit talis dispositionis et formæ, propter sectionem; sed tamen talis finis non posset provenire, nisi serra esset ferrea, et sic necessarium est, serram esse ferream, si debet esse serra et si debet esse ejus finis, quod est opus ipsius. Et idem dicendum est de rebus naturalibus, ut necessitas ponatur in illis ex parte materiæ, sed ratio necessitatis sit ex fine. — Et hoc probant *argumentum secundum* et *tertium ; reliqua* vero tantum probant, necessitatem aliquando poni ex parte materiæ, aliquando ex parte formæ, aliquando ex parte agentis, quod verum est; non autem quod ratio necessitatis sumenda sit ex illis, ut patet ex dictis. — 2. *Phys.* l. 15; 5. *Metaphys.* l. 6 (5); 2. *c. Gent.* c. 30; 1a, q. 82, a. 1.

QUÆSTIO XVI

DE FATO.

Deinde considerandum est de serie seu ordine secundarum causarum, quæ dicitur fatum.

CIRCA QUOD QUÆRUNTUR QUATUOR :

1. Utrum fatum sit aliquid.
2. In quo sit fatum.
3. Utrum recte definiatur, quod sit immobilis dispositio.
4. Utrum omnia subsint fato.

ARTICULUS I

UTRUM FATUM SIT ALIQUID.

Videtur quod fatum nihil sit.

1. Dicit enim S. Gregorius (*Homil. in Evang.* l. 1, homil. 10; Migne PP. L. t. 76, col. 1112, n. 4) : absit a fidelium cordibus, ut fatum aliquid esse credatur; et reddit rationem : quoniam stellæ factæ sunt propter hominem, non homo propter stellas; si ergo stellarum motus non esset in hominis ministerium, stella, quæ Magis apparuit, non moveretur ad nutum Domini, quod est inconveniens. — 1a, q. 116, a. 1, arg. 1; *Opusc.* 28, a. 1.

2. Præterea, si fatum est, aut est causa aut causatum; non causatum, quia hoc regulatur fato, ut dicunt mathematici; si causa, aut inferior aut superior; non inferior, quia illa sunt calidum, frigidum, humidum, siccum, quorum nullum est fatum; non superior, quia causa superior est cœlestis circulus cum suo motu, quod mathematici non dicunt esse fatum, sed esse fati factivum : ergo fatum nihil est. — *Opusc.* 28, a. 1.

3. Præterea ea, quæ fato aguntur, non sunt improvisa, quia ut dicit S. Augustinus (*de Civit. Dei* l. 5, c. 9; Migne PP. L. t. 41, col. 150), fatum a fando dictum intelligimus, id est a loquendo, ut ea fato fieri dicantur, quæ ab aliquo determinante sunt ante prælocuta; quæ autem sunt provisa, non sunt fortuita neque casualia : si ergo res fato aguntur, excludetur casus et fortuna a rebus. — 1a, q. 116, a. 1, arg. 2.

Sed contra : Quod non est, non definitur : sed Boethius (*de Consol. Philos.* l. 4, prosa 6; Migne PP. L. t. 63, col. 815) definit fatum dicens : fatum est inhærens rebus mobilibus dispositio, per quam providentia suis quæque nectit ordinibus; ergo fatum aliquid est. — l. c. *Sed contra.*

Respondeo dicendum, quod in rebus inferioribus videntur quædam a fortuna vel casu provenire. Contingit autem quandoque, quod aliquid ad inferiores causas relatum est fortuitum vel casuale, quod tamen relatum ad causam aliquam superiorem invenitur esse per se intentum. Sicut si duo servi alicujus domini mittantur ab eo ad eundem locum, uno de altero ignorante, concursus duorum servorum, si ad ipsos servos referatur, casualis est, quia accidit præter utriusque intentionem; si autem referatur ad dominum, qui hoc præordinavit, non est casuale, sed per se intentum. Fuerunt igitur *aliqui*, qui hujusmodi casualia et fortuita, quæ in his inferioribus accidunt, in nullam superiorem causam reducere voluerunt. Et hi fatum et providentiam negaverunt, ut de Tullio S. Augustinus (*de Civit. Dei* l. 5, c. 9; Migne PP. L. t. 41, col. 149) recitat; quod est contra ea, quæ superius de providentia dicta sunt. *Quidam* vero omnia fortuita et casualia, quæ in istis inferioribus accidunt sive in rebus naturalibus sive in rebus humanis, reducere voluerunt in superiorem causam, id est in cœlestia corpora. Et secundum hos fatum nihil aliud est quam dispositio siderum, in qua quisque conceptus est vel natus. Sed hoc stare non potest propter duo : *primo* quidem, quantum ad res humanas, quia humani actus non subduntur actioni cœlestium corporum nisi per accidens et indirecte. Causa autem fatalis cum habeat ordinationem super ea, quæ fato aguntur, necesse est, quod sit directe et per se causa ejus, quod agitur. *Secundo*, quantum ad omnia, quæ per accidens aguntur; quod enim est per accidens, non est proprie ens neque unum; omnis autem naturæ actio determinatur ad aliquid unum. Unde impossibile est, quod id, quod est per accidens, sit effectus per se alicujus naturalis principii agentis; nulla ergo natura per se hoc facere potest, quod intendens fodere sepulchrum inveniat thesaurum. Manifestum est autem, quod corpus cœleste agit per modum naturalis principii; unde et effectus ejus in hoc mundo sunt naturales. Impossibile est ergo, quod aliqua virtus activa cœlestis corpotis sit causa eorum, quæ hic aguntur per accidens sive a casu sive a fortuna. — 1a, q. 116, a. 1, c.

Et ideo dicendum est, quod ea, quæ hic per accidens aguntur sive in rebus naturalibus sive humanis, reducuntur in aliquam causam præordinantem, quæ est providentia divina, quia nihil prohibet id, quod est per accidens, accipi ut unum ab aliquo intellectu; alioquin intellectus formare non posset hanc propositionem : fodiens sepulchrum invenit thesaurum. Et sicut hoc potest intellectus apprehendere, ita potest efficere; sicut si aliquis sciens, in quo loco sit thesaurus absconditus, instiget aliquem rusticum hoc ignorantem, ut ibi fodiat sepulchrum. Et sic nihil prohibet ea, quæ hic per accidens aguntur, ut fortuita vel casualia, reduci in aliquam causam ordinantem, quæ per intellectum agat, et præcipue intellectum divinum; nam solus Deus potest voluntatem immutare, et per consequens ordinatio humanorum actuum, quorum principium est voluntas, soli Deo attribui debet. Sic igitur in quantum omnia, quæ hic aguntur, divinæ providentiæ subduntur tanquam per eam ordinata et quasi prælocuta, fatum ponere possumus, licet hoc nomine sancti Doctores uti recusaverint propter eos, qui ad vim positionis siderum hoc nomen retorquebant. Unde S. Augustinus dicit (l. c. c. 1) : si propterea quisquam res humanas fato Dei tribuit, quia ipsam Dei voluntatem vel potestatem fati nomine appellat, sententiam teneat et linguam corrigat. Et sic S. Gregorius fatum negat. — Unde patet solutio *ad primum* et *secundum*. — 1a, q. 116, a. 1, c.

Ad tertium dicendum, quod nihil prohibet, aliqua esse fortuita vel casualia per comparationem ad causas proximas, non autem per comparationem ad divinam providentiam; sic enim nihil temere fit in mundo, ut S. Augustinus dicit (*Libro LXXXIII Quæstionum*, q. 24; Migne PP. L. t. 40, col. 17). — l. c. ad 2.

ARTICULUS II

UTRUM FATUM SIT IN REBUS CREATIS.

Videtur quod fatum non sit in rebus creatis.

1. Dicit enim S. Augustinus (*de Civ. Dei* l. 5, c. 1; Migne PP. L. t. 41, col. 141), quod ipsa Dei voluntas vel potestas fati nomine appellatur; sed voluntas et potestas Dei non est in creaturis, sed in Deo; ergo fatum non est in rebus creatis, sed in Deo. — 1a, q. 116, a. 2, arg. 1.

2. Præterea, fatum comparatur ad ea, quæ fato aguntur, ut causa, ut ipse modus loquendi ostendit; sed causa universalis per se eorum, quæ hic per accidens aguntur, est solus Deus, ut supra dictum est : ergo fatum est in Deo et non in rebus creatis. — l. c. arg. 2.

3. Præterea, si fatum est in creaturis, aut est substantia aut accidens, et quodcunque horum detur, oportet, quod multiplicetur secundum creaturarum multitudinem ; cum ergo fatum videatur esse unum tantum, videtur, quod fatum non sit in creaturis, sed in Deo. — l. c. arg. 3.

Sed contra est, quod Boethius dicit (*de Consol. Philos.* l. 4, prosa 6; Migne PP. L. t. 63, col. 815), quod fatum est dispositio rebus mobilibus inhærens. — l. c. arg. *Sed contra*.

Respondeo dicendum, quod cum divina providentia per causas medias suos effectus exequatur, potest ipsa ordinatio effectuum dupliciter considerari : *uno modo*, secundum quod est in ipso Deo, et sic ipsa ordinatio effectuum vocatur providentia. *Alio modo*, secundum quod prædicta ordinatio consideratur in mediis causis a Deo ordinatis ad aliquos effectus producendos, et sic habet rationem fati; et hoc est, quod Boethius dicit (l. c.) : sive famulantibus quibusdam providentiæ divinæ spiritibus fatum exercetur, seu anima seu tota interveniente natura, sive cœlestibus siderum motibus, seu angelica virtute, seu dæmonum varia solertia, seu aliquibus eorum, seu omnibus fatalis series texitur. Sic ergo manifestum est, quod fatum est in ipsis causis creatis, in quantum sunt ordinatæ a Deo ad effectus producendos. — 1a, q. 116, a. 2, c.

Ad primum ergo dicendum, quod ipsa ordinatio causarum secundarum, quam S. Augustinus seriem causarum nominat, non habet rationem fati, nisi secundum quod dependet a Deo. Et ideo causaliter Dei potestas vel voluntas dici potest fatum, essentialiter vero fatum est ipsa dispositio seu series, id est ordo causarum secundarum. — l. c. ad 1.

Ad secundum dicendum, quod in tantum fatum habet rationem causæ, in quantum et ipsæ causæ secundæ, quarum ordinatio fatum vocatur. — l. c. ad 2.

Ad tertium dicendum, quod fatum dicitur dispositio, non quæ est in genere qualitatis,

sed secundum quod dispositio designat ordinem, qui non est substantia, sed relatio; qui quidem ordo si consideretur per comparationem ad suum principium, est unus, et sic dicitur unum fatum; si autem consideretur per relationem ad effectus vel ad ipsas causas medias, sic multiplicatur; per quem modum poeta dixit : Te tua fata trahunt. — l. c. ad 3.

ARTICULUS III

UTRUM FATUM RECTE DEFINIATUR A BOETHIO, QUOD SIT IMMOBILIS DISPOSITIO.

Videtur quod male definiatur a Boethio fatum, quod sit immobilis dispositio.

1. Dicit enim Boethius (*de Consol. Philosophiæ* l. 4, prosa 6; Migne P P. L. t. 63, col. 817), quod, uti est ad intellectum ratiocinatio; ad id, quod est, id, quod gignitur; ad æternitatem tempus, ad punctum medium circulus, ita est fati series mobilis ad providentiæ stabilem simplicitatem, — 1a, q. 116, a. 3, arg. 1.

2. Præterea, sicut Philosophus dicit (2. *Topic.* c. 3; c. 7), motis nobis moventur omnia, quæ in nobis sunt; sed fatum est dispositio inhærens rebus mobilibus, ut Boethius dicit : ergo fatum non est immobilis dispositio. — l. c. arg. 2.

3. Præterea, si fatum est immobilis dispositio, ea, quæ subduntur fato, immobiliter et ex necessitate eveniunt; sed talia maxime videntur esse contingentia, quæ fato attribuuntur : ergo nihil erit contingens in rebus, sed omnia ex necessitate evenient. — l. c. arg. 3.

Sed contra est, quod Boethius dicit l. c. (Migne PP. L. t. 63, col. 815), quod fatum est immobilis dispositio. — *Ibid.* arg. *Sed contra.*

Respondeo dicendum, quod recte a Boethio describitur fatum, quod sit inhærens rebus mobilibus immobilis dispositio, per quam providentia suis quæque nectit ordinibus; explicat enim essentiam et naturam fati, ut patet. Dicitur enim *primo* : dispositio, ut significetur quasi genus fati, quod est dispositio. Verum quia dispositio dupliciter sumi potest : *vel* pro specie quadam qualitatis, quæ dicitur dispositio, *vel* pro ordine, qui est relatio; hoc loco sumitur dispositio posteriori modo. Sic enim Augustinus fatum vocat seriem seu ordinem causarum secundarum. — Dicitur *secundo* : rebus inhærens, ut distinguatur fatum a providentia. Nam ipsa ordinatio, secundum quod in mente divina est, nondum rebus impressa, providentia est; secundum vero quod jam est explicata in rebus et in illis impressa, fatum nominatur, modo intelligatur talis ordinatio impressa non in ipsis inferioribus effectibus, sed in causis secundis, quibus ordine quodam divinæ providentiæ dispositio ad inferiora descendit. Nam fatum habet aliquo modo rationem causæ respectu inferiorum effectuum, ratione scilicet ipsarum causarum superiorum ordinatarum, licet ad divinam providentiam comparetur ut ejus effectus, propter quod fatum dicitur quasi quoddam effatum divinæ ordinationis, sicut verbum vocale est quoddam effatum interioris conceptus. — Dicitur *tertio* : mobilibus, ut ostendatur, quod ordo providentiæ a rebus contingentiam et mobilitatem non aufert, ut quidam posuerunt. — Dicitur *quarto* : immobilis, quia dispositio secundarum causarum, quam fatum dicimus, dupliciter potest considerari : *uno modo*, secundum ipsas causas secundas, quæ sic disponuntur seu ordinantur; *alio modo*, pro relatione ad primum principium, a quo ordinatur, scilicet Deum, seu ut subest divinæ providentiæ. Si consideretur primo modo fatum, mobile est; si secundo modo, sortitur immobilitatem, non quidem absolutæ necessitatis, sed conditionatæ, secundum quod dicimus, hanc conditionalem esse veram vel necessariam : si Deus præscivit hoc futurum, erit. Unde cum Boethius dixisset, fati seriem esse mobilem, post pauca subdit : quæ tamen ab immobilis providentiæ proficiscitur exordiis; ipsamque immutabilem esse necesse est. — Et per hæc et ex dictis supra patet responsio *ad objecta*. — 1a, q. 116, a. 3, c.; 3. *c. Gent.* c. 93; I. *Sent.* dist. 39, q. 2, a. 1, ad 5.

ARTICULUS IV

UTRUM OMNIA FATO SUBDANTUR.

Videtur quod omnia fato subdantur.

1. Dicit enim Boethius (*de Consol. Phil.* l. 4, prosa 6; Migne PP. L. t. 63, col. 817), quod series fati cœlum et sidera movet, elementa in se invicem temperat et alterna formatransmutatione, eadem nascentia occidentiaque omnia per similes foetuum seminumque renovat progressus; hæc actus fortunasque hominum indissolubili causarum connexione constringit; nihil ergo excipi videtur, quod

sub ati serie non comprehendatur. — 1a, q. 116, a. 4, arg. 1.

2. Præterea, dicit S. Augustinus (*de Civ. Dei* l. 5, c. 1; Migne PP. L. t. 41, col. 141), quod fatum aliquid est, secundum quod ad voluntatem et potestatem Dei refertur; sed voluntas Dei est causa omnium, quæ fiunt, ut S. Augustinus dicit (*de Trinit.* l. 3, c. 4; Migne PP. L. t. 42, col. 873) : ergo omnia subduntur fato. — l. c. arg. 2.

3. Præterea, fatum secundum Boethium loco supra citato est dispositio rebus mobilibus inhærens; sed omnes creaturæ sunt mutabiles, et solus Deus est vere immutabilis : ergo in omnibus creaturis est fatum. — l. c. arg. 3.

Sed contra est, quod Boethius dicit l. c. (col. 816), quod quædam, quæ sub providentia locata sunt, fati seriem superant. — *Ibid.* arg. *Sed contra.*

Respondeo dicendum, quod sicut dictum est supra, fatum est ordinatio secundarum causarum ad effectus divinitus provisos. Quæcunque igitur causis secundis subduntur, ea subduntur et fato; si qua vero sunt, quæ immediate a Deo fiunt, cum non subdantur causis secundis, non subduntur fato, sicut creatio rerum, glorificatio spiritualium substantiarum, et alia hujusmodi. Et hoc est, quod Boethius (l. c.) dicit, quod ea, quæ sunt primæ divinitati propinqua, stabiliter fixa fatalis ordinem mobilitatis excedunt. Ex quo etiam patet, quod quanto aliquid longius a prima mente discedit, nexibus fati majoribus implicatur, quia magis subjicitur necessitati secundarum causarum. — 1a, q. 116, a. 4, c.

Ad primum ergo dicendum, quod omnia illa, quæ ibi tanguntur, fiunt a Deo mediantibus causis secundis, et ideo sub fati serie continentur; sed non est eadem ratio de omnibus aliis, ut supra dictum est (in c.) — *Ibid.* ad 1.

Ad secundum dicendum, quod fatum refertur ad voluntatem et potestatem Dei sicut ad primum principium. Unde non oportet, quod quidquid subjicitur voluntati vel potestati divinæ, subjiciatur fato, ut dictum est (in c.) — *Ibid.* ad 2.

Ad tertium dicendum, quod quamvis omnes creaturæ sint aliquo modo mutabiles, tamen aliquæ earum non procedunt a causis creatis mutabilibus, et ideo non subjiciuntur fato, ut dictum est (in c.) — *Ibid.* ad 3.

QUÆSTIO XVII

DE MOTU SECUNDUM SE.

Post considerationem de principiis tum rerum naturalium tum scientiæ naturalis, sequitur determinandum de subjecto hujus scientiæ, quod est ens mobile in communi.

Quinque vero partibus continetur hæc tractatio. Nam *primo*, considerandum est de motu secundum se; cum enim ens mobile involvat in se naturam, quæ est principium motus, et hoc ignorato ignoretur et illa, cum in ejus definitione ponatur, necesse est, si intendimus tradere scientiam de natura atque adeo de ente mobili, quod prius agamus de motu secundum se. *Secundo*, de consequentibus motum tam intrinsece, cujusmodi est infinitum, quam extrinsece, cujusmodi sunt locus, vacuum, tempus. *Tertio*, de partibus ejus sive potentialibus seu de speciebus motus, quam de partibus ejusdem quantitativis. *Quarto*, de motu per comparationem ad mobilia. *Quinto*, de comparatione ejusdem ad motores.

CIRCA PRIMUM QUÆRUNTUR QUINQUE :

1. Utrum prima definitio motus sit a Philosopho recte tradita.
2. Utrum de ratione motus sit successio seu continuitas successiva.
3. Utrum secunda definitio motus sit a Philosopho recte tradita.
4. Utrum actio et passio sint unus motus.
5. Utrum actio transiens sit realiter in agente, an vero in passo.

ARTICULUS I

UTRUM PRIMA DEFINITIO MOTUS, QUOD SIT ACTUS ENTIS IN POTENTIA PROUT IN POTENTIA, SIT RECTE TRADITA.

Videtur quod non sit a Philosopho recte tradita prima definitio motus, quod sit actus entis in potentia prout in potentia.

1. Dicit enim Philosophus (11. *Metaphys.* sum. 4, c. 1; l. 10, c. 9), quod motus ideo ponitur inter indeterminata, quia *neque* potest poni in genere potentiæ, quia sequeretur, quod quidquid est in potentia ad aliquid, puta ad

esse quantum, movetur ad illam quantitatem, quod tamen est falsum, quia antequam incipiat moveri ad quantitatem, est in potentia ad illam quantitatem; *neque* potest poni in genere actus, quia nihil movetur, quando jam actu est quantum, secundum illam quantitatem, ad quam erat in potentia, sed tunc jam terminus est motus; ergo motus male definitur, quod sit actus. — 11. *Metaphys.* l. 9.

2. Præterea, omnis forma est actus subjecti existentis in potentia; sic enim forma substantialis est actus materiæ, quæ est ejus potentia; unde 2. *de Anima text.* 7 (c. 1) definitur anima, quod sit actus corporis organici potentia vitam habentis; et similiter forma statuæ est actus æris existentis in potentia ad illam; ergo definitio motus non ei soli competit; unde male tradita est. (*Ibid.*; *Quaest. disp. de Anima* a. 1, arg. 15.) — Sed dices, quod motus non est actus perfectus, sicut forma substantialis vel artificialis, sed imperfectus.

3. Contra, quia quando aliquid semiplene tantum calefit, ut patet in aqua tepida, calor illius est actus imperfectus existentis in potentia ad illum, et tamen talis calor non est motus; nam tantum est terminus motus; ergo male adhuc definitur motus, quod sit actus. (3. *Phys.* l. 2.) — Sed dices, quod motus non est quicumque actus imperfectus, sed est actus imperfectus cum ordine ad ulteriorem actum.

4. Contra, actus imperfectus consideratus in ordine ad actum ulteriorem non habet rationem motus, sed principii motus; potest enim incipere calefactio sicut a frigido, ita et a tepido; ergo male definitur motus, quod sit actus. — l. c.

5. Præterea, Philosophus (3. *Phys. text.* 6; c. 1) inter motus, quibus applicat definitionem traditam motus, ponit generationem et corruptionem et lationem; sed generatio non est actus imperfectus dicens ordinem ad ulteriorem actum, quia cum, ut dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 10; c. 2), non sit inter contraria, fit in instanti. Neque similiter latio est actus imperfectus dicens ordinem ad ulteriorem actum, quia per motum localem nihil omnino acquiritur ipsi mobili, sed tantum acquiritur aliquid extra, puta locus; ergo definitio motus non est recte tradita. — 3. *Phys.* l. 2; 5. *Phys.* l. 3.

6. Præterea, si motus est actus entis in potentia, ergo per motum reducitur mobile ad actum; sed hoc est falsum. *Vel* enim mobile reducitur ad actum per motum, secundum quod actu est et secundum seipsum; et hoc non, quia hoc etiam est in actu, antequam incipiat moveri; *vel* secundum quod est in potentia ad terminum motus; et hoc etiam non, quia dum mobile movetur, adhuc remanet in potentia ad terminum motus : ergo motus non est actus entis in potentia prout in potentia. — 11. *Metaphys.* l. 9.

7. Præterea, quod est in potentia ad statuam, est æs, et quod est in potentia ad ædificationem, est domus; sed motus neque est actus domus ut domus, neque æris ut æs : ergo neque erit actus entis in potentia ad ædificationem vel statuam, et consequenter male definitus erit motus, quod sit actus entis in potentia prout in potentia. — l. c.

8. Præterea, in definitione formæ debet poni subjectum formatum per ipsam; sic in definitione animæ dicitur, quod est actus corporis organici potentia vitam habentis; sed motus est forma quædam, et in ejus definitione ponitur subjectum sine forma; ergo male definitur motus, quod sit actus entis in potentia. — *Quaest. disp. de Anima* a. 1, ad 15; 11. *Metaphys.* l. 9.

9. Præterea, Angelus movetur localiter; sed motus Angeli non est actus imperfecti seu entis in potentia : ergo male definitur motus, quod sit actus entis in potentia. — 1a, q. 53, a. 1, arg. 2 et 3.

10. Præterea, dicit Philosophus (3. *de Anima text.* 28; c. 7), quod aliqua species motus est actus perfecti seu existentis in actu; sed definitio generis debet convenire omnibus speciebus : ergo male definitur a Philosopho motus, quod sit actus entis in potentia. — 3. *de Anima* l. 12.

Sed contra est, quod Philosophus (3. *Phys. text.* 6; c. 1 et 11. *Metaphys.* sum. 4, c. 1; l. 10, c. 9) definit motum, quod sit actus entis in potentia prout in potentia. — 3. *Phys.* l. 2.

Respondeo dicendum, quod definitio motus fuit a Philosopho recte tradita; quod patet *primo*, quia recte explicat naturam motus. Dicitur enim primo *actus*, loco generis, quia id, quo aliquid fit actu, prius in potentia existens, est actus; sed aliquid fit actu, dum movetur, prius in potentia existens : ergo motus est actus. Sic ædificabile, quia dicit potentiam

ad aliquid, cum secundum hanc potentiam, quam importat, reducatur in actum, tunc dicitur, quod ædificatur, et iste actus est ædificatio passiva et motus; et similite est in aliis motibus, sicut est doctrinatio, volutatio, medicatio, saltatio, augmentum et decrementum. Considerandum enim est, quod antequam aliquid moveatur, est in potentia ad duos actus, scilicet ad actum perfectum, qui est terminus motus, et ad actum imperfectum, qui est motus; sicut aqua antequam incipiat calefieri, est in potentia ad calefieri et ad calidum esse; cum autem calefit, reducitur in actum imperfectum, qui est motus, nondum autem in actum perfectum, qui est terminus motus, sed adhuc respectu ipsius remanet in potentia. — Dicitur secundo : *entis in potentia*, quia omnis actus ejus est proprie actus, in quo invenitur; sicut lumen nunquam invenitur nisi in diaphano, et propter hoc est actus diaphani; sed motus semper invenitur in existente in potentia; est igitur motus actus existentis in potentia. Ad cujus majorem explicationem sciendum quod, quia quædam eadem sunt et in potentia et in actu, licet non simul aut secundum idem, sicut aliquid est calidum in potentia et frigidum actu, ex hoc sequitur, quod multa agunt et patiuntur ad invicem, in quantum scilicet utrumque est in potentia et actu respectu alterius secundum diversa. Et quia omnia corpora naturalia sublunaria communicant in materia, ideo in unoquoque est potentia ad id, quod est actu in altero, et ideo in omnibus talibus aliquid simul agit et patitur, et movet et movetur; non tamen omne movens movetur, sed datur aliquod movens immobile, quod non est in potentia, sed in actu tantum. Sed quando id, quod est in potentia, actu quodammodo existens agit aut ipsum aut aliud, in quantum est mobile, id est reducitur in actum motus, sive sit motum a se sive ab alio, tunc motus est actus ejus. Et inde est, quod illa, quæ sunt in potentia, sive agant sive patiantur, moventur, quia et agendo patiuntur et movendo moventur; sicut ignis cum agit in ligna, patitur, in quantum ingrossatur per fumum, quia flamma non est nisi fumus ardens. — Additur tertio : *prout in potentia*, quia id, quod est in potentia, est etiam aliquid actu, et licet idem sit subjectum existens in potentia et in actu, non tamen est idem secundum rationem esse in potentia et esse in actu; sicut æs est in potentia ad statuam et est actu æs non tamen est eadem ratio æris, in quantum æs et in quantum est potentia ad statuam. Motus autem non est actus æris, in quantum æs est, sed in quantum est in potentia ad statuam; alias oporteret, quod quandiu æs esset, tandiu æs moveretur, quod est falsum. Et sic convenienter additum fuit in definitione motus : in quantum in potentia. — Quod confirmatur a simili, in potentia contrariorum. Sicut enim idem est subjectum se habens in potentia ad contraria, puta ad sanitatem et ægritudinem, non tamen idem sunt secundum rationem potentia ad sanitatem et potentia ad ægritudinem (alioqui idem etiam essent laborare et sanari), et per consequens nec sunt idem secundum rationem subjectum et potentia (quia alioqui et potentiæ ad opposita essent secundum rationem idem, cum eadem sint inter se, quæ sunt eadem uni tertio); — ita in proposito, quia non sunt idem secundum rationem subjectum existens in potentia ad motum et terminum, et talis potentia subjecti ad utrumque, ideo necessarium fuit dicere in definitione motus, quod sit actus entis in potentia, in quantum est in potentia, ne intelligatur esse actus ejus, quod est in potia, in quantum est quoddam subjectum. — 11. *Metaphys.* l. 9; 3. *Phys.* l. 2.

Secundo probatur ex definitionibus motus, quas alii philosophi attulerunt, quarum nulla conveniens est. Quidam enim definierunt motum, quod sit alteritas quædam; alii vero, quod sit quædam inæqualitas; alii, quod sit quoddam non ens. Sed hi male definierunt motum; quod patet *primo* quia, si motus esset non ens vel inæqualitas vel alteritas, sequeretur, quod omne non ens vel inæquale moveretur; sed nullum horum necesse est moveri; non est igitur motus, quod dictum est. *Deinde* non magis est motus ad non ens vel inæqualitatem vel alteritatem, quam ad opposita horum; neque magis est motus ex his quam ex oppositis; contingit enim moveri ex non ente ad ens et e converso, et de alteritate ad similitudinem et ab æqualitate ad inæqualitatem et e converso. *Demum* quia causa, quare posuerunt prædicti philosophi motum sub prædictis quasi sub generibus, ea est, quia motus videtur esse aliquid indeterminatum, cum *neque* poni posse videatur in genere potentiæ; nam inde sequeretur, quod quidquid est in potentia ad aliquid, puta ad quantum, moveatur ad illam quantitatem;

quod est falsum, quia antequam quid incipiat moveri ad quantitatem, est in potentia ad illam; *neque* in genere actus; nam quando quid actu est secundum illam quantitatem, ad quam erat in potentia, jam terminatur motus, seu non est amplius motus; illa vero sunt indeterminata, quæ sunt privativa. Sed hæc causa nulla est; nam motus est in genere actus, non tamen perfecti, sed imperfecti; nam est actus imperfectus et imperfecti. — Quidam vero alii definierunt motum, quod sit exitus de potentia in actum non subito; sed erraverunt in definitione. Nam definitio debet dari per priora; at vero isti posuerunt in definitione motus quædam, quæ sunt posteriora motu. Exitus enim est species quædam motus; subitum etiam recipit in sui definitione tempus; est enim subitum, quod fit in indivisibili temporis; tempus autem definitur per motum.

Tertio probatur, quia impossibile est aliter definire motum, quam Philosophus definierit. Cum enim unumquodque genus dividatur per potentiam et actum, potentia autem et actus, cum sint de primis differentiis entis, naturaliter priora sint motu, convenientissime dicendum est Philosophum prædictis utendo ad motus naturam explicandam, illum modo prædicto definivisse. — 11. *Metaphys.* l. 9; 3. *Phys.* l. 2 et 3.

Ad primum ergo dicendum, quod motus est in genere actus, non tamen perfecti, sed imperfecti, ut dictum est (in c.). Considerandum enim est, quod aliquid est in actu tantum, aliquid vero in potentia tantum, aliquid vero medio modo se habet inter potentiam puram et actum perfectum. Quod est in potentia tantum, nondum movetur; quod jam est in actu perfecto, non movetur, sed jam motum est; illud autem movetur, quod medio modo se habet inter puram potentiam et actum, quod quidem partim est in potentia, partim in actu, ut patet in alteratione. Cum enim aqua est solum in potentia calida, nondum movetur; cum vero jam est calefacta, terminatus est motus calefactionis; cum vero jam participat aliquid de calore, sed imperfecte, tunc movetur ad calorem; nam quod calefit, paulatim participat calorem magis ac magis, et ipse actus imperfectus caloris in calefactibili existens est motus. — 3. *Phys.* l. 2.

Ad secundum dicendum, quod forma substantialis vel artificialis respectu propriarum materierum sunt actus perfecti, cum sint termini motus acquisitivi illarum, ut dictum est (ad 1); motus autem est actus imperfectus.

Ad tertium dicendum, quod motus v. g. calefactionis non est actus imperfectus caloris in calefactibili existens, secundum id, quod actu est tantum, ut procedit objectio, sed secundum quod jam in actu existens habet ordinem ad ulteriorem actum; quia si tolleretur ordo ad ulteriorem actum, ipse actus quantumcunque imperfectus esset terminus et non motus, sicut accidit, cum aliquid tantum semiplene calefit; ordo autem ad ulteriorem actum competit existenti in potentia ad ipsum. — 3. *Phys.* l. 2.

Ad quartum dicendum, quod motus non est actus quicunque imperfectus dicens ordinem ad ulteriorem actum; nam si actus imperfectus consideretur tantum, secundum quod habet rationem potentiæ, non habet rationem motus, sed principii motus; potest enim incipere calefactio sicut a frigido, ita et a tepido. Si vero consideretur et secundum quod comparatur ad ulteriorem actum ut potentia, et secundum quod comparatur ad aliquid imperfectius ut actus, tunc talis actus imperfectus est motus. Motus enim neque est potentia existentis in potentia, neque est actus existentis in actu, sed est actus existentis in potentia, ut per id, quod dicitur *actus*, designetur ordo ejus ad anteriorem potentiam, et per id, quod dicitur *in potentia existentis*, designetur ordo ejus ad ulteriorem actum. — l. c.

Ad quintum dicendum, quod generatio etiam sumpta pro mutatione dici potest actus imperfectus ratione termini a quo, qui est privatio, et ratione termini ad quem, qui est perfectio illius; nam in definitione motus, quæ convenit etiam mutationi, sumitur motus communiter pro mutatione, non autem stricte, prout dividitur contra generationem et corruptionem. — 1. *Sent.* dist. 5, q. 3, ad 1; 3. *Phys.* l. 2 et 4; 5. *Phys* l. 2.

Vel dic. quod generatio sumitur a Philosopho *vel* pro alteratione præcedente terminata ad formam substantialem; quia enim alteratio habet duos terminos, scilicet formam substantialem et accidentalem, dupliciter nominatur, et alteratio et generatio, quomodo sumitur a Philosopho 6. *Phys. text.* 40; c. 5, cum dicit : quod generatum est, prius generabatur; *vel* pro generatione successiva totius animalis per partes. Lationi etiam convenit definitio motus; latio enim est actus mobilis secun-

dum locum, quatenus mobile est; mobile enim dicit potentiam et ad ipsam lationem et ad terminum extrinsecum, quem acquirit mobile, qui dicitur locus. — 3. *Phys.* l. 2; 11. *Metaphys.* l. 9.

Ad sextum dicendum, quod mobile per motum reducitur ad actum de illa potentia, quæ est ad ipsum moveri; nam reducit ad actum ipsum mobile, in quantum est mobile; mobile autem dicitur aliquid per hoc, quod est in potentia ad moveri; et sic reducitur hujusmodi potentia in actum, quando actu movetur. — 11. *Metaphys.* l. 9.

Ad septimum dicendum, quod motus non est actus æris in quantum est æs, sed in quantum est in potentia ad statuam, ut dictum est. — l. c.; 3. *Phys.* l. 2.

Ad octavum dicendum, quod in definitione formarum aliquando ponitur subjectum ut informe, ut cum definitur motus, quod sit actus entis in potentia prout in potentia; aliquando vero ponitur subjectum formatum, ut cum dicitur : motus est actus mobilis, vel lumen est actus lucidi. Et hoc modo anima dicitur actus corporis organici physici, quia anima facit ipsum esse corpus organicum, sicut lumen facit aliquid esse lucidum. — *Quæst. disp. de Anima* a. 1, ad 15; 2. *de Anima* l. 1.

Ad nonum dicendum, quod motus dupliciter sumitur : *uno modo* proprie, et est actus imperfecti, et non convenit Angelo, cum talis motus sit propter indigentiam mobilis. *Alio modo* communiter, prout motus dicitur actus perfecti, quomodo intelligere et sentire dicuntur motus et moveri (3. *de Anima text.* 28; c. 7), cujusmodi motus non est propter indigentiam mobilis, sed alterius, et tali motu movetur Angelus. — *de Verit.* q. 24, a. 1, ad 14; 1a, q. 18, a. 1, c. et q. 53, a. 1, ad 3.

Ad decimum dicendum, ut dictum est (*ad nonum*).

ARTICULUS II

UTRUM DE RATIONE MOTUS SIT SUCCESSIO SEU CONTINUITAS SUCCESSIVA.

Videtur quod de ratione motus sit successio seu continuitas successiva.

1. Dicit enim Philosophus (12. *Metaphys. text.* 29; l. 11, c. 6), quod tempus est passio motus, et 4. *Phys. text.* 99 et 109; c. 11 et 12 dicit, quod oritur ex successione continua motus; nam quia motus est continuus, tempus est continuum; sed passio consequitur principia essentialia subjecti, ut dictum est (in Logica q. 6, a. 2 et q. 25, a. 5) : ergo de essentia motus est continuitas successiva. — 12 *Metaphys.* l. 5 (4); 4. *Phys.* l. 17.

2. Præterea, de ratione motus est, ut dictum est (a. 1, c. et ad arg.), quod sit actus imperfecti tendentis ad ulteriorem gradum; sed in hac tendentia necessario includitur successiva continuitas; quod enim calefit, paulatim participat calorem magis ac magis : ergo de ratione motus est continuitas successiva. — V. supra a. 1, ad 1.

3. Præterea, unaquæque forma, secundum quod est in fieri, cum sit actus imperfectus, est motus; sed omne fieri necessario involvit in se tempus, quia omne quod fit, fiebat, ut probat Philosophus (6. *Phys. text.* 40; c. 5): ergo de ratione motus est continuitas successiva. — 11. *Metaphys.* l. 9; 1a, q. 46, a. 3, arg. 2.

4. Præterea, dicit Philosophus (6. *Phys text.* 15 et 37; c. 2 et 4), quod omne, quod movetur, in tempore movetur; sed de ratione temporis est continuitas successiva, ut dicit Philosophus (l. c. *text.* 15; c. 1) : ergo etiam de ratione motus erit continuitas successiva. — 6. *Phys.* l. 3 et 8.

5. Præterea, dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 10; c. 2), quod generatio non est motus, quia omnis motus est inter contraria, quæ scilicet maxime inter se distant, et de quorum uno contingit in aliud continue pervenire; nam hæ duæ conditiones requiruntur in contrariis; nulla vero continuitas potest attendi in formis substantialibus, cum esse substantiale cujuslibet rei sit in aliquo indivisibili : ergo de ratione motus est continuitas successiva. — 5. *Phys.* l. 3.

6. Præterea, dicit Philosophus (3. *Phys. text.* 1; c. 1), quod motus videtur esse de genere continuorum, quod idem docet 6. *Phys.* : ergo de ratione motus est continuitas successiva. — 3. *Phys.* l. 1.

Sed contra est, quod Philosophus (*Prædicam.* c. 7; c. 6 et 5. *Metaphys. text.* 18; l. 4, c. 13) dicit, quod motus est quantus et continuus tantum per accidens; ergo de ratione motus non est continuitas successiva. — 5. *Metaphys.* l. 15 (18).

Respondeo dicendum, quod tripliciter sumi potest motus : *primo* communiter, prout motus dicitur actus perfecti, quomodo intelligere et sentire dicuntur moveri 3. *de Anima text.* 28; c. 7, et quomodo sumptus non est propter indigentiam mobilis, sed alterius, et hoc modo convenit motus substantiis separatis. — 1a, q. 18, a. 1, c. et q. 53, a. 1, ad 3.

Secundo proprie, prout est actus imperfecti et propter indigentiam mobilis, quomodo definitur a Philosopho 3. *Phys. text.* 6 et 15; c. 1 et 2, et sic sumptus convenit etiam mutationibus instantaneis. Quod manifestum est *primo* ex ipso Philosopho; nam l. c. *text.* 1 dicit, se velle agere de motu eumque definire, ut melius intelligatur natura (quia cum hæc sit principium motus, hoc ignorato ignorabitur et illa); natura autem non solum est principium motus, sed etiam mutationis; et *text.* 6 (c. 1) exemplis explicans definitionem motus traditam, inter motus definitos ponit mutationes instantaneas; et *text.* 4 et 5 probat, motum non esse præter res, per omnes species mutationis, puta per generationem et corruptionem; et *text.* 13 (c. 2) in ratione, qua refellit definientes, motum esse alteritatem, inæqualitatem et non ens, supponit generationem et corruptionem esse motus. Præterea quia indifferenter nomine motus et mutationis utitur usque ad *text.* 8 (c. 1) l. 5. *Phys.*, ut constat *tum* ex *text.* 1, 4 et 6 (c. 1) l. 5. *Phys.*, ubi generationem et corruptionem vocat motus et mutationes, *tum* ex ratione, qua 3. *Phys. text.* 11 (c. 1) probat, definitionem motus, quam ex propria sententia attulit, esse recte traditam, quæ probat, etiam generationem, quæ est mutatio, esse motum, ut dictum est (a. 1). — *Secundo* probatur, quia ad motum sufficit, ut sit actus imperfectus existentis in potentia tum ad ipsum actum imperfectum, tum ad ulteriorem actum perfectum, ut dictum est; hoc autem totum convenit generationi. Nam est actus generabilis ut generabile, id est materiæ, quæ est potentia ad ipsam generationem, cujus proinde susceptiva est, et ad ulteriorem actum perfectum, puta ad formam substantialem. — 3. *Phys.* l. 1, 2, 3, 4; 5. *Phys.* l. 1 et 2.

Tertio sumitur motus magis proprie et presse, ut contradistinguitur a mutatione, et tunc necessario quidem motus involvit continuitatem et successionem (sic enim ratione continuitatis mensuratur per locum, ratione vero successionis mensuratur per tempus), et sic distinguitur a mutatione instantanea, cujusmodi est generatio et corruptio; non tamen est de ratione motus sive in primo modo essendi sive in secundo, ut contradistinguitur a mutatione, *primo*, quia motus et mutatio differunt inter se per hoc, ut dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 49; c. 5), quod motus est mutatio ex subjecto in subjectum, mutatio vero ex non subjecto in subjectum vel ex subjecto in non subjectum. *Deinde*, quia motus non est continuus nisi per accidens ratione alterius, ut dictum est ex Philosopho (supra arg. *Sed contra*). *Præterea*, quia ideo mutatio aliqua est instantanea et subita, quia est inter ea, inter quæ non datur medium, ut patet in illuminatione, generatione et corruptione; aliqua vero est successiva, quia est inter ea, inter quæ est dare medium, et proinde agens finitæ virtutis non potest ab extremo ad extremum tendere sine medio. Quod si daretur agens potens in subjecto producere unam formam et contrariam expellere, illa esset motus, quia esset a subjecto in subjectum, et esset instantanea, quia subito. — Et sic manifestum est quod, quia tunc salvaretur natura motus, quæ consistit in transitu ex termino affirmato in affirmatum, de ratione motus in communi sumpti non est continuitas successiva. In particulari tamen motus localis non potest esse in instanti, atque adeo necessario requirit successionem, quia omne, quod movetur localiter, necesse est, quod prius perveniat ad medium magnitudinis quam ad extremum; ubi autem est prius et posterius, ibi necessario est successio. — 5. *Phys.* l. 2 et 8; *de Generat.* l. 10; 11. *Metaphys.* l. 9; 1. *Sent.* dist. 8, q. 3, a. 3, c.; *de Sensu* l. 16; 1a, q. 67, a. 2, c.

Ad primum ergo dicendum, quod tempus est quid extrinsecum motui, sicut et locus; consequuntur enim motum tamquam exteriores quædam mensuræ. Nam tempus est mensura motus, et locus est mensura mobilis, et ideo non est passio proprie dicta, quæ scilicet intrinsece naturam subjecti ejusque principia essentialia consequatur, ut dictum est (in Logica q. 6, a. 2 et q. 25, a. 5). — 3. *Phys.* l. 1.

Ad secundum dicendum, quod motus ideo dicitur actus imperfectus exigens tendentiam ad ulteriorem actum, quia subjectum motus debet habere potentiam ad duo, et ad actum imperfectum et ad perfectum, ut dictum est (a. præced.); quod autem talis acquisitio ulterioris termini non nisi in tempore fiat, non oritur ex

ratione motus, sed ex ratione terminorum, inter quos datur medium, quod necesse est ab agente finitæ virtutis prius transiri, quam deveniatur ad extremum. — *de Sensu* l. 16.

Ad tertium dicendum, quod omne fieri involvit tempus, quando fit mutatio inter extrema, inter quæ est aliquod medium, quod ab agente finitæ virtutis prius tempore transeundum est, quam perveniat ad aliud extremum; verum hoc non arguit, de ratione motus esse continuitatem successivam, ut dictum est (in c. et ad 2), sed tantum, quod semper est conjunctus motus cum successione continua.

Ad quartum dicendum, quod tempus non est continuum et quantum per se, sed per accidens, sicut et motus, ut dicit Philosophus (5. *Metaphys. text.* 18; l. 4, c. 13); et propterea licet omne, quod movetur motu propriissime dicto, moveatur in tempore, non tamen est de ratione motus continuitas successiva. — 5. *Metaphys.* l. 15 (18).

Ad quintum dicendum, quod objectio tantum probat, motui propriissime et presse sumpto, ut distinguitur contra mutationem instantaneam, esse conjunctam continuitatem successivam, quod verum est; sed inde non sequitur intentum. — V. dicta in c. et ad 2.

Ad sextum dicendum, quod motus dicitur videri de genere continuorum, quia est quantus per accidens, ut dictum est (arg. *Sed contra* et in c.)

ARTICULUS III

UTRUM SECUNDA DEFINITIO MOTUS SIT A PHILOSOPHO RECTE ASSIGNATA.

Videtur quod secunda definitio motus, quod sit actus mobilis, quatenus mobile est, non sit a Philosopho recte assignata.

1. Dicit enim Philosophus (3. *Phys. text.* 18; c. 3), quod motus est actus moventis; sed movens in quantum movens non est mobile, ut patet : ergo motus non recte definitur, quod sit actus mobilis. — 3. *Phys.* l. 4.

2. Præterea, unius rei una est definitio; sed motus supra definitus est, quod sit actus entis in potentia : prout in potentia: ergo non recte definitur alia definitione, quod sit actus mobilis. — 3. *Metaphys.* l. 8; 1. *Sent.* dist. 1, in exposit. textus.

3. Præterea, dicit Philosophus (3. *Phys. text.* 6; c. 1), quod ens in potentia, cujus actus est ædificatio vel alteratio vel motus, est alterabile ut alterabile, et ædificabile ut ædificabile, et mobile ut mobile; ergo eadem est definitio motus prior cum hac posteriore, et sic alterutra est superflua. — 3. *Phys.* l. 2; 11. *Metaphys.* l. 9.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (3. *Phys. text.* 17; c. 2) tradit alteram definitionem motus, quod sit actus mobilis, quatenus mobile existit. — 3. *Phys.* l. 4.

2. Præterea, ejusdem rei potest dari multiplex definitio juxta multitudinem causarum. Sic enim et in scientiis demonstrativis datur duplex definitio: una, quæ est demonstrationis principium, ut hæc : tonitruum est exstinctio ignis in nube; quædam vero est demonstrationis conclusio, ut hæc : tonitruum est continuus sonus in nubibus; — ita in proposito prior definitio motus est a causa formali, et hæc posterior a materiali, et illa est principium, hæc conclusio; nam hæc ex illa infertur. Quia enim motus est actus entis in potentia in quantum in potentia; existens autem in potentia in quantum hujusmodi est mobile, non autem movens (quia movens in quantum hujusmodi est ens in actu), sequitur, quod motus sit actus mobilis in quantum hujusmodi; ergo dicendum est, quod hæc definitio fuit a Philosopho recte tradita. — 2. *Phys.* l. 15; 3. *Phys.* l. 4.

Respondeo dicendum, quod recte secundo Philosophus definivit motum, quod sit actus mobilis, in quantum mobile est. — Ad cujus manifestationem considerandum est, quod omne movens movetur; quod patet, *tum* quia omne, quod prius est in potentia et postea in actu, quodammodo movetur; movens autem invenitur esse prius movens in potentia et postea in actu; *tum* quia cujuscunque sua immobilitas est ejus quies, huic inest motus; quies enim et motus, cum sint opposita, habent fieri circa idem; sed moventis immobilitas seu cessatio a movendo dicitur quies; omne igitur tale movens movetur. — Ceterum licet movens moveatur, motus tamen non est actus moventis, sed mobilis, secundum quod mobile est. Quod manifestum est ex hoc, quod moveri non competit moventi per se (nam movens in quantum movens est in actu; est enim movens per formam, per quam est in actu), sed ei competit per accidens; nam motus competit moventi ex contactu, ex quo sequitur, quod simul dum agit, patiatur et per consequens moveatur. Cum ergo motus ex dictis sit actus existentis in potentia, ut dictum est, sequitur,

quod motus non sit alicujus, in quantum est movens, sed in quantum est mobile. Et ideo recte secundo definitus fuit a Philosopho motus, quod sit actus mobilis, in quantum est mobile. — 3. *Phys.* l. 4.

Ad primum ergo dicendum, quod motus est actus moventis et mobilis, quia est actus causatus a movente in mobili, ut docet Philosophus (3. *Phys. text.* 18; c. 3). — *Ibid.*

Ad secundum dicendum, quod unius rei est una perfecta definitio complectens omnes causas; sed possunt esse plures definitiones sumptæ ex variis causis, ut dictum est (in Logica q. 24, a. 1, ad 1 et q. 26, a. 2, c. et ad 2). — 2. *Poster.* l. 15.

Ad tertium dicendum, quod prior definitio motus est formalis; nam per particulam *potentia* significatur, quod motus ratione ulterioris actus facit mobile esse in potentia ad illum, cum tamen ratione anterioris potentiæ ad ipsum, quæ explicatur nomine *mobilis* in secunda definitione, sit actus illius, ut dictum est (supra a. 1).

ARTICULUS IV

UTRUM ACTIO ET PASSIO SINT UNUS ET IDEM MOTUS.

Videtur quod actio et passio non sint unus et idem motus, sed diversi.

1. Cum enim actio sit actus agentis, ut dicit Philosophus (3. *Phys. text.* 19; c. 3), si actio et passio sunt unus motus, sequitur quod actus agentis sit quodammodo in patiente, et sic actus unius erit in altero, quod est inconveniens. — 3. *Phys.* l. 5 (4).

2. Præterea, idem non potest esse actus diversorum secundum speciem; sed actio est actus agentis et passio patientis, quæ sunt specie diversa : ergo actio et passio non possunt esse unus motus. — l. c.

3. Præterea, actio non est idem cum passione; sed id sequitur, si actio et passio sunt unus motus, quia quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se : ergo actio et passio non sunt unus et idem motus. — l. c.

4. Præterea, agere non est idem, quod pati, nec docere, quod addiscere; sed id sequitur, si dicamus, actionem et passionem esse unum motum : ergo actio et passio non sunt unus motus. — l. c.

5. Præterea, inconveniens est, quod omne docens addiscat et omne agens patiatur; sed hoc inconveniens sequitur, si ponatur, quod actio et passio sunt unus motus : ergo actio et passio non sunt unus motus, sed diversi. — l. c.

6. Præterea, si actio et passio sunt unus motus, sequitur, quod non debeant esse duo prædicamenta, cum prædicamenta sint genera rerum; sed vere actio et passio sunt diversa prædicamenta; ergo etiam erunt diversi motus. — l. c.

7. Præterea, si motus vel est actio vel passio, non invenietur motus in substantia, quantitate, qualitate et ubi, sed solum continebitur in actione et passione; sed vere motus continetur in prædictis : ergo motus non est idem in actione et passione. — l. c.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (3. *Phys. text.* 18, 19, 20; c. 3 et 11. *Metaphys.* sum. 4, c. 1; l. 10, c. 9) dicit, quod actio et passio sunt unus et idem motus realiter, sed duo secundum rationem. — 3. *Phys.* l. 4 et 5 (4); 11. *Metaphys.* l. 9.

2. Præterea, si actio et passio sunt diversi motus, necesse est, quod uterque sit in aliquo subjecto. Aut igitur *primo*, uterque est in agente; et hoc non, quia motus est in mobili, ut dictum est. Aut *secundo*, uterque est in patiente; et hoc non, quia inde sequuntur duo inconvenientia : unum est, quod proprius actus uniuscujusque non sit in eo, cujus est actus; actio autem est actus agentis; alterum est, quod aliquid unum et idem moveatur secundum duos motus. Actio enim et passio supponuntur nunc esse duo motus; in quocunque autem est motus, illud movetur secundum illum motum; si igitur actio et passio sunt in mobili, sequitur, quod mobile moveatur secundum duos motus tendentes ad eandem speciem, quod est impossibile. Aut *tertio*, alterum eorum est in agente, puta passio, et alterum in patiente; et tunc is, qui sic loquitur, æquivoce loquitur; id enim quod est passio, vocat actionem, et contra. Aut *quarto*, actio erit in agente et passio in patiente; et hoc non, quia cum actio sit motus quidam, ut dictum est, sequitur, vel motum esse in movente vel eandem esse rationem moventis et moti, quorum utrumque videtur inconveniens; ergo dicendum est, quod actio et passio sunt unus motus. — 3. *Phys.* l. 5 (4); 11. *Metaphys. l.* 9.

RESPONDEO DICENDUM, quod actio et passio sunt unus motus secundum rem, sed duo secundum rationem. Et ratio est, quia motus est actus moventis, sicut et mobilis. Quidquid enim dicitur secundum potentiam et actum, habet aliquem actum sibi correspondentem et competentem; sic-

ut autem in eo, quod movetur, dicitur mobile secundum potentiam, in quantum potest moveri, motum vero secundum actum, in quantum actu movetur; ita ex parte moventis motivum dicitur secundum potentiam, in quantum scilicet potest movere, movens autem, in quantum actu movet et agit; præterquam quod illud est actus alicujus, quo fit actu; sed per motum tam movens quam mobile fiunt actu : ergo motus est actus moventis et moti. Sed idem omnino est secundum rem, quod movens agendo causat, et quod motum patiendo recipit; non enim movens facit alium motum quam illum, qui est in mobili; ergo idem est secundum rem motus, qui est actus agentis vel moventis, et qui est passi vel mobilis, differens tamen secundum rationem. Nam motus est actus agentis vel moventis, ut a quo, et mobilis seu patientis, ut in quo; sicut una est distantia secundum rem duorum ad unum et unius ad duo, sed differt ratione, propter quod diversimode significatur, scilicet per duplum et dimidium; et similiter una est via secundum rem ad ascendendum et descendendum, sed differt ratione; propterea enim dicuntur hi ascendentes et illi descendentes. — 3. *Phys.* l. 5 (4); 11. *Metaphys.* l. 9.

Ad primum ergo dicendum, quod non est inconveniens, actum unius esse in altero, quia doctio est actus docentis, ab eo tamen in alterum tendens continue et sine aliqua interruptione; unde idem est actus agentis, ut a quo, et tamen est in patiente, ut receptus in eo; esset autem inconveniens, si actus unius eo modo, quo est actus ejus, esset in alio. — 3. *Phys.* l. 5 (4).

Ad secundum dicendum, quod nihil prohibet unum actum esse duorum, ita qu d non sit unus et idem motus secundum rationem, sed unus secundum rem, ut supra dictum est. — l. c.

Ad tertium dicendum, quod ex eo, quod actio et passio sunt unus motus, non sequitur, quod actio et passio sint idem, vel doctio et doctrina, sed quod motus, cui inest utrumque eorum, sit idem; qui quidem motus secundum unam rationem est actio, secundum aliam est passio. Alterum enim est secundum rationem esse actum hujus ut ab hoc, et esse actum hujus ut in hoc; motus autem dicitur actio, secundum quod est actus agentis ut ab hoc, dicitur autem passio, secundum quod est actus patientis ut in hoc. Et sic patet, quod licet motus sit idem moventis et moti, propter hoc, quod abstrahit ab utraque ratione, tamen actio et passio differunt propter hoc, quod has rationes diversas in sua significatione includunt. — l. c.

Ad quartum dicendum, quod non sequitur, etiam si doctio et doctrina addiscentis essent idem, quod docere et discere sint idem; quia doctio et doctrina dicuntur in abstracto, docere autem et discere in concreto. Unde applicantur ad fines vel terminos, secundum quos sumitur diversa ratio actionis et passionis; sicut licet dicamus, quod sit idem spatium distantium aliquorum abstracte accipiendo, si tamen applicamus ad terminos spatii, sicut dicimus distare hinc illuc et inde huc, non est unum et idem. — *Ibid.*

Ad quintum dicendum, quod non est necessarium, quod docens addiscat, vel quod agens patiatur; et si agere et pati sint idem, tamen dicimus, quod non sunt idem sicut ea, quorum ratio est una, ut tunica et indumentum, sed sicut ea, quæ sunt idem subjecto, et diversa secundum rationem, ut via a Thebis ad Athenas et ab Athenis ad Thebas, ut dictum est. Non enim oportet, quod omnia eadem conveniant iis, quæ sunt quocunque modo idem, sed solum illis, quæ sunt idem subjecto vel re et ratione; et ideo etiam dato, quod agere et pati sint idem, cum non sint idem ratione, ut dictum est, non sequitur, quod cuicunque convenit agere, quod ei conveniat pati. — *Ibidem.*

Ad sextum dicendum, quod quia prædicamenta diversificantur secundum diversos modos prædicandi, idem, secundum quod diversimode de diversis prædicatur, ad diversa prædicamenta pertinet. Locus enim, secundum quod prædicatur de locante, pertinet ad genus quantitatis; secundum quod autem denominative prædicatur de locato, constituit prædicamentum ubi. Similiter motus, secundum quod prædicatur de subjecto, in quo est, constituit prædicamentum passionis; secundum quod autem prædicatur de eo, a quo est, constituit prædicamentum actionis. — 11. *Metaphys.* l. 9.

Vel dic, quod licet motus sit unus, tamen prædicamenta, quæ sumuntur secundum motum, sunt duo, secundum quod a diversis rebus exterioribus fiunt prædicabiles denominationes; nam alia res est agens, a qua sicut ab exteriore sumitur per modum denominationis prædicamentum passionis, et alia res est patiens, a qua denominatur agens. — 3. *Phys.* l. 5 (4).

Ad septimum dicendum, quod ratio motus

completur non solum per id, quod est de motu in rerum natura, sed etiam per id, quod ratio apprehendit de motu. Nam in rerum natura nihil aliud est quam actus imperfectus, qui est inchoatio quædam actus perfecti in eo, quod movetur; sicut in eo, quod dealbatur, jam incipit esse aliquid albedinis; sed ad hoc, quod illud imperfectum habeat rationem motus, requiritur ulterius, quod intelligamus ipsum quasi medium inter duo, quorum præcedens comparatur ad ipsum sicut potentia ad actum, unde motus dicitur actus; consequens vero comparatur ad ipsum sicut perfectum ad imperfectum vel actus ad potentiam, propter quod dicitu actus existentis in potentia. Unde quodcunque imperfectum accipiatur ut non in aliud perfectum tendens, dicitur terminus motus, et non erit motus, secundum quem aliquid movetur, utpote si aliquid incipiat dealbari, et tatim dealbatio interrumpatur. Quantum igitur ad id, quod in rerum natura est de motu, motus ponitur per reductionem in illo genere, quod terminat motum, sicut imperfectum reducitur ad perfectum; sed quantum ad id, quod ratio apprehendit circa motum, scilicet esse medium quoddam inter duos terminos, sic jam implicatur ratio causæ et effectus; nam reduci aliquid de potentia in actum, non est nisi ab aliquo agente, et secundum hoc motus pertinet ad prædicamentum actionis et passionis. Hæc enim duo prædicamenta accipiuntur secundum rationem causæ agentis et patientis. — 3. *Phys.* l. 5 (4).

ARTICULUS V

UTRUM ACTIO TRANSIENS SIT IN AGENTE TAMQUAM IN SUBJECTO, AN VERO SIT IN PASSO.

Videtur quod actio transiens sit in passo tamquam in subjecto, non autem in agente.

1. Dicit enim Philosophus (9. *Metaphys. text.* 16; l. 8, c. 8), quod actio est in facto, ut ædificatio in ædificato. Et id probat, quia quando præter actionem est aliquid operatum, actio est in patiente (et ratio est, quia talis actio perficit operatum, non autem operantem); sed quando præter actionem non est aliquid operatum, actio est in agente tamquam perfectio ipsius, sicut visio est in vidente. Et 3. *Phys. text.* 20; c. 3, 11. *Metaphys.* sum. 4, c. 1; l. 10, c. 9 et 2. *de Anima text.* 139 (al. l. 3, c. 2) dicit, quod actio et passio sunt unus et idem motus; sed motus est in mobili tamquam in subjecto, ut dictum est : ergo actio est in passo. — 9; *Metaphys.* l. 8 (4); 11. *Metaphys.* l. 9; 3. *Phys.* l. 5 (4); 3. de *Anima* l. 2.

2. Præterea, si actio est in agente, sequuntur duo inconvenientia, ut inquit Philosophus (3. *Phys. text.* 19; c. 3), quod nimirum omne movens moveatur (nam actio est quidam motus), et quod aliquid habeat motum et non moveatur; ergo dicendum est, quod actio non est in agente, sed in patiente. — 3. *Phys.* l. 5 (4).

3. Præterea, dicit Philosophus (2. *de Anima text. 140;* l. 3, c. 2), quod sicut actio et passio in patiente est, sed non in agente, sic et ipsius sensibilis actus in ipso sensitivo existit; ergo actio est in passo et non in agente. — 3. *de Anima* l. 2.

4. Præterea, omnis perfectio est in eo, cujus est perfectio; sed actio transiens est perfectio patientis : ergo actio est in patiente et non in agente. — 9. *Metaphys.* l. 8 (4); 2. *c. Gent.* c. 23, n. 4; *de Pot.* q. 10, a. 1, c.; 1a, q. 18, a. 3, ad 1.

5. Præterea, actio transiens in hoc distinguitur ab immanente, quod hæc remanet in agente, a quo emanat, illa vero recipitur in passo causata ab agente; nam ideo dicitur transiens, quia transit in exteriorem materiam, ut docet Philosophus (9. *Metaphys. text.* 16; l. 8, c. 8). — *Tabula Aurea* voce « actio » n. 23.

6. Præterea actio, sicut et reliqua quinque ultima prædicamenta, sunt formæ extrinsecus denominantes, ut dictum est (in Logica q. 15, a. 1); sed si actio esset in agente, esset forma intrinsecus denominans : ergo actio non est in agente, sed in patiente.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (3. *Phys. text.* 20; c. 3) dicit, quod licet actio et passio sint idem motus, differunt tamen inter se, nec una est alia, quia differunt secundum habitudines ad agens et patiens tamquam secundum proprias rationes; sed habitudo agentis ad patiens est in agente, et habitudo patientis ad agens est in patiente : ergo actio secundum propriam rationem est in agente. — 3. *Phys.* l. 5 (4); *Tabula Aurea* voce « actio » n. 49.

2. Præterea, dicit Philosophus (3. *Phys. text.* 19; c. 3), quod inconveniens est, quod actio sit in patiente eo modo, quo est actus

agentis; sed est actus agentis formaliter ut actio : ergo ut actio est in agente. — 3. *Phys.* l. 5 (4).

3. Præterea, illud est formaliter actio, ratione cujus constituit prædicamentum distinctum a prædicamento passionis; sed actio non constituit speciale prædicamentum ratione motus, *tum* quia motus non facit prædicamentum proprium, sed reducitur ad prædicamentum termini, ut dicit Philosophus (3. *Phys. text.* 4; c. 1); *tum* quia actio et passio conveniunt in substantia motus, ut docet Philosophus (l. c. *text.* 19, 20, 21; c. 3); illud autem, in quo duo essentialiter distincta conveniunt, non potest esse propria ratio utriusque : ergo constituit ratione originis motus. Nam subtracto motu ab actione, nihil aliud dicit actio quam ordinem originis, secundum quod a causa vel principio procedit in id, quod est a principio; sed talis ordo, cum sit agentis causantis aliquid per motum in passo, est in agente tamquam in subjecto, ut patet : ergo actio est in agente. — 3. *Phys.* l. 1, 4, 5 (4); 1a, q. 41, a. 1, ad 2 et 3 et q. 45, a. 2, ad 2 et a. 3, c.

Respondeo dicendum, quod quia actio, ut est prædicamentum, dicit aliquid fluens ab agente cum motu (1. *Sent. dist.* 8, q. 4, a. 3, ad 3), duo ad actionem concurrunt : unum tamquam formale, alterum tamquam materiale; illud est habitudo agentis ad passum, hoc vero est motus. Quod manifeste patet ex tribus. — Et *primo* quidem, quia in qualibet actione illud, quod est ex parte agentis, est formale; illud autem, quod est ex parte patientis vel recipientis, est materiale; habitudo autem agentis ad passum se tenet ex parte agentis; nam per hanc differt actio a passione tamquam per propriam rationem, licet cum illa conveniat in substantia motus, ut dicit Philosophus (3. *Phys. text.* 22; c. 3). Motus autem se tenet ex parte patientis; licet enim reducatur ad genus termini quantum ad suam substantiam, tamen secundum quod importat ordinem moventis ad motum, reducitur potius ad prædicamentum passionis quam actionis, ut dicit Commentator (3. *Phys.* com. 4). — *Secundo* constat ex eo quod, cum actio secundum primam nominis significationem significet originem motus, et subtracto motu adhuc remaneat actio, ut patet in divinis, actio formaliter et essentialiter nihil aliud importare potest quam ordinem originis, secundum quod ab aliqua causa vel principio procedit in illud, quod est a principio, qui ordo non nisi in agente est subjective. — V. in Logica q. 14, a. 1, ad 2.

Tertio probatur, quia illud est actio vel passio formaliter, quod salvatur in omni actione et passione; creatio autem passiva, quia non est motus, nihil aliud est quam relatio creaturæ ad Creatorem per modum mutationis, ratione novitatis vel incœptionis importatæ significata, seu ut ex actione agentis innascitur; ergo similiter passio conjuncta cum motu formaliter erit relatio ad principium motus, significata per modum mutationis, et ut ex actione agentis innascitur; et similiter actio sive sit conjuncta cum motu sive non, erit formaliter habitudo agentis ad passum considerata per modum originis. Unde manifestum est, quod actio formaliter sumpta, quatenus constituit prædicamentum peculiare accidentis et quatenus distinguitur contra passionem, cum sit, ut dictum est, habitudo agentis ad passum, quæ est subjective in agente, etiam ipsa est subjective in agente et non in patiente. — 1a, q. 45, a. 3, c.; 1. *Sent.* dist. 40, q. 1, a. 1; *de Pot.* q. 3, a. 3.

Ad primum ergo dicendum, quod cum actio sit in agente et passio in patiente, non potest esse idem numero accidens, quod est actio et passio, cum unum accidens non possit esse in diversis subjectis; unde etiam Avicenna dicit, quod non est eadem numero æqualitas in duobus æqualibus, sed specie tantum. Sed quia eorum differentia non est nisi penes terminos, scilicet agens et patiens, et motus abstrahit ab utroque termino, ideo motus significatur ut sine ista differentia; et propter hoc dicitur, quod motus est unus. — Ad textum (9. *Metaphys.*) dicendum, quod Philosophus loquitur de actione secundum illud, quod ad illam concurrit tamquam materiale, ut dictum est (in c.). — 2. *Sent.* dist. 40, q. 1, a. 4, ad 1; 3. *Phys.* l. 5 (4); 2. *c. Gent.* c. 57, ad 2.

Ad secundum dicendum quod, sicut ex eo, quod actio et passio sunt unus motus, non sequitur, ut dictum est (a. præced.) ex Philosopho, quod actio et passio sint idem, quia differunt secundum proprias rationes; ita licet actio formaliter sumpta sit in agente, non sequitur, quod agens moveatur, quia actio formaliter sumpta et secundum propriam rationem non est motus, sed origo motus, quæ

est relatio agentis ad passum in agente subjectata, et tantum ratione motus, quem connotat, dicitur esse subjective in patiente, ut dictum est (in c. et in Logica q. 14, a. 1, ad 2).

Ad tertium dicendum, quod actio agentis est in passo ratione motus et passionis, quam infert actio conjuncta cum motu, ut dictum est (ad 2). — V. in Logica q. 14, a. 1, ad 2; 1. *Sent.* dist. 40, q. 1, a. 1, ad 1.

Ad quartum dicendum, quod actio est perfectio etiam ipsius agentis; est enim actio media inter agens et patiens, et ratione illius dicitur perfectius esse, quam quando est sine actione.

Ad quintum dicendum, quod actio dicitur transiens ratione passionis et motus, quæ infert; nam hujusmodi actiones recipiuntur in his, quæ fiunt, per modum passionum, secundum quod motus est in moto ut in subjecto; nam sumptæ formaliter ut actiones sunt in suis agentibus, sicut passiones sunt in rebus patientibus. — V. in Logica q. 14, l. c.

Ad sextum dicendum, quod licet actio formaliter sumpta sit in agente, non tamen desinit esse, secundum quod est prædicamentum, forma quædam extrinsecus denominans, quia, ut dictum est, licet actio in quantum est accidens, sit in agente tamquam in subjecto, in quantum tamen est actio, consideratur ut est ab agente, quia illius ratio non perficitur, prout est in subjecto, sed ut quid ab alio in aliud procedens, et per consequens ut forma vi propriæ rationis extrinsecus denominans. — l. c.

QUÆSTIO XVIII

DE INFINITO.

Deinde considerandum est de his, quæ consequuntur motum intrinsece, puta de infinito.

CIRCA QUOD QUÆRUNTUR TRIA :

1. Utrum detur infinitum actu sive in magnitudine sive in multitudine.
2. Utrum dari possit infinitum actu sive in magnitudine sive in multitudine.
3. Utrum recte definiatur infinitum : cujus semper aliquid est extra.

ARTICULUS I

UTRUM DETUR INFINITUM ACTU SIVE IN MAGNITUDINE SIVE IN MULTITUDINE.

Videtur quod actu detur infinitum in magnitudine vel multitudine.

1. Tempus enim semper fuit et futurum est, quia si incipit esse, aut incipit in instanti aut in tempore; non primum, quia in instanti tempus non est; neque secundum, quia sic nihil temporis ante temporis terminum esset; nihil enim rei est, antequam res esse incipiat; ergo tempus non incepit esse, sed semper fuit et futurum est; at quod est hujusmodi, est infinitum : ergo datur infinitum actu. — 3. *Phys.* l. 7 (6); *de Pot.* q. 3, a. 17, arg. 25.

2. Præterea, infinito in magnitudinibus utuntur mathematici in suis demonstrationibus; sed hoc non esset, si infinitum totaliter tolleretur a rebus : ergo oportet ponere infinitum. — 3. *Phys.* l. 7 (6); 1a, q. 7, a. 3, arg. 1.

3. Præterea, de ratione finiti est, quod semper includatur ab aliquo alio, quia videmus apud nos, omne finitum extendi usque ad aliquid; detur ergo aliquod corpus; vel illud est infinitum, et habetur intentum; vel est finitum, et tunc oportebit, quod terminetur ad aliquid aliud; et iterum illud si sit finitum, ad aliquod aliud; aut ergo erit procedere in infinitum, aut devenietur ad aliquod corpus infinitum, et utroque modo ponetur infinitum actu. — 3. *Phys.* l. 7 (6).

4. Præterea, intellectus nunquam deficit, quin super quodlibet finitum datum possit aliquid addere; sic intellectus cuilibet numero dato unitatem addendo facit aliam speciem, et qualibet magnitudine data potest aliam majorem imaginari; sed apprehensioni intellectus et sensus respondet res a parte rei, quia res ad extra est causa veritatis rei in intellectu; ergo datur in rebus infinitum. — l. c.

5. Præterea, extra cœlum est spatium infitum, ut patet; ergo et erit corpus infinitum. Nam si est spatium infinitum, aut est vacuum aut plenum; si est plenum, habetur intentum, quod detur corpus infinitum; si autem est vacuum, cum vacuum nihil sit aliud, quam locus non repletus corpore, possibile tamen repleri, necesse est, quod si est spatium infinitum, sit

etiam locus infinitus, qui possit repleri corpore, et ita oportebit corpus esse infinitum, quia in perpetuis non differt contingere et esse. Nam si contingit, locum infinitum repleri corpore, oportet dicere, quod sit repletus corpore infinito; necesse est ergo dicere, quod sit corpus infinitum. — l. c.

6. Præterea, si non datur infinitum, sequitur, quod magnitudo non sit semper divisibilis, sed quandoque deveniatur per divisionem ad quædam, quæ non sunt magnitudines; præterea, quod numerus non augeatur in infinitum; sed utrumque est inconveniens, quia omnis magnitudo est divisibilis, et cuilibet numero potest addi unitas, et fiet major numerus : ergo dicendum est, dari infinitum actu. — 3. *Phys.* l. 10 (9).

7. Præterea, dicit Philosophus (11. *Metaphys.* sum. 4, c. 2; l. 10, c. 10), quod infinitum est passio quantitatis; sed passio simul existit cum suo subjecto, cum sequatur ejus principia, ut dictum est (in Logica q. 6, a. 2) : ergo cum detur quantitas et numerus in natura, dabitur etiam infinitum. — 11. *Metaphys.* l. 10; 1a, q. 7, a. 3, arg. 2.

Sed contra est, quod Philosophus (3. *Phys.* a *text.* 40; c. 5, 11. *Metaphys.* l. c. et l. *de Cœlo a text.* 33; c. 5) probat, non dari infinitum actu sive in magnitudine sive in multitudine.

Respondeo dicendum, quod nullum infinitum actu datur. Quod patet manifeste, et primo quidem *in magnitudine*. Nam omne corpus sensibile aut est simplex aut compositum; sed neutrum potest esse corpus infinitum; non quidem compositum, quia elementa, ex quibus componitur corpus, sunt finita secundum multitudinem. Neque dici potest, quod unum elementum sit infinitum et alia finita, quia sic illud reliqua absumeret, et sic tolleretur mixtio; nam licet ponatur debilis virtutis, semper erit majoris virtutis quam corpus finitum. Neque dici potest, quod omnia elementa sunt infinita, quia de ratione corporis infiniti est, quod habeat dimensiones infinitas in omnem partem, et sic non potest esse, quod ex pluribus corporibus infinitis aliquod unum componatur, quia quodlibet occupat totum mundum, nisi ponantur duo corpora esse simul, quod est impossibile. Neque potest hoc corpus infinitum esse simplex, puta unum ex elementis (nam in hæc tantum resolvitur mixtum); quia hoc corpus in se converteret alia corpora et consequenter nihil esset in mundo aliud quam hoc corpus. — 3. *Phys.* l. 8 (7).

Præterea, hoc corpus infinitum vel est homogeneum vel heterogeneum. *Si primum*, vel erit totaliter immobile, vel semper movebitur; quorum utrumque est impossibile, quia per alterum horum excluderetur quies et per alterum motus a rebus naturalibus, et utroque modo tollitur ratio naturæ, cum natura sit principium motus et quietis. Quod autem id sequatur, patet, quia si ponamus, quod tale corpus sit terra, non erit assignare, quo pars aliqua terræ moveatur, vel ubi quiescat, quia quamlibet partem loci infiniti occupabunt aliæ partes ejusdem corporis. — *Si secundum*, sequitur, quod dissimilia sunt loca diversarum partium; unde sequitur secundo, quod corpus totius infiniti non sit unum simpliciter, sed secundum quid, id est secundum contactum, et sic non erit corpus unum infinitum. Præterea necesse est, quod hujusmodi partes heterogeneæ aut sint specierum finitarum aut infinitarum secundum numerum; non potest autem dici, quod sint finitarum, quia oportebit, si corpus est infinitum, quod quædam sint finitæ quantitatis et quædam infinitæ; aliter enim ex finitis numero non posset componi infinitum. Hoc autem posito sequitur, quod quæ sunt infinita, corrumpunt alia propter contrarietatem. Si vero partes sint infinitæ secundum speciem, sequitur, quod et elementa sint infinita, et infinita sint loca secundum speciem, quorum utrumque falsum est, quia et elementa sunt finita, et species loci itidem finitæ. — 3. *Phys.* l. 9 (8).

Tertio, omne corpus sensibile est in loco; quodlibet enim habet gravitatem vel levitatem; per gravitatem autem corpus fertur deorsum et leve sursum; sed non datur locus infinitus, quia hæc duo convertuntur : esse in loco, et esse in aliquo loco, sicut et esse hominem et esse aliquem hominem, et esse quantitatem et aliquam quantitatem. Sicut ergo non datur aliqua quantitas infinita, quia sequeretur, quod aliqua quantitas, puta bicubita vel tricubita, sit infinita, quod est impossibile, ita nec dabitur locus infinitus, quia sequeretur, aliquem locum sursum vel deorsum esse infinitum, quod est impossibile, cum quodlibet eorum significet quendam terminum; ergo dicendum est, quod nullum datur corpus infinitum. — *Ibid.*

Quod vero nec detur ullum infinitum *in multitudine*, probatur, quia quantitas totius mundi

est finita et determinata; sed infinitum per appositionem seu in multitudine non excedit in majus omnem quantitatem mundi determinatam et finitam; per hoc enim distinguitur ab infinito secundum divisionem; et secundum magnitudinem excedit omnem determinatam parvitatem in minus; ergo dicendum est, quod non datur numerus infinitus. — Confirmatur, quia si darentur infinita entia sensibilia, cum cuilibet conveniat locus, sequitur, dari locum infinitum, quod supra reprobatum est. — Dicendum ergo est, non dari actu infinitum sive in magnitudine sive in multitudine. — 3. *Phys.* l. 10 (9).

Ad primum ergo dicendum quod, quia mundus non est æternus, tempus non semper fuit, sed incepit esse; incepit autem in instanti, quia ejus substantia, cum non sit permanens, non est tota simul, ac proinde est totum, quando incepit esse; est tamen tempus, sicut et motus, infinitum in potentia. — *de Pot.* q. 3, a. 17, c. et ad 25; 3. *Phys.* l. 13 (12).

Ad secundum dicendum, quod magnitudo non est infinita in actu neque per divisionem neque per augmentationem intelligibilem. Porro mathematici neque indigent ad suas demonstrationes infinito in actu neque illo utuntur, sed solum indigent, quod sit aliqua linea finita tanta, quanta est eis necessaria, ut ex ea possint subtrahere, quod volunt. Et ad hoc sufficit, quod aliqua maxima magnitudo sit, quia alicui maximæ magnitudini competit, quod possit dividi secundum quantancunque proportionem respectu alterius datæ magnitudinis; unde ad demonstrandum non differt, utrum sit hoc vel illo modo, puta vel infinita vel finita maxima quantitas, sed quantum ad esse rei multum differt, utrum sit vel non sit. — 3. *Phys.* l. 12 (11) et 13 (12); 1a, q. 7, a. 3, ad 1.

Ad tertium dicendum, quod aliud est tangi seu includi et finiri, quia tangi et includi dicitur respectu alterius; omne enim tangens tangit aliquid. Sed finitum dicitur absolute et non ad aliud, in quantum per proprios terminos aliquid finitum est in seipso; accidit enim alicui finito, quod tangat; non tamen oportet, quod omne tactum ab uno tangat aliud, ut sic in infinitum procedatur. Unde patet, quod hæc objectio nihil ex necessitate concludit. — 3. *Phys.* l. 13 (12).

Ad quartum dicendum, quod inconveniens est credere intelligentiæ, ita ut quidquid apprehenditur intellectu vel imaginatione, sit verum, ut quidam antiquorum putaverunt, quorum opinio reprobatur, a Philosopho in 4. (3.) *Metaphys.* Non enim sequitur, si apprehendo rem aliquam minorem vel majorem, quam sit, quod sit aliqua abundantia vel defectus in re illa, sed solum in apprehensione intellectus vel imaginationis; potest enim aliquis intelligere, quemcunque hominem esse multiplicem ejus, quod est, vel duplum vel triplum vel qualitercunque augmentans in infinitum; non tamen propter hoc erit aliqua hujusmodi quantitas multiplicata extra intellectum aut extra determinatam quantitatem totius mundi, sed contingit, quod re existente sic, aliquis ita intelligat. — l. c.

Ad quintum dicendum quod, sicut non est necessarium, quod tempus sit prius, quam incipiat esse vel postquam desinat, licet prius et posterius, quod nostra tantum imaginatione fingitur, antequam tempus realiter incipiat esse, videantur tempus significare, — ita extra cœlum non oportet ponere locum vel spatium reale, quamvis *extra* videatur locum et spatium significare, quia nihil est extra cœlum nisi quid imaginatum. — l. c. et 12. *Metaphys.* l. 5 (4).

Ad sextum dicendum, quod objectio tantum probat, dari infinitum in potentia; probat enim, dari infinitum secundum appositionem et secundum divisionem in magnitudinibus, quæ non sunt infinita in actu, sed tantum in potentia; nam appositio in infinitum sic invenitur in magnitudinibus, quod tamen non exceditur per hoc quæcunque determinata quantitas, puta quantitas coeli. Cum enim quantum unumquodque est in potentia, tantum possit esse in actu, si esset in potentia naturæ, quod cresceret aliqua magnitudo in infinitum, sequeretur quod esset aliqua magnitudo sensibilis infinita, quod est falsum, ut supra dictum est. Unde patet etiam falsum esse, quod quidam dicunt, quod in materia prima est potentia ad omnem quantitatem; non enim est in materia prima potentia nisi ad determinatam quantitatem. Contra vero divisio in infinitum sic invenitur in magnitudinibus, quod dividendo transitur quæcunque quantitas in minus. Et ratio disparitatis est, quia cum infinitum habeat rationem materiæ, continetur, sicut et materia; illud autem, quod continet, est species et forma; manifestum autem est, quod totum habet rationem formæ, partes autem rationem materiæ. Cum ergo in magnitudinibus a toto procedatur ad partes per divisionem, rationabile est, quod ibi nullus terminus inveniatur, qui non transcendatur per

infinitam divisionem ; sed in additione itur a partibus ad totum, quod habet rationem formæ continentis et terminantis; unde rationabile est, quod sit aliqua determinata quantitas, quam infinita appositio non transcendat. Neque vero sequitur ex divisione continui in infinitum numerus actu infinitus, quia licet in magnitudine verum sit, quod tantum sit in actu, quantum est in potentia, id tamen falsum est in numero; non enim oportet numerum tantum esse in actu, quantum est in potentia. Et ratio est, quia additio numeri sequitur divisionem continui, per quam a toto itur ad id, quod est in potentia ad numerum; unde non oportet devenire ad aliquem actum finientem potentiam; sed additio magnitudinis ducit in actum, ut dictum est. — 3. *Phys.* l. 12 (11).

Ad septimum dicendum, quod cum in materia non detur potentia ad magnitudinem vel multitudinem infinitam, ut dictum est (ad 6), passio quantitatis non erit infinitum actu, sed in potentia. — *Vel dic*, quod infinitum est passio quantitatis in communi, non autem in particulari et speciei ; non enim infinitum est contra rationem quantitatis in communi, sed contra rationem cujuslibet speciei quantitatis finitæ. — 1a, q. 7, a. 3, ad 4 et 2; 11. *Metaphys.* l. 10; 3. *Phys.* l. 12 (11) et 13 (12).

ARTICULUS II

UTRUM SIT OMNINO IMPOSSIBILE DARI INFINITUM ACTU SIVE IN MAGNITUDINE SIVE IN MULTITUDINE.

Videtur quod sit omnino impossibile dari infinitum actu sive in magnitudine sive in multitudine.

1. Dicit enim Philosophus (3. *Phys. text.* 40; c. 5 et 11. *Metaphys.* sum. 4, c. 2; l. 10, c. 10), quod de ratione et definitione corporis est, quod sit superficie determinatum, sicut definitio lineæ est, quod ejus te mini sint puncta; sed nullum corpus determinatum superficie est infinitum : ergo nullum corpus est infinitum, neque sensibile, quod est corpus naturale, neque intelligibile, quod est corpus mathematicum. — 3. *Phys.* l. 8 (7); 11. *Metaphys.* l. 10; 1a, q. 7, a. 3, arg. *Sed contra* et in c.

2. Præterea, omnis numerus et omne numerum habens est numerabile, inquit Philosophus ibidem; sed nullum numerabile est infinitum, quia numerabile est transibile numerando : ergo nullus numerus potest esse infinitus. — *Ibid.* et 1a, q. 7, a. 4, c.

3. Præterea, infinitum non potest esse ex principio aliquo, ut dicitur 3. *Phys. text.* 30; c. 4; sed omne, quod est præter Deum, est ex Deo sicut ex primo principio ; ergo nihil, quod est præter Deum, potest esse infinitum. — 1a, q. 7, a. 2, arg. *Sed contra.*

4. Præterea, omne corpus vel est naturale vel mathematicum; sed neutrum potest esse infinitum; non *primum*, quia tale corpus habet formam substantialem determinatam ; sed determinatam formam sequuntur determinata accidentia, inter quæ est quantitas. Præterea habet motum naturalem aliquem; corpus autem infinitum nullum motum naturalem habere potest : non rectum, quia nihil movetur naturaliter motu recto, nisi cum est extra suum locum, quod corpori infinito accidere non posset; occuparet enim omnia loca, et sic indifferenter quilibet locus esset locus ejus ; neque circularem, quia in motu circulari oportet, quod una pars corporis transferatur ad locum, in quo fuit alia pars, quod in corpore infinito esse non potest, quia duæ lineæ protractæ a centro, quanto longius protrahuntur a centro, tanto longius distant ab invicem; si ergo corpus esset infinitum, in infinitum lineæ distarent ab invicem, et sic una nunquam posset pervenire ad locum alterius. — Neque *secundum*, quia tale corpus si imaginemur esse actu, oportet, quod illud imaginemur sub aliqua figura, quia nihil est actu nisi per suam formam ; forma autem quanti est figura, et sic erit finitum. — 1a, q. 7, a. 3, c.

5. Præterea, oportet omnem multitudinem esse in aliqua specie multitudinis; sed species multitudinis sunt secundum species numerorum; nulla autem species numeri est infinita, quia quilibet numerus est multitudo mensurata per unum : ergo impossibile est esse multitudinem actu infinitam. — l. c. a. 4, c.

6. Præterea, multitudo in rerum n tura existens est creata; sed omne creatum sub aliqua certa intentione creantis comprehenditur; non enim in vanum agens aliquid operatur : ergo necesse est, quod sub certo et determinato et finito numero omnia comprehendantur; impossibile ergo est, esse infinitam multitudinem in actu. — l. c.

7. Præterea, non potest esse actu in rerum natura aliquid non specificatum, ad diversas species indifferenter se habens. Non enim potest

esse animal in actu, quod non sit rationale vel irrationale; sed unaquæque quantitas specificatur per certam terminationem quantitatis, sicut multitudinis species sunt duo et tria, et sic de aliis, et magnitudinis species sunt bicubitum, tricubitum, et hujusmodi, vel secundum aliquam determinatam mensuram : ergo impossibile est, actu existere infinitum sive in magnitudine sive in multitudine. — *Quodl.* 9, a. 1, c.

8. Præterea, posito infinito actu dantur multa inconvenientia : et *primo*, quod creatura adæquet Deum; infinitum enim infinito majus non est. *Secundo* ob eandem rationem, quod pars sit æqualis toti (l. c.). *Tertio*, quod potentia Dei sit finita; si enim demus, Deum facere infinita, vel aliquid amplius potest facere, et sic infinito est aliquid majus; vel nihil amplius facere potest, et sic impotens ex his, quæ facit, redditur, et sua potentia ad ejus opera finitur; unde non erit infinita; quæ omnia sunt impossibilia (1. *Sent.* dist. 43, q. 1, a. 1, arg. 5). *Quarto*, quod potentia corporis infinita moveat in non tempore (1a, q. 25, a. 2, arg. 3). *Quinto*, quod infinito possit esse aliquid majus; nam cuicunque potest fieri additio, isto potest esse aliquid majus vel plus; sed infinito hominum potest fieri aliorum hominum additio, et infinito corpori potest addi aliqua alia quantitas : ergo dicendum est, infinitum actu esse impossibile. — 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 5, arg. 4 *Sed contra.*

9. Præterea, Philosophus (3. *Phys.*, 1. *de Cœlo* et 11., al. 10. *Metaphys.*) probat multis rationibus, impossibile esse infinitum in omnibus rebus.

Sed contra est : 1. quod non implicat, mundum esse æternum et homines semper fuisse, et per consequens infinitos homines esse mortuos ante nos; sed homine moriente non moritur anima ejus, sed manet : ergo non implicat, dari infinitum actu. — 2. *Sent.* l. c. arg. 6 *Sed contra;* 1a, q. 46, a. 2, arg. 8; 2. *c. Gent.* c. 38, n. 6 et c. 81, n. 3; *Quodl.* 9, a. 1.

2. Præterea, magnitudo divisibilis est in infinitum; sic enim definitur continuum, quod est in infinitum divisibile, ut patet 3. *Phys. text.* 1; c. 1; sed contraria nata sunt fieri circa idem; cum ergo divisioni opponatur additio, et diminutioni augmentum, videtur, quod magnitudo possit crescere in infinitum, et sic erit possibile, dari magnitudinem infinitam. — 1a, q. 7, a. 3, arg. 3.

3. Præterea, motus et tempus habent quantitatem et continuitatem a magnitudine, super quam transit motus, ut dicitur 4. *Phys. text.* 99; c. 11; sed non est contra rationem temporis et motus, quod sint infinita, cum unumquodque indivisibile signatum in tempore et motu circulari sit principium et finis : ergo non est contra rationem magnitudinis, quod sit infinita. — l. c. arg. 4.

4. Præterea, non est impossibile, id quod est in potentia, reduci ad actum; sed numerus est in infinitum multiplicabilis : ergo non est impossibile, esse multitudinem actu infinitam. — 1a, q. 7, a. 4, arg. 1.

5. Præterea, cujuslibet speciei possibile est esse aliquod individuum in actu; sed species figuræ sunt infinitæ; ergo possibile est, esse infinitas figuras in actu. — l. c. arg. 2.

6. Præterea ea, quæ non opponuntur ad invicem, non impediunt se invicem; sed posita aliqua multitudine rerum adhuc possunt fieri alia multa, quæ eis non opponuntur : ergo non est impossibile, aliqua iterum simul esse cum eis, et sic in infinitum : ergo possibile est esse infinita actu. — *Ibid.* arg. 3.

7. Præterea, Deus quæcunque futura cognoscit, illa cognoscit tamquam præsentia, quia Deo nihil potest esse futurum; sed Deus simul et actu cognoscit infinitas cogitationes futuras Angelorum : ergo hæ omnes sunt præsentes Deo, et per consequens actu datur infinitum, saltem respectu cognitionis divinæ. — 1a, q. 14, a. 12 et 13.

Respondeo dicendum, quod si quæratur, utrum infinitum actu sive in magnitudine sive in multitudine dari naturaliter possit, dicendum, quod non *in rebus corporalibus;* hoc enim satis probant argumenta Philosophi (3. *Phys.*, 1. *de Cœlo* et 11. *Metaphys.*) — V. supra ll. cit. a. 1.

In spiritualibus vero secundum mentem Philosophi videtur non solum posse dari, sed etiam actu dari infinitum in multitudine; nam secundum ipsum mundus est æternus et animæ sunt immortales, quare remanent post hominis mortem; unde cum præcesserint secundum Philosophum infinitæ generationes hominum, necessario debet dari actu infinita multitudo animarum. — 2. *c. Gent.* c. 81, n. 3; *de Verit.* q. 2, a. 10; *Opusc.* 27; 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 5, ad 6 secundæ partis.

Si vero quæratur, utrum possibile sit Deo infinitum actu, distinguendum est. Cum enim dupliciter aliquid repugnare possit potentiæ

agentis per intellectum : *uno modo*, quia repugnat potentiæ ejus; *alio modo*, quia repugnat modo, quo agit, — dicendum est, quod infinitum actu non repugnat absolutæ potentiæ Dei primo modo, quia non implicat contradictionem; repugnat autem secundo modo. Cum enim Deus agat per suum intellectum et per Verbum, quod est formativum omnium, oportet quod omnia, quæ agit, sint formata; infinitum autem accipitur sicut materia sine forma; nam infinitum se tenet ex parte materiæ. Unde si Deus hoc ageret, sequeretur, quod opus Dei esset aliquod informe, et hoc repugnat ei, per quod agit, et modo agendi, quia per Verbum suum agit, quo omnia formantur. — *Quodl.* 12, a. 2.

Ceterum quia objectum divinæ potentiæ absolute loquendo est, quidquid non implicat contradictionem (quidquid enim est hujusmodi, continetur sub illis possibilibus, respectu quorum dicitur Deus omnipotens), propterea absolute et simpliciter dicendum est, quod Deus potest facere infinitum actu, quia id non implicat contradictionem (1a, q. 25, a. 3; *Tabula Aurea* voce « Deus » n. 370). Neque enim implicat *ex parte Dei*, quia potentia Dei est infinita et multo plura potest facere, quam quæ ab ipso determinata sunt, et quam quæ potest natura (*de Verit.* q. 2, a. 10, ad 1 secundæ partis); neque *ex parte quantitatis*, quia infinitum non repugnat quantitati, ut quantitas est; propterea enim Philosophus infinitum ponit passionem quantitatis, ut dictum est; neque etiam speciei quantitatis absolute sumptæ, quia de ratione corporis simpliciter non est terminari superficie, sed tantum est de ratione corporis finiti; sicut et de ratione multitudinis non est, quod sit mensurata per unum, sed hoc tantum est de ratione numeri. Et sic non implicat *ex parte speciei quantitatis*, ut abstrahit a finita et infinita, dari infinitum actu; unde et Philosophus (3. *Phys.* et 11. al. 10. *Metaphys.*) probans, non posse dari infinitum actu in magnitudine et multitudine, quia de ratione corporis est terminari superficie, et de ratione numeri est mensurari per unum, vocat has rationes probabiles et non necessarias, atque adeo non concludentes; unde ad idem probandum statim subdit alias rationes, quas vocat physicas et magis concludentes et necessarias (1a, q. 7, a. 3, arg. 2 et ad 2; 11. *Metaphys.* l. 10; 3. *Phys.* l. 8, al. 7). — Præterea cum Deus, ut dictum est (supra q. 3, a. 2), possit per absolutam suam potentiam facere, ut materia existat sine forma, ita potest efficere, ut quantitas existat sine termino; infinitum enim habet rationem materiæ, ut dictum est. — Neque implicat *ex parte ipsius infiniti*, quatenus est creatura, eo quod inde sequitur, creaturam aliquam esse æqualem Deo; quia hoc non sequitur. Nam ei, quod est infinitum omnibus modis, non adæquatur illud, quod est infinitum uno modo; dato enim quod sit ignis infinitus secundum magnitudinem, non adæquabitur Deo, quia, etsi sit infinitus ignis in quantitate, est tamen quid finitum in specie; Deus autem omnibus modis est infinitus (*Quodl.* 12, a. 2; *Quodl.* 9, a. 1). Neque implicat *ex parte loci*, quia sicut per transsubstantiationem sub parvis speciebus potest contineri Corpus Christi, quod ratione suæ quantitatis, ubi est quantitative, longe majorem locum occupat quam locum specierum, ita poterit Deus sub exiguis speciebus ponere corpus infinitum vel multitudinem infinitam (*Quodl.* 7, a. 8; 3a, q. 76, a. 1). — Præterea potest Deus efficere per penetrationem, ut duo corpora sint simul in eodem loco; quare et poterit efficere, ut infinitæ partes unius corporis sint simul penetrative et occupent locum finitum; et similiter ut in eodem finito loco sint infinita entia. — *Opusc.* 70, q. 4, a. 3, ad 1 et 2.

Repugnat tamen et implicat, dari infinitum actu in intensione, ut quod alicujus corporis virtus motiva sit actu infinita. Nam si daretur talis virtus et potentia infinita, ut bene arguit Philosophus (8. *Phys. text.* 79; c. 10), moveret in non tempore; nam corpus movens aliud corpus est agens univocum; unde oportet, quod tota potentia agentis manifestetur in motu. Quia igitur quanto moventis corporis potentia est major, tanto velocius movet, necesse est, quod si fuerit infinita, moveat improportionaliter citius, quod est movere in non tempore; impossibile autem omnino est, motum fieri in non tempore. — 1a, q. 25, a. 2, ad 3.

Unde dicendum est, quod absolute et simpliciter per absolutam potentiam Dei, qua Deus præter ordinem et cursum totius naturæ operatur, infinitum actu fieri potest. — *Quodl.* 12, a. 2; *Tabula Aurea* voce « Deus » n. 411.

Unde respondendum est objectis utriusque partis, quia priora probant, etiam per potentiam absolutam Dei infinitum fieri non posse; posteriora vero, posse fieri per potentiam ordinariam et naturaliter.

Ad primum ergo *primæ partis* dicendum,

quod de ratione corporis finiti est terminari superficie, non autem de ratione corporis simpliciter. — 3. *Phys.* l. 8 (7); 11. *Metaphys.* l. 10.

Ad secundum dicendum, quod de ratione numeri est mensurari per unum, non autem de ratione multitudinis. — l. c.

Ad tertium dicendum, quod Philosophus loc. cit. tantum docet, quod philosophi antiqui probabili quadam ratione probabant, infinitum non posse esse ex principio, sed esse principium; quæ non concludit necessario. Cum enim probant, infinitum non posse esse ex principio, quia quod habet principium, habet finem, infinitum autem caret fine, committunt æquivocationem in verbo *principium* et *finis;* nam quod est ex principio, habet principium originis; infinito antem non repugnat hujusmodi principium, sed principium et finis quantitatis vel magnitudinis. — 3. *Phys.* l. 6 (5).

Ad quartum dicendum, quod sicut Deus potest separare omnia accidentia a suo subjecto, et per consequens quantitatem a materia et forma, ut patet in sanctissimo Sacramento, ita etiam potest facere quantitatem infinitam sine materia et forma, cui proinde non competeret mobilitas naturalis, quia careret materia et forma, quæ sunt principia motus et quietis in eo, quod movetur, ut dictum est (supra q. 6, a. 1 et 2). — *Tabula Aurea* voce « accidens » n. 36.

Ad quintum dicendum, quod quia de ratione numeri finiti tantum est mensurari per unum, ut dictum est, propterea non implicat dari multitudinem infinitam, quæ non possit mensurari per unum; nam talis multitudo esset numerus infinitus seu species numeri, ut abstrahit a numero finito et infinito. — Il. cit. ad 1 et 2.

Ad sextum dicendum, quod si Deus infinitum actu in magnitudine vel multitudine crearet, tale infinitum comprehenderetur sub certa intentione creantis; nam id Deus intendit, ad quod se determinat divina ejus voluntas. Inclinatio enim Dei ad agendum, quod intellectu ipsius conceptum est, pertinet ad voluntatem divinam; potest autem divina voluntas se determinare ad plura alia, quam quæ ab ipso determinata sunt, atque adeo facere infinitum actu, licet hoc non contineatur in potentia creaturæ. — *de Verit.* q. 2 a. 10, ad 1 et 2 secundæ partis; 1a, q. 19, a. 4, c.

Vel dic, quod si daretur v. g. aer infinitus, adhuc haberet esse determinatum et finitum; nam esset limitatum ad determinatam naturam; unde etiam mensuraretur per scientiam Dei et consequenter esset sub certa intentione Dei. — 1a, q. 14, a. 12, ad 3.

Ad septimum dicendum, quod terminatio magnitudinis vel multitudinis pertinet ad magnitudinem vel multitudinem finitam, ut dictum est (supra ad 1 et 2).

Ad octavum dicendum, quod ex positione infiniti actu non sequuntur inconvenientia ulla : non enim *primum*, quia, ut dictum est (in c.), adhuc talis v. g. ignis infinitus in infinitum distaret a Deo. Neque *secundum*, quia licet unum finitum additum infinito non faciat majus, sed plus, unum tamen infinitum potest esse majus (4. *Sent.* dist. 49, q. 1, a. 4, sol. 1, ad 4). Si enim Deus faceret infinitos leones, et illis superadderet infinitos homines, hic numerus infinitus major esset quam numerus infinitorum leonum tantum; et numeri pares et impares infiniti simul accepti sunt plures quam numeri pares tantum (*Quodl.* 9, a. 1, ad 1). Neque *tertium*, quia objectum infinitæ potentiæ non est unum infinitum actu, sed infinitum in potentia; unde si faceret unum infinitum, posset plura alia facere, ut postquam fecisset infinitos leones, posset facere infinitos homines; licet enim infinito simpliciter quoad omnia nihil possit esse majus, infinito tamen secundum quid est aliquid majus extra illum ordinem (*Tabula Aurea* voce « infinitum » n. 31; 1. *Sent.* dist. 43, q. 1, a. 1, ad 5). Neque *quartum*, quia non concedimus virtutem infinitam movendi, ut dictum est (in c.). Neque *quintum*, quia licet infinito, qua parte infinitum est, nihil possit addi, potest tamen addi aliquid, qua parte est finitum. — 1a, q. 25, a. 2, ad 3; *Tabula Aurea* voce « infinitum » n. 32.

Ad nonum dicendum, quod Philosophus in 1. *de Cœlo*, 3. *Phys.* et 11. (10.) *Metaphys.* tantum probat, impossibile esse infinitum actu in rebus naturalibus et sensibilibus, non autem in rebus immaterialibus, cujusmodi sunt substantiæ separatæ. — 2. *c. Gent.* c. 38, n. 6 et c. 81, n. 3; 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 5, ad 6 secundæ partis.

Ad primum secundæ partis dicendum, quod mundus potest fieri ab æterno quoad entia permanentia, non autem quoad generationem humanam, saltem quoad potentiam ordinariam Dei. *Opusc.* 27; 1a, q. 46, a. 2, ad 8.

Ad secundum dicendum, quod infinitum, quod convenit quantitati, ut dictum est, se tenet

ex parte materiæ; per divisionem autem totius acceditur ad materiam; nam partes se habent in ratione materiæ; per additionem autem acceditur ad totum, secundum quod se habet in ratione formæ, et ideo non invenitur infinitum in additione magnitudinis, sed in divisione tantum. — 1a, q. 7, a. 3, ad 3.

Ad tertium dicendum, quod motus et tempus non sunt secundum totum in actu, sed successive; unde habent potentiam admixtam actui; sed magnitudo est tota in actu, et ideo infinitum, quod convenit quantitati et se tenet ex parte materiæ, repugnat totalitati magnitudinis, non autem totalitati temporis vel motus; esse enim in potentia convenit materiæ. — l. c. ad 4.

Ad quartum dicendum, quod unumquodque, quod est in potentia, reducitur in actum secundum modum sui esse; dies enim non reducitur in actum, ut sit tota simul, sed successive, et similiter infinitum multitudinis non reducitur in actum, ut sit totum simul, sed successive, quia post quamlibet multitudinem potest sumi alia multitudo in infinitum. — 1a, q. 7, a. 4, ad 1.

Ad quintum dicendum, quod species figurarum habent infinitatem ex infinitate numeri; sunt enim species figurarum trilaterum, quadrilaterum; unde sicut multitudo infinita numerabilis non reducitur in actum, ut sit tota simul, ita nec multitudo figurarum. — l. c. ad 2.

Ad sextum dicendum, quod licet quibusdam positis alia poni non sit eis oppositum, tamen infinita poni opponitur cuilibet speciei multitudinis finitæ. Unde non est possibile, dari naturaliter aliquam multitudinem actu infinitam. — *Ibid.* ad 3.

Ad septimum dicendum, quod objectio tantum probat, dari infinitum actu ratione durationis indivisibilis cognitionis divinæ, eo quod Deus simul cognoscit omnia et per unam speciem; non autem probat, quod sint actu infinita in se et respectu sui. — 1. *c. Gent.* c. 69.

ARTICULUS III

UTRUM INFINITUM RECTE DEFINITUM SIT A PHILOSOPHO.

Videtur quod infinitum non sit a Philosopho recte definitum : cujus semper aliquid est extra.

1. Dicit enim Philosophus (3. *Phys. text.* 66; c. 6), quod infinitum est ignotum ; sed quod potest definiri, potest cognosci, quia definitio ducit in cognitionem essentiæ rei et proprietatum ejus, cum includat principia speciei : ergo infinitum non potest definiri, et per consequens male fuit a Philosopho definitum. — 3. *Phys.* l. 11 (10) ; *Tabula Aurea* voce « diffinitio » n. 1, 4, 5.

2. Præterea, infinitum est quoddam totum, ut dicitur l. c. *text.* 64 ; c. 6 ; sed totum est id, cujus nihil est extra, ut dicit Philosophus (*ibid. text.* 63 ; c. 6) : ergo male definitur infinitum, cujus semper aliquid est extra. — 3. *Phys.* l. 11 (10).

3. Præterea, infinitum dicitur continere omnia, et omnia in se ipso habere; hanc enim conditionem tamquam per se notam philosophi antiqui acceperunt, ut ait Philosophus (l. c. *text.* 65; c. 6); sed quod continet omnia, non est illius semper aliquid extra : ergo male definitur infinitum : cujus semper aliquid est extra. — *Ibid.*

4. Præterea, dicit Philosophus (1. *de Cœlo text.* 130; c. 12), quod infinitum est id, quo non est majus ; sed hoc est infinitum esse id, cujus nihil est extra quodque omnia continet : ergo male definitur : id, cujus semper aliquid est extra. — 1. *de Cœlo* l. 29.

Sed contra est, quod Philosophus (3 *Phys. text.* 62 ; c. 6) definit infinitum : cujus semper est extra aliquid. — 3. *Phys.* l. 11 (10).

Respondeo dicendum, quod infinitum in potentia, quia habet potentiam admixtam actui, ut dictum est (a. 2, ad 3 secundæ partis), dupliciter potest considerari : *uno modo* secundum id, quod est actu, et sic cum illi semper fieri possit additio, optime definitur a Philosopho (3. *Phys.*), quod sit id, cujus aliquid semper est extra. *Alio modo* potest considerari secundum totum, quod de eo est in potentia, et sic, cum in eo ordine non possit illi fieri additio, recte definitur a Philosopho 1. *de Cœlo* l. c., quod sit id, cujus non est plus, seu quo non potest majus accipi, in illo scilicet ordine; nam extra illum ordinem potest accipi aliquid majus. Nam in ordine numerorum binariorum licet non possit accipi aliquid majus, extra tamen hunc ordinem potest accipi aliquid majus, quia si simul accipiantur numeri binarii et ternarii, conficient numerum majorem numero infinito binariorum. — 1. *de Cœlo* l. 29; *Tabula Aurea* voce « infinitum» n. 31.

Ad primum ergo dicendum, quod infinitum dicitur ignotum secundum se, sicut et materia ; hæc enim non cognoscitur nisi per formam ; et similiter infinitum in potentia non nisi per ordinem ad actum cognoscitur, et hoc modo definitur. — 3. *Phys.* l. 11 (10).

Ad secundum dicendum, quod infinitum, quia est sicut ens in potentia, magis habet rationem partis quam totius; nam materia, cujus rationem habet infinitum, comparatur ad totum ut pars ; infinitum autem se habet ut pars, in quantum non est de ipso accipere nisi aliquam partem in actu. — *Ibid.*

Ad tertium dicendum, quod philosophi antiqui aliter definierunt infinitum quam Philosophus; definierunt enim illud : cujus nihil est extra ; verum male sic definierunt infinitum. Nam prædicta definitio convenit toti; definitur enim unumquodque totum esse, cui nihil deest, sicut dicimus hominem totum aut aream totam, quibus nihil deest eorum, quæ debent habere. Cum autem aliquid deest per absentiam alicujus intrinseci, tunc non est totum, et ita prædicta definitio vere competit ei, quod est vere totum, puta universo ; hoc enim est, extra quod nihil est. Et sic manifestum est, quod hæc est definitio totius. Totum autem et perfectum vel sunt penitus idem vel sunt propinqua secundum naturam ; nam totum non invenitur in simplicibus, quæ non habent partes, in quibus tamen utimur nomine perfecti ; unde prædicta definitio convenit etiam perfecto. Sed nullum carens fine, cujusmodi est infinitum, est perfectum, quia finis est perfectio uniuscujusque; finis autem est terminus ejus, cujus est finis : ergo nullum infinitum et interminatum est perfectum, et per consequens illi non convenit definitio perfecti, quæ est : cujus nihil est extra ; sed definitio illi competens erit : cujus semper aliquid est extra, quia ad hoc, quod aliquid sit infinitum, requiritur, quod extra quamlibet partem acceptam sit quædam alia, ita tamen quod nunquam resumatur illa, quæ fuit prius accepta. — 3. *Phys.* l. 11 (10).

Vel dic, quod infinitum est, cujus nihil est extra, in illo scilicet ordine, si consideretur in infinito illud, quod est de eo in potentia, non autem id, quod de eo est actu, ut dictum est (supra in c.)

Ad quartum dicendum, quod si consideretur in infinito id, quod de illo est in potentia, non est aliquid majus in illo ordine ; nam extra illum ordinem potest dari aliquid majus ut dictum est (in c. art.)

QUÆSTIO XIX

DE LOCO.

Deinde considerandum est de iis, quæ extrinsece competunt et adveniunt motui, et *primo* de iis, quæ adveniunt motui extrinsece quasi mensuræ mobilis, puta de loco et vacuo; *secundo* de tempore, quod est mensura motus.

CIRCA LOCUM QUÆRUNTUR SEX :

1. Utrum locus sit.
2. Utrum recte definiatur locus a Philosopho.
3. Utrum convenienter assignentur a Philosopho conditiones loci.
4. Utrum ultima sphæra sit in loco.
5. Utrum duo corpora possint esse in uno loco.
6. Utrum unum corpus possit esse in pluribus locis.

ARTICULUS I

UTRUM LOCUS SIT.

Videtur quod locus non sit.

1. Si enim locus est aliquid, oportet quod sit corpus, ut argumentatur Philosophus (4. *Phys. text.* 8 ; c. 1), quia locus habet tres dimensiones. His autem determinatur corpus, quia omne quod habet tres dimensiones, est corpus ; sed impossibile est locum esse corpus, quia cum locus et locatum sint simul, sequitur duo corpora esse simul, quod est inconveni ns : ergo impossibile est locum aliquid esse. — 4. *Phys.* l. 2.

2. Præterea, si locus corporis est aliquid distinctum a corpore, etiam locus superficiei erit quid distinctum a superficie, et locus lineæ et puncti erit aliud quid a linea et puncto. Nam si locus corporis ideo est quid distinctum a corpore, quia ubi nunc est corpus aeris v. g., ibi prius erat corpus aquæ, similiter et locus superficiei erit quid distinctum a superficie, quia ubi prius erat superficies aeris, nunc est superficies aquæ, et similiter de linea et puncto ; sed locus puncti non potest esse quid distinctum a puncto, quia cum locus non excedat locatum, locus puncti non potest esse nisi quid indivisibile ; duo autem indivisibilia quantitatis seu duo puncta simul

conjuncta non sunt nisi unum : ergo eadem ratione neque locus superficiei erit aliud a superficie, neque locus corporis erit aliud a corpore. — *Ibid.*

3. Præterea omne, quod est, vel est elementum vel ex elementis ; sed locus neutrum est ; nam omne, quod est elementum vel ex elementis, est de numero corporeorum vel incorporeorum ; locus autem neque est de numero incorporeorum, quia habet magnitudinem ; neque de numero corporeorum, quia non est corpus, ut dictum est : ergo locus non est. — 4. *Phys.* l. 2.

4. Præterea omne, quod est, aliquo modo est causa respectu alicujus ; sed locus non potest esse causa in ullo genere quatuor causarum. Neque enim est *materialis*, quia ea, quæ sunt, non constituuntur ex loco, quod est de ratione materiæ. Neque *formalis*, quia tunc omnia, quæ haberent unum locum, essent unius speciei, cum principium speciei sit forma. Neque *finalis*, quia magis videntur esse loca propter locata quam locata propter loca. Neque *efficiens* vel motiva, quia est terminus motus ; ergo locus nihil est. — l. c.

5. Præterea omne, quod est, est in loco ; si ergo locus est aliquid, sequitur, quod sit in loco, et ille locus in alio loco, et sic in infinitum, quod est impossibile ; ergo locus non est aliquid. — l. c.

6. Præterea, cum omne corpus sit in loco, et in omni loco sit corpus, sequitur quod locus non est minor neque major quam locatum ; cum ergo locatum crescit, oportet quod crescat et locus ; sed hoc videtur impossibile, cum locus sit quoddam immobile ; non ergo locus aliquid est. — l. c.

7. Præterea, omne accidens denominat subjectum, in quo est ; sed locus non denominat locatum, in quo est : ergo locus non est accidens, et cum non sit substantia rei, ut patet, quia ut dictum est, nullo modo est causa rei, locus non erit. — 2. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 5, ad 2.

Sed contra est, quod Philosophus (4. *Phys. text.* 3 et 23 ; c. 1 et 3) fuse probat dari locum. — 4. *Phys.* l. 1 et 4.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere dari locum, et esse aliquid distinctum a locato. Quod manifestum esse potest ex tribus : *primo*, ex transmutatione locali. Sicut enim ex transmutatione secundum formas colligitur recte, dari materiam distinctam a forma, quia oportet esse aliquod subjectum, in quo sibi formæ succedant ; ita ex transmutatione locali recte colligitur, dari locum distinctum a locato, quia oportet esse aliquid, ubi sibi corpora succedant. — *Secundo*, ex conditione quadam loci, ad se trahendi locatum illudque conservandi. Quod enim habet potentiam et virtutem conservandi aliquid et illud ad se per modum finis attrahendi, est aliquid in se et est quid distinctum ab illo, quod ad se trahit et conservat ; sed locus conservat et ad se trahit locatum. Unumquodque enim gravium et levium, quæ localiter moventur, feruntur in suum proprium locum, quando non impediuntur, gravia quidem deorsum, levia vero sursum ; propter hoc enim tendunt hujusmodi ad sua loca desiderio suæ conservationis (4. *Phys.* l. 1). — *Tertio*, ex modis essendi in alio. Cum enim nihil sit primo et per se in se ipso, sed in alio, ille modus essendi in alio denotat, id in quo proprie est aliud, esse vere aliquid in se distinctum ab eo, quod est in illo ; sed omnes modi essendi in alio reducuntur ad modum essendi in alio tamquam in loco, ut fuse probat Philosophus (4. *Phys. text.* 23 ; c. 3) : ergo dicendum est, modum essendi in loco esse maxime proprium, et per consequens locum esse aliquid. Et sic manifestum est locum dari. — 4. *Phys.* l. 4.

Ad primum ergo dicendum, quod locus est terminus corporis continentis ; nec inde sequitur, quod duo corpora sint simul in eodem loco, sed quod unum corpus secundum superficiem concavam sit locus alterius. — 4. *Phys.* l. 8.

Ad secundum dicendum, quod hæc objectio procedit secundum opinionem eorum, qui dicunt, locum esse spatium coæquatum dimensionibus corporis ; unde oportet, quod cuilibet dimensioni corporis respondeat dimensio spatii, et similiter cuilibet puncto corporis ; sed hoc non oportet dicere, si ponamus, locum esse terminum corporis, ut vere est. — *Ibid.*

Ad tertium dicendum, quod locus neque est elementum neque ex elementis, sed est terminus corporis continentis. — l. c.

Ad quartum dicendum, quod locus, cum sit terminus corporis continentis, non est proprie causa rerum. — l. c.

Ad quintum dicendum, quod cum octo modis possit esse aliquid in aliquo, ut docet Philosophus (4. *Phys. text.* 23 ; c. 3), nihil prohibet dicere, quod locus est in aliquo, non ta-

men sicut in loco, sed alio modo, sicut forma est in materia et accidens in subjecto, in quantum scilicet locus est terminus continentis ; unde non est necesse, quod procedatur in infinitum. — 4. *Phys.* l. 4.

Ad sextum dicendum, quod si supponatur, quod locus sit spatium coextensum dimensionibus corporis, vere sequitur, quod cum locus non desit corpori nec corpus loco, augmentato corpore augmentetur locus ; sed hoc non est necesse, si dicatur, quod locus sit terminus corporis continentis, quomodo vere definitur locus. — 4. *Phys.* l. 8.

Ad septimum dicendum, quod accidentia quædam denominant illud, in quo sunt, sicut albedo et similia, quæ esse primum consequuntur, ut figura, quantitas et hujusmodi ; quædam etiam denominant illud, in quo non sunt ut in subjecto, sicut locus et tempus. Non enim est locus corporis continentis, in quo est ut in subjecto, sed corporis contenti ; et tempus est numerus omnium motuum, etsi primo ejus, in quo est ut in subjecto, scilicet motus primi mobilis, per quem omnes alii numerantur, ut in 10. (9.) *Metaphys.* dicitur. Sed tamen alia est ratio de loco et tempore ; nam locus est idem per essentiam cum superficie corporis locantis ; tempus autem non est idem numero cum aliquo accidente in substantia fundato. Præterea, locus totum complementum suum habet in re ; sed temporis ratio aliquo modo completur ex actione animæ numerantis ; unde magis habet rationem extrinseci quam locus. — 2. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 5, ad 2.

ARTICULUS II

UTRUM RECTE SIT DEFINITUS LOCUS A PHILOSOPHO.

Videtur quod non sit recte definitus a Philosopho locus, quod sit terminus continentis immobilis, primus.

1. Dicit enim Philosophus (4. *Phys. text.* 18; c. 2), quod locus non est forma ; sed esse terminum convenit formæ; est enim hæc terminus uniuscujusque : ergo locus non est terminus. — 4. *Phys.* l. 6.

2. Præterea, locus pertinet ad prædicamentum ubi, superficies vero seu terminus corporis pertinet ad prædicamentum quantitatis tamquam ejus species ; sed prædicamenta sunt inter se primo diversa : ergo locus non est superficies seu terminus corporis. — 11. *Metaphys.* l. 9.

3. Præterea, Philosophus in prædicamento quantitatis ponit superficiem et locum tamquam species diversas; ergo locus non est superficies corporis. — *Opusc.* 42, c. 20 (10) ; *Opusc.* 52.

4. Præterea, dicit Philosophus (1. *de Cœlo text.* 91; c. 8 et 4. *Phys. text.* 42; c. 4), quod medium est locus gravis; sed medium non habet rationem continentis, sed contenti : ergo locus non est superficies vel terminus. — 1. *de Cœlo* l. 18 ; 4. *Phys.* l. 8.

5. Præterea, cum unumquodque corpus feratur ad suum locum, illud erit locus corporis, ad quod illud corpus movetur, ut dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 48; c. 5); sed terra non movetur ad superficiem aquæ, sed ad centrum : ergo locus terræ non est ulla superficies, et per consequens locus non erit superficies corporis continentis. — 4. *Phys.* l. 8 ; *Opusc.* 52.

6. Præterea, si terra amoveretur a loco suo, aqua descenderet, ut dicit Philosophus (4. *de Cœlo text.* 39; c. 5), et similiter aer in locum aquæ, si amoveretur aqua; ergo locus aquæ non est superficies concava aeris, nec locus aeris est superficies concava ignis, sed aliquid aliud, quod non est superficies. — *Opusc.* 52.

7. Præterea, Angeli sunt in loco, et similiter corpora beatorum; sed locus illorum non est ulla superficies corporis continentis, cum sint extra cœlum empyreum : ergo. — *Quodl.* 6, a. 3.

8. Præterea, toto moto moventur ea, quæ sunt in toto; sed corpus continens movetur : ergo et terminus movetur ; ergo locus non est terminus corporis continentis immobilis. — 4. *Phys.* l. 6; *Opusc.* 52.

9. Præterea, illud dicitur mutari seu esse mobile, secundum quod fit mutatio aliqua vel motus ; sed secundum locum fit mutatio : ergo locus mutatur et consequenter non est immobilis. — *de Verit.* q. 1, a. 6, c.

Sed contra est, quod Philosophus (4. *Phys. text.* 41; c. 4) definit locum, quod sit terminus primus corporis continentis immobilis. — 4. *Phys.* l. 6.

RESPONDEO DICENDUM, quod necesse est dicere, quod locus est terminus corporis continentis immobilis, primus; hac enim definitione explicatur essentia loci, cum manifestet proprium

genus et propriam differentiam illius, quibus essentia cujuslibet rei continetur. — Quod enim attinet ad *genus* loci, si spectentur ea, quæ de illo dici a philosophis consuevit, videtur quod locus debeat esse unum ex his *quatuor*, puta vel materia, vel forma, vel aliquod spatium inter extrema corporis continentis, vel terminus seu superficies corporis continentis ; nullum autem ex tribus primis potest esse locus. Non quidem forma vel materia, tum quia materia et forma non separantur a re; locus autem separabilis est a locato ; tum quia forma est terminus ejus, cujus est forma ; at locus non est terminus illius, cujus dicitur locus. Neque est spatium ullum inter corporis continentis latera medium; — *vel* enim hoc spatium est dimensionatum, et tunc sequitur, plura loca esse simul, ac proinde duas dimensiones se penetrare ; et præterea, cum tales dimensiones sint accidentia, dari accidens sine subjecto, quæ sunt impossibilia; *vel* est spatium imaginarium, et hoc non potest habere rationem loci, quia sic locus non esset aliquid præter locatum, cum tamen, ut dictum est (a. 1), locus sit aliquid reale et realiter distinctum a locato. Unde relinquitur, quod locus sit terminus corporis continentis. — 4. *Phys.* l. 5, 6, 7, 8 ; *Opusc.* 42, c. 20 (10) ; *Opusc.* 52 ; *Quodl.* 6, a. 3.

Quod *confirmatur*, quia ex hoc, quod locus est terminus talis, potest assignari ratio duarum proprietatum loci, nimirum, cur quodlibet corpus naturale feratur ad proprium locum et in eo naturaliter quiescat ; quod est signum bonæ definitionis, ut inquit Philosophus (4. *Phys. text.* 31 ; c. 4). Ideo enim unumquodque corpus fertur ad proprium locum, quia illud corpus continens, ad quod consequenter se habet corpus contentum et locatum et quod ab eo tangitur, terminis simul existentibus, est proximum ei secundum naturam ; ordo enim situs in partibus universi attenditur secundum ordinem naturæ. Nam corpus cœleste, quod est supremum, est nobilissimum, post quod inter alia corpora secundum nobilitatem naturæ est ignis, et sic deinceps usque ad terram. Ideo vero corpora naturaliter quiescunt in suis locis, quia corpus locatum se habet ad corpus continens, sicut quædam pars ad totum, divise tamen ; unde sicut pars naturaliter quiescit in toto, ita et naturaliter corpus quiescit in suo loco naturali.

Quod vero attinet ad *differentiam* loci, recte illa a Philosopho constituitur in immobilitate, ita ut locus sit terminus continentis immobilis; quod patet *primo*, quia cum per hoc, quod sit terminus corporis continentis, conveniat cum vase, quod aliquo modo est locus aquæ in ipso contentæ, debet per aliquid ab ipso distingui, quod constituat propriam rationem loci ; hoc autem est immobilitas. Nam vas est locus mobilis ; unde simul cum locato defertur ; at locus proprie dictus est omnino immobilis ; unde dicitur a Philosopho vas immobile. *Secundo*, quia cum locus ex transmutatione loci colligatur, sicut materia ex transmutatione formarum, — sicut materiæ nomine intelligitur id, quod est receptaculum formarum, eademque manens numero modo unam formam, modo aliam recipit, ita nomine loci intelligitur receptaculum corporum, ita ut idem immobile manens modo recipiat unum corpus, modo aliud successive. — Addit vero Philosophus, quod locus est terminus immobilis *primus*, ut designet locum proprium et excludat communem ; uterque enim immobilis est, et tota ratio loci in omnibus continentibus est ex primo locante et continente, scilicet cœlo ; proprius tamen locus uniuscujusque corporis est pars loci communis. Et ideo convenienter additur in definitione loci, quod sit terminus corporis continentis immobilis, primus. Unde manifestum est, quod definitio loci fuit a Philosopho recte assignata. — 4. *Phys.* l. 5, 6, 7, 8 ; *Opusc.* 42, c. 20 (10) ; *Opusc.* 52 ; *Quodl.* 6, a. 3.

Ad primum ergo dicendum, quod forma est terminus ejus, cujus est forma ; at locus non est terminus illius, cujus est locus, sed corporis continentis. — *Vel dic*, quod forma non separatur a re, cujus est forma, et est aliquid rei, cujus est forma ; at locus est divisus a locato et non est aliquid illius. — 4. *Phys.* l. 3, 4, 5, 6.

Ad secundum dicendum, quod quia sex ultima prædicamenta accidentium significant formas extrinsecus denominantes, ut dictum est (in Logica q. 14), ideo superficies corporis locantis, ut prædicatur de ipso, pertinet ad prædicamentum quantitatis tamquam ejus species ; ut vero denominative prædicatur de corpore locato, constituit prædicamentum ubi. — *Tabula Aurea* voce « locus » n. 2 et 5.

Ad tertium dicendum, quod propria ratio quantitatis logice consideratæ, ut dictum est, est ratio mensuræ ; propter quod dicit Averroes, quod quantitates sunt differentiæ mensurarum. Alia enim est ratio mensurandi aliquid extrinsece et intrinsece. Et ideo ultimum con-

tinentis ut mensura continentis intrinseca dicitur superficies, ut autem mensura contenti et locati extrinseca est locus; et ideo superficies et locus, licet sit unum et idem materialiter quantum ad hoc, quod quodlibet est ultimum continentis, tamen diversæ sunt species constitutæ per diversas rationes formales. — V. in Logica q. 14.

Ad quartum dicendum, quod superficies corporis continentis non habet rationem loci, secundum quod est superficies talis corporis, sed secundum ordinem situs, quem habet ad primum continens, prout scilicet magis et minus ei appropinquat ; corpus autem grave in sua natura est maxime elongatum a corpore cœlesti propter ejus materialitatem, et ideo debetur ei locus remotissimus a primo continente, qui est propinquissimus medio. Et ita superficies continens corpus grave dicitur locus ejus secundum propinquitatem ad medium ; unde signanter Philosophus (1. *de Cœlo text.* 91 ; c. 8) dicit, quod locus,qui est circa medium, est corporis subsistentis, id est corporis gravissimi, quod substat omnibus, scilicet terræ. — 1. *de Cœlo* l. 18 ; *Opusc.* 52 ; *Opusc.* 42, c. 20 (10).

Ad quintum dicendum, quod motus locati non est ad ipsam superficiem locantis propter superficiem, sed propter virtutem conservativam et formativam ipsius ; et ideo cum virtus formativa terræ sit frigiditas, quæ causatur ex materia distante ad primum calefaciens, quod est cœlum, et inchoatio hujus virtutis est in concavo aquæ, perfectio autem ejus in centro, ideo terra movetur ad centrum et non ad superficiem aquæ ; et inde est quod terra est simpliciter gravis. Virtus autem formativa ignis est caliditas perfecta, quæ est perfecta et completa in concavo orbis lunæ, et deficiens in convexo aeris. Et hinc est, quod ignis non solum movetur ad convexum ignis, sed et ad concavum orbis lunæ, propter quod ignis est simpliciter levis ; virtus autem formativa aeris incipit in concavo ignis, et est deficiens in convexo aquæ, perficitur autem in medio ; et sic est etiam de aqua suo modo. Et ideo motus aquæ est a terra et ab aere ad medium ejus ; at motus aeris secundum naturam est ab aqua et igne ad medium locum, propter quod aer et aqua non sunt simpliciter leves neque graves, sed in respectu. Et sic patet causa, quare terra moveatur deorsum simpliciter et non ad concavum aquæ, licet sit locus ejus ; quia hoc facit virtus formativa, quæ est in loco, propter quod movetur unumquodque ad suum locum. — *Vel dic* sicut ad præcedens argumentum. — *Opusc.* 52.

Ad sextum dicendum, quod motus aeris ad locum terræ non est naturalis motus illius vel aquæ, de quo tantum loquimur in præsenti et Philosophus (4. *Phys.*), sed est violentus, quia corruptivus est utriusque. Nam cum aqua moveatur ad locum terræ, inspissatur a frigiditate ipsius loci inspissatione majori, quam requiratur ad formam aquæ, unde convertitur in terram ; similiter cum aer descendat ad locum aquæ, infrigidatur a frigiditate illius loci et convertitur in aquam. — l. c. ; 4. *Phys.* l. 8.

Ad septimum dicendum, quod Angeli et corpora beatorum sunt æquivoce in loco; nam corpus est in loco circumscriptive per contactum dimensivæ quantitatis ; Angelus vero per contactum virtutis. Corpus autem glorificatum non est necesse quod sit in loco ; hoc enim convenit tantum corpori dependenti a primo continente. — 1a, q. 52, a 1 et 2 ; *Quodl.* 6, a. 3.

Ad octavum dicendum, quod immobilitas loci dupliciter potest accipi : *uno modo* respectu locati, ita ut dicatur locus immobilis, quia non movetur motu locati, licet moveatur motu continentis, quia est ultimum ejus. Verum hoc et est contra mentem Philosophi, qui cum dicat, quod sicut vas est locus mobilis, ita locus est vas immobile, majorem immobilitatem vult inesse loco naturali quam vasi ; et ideo cum vas sit immobile motu ejus, quod est in vase, et locus sit magis immobilis quam vas, sequitur, quod locus non solum sit immobilis motu contenti, sed etiam continentis ; — et est insufficienter dictum, quia cum circa aliquod contentum manens immobile, puta circa domum vel arborem contingit mutationem fieri continentis, puta aeris, si locus movetur motu continentis, sequitur, quod idem manens immobile fieret in diversis locis, quod est impossibile. — *Opusc.* 52 ; 4. *Phys.* l. 6 ; *Quodl.* 6, a. 3.

Alio ergo *modo* dicitur locus immobilis non solum motu locati et contenti, sed etiam motu corporis continentis et locantis ; et hoc modo locus debet esse immobilis. Propterea enim Philosophus dicit, quod si navis sit in aqua fluvii, quae movetur, magis utitur ea tamquam vase quam tanquam loco continente, non nisi quia de ratione loci est, quod sit immobilis motu continentis ; unde totus fluvius, qui secundum se totum est immobilis, magis debet dici locus na-

vis quam hæc aqu , quæ fluit et movetur. Verum quia totus fluvius non est locus proprius navis, sed communis, ideo locum proprium navis in fluvio oportet accipere per comparationem ad totum fluvium, qui est immobilis, qui erit non secundum hanc aquam, quæ fluit et movetur, sed secundum ordinem et situm, quem habet ad totum fluvium; qui quidem ordo et situs manet in aqua succedente, qui erat in aqua recedente respectu totius fluvii. Quamvis enim aqua materialiter fluat, tamen quia manet idem ordo et situs respectu totius fluvii, manet etiam idem locus; et similiter dicendum de superficie corporis cujuslibet continentis. Non enim superficies est locus, in quantum est hujus corporis continentis; alioqui, ut dictum est, corpus quiescens non semper esset in eodem loco, si circa illud renovarentur diversæ superficies aeris vel aquæ; sed habet, quod sit locus, ex ordine ad primum continens, quia nimirum sub illa succedit aliud corpus, quod habet eundem ordinem et situm ad primum continens sive locans, quod est cœlum. Et ratio horum est, quia locus non solum est continens, sed etiam conservans; nihil autem habet rationem conservantis aliquid nisi per virtutem et influentiam corporis cœlestis, quam recipit secundum quod est in determinato situ et determinata distantia. Et quia locus est immobilis, propterea medium cœli, quod est centrum, et ultimum versus nos corporis circularis, quod est cœlum, sic se habent, quod hoc dicitur esse sursum et illud deorsum, quæ sunt differentiæ loci; hæc enim maxime manent immobilia. Centrum enim semper est immobile; cœlum autem licet semper moveatur, tamen semper est in eadem distantia quoad nos. — *Opusc.* 52; 4. *Phys.* l. 6; *Quodl.* 6, a. 3.

Ad nonum dicendum, quod illud secundum quod est mutatio, quandoque dicitur mutari, quandoque non. Quando enim est forma inhærens ei, quod mutatur secundum ipsum, tunc et ipsum mutari dicitur; sicut albedo vel quantitas dicuntur mutari, quando aliquid secundum ipsa mutatur, eo quod ipsa secundum hanc mutationem succedunt sibi invicem. Quando autem illud, secundum quod est mutatio, est ei extrinsecum, tunc in illa mutatione non movetur, sed immobile perseverat. Sic locus dicitur non moveri, quando aliquid secundum locum movetur, sed esse immobilis, ut dictum est, eo quod per motum localem non dicitur esse successio locorum in uno locato, sed magis successio locatorum in uno loco. — *de Verit.* q. 1, a. 6, c.

ARTICULUS III

UTRUM PROPRIETATES LOCI SINT CONVENIENTER ASSIGNATÆ.

I. Videtur quod non sit recte assignata prima proprietas loci, quod conservet locatum.

1. Dicit enim Philosophus (4. *Phys. text.* 48; c. 5), quod corpora, quæ se tangunt, cujusmodi sunt locus et locatum (hæc enim se tangunt terminis simul existentibus), propter contrarietatem qualitatum activarum et passivarum sunt activa et passiva ad invicem; sed quæ agunt ad invicem et patiuntur, cum mutuo se corrumpant, unum non conservat aliud : ergo locus non conservat locatum. — 4. *Phys.* l. 8.

2. Præterea, quantitas non est activa nisi mediante qualitate, et consequenter nec superficies, quæ est species quantitatis; sed conservare est agere, ut dictum est (supra q. 11, a. 6) : ergo locus, qui est superficies corporis continentis, non conservat locatum. — *Tabula Aurea* voce « quantitas » n. 28.

3. Præterea, si locus conservat locatum, maxime quia locus est species et perfectio locati, ut dicit Philosophus (4. *de Cœlo text.* 23 et 24; c. 3); sed hoc est falsum, quia perfectio et actus rei est aliquid intrinsecum informans, locus autem est aliquid extrinsecum locato : ergo locus non est species et perfectio rei et per consequens non conservat locatum. — 4. *de Cœlo* l. 2.

4. Præterea illud, ad quod aliquid per se movetur, posterius est eo, quod movetur per se secundum naturam; illud autem, quod movetur in motu locali, est ens perfectum; dicit enim Philosophus, quod latio absolutorum est, id est perfectorum. Sed ens perfectum perfectione propria perfectum est; ergo perfectio eorum, quæ feruntur, prior est secundum naturam eo, in quod feruntur per se; sed nihil potest esse prius et posterius seipso : ergo id, in quod corpora naturalia feruntur, puta locus naturalis eorum, nec est actus et perfectio, nec per consequens illa conservat, cum hoc ei conveniat, quatenus est actus et perfectio. — l. c.

Sed contra est, quod Philosophus (4. *Phys. text.* 3 et 48; c. 1 et 5) dicit, quod locus conservat locatum. — 4. *Phys.* l. 1 et 8.

II. Videtur quod secunda proprietas loci non sit recte assignata, quod scilicet sit æqualis locato.

1. Dicit enim Philosophus (4. *Phys. text.* 41 ; c. 4), quod locus navis existentis in fluvio est magis ipse fluvius quam aqua proxima navi ; sed totus fluvius est major navi : ergo locus non est æqualis locato. — 4. *Phys.* l. 6.

2. Præterea, locus est terminus corporis continentis, ut dictum est (a. 2) ; sed corpus continens est majus contento, ut videre est in loco naturali elementorum, de quo maxime loquitur Philosophus agens de loco, ut patet ex 4. *Phys. text.* 38 et 48 ; c. 4 et 5 : ergo locus non est æqualis locato. — 4. *Phys.* l. 6 et 8.

Sed contra est, quod Philosophus (4. *Phys. text.* 33 ; c. 4) dicit, quod locus est æqualis locato. — 4. *Phys.* l. 5.

III. Videtur quod non sit recte assignata tertia proprietas loci, quod trahat ad se locatum.

1. Trahens enim simul movetur cum eo, quod trahitur, ut dicit Philosophus (7. *Phys. text.* 10 ; c. 2) ; sed locus est immobilis, ut dictum est : ergo locus non trahit ad se locatum. — 7. *Phys.* l. 3.

2. Præterea, quod localiter trahitur ab aliquo longe distante, prius alteratur ab illo, tum ex alteratione contingit, quod alteratum movetur secundum locum, ut patet in magnete, qui sic trahit ad se ferrum ; sed locus non alterat locatum, cum sit superficies, ut dictum est, alterationis vero principium tantum est qualitas, ut dictum est (in arg. 2, quæstiunc. 1 huj. art.) : ergo locus non trahit ad se locatum.

3. Præterea grave, quo magis appropinquat ad locum suum, eo velocius movetur, ut dicit Philosophus (1. *de Cœlo text.* 88 ; c. 8) ; sed non moveretur velocius, si locus ipsum ad se traheret, quia idem in quantum idem semper facit idem : ergo locus non trahit locatum. — 1. *de Cœlo* l. 17 ; *Tabula Aurea* voce « idem » n. 2.

Sed contra est, quod Philosophus (4 *Phys. text.* 4 ; c. 1) dicit, quod locus habet potentiam quandam respectu locati ; hæc autem nulla alia est quam trahendi ad se locatum ; nam propterea omnia corpora naturaliter feruntur ad suum locum. — 4. *Phys.* l. 1.

Ad primam quæstionem dicendum, quod locus conservat locatum. Quod *a posteriori* probatur, quia propterea unumquodque corporum fertur in suum proprium locum, quando non impeditur, grave quidem deorsum, leve vero sursum desiderio suæ conservationis, quia locus cujusque locati est conservativus esse illius. (l. c.) *A priori* vero probatur, quia unumquodque conservatur a suo simili seu a proximo sibi secundum naturam, ut dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 48 ; c. 5), et a sua perfectione et actu, ut dicit idem (4. *de Cœlo text.* 25 ; c. 3) ; at locans, cum sit congeneum locato, est ei simile ; sic enim aer naturaliter movetur ad concavum ignis, cum quo convenit in una qualitate. Præterea locans est perfectio et actus locati ; comparatur enim ad ipsum sicut forma ad materiam ; unde semper in ultimo corporis continentis est virtus generativa et conservativa contenti ; unde fit, ut assimilentur sibi invicem in natura. Et sic manifestum est, quod recte sit assignata prima proprietas loci. — 4. *Phys.* l. 8 ; 4. *de Cœlo* l. 2.

Ad primum ergo dicendum, quod corpora naturalia dupliciter considerari possunt : *uno modo* secundum formas substantiales, quas habent ex influentia corporis cœlestis, quod est primus locus et dans virtutem locativam omnibus aliis corporibus ; et hoc modo unum corpus locans aliud dicitur ipsum conservare, quod tamen facit modis supra (in c.) dictis. *Alio modo*, quatenus habent qualitates contrarias activas et passivas, et hoc modo unum corpus superius locans aliud est corruptivum illius, non autem conservativum. — 4. *Phys.* l. 8 ; 2. *de Anima* l. 23.

Ad secundum dicendum, quod locus naturalis, qui primo convenit elementis, tum elementatis per elementa, et est conservativus corporum naturalium, dicitur id facere per virtutem et influentiam corporis cœlestis, quam recipit, secundum quod est in determinato situ et determinata distantia ; non enim superficies corporis locantis, ut superficies est, conservat locatum, sed virtus formativa et conservativa, quæ est in corpore locante ex influentia cœli. Unde conservatio non provenit immediate a quantitate vel superficie, sed a qualitate, quæ tamen consequitur corpus locans aliud ex ordine naturali et situali ad cœlum, quod est primum locans. — *Opusc.* 52.

Ad tertium et quartum dicendum, quod perfectio dicitur de forma, quæ est actus pri-

mus, et etiam de fine, qui est actus secundus, sicut patet ex 2. *de Anima text.* 2; c. 1, ubi dicit, quod entelechia, id est actus, dicitur hic quidem sicut scientia, ille vero sicut considerare. — Finis autem dupliciter dicitur : *uno modo* perfectio rei informans ipsam rem, quæ posterior est ipsa secundum generationem; sicut finem hominis dicimus aliquam operationem ejus perfectissimam intellectualem. *Alio modo* dicitur finis aliquid præexistens, in habitudine ad quod existit finis primo modo dictus; sicut perfectissimum objectum hominis secundum intellectum dicitur finis ipsius. Et ideo perfectio dupliciter dicitur : et de operatione intrinseca, et de objecto primo et per se illius operationis aliquo modo. Secundum hunc igitur tertium modum possumus considerare perfectionem corporum simplicium mobilium motu recto secundum quod hujusmodi. Perfectio enim prima ipsorum est forma, puta gravitas vel levitas; perfectio autem secundo modo, quæ est finis primo modo dictus, est operatio ipsorum prima, id est sursum aut deorsum; gravi enim aut levi esse est sursum aut deorsum esse secundum Philosophum (8. *Phys. text.* 31; c. 4). Perfectio autem tertio modo, quæ est finis ultimo modo dictus, est locus eorum naturalis. — 4. *de Cœlo* l. 2.

Si igitur loquamur de perfectione primo modo dicta, moveri ad locum non est formaliter moveri ad perfectionem, sicut probant duæ objectiones factæ, quæ de hac perfectione bene concludunt. Si vero loquamur de perfectione secundo modo dicta, quæ est operatio, sic ferri ad locum non est ferri ad perfectionem formaliter et simpliciter, sed ad aliquid, a quo sumitur ratio perfectionis secundum hunc modum dictæ; perfectio enim hujusmodi corporum secundum hunc modum est deorsum vel sursum esse, quorum ratio sumitur ex ipsis sursum vel deorsum. Et de hac perfectione procedit ratio prima, qua Philosophus (4. *de Cœlo text.* 22; c. 3) probat, id quod movetur naturaliter ad suum locum, moveri ad perfectionem, quia quandocunque aliquid est in potentia ad aliquid tanquam ad finem, perfectio ejus est sibi in eo esse, sicut potentia grammatici vel musici perfectio est, grammaticum vel musicum esse; sed grave et leve moventur ad loca sua sicut ad finem. Si autem loquamur de perfectione tertio modo dicta, ferri ad locum naturalem est ferri ad perfectionem formaliter; locus enim, qui continet et habet vim generativam et conservativam, quodammodo rationem perfectionis habet, et sic moveri ad locum est moveri ad simile secundum naturam. Et secundum hunc modum procedit ratio secunda, qua Philosophus probat loc. cit., quod, quæ moventur ad suum locum, moventur ad suam perfectionem, quia locus, inquit, est terminus ultimus corporis continentis; sed terminus habet quodammodo rationem perfectionis et actus : ergo locus habet rationem perfectionis et actus, et consequenter ferri sursum vel deorsum, est moveri ad speciem et perfectionem, et consequenter est ferri ad simile sibi in natura. Corpora enim, quæ consequuntur se secundum ordinem naturalem, similia sunt invicem, sicut aqua aeri, aer igni; aqua enim in hoc, quod locatur in ultimo aeris, similitudinem habet cum illo. Similiter, quia aer locatur in concavo ignis, habet similitudinem cum illo, et e converso in mediis. Ignis enim secundum ultimum similitudinem habet cum aere, et aer cum aqua, et aqua cum terra; semper enim in ultimo corporis continentis est virtus generativa et conservativa contenti naturaliter, et ita assimilantur sibi invicem secundum naturam. — 4. *de Cœlo* l. 2.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod locus necessario debet esse æqualis locato. Et ratio est, quia locus proprie dictus est is, qui est primus, puta superficies concava corporis continentis, secundum quam corpus superius dicitur continere inferius. Sic enim dicimus, omnia esse in cœlo, quia non ipsum corpus cœli, inquit Philosophus (4. *Phys. text.* 46; c. 5), sed superficies ultima illius versus nos est locus corporum mobilium; propter quod etiam dicimus, quod terra est in aqua, et aqua in aere, et aer in igne. Sic autem sumptus locus est æqualis locato. Cum enim sit terminus, per quem corpus locans tangit locum, ut dicit Philosophus (l. c. *text.* 48; c. 5), necesse est, quod simul sit cum termino corporis locati, et consequenter, quod tales termini seu superficies sint æquales seu æqualis continentiæ; quod secus est in superficie convexa locantis seu in loco remoto et ultimo, cum ambiat corpus majus, quam sit corpus locatum. Et sic patet *ad secundum* objectum. — 4. *Phys.* l. 5 et 8.

Ad primum ergo dicendum, quod ratione immobilitatis dicitur totus fluvius magis pro-

prie locus navis existentis in illo, quam aqua proxime tangens ipsam navem, quia aqua fluvii non dicitur locus proprius navis, nisi quatenus habet ordinem ad totum fluvium, ut est immobilis; ratione vero continentiæ aqua fluminis dicitur locus proprius navis, et totus fluvius dicitur locus communis ejusdem. — 4. *Phys.* l. 6.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod locus trahit ad se locatum. Cujus ratio est, quia quidquid fertur naturaliter in finem, trahitur a fine; finis enim movet ad se ea, quæ sunt ad finem; hoc autem est trahere. Sed corpora naturalia naturaliter moventur ad sua loca tamquam ad proprios fines. Duplicem enim appetitus naturalis habet causam : unam per modum finis, aliam, sicut unde est principium motus. Sicut enim descensus gravis causa, unde principium, est inclinatio naturalis orta ex gravitate, ita causa finalis ejusdem nulla alia est quam locus deorsum; ergo locus trahit ad se locatum. — 4. *de Cœlo* l. 2; 4. *Phys.* l. 1; 1a 2ae, q. 36, a. 2, c.; 7. *Phys.* l. 3.

Ad primum ergo dicendum, quod tripliciter contingit, aliquid localiter trahere aliud seu ad se localiter movere : *uno modo*, sicut finis movet; unde et finis dicitur trahere, secundum illud poetæ : Trahit sua quemque voluptas; et hoc modo locus dicitur trahere locatum. *Alio modo* potest dici trahere aliquid, quia movet ad se ipsum alterando aliqualiter, ex qua alteratione contingit, quod alteratum moveatur secundum locum; et hoc modo magnes dicitur trahere ferrum. Sicut enim generans movet gravia et levia, in quantum dat eis formam, per quam moventur ad locum, ita et magnes dat aliquam qualitatem ferro, per quam movetur ad ipsum, et sic trahit ipsum non solum sicut finis, sed etiam ut alterans et movens. Quod patet, quia non nisi ex propinquo trahit ferrum, et quia si magnes alliis perungatur, nequit trahere ferrum, quasi alliis vim alterativam ipsius impedientibus vel in contrarium alterantibus, et quia nequit trahere ferrum, nisi hoc liniatur cum magnete, si præsertim is parvus sit, quasi ferrum ex magnete vim aliquam accipiat, ut ad eum moveatur. *Tertio* dicitur aliquid attrahere, quia hoc movet ad seipsum motu locali tantum; et hoc modo trahens simul movetur localiter cum eo, quod trahitur, et de hoc tertio modo trahendi procedit objectio, quo tamen modo non trahit locus locatum, sed primo. — 7. *Phys.* l. 3.

Ad secundum dicendum, quod objectio procedit de tractione secundo modo accepta, quo modo locus non trahit ad se locatum, ut dictum est. — l. c.

Ad tertium dicendum, quod ideo motus gravium et levium est velocior in fine quam in principio, quia tanto magis gravitas corporis confortatur propter propinquitatem ejus ad proprium locum. Præterea quia natura magis tendit ad id, quod est sibi conveniens, quam fugiat id, quod est sibi repugnans; unde et inclinatio appetitivæ virtutis, imitatrix motus naturalis, per se loquendo vehementius tendit in delectationem, quam fugiat tristitiam. — 1. *de Cœlo* l. 17; 1a 2ae, q. 35, a. 6, c. et ad 2.

ARTICULUS IV

UTRUM ULTIMA SPHÆRA SIT IN LOCO.

Videtur quod ultima sphæra non sit in loco.

1. Dicit enim Philosophus (4. *Phys. text.* 43; c. 5), quod cui corpori non adjacet aliquod corpus exterius continens ipsum, non est in loco; sed tale est corpus ultimæ sphæræ : ergo ultima sphæra non est in loco. (*Opusc.* 52; 4. *Phys.* l. 7). — Sed dices, quod ultima sphæra est in loco per accidens, ratione centri immobilis, quod est in loco.

2. Contra, si ultima sphæra esset in loco per accidens, sequeretur, quod moveretur in loco per accidens, et sic motus per accidens erit prior motu per se, quod est inconveniens. (*Ibid.*) — Sed dices, quod ad motum circularem non requiritur, quod id, quod movetur per se circulariter, sit per se in loco, requiritur autem ad motum rectum.

3. Sed contra, Philosophus (4. *Phys. text.* 32; c. 4) dicit, quod aliqua esse vel moveri in loco per accidens est ex hoc, quod movetur id, in quo sunt, non autem quod aliquid est in loco per accidens ex hoc, quod aliquid, quod est omnino extrinsecum ab ipso, est in loco; sed centrum est omnino extrinsecum ab ultima sphæra : ergo hæc non est in loco, quia centrum est in loco. (*Ibid.*) — Sed dices, quod cœlo convenit quidem esse in loco per accidens, sed non ratione centri, sed ratione partium suarum.

4. Contra, partes secundum locum corporis continui non sunt in loco neque moventur, sed totum movetur et est in loco; sed ultima sphæra est corpus continuum : ergo partes ejus nec sunt in loco nec moventur secundum locum, et per consequens ultimæ sphæræ non debetur locus ratione partium. (*Opusc.* 52; 4. *Phys.* l. 7). — Sed dices, quod partes corporis continui et consequenter ultimæ sphæræ sunt in loco in potentia, et hoc sufficit.

5. Contra, id quod est in actu, est prius eo, quod est in potentia; ergo inconveniens est, quod primus motus localis sit corporis existentis in loco per partes, quæ sunt in potentia in loco. — *Ibid.*

6. Præterea, dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 45; c. 5), quod ultima sphæra non est alicubi, quia quod alicubi est, et ipsum aliquid est, et adhuc aliquid oportet esse extra hoc, in quo quidem continetur; extra ultimam autem sphæram nihil est. — *Ibid.*

Sed contra est, quod ultima sphæra movetur in loco; sed nihil movetur in loco, quod non sit in loco : ergo ultima sphæra est in loco. — *Ibid.*

Respondeo dicendum, quod hac de re variæ fuerunt philosophorum sententiæ. Nam *primo* Alexander dicit, quod ultima sphæra nullo modo est in loco; Philoponus dixit, locum non esse terminum continentis, sed spatium, quod est intra terminos continentis, et per consequens cœlum per se esse in loco et per se moveri, quia per se est in tali spatio. Verum hæc positio est impossibilis, quia vel oportet dicere, quod locus non sit aliquid præter locatum, vel quod aliquæ dimensiones spatii sint per se existentes et tamen subintrantes dimensiones corporum sensibilium; quæ sunt impossibilia. Unde *secundo* alii, ut Alexander, dicunt, cœlum non esse in loco, nec per se nec per accidens, nec moveri in loco, quia non est de ratione corporis, ut sit in loco, cum locus non ponatur in definitione corporis. Quia tamen oportet omnem motum in aliqua specie motus contineri, ideo Avicenna eum secutus dixit, motum ultimæ sphæræ non esse motum in loco, sed motum in situ vel ad situm. Sed hæc positio et est contra intentionem Philosophi (5. *Phys. text.* 9; c. 1), ubi dicit, motum tantum esse in tribus generibus, scilicet quantitate, qualitate et ubi; et est in se falsa, quia ad nullum genus est motus, cujus specierum ratio consistit in indivisibili, propter quod dicimus, quod ad substantiam non est motus, quia ratio substantiæ consistit in indivisibili; non autem ratio albedinis, quia potest participari secundum magis et minus a subjecto; nunc autem ita est, quod ratio situs in indivisibili consistit; unde ad situm non potest esse motus. Præterea, cum situs nominet ordinem partium in loco, locus poneretur in definitione situs; unde motus, qui non potest esse ad locum, nec poterit esse d situm; at motus cœli secundum eos non potest ad locum esse; ergo nec poterit esse ad situm. — *Opusc.* 52; 4. *Phys.* l. 7; *Quodl.* 6, . 3.

Propter hoc quidam *alii*, ut Avempace, dixerunt, quod aliter assignandus est locus corpori, quod movetur circulariter, et aliter corpori, quod movetur motu recto. Quia enim linea recta est imperfecta additionem recipiens, corpus, quod movetur motu recto, requirit locum exterius continentem; quia vero linea circularis in se perficitur, corpus, quod circulariter movetur, non requirit locum exterius continentem, sed locum, circa quem revolvitur; unde et motus circularis dicitur esse motus circa medium. Sic igitur dicunt, quod superficies convexa sphæræ contentæ est locus primæ sphæræ. Sed hoc est contra suppositiones communes positas, quod scilicet locus sit continens et quod locus sit æqualis locato. — Et ideo Averroes dixit, quod ultima sphæra est in loco *per accidens*. Ad cujus evidentiam considerandum est, quod omne illud, quod habet fixionem per alterum, dicitur esse per accidens in loco ex hoc, quod id, per quod figimus, in loco est, ut patet de clavo infixo navi, et de homine quiescente in navi. Manifestum est autem, quod corpora circulariter mota habent fixionem per immobilitatem centri; unde ultima sphæra dicitur esse in loco per accidens, in quantum centrum, circa quod revolvitur, habet esse in loco. Quod autem aliæ sphæræ inferiores habent per se locum, in quo continentur, hoc accidit et non est de necessitate corporis circulariter moti. Sed contra hanc positionem sunt duo argumenta supra allata secundo et tertio loco. — 4. *Phys.* l. 7.

Et ideo magis approbo sententiam Themistii, qui dixit, quod ultima sphæra est in loco *per partes suas*. — Ad cujus evidentiam considerandum est, quod sicut Aristoteles dixit, non quæreretur locus nisi propter motum, qui

demonstrat locum ex hoc, quod corpora succedunt sibi in uno loco. Unde licet locus non sit de necessitate corporis, est tamen de necessitate corporis, quod movetur secundum locum. Sic igitur alicui corpori moto localiter necesse est assignare locum, secundum quod in illo motu consideratur successio diversorum corporum in eodem loco. In his igitur, quæ moventur motu recto, manifestum est, quod duo corpora succedunt sibi in loco secundum totum, quia totum unum corpus dimittit totum locum, et in ipsum totum subintrat aliud corpus; unde necesse est, quod corpus, quod movetur motu recto, sit in loco secundum se totum. In motu autem circulari, licet totum fiat in diversis locis ratione, non tamen totum mutat locum subjecto; semper enim remanet idem locus subjecto, sed diversificatur ratione tantum; sed partes mutant locum non solum ratione, sed etiam subjecto. Attenditur ergo in motu circulari successio in eodem loco non totorum corporum, sed partium ejusdem corporis; non igitur corpori, quod circulariter movetur, debetur ex necessitate locus secundum totum, sed secundum partes. — Et hoc optime congruit motui primo; necesse enim est, quod gradatim ab uno immobili descendatur ad diversitatem, quæ est in mobilibus; minor autem est variatio, quæ est secundum partes existentes in loco in potentia, quam quæ est secundum tota existentia in loco in actu. Unde primus motus qui est circularis, minus habet de difformitate, propinquior existens substantiis immaterialibus. Multo utem convenientius est dicere, quod ultima sphæra sit in loco propter partes suas intrinsecas quam propter centrum, quod est omnino extra substantiam ejus, et magis consonat opinioni Philosophi, qui (4. *Phys. text.* 44 et 45; c. 5) dicit, cœlum ultimum esse in loco per accidens ratione partium. Sicut enim movetur circulariter partibus sibi invicem succedentibus, sic et locus debetur partibus ejus in potentia, quatenus una pars ejus consequenter se habet ad aliam; unde ratione omnium partium suarum ultima sphæra est in loco, atque adeo per accidens. Et sic manifestum est, quomodo sit ultima sphæra in loco, quomodo non. — 4. *Phys.* l. 7; *Opusc.* 52; *Quodl.* 6, a. 3.

Ad primum ergo dicendum, quod tantum probat, ultimam sphæram non esse in loco per se, sicut nec per se moveri in loco, quod concessum est.

Ad secundum dicendum, quod, quia in motu circulari non attenditur successio totorum corporum in eodem loco, sed partium ejusdem corporis secundum potentiam existentium in loco, ideo ultimæ sphæræ non debetur ex necessitate locus secundum totum, sed secundum partes. Unde non mirum, quod locus et motus per accidens priora sint loco et motu per se; nam optime convenit motui primo locali, ut dictum est (in c.), quod sit corporis existentis in loco per partes, quæ sunt potentia in loco. — 4. *Phys.* l. 7.

Ad tertium dicendum, quod tantum probat, ultimam sphæram non esse in loco per accidens ratione centri, quod supra (in c.) concessum est; nam est tantum per accidens in loco ratione partium existentium in loco in potentia.

Ad quartum dicendum, ut dictum est in argumento, quod cœlum est in loco per partes existentes in loco in potentia.

Ad quintum dicendum, quod optime congruit primo motui, ut dictum est (in c.), quod sit corporis existentis in loco per partes, quæ sunt in potentia in loco.

Ad sextum dicendum, quod argumentum tantum probat, quod ultima sphæra non est in loco secundum totum, cum nullo alio corpore circundetur; est tamen in loco per accidens, ut dictum est (in c. et ad 2).

Ad septimum dicendum, quod quædam sunt per se in loco, sicut omne corpus, quod per se, id est secundum se totum movetur in loco, vel secundum loci mutationem vel secundum augmentum. Sed ultima sphæra non est hoc modo in loco, cum nullum corpus contineat ipsum, sed secundum quod movetur circulariter partibus sibi invicem succedentibus; et locus debetur partibus ejus in potentia, in quantum una pars ejus est consequenter se habens ad aliam. Quædam vero secundum accidens sunt in loco, sicut anima et omnes formæ; et hoc etiam modo ultima sphæra est in loco, quatenus nimirum omnes ejus partes sunt in loco, ex eo quod unaquæque pars continetur sub alia secundum circulationem. — 4. *Phys.* l. 7.

ARTICULUS V

UTRUM DUO CORPORA POSSINT ESSE IN UNO LOCO SALTEM PER ABSOLUTAM DEI POTENTIAM.

Videtur quod duo corpora non possint simul esse in eodem loco.

1. Locus enim proportionaliter respondet locato; sed unum corpus nullo modo potest esse simul in duobus locis nisi per conversionem, ut accidit in Sacramento altaris : ergo nec duo corpora in eodem loco. — *Quodl.* 1, a. 22, arg. 1; 4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 2, quæstiunc. 3, arg. 4.

2. Præterea, si duo corpora sint in uno loco, sumantur duo puncta in duabus extremitatibus loci; sequitur quod inter ista duo puncta erunt duæ rectæ lineæ duorum corporum in eodem loco existentium, quod est impossibile : ergo impossibile est, duo corpora esse in eodem loco. — *Quodl.* 1, a. 22, arg. 2.

3. Præterea, non potest fieri etiam per miraculum, quod duo corpora sint simul duo et unum, quia hoc esset facere, duo contradictoria esse simul; sed si ponantur duo corpora esse simul, sequitur illa duo corpora esse unum : ergo non est possibile hoc etiam per absolutam potentiam Dei. Minor probatur; sint duo corpora in eodem loco, quorum unum dicatur A et aliud B; aut ergo dimensiones A erunt eædem cum dimensionibus loci, aut aliæ. Si aliæ, ergo erunt aliquæ dimensiones separatæ; quod non potest poni, quia dimensiones, quæ sunt inter terminos loci, non sunt in aliquo subjecto, nisi sint in corpore locato. Si autem sunt eædem, ergo eadem ratione dimensiones B erunt eædem cum dimensionibus loci; sed quæcunque uni et eidem sunt eadem, sibi invicem sunt eadem : ergo dimensiones A et B sunt eædem. Sed duorum corporum non possunt esse eædem dimensiones, sicut nec eadem albedo; ergo A et B sunt unum corpus et erunt duo; ergo sunt simul duo et unum. — 4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 2, quæstiunc. 3, arg. 1.

4. Præterea, contra communes animi conceptiones non potest aliquid per absolutam Dei potentiam fieri; ut scilicet pars non sit minor toto; quia contraria communibus conceptionibus directe contradictionem includunt; sicut nec contra conclusiones geometricas, quæ a conceptionibus communibus infallibiliter deducuntur, sicut quod triangulus non habeat tres angulos æquales duobus rectis. Similiter nec potest aliquid fieri in linea contra definitionem lineæ, quia separare definitionem a definito est ponere, duo contradictoria esse simul; sed duo corpora esse in eodem loco est contra conclusiones Geometriæ et contra definitionem lineæ : ergo non potest per miraculum fieri. Minor patet, quia conclusio Geometriæ est, quod duo circuli non se tangant nisi in puncto; si autem duo corpora circularia essent in eodem loco, duo circuli designati in eis se tangerent secundum totum. Similiter etiam est contra definitionem lineæ, quod intra duo puncta sit plus quam una linea recta; quod contingeret, si duo corpora essent in eodem loco, quia infra duo puncta signata in diversis superficiebus loci essent duæ lineæ rectæ duorum corporum locatorum. — *Ibid.* arg. 2.

5. Præterea, per divinam potentiam non potest fieri, quod corpus inclusum in alio corpore non sit in loco; quia sic haberet locum communem et non proprium, quod non potest esse; sed hoc sequitur, si duo corpora sint in eodem loco: ergo hoc non potest fieri per divinam potentiam. — Minor patet; sint duo corpora in eodem loco, quorum unum secundum quamlibet dimensionem sit majus alio; corpus minus erit inclusum corpore majore, et locus corporis majoris erit locus ejus communis; locum autem proprium non habebit, quia non erit aliqua superficies corporis actu signata, quæ contineat ipsam, quod est de ratione loci ; ergo non habebit locum proprium. — l. c. arg. 3.

Sed contra est : 1. quod miraculose multis exemplis patet, quod duo corpora simul esse possunt in uno et eodem loco, ut cum corpus Christi Domini infantis exiens ex utero Virginis matris claustra pudoris non fregit, et cum idem Dominus ad discipulos januis clausis intravit. — *Ibid.* arg. 1 et 2 *Sed contra.*

2. Præterea, dicit Philosophus (7. *Phys. text.* 10; c. 2), quod movens et motum, agens et patiens, operans et operatum oportet simul esse; sed simul sunt, quæ sunt in uno loco : ergo movens et mobile, quæ sunt duo corpora, possunt esse in uno et eodem loco. — 1. *Sent.* dist. 37, q. 1, a. 1, c.

3. Præterea, si non potest esse unum corpus cum alio in eodem loco, vel id est propter gros-

sitiem et corpulentiam, vel propter dimensiones; sed non propter primum, quia corpus gloriosum erit spirituale secundum Apostolum (1. *ad Corinth.* 15, 44); nec propter secundum, quia cum tangentia sint, quorum extrema sunt simul, necesse est, quod punctum unius corporis naturalis sit simul cum alio puncto alterius, et linea cum linea, et superficies cum superficie : ergo et pari ratione corpus cum corpore; ergo poterit esse unum corpus cum alio. — *Quodl.* 1, a. 21, arg. 1.

Respondeo dicendum, quod *naturaliter* non potest unum corpus esse cum alio in uno eodemque loco; cujus rei multiplex ratio a philosophis assignatur. Dicunt enim *quidam*, id prohiberi ratione corpulentiæ, per quam habet corpus, quod repleat locum, quam quia tollit dos gloriæ, puta subtilitas, ideo dicunt, corpus gloriosum naturaliter posse simul stare cum alio in eodem loco. Sed hoc stare non potest, *primo*, quia vel hæc corpulentia est aliqua qualitas vel materia vel forma vel quantitas. Non primum, quia nulla qualitas dari potest, qua remota corpus possit esse simul cum alio in eodem loco. Neque secundum et tertium, quia cum materia et forma sint partes essentiæ, integra essentia corporis humani non remaneret cum gloria in corpore glorioso, quod est hæreticum. *Secundo*, quia corpulentia, quam dos subtilitatis aufert, est ad defectum pertinens, puta aliqua inordinatio materiæ non perfecte substantis suæ formæ; totum enim, quod ad integritatem corporis pertinet, in corpore resurget tam ex parte formæ quam ex parte materiæ. Quod autem corpus sit repletivum loci, hoc habet per id, quod est de integritate naturæ ejus, et non ex aliquo defectu naturæ; cnm enim plenum opponatur vacuo, illud solum non replet locum, quo posito in loco, locus nihilominus remanet vacuus. Vacuum autem definitur in 4. *Phys.* (*text.* 57; c. 7), quod est locus non plenus sensibili corpore; dicitur autem aliquod corpus esse sensibile ex materia et forma et naturalibus accidentibus, quæ omnia ad integritatem naturæ pertinent. Constat etiam, quod corpus gloriosum erit etiam sensibile secundum tactum, ut patet in corpore Domini; unde sequitur, quod corpus gloriosum non obstante dote subtilitatis replebit locum; insania enim videtur dicere, quod locus, ubi esset corpus gloriosum, esset vacuus. *Tertio*, ratio eorum prædicta non valet, quia impedire coexistentiam corporis in eodem loco est in plus quam replere locum. Si enim ponamus, dimensiones esse separatas sine materia, illæ dimensiones non replent locum, et tamen istæ dimensiones prohibentur, ne sint simul cum aliquo corpore in eodem loco, ut patet per Philosophum (l. c.), ubi habet pro inconvenienti, quod corpus mathematicum, quod nihil aliud est quam dimensiones separatæ, sit simul cum corpore naturali sensibili. Unde dato quod subtilitas corporis gloriosi auferret ab eo hoc, quod est replere locum, non tamen propter hoc sequeretur, quod posset esse cum alio corpore in eodem loco, quia remoto eo, quod in minus est, non propter hoc removetur, quod in plus est. Unde sequitur, quod dote subtilitatis non removetur id, quod impedit naturaliter, quominus duo corpora sint simul in eodem loco. — 4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 2, sol. 2; *Quodl.* 1, a. 21.

Alii ergo dicunt et vere, quod ideo duo corpora non possunt naturaliter esse in eodem loco, quia contiguum requirit distinctionem in situ. Illud enim tantum prohibet, ne duo corpora naturaliter sint in eodem loco situata, quod in corpore quolibet requirit diversum situm; nihil enim est impedimentum identitati, nisi quod est causa diversitatis. Hanc autem diversitatem situs non requirit aliqua qualitas corporis, quia corpori non debetur aliquis situs ratione suæ qualitatis; nam remoto a corpore sensibili, quod sit calidum aut frigidum, grave aut leve, nihilominus in eo remanet necessitas prædictæ distinctionis, ut patet per Philosophum (4. *Phys. text.* 76; c. 8), et etiam per se planum est. Similiter etiam materia non potest inducere necessitatem prædictæ distinctionis, quia materiæ non advenit situs nisi mediante quantitate dimensiva. Similiter etiam neque forma situm habet nisi ex materia situm habente. Restat ergo, quod necessitas distinctionis duorum corporum in situ causatur a natura quantitatis dimensivæ, cui per se convenit situs; cadit enim in definitione ejus, quia quantitas dimensiva est quantitas habens situm. Et inde est, quod remotis omnibus aliis, quæ sunt in re, talis distinctionis necessitas invenitur in sola quantitate dimensiva; et contra partes in subjecto ex hoc ipso distinctionem habent secundum situm, quod sunt subjectæ dimensioni. Et sicut est distinctio diversarum partium unius corporis secundum diversas partes unius loci per dimensiones, ita propter dimensiones corpora distinguuntur secundum diversa loca; duo enim corpora facit actualis divisio materiæ corporalis, duas autem partes u-

nius corporis divisibilitas potentialis. Unde et Philosophus (4. *Phys. text.* 76; c. 8) dicit, quod sicut subintrante cubo ligneo aquam vel ærem oportet, quod tantum cedat de aqua vel ære, ita oportet, quod cederent dimensiones separatæ, si vacuum poneretur. Cum ergo gloria non tollat dimensiones corporis, nullum omnino corpus etiam gloriosum poterit naturaliter simul esse cum alio corpore in eodem loco, sive simpliciter sive propter aliquam proprietatem inditam. — 4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 2, sol. 2; *Quodl.* 1, a. 21.

Potest autem sive corpus gloriosum sive quodcunque aliud simul esse cum alio in eodem loco *propter potentiam divinam*, atque adeo per miraculum, ut patet in corpore Christi glorioso, ut dictum est. Et ratio est, quia cum ideo necesse sit naturaliter duo corpora esse in duobus locis, quia diversitas materiæ requirit distinctionem in situ (unde videmus, quod quando conveniunt duo corpora in unum, destruitur esse distinctivum utriusque, et acquiritur utrique simul unum esse distinctum, ut patet in mixtionibus), non potest esse, quod duo corpora remaneant duo et tamen simul sint, nisi utrique conservetur esse distinctum, quod primum habebant, secundum quod utrumque erat ens indivisum in se et divisum ab aliis. Hoc autem esse distinctum dependet a principiis rei essentialibus sicut a causis proximis, sed a Deo sicut a causa prima; sicut et esse accidentis dependet a subjecto sicut a causa proxima, sed a Deo sicut a causa prima. Quia ergo causa prima potest conservare effectus in esse sine causis proximis et secundis, ideo, sicut in Sacramento altaris conservat accidentia sine subjecto, ita potest conservare distinctionem materiæ corporalis et dimensionum in ea absque diversitate situs, et sic miraculose facere, quod duo corpora sint simul in eodem loco, non propter aliquam virtutem creatam inditam, sed sola divina virtute assistente et hoc operante, sicut corpus S. Petri sua umbra sanabat infirmos, sed divina virtute assistente et miracula faciente. — 4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 2, sol. 3; *Quodl.* 1, a. 22.

Ad primum ergo dicendum, quod unum corpus esse simul localiter in duobus locis non potest fieri per miraculum. Corpus enim Christi non est in altari localiter, quia licet secundum veritatem sit sub speciebus, non tamen competit ei ratione sui; quia neque ratione suæ quantitatis neque ratione suæ virtutis, sed ratione illius, quod in ipsum conversum est ibi præexistens, cujus dimensiones adhuc manent, quibus ad locum illum determinabatur; et ideo non definitur loco illo; miraculose tamen fieri potest, quod duo corpora sint in eodem loco. Et ratio hujus est, quia esse in pluribus locis simul repugnat individuo ratione ejus, quod est esse indivisum in se; sequeretur enim, quod esset distinctum in situ; sed esse cum alio corpore in eodem loco repugnat ei quantum ad hoc, quod est esse divisum ab alio; ratio autem unius perficitur in indivisione, ut patet in 4. *Metaphys. text.* 4; l. 3, c. 2. Sed divisio ab aliis est de consequentibus ad rationem unius; unde quod idem corpus sit localiter simul in diversis locis, includit contradictionem; sed duo corpora esse in eodem loco non includit contradictionem, et ideo non est simile. De ratione enim loci est, quod sit terminus locati, terminus autem est extra quem nihil est rei; unde nihil locati potest esse in loco exteriori. Quod si ponatur esse in pluribus locis, sequitur, quod sit extra suum locum, et ita sequitur, quod sit locatum et non locatum, quod implicat contradictionem. — 4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 2, sol. 3, ad 4 et dist. 10, q. 1, a. 3, sol. 2, c. et ad 3; *Quodl.* 1, a. 22, ad 1.

Ad secundum dicendum, quod duas lineas rectas mathematicas esse intra duo puncta est impossibile, quia in eis nulla alia ratio distinctionis potest intelligi nisi ex situ; sed duas lineas naturales esse intra duo puncta est impossibile quidem per naturam, sed possibile per miraculum, quia remanet alia ratio distinctionis in lineis duabus ex diversitate corporum subjectorum, quæ conservatur divina virtute, etiam remota diversitate situs. — *Quodl.* 1, a. 22, ad 2; 4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 2, sol. 3, ad 2.

Ad tertium dicendum, quod ratio illa est sophistica, quia procedit ex suppositione falsi vel petit principium. Procedit enim ratio illa, ac si inter duas superficies oppositas loci alicujus esset aliqua dimensio propria loco, cui oporteret, quod uniretur dimensio corporis locati advenientis; sic enim sequeretur, quod dimensiones duorum corporum locatorum fierent una dimensio, si utraque unum fieret cum dimensione loci. Hæc autem suppositio falsa est, quia secundum hoc, quandocunque corpus acquireret novum locum, oporteret aliquam immutationem fieri in dimensionibus loci vel locati; non enim potest esse, quod aliqua duo fiant de novo unum, nisi altero eorum immutato. Si autem, ut verum est, loco non debentur aliæ dimensiones quam dimensiones locati, patet, quod ratio nihil pro-

bat, sed petit principium, quia secundum hoc nihil est aliud dictum : quod dimensiones locati fiunt eædem cum dimensionibus loci, nisi quod dimensiones locati continentur infra terminos loci, et secundum eorum mensuram distant termini loci, sicut distarent propriis dimensionibus, si eas haberent. Et sic dimensiones duorum corporum esse dimensiones unius loci, nihil est aliud, quam duo corpora esse in eodem loco, quod est principale propositum. — 4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 2, sol. 3, ad 1.

Ad quartum dicendum, quod posito, quod duo corpora per divinam virtutem sint in uno loco, neque sequitur aliquid contra communes animi conceptiones, neque contra definitionem lineæ, neque contra conclusiones geometricas. Quantitas enim dimensiva in hoc differt ab omnibus aliis accidentibus, quod habet specialem rationem individuationis et distinctionis, scilicet ex situ partium, præter rationem individuationis et distinctionis, quæ est sibi et omnibus aliis accidentibus communis, scilicet ex materia subjecta. Sic ergo una linea potest intelligi diversa ab alia, *vel* quia est in alio subjecto, quæ consideratio non est nisi de linea materiali; *vel* quia distat in situ ab alia, quæ consideratio est de linea mathematica, quæ intelligitur præter materiam. Si ergo removeatur materia, non potest esse distinctio linearum nisi secundum diversum situm; et similiter nec punctorum nec superficierum nec quarumcumque dimensionum; et sic Geometria non potest ponere, quod una linea addatur alii tamquam distincta ab ea, nisi sit diversa situ ab ea; sed supposita subjecti distinctione sine distinctione situs, ex dicto miraculo intelligentur diversæ lineæ, quæ non distant situ propter diversitatem subjecti, et similiter puncta diversa; et sic duæ lineæ designatæ in duobus corporibus, quæ sunt in eodem loco, trahuntur a diversis punctis ad diversa puncta, ut non accipiamus punctum signatum in loco, sed in ipso corpore locato, quia linea non dicitur trahi nisi a puncto, quod est terminus ejus. — *Ibid.* ad 2.

Ad quintum dicendum, quod Deus posset facere aliquod corpus, quod non esset in loco; et tamen illa positione facta non sequitur, quod aliquod corpus non sit in loco, quia corpus majus est locus corporis minoris ratione illius superficiei, quæ designatur ex contactu terminorum minoris corporis. — 1. c. ad 3.

Ad primum secundæ partis dicendum, quod hoc objectum probat tantum, per divinam virtutem posse duo corpora esse simul in uno et eodem loco, ut dictum est (in c.)

Ad secundum dicendum, quod verum quidem est, quod omne movens et motum debent esse simul, sed tamen id diversimode contingit in corporalibus et spiritualibus. Quia enim corpus per essentiam suam, quæ circumlimitata est terminis quantitatis, determinatum est ad situm aliquem, non potest esse, quod corpus movens et motum sint in eodem situ; unde oportet, quod simul sint per contactum, et sic virtute sua immutat corpus, quod immediate sibi conjungitur, quod etiam immutatum aliud immutare potest usque ad aliquem terminum. Spiritualis vero substantia, cujus essentia omnino absoluta est a quantitate et situ et per hoc loco, non est distincta ab eo, quod movet per locum vel situm, sed ubi est, quod movetur, ibi est ipsum movens; sicut anima est in corpore, et sicut virtus movens cœlum dicitur esse in dextra parte orbis, quem movet, unde incipit motus, ut dicitur in 2. *de Cœlo text.* 13; c. 2. — 1. *Sent.* dist. 37, q. 1, a. 1, c.

Ad tertium dicendum, quod, ut dictum est, corpus humanum in statu gloriæ prohibetur esse cum alio corpore in eodem loco non propter corpulentiam vel grossitiem, quæ per gloriam tolluntur (spiritualitatem enim Apostolus opponit animalitati, secundum quam corpus est alimoniæ indigens, ut dicit Augustinus, non autem opponit grossitiei vel corpulentiæ), — sed impeditur propter dimensiones; ratio vero, quæ in contrarium objicitur, ponitur inter sophisticas rationes a Philosopho in 4. *Phys.* Puncto enim, lineæ et superficiei non debetur locus, sed corpori; unde non sequitur, si termini corporum se tangentium sunt simul, quod propter hoc plura corpora possunt esse in eodem loco.— *Quodl.* 1, a. 21, ad 1.

ARTICULUS VI

UTRUM UNUM CORPUS POSSIT ESSE IN PLURIBUS LOCIS.

Videtur quod unum corpus possit esse in pluribus locis.

1. Difficilius enim est, quod hæc substantia mutetur in aliam, quam quod hæc substantia mutetur in accidens; sed in Sacramento altaris ex hoc, quod divina virtute substantia panis, remanentibus ejus dimensionibus, secun-

dum quas commensuratur loco, convertitur in substantiam corporis Christi, sequitur, quod idem corpus Christi sit non localiter secundum commensurationem propriarum dimensionum, sed sacramentaliter in pluribus locis simul : ergo potest facere, quod convertatur dimensio hujus corporis in dimensionem alterius corporis, et sic erit idem corpus localiter in pluribus locis. — *Quodl.* 3, a. 2, arg. 1.

2. Præterea, loci varietas nihil omnino facit ad diversitatem numericam; causa enim diversitatis numericæ est in ipsis, quæ numero differunt; locus autem est extra locatum : ergo cum diversitate locorum potest stare unitas numerica rei, et per consequens unum corpus numero potest esse in pluribus locis. — *Opusc.* 70, q. 4, a. 4, arg. 1.

3. Præterea, si unum corpus non potest esse in pluribus locis, maxime, quia, ut dictum est, inde sequeretur, quod esset divisum in se, quod est contra rationem unius numero. Sed hoc est falsum, *tum* quia res non est completa in esse nisi per hoc, quod est ab aliis distincta, locus autem advenit post esse completum; unde et motus ad locum est motus perfecti secundum substantiam, ut dicitur 8. *Phys. text.* 58 (c. 7); *tum* quia distinctio secundum numerum est invariabilis circa ipsa distincta; a causa autem variabili, cujusmodi est locus, quia variatur circa locatum, non procedit effectus invariabilis : ergo potest unum corpus numero manens indivisum in se esse in pluribus locis. — *Ibid.* arg. 2 et 3.

4. Præterea, idem Christi corpus potest esse in uno loco localiter, puta in cœlo, et in alio sacramentaliter, puta in pluribus hostiis : ergo et potest esse in pluribus locis localiter.

Sed contra : 1. omnia duo loca distinguuntur ad invicem secundum aliquam loci contrarietatem, quæ sunt sursum et deorsum, ante et retro, dextrum et sinistrum; sed Deus non potest facere, quod duo contraria sint simul; hoc enim implicat contradictionem : ergo Deus non potest facere, quod idem corpus sit in pluribus locis localiter. — *Quodl.* 3, a. 2, *Sed contra.*

2. Præterea, de ratione loci est, ut dictum est, quod sit terminus locati; sed terminus est, extra quem nihil est rei : ergo nihil locati potest esse in loco exteriori; at si ponatur esse in duobus locis, sequitur, quod sit extra suum locum, et ita quod sit locatum et non locatum, quod implicat contradictionem : ergo idem corpus non potest esse in pluribus locis. — *Quodl.* 1, a. 22, ad 1 et *Quodl.* 3, a. 2, c.

Respondeo dicendum, quod contradictionem implicat, unum corpus esse in pluribus locis. Et ratio est, quia esse in pluribus locis simul repugnat individuo ratione ejus, quod est esse indivisum in se; sequitur enim, quod sit distinctum in situ, et per consequens, quod careat ratione formali unius, quæ est esse indivisum in se. Unde, sicut implicat, quod homo careat ratione, quia posito, quod sit homo, habeat rationem necesse est, et ex alia parte ponitur sine ratione, quod est non habere rationem, unde haberet et non haberet rationem; ita implicat unum numero corpus esse in pluribus locis. — 4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 2, sol. 3, ad 4.

Ad primum ergo dicendum, quod difficilius est hoc accidens mutari in aliud accidens, quam hanc substantiam mutari in aliam substantiam, tum quia duæ substantiæ conveniunt in subjecto materiali, quod est pars essentialis utriusque substantiæ; tum quia substantia habet individuationem per se ipsam. Accidens autem non individuatur per seipsum, sed per subjectum; unde non potest ei convenire, quod hoc accidens convertatur in hoc accidens. Dato tamen, quod hæc dimensio convertatur in illam, non sequitur, quod idem corpus esset in duobus locis simul, sed in uno tantum, quia postquam substantia panis conversa est in substantiam corporis Christi, jam non sunt ibi duæ substantiæ, sed una tantum; ita etiam, si hæc dimensio hujus corporis converteretur in illam dimensionem alterius corporis, jam non erunt duæ dimensiones, sed una tantum, et sic non commensuraretur diversis locis, sed uni tantum. — *Quodl.* 3, a. 2, ad 1.

Ad secundum dicendum, quod tantum probat, quod diversitas loci non est causa diversitatis individuorum secundum se; sed per hoc non removetur, quin causa diversitatis locorum sit causa diversitatis secundum numerum. Diversitas enim secundum numerum causatur ex diversitate materiæ sub dimensionibus existentis; ipsa etiam materia secundum quod sub dimensionibus existit, prohibet duo corpora esse in eodem loco, in quantum oportet duorum corporum distinctas esse secundum situm materias. Et sic patet, quod ex eodem causatur diversitas secundum numerum, ex quo causatur necessitas diversitatis locorum in diversis cor-

poribus; et ideo ipsa diversitas locorum in se considerata est signum diversitatis secundum numerum. Diversitas autem loci considerata secundum causam suam est causa diversitatis numericæ; et ideo Boethius dicit, quod varietas accidentium facit diversitatem secundum numerum. — Et idem dicendum est *ad tertium*. — *Opusc.* 70, q. 4, a. 4, ad 1 et in c.

Ad quartum dicendum, quod corpus Christi est in Sacramento per conversionem, non autem localiter; quæstio autem est de eodem corpore in pluribus locis localiter. — *Quodl.* 1, a. 22, ad 1.

QUÆSTIO XX

DE VACUO.

Deinde considerandum est de vacuo. Sicut enim pertinet ad philosophum naturalem determinare de loco, an sit et quid sit, ita et de vacuo, quia per similes rationes aliqui crediderunt esse locum et vacuum.

CIRCA QUOD QUÆRUNTUR QUINQUE :

1. Utrum detur vacuum vel dari naturaliter possit.
2. Quid sit vacuum.
3. Utrum posito vacuo possit in illo fieri motus.
4. Utrum motus in vacuo si fieret, fieret in instanti an in tempore.
5. Utrum ascensus aquæ ad replendum vacuum sit aquæ naturalis.

ARTICULUS I

UTRUM DETUR VACUUM VEL DARI POSSIT NATURALITER.

Videtur quod vacuum detur et consequenter dari possit naturaliter.

1. Quia si vacuum dari non posset, nec posset dari motus localis, ut dicitur 4. *Phys. text.* 53; c. 6. Quia quod movetur, aut recipitur in vacuo, et sic habetur intentum, vel recipitur in pleno, et sic dabitur penetratio dimensionum, quæ est impossibilis naturaliter : ergo datur et dari naturaliter potest vacuum. — 4. *Phys.* l. 9.

2. Præterea, quædam videmus constringi, quædam dilatari; sed hæc fieri non possunt sine vacuo; nam eorum, quæ condensantur, partes se invicem calcant et comprimunt, non nisi quia inter illas intercedebat vacuum : ergo datur naturaliter vacuum. — *Ibid.*

3. Præterea, augentur corpora per alimentum, quod est corpus quoddam; sed duo corpora non possunt esse in eodem loco : ergo oportet esse aliquas vacuitates in corpore augmentato, in quibus recipitur alimentum, et sic necesse est esse vacuum ad hoc, ut alimentum recipiatur. — *Ibid.*

4. Præterea, vas plenum cinere tantum recipit de aqua, quantum si esset vacuum; sed hoc non esset, nisi essent aliquæ vacuitates inter partes cineris : ergo naturaliter dari potest vacuum. — *Ibid.*

5. Præterea, si esset aliquis in extrema circumferentia cœli, aut posset extendere manum suam aut non; si non posset, ergo impediretur ab aliquo extrinseco impediente existente, et redibit eadem quæstio de illo extrinseco. Si in extremo ejus aliquis existens posset ultra manum porrigere, hoc dato sequitur, quod extra id possit esse corpus, et cum non sit extra, erit vacuum; nam vacuum nihil aliud est quam locus, in quo non est corpus, potest tamen esse. — 1. *de Cœlo* l. 21.

6. Præterea, si dentur duo lapides politi, ita ut unus perpendiculariter super alium cadat, necesse est, quod antequam se tangant, aer interceptus inter ipsos recedat; sed non potest recedere in instanti, sed in tempore : ergo necesse est, quod in aliqua parte temporis locus centralis, in quo erat aer, per ejus recessum remaneat vacuus, et sic dabitur vacuum in natura, saltem per aliquod tempus. — 2. *de Anima* l. 23.

7. Præterea, Angelis obedit natura quoad motum localem; ergo cum agens naturale movetur localiter ad prohibendum vacuum, poterunt Angeli talem motum impedire; unde naturaliter sequetur vacuum in natura. — 1a, q. 110, a. 3.

8. Præterea, vacuum est, ubi non est corpus, sed potest esse; sed ubi nunc est mundus, prius non fuit aliquod corpus, et tamen ibi poterat esse; alioqui ibi nunc non esset : ergo ante mundum naturaliter fuit vacuum. — 1a, q. 46, a. 1, arg. 4; 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 5, arg. 4.

Sed contra est, quod Philosophus (4. *Phys. text.* 64 et sqq.; c. 8) fuse probat, vacuum nec dari nec posse dari. — 4. *Phys.* l. 11.

Respondeo dicendum, quod naturaliter nec datur nec dari potest vacuum. Et ratio est, quia *vel* hoc vacuum est vel esse potest extra cœlum, *vel* intra, sed immersum reliquis corporibus contentis sub cœlo, *vel* intra, sed separatum a reliquis corporibus; sed nullum horum dici potest. *Non primum*, quia si vacuum dari potest, illud debet esse locus, in quo non existit corpus, sed possibile est esse. Hoc posito, in omni loco possibile est existere corpus; alioqui locus esset frustra; sed extra cœlum non est possibile naturaliter existere aliquod corpus, ut pluribus probat Philosophus (1. *de Cœlo text.* 97 sqq.; c. 9) : ergo extra cœlum non est vacuum. — Præterea, aut illud vacuum erit finitum aut infinitum; si finitum, oportet quod alicubi terminetur, et tunc redibit eadem quæstio, utrum ultra illum terminum sit vacuum, cum extra illum possit quis manum extendere, et sic ibi possibile erit corpus esse; unde sequitur ibi esse vacuum. Si autem sit infinitum, aut ista potentia vacui erit frustra, aut oportebit ponere corpus infinitum, quod possit recipi in infinito vacuo. — Demum si sit vacuum extra mundum, similiter se habet mundus ad aliam partem vacui, sicut ad istam, in qua est mundus; ergo ista non est proprie locus ejus; nulla ergo est causa, quare in hac parte vacui maneat. Si autem mundus non feratur magis ad unam partem quam ad aliam, quia in vacuo non est differentia, fertur ergo ad omnem partem, et ita mundus destruetur. — 1. *de Cœlo* l. 20 et 21.

Neque secundo est intra cœlum separatum a rebus, *primo*, quia si datur naturale vacuum, datur propter motum localem sicut et locus; [*tum vero vacuum*] aut est causa efficiens aut finalis motus, aut est locus, in quo fit motus; sed nullum horum est. Non primum, quia motus naturales sunt determinati et habent determinatas causas; at vacuum, cum nihil sit, indifferens est ad unum et alterum. Neque secundum, quia in vacuo non est major ratio, cur mobile ad hoc quam ad illud spatium moveatur, cum sit totum ejusdem rationis. Neque tertium, quia quando totum est actu in loco, partes illius sunt tantum in potentia; at posito vacuo essent actu in loco, cum etiam illæ penetrentur a vacuo. — *Secundo*, quia omnis motus aut est naturalis aut violentus; sed hic supponit naturalem; naturalis vero est determinatus secundum sursum et deorsum, quæ differentiæ non sunt in vacuo, quia nihil est. — *Tertio*, motus violentus projectorum post primum impulsum vel fit per circumobsistentium et antiperistasim, vel ab aere primo moto a percutiente, qui secum fert sagittam; sed hæc non sunt in vacuo. — *Quarto*, dato vacuo non est ratio, cur res magis hic quam alibi quiescat; quare necesse erit, quod vel omne corpus quiescat vel moveatur in infinitum, nisi occurrat ei aliquod corpus majus, quod motum ejus impediat, quod est absurdum. — *Confirmatur*, quia ideo ponitur vacuum ab assertoribus illius, ut cedat corpori, quod movetur; at vacuum ex omni parte cedit : ergo corpus in quamcunque partem movebitur. — 4. *Phys.* l. 11.

Neque tertio vacuum est intra cœlum immersum corporibus, quia vel hoc vacuum est aliquod rarum habens multa foramina et vacua separata magna, aut non separata, sed in corporibus existentia. Si primum, jam dabitur vacuum separatum, quod est supra refutatum; si secundum, sequuntur multa absurda : et *primo*, vacuum non esse causam nisi motus sursum; rarum enim leve est et sursum ascendit; ponentes autem vacuum dicunt, illud esse causam raritatis. *Secundo*, vacuum inditum corporibus ferre secum corpus, in quo est; quod tamen est impossibile, quia tunc oporteret, quod si vacuum moveretur, esset aliquis locus vacui, et cum vacuum et locus sint idem secundum ponentes vacuum, sequeretur, quod vacui interioris esset vacuum exterius, in quod fertur, quod est impossibile. *Tertio*, nullam causam esse, cur grave deorsum feratur, cum densum sit et proinde careat vacuo. *Postremo*, si corpus rarum causat motum sursum propter vacuitatem internam, oportere, quod quanto aliquid est rarius et magis vacuum, tanto velocius feratur sursum, et si sit omnino vacuum, velocissime feratur; quod tamen est impossibile, quia quod est omnino vacuum, non potest moveri, quia non esset comparare velocitates vacui et pleni neque ex parte spatii neque ex parte mobilis secundum aliquam determinatam proportionem, eo quod pleni ad vacuum nulla est proportio; quare vacuum non potest esse causa motus sursum. — Unde dicendum est, quod naturaliter nec datur nec dari potest vacuum, quod etiam multa experimenta sensitiva demonstrant in multis inge-

niis, quæ per hoc fiunt, quod natura non patitur vacuum. — 4. *Phys.* l. 14; 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 5, arg. 4.

Ad primum ergo dicendum, quod licet vacuum non detur, adhuc tamen potest fieri motus localis; nam potest fieri per hoc, quod se invicem corpora subintrent per modum inspissationis, et sic aliquid in plenum movebitur et non in vacuum, ut manifeste patet in corporibus fluidis, ut in aqua. Si enim projiciatur lapis in aliquam magnam latitudinem aquæ, manifeste apparet, fieri quasdam circulationes circa locum percussionis, quousque pars aquæ depulsæ commoveat aliam et subintret ipsam; unde quia modica pars aquæ subintrat per quandam diffusionem in majorem aquam, circulationes prædictæ a parvo in majus procedunt, quousque totaliter deficiant. — 4. *Phys.* l. 10.

Ad secundum dicendum, quod condensatio potest fieri sine positione vacui, ut dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 63 ; c. 7) ; non scil. per hoc, quod pars subintrans vadit ad locum vacuum, sed quia egreditur corpus subtilius, quo plenum erat corpus densius, ut patet, quando aqua colliditur et condensatur ; id enim fit per exclusionem aeris intus existentis in aqua ; similiter videre est in spongia et in hujusmodi corporibus porosis. — *Vel dic*, quod condensatio non fit per hoc, quod partes aliæ subintrando adveniant, sicut nec rarefactio per hoc, quod partes inhærentes extrahantur, ut existimant ponentes vacuum intra corpora, sed per hoc, quod materia earundem partium accipit nunc majorem, nunc minorem quantitatem, ut sic rarefieri nihil sit aliud, quam materiam recipere majores dimensiones per reductionem de potentia in actum ; condensari autem contra, ut docet Philosophus (l. c. *text.* 84 ; c. 9). — 4. *Phys.* l. 10 et 14.

Ad tertium dicendum, quod etiam sine positione vacui potest salvari augmentum ; dici enim potest fieri augmentum per alterationem ; sicut cum ex aqua fit aer, major fit quantitas aeris, quam erat aquæ. — *Vel dic*, quod augmentum non fit per hoc, quod alimentum transit in id, quod augetur, quasi sit aliud corpus ab ipso, sed quia convertitur in substantiam ipsius, sicut ligna apposita igni convertuntur in ignem, ut dicit Philosophus (1. *de Generat. text.* 34 ; c. 5). — 4. *Phys.* l. 10.

Ad quartum dicendum, quod si vas plenum cinere recipit tantum de aqua, quantum vacuum, non est propter vacuitatem, sed propter commixtionem in aqua ; aqua enim commixta cineri condensatur, et aliqua pars ejus exhalat, et iterum partes cineris magis inspissantur humefactione ; cujus signum est, quia non potest extrahi tantum de aqua, quantum prius fuit. — *Ibid.*

Ad quintum dicendum, quod homo in extrema circumferentia constitutus non posset manum suam extendere, non propter extrinsecum impediens, sed quia de natura omnium corporum naturalium est, quod contineantur infra extremam circumferentiam cœli ; alioqui cœlum non esset universum. Unde si esset aliquod corpus, quod non deberet a corpore cœli sic contineri, id nihil prohiberet esse extra cœlum, sicut corpus glorificatum et sicut substantiæ spirituales. — 1. *de Cœlo* l. 21 ; *Quodl.* 6, a. 3, c.

Ad sextum dicendum, quod si dentur duo lapides politi, numquam unus ita cadere poterit supra alium, ut illum tangat, sed inter utrumque semper intercedet vel aer vel aqua, ut dicit Philosophus (2. *de Anima text.* 113 ; c. 11). — 2. *de Anima* l. 23.

Ad septimum dicendum, quod licet angelis obediat materia quoad motum, non tamen potest impedire motum localem ad prohibendum vacuum, quia hoc non est proportionatum naturæ angelicæ, ut mutet ordinem elementorum mundi ejusque partium. — *de Malo* q. 16, a. 10, ad 8.

Ad octavum dicendum, quod ante creationem mundi non fuit vacuum, sicut neque post ; vacuum enim non est tantum negatio, sed privatio ; unde ad positionem vacui oportet ponere locum vel dimensiones separatas, sicut ponentes vacuum dicebant, quorum nullum ponimus ante mundum. Et si dicatur, quod possibile erat, ante factionem mundi mundum futurum esse, ubi nunc est, dicendum ad hoc, quod non erat nisi in potestate agentis. — 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 5, ad 4.

Vel dic, quod ad rationem vacui non sufficit, *in quo nihil est*, sed requiritur, quod sit locus vel spatium capax corporis, in quo non sit corpus, ut patet per Aristotelem (4. *Phys. text.* 60 ; c. 7) ; nos autem dicimus, non fuisse locum aut spatium ante mundum. — 1a, q. 46, a. 1, ad 4.

ARTICULUS II

UTRUM VACUUM RECTE SIT A PHILOSOPHO DEFINITUM.

Videtur quod non recte sit a Philosopho vacuum definitum, quod sit locus, in quo non est corpus, potest tamen esse.

1. Dicit enim Philosophus (4. *Phys. text.* 76 ; c. 8), quod vacuum sonat aliquid inane, et quod non est; sed locus est aliquid, ut dictum est : ergo vacuum non est locus privatus corpore. — 4. *Phys.* l. 10 et 13.

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *de Cœlo text.* 99 ; c. 9), quod extra cœlum non est locus ; sed extra cœlum apta sunt ibi aliqua esse, ut dicit Philosophus ibidem ; non possunt autem ibi esse nisi in vacuo : ergo vacuum non est locus. — 1. *de Cœlo* l. 21.

Sed contra est Philosophus 4. *Phys. text.* 60; c. 7, ubi dicit, quod si vacuum est, necesse est esse locum privatum corpore. — 4. *Phys.* l. 10.

Respondeo dicendum, quod recte definitur a Philosopho vacuum, quod sit locus privatus corpore. Potest autem hoc esse manifestum ex duobus : et *primo* quidem ex ratione ponendi vacuum. Ut enim dicit Philosophus, propter idem ponitur a philosophis vacuum, propter quod posuerunt locum esse, puta propter motum ; nam in le salvatur motus secundum locum, tam secundum illos, qui dicunt, locum aliquid esse præter corpora, quæ sunt in loco, quam secundum illos, qui ponunt vacuum esse. Negantibus autem locum et vacuum esse, non provenit motum secundum locum esse ; at nisi ponatur, vacuum esse locum privatum corpore, non potest poni motum esse. Nam omnia corpora naturaliter moventur ad suum locum ; locus autem non est spatium, cum tale spatium nihil omnino sit ; locus autem aliquid est : ergo si datur vacuum, hoc erit locus privatus corpore. — *Secundo* ex refutatione aliarum definitionum, quas philosophi de vacuo attulerunt, quæ non sunt convenienter assignatæ. Quidam enim illud definierunt, quod sit, in quo non est corpus tangibile ; et tamen punctus non est vacuum ; unde addi debet, quod vacuum sit locus, in quo non sit corpus tangibile, sed potest esse. Alii vero definiunt vacuum : in quo non est hoc aliquid neque ulla substantia corporea ; fit autem hoc aliquid per formam, quod quia competit materiæ, ideo dicunt materiam, secundum quod est absque forma, esse vacuum ; et hi eandem appellant locum, quia vacuum locum esse volunt. Sed hi male dicunt, quia materia non est separabilis a rebus, quarum est materia ; sed homines quærunt vacuum et locum tamquam separata a rebus ; optime autem explicatur natura vacui, si definiatur per hoc, quod sit locus privatus corpore. Unde manifestum est, quod fuit a Philosopho recte definitum vacuum. — 4. *Phys.* l. 10 et 11.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus loquitur de vacuo, quod philosophi appellant spatium dimensionatum sine corpore sensibili ; hoc enim nihil est, cum inaniter et sine ratione et veritate dicatur, quod tale vacuum sit. — *Ibid.*

Ad secundum dicendum, quod quemadmodum, quia extra cœlum non est tempus, quæ ibi nata sunt esse, ut Deus et intelligentiæ, non sunt in tempore, ita, quia extra cœlum non est locus, ut probat Philosophus (1. *de Cœlo text.* 99; c. 9), prædicta ibi existentia non sunt in loco nec loco continentur, eo quod magnitudine et motu carent; dicuntur autem ibi esse, id est extra cœlum, non sicut in loco, sed sicut non contenta nec inclusa sub continentia corporalium rerum, sed totam corporalem naturam excedentia. — 1. *de Cœlo*, l. 21 ; *Quodl.* 6, a. 3.

ARTICULUS III

UTRUM POSITO VACUO MOTUS LOCALIS IN EO FIERET.

Videtur quod posito vacuo motus localis in eo fieret.

1. Dicit enim Philosophus (4. *Phys. text.* 48; c. 5), quod terra movetur ad centrum tamquam ad suum locum, non autem ad superficiem aquæ ; sed dato vacuo adhuc remaneret centrum ; hoc enim est punctum imaginarium in medio totius mundi : ergo si daretur vacuum, adhuc terra moveretur localiter. — 4. *Phys.* l. 8.

2. Præterea, corpus gloriosum movetur extra cœlum, cum sit agile juxta illud *Sapientiæ* (c. 3, 7) : *tamquam scintillæ in arundineto discurrent* ; et corpus Christi *ascendit super omnes cœlos*, ut dicitur *ad Ephes.* (c. 4, 10); sed extra cœlum cum non sit ullum plenum, quia nullum est corpus, ut probat Philosophus (1. *de Cœlo text.* 96 et 97; c. 9), necessario

debet esse vacuum : ergo necessario debet corpus gloriosum localiter moveri in vacuo. — *Quodl.* 6, a. 3 ; 4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 3 ; 1. *de Cœlo* l. 20.

3. Præterea, medium plenum potius impedit et retardat motum ; nam quo medium est subtilius, ut dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 71 et 72 ; c. 8), eo velocior est motus ; sed in vacuo nullum est medium plenum resistens et retardans motum : ergo potest in eo esse motus localis. — 4. *Phys.* l. 12.

4. Præterea, cœlum movetur localiter, ut dicit Philosophus (1. *de Cœlo text.* 5 ; c. 2), cum sit corpus naturale ; sed motus cœli præsertim ultimi non est in pleno, cum nec ipsum sit in loco, ut docet Philosophus (4. *Phys. text.* 45 ; c. 5) : ergo localiter movetur in vacuo. — 1. *de Cœlo* l. 3 ; 4. *Phys.* l. 7.

Sed contra est, quod Philosophus (4. *Phys.* a *text.* 64 ; c. 8) multis rationibus probat, quod in vacuo non potest esse motus localis, et (3. *de Cœlo text.* 28 ; c. 2) dicit, quod si non esset aer, non posset ullum corpus moveri violenter. — 4. *Phys.* l. 11 ; 3. *de Cœlo* l. 7.

Respondeo dicendum, quod quia necessitas essendi in loco convenit corpori ex hoc, quod dependet a primo continente, propter quod omnia corpora gravia et levia sub cœlo contenta moventur ad determinata loca sursum et deorsum, et ipsum primum continens non est in loco nisi per accidens et secundum partes, ut dicitur 4. *Phys. text.* 45 ; c. 5, propterea illa corpora, quæ non dependent a primo continente, ut sunt corpora gloriosa, sicut non necessario sunt in loco, quatenus locus est superficies corporis continentis, sed possunt esse in convexo cœli empyrei atque adeo in spatio imaginario extra cœlum, non tamen tamquam in continente, ita possunt localiter moveri in illo spatio imaginario. — *Quodl.* 6, a. 3 ; 1. *de Cœlo* l. 20 ; 2. *Sent.* dist. 2, q. 2, a. 1 ; 12. *Metaphys.* l. 5 (4).

Quæ vero corpora dependent a primo continente, ea neque naturaliter neque violenter possunt localiter moveri in vacuo, — si tamen ponatur nihil aliud poni in rerum natura præter id, quod movetur, ita ut non existat cœlum vel universum, ratione cujus debeat etiam poni centrum cœli seu mundi. Non quidem *naturaliter*, *primum*, quia corpus naturale movetur ad suum locum naturalem et quiescit in eo naturaliter propter convenientiam, quam habet cum ipso, et quia non convenit cum loco, a quo recedit ; vacuum autem non habet aliquam naturam, per quam possit convenire aut disconvenire a corpore naturali. *Deinde*, quia locus naturalis est separatus a locato ; hoc enim est de ratione loci, quod aliquid sit in loco sicut in separato et seorsum existente, quia si pars alicujus corporis non ponitur seorsum ab ipso corpore, non erit in eo sicut in loco, sed sicut in toto ; at in spatio vel vacuo totum mergitur corpus. *Præterea*, quia sicut terra ideo quiescit in medio, quia non est major ratio, cur moveatur ad unam partem quam ad aliam ; eadem ratione si ponatur res in vacuo tamquam in loco, necesse est, quod in illo semper quiescat, quia non est assignare, quare magis moveatur ad unam partem quam ad aliam, quia vacuum ut vacuum non habet differentias in suis partibus ; non entis enim non sunt differentiæ. Omnis autem motus naturalis est ad aliquam differentiam loci ; diversa enim corpora ad diversa loca moventur ; unde oportet loca naturalia differre ab invicem. *Item*, quia non poterit assignari causa, quare quod movetur, alicubi stet, quia cum partes vacui careant differentiis, non est ratio, quare magis quiescat in una parte quam in alia. *Demum*, quia cum vacuum cedat et non resistat mobili, ex omni parte feretur id, quod movetur in infinitum, quod est impossibile. — Neque poterit id, quod movetur, moveri *violenter* in vacuo, quia motus naturalis est prior violento, cum motus violentus non sit nisi quædam declinatio a motu naturali ; unde remoto motu naturali removetur omnis motus, cum remoto priori removeatur posterius ; posito autem vacuo removetur motus naturalis, ut dictum est. Præterea quia motus violentus projectorum non fit a virtute impressa, sed ab aere ; at in vacuo nullus est aer. — 4. *Phys.* l. 11.

Dixi : si nihil ponatur in rerum natura præter id, quod movetur ; nam si ponatur cœlum et centrum, et tunc ponatur vacuum inter cœlum et terram, tunc si tota terra ponatur extra locum suum seu extra medium mundi, movebitur ad medium mundi secundum suam naturam, ut dicit Philosophus (2. *de Cœlo text.* 98 et 102 ; c. 14), quia idem est motus partis et totius. Si autem pars terræ ponatur separata a toto, statim descendet ad locum totius, ut similiter, si totus ignis esset extra locum, naturaliter moveretur ad concavum lunæ. Unde sequitur, quod posito universo et ejus centro, sicut terra extra medium posita

naturaliter descenderet ad centrum, ita posset violenter moveri a centro versus cœlum ; quodlibet enim elementum sicut potest naturaliter moveri ad suum locum, ita potest ab illo loco naturali violenter moveri, ut dicit Philosophus (1. *de Anima text.* 40; c. 3). — Unde manifestum est, quomodo contingat esse motum localem in vacuo, quomodo non. — 2. *de Cœlo* l. 26 ; 1. *de Anima* l. 6.

Ad primum ergo dicendum, quod si ponatur solum vacuum et in illo aliquod grave, non existente universo vel cœlo, ratione cujus detur etiam centrum universi, non movebitur tale grave; secus vero, si ponatur universum et ejus centrum, ut dictum est (in c.).

Ad secundum dicendum, quod extra cœlum non est proprie vacuum, ut probat Philosophus (1. *de Cœlo text.* 99 ; c. 9), sed spatium quoddam imaginarium, et in illo sicut potest esse corpus non dependens a primo continente, cujusmodi est corpus gloriosum, ita potest etiam in illo moveri localiter, ut dictum est (in c.) — 1. *de Cœlo* l. 21; 12. *Metaphys.* l. 5 (4).

Vel dic, quod locus habet rationem continentis ; unde primum continens habet rationem primi locantis, quod est primum cœlum. In tantum igitur corpora indigent esse in loco per se, in quantum indigent contineri a corpore cœlesti ; corpora autem gloriosa et maxime corpus Christi non indiget tali continentia, quia nihil recipit a corporibus cœlestibus, sed a Deo mediante anima. Unde nihil prohibet, corpus Christi esse extra totam continentiam cœlestium corporum, et non esse in loco continente ; nec tamen oportet, quod extra cœlum sit vacuum, quia non est ibi locus, nec est ibi aliqua potentia susceptiva alicujus corporis, sed potentia illuc perveniendi est in Christo. Unde cum Philosophus probat (1. *de Cœlo* a *textu* 99 ; c. 9), quod extra cœlum non est corpus, intelligendum est de corporibus in solis naturalibus constitutis. — 3a, q. 57, a. 4, ad 2.

Ad tertium dicendum, quod quia vacuum cedit et non resistit ex omni parte mobili, ideo sequitur, si mobile movetur in vacuo, quod moveatur in infinitum, ut dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 69; c. 8); quod est impossibile; et ideo non potest esse motus localis in vacuo mobilis dependentis a cœlo, ut dictum est. — 4. *Phys.* l. 11.

Ad quartum dicendum, quod cœlum non movetur localiter secundum totum, sed secundum partes; et sufficit ad rationem motus circularis, quod partes mobilis sint in loco in potentia, non autem in actu, ut dictum est (supra q. 19, a. 4, c.) — 4. *Phys.* l. 7.

ARTICULUS IV

UTRUM POSITO MOTU LOCALI IN VACUO TALIS MOTUS FIERET IN INSTANTI AN VERO IN TEMPORE.

Videtur quod si daretur motus in vacuo, talis motus fieret in instanti.

1. Hoc enim probat Philosophus (4. *Phys.* a *textu* 71; c. 8), quia proportio motus ad motum in velocitate est sicut proportio medii ad medium in subtilitate; sed spatii vacui ad plenum nulla est proportio : ergo motus per vacuum non habet proportionem ad motum factum in pleno; esset autem, si motus in vacuo fieret in tempore, quia omne tempus omni tempori proportionabile est : ergo motus in vacuo fit in instanti. — 4. *Phys.* l. 12; 1a, q. 53, a. 3, arg. 1 ; 1. *Sent.* dist. 37, q. 4, a. 3, arg. 3.

2. Præterea, si motus in vacuo fit in tempore, sequitur, quod in æquali tempore pertransiri poterit spatium plenum et vacuum, quia erit accipere aliquod corpus, quod habebit proportionem ad aliud corpus, sicut habet proportionem tempus ad tempus; sed hoc est impossibile : ergo et impossibile est, motum in vacuo fieri in tempore. — *Ibid.*

3. Præterea, probat Philosophus (8. *Phys. text.* 79; c. 10), quod si potentia alicujus corporis esset infinita, moveret in instanti; sed potentia Dei est infinita : ergo saltem Deus poterit aliquid localiter movere in instanti. — 1a, q. 25, a. 2, arg. 3.

4. Præterea, quanto virtus motoris fuerit fortior et mobile minus resistens motori, tanto motus est velocior ; sed virtus Dei moventis aliquod corpus improportionaliter excedit virtutem corporis moventis aliud corpus. Proportio autem velocitatum est secundum minoritatem temporis; omne autem tempus omni tempori proportionabile est, ut dictum est; si ergo virtus corporis movet in tempore, Angelus movebit in non tempore ac proinde in instanti, et multo magis Deus. — 1a, q. 53, a. 3, arg. 1; 1 *Sent.* dist. 37, q. 4, a. 3.

5. Præterea omne, quod movetur, vel movetur in tempore vel in instanti; sed corpus gloriosum post resurrectionem non movebitur in tempore, quia tempus jam non erit, ut di-

citur *Apocal.* c. 10, 6 : ergo motus ille erit in instanti. — 4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 3, quaestiunc. 3, arg. 5.

Sed contra est : 1. quod in motu locali spatium et motus et tempus simul dividuntur, ut demonstrative probatur 6. *Phys. text.* 18; c. 2 ; sed spatium, quod transit quodcunque mobile per suum motum, est divisibile; ergo et motus erit divisibilis et tempus divisibile; sed instans non dividitur : ergo et motus ille non erit in instanti, sed in tempore. — *Ibid.* arg. 1 *Sed contra.*

2. Præterea, non potest esse aliquid simul totum in uno loco, et partim in illo et partim in alio, quia sequeretur, quod altera pars esset in duobus locis simul, quod esse non potest; sed omne, quod movetur, partim est in termino a quo, partim in termino ad quem, ut est demonstratum in 6. *Phys. text.* 32 ; c. 4. Omne autem quod motum est, totum est in termino ad quem; ergo non potest esse, quod simul moveatur et motum sit; sed omne, quod movetur in instanti, simul movetur et motum est : ergo motus localis corporis non potest esse in instanti. — l. c. arg. 2 *Sed contra.*

3. Præterea, omnis motus habet prius et posterius, quia habet duos terminos, quorum unus consequitur alium; sed numerus prioris et posterioris in motu est tempus, ut habetur 4. *Phys. text.* 110; c. 12 : ergo omnis motus mensuratur tempore, et per consequens nullus potest esse in instanti. — 1a, q. 53, a. 3, arg. *Sed contra*; 1. *Sent.* dist. 37, q. 4, a. 3, arg. 5.

4. Præterea, moveatur localiter corpus sive a se sive ab alio, ab A in B; aut in eodem instanti est in A et in B, aut in diversis. *Si primum*, erit simul in duobus locis, quod est falsum, ut dictum est; et præterea tunc non moveretur ad B, quia nihil movetur ad id, in quo est. *Si secundum*, ergo est designare duo instantia, in quorum uno est in A et in alio in B; sed inter quælibet duo instantia est tempus medium, ut probatur 6. *Phys. text.* 55; c. 6 : ergo motus corporis a quocunque sit, erit in tempore (1. *Sent.* l. c. arg. 6; 4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 3, sol. 3). — Si dicas, quod corpus motum ab Angelo vel a Deo ab A in B, in toto tempore est in A, et in instanti terminante tempus est in B, et sic motus corporis ab Angelo vel a Deo moti erit in instanti;

5. Contra, in omni motu, qui est inter duas quietes, quarum una est in termino, a quo est motus, et altera in termino, ad quem est motus, sicut instans, ad quod terminatur motus, tenet se cum quiete sequente, ita instans, a quo incipit motus, tenet se cum quiete præcedente; ut patet, quando aliquid movetur de albedine in nigredinem, quia sicut in fine temporis, quod mensurat motum, est nigrum, ita in principio temporis est album; ergo ex hoc patet, quod omnis quies trahit ad se et nunc præcedens et nunc sequens. Inde sic arguo : corpus motum ab Angelo vel Deo ab A in B est in toto tempore in A; ergo quiescit ibi, quia ut probatur 6. *Phys. text.* 67 sqq. (c. 8), quidquid est in tempore in aliquo uno ubi, quiescit ibi ; sed ubi est aliquid quiescens in tempore, est et in termino temporis : ergo corpus motum ab Angelo erit in ultimo termino temporis adhuc in A et non in B, ut ponebatur. — 1. *Sent.* dist. 37, q. 4, a. 3, arg. 8; 1a, q. 53, a. 3, c.

Respondeo dicendum, quod in omni motu necesse est intelligere successionem et tempus, eo quod termini cujuslibet motus sunt invicem sibi oppositi et incontingentes, ut patet in 1. *Phys. text.* 44; c. 5, qui proinde nequeunt esse simul. Unde oportet, quod mobile intelligatur esse prius in uno termino motus et posterius in altero, et sic sequitur successio. Sed transire de uno termino ad alterum contingit dupliciter: *uno mòdo*, sicut de instanti in instans; hoc autem est, quando terminus motus est mediatus principio motus, id est, quando sunt tales termini motus, inter quos est aliquo modo accipere medium, sicut inter duo instantia est accipere tempus medium, ut contingit in motu locali corporis, a quocumque localiter moveatur, et in motu augmenti et decrementi, et in motu alterationis qualitatum sensibilium. Nam in motu locali vel augmenti terminus motus est mediatus principio secundum medium quantitatis dimensivæ; in alteratione vero secundum medium quantitatis virtualis, cujus divisio attenditur secundum intensionem et remissionem alicujus formæ. Et hos motus tempus per se ipsum mensurat, quia ad terminum successive pervenitur, eo quod divisibilis est; sed prius omne mobile localiter pervenit ad medium magnitudinis quam ad extremum (1a, q. 67, a. 2, c.), et per consequens hi motus continui dicuntur propter continuitatem ejus, super quod transit

motus, cujus est plus et minus accipere. — 1. *Sent.* dist. 37, q. 4, a. 3, c.; *Quodl.* 9, a. 9, c.; *Quodl.* 11, a. 4, c.

Alio modo transitur de uno termino motus in alium, sicut de tempore in instans, quando scilicet terminus ad quem non est mediatus termino a quo; et hoc accidit in illis mutationibus vel motibus, quorum termini sunt privatio et forma, inter quæ constat medium non esse; unde non potest sic transiri de uno extremo in alterum, ut quandoque in neutro extremorum sit, sicut transitur de instanti in instans, ita quod in neutro instantium est, sed in medio tempore. Et hujusmodi motus sunt generatio et corruptio, illuminatio et hujusmodi, in quibus oportet dicere, quod unus terminus erat in toto tempore præcedenti, et alius in instanti terminativo illius temporis. Hujusmodi autem mutationes sunt termini cujusdam motus, ut illuminatio diei est terminus motus localis, et generatio et corruptio alterationis præcedentis. Et quia inter tempus et instans non cadit aliquod medium, nec est aliquod instans accipere immediate præcedens, inde est, quod in hujusmodi mutationibus absque omni medio transitur de uno extremo in aliud, neque est accipere ultimum tempus, in quo fuerunt in termino a quo, sed ultimum tempus, quod terminatur ad instans, in quo est in termino ad quem; et ideo hujusmodi mutationes dicuntur instantaneæ. Nam licet etiam in his oporteat esse annexum tempus, cum constet, materiam non esse simul sub forma et privatione, nec aerem esse simul sub luce et tenebris, dicuntur tamen instantaneæ et termini motus præcedentis, quia sunt in ultimo instanti temporis, quod mensurabat motum præcedentem; unde etiam in illo instanti dicitur generatum esse, non autem proprie generari, quia omne, quod generatur, generabatur et generabitur, ut probatur 6. *Phys. text.* 55; c. 6. Quoniam ergo motus localis corporis de loco ad locum, a quocunque fiat, nullum ordinem habet ad aliquem motum præcedentem, cujus terminus dici possit, ideo necessario dicendum est, quod fiat in tempore, non autem in instanti, etiam posito vacuo. — 1. *Sent.* dist. 37, q. 4, a. 3, c.; *Quodl.* 9, a. 9, c.; *Quodl.* 11, a. 4, c.

Ad primum ergo dicendum, quod quamvis in vacuo nihil sit impediens motum, non tamen potest esse motus in instanti, quia causa velocitatis vel tarditatis motus non est sola resistentia ex parte medii, sed etiam illa, quæ oritur ex incontingentia terminorum, qui simul esse non possunt, ut dictum est (in c.), et ex hoc, quod corpus, quod movetur, habet determinatum situm, ut contingit in corporibus cœlestibus, quorum motus a nullo impeditur, et tamen eorum est determinata velocitas secundum determinatum tempus. Unde ratio Philosophi est ratio ad contradicendum positioni antiquorum et non ratio demonstrativa simpliciter; ponentes enim vacuum hac de causa ipsum ponebant, ut non impediretur motus, et sic secundum eos causa motus erat ex parte medii, quod non impedit motum. Et ideo contra eos argumentatur Philosophus, ac si tota causa velocitatis et tarditatis esset ex parte medii, quod patet evidenter; nam supra contra eosdem dixerat, quod si natura est causa motus simplicium corporum, non oportet ponere vacuum ut causam motus eorum; per quod dat intelligere, quod totam causam motus ponebant ex parte medii et non ex natura mobilis. — 4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 3, sol. 3, ad 2; *Quodl.* 9, a. 9, ad 3; 4. *Phys.* l. 12.

Et eodem modo dicendum *ad secundum*. Licet enim non sit proportio motus mobilis in vacuo ad motum in pleno ex parte medii, est tamen proportio inter illos ex parte mobilis et ex parte terminorum. — *Ibid.*

Ad tertium dicendum, quod potentia corporis, si esset infinita, moveret in instanti, quia corpus movens aliud est agens univocum; unde oportet quod tota potentia agentis manifestetur in motu, ac proinde quia quanto moventis corporis potentia est major, tanto velocius movet, necesse est, quod si fuerit infinita, moveat improportionabiliter citius, quod est movere in non tempore. At vero potentia Dei licet infinita non potest movere in instanti, quia cum sit agens non univocum, non oportet, quod tota virtus ejus manifestetur in motu, ita ut moveat in non tempore, et præsertim quia movet secundum dispositionem suæ voluntatis. Unde et Philosophus (8. *Phys. text.* 79; c. 10) non ostendit, quod potentia motoris sit infinita, ex eo quod possit movere in instanti, sicut id ostenderat de potentia corporis, si esset infinita, sed ex eo, quod potest movere infinito tempore; quamquam nec potentia corporis, si esset infinita, posset movere simpliciter aliquod corpus in instanti; quia licet talis virtus infinita superare possit

virtutem corporis, quam habet vel ex parte inclinationis contrariæ ad motum contrarium, ut est in motibus violentis, vel ex parte medii, puta si moveret in vacuo, non tamen superare posset resistentiam mobilis ex parte terminorum seu ex parte situs ; ex hoc enim ipso, quod movens intendit transferre mobile ad aliquod ubi, ipsum mobile in alio ubi existens repugnat et resistit intentioni motoris ejusque motioni. Unde quod dicit Philosophus, verum est tantum spectata virtute infinita corporis, quod est agens univocum, et spectata resistentia ex parte contrariæ inclinationis existentis in mobili. — 1a, q. 25, a. 2, ad 3 et q. 105, a. 2, ad 3; 4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 3, sol. 3, ad 3; 4. *Phys.* l. 12.

Ad quartum dicendum, quod quamvis virtus Angeli excedat inæstimabiliter virtutem corporis moventis, non tamen excedit in infinitum, quia utraque virtus est finita; unde non sequitur, quod moveat in instanti. Si tamen esset similiter virtutis infinitæ, non sequeretur, quod moveret in instanti, *tum* quia non esset agens univocum et materiale, sed æquivocum et intellectuale; unde velocitas motus mensuranda esset secundum determinationem suæ voluntatis; *tum* quia non posset superare totaliter resistentiam, quæ est ex parte mobilis; quia licet posset superare resistentiam, quam habet ex inclinatione ad contrarium motum, non tamen posset totaliter superare resistentiam, quæ inest mobili ex contrarietate, quam habet ad locum, quem intendit motor. Non enim potest a corpore removeri, quod sit in aliquo loco vel situ, nisi auferatur ei sua corporeitas, per quam debetur ei locus vel situs; unde quandiu manet in natura corporis, nullo modo potest moveri in instanti, quantæcunque virtutis sit movens. — 4. *Sent.* l. c.; 1a, q. 25, a. 2, ad 3; 8. *Phys.* l. 21

Ad quintum dicendum, quod licet post resurrectionem non sit futurum tempus, quod est numerus motus cœli, tamen erit tempus consurgens ex numero prioris et posterioris in quolibet motu. — 4. *Sent.* dist. 44, q 2, a. 3, sol. 3, ad 5.

ARTICULUS V

UTRUM ASCENSUS AQUÆ VEL AERIS SURSUM AD REPLENDUM VACUUM SIT NATURALIS AQUÆ VEL AERI.

Videtur quod ascensus aquæ vel aeris sursum ad replendum vacuum sit ipsis violentus.

1. Dicit enim Philosophus (4. *de Cœlo text.* 39; c. 5), quod si tolleretur ignis a suo loco, aer ascenderet ad concavum lunæ vi; similiter aqua non moveretur in regionem aeris illo subtracto, nisi vi; et quod ignis non moveretur deorsum amoto aere, nisi vi; sed hujusmodi motus elementorum ad subtractionem aliorum est ad replendum vacuum : ergo motus aeris et aquæ et similium ad replendum vacuum est illis violentus et non naturalis. — 4. *de Cœlo* l. 3.

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *de Cœlo text.* 8; c. 2), quod unius corporis simplicis est tantum unus motus naturalis simplex; sed motus deorsum terræ est illi naturalis : ergo motus ejusdem vel aeris ad replendum vacuum erit violentus. — 1. *de Cœlo* l. 3.

3. Præterea, motus violentus et contra naturam dicitur, qui est contrarius motui naturali; unde si lapis velocius projiciatur deorsum, quam sit dispositio motus naturalis, talis motus dicitur violentus; sed motus sursum aquæ ad replendum vacuum est contrarius motui naturali deorsum ejusdem aquæ : ergo talis motus est violentus. — 2. *Sent.* dist. 18, q. 1, a. 3, c. ; *de Pot.* q. 6, a. 2, ad 3; *de Verit.* q. 13, a. 1, ad 5.

4. Præterea, omnis motus corporis habentis gravitatem et levitatem vel est naturalis vel violentus, ut dicit Philosophus (1. *de Cœlo text.* 18; c. 3); sed aquæ motus ad replendum vacuum non est ei naturalis, quia naturalis motus ejus est tendere deorsum, ut dicit Philosophus (l. c. *text.* 7; c. 2) : ergo motus aquæ vel terræ sursum ad replendum vacuum erit violentus (1. *de Cœlo* l. 3 et 4). — Sed dices, quod motus elementorum ad replendum vacuum inest illis ex impressione corporum superiorum, et ideo neque illis esse naturalem neque violentum, quomodo est motus circularis aeris et ignis in propria regione, et motus circularis aquæ incompletus secundum fluxum et refluxum maris.

5. Sed contra; nam saltem terra veluti re-

motissima a cœlo nihil tale participat, sed solam alterationem ; ergo illius motus ad replendum vacuum non erit a corpore superiori ; unde illi erit violentus. — 1. *de Cœlo* l. 4.

Sed contra est, quod motus est inclinatio appetitus ; sed appetitus cujuslibet rei ad bonum universi est naturalis. Nam quælibet res se habet ad universum sicut pars ad totum ; pars autem magis naturaliter inclinatur ad bonum totius quam ad bonum suum : ergo et motus cujuslibet rei ad bonum universi, ut est motus ad replendum vacuum, erit naturalis. — 1a, q. 60, a. 5.

Respondeo dicendum, quod duplex est finis cujuslibet rei (2. *Sent.* dist. 1, q. 2, a. 3, c.) : *unus* est proportionatus illi, et ad hunc naturaliter quælibet res movetur sicut ad suam perfectionem ; *alter* est improportionatus et per se subsistens, et hic respectu cujuslibet rei etiam inanimatæ est bonum totius universi, et ad hunc finem ita naturaliter fertur quælibet res, ut magis in ipsum inclinetur quam in proprium bonum. Et ratio hujus est, quia unumquodque in rebus naturalibus secundum naturam hoc ipsum, quod est, alterius est ; et ideo principalius et magis inclinatur in id, cujus est, quam in seipsum ; bonum autem particulare est propter bonum commune et propter illud appetitur. Unde videmus, quod quælibet pars naturali quadam inclinatione operatur ad bonum totius, etiam cum periculo et detrimento proprio, ut patet, cum quis manum exponit gladio ad defensionem capitis, ex quo pendet vita totius corporis. — 1a, q. 60, a. 5 ; *Quodl.* 1, a. 8.

Cum autem inclinatio naturalis sit indita a Deo cuilibet rei, sicut illa indita est cuilibet elemento ad proprium locum tamquam ad conservationem sui per virtutem particularem, quæ est immediatum principium talis motus, puta gravitatem et levitatem (forma enim substantialis non est principium motus localis nisi mediante gravitate et levitate, sicut nec alterationis nisi mediantibus qualitatibus) ; ita debet cuilibet rei propter conservationem et bonum universi esse indita inclinatio per aliquam virtutem, quæ sit immediatum principium talis inclinationis. Nam cum inclinatio naturalis virtutis sit determinata ad unum, juxta multitudinem terminorum et finium debent etiam multiplicari virtutes, quæ sunt principia talium inclinationum. — 2. *Sent.* dist. 14, q. 1a. 5, ad 2 ; *Tabula Aurea* voce « virtus » n. 267.

Ad primum ergo dicendum, quod motus aeris vel aquæ vel terræ ad replendum vacuum est naturalis elementis, si in illis consideretur inclinatio naturæ universalis, quæ est ad bonum totius universi et ad finem subsistentem, ut dictum est (in c.). Quamquam inter elementa hoc inest discriminis, ut dicit Philosophus (4. *de Cœlo text.* 39 ; c. 5), quod quia ignis est simpliciter levis et terra simpliciter gravis, aer autem per accidens ratione dispositionis præternaturalis, quam habet, aliquam habet gravitatem, ideo subtracto aere ignis non movetur deorsum secundum naturam particularem nisi vi, secus vero aer subtracta aqua ; quamvis si consideretur aer secundum se et in naturali sua dispositione, cum nullam gravitatem habeat, etiam vi movebitur deorsum, subtracta aqua, secundum naturam particularem consideratus. — V. Capreolum in 3. *Sent.* dist. 27, q. unic. ad art. 3, ad 3 ; 4. *de Cœlo* l. 3.

Ad secundum dicendum, quod unius corporis simplicis est tantum unus motus simplex, si consideretur secundum naturam particularem ; secus si consideretur vel secundum naturam universalem vel in ordine ad causas superiores, ex quarum influentia potest acquirere aliam inclinationem. — *de Pot.* q. 6, a. 1, ad 17 ; v. Capreol. l. c.

Ad tertium dicendum, quod argumentum tantum probat, motum elementi ad replendum vacuum non esse naturalem respectu inclinationis naturæ particularis. — V. dicta in c.

Ad quartum dicendum, quod omnis motus vel est naturalis vel violentus, si consideretur motus in ordine ad naturam particularem ; nam alioqui cum elemento possit communicari motus a corpore superiori, ut est motus circularis respectu ignis existentis in sua regione, plures motus simplices possunt eidem corpori simplici convenire. — 1. *de Cœlo* l. 4.

Ad quintum dicendum, quod terra, quia est remotissima a cœlo, non participat motum circularem ex impressione cœli, participat tamen motum sursum ad replendum vacuum naturaliter a Deo, ut dictum est (in c.), et violenter movetur sursum, quando ab aliquo projicitur sursum. — *Ibid.* ; *de Pot.* q. 6, a. 2, ad 3 ; 2. *Sent.* dist. 18, q. 1, a. 3, c.

QUÆSTIO XXI

DE TEMPORE

Deinde considerandum est de tempore, quod extrinsece advenit motui tamquam mensura ipsius.

CIRCA QUOD QUÆRUNTUR QUINQUE :

1. Utrum tempus sit.
2. Utrum recte sit a Philosopho assignata definitio temporis.
3. Utrum sit unum tempus omnium temporalium.
4. Utrum sit idem nunc realiter in toto tempore.
5. Utrum tempus realiter distinguatur a motu.

ARTICULUS I

UTRUM TEMPUS SIT IN RERUM NATURA.

Videtur quod tempus non sit in rerum natura.

1. Quia omne compositum ex his, quæ non sunt, impossibile est esse, ut dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 88 ; c. 10) ; sed tempus componitur ex his, quæ non sunt ; nam temporis aliud est præteritum et jam non est, aliud est futurum et nondum est, et ex his duobus componitur totum tempus : ergo impossibile est tempus aliquid esse. — 4. *Phys.* l. 15 ; *Opusc.* 44, c. 1.

2. Præterea, cujuslibet divisibilis existentis necesse est, dum est, aliquam partem esse vel aliquas ; sed tempus non est hujusmodi, quia quædam temporis partes sunt præteritæ, aliæ vero sunt futuræ, et nihil temporis, quod sit divisibile, est in actu ; ipsum vero nunc, quod est in actu, non est pars temporis ; unde tempus non componitur ex ipsis nunc : ergo tempus non est aliquid. — *Ibid.*

3. Præterea, dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 131 ; c. 14), quod si non est anima potens numerare, neque etiam possibile est id, quod potest numerari seu numerus ; sed tempus est numerus : ergo si non est anima, non est tempus, et consequenter tempus non est aliquid extra animam. — 4. *Phys.* l. 23.

4. Præterea, cum tempus sit numerus motus, aut erit in materia numerabili aut in anima numerante ; non primum, quia materia numerabilis temporis non est nisi prius et posterius in motu, in quibus nihil potest esse, cum ipsa sint non entia ; sequitur ergo, quod tempus solum sit in anima numerante, non autem aliquid extra animam. — *Opusc.* 44, c. 1.

5. Præterea, si tempus esset in re extra animam tamquam numerus alicujus motus exterioris, tunc sequeretur, quod qui non apprehenderet motum exteriorem, non apprehenderet tempus ; cujus oppositum vult Philosophus (4. *Phys. text.* 98 ; c. 11), qui dicit, quod si sumus in tenebris et nihil patiamur per visum ab exterioribus visibilibus, nec sentiamus aliquem motum exteriorum corporum ; dum tamen fiat aliquis motus in anima per successionem cogitationum vel imaginationum, semper sentimus tempus ; ergo tempus semper sequitur motum, qui est in anima, et per consequens tempus non est aliquid extra animam, sed solum in anima. — *Ibid.*

6. Præterea omne, quod fit, vel fit in tempore vel in instanti, quia fieri sine successione non est, nec successio sine tempore ; si ergo tempus aliquid est reale, debet esse factum a Deo vel in tempore vel in instanti ; et rursum de his idem quæri potest, et sic dabitur processus in infinitum ; ergo tempus non est quid reale. — Hannibaldus in 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 2, arg. 4.

7. Præterea, si tempus est quid reale, ergo fuit a Deo creatum in principio temporis, juxta illud *Genes.* 1, 1 : *In principio creavit Deus cœlum et terram ;* vel certe simul, juxta illud *Eccli.* 18, 1 : *Qui vivit in æternum, creavit omnia simul;* sed tempus non potest esse creatum in principio temporis, quia sic esset indivisibile, vel certe divisibile esset in indivisibili : ergo tempus non est creatum a Deo et consequenter non est quid reale. — 1a, q. 46, a. 3, arg. 3 ; 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 6, arg. 4.

8. Præterea, in tempore id, quod est materiale, est prius et posterius motus, formale vero est numeratio, qui est actus animæ ; ergo tempus non est formaliter extra animam. — *Tabula Aurea* voce « tempus » n. 6 et 7.

Sed contra est : 1. quod omnia generabilia et corruptibilia tempore mensurantur ; accipiunt enim finem et principium sui esse in tempore, ut vult Philosophus (4. *Phys. text.* 120 ; c. 12) ; si ergo tempus non esset, nihil esset generabile et corruptibile, quod

est inconveniens; ergo tempus est. — *Opusc.* 44, c. 1.

2. Præterea, cum tempus sit numerus motus, ita necesse est esse tempus, sicut et motum, ut dicit Philosophus (l. c. *text.* 130; c. 14); sed constat, quod motus est in rerum natura : ergo et tempus debet esse in rerum natura. — l. c.; 4. *Phys.* l. 23.

Respondeo dicendum, quod tempus est aliquid in re extra animam. — Ad cujus intellectum considerandum est, quod positis rebus numeratis necesse est poni numerum; unde sicut res numeratæ dependent a numerante, ita et numerus eorum. Esse autem rerum numeratarum non dependet ab intellectu, nisi sit aliquis intellectus, qui sit causa rerum, sicut est intellectus divinus; non autem dependet ab intellectu animæ; unde nec numerus rerum ab intellectu animæ dependet, sed solum ipsa numeratio, qui est actus animæ, b intellectu animæ dependet. Tempus autem numerus motus est, et ideo sicut motus non dependet ab intellectu nostro, ita nec tempus. Sunt tamen quidam, qui dicunt, etiam motum dependere ab anima, quia cum motus sit aliquid successivum, partes ejus, quæ sunt prius et posterius, non habent esse in re extra, sed solum in anima comparante priorem dispositionem mobilis ad posteriorem, et ideo solum habet esse in anima simpliciter et quantum ad esse perfectum, in re autem extra habet esse solum secundum quid; et idem dicunt isti de tempore. — Verum istud non potest stare, quia illud, in quo motus est secundum suum esse completum et perfectum, necessario movetur; si ergo motus secundum suum esse completum esset in anima, anima necessario moveretur; quod est inconveniens.

Et ideo intelligendum est, quod omne esse est ab actu; actus autem divisibilis est, ut vult Philosophus (9. al. 8. *Metaphys.*) Nam alius est actus totus simul existens, sicut anima aut albedo; alius autem est successivus, ut dies et agon, infinitum et vacuum, de numero quorum sunt et motus et tempus. Cum ergo esse sequatur actum, et modus essendi sequetur modum actus. Esse igitur, quod est ab actu primo, est esse simul, et tale esse est esse completum, quod debetur rei perfectæ per primum actum; esse vero quod est ab actu secundo, scilicet ab actu successivo, est esse successivum, et tale esse est esse perfectum, quod debetur tali actui vel rei perfectæ per talem actum. Et ideo esse perfectum ipsius motus et temporis, quod debetur utrique secundum rationem propriæ speciei, non est esse simul existens, sicut ipsi dicunt, sed est esse in successione, quod est secundum aliquid indivisibile ipsorum. — *Opusc.* 44, c. 1; 4. *Phys.* l. 23.

Ad primum ergo dicendum, quod præteritum et futurum non sunt sic, ut simul sint, nec hoc requiritur ad esse temporis, cum sit esse successivum, ut declaratum est; habet tamen esse per aliquid indivisibile sui, quod continuat ea, scilicet per ipsum nunc. Et sic patet *ad secundum.* — *Ibid.*

Ad tertium dicendum, quod illa conditionalis est vera : si impossibile est esse aliquem numerantem, impossibile est esse aliquod numerabile; sicut hæc est vera : si impossibile est aliquem esse sentientem, impossibile est esse aliquid sensibile; sensibile enim est, quod potest sentiri, et si potest sentiri, potest esse sentiens aliquid; licet non sequatur, quod si est sensibile, quod sit sentiens actu. Et similiter sequitur, si est aliquid numerabile, quod possit esse aliquod numerans; sed non sequitur, si sit aliquid numerabile, quod sit aliquid numerans, nec si non sit numerans, quod non sit numerabile; et illo modo objectio Philosophi procedebat. — 4. *Phys.* l. 23.

Vel dic, quod licet actualis numeratio prioris et posterioris in tempore sit ab anima, non tamen esse temporis secundum propriæ speciei rationem, ut dictum est (in c.).

Ad quartum dicendum, quod tempus habet esse in priori et posteriori motus; sed quando dicitur : sed prius et posterius in motu non sunt, — dicendum est, quod verum est sub esse permanenti; habent tamen esse successivum. — *Opusc.* 44, c. 1.

Ad quintum dicendum, quod tempus sequitur motum aliquem exteriorem, scilicet primum motum; nam apprehenso quocunque motu comprehenditur motus primus saltem virtualiter, eo quod est causa omnis transmutabilitatis. — *Ibid.*

Ad sextum et septimum dicendum, quod in tempore et instanti non differunt esse et fieri; non autem necesse est tempus esse in tempore, sicut nec locum in loco. Unde non est necesse, quod primum instans creationis in alio instanti fiat. (Hannibaldus in 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a.

2, ad 4). — *Vel dic,* quod sicut numerus non numeratur alio numero, ita nec tempus alio tempore mensuratur, nec fieri ejus, cum suum esse totum sit in fieri. Unde incipit in principio temporis, non sicut in mensurante esse ejus, sed sicut in eo, a quo incipit ejus productio, ut animalis a corde, domus a fundamento, lineæ a puncto. (2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 6, ad 4.) — *Vel dic*, quod nihil fit, nisi secundum quod est, nihil autem est temporis nisi nunc; unde non potest fieri nisi secundum aliquod nunc, non quia in ipso primo nunc sit tempus, sed quia ab eo incipit tempus. — 1a, q. 46, a. 3, ad 3.

Ad octavum dicendum, quod tempus dupliciter potest considerari : *uno modo* quantum ad actualem numerationem prioris et posterioris in tempore et in motu; et sic tempus habet esse completum ab anima. Et ratio est, quia, cum tempus sit numerus motus, sicut numerus rei non dependet ab actu animæ, sed solum ipsa numeratio, quæ est actus animæ, ab ipsa anima dependet, puta ab ejus actu, ita et tempus (4. *Phys*, l. 23). *Alio modo* potest considerari tempus secundum suum esse specificum, quod sibi debetur ex natura suæ speciei, et hoc dupliciter : uno modo, secundum quod esse temporis comparatur ad esse rerum permanentium, et sic tempus non habet esse completum et perfectum extra animam nec etiam in anima, cum suum esse non sit permanens, sed successivum. Alio modo, comparando esse temporis ad esse aliorum successivorum, et sic tempus habet esse completum et perfectum extra animam, illud scilicet esse, quod competit naturæ suæ speciei. — *Opusc.* 44, c. 1.

ARTICULUS II

UTRUM RECTE SIT A PHILOSOPHO TEMPUS DEFINITUM.

Videtur quod non recte sit a Philosopho tempus definitum, quod sit numerus numeratus motus secundum prius et posterius.

1. Numerus enim est quantitas discreta; sed tempus est quantitas continua, ut dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 108; c. 11) : ergo tempus non est numerus. — 4. *Phys.* l. 17 et 19.

2. Præterea, idem est numerus diversorum numeratorum, ut centum equorum et centum hominum, ut dicit Philosophus (l. c. *text.* 110; c. 12), et in numero est invenire aliquem minimum numerum, puta dualitatem; sed non est idem tempus prioris et posterioris motus; nam respectu illius est tempus præteritum, respectu hujus futurum, et in tempore non est invenire simpliciter minimum : ergo tempus non est numerus motus (4. *Phys.* l. 19). — Sed dices, quod tempus non est numerus motus, sed numerus numeratus motus.

3. Contra, numerus numeratus motus non distinguitur a motu; est enim ipsum prius et posterius motus; sed tempus non est motus, ut probat Philosophus (4. *Phys. text.* 95; c. 10), quia omnis motus *vel* est solum in ipso transmutato, ut patet in generatione, augmentatione, alteratione, *vel* etiam in loco, ubi est transmutatum et transmutans, ut in motu locali; sed tempus est ubique et apud omnia præterea omnis motus vel mutatio vel est velox vel tarda; sed tempus non dicitur tardum aut velox : ergo tempus non est numerus numeratus motus. — 4. *Phys.* l. 16, 17, 19.

4. Præterea, si tempus est aliquid motus, maxime ex eo id manifestum est, ut dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 98; c. 11), quod percipiendo quemcunque motum, etiam eum, qui est in anima per successionem cogitationum et imaginationum, percipimus tempus; et contra, cum percipimus tempus, percipimus motum; sed hoc dictum Philosophi falsum est. *Vel* enim tempus consequitur motum aliquem sensibilem extra animam, et tunc sequitur, quod qui non sentit illum motum, non sentiat tempus, cujus tamen contrarium dicitur ibi a Philosopho; *vel* consequitur motum animæ, et tunc sequitur, quod res non comparentur ad tempus nisi mediante anima, et sic tempus non erit res naturæ, sed intentio animæ ad modum generis vel speciei; *vel* consequitur universaliter omnem motum, et tunc sequitur, quod quot sunt motus, tot sint tempora, quod est impossibile, quia duo tempora non sunt simul; ergo tempus non est aliquid motus et consequenter nec numerus numeratus motus. — 4. *Phys.* l. 17.

5. Præterea, tempus consequitur motum; sed in ratione motus non est prius et posterius; nam de ratione motus tantum est, quod sit actus existentis in potentia : ergo tempus non est numerus numeratus motus secundum prius et posterius. — *Ibid.*

6. Præterea, prius et posterius determinatur et definitur tempore, cum per illud mensuretur; ergo tempus non potest definiri per prius

et posterius; alioqui definitio temporis erit circularis et consequenter mala. – 4. *Phys.* l. 17.

7. Præterea, quilibet motus ut motus habet numerum, ut dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 132; c. 14); sed tempus non est nisi unum omnium motuum, ut dicit Philosophus (l. c. *text.* 133 et 134; c. 14) : ergo tempus non est numerus numeratus motus secundum prius et posterius. — 4. *Phys.* l. 19.

8. Præterea, tempus ponitur, ut sit mensura motus; sed mensura motus est locus : ergo tempus non distinguitur a loco, et sic non erit numerus numeratus motus secundum prius et posterius, sicut nec locus est talis numerus.

Sed contra est, quod Philosophus (4. *Phys. text.* 107; c. 11) definit tempus, quod sit numerus numeratus motus secundum prius et posterius. — 4. *Phys.* l. 19.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere, quod tempus est numerus numeratus motus secundum prius et posterius. — Ad cujus ostensionem considerandum est, quod tempus non est motus, ut quidam dicunt asserentes, tempus esse motum cœli, qui dicitur circulatio; sed hoc stare non potest, quia quælibet pars temporis est tempus, pars autem circulationis non est circulatio. Præterea, quia omnis motus vel est velox vel tardus; at tempus neque est velox neque tardum. Verum licet tempus non sit motus, est tamen aliquid motus. Quicunque enim percipit motum quemcunque, simul et percipit tempus; nam quicumque percipit motum quemcunque sive in rebus sensibilibus existentem sive in anima, percipit esse transmutabile, et per consequens percipit primum motum, qui est causa omnis alterius motus et cujuscunque rei habentis esse transmutabile, atque adeo tempus, quod consequitur motum primum; unde tempus est aliquid motus. Quoniam vero motus sequitur magnitudinem quantum ad duo, scilicet quantum ad continuitatem, et quantum ad prius et posterius (est enim motus quid continuum et habet partes priores et posteriores, sed hæc ratione magnitudinis, supra quam fit motus; hæc enim est quantitas positionem habens; de ratione autem positionis est prius et posterius), — ideo et tempus habet hæc duo; est enim quid continuum; nam quantus est motus primus, tantum fieri tempus videtur; et similiter prius et posterius sequitur prius et posterius in motu.

Ceterum quia in motu, licet idem sint entitas motus et prius et posterius ejusdem, differunt tamen ratione, quia de ratione motus est, quod sit actus entis in potentia; sed quod in motu sit prius et posterius, hoc habet ex ordine partium magnitudinis; — ideo tempus non consequitur motum ratione utriusque, sed secundum rationem prioris et posterioris in motu. Quod ex eo patet, quod propter hoc ostensum est, quod tempus consequitur motum, quia simul cogitamus tempus et motum; unde tantum illud tempus sequitur motum, quo cognito cognoscitur tempus. Sed tunc cognoscimus tempus, cum distinguimus determinando prius et posterius; nam tunc dicimus fieri tempus, quando accipimus in motu aliud et aliud et aliquid medium inter ea, puta quando accipimus aliquid prius et posterius in motu, non quidem ut sunt sub forma continui absolute (nam sic cognoscendo prius et posterius, cognoscimus motum, sed non tempus), sed sub forma determinata, quatenus scilicet anima ita distinguit in motu prius et posterius, ut hoc dicat esse aliud ab illo, et esse duo et non unum. Unde fit, ut tempus non sit absolute motus nec quodcunque aliquid motus, sed sit prius et posterius motus, et non quomodocunque considerata et sumpta, sed ut immediata sunt; est enim tempus numerus motus, quia sicut numero judicamus aliquid plus vel minus, ita tempore judicamus, motum esse plurem vel minorem. — Cum autem duplex sit numerus : *unus* numerans, qui dicitur numerus simpliciter et absolute acceptus, quo scilicet numeramus, ut duo et tria; *alter* numeratus, quia est applicatus rebus numeratis, ut cum dicimus tres homines, — tempus non est numerus numerans, quia sic sequeretur, quod numerus cujuslibet rei esset tempus, sed est numerus numeratus, quia est ipse numerus prioris et posterioris in motu, vel ipsa, quæ sunt prius et posterius in motu numerata. Et sic patet, recte fuisse a Philosopho definitum tempus. — *Opusc.* 44, c. 2; 4. *Phys.* l. 16, 17, 18, 19.

Ad primum ergo dicendum, quod licet numerus sit quantitas discreta, tempus tamen est quantitas continua propter rem numeratam; sicut decem mensuræ panni quoddam continuum est, quamvis denarius numerus sit quantitas discreta. — 4. *Phys.* l. 17.

Ad secundum dicendum, quod tempus non est numerus numerans, qui idem est omnium

numerorum (nam sic idem esset tempus mutationis, quæ præteriit et quæ futura est), sed est numerus numeratus, ut dictum est. — 4. *Phys.* l. 17 et 19.

Ad tertium dicendum, quod tempus non est motus, sed est aliquid motus, puta numerus numeratus motus numerus autem numeratus motus sequitur prius et posterius motus, non autem motum, ut motus est; et ideo numerus numeratus motus atque adeo tempus ratione differt a motu, ut motus est. — 4. *Phys.* l. 17.

Ad quartum dicendum, quod quia est unus primus motus, qui est causa omnis alterius motus, quæcunque sunt in esse transmutabili, habent hoc ex illo primo motu, qui est motus primi mobilis; quicumque autem percipit quemcunque motum sive in rebus sensibilibus existentem sive in anima, percipit esse transmutabile, et per consequens percipit primum motum, quem sequitur tempus. Unde quicunque percipit quemcunque motum, percipit tempus, licet tempus non consequatur nisi unum primum motum, a quo omnes alii causantur et mensurantur, et sic remanet tantum unum tempus. — *Ibid.*

Ad quintum dicendum, quod tempus consequitur motum secundum prius et posterius, non autem secundum quod est motus, ut dictum est (in c.).

Ad sextum dicendum, quod prius et posterius ponuntur in definitione temporis, secundum quod causantur in motu ex magnitudine, et non secundum quod mensurantur ex tempore; et ideo Philosophus supra (4. *Phys. text.* 99; c. 11) ostendit, quod prius et posterius sunt prius in magnitudine quam in motu, et in motu quam in tempore, ut hæc objectio excludatur. — 4. *Phys.* l. 17.

Ad septimum dicendum, quod quia prima circulatio, quia simplicior et regularior, est mensura omnium motuum, et motus mensuratur a tempore, in quantum mensuratur quodam motu, necesse est dicere, quod tempus sit numerus primæ circulationis, secundum quam mensuratur tempus et ad quam mensurantur omnes alii motus temporis mensuratione; et quod quicunque sentit quemcunque motum, sentit tempus, eo quod ex primo motu causatur mutabilitas in omnibus mobilibus. — 4. *Phys.* l. 23.

Ad octavum dicendum, quod in motu proprie accepto est duo reperire : continuitatem et successionem. Secundum quod habet continuitatem, sic proprie mensuratur per locum, quia ex continuitate magnitudinis est continuitas motus, ut dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 99; c. 11 et 5. *Phys. text.* 39; c. 4); secundum quod autem habet successionem, sic proprie mensuratur per tempus; unde tempus dicitur numerus numeratus motus secundum prius et posterius. — 1. *Sent.* dist. 8, q. 3, a. 3, c.

ARTICULUS III

UTRUM SIT UNUM TEMPUS OMNIUM TEMPORALIUM.

Videtur quod non sit unum tempus omnium temporalium.

1. Variatis enim mensuratis variatur mensura; sed tempus est in rebus temporalibus sicut in mensuratis : ergo sicut illæ sunt plures et distinctæ, ita et tempus non erit unum, sed plura. — 2. *Sent.* dist 2, q. 1, a. 2, arg. 1.

2. Præterea, cum tempus sit nomen durationis, quorum est unum tempus, est una duratio; sed non omnium temporalium est una duratio, quia quædam post alia esse incipiunt : ergo tempus non est unum omnium temporalium. — 1a, q. 10, a. 6, arg. 3 et ad 3.

3. Præterea, tempus non est numerus numerans, qui est unus omnium numeratorum, sed est numerus numeratus et applicatus rebus, ut dictum est (art. 2); sed numerus numeratus multiplicatur juxta multitudinem rerum seu motuum, quibus applicatur, ut supra dictum est : ergo tempus non est unum. — *Ibid.* a. 6, c.

4. Præterea, si tempus est unum, hoc erit tempus primi motus; sed hoc est falsum; nam qui sentit motum, sentit tempus, et contra; sed non omnes sentiunt aut vident motum cœli, et tamen sentiunt tempus: ergo tempus non est illud, quod sequitur primum motum, et per consequens non erit unum tempus, sed plura. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 2, a. 1, ad 4.

5. Præterea illa, quæ non dependent ab invicem, non videntur habere unam mensuram ; sed omnia temporalia non dependent a se invicem : ergo non datur unum tempus omnium temporalium. — 1a, q. 10, a. 6, arg. 4; 2. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 2, arg. 3.

6. Præterea, tempus denominat res temporales et non solum motum primi mobilis; ergo tempus etiam subjective erit in rebus temporalibus, cum accidens sit subjective in eo, quod denominat. — 2. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 5, ad 2.

7. Præterea, tempore non mensuratur nisi illud, quod includitur in tempore secundum principium et finem; sed motus cœli secundum Philosophum neque habet principium neque finem : ergo tempus cœli non est mensura omnium temporalium, et sic non erit unum, sed multiplex. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 2, a. 1, c.

8. Præterea, quilibet motus habet suum numerum, ut dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 132; c. 13); sed numerus motus, ut dicitur ibidem, est tempus : ergo quilibet motus habet suum tempus, et sic tempus non erit unum. — *Tabula Aurea* « voce » tempus n. 16.

Sed contra est : 1. quod dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 132 et 133; c. 13), quod est unum tempus omnium temporalium. — 4. *Phys.* l. 23.

2. Præterea, si cujuslibet motus tempus est numerus, ita ut tempus multiplicetur juxta multitudinem motuum, sequitur, quod duorum motuum simul existentium sit alterum et alterum tempus, et consequenter quod duo tempora æqualia sint simul, utpote duo dies et duæ horæ; at hoc est impossibile, sicut est impossibile, quod duo tempora inæqualia simul sint, ut dies et hora : ergo tempus unum est omnium temporalium. — *Ibid.*

3. Præterea, tempus comparatur ad primum motum non solum ut mensura ad mensuratum, sed etiam ut accidens ad subjectum; sed impossibile est, in uno subjecto esse plura accidentia ejusdem speciei, sicut in una parte superficiei non possunt esse duæ numero albedines : ergo tempus unum est omnium temporalium. — *Opusc.* 36, c. 1.

Respondeo dicendum, quod de unitate temporis varie opinati sunt philosophi. *Quidam* enim dicunt, quod est unum tempus omnium temporalium, propter hoc, quod est unus numerus omnium numeratorum, cum tempus sit numerus secundum Philosophum. Sed hoc non sufficit, quia tempus non est numerus ut abstractus extra numeratum, sed ut in numerato existens; alioqui non esset continuus, quia decem ulnæ panni continuitatem habent non ex numero, sed ex numerato; numerus autem in numerato existens non est idem omnium, sed diversus diversorum. Unde *alii* assignant causam unitatis temporis ex unitate æternitatis, quæ est principium omnis durationis, et sic omnes durationes sunt unum, si consideretur earum principium; sunt vero multæ, si consideretur diversitas eorum, quæ recipiunt durationem ex influxo primi principii. *Alii* vero assignant causam unitatis temporis ex parte materiæ primæ, quæ est primum subjectum motus, cujus mensura est tempus. Sed neutra assignatio sufficiens videtur, quia ea, quæ sunt unum principio vel subjecto et maxime remoto, non sunt unum simpliciter, sed secundum quid.

Et ideo dicendum cum Commentatore (4. *Phys. text.* 130 et 132; c. 13), quod tempus est unum ab unitate motus primi mobilis; tempus enim comparatur ad istum motum non tantum ut mensura ad mensuratum, sicut ad alios motus, sed sicut accidens ad subjectum, quod ponitur in definitione ejus, ex quo habet unitatem et multitudinem. Unde primo mensurat motum diurnum, et per illum mensurat omnes alios motus; sicut enim dicitur 10. *Metaphys. text.* 3 et 4; l. 9, c. 1, unumquodque mensuratur per illud, quod est primum et minimum sui generis; et secundum aliorum motuum multitudinem, ad quos tantum comparatur ut mensura, non multiplicatur, quia una mensura separata multa mensurari possunt, quemadmodum etiam omnium æviternorum unum tantum est ævum, quia cum unumquodque mensuretur simplicissimo sui generis, ut dictum est, oportet, quod esse omnium æviternorum mensuretur esse primi æviterni, quod tanto est simplicius, quanto prius. Unde manifestum est, quod tempus est unum omnium temporalium. — 1a, q. 10, a. 6, c.; 2. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 2, c.

Ad primum ergo dicendum, quod mensura est duplex : quædam *intrinseca*, quæ est in mensurato, sicut in subjecto accidens, et hæc multiplicatur ad multiplicationem mensurati; sicut plures lineæ sunt, quæ mensurant longitudinem plurium corporum æqualium. Est etiam quædam mensura *extrinseca*, et hanc non est necesse multiplicari ad multiplicationem mensuratorum, sed est in uno sicut in subjecto, ad quod multa mensurantur, sicut multi panni mensurantur ad longitudinem unius ulnæ; et hoc modo multi motus mensurantur ad numerum unius primi motus, qui numerus est tempus, et multa permanentia ad

unitatem unius permanentis, quod est ævum. — 2. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 2, ad 1.

Ad secundum dicendum, quod sicut omnia æviterna habent unum ævum propter primum, etsi non omnia simul incipiant; ita licet non omnia temporalia simul incipiant, omnium tamen est unum tempus propter primum, quod mensuratur tempore. — 1a, q. 10, a. 6, ad 3.

Ad tertium dicendum, quod tempus est numerus numeratus motus primi mobilis, et mediante illo aliorum motuum; unde non est necesse, quod multiplicetur secundum illorum multitudinem, ut dictum est (in c.).

Ad quartum dicendum, quod tempus per se est mensura motus primi; unde esse rerum temporalium non mensuratur tempore, nisi prout subjacet variationi ex motu cœli. Unde dicit Commentator (4. *Phys. text.* 101; c. 11), quod sentimus tempus, secundum quod percipimus nos esse in esse variabili ex motu cœli. Et inde est, quod omnia, quæ ordinantur ad motum cœli sicut ad causam, cujus primo est mensura tempus, mensurantur tempore, et quicunque sentit quamcunque variabilitatem, quæ consequitur ex motu cœli, sentit tempus, quamvis non videat ipsum motum cœli. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 2, a. 1, ad 4.

Ad quintum dicendum, quod ad hoc, quod aliqua mensurentur per aliquod unum, non requiritur, quod illud unum sit causa omnium eorum, sed quod sit simplicius. — 1a, q. 10, a. 6, ad 4.

Ad sextum dicendum, quod quædam accidentia denominant illud, in quo sunt, ut albedo; quædam denominant illud, in quo non sunt sicut in subjecto, quomodo locus denominat contentum, licet sit in continente ut in subjecto, et tempus est numerus omnium motuum, licet subjective sit tantum in motu primi mobilis, per quem omnes alii numerantur, ut dicitur 10. *Metaphys. text.* 3; l. 9, c. 1. — 2. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 5, ad 2.

Ad septimum dicendum, quod tempore non mensuratur nisi illud, quod includitur in tempore secundum principium et finem; motus enim cœli licet ponatur semper fuisse secundum Philosophum, tamen unaquæque revolutio vel pars revolutionis, quæ mensuratur tempore secundum prius et posterius accepta, in ipsa habet principium et finem, quia non est mensura nisi habens principium et finem. — 1. *Sent.* dist. 19, q. 2, a. 1, c.

Ad octavum dicendum, quod omnes motus, qui ordinantur ad motum cœli sicut ad causam, mensurantur tempore motus cœli, ut dictum est (in c. et ad 3 et 4), licet quilibet motus habeat in se suam particularem durationem; nam unumquodque mensuratur per illud, quod est primum et minimum sui generis, quod in proposito est tempus primi mobilis.

ARTICULUS IV

UTRUM SIT IDEM NUNC REALITER IN TOTO TEMPORE.

Videtur quod non sit idem nunc in toto tempore.

1. Nullius enim divisibilis finiti potest esse unus terminus tantum, neque si sit continuum secundum unam dimensionem, ut linea, neque si secundum plures, ut superficies et corpus; nam unius lineæ finitæ termini sunt duo puncta, et superficiei plures lineæ, et corporis plures superficies; sed ipsum nunc est terminus temporis: ergo cum sit accipere aliquod tempus finitum, necesse est ponere plura nunc. — 4. *Phys.* l. 15.

2. Præterea, illa dicuntur esse simul secundum tempus et nec prius nec posterius, quæ sunt in eodem nunc; si ergo est idem nunc permanens in toto tempore, sequitur quod illa, quæ fuerunt ante mille annos, sint simul cum his, quæ sunt hodie; sed hoc est inconveniens dicere: ergo non est idem nunc in toto tempore. — l. c.

3. Præterea, dicit Philosophus, quod tempus dividitur secundum nunc, sicut linea secundum puncta; sed divisio lineæ fit per plura puncta: ergo et divisio temporis fiet per plura nunc. — 4. *Phys.* l. 21.

4. Præterea, si nunc manet idem in toto tempore, idem esset nunc, quod æternitas; nam hoc videtur constituere rationem æternitatis, quod sit idem indivisibiliter se habens in toto decursu temporis; sed nunc temporis non est idem cum æternitate: ergo nec est idem nunc in toto tempore (1a, q. 10, a. 4, arg. 2). — Sed dices, quod *nunc* fluens dicitur facere tempus secundum apprehensionem nostram, sed *nunc* stans facere æternitatem, quia sicut causatur in nobis apprehensio æternitatis, eo quod apprehendimus *nunc* stans, ita causatur in nobis apprehensio temporis, eo quod apprehendimus fluxum ipsius *nunc*. — *Ibid.* a. 2, ad 1 et a. 4, ad 2; 4. *Phys.* l. 18.

5. Præterea, omne id, quod nunquam potest

demonstrari ut stans, sed semper ut fluens, habet aliquid ante se, a quo fluit; sed nunc non potest demonstrari ut stans, sicut punctus, sed semper ut fluens, quia ratio tota temporis est in fluxu et successione : ergo oportet ante quodlibet nunc ponere aliud nunc, et sic non erit unum nunc in toto tempore. — 2. *Sent.* dist. 1, q. 1. a. 5, arg. 6.

Sed contra est, quod Philosophus (4. *Phys. text.* 104; c. 11 et 6. *Phys. text.* 24; c. 3) dicit, quod in toto tempore est quodammodo idem nunc, quodammodo non. — 4. *Phys.* l. 18; 6. *Phys.* l. 5.

Respondeo dicendum, quod esse successivorum consistit in hoc, quod existant secundum aliquid sui; quod manifestari potest, quia quælibet pars cujuslibet successivi divisibilis est in duas partes; si ergo aliquod successivum existeret non solum secundum aliquod indivisibile sui, sed secundum aliquam sui partem, sequeretur quod multæ partes alicujus successivi simul essent, quod est contra rationem successivorum. Specialius autem possumus hoc probare de tempore, quia quælibet pars temporis est tempus; si ergo aliqua pars temporis existeret, sequeretur quod tempus secundum se existeret, quod est falsum; existit ergo tempus secundum aliquid indivisibile sui; illud autem est *nunc*.

Hoc supposito dicendum, quod unum et idem nunc est in toto tempore secundum substantiam et secundum quod est ens; differens vero secundum esse et rationem. Cujus ratio est, quia ipsi nunc, quod est in tempore, aut succedit aliud nunc aut aliqua pars temporis; non aliud nunc, quia unum nunc non potest continuari alii nunc; non aliqua pars temporis, quia nulla pars temporis secundum se existere potest, ut probatum est; ergo impossibile est, quod unum nunc succedat alii nunc in tempore. *Præterea*, sicut se habet illud, quod fertur ad motum, ita nunc ad tempus; quia sicut per illud, quod fertur seu per mobile cognoscimus motum et prius et posterius in motu, quatenus videmus, mobile per motum aliter et aliter se habere, puta modo esse in aliqua parte magnitudinis, per quam movetur, modo in alia; — ita per nunc determinatur prius et posterius in tempore. Nam in numeratione motus, quæ fit per tempus, id quod distinguit prius et posterius temporis, est nunc, quod est terminus præteriti et principium futuri; sed id, quod fertur, unum est et idem secundum substantiam in toto motu, aliud vero et aliud secundum esse, in quantum est alibi et alibi; ergo et ipsum nunc unum et idem est in toto tempore secundum substantiam, sed aliud et aliud secundum esse, in quantum consideratur in alio et alio successu et decursu temporis.

Demum, sicut impossibile est, duas parte temporis, quæ sunt aliæ ab invicem, simul esse, nisi una contineat aliam, sicut majus tempus continet minus, ut annus mensem, mensis diem (simul enim est et dies et mensis et annus); ita impossibile est, duo nunc simul esse in tempore, cum unum nunc, quia indivisibile est, non contineat alterum. Si ergo est accipere in tempore duo nunc, necesse est, quod illud nunc, quod prius fuit et modo non est, aliquando corrumpatur, et quod nunquam duo nunc sint simul; omne autem corruptum necesse est in aliquo nunc corrumpi. Non autem potest dici, quod prius nunc sit prius corruptum in ipso nunc priori, quia tunc erat ipsum nunc, et nihil corrumpitur, dum est; similiter etiam dici non potest, quod prius nunc corrumpatur in posteriori, quia impossibile est, sic se habere duo nunc ad invicem, quod sint habita, id est immediate contigua, sicut etiam impossibile est de duobus punctis; sic ergo inter quælibet duo nunc sunt infinita nunc. Si ergo prius nunc corrumpitur in aliquo posteriori nunc, sequitur, quod illud nunc, quod est ante, simul sit cum omnibus aliis nunc intermediis, quod est impossibile; quare et impossibile est, quod sit aliud et aliud nunc in toto tempore. — *Opusc.* 44, c. 1; 4. *Phys.* l. 15 et 18.

Ad primum ergo dicendum, quod cujuslibet continui finiti permanentis sunt duo termini differentes secundum rem; continui vero finiti successivi non oportet, quod sint duo termini secundum subjectum, sed solum secundum rationem. Præterea falsum supponit hæc ratio in hoc, quod ponit, quod est dare tempus finitum; non enim est accipere aliquod tempus actu finitum et terminatum per nunc, nisi secundum imaginationem nostram vel per relationem ad aliquem motum, qui in tempore terminatur; totum enim tempus secundum se continuum est, neque est actualiter una pars divisa ab alia. — *Opusc.* 44, c. 1.

Ad secundum dicendum, quod non dicuntur esse simul secundum tempus, quæcunque sunt in nunc eodem secundum substantiam, sed quæ sunt in eodem nunc secundum esse et secundum

rationem; illa autem, quæ sunt post millesimum annum, et quæ sunt hodie, licet sint in eodem nunc secundum substantiam, non tamen sunt in eodem secundum esse, et ideo non oportet, quod dicantur esse simul. — *Ibid.*

Ad tertium dicendum, quod tempus dividitur quidem secundum nunc, sicut linea secundum puncta, sed tamen nunc dividit tempus, ut consideratur ut multa in potentia, prout scilicet accipitur seorsum ut principium hujus temporis, et seorsum, ut finis alterius, et in quantum sic accipitur, accipitur ut alterum et alterum nunc; sed secundum quod accipitur ut copulans tempus et continuans tempus, accipitur ut idem, ut patet similiter in puncto respectu lineæ; unde nunc continuans et dividens tempus est unum et idem subjecto, sed differt ratione. — 4. *Phys.* l. 21.

Ad quartum dicendum, quod est unum et idem in toto tempore nunc fluens; sicut enim imaginamur secundum geometras, quod punctus motus seu fluens facit lineam, ita et nunc fluens et motum facit tempus. — 4. *Phys.* l. 18; 1a, q. 10, a. 2, ad 1 et a. 4, ad 2.

Ad quintum dicendum, quod nunc numquam intelligitur ut stans, sed semper ut fluens, non autem ut fluens a priori, nisi motus præcedat, sed in posterius, nec iterum in posterius, sed a priori, nisi motus sequatur; unde si nunquam sequeretur vel præcederet motus, *nunc* non esset *nunc*; et hoc patet in motu particulari, qui sensibiliter incipit, cujus quodlibet momentum est fluens, et tamen aliquod est primum et aliquod ultimum secundum terminum a quo et in quem. — 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 5, ad 6.

ARTICULUS V

UTRUM TEMPUS REALITER DISTINGUATUR A MOTU.

Videtur quod tempus realiter distinguatur a motu.

1. Mensura enim distinguitur realiter a mensurato, ut colligitur ex Philosopho (5. *Metaphys. text.* 12; l. 4, c. 6); sed tempus est mensura motus, ut dictum est: ergo tempus distinguitur realiter a motu. — 5. *Metaphys.* l. 8 (6); 2. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 2; 1a, q. 10, a. 6, arg. 2; 4. *Phys.* l. 16, 22, 23.

2. Præterea, accidens realiter distinguitur a suo subjecto; sed tempus est in motu tamquam in subjecto: ergo tempus realiter distinguitur a motu. — 2. *Sent.* l. c.; 1a l. c.; 4. *Phys.* l. 23.

3. Præterea, quorum passiones sunt omnino diversæ, et ipsa sunt realiter diversa et distincta; sed tempus et motus habent passiones realiter diversas ac distinctas, ut dictum est (supra art. 2); nam motus dicitur velox vel tardus; non sic tempus, sed dicitur breve vel longum. — 4. *Phys.* l. 16 et 17.

Sed contra est, quod Philosophus (4. *Phys. text.* 99; c. 11) dicit, quod prius et posterius in motu, quod est tempus, est idem subjecto et realiter, quod motus; sed esse ipsius temporis est alterum ab esse motus. — 4. *Phys.* l. 17.

Respondeo dicendum, quod tempus est idem *realiter* cum motu; simul enim sentimus motum et tempus, et quia tempus est numerus numeratus motus secundum prius et posterius; numerus autem numeratus partium alicujus non distinguitur realiter ab ipsis partibus prioribus et posterioribus numeratis. Differt tamen *ratione*, *tum* quia de ratione motus est, quod sit actus existentis in potentia; sed quod in motu sit prius et posterius, hoc contingit motui ex ordine partium magnitudinis; *tum* quia tempus sequitur motum, non in quantum est motus, sed in quantum habet prius et posterius. Cum enim accipimus prius et posterius in motu et numeramus ea, tunc dicimus fieri tempus, illudque percipimus; et ideo tempus sequitur motum, secundum quod numeratur; non est autem de ratione motus, quod numeretur secundum prius et posterius. — 4. *Phys.* l. 17.

Ad primum ergo dicendum, quod tempus primi motus secundum rationem mensurat motum primi mobilis, et realiter quoscunque alios motus, a quibus realiter distinguitur, ut dictum est (art. 3).

Ad secundum, dicendum, quod tempus est accidens motus, non quidem physicum, sed metaphysicum.

Ad tertium dicendum, quod ideo motus et tempus habent diversas passiones, quia distinguuntur ratione, ut dictum est (in c.).

QUÆSTIO XXII

DE PARTIBUS POTESTATIVIS SEU DE SPECIEBUS MOTUS.

Deinde considerandum est de partibus potestativis seu de speciebus motus.

CIRCA QUAS QUÆRUNTUR NOVEM :

1. Utrum motus sit in prædicamento termini.
2. Utrum motus sit tantum ad tria prædicamenta, nimirum ad quantitatem, qualitatem et ubi.
3. Utrum per motum localem acquiratur aliquid præter locum in mobili.
4. Utrum motus realiter distinguatur a termino.
5. Utrum unitas specifica motus sumatur a termino a quo, an vero a termino ad quem, vel a mobili.
6. Utrum ad unitatem numericam motus requiratur unitas termini ad quem, temporis, mobilis et motoris.
7. Utrum motus specie distincti possint continuari.
8. Utrum contrarietas in motibus accipi debeat ex terminis contrariis ad quos.
9. Utrum quies contrarietur motui.

ARTICULUS I

UTRUM MOTUS SIT IN PRÆDICAMENTO TERMINI.

Videtur quod motus non sit in prædicamento termini.

1. Dicit enim Philosophus (3. *Phys. text.* 22; c. 3), quod motus est actio et passio; sed hæc constituunt proprium prædicamentum distinctum a prædicamento termini : ergo et motus, et sic non erit in prædicamento termini. — 3. *Phys.* l. 1 et 5 (4 ; 5. *Phys.* l. 3.

2. Præterea, si motus est in prædicamento termini, erit in omnibus prædicamentis ; nam omnia prædicamenta sunt termini motus ; dicit enim Philosophus (l. c. *text.* 5 ; c. 1), quod sunt tot species motus et mutationis, quot entis ; sed motus non est nisi in quatuor prædicamentis, ut dicit Philosophus (*ibidem text.* 4 ; c. 1) : ergo motus non est in prædicamento termini. — 3. *Phys.* l. 1 ; 5. *Metaphys.* l. 9 (7).

3. Præterea id, quod definitur, constat determinato genere et differentia, ut dictum est (in Logica q. 8, a. 2) ; sed motus definitur a Philosopho, ut supra ostensum est (q. 17, a 1) : ergo determinato genere constat; at si esset in prædicamento termini, non haberet determinatum genus, quia tunc genus definitionis motus non esset potius unius prædicamenti quam alterius, unde non posset definiri : ergo motus non est in prædicamento termini.

4. Præterea, quod est in aliquo prædicamento, recipit prædicationem illius, ut dictum est (in Logica q. 9, a. 5, c.); sed motus non recipit prædicationem sui termini ; nam motus ad quantitatem non est quantitas nec motus ad qualitatem est qualitas ; nam sic esset motus ad motum, quod negat Philosophus (5. *Phys. text.* 5, 10, 11 ; c. 1 et 2) : ergo motus non est in prædicamento termini. — 5. *Phys.* l. 1 et 3.

Sed contra est, quod Philosophus (3. *Phys. text.* 4 ; c. 1) dicit, quod motus non est præter res, ad quas est ; hoc autem est motum esse in prædicamento termini. — 3. *Phys.* l. 1.

Respondeo dicendum, quod motus est in prædicamento termini, non tamen per se, sed reductive. — Probatur, quia cum motus sit actus imperfectus, omne autem imperfectum sub eodem genere cadat cum perfecto, non quidem sicut species, sed per reductionem, sicut materia prima est in genere substantiæ; — necesse est, quod motus non sit præter genera rerum, in quibus est motus, ita ut sit aliquid extraneum vel aliquid commune ad terminos, ad quos est, sed reducatur ad illa. Unde motus, qui est ad qualitatem, ut alteratio, non est species qualitatis, sed per reductionem pertinet ad genus qualitatis, sicut et potentia reducitur ad genus actus, propter quod omne genus dividitur per potentiam et actum. Et ita oportet, quod etiam motus, quia est actus imperfectus, reducatur ad genus actus perfecti. — 3. *Phys.* l. 1 ; 7. *Phys.* l. 3 ; *Tabula Aurea* voce « motus » n. 13 et 14.

Ad primum ergo dicendum, quod motus dupliciter potest considerari : *uno modo*, ut est actus imperfectus, et sic reducitur ad genus actus perfecti, et ita reducitur ad prædicamentum termini. *Altero modo*, ut est in hoc ab alio vel ab hoc in aliud, et sic pertinet ad prædicamentum actionis et passionis. — 3. *Phys.* l. 5 (4) ; 5. *Phys.* l. 3.

Ad secundum dicendum, quod motus dupliciter potest considerari : *primo* late, licet proprie, quatenus involvit etiam mutationem, et sic est in quatuor prædicamentis : substantia,

quantitate, qualitate et ubi, et hoc modo sumpsit Philosophus motum in 3. *Phys.*, ut dictum est (supra q. 17, a. 2). *Secundo* magis proprie et stricte, et sic motus non est nisi in tribus prædicamentis: quantitate, qualitate, ubi, ut dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 9; c. 1). Sensus autem Philosophi (3. *Phys. text.* 5; c. 1), ubi dixit, tot esse species motus, quot entis, hic est, quod motus dividitur sicut genera rerum; sicut enim ens, dividitur in perfectum et imperfectum. Cujus ratio est, quia privatio et habitus est prima contrarietas, quæ in omnibus contrariis salvatur, ut in 10. *Metaphys. text.* 15 (l. 9, c. 4) dicitur. Unde cum omnia genera dividantur contrariis differentiis, oportet in omnibus generibus esse perfectum et imperfectum, sicut in substantia aliquid est ut forma, et aliquid ut privatio; et in qualitate aliquid est ut album, quod est perfectum, et aliud ut nigrum, quod est quasi imperfectum; et in quantitate aliquid est quantitas perfecta et aliquid imperfecta; et in loco aliquid est sursum, quod est quasi perfectum, et aliquid deorsum, quod est quasi imperfectum, vel leve et grave, quæ ponuntur in ubi ratione inclinationis. Ita similiter motus dividitur secundum diversa genera entium in perfectum et imperfectum, et in quolibet motu est aliquid ut perfectum, et aliquid ut imperfectum, ut in motu ad substantiam est generatio, et correlativum in motu ad quantitatem est augmentum et decrementum. Alia vero ratio est de motu in qualitate et ubi, de qua dicitur in 5. *Phys.* (3. *Phys.* l. 1; 11. *Metaphys.* l. 9.) — *Vel dic* sicut infra art. sequenti *ad primum.*

Ad tertium dicendum, quod quia motus non est in ullo prædicamento tamquam species atque adeo per se, ut dictum est (in c.), non debet in ejus definitione poni genus determinatum alicujus particularis prædicamenti, sed id, quod est illi commune cum omnibus, quæ sunt per se in prædicamentis, cujusmodi est esse actum. Cum enim quodlibet genus dividatur per potentiam et actum, potentia reducitur ad prædicamentum actus, qui est per se in prædicamento, ut dictum est, et debet addi aliquid per modum differentiæ, quo distinguitur ab illis, quæ sunt per se in genere, cujusmodi est esse actum imperfectum. Et quia motus est forma quædam, debet definiri vel in ordine ad subjectum informe, vel in ordine ad idem formatum; et sic definitur a Philosopho motus priori quidem modo consideratus, quod sit actus entis in potentia prout in potentia; posteriori vero, quod sit actus mobilis, ut mobile est. — *Tabula Aurea* voce « diffinitio » n. 32.

Ad quartum dicendum, quod motus non est in prædicamento per se vel tamquam genus summum vel tamquam species illius, sed tantum reductive; et ideo non recipit prædicationem ullius speciei. — V. in Logica q. 9, a. 5, c.

ARTICULUS II

UTRUM SINT TANTUM TRES SPECIES MOTUS.

I. Videtur quod motus sit ad plura prædicamenta quam ad tria, quantitatem, qualitatem et ubi.

1. Dicit enim Philosophus (3. *Phys. text.* 4; c. 1 et 5. *Phys. text.* 7; c. 1), quod motus est in substantia, quantitate, qualitate et ubi, et (11. *Metaphys.* sum. 4, c. 1; l. 10, c. 9) dicit, quod tot sunt species motus, quot entis; entis autem species sunt decem, sicut sunt decem summa genera, in quæ immediate ens dividitur: ergo motus est ad plura prædicamenta quam tria. — 3. *Phys.* l. 1; 5. *Phys.* l. 2.

2. Præterea, ad illa prædicamenta est per se motus, in quibus est contrarietas, ut dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 18; c. 2); sed in genere substantiæ est contrarietas; ignis enim est contrarius aquæ, ut manifeste apparet: ergo motus est ad plura prædicamenta quam ad tria. — 5. *Phys.* l. 3; 11. *Metaphys.* l. 12.

3. Præterea, Philosophus (1. *Phys. text.* 62; c. 7) generationem secundum quid, quæ est motus, tribuit accidentibus, et inter accidentia ibi enumerat relationem; ergo ad relationem est per se motus. — 1. *Phys.* l. 12 (11).

4. Præterea, docet Philosophus (12. *Metaphys. text.* 19 sq.; l. 11, c. 4), quod in omnibus prædicamentis sunt tria principia mutationis, et (1. *Phys. text.* 50 et 56; c. 6), quod in omni genere est una prima contrarietas; sed tam illa tria principia quam hæc prima contrarietas sufficit ad motum: ergo motus reperitur in omni prædicamento, et sic erit ad plura quam ad tria. — 12. *Metaphys.* l. 4 (3); 1. *Phys.* l. 11 (10).

II. Videtur quod motus sit ad pauciora prædicamenta quam ad tria.

1. Dicit enim Philosophus (3. *Phys. text.* 5;

c. 1), quod sicut in quolibet genere est aliquid ut perfectum et imperfectum, ita et in motu; sed in motu ad qualitatem et ubi non est assignare duas species sicut perfectum et imperfectum: ergo motus non est ad prædicamentum qualitatis et ubi. — 3. *Phys.* l. 1.

2. Præterea, ad illa prædicamenta est motus, in quibus est contrarietas, ut dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 18; c. 2); sed in quantitate non est contrarietas, ut dicit Philosophus (*Prædicam.* c. 7; c. 6): ergo motus non est ad quantitatem. — 5. *Phys.* l. 4; *Opusc.* 48, tract. 3, c. 8.

Sed contra est, quod Philosophus (5. *Phys. text.* 18; c. 2 et 11. *Metaphys.* sum. 4, c. 1; l. 10, c. 9) dicit, quod species motus sunt tantum tres: motus ad quantitatem, ad qualitatem et ad ubi. — 5. *Phys.* l. 3; 11. *Metaphys.* l. 12.

Respondeo dicendum, quod dupliciter sumi potest motus: *uno modo*, ut includit mutationem; et hoc modo si sumatur motus per ordinem ad terminum per se, quatuor sunt illius species: generatio, augmentum, alteratio, motus localis; omne namque quod mutatur, vel mutatur secundum substantiam vel secundum quantitatem vel secundum qualitatem vel secundum locum. Si vero sumatur per ordinem ad quemcunque terminum etiam per accidens, motus potest esse ad omnia prædicamenta; est enim motus per accidens ad aliquid, ut dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 10; c. 2), quatenus ad aliquam mutationem consequitur nova relatio, sicut ad mutationem secundum quanti tatem sequitur æqualitas vel inæqualitas, et ex mutatione secundum qualitatem similitudo et dissimilitudo. Similiter per accidens est motus ad actionem et passionem seu ad motum, ut quando subjectum nunc mutatur una mutatione, puta in scientiam, et postmodum alia, puta in sanitatem, et sic de ceteris. Et ratio est, quia non solum in primis quatuor prædicamentis sunt tria principia mutationis, materia, forma et privatio, sed etiam in relatione et ceteris prædicamentis; unde eadem dicuntur esse proportionaliter principia mutationis prædicta in omnibus, ut docet Philosophus 12. *Metaphys.* a *text.* 19; l. 11, c. 4. — 3. *Phys.* l. 1; 5. *Phys.* l. 1 et 3.

Altero modo sumitur motus magis proprie pro mutatione, quæ est de subjecto in subjectum, seu de termino positivo et affirmato in positivum et affirmatum, quo modo excluditur mutatio; et sic sumptus motus est tantum ad tria prædicamenta; quod probatur, quia ubi est motus, ibi est contrarietas, id est, ibi sunt duo termini maxime distantes, inter quos cadunt omnia, quæ sunt illius generis, et ab uno extremo ad aliud contingit continue pervenire; talis autem contrarietas solis prædictis tribus generibus competit, ut fuse probat Philosophus (5. *Phys.* a *text.* 10; c. 2). Dicendum ergo est, quod motus proprie dictus est tantum ad tria prædicamenta. — *Ibid.*

Ad primum ergo dicendum, quod motus late sumptus, ut comprehendit mutationem, est in quatuor prædicamentis; sumptus vero magis proprie et presse, est tantum in tribus prædicamentis, ut dictum est (in c. art.). Et sic patet ad auctoritatem Philosophi in l. c. ex *Phys.* Ad textum vero cit. ex 11. *Metaphys.* dicendum, non ideo dici a Philosopho, tot esse species motus, quot entis, quia in quolibet genere entis sit motus, sed quia sicut ens dividitur per actum et potentiam, per substantiam et quantitatem et hujusmodi, et secundum perfectum et imperfectum, ita et motus, quod sequitur ex eo, quod motus non est præter res. — 11. *Metaphys.* l. 9.

Ad secundum dicendum, quod in substantia est contrarietas secundum differentias, non autem secundum speciem, qualis reperitur in terminis, ad quos est motus proprie dictus; omne autem genus dividitur in contrarias differentias, non autem in contrarias species. Animalis enim differentiæ sunt contrariæ, non autem species. — 5. *Phys.* l. 3; 11. *Metaphys.* l. 12.

Ad tertium dicendum, quod generatio secundum quid seu mutatio potest esse ad relationem per accidens, non autem per se, ut dictum est (in c.); — eodemque modo dicendum *ad quartum.*

Ad primum secundæ partis dicendum, quod ideo in quantitate est assignare duas species secundum perfectum et imperfectum (secus vero in qualitate et ubi), quia contrarietas, quæ est in quantitate, non est secundum rationem suarum specierum, sed secundum perfectum et diminutum, et secundum hoc denominantur species; sed qualitates sunt contrariæ secundum propriam rationem suarum specierum, secundum quas continentur sub genere qualitatis. In loco autem contrarietas solum est per comparationem ad motum, ra-

tione cujus duo termini maxime distant. — 5. *Phys.* I. 4.

Ad secundum dicendum, quod in quantitate, sicut et in loco, est contrarietas non secundum rationem suarum specierum, ut dictum est, sed secundum perfectum et imperfectum. In utroque enim licet inveniatur prima conditio contrariorum, puta continuitas, deest tamen alia, puta maxima distantia determinatorum extremorum, si secundum communem rationem quantitatis et loci accipiantur, sed solum secundum quod accipiuntur in aliqua re determinata; sicut in aliqua specie animalis vel plantæ est aliqua minima quantitas, a qua incipit motus augmenti, et aliqua maxima, ad quam terminatur. Similiter etiam in loco inveniuntur duo termini maxime distantes per comparationem ad motum aliquem, in quorum uno incipit motus et in alium terminatur, sive sit motus naturalis sive violentus. — 5. *Phys.* l. 3.

ARTICULUS III

UTRUM PER MOTUM LOCALEM IN IPSO MOBILI ACQUIRATUR ALIQUID PRÆTER LOCUM.

Videtur quod per motum localem acquiratur in mobili aliquid præter locum.

1. Dicit enim Philosophus (3. *Phys. text.* 6; c. 1 et 11. *Metaphys.* sum. 4, c. 1; l. 10, c. 9), quod motus est actus entis in potentia prout in potentia; sed hic actus est actus imperfectus et forma fluens, tendens ad ulteriorem perfectionem seu ad actum perfectum, quo acquisito cessat motus : ergo et motus localis erit talis forma; sed motus localis est in mobili, ut dicitur 3. *Phys. text.* 16; c. 2 : ergo et talis forma, et ita præter locum per motum localem acquiretur aliquid in mobili. — 3. *Phys.* l. 2 et 4; 11. *Metaphys.* l. 9.

2. Præterea, dicit Philosophus (l. c. *text.* 4; c. 1), quod motus non est præter res, ad quas est, et ideo non distinguitur realiter a termino; sed motus est in mobili ex Philosopho : ergo et ejus terminus; ergo præter locum, qui est extra mobile, per motum localem acquiritur aliquid in mobili. — 3. *Phys.* l. 1 et 4.

3. Præterea, extra cœlum empyreum potest corpus gloriosum localiter moveri, ut dictum est (supra q. 20, a. 3); sed tunc talis motus habet aliquem terminum; nam omnis motus est via ad terminum, unde et dicitur non esse præter res, et non habet pro termino locum, quia extra cœlum non est ullum corpus continens nec ullus locus, ut dicit Philosophus (1. *de Cœlo text.* 97 et 99; c. 9); ergo habet aliquem terminum intrinsecum mobili, in ipso per motum acquisitum. — 3. *Phys.* l. 1; 1. *de Cœlo* l. 20.

4. Præterea, corpus gloriosum quiescens extra cœlum dicitur esse hic; sed hæc denominatio non est a loco, quia extra cœlum non est ullus locus, ut dictum est ex Philosopho: ergo erit ab aliquo acquisito realiter per motum in mobili. — 1. *de Cœlo* l. 20.

5. Præterea, Angelus prius est alicubi, quam ibi operetur; nam sicut prius est esse quam operari, ita prius est esse hic, quam operari hic; sed non est alicubi per locum circundantem, ut patet : ergo est alicubi per ubi intrinsecum acquisitum per motum localem. — *Quodl.* 1, a. 4, arg. 1.

Sed contra est : 1. quod dicit Philosophus (3. *Phys. text.* 6; c. 1 et 5. *Phys. text.* 9; c. 1), quod motus localis est ad locum tamquam ad terminum, sicut augmentatio est ad quantitatem et alteratio ad qualitatem sicut ad terminos; sed augmentatio et alteratio non habent alios terminos per ipsas acquisitos præter dictos : ergo nec motus localis habet alium terminum per ipsum acquisitum quam locum. — 3. *Phys.* l. 2; 5. *Phys.* l. 2.

2. Præterea, dicit Philosophus (8. *Phys. text.* 59; c. 7) : ideo motus localis est maxime perfectus, quia tantum est secundum locum, qui exterius continet, et ideo per illum nihil removetur, quod insit subjecto mobili, sicut removetur per augmentationem, alterationem, generationem et corruptionem; nam per alterationem fit transmutatio secundum qualitatem, per augmentationem secundum quantitatem, per generationem vero et corruptionem fit transmutatio secundum formam ; ergo. — 8. *Phys.* l. 14.

3. Præterea, Philosophus (12. *Metaphys. text.* 38; l. 11, c. 7) ex eo, quod primum mobile sempiterne movetur, colligit necesse esse, quod non contingat aliter et aliter ipsum se habere, sed ut sit semper in eadem dispositione secundum substantiam, et consequenter necesse esse, quod primus motus, quo movetur primum mobile, sit motus localis,

quia quod movetur secundum alios motus, necesse est, quod aliter et aliter se habeat secundum aliquid, quod in ipso est, scilicet secundum substantiam, quantitatem et qualitatem; sed quod movetur secundum loci mutationem, habet se quidem aliter et aliter secundum locum, qui est extrinsecus locato, sed non secundum substantiam vel secundum aliquam intrinsecam dispositionem substantiæ. — 12. *Metaphys.* l. 7 (5).

4. Præterea, si datur ubi intrinsecum, hoc erit perfectio locati, *tum* quia locus est forma et perfectio locati, unde moveri localiter est ferri ad perfectionem, ut dicitur 4. *de Cœlo text.* 23; c. 3; *tum* quia quandocunque aliquid est in potentia ad aliquid, perfectio ejus est sibi in illo esse; sed Philosophus negat, per motum localem tolli aliquid perfectionis inhærens subjecto : ergo per motum localem non acquiritur ubi. — 4. *de Cœlo* l. 2.

5. Præterea, si ubi esset quid intrinsecum locato per motum localem ipsi acquisitum, localiter movere esset agere et facere aliquid, cum præsertim tale ubi esset perfectio locati; nam locatum dicitur esse in statu perfecto, cum est in suo loco et ibi quiescit; sed Philosophus negat, movere localiter esse agere et facere quidquam; ut patet ex 1. *de Generat. text.* 45; c. 6, ubi ait, latius patere quam agere et facere ; et 2. *de Generat. text.* 8 (c. 2) negat, gravitatem et levitatem esse activa, et propterea non posse has esse primas qualitates, quia istæ debent esse activæ : ergo per motum localem non acquiritur in mobili ullum ubi. — 1. *de Generat.* l. 18; 2. *de Generat.* l. 2.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere, quod per motum localem nihil omnino acquiritur intrinsecum mobili, sed tantum quid extrinsecum, puta locus. — Cujus ratio quadruplex afferri potest. Et *prima* quidem ex parte mobilis secundum locum seu subjecti motus localis; hoc enim non est in potentia ad aliquid intrinsecum in quantum hujusmodi, sed tantum ad aliquid extrinsecum, puta locum. Cujus duplex est signum : *unum* est, quod natura corporalis nata est moveri immediate a natura spirituali secundum locum, non autem secundum aliquam aliam entitatem per alium motum acquisitam; et propterea philosophi posuerunt, suprema corpora moveri localiter a substantiis spiritualibus, et anima movet corpus primo et principaliter motu locali. *Alterum* vero, quod subjectum motus localis est ens completum in esse primo et in omnibus proprietatibus intrinsecis rei; unde non indiget, ut per motum localem in se ipso acquirat ullam rem positivam, cum neque per illum ullam contingat passionem fieri, per quam abjiciatur aliquid a substantia rei, sed illo mediante tantum acquirit quid extrinsecum, puta locum. — 1a q. 110, a. 3, c.; *de Pot.* q. 6, a. 3, c.; *de Malo* q. 16, a. 10, c.; 2. *Sent.* dist. 12, q. 1, a. 1, ad 5; *de Verit.* q. 26, a. 1, c.; 4. *Sent.* dist. 47, q. 2, a. 2, sol. 1.

Secunda, ex ratione propria motus localis; quia enim hic non mutat aliquid de eo, quod est intra rem, sed solum secundum id, quod est extra, non ponit exitum de potentia ad actum aliquem intraneum rei, sed ad actum extrinsecum; et propter hoc non ponitur per motum localem aliqua imperfectio per hoc, quod desit aliquid eorum, quæ debent inesse; nam ratione talium id, quod movetur, est perfectum; sed ponit imperfectionem secundum quid, puta respectu loci, quatenus id, quod movetur, dum est in uno loco, est in potentia ad alium locum, quia non potest esse actu in pluribus locis simul; hoc enim solius Dei est. — 4. *Sent.* dist. 11, q. 1, a. 3, sol. 1, c. et ad 3 et dist. 44, q. 2, a. 3, sol. 2, ad 1.

Tertia, ex fine motus localis; hic enim est, ut mobile existens extra locum tendat ad locum suum et in illo quiescat; propterea enim talis motus dicitur localis, et idem dicitur tantum variare locum externum, non aliquid internum rei; mobile autem est in loco, sine ullo ubi intrinseco, tantum per hoc, quod secundum proprias dimensiones circumscribitur ex contactu corporis locantis. Quod autem unum corpus tangat aliud, formaliter ex eo est, quod inter quantitatem corporis tangentis et circundantis seu continentis et quantitatem corporis tacti, circundati et contenti nullum est corpus medium actu vel potentia. Nam ea se tangunt, ut dicitur 5. *Phys. text.* 22 et 26; c. 3, quorum extrema sunt simul; simul autem sunt ex eodem (l. c. *text.* 25 et 7. *Phys. text.* 9; c. 2), inter quæ nihil est medium ejusdem vel diversi generis (sic enim distinguitur contiguum, quod Philosophus vocat habitum seu adhærens, a consequenter se habente), vel certe quæ sunt in uno loco primo seu proprio et non communi,

quomodo duo puncta duarum linearum se tangentium dicuntur esse simul, quia continentur sub uno puncto loci continentis. At negatio corporis medii inter aliqua duo non est effectus ullius entitatis absolutæ intermediæ inter duo corpora se tangentia, sed absentiæ corporis cujuscunque actu et potentia, sicut privatio formæ est effectus absentiæ ipsius, ut dicit Philosophus 1. *Phys. text.* 68 (c. 7), ubi ait, quod sufficit ad mutationem alterum contrariorum sua absentia et præsentia; et similiter contineri sub uno loco proprio tantum involvit denominationem a loco continente; continet autem locus sua quantitate vel superficie, non autem ulla alia entitate absoluta; unde locus definitur, quod sit superficies corporis continentis, ut dictum est. — 3. *Phys.* l. 1; 5. *Phys.* l. 2 et 5; 4. *Sent.* dist. 47, q. 2, a. 2, sol. 1; 7. *Phys.* l. 3; 1. *Phys.* l. 13 (12).

Quarta, ex ipso ubi intrinseco; si enim hoc datur, debet illi assignari aliquis effectus; omnis enim forma habet aliquem effectum; at nullus illi potest assignari. Vel enim hic est, si quis assignari forte potest, efficere formaliter, ut corpus circundetur tali loco, vel efficere formaliter, ut occupet tale spatium, vel ut hic et non alibi circundetur loco; sed nullum horum potest assignari. *Non primus*, quia ut dictum est, quod corpus contineatur et circundetur tali loco, est effectus corporis continentis locantis et circundantis. *Neque secundus*; nam replere spatium proprium est corporis sensibilis, ut ait Philosophus (4. *Phys. text.* 57; c. 7) definiens vacuum, quod sit locus non plenus corpore sensibili; dicitur autem corpus aliquod esse sensibile ex materia et forma et naturalibus accidentibus, calido scilicet et frigido, quæ supponunt quantitatem. Unde si darentur dimensiones etiam separatæ cum ubi intrinseco, non replerent locum; nam cum plenum opponatur vacuo, illud non replet locum, quo posito in loco, locus nihilominus remanet vacuus; potest autem, ut dictum est, in loco esse, præter quantitatem corpus sensibile (4. *Sent.* dist. 44, q. 2, a. 2, sol. 2). *Præterea*, quia per illud corpus replet spatium, per quod replet tantum vel tantum spatium, puta majus vel minus; sed hoc habet corpus sensibile, quatenus habet tantam vel tantam quantitatem; nam substantia ratione sui potest esse in loco majori vel minori. Illud enim, quod secundum se non habet quantitatem, potest esse indifferenter sub parva et sub magna quantitate, ut est substantia; hæc enim sublata quantitate est indivisibilis, ut docet Philosophus, 1. *de Generat. text.* 27; c. 5, ubi ait, quod materia non potest existere sine quantitate, quia alioqui nullum locum occuparet, sicut punctus (1. *de Generat.* l. 12). *Deinde*, quia cum una sit tantum quantitas in toto composito, ut dictum est (in Logica q. 11, a. 2), per illam extenditur forma substantialis et omnia ejus accidentia, atque adeo et ipsum ubi, si daretur; unde formaliter illud faceret commensuratum et configuratum corpori continenti et tanto spatio. Nam cum ipsum per se non habeat quantitatem, potest, quantum est ex se, afficere majorem vel minorem quantitatem, ac proinde non nisi ratione quantitatis potest efficere, ut corpus sit in tanto vel tanto loco vel spatio saltem imaginario, ac proinde per ubi non habet formaliter corpus, ut repleat vel occupet spatium. — *Neque tertius*, quia esse hic et non alibi dicit ordinem situs corporis locati ad primum continens, ut dictum est (supra q. 19, a. 2), qui ordo est quid respectivum et non absolutum, et est subjective in corpore immediate continente formaliter sumpto, ut ibidem dictum est. — Unde manifestum est, quod per motum localem non acquiritur in mobili aliquid ipsi intrinsecum præter locum, qui est extra ipsum.

Ad primum ergo dicendum, quod motus localis dicitur actus imperfectus, non quia desit aliquid eorum, quæ debent inesse seu quæ sunt intrinseca rei, et talis motus ponat exitum de potentia ad actum aliquem intrinsecum rei, sed dicitur actus imperfectus respectu loci, quia dum mobile est in uno loco, est in potentia ad alium locum; unde tantum ponit imperfectionem secundum quid. — 3. *Sent.* dist. 22, q. 3. a, 1, ad 1; 4. *Sent.* dist. 11, q. 1, a. 3, sol. 1, c. et ad 3 et dist. 44, q. 2, a. 3, sol. 2, ad 1.

Ad secundum dicendum, quod motus dicitur non esse præter res, ad quas est, quia reducitur ad prædicamentum termini, ad quem tendit, sicut imperfectum sub eodem genere cadit cum perfecto, non quidem sicut species, sed reductive. — 3. *Phys.* l. 1.

Ad tertium dicendum quod, quia corpus gloriosum non dependet a primo continente et locante, ut dictum est, dicitur moveri localiter

extra cœlum, quia per talem motum potest applicari sufficienter cuicumque parti spatii, per quod movetur, et posset approximari cuicumque corpori, si realiter esset extra cœlum. — 3a, q. 57, a. 4, ad 2.

Ad quartum dicendum quod, sicut in corpore glorioso Christi Domini præsertim est potentia per motum localem perveniendi extra totam continentiam corporum cœlestium ad illud spatium imaginarium extra cœlum, ita ubicunque quiesceret in eo spatio, diceretur quiescere in parte talis spatii et non tamquam in loco continente, quia illa sola corpora exigunt esse in loco per se, quæ indigent contineri a corpore cœlesti, cujusmodi non sunt corpora gloriosa; quomodo Philosophus (1. *de Cœlo text.* 100; c. 9) asserit, extra cœlum ibi esse aliquas substantias non tamquam contentas in loco, sed sicut non contentas nec inclusas sub continentia rerum corporalium, sed totam corporalem naturam excedentes. — *Ibid.*; 1. *de Cœlo* l. 20.

Ad quintum dicendum, quod Angeli sunt in loco per operationem transeuntem. Et ad probationem in contrarium negatur consequentia. Nihil enim prohibet aliquid esse prius simpliciter, quod non est prius quantum ad hoc, sicut corpus subjectum est simpliciter prius superficie, sed non quantum ad hoc, quod est colorari. Et similiter prius simpliciter est corpus quam tactus; tamen ipsum est in loco per contactum dimensivæ quantitatis, et similiter Angelus per contactum virtutis; unde prius quidem simpliciter est Angelum esse quam operari; prius tamen est Angelum operari hic, quam esse hic, quia illud est causa hujus. — *Quodl.* 1, a. 4, ad 1.

ARTICULUS IV

UTRUM MOTUS REALITER DISTINGUATUR A TERMINO.

Videtur quod motus realiter distinguitur a termino.

1. Dicit enim Philosophus (5. *Phys. text.* 5; c. 1), quod si albedo, quæ est terminus dealbationis, esset realiter albefactio, daretur motus ad motum, quod est falsum; ergo motus distinguitur realiter a termino. — 5. *Phys.* l. 1.

2. Præterea, motus est ens successivum, ut dictum est (supra q. 17, a. 2), forma vero seu terminus ens permanens, ut dicit Philosophus (1. *Phys. text.* 80; c. 9); hæc enim simul cum materia permanet post motum; sed ens permanens et successivum realiter distinguuntur, ut per se constat: ergo motus realiter distinguitur a termino. — 1. *Phys.* l. 15 (14.)

3. Præterea, motus respicit terminum sicut potentia actum; unde est, quod per reductionem pertinet ad genus termini, sicut potentia pertinet ad genus actus, ut dictum est (a. 1); sed potentia realiter distinguitur ab actu; inde enim fit, quod esse in potentia et esse in actu non possunt esse simul in eodem: ergo motus realiter distinguitur a termino. — *Tabula Aurea* voce « actus » n. 55, 56.

4. Præterea, motus non est ens completum, sed via ad esse completum; unde a Philosopho ponitur motus (3. *Phys. text.* 6; c. 1) medius inter potentiam et purum actum. Præterea motus non est in instanti, sed in tempore, et est causa termini, quia causa naturalis operatur effectum per motum, ut dictum est, et separatur a termino; terminus vero est in instanti, causatur a motu, et est, quando cessavit esse motus. Sed hæc non possunt esse realiter eadem, quia nulla via est realiter terminus; et nullum existens in instanti potest esse idem cum eo, quod non potest esse in instanti; et causa omnis realiter distinguitur a suo effectu, ut sæpius dictum est; et si alterum interimitur, ut dicit Philosophus (7. *Topic.* c. 1, n. 13), alterum autem non, non sunt idem: ergo motus realiter distinguitur a termino. — 4. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 4, sol. 2.

Sed contra est, quod Philosophus (3 *Phys. text.* 6; c. 1) dicit, quod motus est actus imperfectus seu forma imperfecta, terminus vero, ad quem est motus, est forma perfecta; sed forma imperfecta est eadem numero cum eadem facta perfecta: ergo motus non distinguitur realiter a termino. — 3. *Phys.* l. 2; 11. *Metaphys.* l. 9.

Respondeo dicendum, quod duplex est motus: *unus* est, secundum quem nihil mutatur et variatur de eo, quod est intra rem, sed tantum hoc, quod est extra, ut motus localis; et hic realiter distinguitur a termino; nam motus est in mobili, ut dictum est (supra q. 17, a. 3), terminus vero ipsius, puta locus, est in locante, ut dictum est (q. 19, a. 2). *Alter* vero est, secundum quem variatur illud, quod inest rei, puta quantitas

vel qualitas, ut est motus augmentationis vel alterationis; et in hoc motu duo considerari possunt : *unum* est id, quod de motu est in rerum natura, et hoc modo nihil est aliud quam inchoatio quædam actus perfecti in eo, quod movetur; sicut in eo, quod dealbatur, jam incipit esse aliquid albedinis; et quia albedo in esse inchoato realiter non distinguitur ab eadem in esse perfecto, quia albedo s quens facit unum quid cum præcedente, ideo non distinguitur realiter a termino. *Alterum* est ratio motus, quæ quia completur non solum per id, quod est de motu in rerum natura, sed etiam per id, quod ratio apprehendit; — nam ad hoc, quod illud imperfectum albedinis seu albedo in esse inchoato habeat rationem motus, requiritur ulterius, quod intelligamus ipsum quasi medium inter duo, quorum præcedens comparatur ad ipsum sicut potentia ad actum, unde motus dicitur actus; consequens vero comparatur ad ipsum sicut perfectum ad imperfectum vel actus ad potentiam, propter quod motus dicitur actus existentis in potentia, ut dictum est; — propterea motus ratione distinguitur a termino. — 4. *Sent.* dist. 11, q. 1, a. 3, sol. 1, c. et ad 3; 3. *Phys.* l. 3.

Ad primum ergo dicendum, quod licet albefactio realiter non distinguatur ab albedine, non tamen albefactio est ad albefactionem et motus ad motum, quia albefactio et motus ratione distinguitur ab albedine atque adeo a termino, ut dictum est (in c.). Sicut similiter, licet motus realiter non distinguatur ab actione et passione, neque tamen motus est actio vel passio, neque actio est passio neque contra, ut dictum est (supra q. 17, a. 4).

Ad secundum dicendum, quod quia motus dicit formam inchoatam cum tendentia ad ulteriorem gradum, ideo ratione distinguitur a termino, qui est forma perfecta. Verum sicut forma perfecta et imperfecta non distinguuntur realiter, ita nec motus et ejus terminus, licet acquisito termino non remaneat esse imperfectum formæ sub ratione termini, cum faciat unum cum esse perfecto formæ. — V. c. art.

Ad tertium [*et quartum*] dicendum primo, quod motus non est realis potentia, sed a nobis concipitur per modum potentiæ respectu termini, qui est actus perfectus, et ideo sicut albedo inchoata facit unum realiter cum albedine perfecta, ita et motus cum termino quantum ad id, quod est de motu in rerum natura. — Quod vero motus non sit in instanti cum termino, sitque illius causa et ab illo separari possit, tantum inde colligitur distinctio rationis inter ipsa, ut patet in simili de motu, actione et passione, ut dictum est (*ad primum.*) — *Ibid.*; 3. *Phys.* l. 3.

ARTICULUS V

UTRUM UNITAS SPECIFICA MOTUS SUMATUR A TERMINO AD QUEM.

Videtur quod unitas specifica motus non sumatur a termino ad quem.

1. Dicit enim Philosophus (5. *Phys. text.* 33; c. 4), quod motus circularis et rectus differunt specie; sed isti duo motus possunt tendere ad eundem terminum specie : ergo motus non sumit suam unitatem specificam a termino ad quem. — 5. *Phys.* l. 6.

2. Præterea, ambulatio et volatio non sunt unus motus specie, ut dicit Philosophus (l. c. *text.* 32; c. 4); sed ambulatio et volatio possunt tendere ad unum terminum specie : ergo motus non sumit unitatem specificam a termino ad quem. — 7. *Phys.* l. 8.

3. Præterea, motus ab albo in fuscum et a nigro in fuscum non sunt unus motus specie, ut dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 52; c. 5); sed hi motus habent eundem terminum specie : ergo motus non sumit suam unitatem specificam a termino ad quem. — 5. *Phys.* l. 8.

4. Præterea, generatio et creatio possunt terminari ad eundem terminum specie; nam ille homo, qui nunc generatur, poterat a Deo creari; sed generatio et creatio non sunt unus motus vel mutatio specie : ergo motus non sumit suam unitatem specificam a termino ad quem. — ll. citandis *ad quartum.*

5. Præterea, motus ignis usque ad mediam regionem, si ibi detineatur, et ascensus ejusdem ad concavum lunæ sunt ejusdem speciei, et tamen terminus ad quem utriusque non est idem specie; ergo motus non sumit speciem a termino ad quem. — ll. citandis *ad quintum.*

Sed contra est : 1. auctoritas Philosophi (5. *Phys.* a *text.* 31; c. 4), ubi dicit, unitatem specificam motus sumi ex termino ad quem.

2. Præterea, motus sumit suam denominationem a termino ad quem et non a termino a

quo, ut dicit Philosophus (l. c. *text.* 4; c. 1). Cujus ratio est, quia per mutationem aufertur terminus a quo et acquiritur terminus ad quem; unde motus videtur repugnare termino a quo, et convenientiam habere cum termino ad quem; sed ab illo sumit motus suam unitatem specificam, cum quo habet convenientiam et a quo denominatur, magis quam ab eo, cum quo videtur habere repugnantiam et a quo non denominatur; ergo motus sumit suam unitatem specificam a termino ad quem. — 5. *Phys.* l. 1.

3. Præterea, cum processus cujuslibet scientiæ sit quasi quidam motus rationis, consimili modo motus sumit suam unitatem atque scientia; sed hæc sumit suam unitatem specificam ex fine seu ex termino scientiæ : ergo et motus sumit suam unitatem specificam a termino ad quem. — 1. *Poster.* l. 41 (39).

Respondeo dicendum, quod motus secundum rationem suæ speciei requirit duos terminos : a quo et ad quem, præter subjectum, puta mobile; per motum enim mobile transit a termino a quo ad terminum ad quem, ut dictum est (supra q. 3, a. 1). Cum autem ab eodem sumat res suam unitatem specificam, a quo sumit suum esse, oportet ab eodem similiter sumat motus suam unitatem specificam, a quo sumit suum esse; non sumit autem motus suum esse a mobili nec a termino a quo; *non ab illo*, quia motus non diversificatur per instrumenta, quia hæc se tenent ex parte mobilis; *neque ab hoc*, quia nihil refert quantum ad rationem v. g. dealbationis et cujuslibet alterius motus, utrum ille, qui dealbatur, fuerit niger vel pallidus vel rubeus; quare debet illud sumere et consequenter et unitatem specificam a termino ad quem. — 7. *Phys.* l. 8; 1a, q. 23, a. 1, ad 3.

Quod etiam *confirmatur*, quia motus est via ad terminum ad quem, ut dictum est (art. 4); via autem specificatur a termino ad quem, ut dicit Philosophus (3. *Phys. text.* 21; c. 3); distinguitur enim ratione via ex Thebis Athenas et ab Athenis Thebas. Præterea, quia Philosophus (l. c. *text.* 4 et 5; c. 1) dicit, motum esse in prædicamento termini; cujus ratio nulla alia est, quam quia motus sumit suam unitatem specificam a termino ad quem. — 3. *Phys.* l. 1.

Ad primum ergo dicendum, quod ad unitatem specificam motus localis præter terminum ad quem requiritur unitas spatii et viæ, per quam tenditur ad terminum. Et quia linea circularis et recta differunt specie, ideo et motus tendentes ad eundem terminum specie per viam specie diversam differunt specie. — 5. *Phys.* l. 6; 7. *Phys.* l. 8.

Ad secundum dicendum, quod loci mutatio non diversificatur et multiplicatur specie per instrumenta motus, sed per figuras et magnitudines, super quas transit motus; sic enim rectum a circulari differt. Et ratio hujus est, quia motus non recipit speciem a mobilibus, sed potius a rebus, secundum quas mobilia moventur; instrumenta autem se tenent ex parte mobilium, figuræ autem ex parte rei, in qua est motus. — 7 *Phys.* l. 8.

Ad tertium dicendum, quod motus, qui terminatur ad medium, ut docet Philosophus (5. *Phys. text.* 52; c. 5), utitur illo tamquam duplici termino; nam si sit motus ex albo in fuscum, fuscum habet rationem nigri; si vero sit motus ex nigro in fuscum, fuscum habet rationem albi, et ita motus specie diversi non tendunt ad terminum unum specie. — 5. *Phys.* l. 8.

Ad quartum dicendum, quod creatio neque est motus neque mutatio; nam quod creatur, non fit ex subjecto præexistenti, quod tamen requiritur ad motum vel mutationem. Præterea creatio terminatur ad ens simpliciter, secus vero generatio. — 1a, q. 45, a. 1, ad 2 et a. 2, ad 2 et a. 3, c.; 2. *c. Gent.* c. 17.

Ad quintum dicendum, quod idem est motus numero ad terminum et medium formaliter sumptum; quod si ibi detineatur vi ignis, ut non tendat magis sursum id est per accidens et violenter ibi manet; motus autem violentus et naturalis tantum differunt accidentaliter et non essentialiter seu specifice. — *de Verit.* q. 22, a. 14, ad 2; *de Pot.* q. 6, a. 8, c.

ARTICULUS VI

UTRUM AD UNITATEM NUMERICAM MOTUS REQUIRATUR UNITAS TERMINI AD QUEM, TEMPORIS, MOBILIS ET MOTORIS.

1. Videtur quod non requiratur ad unitatem numericam motus *unitas termini ad quem*. — Nam voluntas eodem numero motu intentionis potest plura intendere; ergo similiter in naturalibus idem numero motus potest esse ad plures numero terminos ad quem. — 1a 2æ, q. 12, a. 3, arg. 2 et ad 2.

2. Præterea, idem est motus numero, qui tendit ad medium et ad extremum, sicut et voluntas eodem motu tendit in media et finem; sed medium et extremum non solum differunt numero, sed etiam specie, ut dicit Philosophus (10. *Ethic.*)[1] : ergo potest unus numero motus esse, licet non sit ad unum numero terminum ad quem.—*de Verit.* q. 22, a. 14, arg. 2.

3. Videtur quod non requiratur *unitas temporis*. — Dicit enim Philosophus (5. *Phys. text.* 37; c. 4), quod si eadem qualitas numero corrupta recuperari potest, quod alteratio sequens erit eadem numero cum præcedente; sed hæ duæ alterationes sunt in diversis temporibus numero, ut constat : ergo unitas numerica motus non requirit unitatem numericam temporis. — 5. *Phys.* l. 6.

4. Præterea, idem numero filius, qui est ab uno parente, potuit, ut dictum est (supra q. 14, a. 6, arg. 2), nasci ab alio parente; sed generatio fit per motum alterationis præcèdentem, ut dictum est (q. 17, a. 1, ad 5) : ergo idem motus numero potest esse in diversis numero temporibus.

5. Videtur quod ad unitatem numericam motus non requiratur *unitas numerica mobilis*. — Dicit enim Philosophus (5. *Phys. text.* 23; c. 3), quod si post primam chordam pulsatur ultima, est unus numero motus; sed mobilia sunt numero distincta, ut patet : ergo ad unitatem numericam motus non requiritur unitas numerica mobilis. — 5. *Phys.* l. 5.

6. Præterea, inter motum localem liquoris, quo flamma sustentatur, quam Philosophus (l. c. *text.* 40; c. 4) vocat diffusionem, et motum localem flammæ, qui a Philosopho ibidem vocatur lampas, qui consequitur prædictum motum, nullum interjacet tempus et proinde est unus numero motus; sed talis motus non habet unum numero mobile, sed plura, ut patet : ergo unitas numerica mobilis non necessario requiritur ad unitatem numericam motus.— 5. *Phys.* l. 7.

7. Præterea, si canis a concavo lunæ in terram descendat et in medio aere moriatur, talis descensus est unus numero motus, cum nulla quies media intercipiatur; et similiter motus virgæ, cujus una pars est arida, altera viridis, est unus numero; sicut et si continuetur aurum argento, motus illius totius continui erit unus numero; sed in his motibus mobile non est idem numero, sed plura numero, cum canis vivus et mortuus specie differant, et similiter pars arida et viva : ergo ad unitatem numericam motus non requiritur unitas numerica mobilis. — 5. *Metaphys.* l. 7 (6).

8. Præterea, si guttæ cadentis una pars in via resolvatur in aerem, et alia pars augeatur per condensationem aeris novi ei oppositi, descensus erit unus numero motus; et similiter si duæ guttæ cadant et in medio uniantur, erit unus numero descensus, et tamen utrobique mobile non est unum; ergo ad unitatem numericam motus non requiritur unitas numerica mobilis.

9. Videtur quod ad unitatem numericam motus non requiratur *unitas numerica motoris*. — Dicit enim Philosophus (3. *Phys. text.* 21; c. 3), quod motus realiter identificatur actioni; sed eadem numero actio potest esse a pluribus agentibus : ergo et idem numero motus potest esse a pluribus motoribus. — 3. *Phys.* l. 5; *Tabula Aurea* voce « actio » n. 65.

10. Præterea, si fax continue deferatur per manum unius, tum per manum alterius a loco ad locum, nulla mora interposita, motus erit unus numero; sed motores erunt plures numero: ergo ad unitatem numericam motus non requiritur unitas numerica motoris.

Sed contra est, quod Philosophus (5. *Phys. text.* 32 et 34; c. 4) dicit, ad unitatem numericam motus requiri unitatem numericam termini ad quem et temporis, et l. c. *text.* 39; c. 4 et 8. *Phys. text.* 49; c. 6) dicit, requiri unitatem numericam mobilis et motoris, quia ubi est aliud et aliud movens, non erit motus continuus et consequenter unus numero, sed erit consequenter se habens. — 5. *Phys.* l. 6 et 7; 8. *Phys.* l. 12.

Respondeo dicendum, quod ad unitatem numericam motus quatuor unitates potissimum requiruntur : unitas nimirum numerica subjecti seu mobilis, unitas termini ad quem, unitas temporis et unitas numerica motoris. Ratio hujus est, quia cum multipliciter dicatur unum simpliciter : *uno modo*, sicut aliquod indivisibile est unum; *alio modo*, sicut continuum est unum, — motus non potest dici unus simpliciter sicut indivisibile, quia nullus motus est indivisibilis; unde relinquitur, quod hoc modo dicatur unus sicut continuum, et quod hoc sit motui esse unum simpliciter, quod est ei esse continuum; et ipsa continuitas motus sufficit ad ejus unitatem; sequitur enim quod, si est continuus, est unus. Quæcunque igitur requiruntur

1) Fortassis 10. *Metaphys.* c. 8 vel 10.

ad continuitatem motus, requiruntur ad ejus unitatem. — 5. *Phys.* l. 7.

Ad continuitatem autem motus requiritur *primo*, quod sit unus secundum speciem, id est quod tendat ad terminum ad quem specie, imo et numero unum, quia ut dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 38; c. 4), unus numero actus est unius numero qualitatis acquisitæ per actum illum. *Secundo*, quod sit unius subjecti, quia diversorum subjectorum motus possunt esse habiti, sed non continui, ut patet in mutatione candelæ per motum diversarum manuum. Præterea, quia motus, ut dictum est (supra q. 17, a. 3), cum sit actus mobilis, est subjective in mobili; nullum autem accidens numero idem potest esse in pluribus numero subjectis (4. *Sent.* dist. 4, q. 1, a. 3, sol. 2 et dist. 14, q. 1, a. 3, sol. 1). *Tertio*, quod sit unius temporis, id est, ut non interveniat aliqua immobilitas et quies; quia si deficeret aliquod tempus motui, in quo mobile non moveretur, sequeretur, quod illo quiesceret; si autem quies interponitur, erunt multi motus et non unus; multi enim motus sunt et non unus, quorum quies in medio est. Unde si aliquis motus sit, qui intercipiatur quiete, neque erit unus neque continuus; intercipitur autem quiete, si tempus sit in medio; unde requiritur ad unitatem motus, quod sit unum tempus continuum. Sed tamen hoc non sufficit, quia motus, qui non est unus specie, non est continuus, etiam si tempus non deficiat, quia etsi sit unus secundum tempus, erit alius secundum speciem, quia necesse est ad hoc, quod sit motus unus continuus, quod sit unus secundum speciem, ut dictum est (initio corp.), licet non sequatur, quod motus, qui est unus secundum speciem, sit unus simpliciter. *Demum* requiritur ad hoc, quod motus sit unus numero, quod sit ab uno motore numero, quia si esset a pluribus motoribus, non esset totus motus continuus, sed consequenter se habens.—Unde relinquitur, quod ad unitatem numericam motus requiruntur quatuor unitates : mobilis, termini ad quem, temporis et motoris. — 5. *Phys.* l. 7 et 6; 8. *Phys.* l. 12.

Ad primum ergo dicendum, quod unius motus possunt ex una parte esse plures termini, si unus ad alium ordinetur; sed duo termini ad invicem non ordinati ex una parte unius motus esse non possunt. Verum quoad motum voluntatis considerandum est, quod id, quod non est unum secundum rem, potest accipi ut unum secundum rationem. Intentio autem est motus voluntatis in aliquid præordinatum in ratione. Et ideo ea, quæ sunt plura secundum rem, possunt accipi ut unus terminus intentionis, prout unum sunt secundum rationem; vel quia aliqua duo concurrunt ad integrandum aliquid unum, sicut ad sanitatem concurrunt calor et frigus commensurata; vel quia aliqua duo sub uno communi continentur, quod potest esse intentum; puta acquisitio vini et vestis continentur sub lucro sicut sub quodam communi; unde nihil prohibet, quin ille, qui intendit lucrum, simul hæc duo intendat. — 1a 2æ, q. 12, art. 3, ad 2.

Ad secundum dicendum, quod verbum Philosophi intelligendum est, quando sistitur in medio; quando enim per medium transitur ad terminum, tunc est unus numero motus, sicut patet similiter in appetitivis; quando enim voluntas movetur in id, quod est ad finem, cum ordine ad finem, est unus motus. — *de Verit.* q. 22, a. 14, ad 2.

Ad tertium dicendum, quod ideo dicit Philosophus, quod si sit eadem qualitas, quæ recuperatur, erit idem motus numero secunda alteratio cum prima; si vero non redit eadem numero qualitas, sequitur, quod non sit idem numero actus, — quia eadem ratio videtur in primo aspectu de unitate qualitatis et motus, cum tamen vere non sit eadem ratio; unde licet eadem numero sanitas redeat, non tamen sequitur, quod sit unus numero motus secunda alteratio cum prima. Et ratio est, quia non sequitur, quod si terminus motus est unus numero, necessario debeat et motus esse unus numero, ut patet manifeste in motu locali. Cum enim ambulans pausat, cessat illa ambulatio; sed quando iterum ambulare incipit, iterum ambulatio erit; si ergo dicatur, quod sit una et eadem ambulatio, contingit, quod unum et idem sit et corrumpatur multoties, quod est impossibile. Sic ergo similiter, licet contingeret, quod eadem sanitas numero repararetur, non sequeretur, quod secunda sanatio esset idem numero motus cum prima, sicut nec secunda ambulatio cum prima, quamvis utraque sit ad eundem locum numero. — 5. *Phys.* l. 6.

Ad quartum dicendum, ut dictum est alibi (supra q. 14, a. 6, ad 2).

Ad quintum dicendum, quod motus primæ chordæ et ultimæ intermissis mediis non est simpliciter continuus et unus; nam licet sit continuus ex parte temporis, sed non ex parte

rei, cujus tamen unitas numerica requiritur ad unitatem numericam motus, ut dictum est (in c.) — 5. *Phys.* l. 5.

Ad sextum dicendum, quod sicut nihil prohibet, in uno instanti temporis, ad quod terminantur partes ejus, terminari unum motum et incipere alium motum alterius generis vel speciei, ut cursum et febricitationem, et sic illi motus erunt habiti, sed non continui; ita poterunt etiam duo motus ejusdem speciei terminari ad idem instans temporis, ut patet in motu locali liquoris sustentantis flammam, et flammæ. — 5. *Phys.* l. 7.

Ad septimum dicendum, quod quia in corruptione rei fit resolutio usque ad materiam primam, ut dictum est (supra q. 3, a. 15), ideo cum per mortem canis recedant omnia accidentia, et de novo alia cum nova forma adveniant, quæ in toto composito, ut dictum est (*ibid.* a. 11), sustentantur, non potest esse unus numero motus descensus canis a concavo lunæ ad medium aerem, ubi moritur, et inde ad terram, sed erunt duo motus consequenter se habentes.

Ad octavum dicendum, quod semper remanet pars, quæ non resolvitur in aerem, et illa retinet eundem numero motum; quando vero duæ guttæ uniuntur, sicut ante unionem erant duæ, ita et duo motus; post unionem vero, sicut fiunt una numero aqua, ita fit unus numero motus juxta ea, quæ dicta sunt (in c.)

Ad nonum dicendum, quod eadem numero actio potest esse a pluribus agentibus subordinatis, puta a primo et secundo agente, non tamen a duobus agentibus ejusdem ordinis. — *Tabula Aurea* voce « actio » n. 65.

Ad decimum patet ex dictis (in c.)

ARTICULUS VII

UTRUM DUO MOTUS SPECIE DISTINCTI POSSINT CONTINUARI.

Videtur quod duo motus specie distincti possint continuari.

1. Dicit enim Philosophus (5. *Metaphys. text.* 9; l. 4, c. 6), quod aurum potest continuari argento; sed eadem est ratio motuum specie diversorum atque auri et argenti, quæ possunt esse termini ad quos motuum specie diversorum : ergo duo motus specie diversi continuari possunt. — 5. *Metaphys.* l. 7 (6).

2. Præterea lignum, cujus una pars est alba et alia nigra, est unum continuum; et tamen albedo et nigredo specie differunt; ergo quæ specie differunt, possunt continuari; quare et motus specie differentes; nam eadem est ratio utrorumque. — 2. *Sent.* dist. 40, q. 1, a. 4, c.

3. Præterea, illa sunt continua, quæ copulantur termino communi, ut dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 27; c. 3); sed duo motus specie differentes possunt copulari uno termino communi; nam potest in eodem instanti terminari unus motus et alius specie distinctus incipere. — 5. *Phys.* l. 5.

4. Præterea, dicit Philosophus (l. c. *text.* 27; c. 3), quod fructus continuatur arbori; sed hæc differunt specie : ergo specie differentia possunt continuari; sed eadem est ratio motuum et rerum : ergo et motus specie distincti possunt continuari. — l. c.; 5. *Metaphys.* l. 5 (4).

Sed contra est : 1. quod Philosophus (5. *Phys.* a *text.* 41; c. 4) dicit, quod ad hoc, ut motus sit continuus et unus, necesse est, quod sit unus secundum speciem. — 5. *Phys.* l. 7.

2. Præterea, dicit Philosophus ibidem, quod ea possunt continuari, quæ possunt habere idem extremum; sed quæ differunt specie, habent diversa extrema, ut dicitur ibidem : ergo motus specie differentes non possunt continuari.— *Ibid.*

Respondeo dicendum, quod res diversæ speciei possunt continuari. Ratio hujus est, quia illa sunt secundum se continua, quæ non dicuntur unum per contactum, sed habent eandem quantitatem; nam quæ se tangunt, non dicuntur unum, sed duo corpora. Possunt autem duo specie diversa esse unum sine contactu et habere eandem *quantitatem*, ut si continuetur aurum argento et fructus arbori; talia enim duo erunt unum, si attendatur sola quantitas, non autem si attendatur natura subjecti. Similiter et motus specie diversi continuari possunt *in ratione subjecti et temporis* extrinseci, quia, ut dictum est, nihil prohibet, in uno instanti temporis, ad quod continuantur partes illius, terminari unum motum et incipere alium ejusdem subjecti alterius speciei vel generis; ut postquam quis cucurrit, ut dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 40; c. 4), immediate febricitare potest. Unde non sufficit unitas temporis ad continuitatem motus, ut inquit Philosophus (l. c. *text.* 41; c. 4); nam possunt motus specie diversi et consequenter non continui ratione formæ, continuari ratione temporis extrinseci, ita

ut inter illos nullum mediet tempus, sed solum instans terminans unum motum et incipiens alium. Non possunt autem motus specie diversi continuari ratione formæ. Cujus ratio est, quia continuitas motus non distinguitur realiter ab ipso motu, nec similiter motus ipse nec ejus continuitas a forma, cum motus nihil aliud sit quam forma, ut est in continuo fieri, seu quam forma imperfecta, ut continue et successive tendens ad ulteriorem perfectionem, ut dictum est (supra q. 17, a. 1 et 2). — 5. *Metaphys.* l. 7 (6); 5. *Phys.* l. 7.

Diversæ autem formæ specie non possunt intrinsece continuari, quia carent extremis; continuari enim tantum competit illis, quorum extrema possunt esse unum; quare nec motus specie diversi continuari possunt. Et in hoc distinguuntur duo motus specie diversi a duabus rebus permanentibus, puta duabus formis specie diversis, quod hæ possunt in ratione quanti continuari, ut dictum est, in forma fructus et arboris, auri et argenti, quia distinguuntur realiter a quantitate, ut dictum est (in Logica q. 11, a. 2), et per eandem numero quantitatem extenduntur; unde sunt unum numero in ratione quanti, sed non in natura subjecti. Motus vero non possunt continuari, quia habent propriam continuitatem et quantitatem realiter indistinctam a forma et termino. Quare si termini sunt distincti specie et non possunt continuari, nec motus poterunt continuari. Excipiendus tamen est motus localis; nam cum hic realiter a termino distinguatur, ut dictum est (supra a. 4), et subjectetur in mobili quanto, ut dictum est (q. 17, a. 3), fit ut, modo remaneat idem mobile quantum et nulla intercedat mora inter motus locales, possint inter se continuari. — Et ex his patet *ad argumenta.* — 5. *Metaphys.* l. 7 (6); 5. *Phys.* l. 7 et 5.

ARTICULUS VIII

UTRUM CONTRARIETAS IN MOTIBUS SUMATUR EX TERMINIS AD QUOS, AN VERO EX TERMINIS A QUIBUS.

1. Videtur quod contrarietas motuum sumi debeat ex terminis ad quos. — Quia ab eo, a quo aliquid recipit speciem, recipit etiam contrarietatem, ut dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 48; c. 5); sed motus recipit speciem a termino ad quem : ergo ab illo recipit et contrarietatem. — 5. *Phys.* l. 8.

2. Præterea, ab eo debet sumi contrarietas in motibus, quod est causa contrarietatis; sed hoc est terminus ad quem, non terminus a quo; nam duo motus ex contrariis recedentes possunt in unum et idem tendere, ut dicit Philosophus (l. c.) : ergo contrarietas in motibus debet sumi ex terminis ad quos. — *Ibid.*

3. Videtur quod contrarietas sumatur ex terminis a quibus. — Motus enim circularis et rectus sunt contrarii, ut dicit Philosophus (1. *de Cœlo text.* 25; c. 4); sed non sunt contrarii ex parte terminorum ad quos, quia possunt versari circa eundem terminum ad quem : ergo contrarietas motuum non sumitur ex terminis ad quos. — 1. *de Cœlo* l. 8.

4. Præterea, ascensus aeris a terra et descensus ejusdem ab igne ad suum locum sunt contrarii; sed hæc contrarietas non potest sumi ex terminis ad quos, cum sit omnino idem terminus utriusque : ergo sumitur ex terminis a quibus.

Sed contra est, quod Philosophus (5. *Phys. text.* 46; c. 5) dicit, quod contrarietas motuum sumitur ex terminis a quibus et ad quos. — 5. *Phys.* l. 8.

Respondeo dicendum, quod motus sumit contrarietatem ex terminis a quibus et ad quos; mutatio vero sumit contrarietatem *uno modo* ex accessu ad aliquem terminum et recessu ab eodem; *altero* vero ex contrarietate terminorum a quibus et ad quos simul. — Ad cujus evidentiam sciendum, quod quinque modis universaliter accipi potest ratio contrarietatis in motibus, quorum *primus* est, ut ratio contrarietatis motuum accipiatur secundum accessum ad aliquem terminum et recessum ab eodem; quomodo generatio et corruptio sunt contraria, quia generatio est motus ad esse, corruptio vero est motus ex esse. *Secundus* est, ut ratio contrarietatis accipiatur secundum contrarietatem terminorum, a quibus incipit motus; quomodo contrariantur inter se motus ex sanitate et motus ex ægritudine. *Tertius*, ut accipiatur contrarietas secundum contrarietatem terminorum ad quos; quomodo contrariantur motus ad sanitatem et motus ad ægritudinem. *Quartus*, ut accipiatur contrarietas secundum contrarietatem termini a quo ad terminum ad quem; quomodo contrariatur motus ex sanitate ei, qui est in ægritudinem. *Quintus* est, ut accipiatur contrarietas secundum contrarietatem utrorumque terminorum; non enim contingit secundum aliquam aliam rationem opponere motum motui. — 5. *Phys.* l. 8.

Ex his modis duo inutiles omnino sunt, puta secundus et quartus; et *hic quidem*,

quia motus, qui est ex uno contrario, non potest dici contrarius ei, qui est in aliud contrarium, ut motus ex sanitate motui in ægritudinem; idem enim non est sibi ipsi contrarium; sed motus, qui est ex sanitate, motui qui est in ægritudinem, est unus et idem subjecto atque adeo realiter, licet differant secundum esse seu ratione. Nam unus importat habitudinem motus ad terminum a quo, alius vero habitudinem ejusdem motus ad terminum ad quem. — *Ille vero* multo minus utilis est, quia ex terminis a quibus nullo modo potest sumi contrarietas motuum. Quod patet *primo*, quia duo motus, qui in idem tendunt, non sunt contrarii; sed duo motus ex contrariis recedentes possunt in unum et idem tendere; puta si duo motus ex contrariis in idem medium tenderent. *Præterea*, quia ex illo accipienda est ratio contrarietatis in motu, quod magis facit motum esse contrarium; sed contrarietas terminorum ad quos magis videtur esse causa contrariorum motuum quam contrarietas terminorum, a quibus motus incipit, quia cum dico, motus incipere contrariis terminis, dico remotionem contrarietatis; cum vero dico, motus accedere ad contraria, dico acceptionem contrarietatis; ergo non accipitur contrarietas motuum secundum terminos a quibus tantum. *Demum*, quia ab eo, a quo aliquid recipit nomen et speciem, recipit etiam contrarietatem, cum contrarietas sit differentia secundum formam, ut patet ex 10. *Metaphys.* (*text.* 24; l. 9, c. 8); sed unusquisque motus magis denominatur et speciem recipit a termino ad quem quam a termino a quo, cum ille habeat rationem formæ; sic enim sanatio dicitur motus in sanitatem, et ægrotatio motus in ægritudinem. Magis ergo accipienda est contrarietas motuum secundum terminum ad quem quam secundum terminum a quo. — 5. *Phys.* l. 8.

Ex reliquis vero modis solus quintus modus ponit contrarietatem in motibus; reliqui vero duo faciunt contrarietatem in mutationibus. Et de *primo* probatur primo, quia contrarietas aliquorum accipitur secundum propriam rationem ipsorum; propria autem ratio specifica motus est, quod sit quædam mutatio a subjecto in subjectum affirmatum. Secundo probatur inductione, *tum* in alteratione corporali, quia ægrotare est contrarium ei, quod est sanari, quorum primus est motus a sanitate in ægritudinem, alius vero ab ægritudine in sanitatem; *tum* in alteratione spirituali animæ, quia ei, quod est addiscere, contrarium est decipi; hi enim motus sunt in contraria ex contrariis, quia addiscere est motus ab ignorantia ad scientiam, decipi autem a scientia ad ignorantiam. — De *secundo* vero etiam probatur, quia si sermo sit de mutatione in rebus, in quibus invenitur contrarietas, sola contrarietas terminorum ad quos non facit contrarietatem motus, sed mutationis. Et ratio est, quia ubi est contrarietas sola terminorum ad quos, non est mutatio a subjecto in subjectum, sed vel a subjecto in non subjectum, vel a non subjecto ad subjectum, quod convenit tantum mutationi, ut distinguitur a motu. — Si vero sit sermo de rebus, in quibus non est contrarietas, sicut in substantiis et similibus, in his accipitur contrarietas mutationis ex eo, quod est recessus ab eo, et quod est accessus in ipsum idem; sicut accessus ad formam ignis, quod pertinet ad generationem ejus, et recessus ab eadem forma, quod pertinet ad ejus corruptionem, sunt contraria, unde generatio est contraria corruptioni et quæcunque remotio cuicunque acceptioni; sed hujusmodi non sunt motus, sed mutationes. Unde relinquitur, quod ad contrarietatem motus, ut distinguitur a mutatione, requiritur contrarietas terminorum a quibus et ad quos simul. — Et ex his patet *ad prima duo objecta*. — 5. *Phys.* l. 8.

Ad tertium dicendum, quod motus rectus et circularis non sunt contrarii, ut probat Philosophus (1. *de Cœlo text.* 24; c. 4), unde l. c. tantum loquitur ex hypothesi : si esset aliquid contrarium circulari, maxime contrariaretur rectum. — 1. *de Cœlo* l. 8.

Ad quartum respondeo ex dictis (in c.)

ARTICULUS IX

UTRUM QUIES CONTRARIETUR MOTUI.

Videtur quod quies non contrariatur motui.

1. Unum enim uni opponitur; sed motui opponitur motus, ut dictum est : ergo non contrariatur motui quies. — 5. *Phys.* l. 10.

2. Præterea, dicit Philosophus (1. *de Cœlo text.* 24; c. 4), quod motui cœli non opponitur ulla quies; ergo motui, ut motus est, non opponitur quies. — 1. *de Cœlo* l. 8.

3. Præterea, dicit Philosophus (5. *Phys. text.* 55; c. 6), quod mutationi non opponitur quies, sed non mutatio; ergo similiter motui non opponitur quies, sed non motus. — 5. *Phys.* l. 9.

4. Præterea, si opponitur quies motui, maxime illa, quæ est in termino a quo; sed hoc est falsum, quia cum aliquis movetur ex hoc termino, sicut ex loco, aut ut abjiciatur ille terminus, sicut qualitas vel quantitas, adhuc dum movetur, videtur habere illud, quod abjectum est vel derelictum; non enim subito deserit aliquid totum locum, sed successive, et similiter successive amittit albedinem; ergo dum movetur, adhuc remanet in termino a quo. Si igitur quies, qua aliquid manet in termino a quo, contrariatur motui, quo idem recedit, sequitur, quod duo contraria sint simul, quod est impossibile; ergo dicendum est, quod motui non contrariatur quies. — 5. *Phys.* l. 10.

Sed contra est, quod Philosophus (5. *Phys. text.* 53; c. 6) dicit, quod motui opponitur quies. — 5. *Phys.* l. 9.

Respondeo dicendum, quod motui opponitur quies; est enim quies privatio motus. Quod autem privatio sit quodammodo contrarium, patet; nam privatio et habitus est prima contrarietas, ut dicitur 10. *Metaphys. text.* 15; l. 9, c. 4, quia scilicet in omnibus contrariis salvatur ratio privationis et habitus, cum semper alterum sit quasi privatio respectu alterius, ut album respectu nigri et amarum respectu dulcis. Verum non omni motui opponitur omnis quies. Cum enim motus sit inter duos terminos affirmatos, motui, qui est ex termino contrario in suum contrarium, contrariatur quies, quæ est in contrario; ut motui, qui est ex albo in nigrum, contrariatur quies, quæ est in albo; et motui, qui est ex nigro in album, contrariatur quies, quæ est in nigro. Et ratio est, quia necesse est, quod motui contrarietur vel quies, quæ est in termino ad quem, vel quies in termino a quo; non enim potest dici, quod quies, quæ est in aliqua alia specie, contrarietur motui vel quieti, sicut quod quies, quæ est in albedine, contrarietur quieti, quæ est in sanitate, aut motui, qui est ad sanitatem. Sed irrationabile est, quod quies, quæ est in termino ad quem, puta in albo, opponatur motui, qui est ex nigro in album, quia illa non opponuntur, quorum unum est perfectio, conservatio et causa alterius; sed quies in termino ad quem seu in albo est perfectio motus a nigro in album; simul enim est cum ipso motu; nam ipsum moveri ad terminum est fieri quietem. Præterea motus est causa quietis; non potest autem unum oppositum esse causa sui oppositi; dicendum ergo est, quod motui opponitur quies, non tamen omnis, sed illa, quæ est in termino a quo. — 5. *Phys.* l. 9.

Ad primum ergo dicendum, quod quia in omnibus contrariis salvatur ratio privationis et habitus, cum semper unum sit quasi privatio alterius, ut dictum est (in c.), ideo uni contrario unum opponitur contrarie, et eidem potest aliud opponi privative, et sic motus opponitur contrarie motui, ut dictum est (a. præced.), et quies opponitur privative.

Ad secundum dicendum, quod nos loquimur de motu locali recto; hic autem habet oppositum motum, ut patet ibidem, et quietem, ut patet ex 5. *Phys.* — 1. *de Cœlo* l. 8.

Ad tertium dicendum, quod quia ita se habet non mutatio ad mutationem, sicut quies ad motum, sicut motui opponitur quies, ita mutationi non mutatio. — 5. *Phys.* l. 9.

Ad quartum dicendum, quod illud, quod movetur recedendo a termino a quo, recedit non simpliciter, sed secundum quid, id est secundum quod adhuc manet in illo, non totaliter, sed partim; quia hoc est universaliter verum, quod semper ejus, quod movetur, una pars est in termino a quo et alia in termino ad quem. Nec est inconveniens, quod unum contrariorum secundum quid permisceatur alteri; sed quanto est magis impermixtum, tanto est magis contrarium; et ideo motus est magis contrarius motui, cum nunquam ei permisceatur, quam quies, quæ quodammodo permiscetur. — 5. *Phys.* l. 10.

QUÆSTIO XXIII

DE PARTIBUS QUANTITATIVIS MOTUS.

Deinde considerandum est de partibus quantitativis motus.

CIRCA QUAS QUÆRUNTUR QUINQUE :

1. Utrum continuum habeat partes actu.
2. Utrum indivisibilia sint quid positivum.
3. Utrum continuum componatur ex indivisibilibus.
4. Utrum in motu sit primum mutatum esse.
5. Utrum forma substantialis desinat intrinsece seu per ultimum sui esse.

ARTICULUS I

UTRUM CONTINUUM HABEAT PARTES ACTU.

Videtur quod continuum habeat partes actu.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Phys. text.* 33; c. 4), quod totum est, quod in partes,

quæ insunt, dividitur; sed continuum est quoddam totum, ut docet Philosophus (l. c. *text.* 16; c. 2) : ergo continuum habet actu partes. — 1. *Phys.* l. 9 (8) et 3.

2. Præterea, causa et causatum simul actu debent esse, ut dictum est (supra q. 14, art. 2); sed esse cujuslibet totius causatur a partibus : ergo sicut totum continuum habet esse actu, ita et partes ejus debent esse actu.

3. Præterea, ubicunque est diversitas partium tum inter se tum a toto, ibi partes actu sunt; pluralitas enim est causa diversitatis; sed in toto continuo et in quolibet alio est diversitas partium inter se et a toto; alioqui totum non distingueretur a partibus contra Philosophum (1. *Phys. text.* 17; c. 2) : ergo continuum habet actu partes.

4. Præterea, potest virga esse partim alba, partim nigra, ut dictum est (supra q. 22, art. 6); sed hoc non potest esse, nisi sint actu partes in continuo : ergo continuum habet actu partes.

Sed contra est, quod Philosophus (7. *Metaphys. text.* 49;l. 6, c. 13) dicit, quod partes totius continui non sunt actu in illo, sed potentia. — 7. *Metaphys.* l. 13.

Respondeo dicendum, quod continuum est quodammodo multa; nam omne continuum est divisibile in infinitum, et sic continet in se multas partes; quod necessario dicendum est non solum propter ipsam multitudinem partium, sed etiam propter diversitatem, quæ videtur esse inter totum et partes. Totum enim secundum quid tantum est idem parti, et non simpliciter; si enim simpliciter totum esset idem uni partium, eadem ratione esset idem alteri partium; quæ autem uni et eidem sunt eadem, sibi invicem sunt eadem; et sic sequitur, quod partes, si ponantur simpliciter esse idem toti, sint idem ad invicem, et sic sequitur, quod totum sit indivisibile, non habens diversitatem partium. — 1. *Phys.* l. 3.

Ceterum duplex est totum ex Philosopho (5. *Metaphys. text.* 31; l. 4, c. 26) : *unum* non continuum, quod continet partes actu, eo quod ejus quantitas consurgit ex partibus determinatæ quantitatis, quæ proinde definiuntur a Philosopho (1. *Phys. text.* 36; c. 4) : in quas cum insint, actu scilicet, dividitur totum; hujusmodi autem est totum integrale, ut animal, quod constat partibus existentibus in ipso actu, puta carne, ossibus, nervis. *Alterum* vero continuum est, quod habet partes existentes in ipso potentia, non actu. Cujus ratio est, quia totum continuum est quoddam unum; unitas enim est quasi forma ejus; unde et a logico, cujus consideratio versatur circa rationem et speciem, definitione formali definitur continuum : cujus partes copulantur uno termino communi; sicut e converso, quia naturalis considerat materiam, definitione materiali definit continuum : quod est divisibile in semper divisibilia. Non possunt autem duo vel plura in actu constituere unum in actu; secus vero duo in potentia. Hæc enim constituunt unum in actu; sic enim duo dimidia unius lineæ continuæ, quia sunt in potentia in ipsa linea dupla, constituunt lineam duplam, quæ est una in actu et quoddam totum continuum. — 5. *Metaphys.* l. 21 (30); 1. *Phys.* l. 9 (8); 1. *de Cœlo* l. 2; 7. *Metaphys.* l. 13; 4. *Sent.* dist. 10, q. 1, a. 3, sol. 3, ad 1.

Dicuntur autem partes in continuo contineri potestate, quia *tripliciter* potest aliquid esse in aliquo : vel actu, quomodo est anima in corpore; vel potentia, quomodo sunt formæ in materia; vel partim actu, partim potentia, quod est esse potestate seu in potentia proxima, et hoc modo sunt in continuo partes, quia ante divisionem sunt actu secundum entitatem in toto, potentia vero secundum distinctionem; post divisionem autem sunt actu quoad entitatem et distinctionem, ut patet ex dictis (in Logica q. 3, a. 2, c. et ad 4).

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus l. c. loquitur de toto non continuo.

Ad secundum dicendum, quod duo actu, quia non possunt constituere unum ens actu, sed duo in potentia, ut dictum est (in c.), ideo partes, ex quibus constituitur continuum, debent esse in potentia et non actu in toto nisi secundum entitatem, secundum quam sunt causa totius.

Ad tertium dicendum, quod in continuo est diversitas partium in potentia ; non autem actu, ut dictum est (in c.)

Ad quartum dicendum, quod virga, cujus pars est alba, pars nigra, est una in ratione quantitatis et virgæ, non autem in ratione colorati, ut dictum est (supra q. 22, a. 6)

ARTICULUS II

UTRUM INDIVISIBILIA SINT QUID POSITIVUM.

Videtur quod indivisibilia sint quid positivum.

1. Contactus enim realis et physicus debet esse secundum aliquid reale et physicum; sic enim Philosophus (5. *Phys.* a *text.* 22; c. 3 et 6. *Phys. text.* 1; c. 1) definit ea, quæ physice se tangunt, quorum extrema sunt simul; sed extrema, secundum quæ se tangunt aliqua duo, sunt indivisibilia; nam duæ lineæ se tangunt secundum puncta, et duæ superficies secundum lineas : ergo puncta sunt aliquid positivum. — 5. *Phys.* l. 5; 6. *Phys.* l. 1.

2. Præterea, sphæra tangit planum in puncto, ut docet Philosophus (1. *de Anima text.* 13; c. 1); sed tangit in aliquo reali, cum sit tactus realis et physicus : ergo punctus est quid reale et positivum. — 1. *de Anima* l. 2.

3. Præterea, locus est superficies extra corporis continentis, ut dictum est (supra q. 19, a. 2); sed locus est quid reale et positivum, cum sit species quantitatis, ut dictum est (in Logica q. 11, a. 3) : ergo superficies, quæ est quid indivisibile, erit quid reale positivum.

4. Præterea, continuum est, cujus partes copulantur termino communi; ergo sicut partes realiter copulantur, ita debet esse aliquid reale, quod illas copulet; sed copulantur indivisibilibus, ut partes lineæ puncto, et partes superficiei linea : ergo indivisibilia sunt quid reale positivum. — 5. *Phys.* l. 5.

5. Præterea, ita se habet punctus respectu lineæ, sicut *nunc* respectu temporis, ut dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 107; c. 11); nam sicut punctus continuat et dividit lineam, ita *nunc* tempus; sed *nunc* est quid reale positivum; alioqui tempus, quod existit ratione ipsius nunc, ut dictum est (supra q. 21, a. 1), non esset quid reale positivum, quod est falsum, ut ostensum est : ergo indivisibilia sunt quid positivum. — 4. *Phys.* l. 18.

Sed contra est, quod Philosophus (1. *de Generat. text.* 9; c. 2) dicit, quod punctum in actu nihil est aliud quam divisio lineæ, et ut habet alia littera : si magnitudo dividatur in puncta, dividetur in nihil, quia nihil erit residuum præter divisionem, si ubique est punctum, quod est divisio; divisio autem nihil ponit nisi negationem, cum dicat solam separationem et negationem conjunctionis. — 1. *de Generat.* l. 5; 6. *Phys.* l. 9.

Respondeo dicendum, quod indivisibilia, puta lineæ et superficies dupliciter possunt considerari : *uno modo*, ut species quantitatis, et hoc modo sunt quid reale positivum, sicut et ipsa quantitas, cujus ipsæ sunt species, ut dictum est (in Logica q. 11, a. 3). *Alio modo*, ut sunt termini, superficies quidem corporis, linea superficiei, et punctus lineæ, et hoc modo formaliter dicunt negationes et connotant quid positivum, cui inest talis negatio. Quod *probatur*, quia per divisionem nihil fit de novo, sed quod erat in potentia, fit actu; at per divisionem lineæ fiunt duo puncta, et per divisionem superficiei duæ lineæ : ergo puncta, lineæ et superficies, quatenus sunt termini, nihil dicunt positivum reale, sed quid negativum existens in positivo. Nam punctum v. g. est negatio existens in linea ulterioris extensionis, cum illa sit in potentia ad ulteriorem extensionem, et per divisionem recipiat talem negationem ulterioris extensionis; et idem dico de superficie respectu lineæ, et de corpore respectu superficiei. Præterea ante quemlibet particularem motum datur primum indivisibile; sed hoc non est quid positivum, cum non possit assignari, a quo agente et per quam virtutem producatur; et idem dico de primo indivisibili ante quodlibet tempus. Ergo dicendum est, indivisibilia formaliter non significare quid positivum. — 3. *Sent.* dist. 21, q. 1, a. 1, sol. 2, ad 5.

Ad primum ergo dicendum, quod ad hoc, ut duo se tangant secundum extrema, ita ut extrema sint simul, sufficit, ut inter illa duo se tangentia nihil actu mediet sive ejusdem sive diversi generis; hoc enim est aliqua esse simul, ut docet Philosophus (5. *Phys. text.* 25; c. 3 et 7. *Phys. text.* 9; c. 2); fieri autem potest, ut inter aliqua duo nihil mediet, licet extrema illorum, quæ se tangunt, non sint quid positivum indivisibile : ergo. — 5. *Phys.* l. 5; 7. *Phys.* l. 3.

Ad secundum dicendum, quod sphæra tangit planum in puncto, quia tangit illud punctualiter et indivisibiliter.

Ad tertium dicendum, quod locus est quid reale, quia est superficies, quæ est species

realis, non tamen quatenus afficit intrinsece corpus continens, sed quatenus extrinsece afficit et denominat corpus contentum, ut dictum est (supra q. 19, a. 2).

Ad quartum dicendum, quod illa definitio non est continui physice et realiter considerati, sed logice, quatenus nimirum ab intellectu concipitur; non enim realiter partes lineæ copulantur uno puncto, nec partes motus uno mutato, nec partes temporis uno instanti; sed intellectus ista imaginatur, ut intelligat continuitatem lineæ, motus et temporis. — *Opusc.* 48, tract. 3, c. 3; 1. *de Cœlo* l. 2.

Ad quintum dicendum, cum eadem sit ratio ipsius nunc et mutati esse et puncti, quod dictum est de punctis, idem dicendum est de instantibus; dicitur tamen tempus existere ratione instantis, quia a nobis fluxus ille durationis concipitur existere divisibiliter et indivisibiliter. — *Opusc.* 48, tract. 3, c. 3 et sqq.

ARTICULUS III

UTRUM CONTINUUM COMPONATUR EX INDIVISIBILIBUS.

Videtur quod continuum componatur ex indivisibilibus.

1. Dicit enim Philosophus (1. *Poster. text.* 9; c. 4), quod substantia lineæ est ex punctis, sicut substantia trianguli ex lineis; sed triangulus vere componitur ex lineis : ergo linea ex punctis. — 1. *Poster.* l. 10 (9).

2. Præterea, si indivisibilia, puta puncta, non essent de substantia lineæ, posset nihil deperire de linea sublatis punctis; sed illis sublatis tollitur substantia lineæ : ergo linea componitur ex punctis. — *de Verit.* q. 2, a. 3, arg. 11 et ad 11.

3. Præterea, si continuum non componitur ex indivisibilibus, sed ex divisibilibus, possibili posito in esse nullum sequitur inconveniens, ut dicit Philosophus (9. *Metaphys. text.* 7; l. 8, c. 3); dividatur ergo in omnes suas partes; *vel* hæ erunt divisibiles, et sic non erit divisum continuum in omnes suas partes; *vel* erunt indivisibiles, et sic continuum erit compositum ex indivisibilibus. — 9. *Metaphys.* l. 3, 4, 5 (2); 1. *de Generat.* l. 5.

4. Præterea, si funiculus lineus extendatur, rumpetur et scindetur in partes; sed non datur, ubi scindatur, cum æqualiter in quacunque parte extendatur et non sit ratio, quare magis frangatur in uno loco quam in alio; ergo scindetur in partes indivisibiles; nam si in divisibiles, non erat ratio, cur non scinderetur in medio vel in quacunque illarum partium. — 2. *de Cœlo* l. 25.

Sed contra est auctoritas Philosophi, qui (6. *Phys.* a *text.* 1; c. 1). docet et probat, quod nullum continuum componitur ex indivisibilibus. — 6. *Phys.* l. 1.

Respondeo dicendum, quod impossibile est continuum componi ex indivisibilibus. — Quod potest esse manifestum multipliciter, et *primo* quidem, si continuum componitur ex indivisibilibus, ita ut sint omnia immediata, vel sunt continua, vel contigua, vel consequenter se habentia; non primum nec secundum, quia continua sunt, quorum extrema sunt unum; contigua vero, quorum extrema se tangunt; sed puncta, cum sint indivisibilia, non habent extrema. Neque tertium, quia illa se habent consequenter, inter quæ non datur medium ejusdem generis; sed inter duo puncta datur linea. — *Secundo*, si indivisibilia sunt immediata, vel se tangunt secundum totum vel secundum partem; si primum, ergo se penetrant, et sic non faciunt majus; nam indivisibile additum indivisibili non facit majus; si secundum, ergo sunt divisibilia. — *Tertio*, sequerentur multa absurda et duo præsertim, puta motum velocissimum et motum tardissimum fieri per æqualia spatia, et quod indivisibile est divisibile. Nam detur spatium octo indivisibilium, per quod A velocissimum et B tardissimum moveantur; tunc eo tempore, quo A transit unam partem, puta unum indivisibile spatii, B transibit eandem, et sic de singulis. Quod si dicas, quod, quo tempore A transit duas partes, B transit tantum unam, tunc sequitur aliud inconveniens; nam dum A transit unam partem, B transit dimidiam, et sic indivisibile erit divisibile, quod est absurdum. Unde dicendum est, quod continuum non componitur ex indivisibilibus neque in illa dividitur, sed est divisibile in semper divisibilia. — 6. *Phys.* l. 1 et 3.

Ad primum ergo dicendum, quod substantia seu essentia, quam significat definitio lineæ, dicitur esse ex punctis, non quia linea componatur ex punctis, sed quia punctum est de ratione lineæ, sicut linea de ratione trianguli. — 1. *Poster.* l. 10 (9).

Ad secundum dicendum, quod sicut nihil deperit Deo, si ejus creatura ponatur non esse, deperit tamen perfectioni ipsius, si auferatur ab eo potestas producendi creaturam; ita, licet nihil depereat de lineæ quantitate, si diminuatur punctus in actu; si tamen diminuatur a linea, quod non sit ad punctum terminabilis, peribit lineæ substantia. — *de Verit.* q. 2, a. 3, ad 11.

Ad tertium dicendum, quod cum continuum sit quoddam infinitum in potentia, cum sit divisibile in semper divisibilia, non est in illo sejunctus actus a potentia, sed utrumque simul est; non enim unquam deficit potentia dividendi. Quando enim dividitur in actu, adhuc est ulterius divisibile in potentia, et nunquam separatur actus a potentia, ut nimirum quandoque sit totum divisum in actu, et non sit ulterius divisibile in potentia. Unde continuum non habet potentiam ad divisum esse, sed ad dividi, et sic non sequitur, quod sit divisibile in indivisibilia et quod componatur ex illis. — 9. *Metaphys.* l. 5 (2); l. *de Generat.* l. 5.

Ad quartum dicendum, quod illa ratio est sophistica, primo, quia difficile est æqualiter extendi funiculum; secundo, quia frangetur in medio, quia ibi concurrit violentia, quæ ex utraque parte infertur. — 2. *de Cœlo* l. 25.

ARTICULUS IV

UTRUM IN MOTU SIT PRIMUM INDIVISIBILE SEU MOMENTUM, ET SIMILITER IN TEMPORE PRIMUM NUNC.

Videtur quod in motu non detur primum indivisibile, et similiter nec in tempore primum nunc.

1. Dicit enim Philosophus (6. *Phys. text.* 55; c. 6), quod in motu non datur primum mutatum esse, sed ante mutatum esse præcedit moveri; ergo in motu particulari non datur primum indivisibile. — 6. *Phys.* l. 8.

2. Præterea, de ratione ipsius nunc est, quod sit finis præteriti et principium futuri; hæc enim est definitio ipsius nunc; unde quodlibet nunc datum habet ante se tempus prius et posterius, et ita nullum potest esse primum neque ultimum; ergo tempus non habet primum indivisibile (2. *c. Gent.* c. 33, n. 5; 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 5, arg. 5; 8. *Phys.* l. 2). — Sed dices, quod primum instans temporis non est finis præteriti, nec ultimum est principium futuri.

3. Sed contra, *nunc* temporis consideratur ut fluens; nam in hoc differt a *nunc* æternitatis; sed quod fluit, ab alio in aliud fluit: ergo oportet omne *nunc* a priori *nunc* in posterius *nunc* fluere; ergo impossibile est esse aliquid primum vel ultimum *nunc*. — *de Pot.* q. 3, a. 17, arg. 16; 2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 5, arg. 6.

4. Præterea, ut docet Philosophus (6. *Phys. text.* 52; c. 6), omne mutatum prius mutatur, et omne, quod mutatur, prius mutatum est; ergo non datur primum mutatum. — 6. *Phys.* l. 8.

Sed contra est: 1. quod Philosophus (l. c. *text.* 53; c. 6) dicit, quod omne tempus es inter duo nunc, sicut et motus inter duo momenta; ergo ante motum datur primum momentum et ante tempus primum nunc. — *Ibid.*

2. Præterea, quodlibet tempus particulare incipit esse, et idem dico de motu; vel ergo incipit in tempore, vel in instanti primo, ante quod non est illud tempus neque pars ulla illius temporis. Sed non incipit in tempore, quia sic nihil temporis ante temporis terminum esset; nihil enim rei est, antequam res esse incipiat; ergo incipit in instanti, quod erit primum illius temporis; et idem dicendum de momentis respectu motus. — *de Pot.* q. 3, a. 17, arg. 25.

3. Præterea, quantitas finita habet suum terminum indivisibilem, quo terminatur et finitur; sed quilibet motus particularis est quantitas finita; est enim de genere continuorum, ut dicitur 3. *Phys. text.* 2; c. 1: ergo motus quilibet particularis habet primum indivisibile. — 2. c. *Gent.* c. 36, n. 5; 6. *Phys.* l. 8.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere, quod in quolibet motu particulari datur primum indivisibile. Et ratio hujus est, quia ejusdem rationis est incœptio et terminatio in omnibus continuis, sive sint permanentia sive fluentia, ut patet ex 6. *Phys.*; sed continua permanentia incipiunt et desinunt per indivisibilia; datur enim primum punctum incipiens et terminans lineam: ergo similiter et in motu datur primum et ultimum momentum. — *Confirmatur*, quia proportionaliter se habent tempus, motus et magnitudo, ut docet Philosophus (6. *Phys.*). Sicut ergo in linea ante quamlibet partem lineæ est accipere punctum in medio illius partis, et ante illud punctum

medium est accipere aliquam partem lineæ, et sic in infinitum, — neque tamen lin ea est infinita, quia datur primum punctum lineæ, ante quod non est aliqua pars lineæ ; — similiter in motu, cum quælibet pars ejus sit divisibilis, ante quamlibet partem motus est accipere indivisibile aliquod in medio illius partis, quod est mutatum, et ante illud indivisibile est accipere partem motus, et sic in infinitum ; neque etiam sequitur, quod sit motus infinitus et perpetuus, quia datur primum indivisibile motus, ante quod non est aliqua pars motus. Verum illud indivisibile non dicitur mutatum esse, quia cum hoc sit terminari motum, supponit partem motus præcedentem (2. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 5, ad 5), sicut nec primum punctum lineæ dicitur divisio, sed dicitur primum indivisibile seu primum momentum. — 6. *Phys.* l. 8 ; 2. *c. Gent.* c. 36, n. 5 ; *de Pot.* q. 3, a. 17, ad 25 ; 2. *Sent.* q. 1, a. 5 et 6 ; *Opusc.* 36.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus non admittit primum mutatum esse in motu; admittit autem primum indivisibile motus, ut dictum est (in c.) — Et ex his patet *ad quartum.*

Ad secundum dicendum, quod in motu cœli, qui secundum Philosophum est æternus, omne momentum est principium futuri et finis præteriti motus ; sed secundum veritatem, quia motus cœli non est æternus, sed incepit, ideo ante illum datur primum indivisibile et primum momentum ; et idem est in quolibet motu particulari et in quolibet tempore illum consequente. — Il. cit. in arg.

Ad tertium dicendum, quod instans semper consideratur ut fluens, sed non semper ut fluens ab aliquo in aliquid, sed quandoque ut fluens ab aliquo tantum, sicut ultimum instans temporis; quandoque ut fluens tantum in aliquid, sicut primum instans. — *de Pot.* q. 3, a. 17, ad 16.

ARTICULUS V

UTRUM FORMA SUBSTANTIALIS INCIPIAT ET DESINAT INTRINSECE, SEU PER PRIMUM ET ULTIMUM ESSE.

Videtur quod forma substantialis incipiat et desinat intrinsece per primum et ultimum sui esse.

1. Quia licet implicet, esse duo instantia immediata per ordinem ad eundem motum, non tamen per ordinem ad diversos ; sed motus, quo una forma substantialis desinit et quo altera incipit, possunt esse diversi : ergo potest una forma substantialis incipere et altera desinere intrinsece (3a, q. 75, a. 7, ad 1 ; 4. *Sent.* dist. 11, q. 1, a. 3, sol. 2, ad 2). — Sed dices, quod unitas instantis et temporis et eorum pluralitas accipitur secundum primum motum cœli, qui est mensura omnis motus et quietis.

2. Contra, ita se habent indivisibilia motus et temporis ad motum et tempus, sicut indivisibilia lineæ, puta puncta ad lineam, ut dictum est (supra a. 4) ; sed possunt esse duo puncta immediata duarum linearum, licet illis respondeat unus punctus ex parte loci continentis : ergo similiter potest in instanti ultimo unius motus esse una forma, et in primo instanti immediato alterius motus incipere alia forma substantialis. — *Ibidem.*

3. Præterea, impossibile est in materia simul esse formam aquæ et formam ignis, quia in materia essent duæ formæ contrariæ; ergo debent dari duo instantia, quorum in uno ultimo sit una forma et in altero primo sit alia forma ; sed inter hæc duo instantia non potest esse medium tempus, quia sic materia esset sine omni forma, quod implicat : ergo sunt duo instantia immediata, et per consequens una forma substantialis in uno desinet intrinsece, et altera in alio intrinsece incipiet. — 4. *Sent.* dist. 11, q. 1, a. 3, quæstiunc. 2, arg. 2 et dist. 17, q. 1, a. 5, quæstiunc. 2, arg, 3.

4. Præterea, forma præcedens et forma sequens non possunt simul esse in materia, quia cum habeant contrarias dispositiones, contraria essent simul in materia ; si ergo una forma advenit alia recedente, oportet quod præcedens forma primo fuerit in materia, quando sequens forma non erat ; ergo cum forma præcedens esse desierit, erit dare ultimum instans, in quo fuit præcedens forma, et similiter cum sequens forma esse incipiat, oportet dare primum instans, in quo ipsa inest ; hæc autem oportet esse duo instantia, quia forma præcedens et sequens non simul sunt ; neque inter illa duo instantia est dare tempus medium, quia sic materia esset sine ulla forma ; ergo debent esse immediata, et sic forma substantialis incipiet et desinet intrinsece. — *de Verit.* q. 28, a. 2, arg. 10.

5. Præterea, quidquid quiescit in aliquo per aliquod tempus, quiescit in illo in quolibet instanti illius temporis, quia de ratione quietis est, quod quiescens non aliter se habeat nunc et prius ; sed materia prima in generatione substantiali in toto tempore alterationis quiescit sub una forma substantiali : ergo quiescit in illo etiam in ultimo instanti sub illa, et sic ipsa desinet intrinsece per ultimum sui esse, et alia adveniens incipiet intrinsece per primum sui esse. — 1a, q. 53, a. 3, c.

6. Præterea, esse formæ præcedentis mensuratur quodam tempore ; sed mensura propria æquatur mensurato : ergo in quolibet instanti illius temporis est ibi forma substantialis præcedens, et sic in ultimo instanti ; unde necesse est, quod desinat intrinsece. — *Quodl.* 7, a. 9, arg. 2.

Sed contra est : 1. quod Philosophus (8. *Phys. text.* 69; c. 8) dicit, quod quando ex albo fit nigrum, in toto tempore alterationis est album ; sed in ultimo instanti illius simul est non album et nigrum : ergo forma præcedens desinit extrinsece. — 4. *Sent.* dist. 11, q. 1, a. 3, sol. 2, ad 2.

2. Præterea, una forma substantialis expellit aliam, non per modum causæ efficientis, sed per modum causæ formalis ; sed hæc simul est cum suo effectu formali, qui est non esse formæ substantialis præcedentis : ergo forma substantialis non desinit intrinsece, sed extrinsece per primum non esse. — *Ibid.* dist. 17, q. I, a. 5, sol. 2, ad 2.

3. Præterea, cujuslibet motus, qui mensuratur aliquo tempore, oportet quod ultimus terminus sit in ultimo instanti temporis; ergo cum forma substantialis sit quidam terminus motus alterationis, oportet quod in ultimo instanti temporis illius introducatur forma substantialis ; generatio autem et corruptio simul currunt, quia generatio unius est corruptio alterius : ergo oportet quod in ultimo instanti illius temporis sit terminus corruptionis et generationis ; sed terminus corruptionis est non esse formæ præcedentis, et terminus generationis est esse formæ substantialis sequentis : ergo in eodem ultimo instanti est primum non esse formæ præcedentis et primum esse sequentis, et sic forma præcedens desinet extrinsece et per primum sui non esse, et forma sequens incipiet intrinsece per primum sui esse. — *Quodl.* 7, a. 9, c.

4. Præterea, expulsio formæ dicit terminum motus illius, qui est ad corruptionem ordinatus, et introductio formæ dicit similiter terminum illius motus, qui præcedit generationem, quia tam generatio quam corruptio sunt termini motus ; sed omne, quod movetur, quando est in termino motus, disponitur secundum illud, ad quod motus ordinatur ; cum ergo motus corruptionis tendat in non esse, generationis vero ad esse, quando forma introducitur, est, et quando expellitur, non est, et consequenter forma incipit esse intrinsece per primum sui esse, et desinit extrinsece per primum non esse. — 4. *Sent.* dist. 17, q. 1, a. 5, sol 2, c.

5. Præterea, forma substantialis elementi non introducitur, nisi materia perducatur ad intensionem qualitatum requisitam a forma ; sed hæc intensio terminatur in instanti, cum fiat per alterationem, quæ est motus continuus: ergo forma incipit intrinsece. — 2. *Sent.* dist. 29, q. 1, a. 5, ad 6; v. infra in 2a 2æ, q. 36, a. 5.

Respondeo dicendum, quod ad hanc difficultatem varie respondetur a diversis. — *Quidam* enim dicunt, quod est signare ultimum instans, in quo est forma substantialis præterita et primo est forma sequens, et hoc instans inquiunt esse unum re, sed plura ratione, quia in quantum illud instans est finis præteriti temporis, est in eo forma substantialis præcedens ; in quantum est principium futuri, est in eo forma sequens in eadem materia. — Sed hoc stare non potest ; nam esse principium futuri et finem præteriti dicit diversum respectum instantis, ex quo ejus substantia non multiplicatur, sed manet una ; et ita secundum rem sequitur, utramque formam in eodem indivisibili temporis esse in materia ; unde consequenter sequitur simul esse contraria. Præterea secundum Philosophum (8. *Phys. text.* 65 ; c. 8), quando aliquid in movendo utitur uno signo ut duobus, necesse est intercedere quietem mediam ; propter quod probat, motus reflexos non esse continuos ; unde si aliquis utitur uno instanti ut duobus, oportet, quod intelligat aliquod medium, et sic erit materia aliquando sine forma, quod est inconveniens. — 4. *Sent.* dist. 11, q. 1, a. 3, sol. 2, ad 2; *de Verit.* q. 28, a. 2, ad 10 ; 3a, q. 75, a. 7, ad 1.

Et ideo *alii* dicunt, quod sicut inter duo puncta unius lineæ cadit linea media, non autem inter duo puncta duarum linearum se tangen-

tium, ita non est necessarium, quod inter instans, quod est ultimum temporis, in quo forma ligni erat in materia, et instans, quod est principium temporis, in quo forma substantialis ignis eidem materiæ inest, sit tempus medium, cum sint instantia diversorum temporum. — Sed hoc etiam stare non potest ; nam linea, quia est mensura intrinseca, dividitur secundum rerum distinctionem ; tempus autem est mensura extrinseca et est unum respectu omnium, quæ sunt in tempore ; non enim alio tempore mensuratur esse formæ substantialis ligni et esse formæ substantialis ignis, nisi dicamus alio tempore, id est alia parte ejusdem temporis continui. Et ideo oportet inter quælibet duo instantia, respectu quarumcunque rerum designentur, esse aliquod tempus medium. Præterea duo puncta duarum linearum se tangentium designatarum in corporibus locatis uniuntur in uno puncto designato in exteriori linea corporis locantis, quia contigua sunt, quorum extrema sunt simul ; unde dato, quod diversarum rerum diversa sint tempora non continua, sed quasi contigua, oportebit nihilominus, quod in tempore exteriori mensurante respondeat eorum terminis unum instans indivisibile, et sic redibit inconveniens prædictum, quod duæ formæ substantiales sint simul. — *Ibid.*

Et ideo *alii* dicunt quod, sicut probatur 4. *Phys. text.* 103 et 104 (c. 11), in toto tempore non est accipere nisi unum *nunc* secundum substantiam ; et quod numerantur duo instantia, hoc est secundum ordinem temporis ad motum et actionem, quam mensurant, prout scilicet tempus excedens mensurat aliquam actionem ; et ita principium et finis illius actionis est in tempore, et secundum hoc in tempore numerantur duo instantia ; et ideo ordo et habitudo duorum instantium ad invicem est consideranda secundum actiones et motus, qui mensurantur. Unde si accipiantur duo instantia respectu ejusdem motus, prout tempus mensurat principium et finem illius motus, sic oportet, quod inter duo instantia sit tempus medium, sicut inter principium et finem motus est motus medius. Si autem accipiantur duo instantia per comparationem ad diversos motus, secundum quod mensurant principium unius et finem alterius, sic inter duo instantia non est tempus medium, sicut nec motus est medius inter principium unius motus et finem alterius ; et ideo cum quies mensuretur tempore sicut et motus, duo instantia sunt se invicem consequentia, quorum unum mensurat finem quietis, in quo erat in materia forma substantialis ligni v. gr., et alterum principium quietis, in quo est forma ignis. — Sed hoc iterum non potest stare, quia instantia temporis distinguuntur per comparationem ad illum motum, a quo tempus potest habere unitatem vel multitudinem, ad quam comparatur non solum sicut mensura ad mensuratum, sed sicut accidens ad subjectum, scilicet motum cœli, qui est continuus et interruptionem non patitur secundum naturam ; unde qualitercunque signes duo instantia in tempore, semper est accipere tempus medium, quia est accipere inter quælibet momenta motus cœli motum medium, et ideo in aliis motibus non differet, sive comparentur diversa instantia ad eundem motum sive ad diversos. Patet etiam, quod hæc positio contradicit dictis Philosophi (8. *Phys. text.* 64 et 65 ; c. 8), ubi probat, quod inter quoslibet motus contrarios est quies media ; quod non oporteret, si duo instantia modo prædicto possent se invicem consequi. — 4. *Sent.* dist. 11, q. 1, a. 3, sol. 2, ad 2.

Et ideo *alii* dicunt, quod non est simul signare duo instantia, in quorum uno primo sit forma ignis, et in alio ultimo sit forma ligni, quia sic de necessitate esset inter ea tempus medium ; sed tamen utrumlibet eorum potest per se signari. — Sed hoc iterum nihil est, quia designatio nostra nihil facit ad hoc, quod tempus intersit vel non intersit ; unde si sint duo instantia secundum rem, in quorum uno est forma ligni ultimo et in alio forma ignis primo, sive signentur a nobis sive non, oportet esse tempus medium. Præterea, ex quo illud instans est signabile, non videtur, quod possit designatio ejus impediri per designationem alterius instantis, cum istæ duæ designationes non sint contrariæ. — *Ibid.*

Et ideo aliter dicendum est, quod non est designare ultimum instans, sed ultimum tempus, in quo est forma ligni in materia ; inter tempus autem et instans non cadit necessario tempus medium, sicut cadit medium inter duo instantia. Et veritas hujus quæstionis apparet ex hoc, quod Philosophus dicit (8. *Phys. text.* 69 ; c. 8), quod quando ex albo fit nigrum, in toto tempore mensurante motum alterationis erat album, sed in ultimo instanti illius temporis est nigrum ; unde secundum ipsum non est dandum, quod in toto illo tempore sit album, sed

in toto præter ultimum nunc. Et quia ante ultimum nunc alicujus temporis non est accipere penultimum, sicut nec ante ultimum punctum lineæ penultimum, ideo non est accipere ultimum instans, in quo erat album, sed ultimum tempus; et similiter est de omnibus mutationibus, quæ sunt termini motus, sicut generatio est terminus alterationis; quia cum ex aere fit ignis, in toto tempore alterationis præcedentis erat aer, præter ultimum instans, in quo est ignis. Et sic manifestum est, quod forma substantialis desinit extrinsece per primum non esse, et non intrinsece per ultimum sui esse; contra vero incipit intrinsece per primum sui esse. — 4. *Sent.* dist. 11, q. 1, a. 3, sol. 2, ad 2.

Quod si dicas : nullum permanens simul fit et factum est, quia dum fit, non est, et dum factum est, est, non autem simul est et non est; sed si forma substantialis incipit intrinsece, simul fit et facta est : ergo forma substantialis non incipit intrinsece; — respondeo, quod nulla res permanens potest simul fieri et facta esse, si fieri proprie sumitur. Sed quædam sunt, quæ significant ipsum factum esse per modum fieri, sicut cum dicitur motus terminari; simul enim terminatur et terminatus est, et similiter simul illuminatur aliquid et illuminatum est, eo quod illuminatio est terminus motus; et hoc modo se habet forma substantialis, quæ simul recipitur in materia et recepta est. — Et ex his patet *ad prima quatuor objecta.* — *Ibid.* ad 4.

Ad quintum dicendum, quod quies, cum mensuretur tempore, non potest esse in ullo instanti, ut dicit Philosophus (6. *Phys. text.* 30; c. 3); unde materia tantum quiescit sub forma ligni in toto aliquo tempore et in quacunque parte illius temporis, non autem in ultimo instanti illius temporis. — 6. *Phys.* l. 5.

Ad sextum dicendum, quod punctum additum vel subtractum lineæ non facit majus vel minus, et similiter de instanti apposito tempori vel subtracto ab eo; unde quamvis in ultimo instanti temporis mensurantis esse ligni non sit lignum, tamen non sequitur, quod tempus illud sit majus quam duratio esse ligni, et sic quod mensura non æquetur mensurato. — *Quodl.* 7, a. 9, ad 2.

QUÆSTIO XXIV

DE COMPARATIONE MOTUS AD MOBILE.

Deinde considerandum est de comparatione motus ad mobile.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR TRIA :

1. Utrum motus realiter distinguatur a mobili.
2. Utrum indivisibile per se moveri possit.
3. Utrum omne, quod movetur, ab alio moveatur.

ARTICULUS I

UTRUM MOTUS REALITER DISTINGUATUR A MOBILI.

Videtur quod motus distinguatur a mobili.

1. Ut enim dictum est (supra q. 17, a. 3) ex Philosopho (3. *Phys.*), motus est actus mobilis; sed actus realiter distinguitur a potentia, cum idem realiter non actuet seipsum; ergo motus distinguitur realiter a mobili.

2. Præterea, motus est idem realiter cum suo termino, ut dictum est (supra q. 22, a. 4); sed terminus motus distinguitur realiter a mobili; hoc enim est substantia corporea, ut dictum est (supra q. 1, a. 5); ille vero est quantitas, qualitas et ubi, quæ distinguuntur realiter a substantia, ut dictum est (in Logica q. 11, a. 2).

3. Præterea, motus, ut dicit Philosophus (3. *Phys. text.* 21 et 22; c. 3), est idem realiter cum actione; sed actio realiter distinguitur a mobili : ergo et motus realiter distinguetur a mobili. — 3. *Phys.* l. 5 (4).

Sed contra est, quod motus non est ens, sed via ad ens; sed distinctio realis est inter entia realia, ut dictum est : ergo motus non distinguitur realiter a mobili. — 3. *Phys.* l. 3; 4. *Sent.* dist. 1, q. 1, a. 4, sol. 2, c.

Respondeo dicendum, quod motus triplex est, ut dictum est : augmentatio, alteratio, latio, quorum primi duo, cum realiter identificentur cum termino, sicut terminus realiter distinguitur a mobili, ut dictum est, ita et motus. Tertius vero, puta latio, cum realiter distinguatur a termino, ut dictum est, et sit actus mobilis, sicut actus distinguitur realiter a mobili et similiter locus a mobili secundum locum, ita et motus ipse distinguetur realiter a mobili. — Et

ex his patet *ad prima tria objecta.* — V. supra q. 22, a. 2 et 4.

Ad quartum dicendum, quod motus distinguitur realiter a mobili, non tamen sicut res a re, sed ut modus realis a re, cujus est modus.

ARTICULUS II

UTRUM INDIVISIBILE PER SE MOVERI POSSIT.

Videtur quod indivisibile per se moveri possit.

1. Dicit enim Philosophus (6. *Phys. text.* 32; c. 4), quod id, quod mutatur, debet in aliquod primum mutari; sed non potest mobile divisibile mutari in aliquod primum, quia cum sit divisibile in infinitum, non potest dari prima pars, quæ mutetur in aliquod primum; secus vero si mobile sit indivisibile: ergo indivisibile per se moveri potest. — 6. *Phys.* l. 5.

2. Præterea, in motu alterationis non prius una pars alteratur et postea altera, sed totum prius est minus calidum et postea magis calidum; unde Philosophus (*de Sensu et Sensibili* c. 7; c. 6) dicit, quod non similiter se habet in alteratione, sicut in latione; lationis namque medium prius attingunt; quæcunque vero alterantur, non adhuc similiter; contingit enim simul alterari et non dimidium prius, velut aquam omnem simul coagulari; ergo indivisibile saltem poterit moveri motu alterationis. — *Ibid.*

3. Præterea, Angelus est impartibilis; sed Angelus potest moveri localiter: ergo indivisibile per se moveri potest. — 1a, q. 53, a. 1, arg. 1.

4. Præterea, si indivisibile per se moveri non potest, maxime propter rationem Philosophi (6. *Phys. text.* 32; c. 4), quia omne, quod mutatur, secundum unam partem est in termino a quo et secundum aliam in termino ad quem, et consequenter est divisibile; sed hæc ratio nulla est, quia dantur aliquæ transmutationes indivisibiles, sicut ipsa generatio substantialis et corruptio, quæ non sunt in tempore; et in hujusmodi transmutationibus non est verum, quod illud, quod mutatur, sit partim in termino a quo et partim in termino ad quem; non enim cum ignis generatur, partim est ignis, partim non ignis; ergo indivisibile per se moveri potest. — 6. *Phys.* l. 5.

5. Præterea, dicit Philosophus (l. c. *text.* 44; c. 7), quod in quo primo mutatum est id, quod mutatum est, necesse est atomum esse; sed non potest esse atomum et indivisibile, nisi id, quod mutatur, sit similiter atomum et indivisibile; nam ita se habent mutata esse ad motum, sicut puncta et indivisibilia ad continuum, ut dicit Philosophus (6. *Phys. text.* 4 et 5; c. 1): ergo indivisibile per se moveri potest. — 6. *Phys.* l. 7 et 2.

Sed contra est, quod Philosophus (l. c. *text.* 90; c. 10) dicit, quod sicut impossibile est, quod in *nunc* fiat motus, ita impossibile est, quod indivisibile moveatur; et *text.* 83 (c. 10) probat, quod impartibile per se moveri non potest; et *text.* 32 (c. 4) probat, quod omne, quod movetur, est divisibile. — 6. *Phys.* l. 5 et 12.

Respondeo dicendum, quod indivisibile secundum quantitatem potest quidem moveri ad motum corporis per accidens, non tamquam pars, quia nulla magnitudo componitur ex indivisibilibus, ut dictum est, sed sicut movetur aliquid ad motum alterius, quod non est pars ejus, sicut sedens in navi movetur ad motum navis; sed per se non contingit hujusmodi impartibile moveri. — Quod probatur a Philosopho tribus rationibus, et *primo* quidem (6. *Phys.* a *text.* 32; c. 4 et *text.* 86; c. 10): omne, quod movetur, partim est in termino a quo, partim in termino ad quem; nam si sit in termino a quo, nondum movetur; si in termino ad quem, jam motum est; indivisibile autem, cum careat partibus, non potest esse partim in termino a quo, partim in termino ad quem. — *Secundo* omne, quod localiter movetur per spatium majus se, prius movetur per æquale sibi, quam per majus; ergo similiter indivisibile prius movebitur per æquale sibi; quare semper movebitur per puncta, et sic linea constabit ex punctis, quod est impossibile. — *Tertio* omne, quod movetur, in tempore movetur; ergo cum indivisibile movetur, per æquale sibi movebitur; sed omne tempus est divisibile; ergo in dimidio ejus movebitur in minori; at puncto nihil est minus: ergo indivisibile per se moveri non potest. — 6. *Phys.* l. 5 et 12.

Demum idem probari potest inductione motuum; quia cum motus sit triplex: localis, augmenti et alterationis, indivisibile quantitativum non potest moveri motu *locali*; nam hic tendit ad locum, ut dictum est (supra q. 22, a. 3); sed puncto et indivisibili nullus debetur locus, ut dicit Philosophus (4. *Phys. text.* 9; c. 1).

Neque potest moveri motu *augmenti*, quia punctum seu indivisibile non est capax quantitatis seu rei divisibilis, quia nullum divisibile est in indivisibili, ut dicit Philosophus (3. *de Cœlo text.* 7; c. 1). Neque *alterationis* motu ob eandem rationem, quia qualitas, ad quam est motus alterationis, est divisibilis, ut dicit Philosophus ibidem. Est enim motus alterationis ad qualitates tertiæ speciei, ut dicitur 7. *Phys.* a *text.* 14; c. 3, quæ sunt divisibiles. — Unde manifestum est, quod indivisibile per se moveri non potest. — *Ibid.*; 3. *de Cœlo* l. 3; 7. *Phys.* l. 5.

Ad primum ergo dicendum, quod id, in quod primum mutatur mobile motu locali, dicitur locus, qui tangit locum, a quo mutatur, ita quod nihil est ejus. Si enim acciperetur secundus locus, qui haberet aliquid primi, non esset accipere primum locum, in quem mutatur. Et similiter in motu alterationis accipiendum est primum, in quod mutatur medium alterius speciei; sicut cum mutatur de albo in nigrum, accipi debet fuscum, non autem minus album. — 6. *Phys.* l. 5.

Ad secundum dicendum, quod Aristoteles in 6. *Phys.* agit de motu, secundum quod est continuus; continuitas autem primo et per se et proprie invenitur in motu locali tantum, qui solus potest esse continuus et regularis, ut ostenditur in 8. *Phys.*; et ideo demonstrationes in 6. *Phys.* positæ pertinent quidem ad motum localem perfecte, ad alios autem motus non totaliter, sed secundum quod aliquid continuitatis et regularitatis participant. Sic ergo dicendum est, quod mobile secundum locum semper prius subintrat locum, in quem tendit, secundum partem quam secundum totum. In alteratione autem est quidem ut sic, est autem ut non; manifestum est enim, quod omnis alteratio fit per virtutem agentis, quod alterat, cujus virtus quanto fuerit major, tanto majus corpus alterare potest. Quia igitur alterans est finitæ virtutis, usque ad determinatam quantitatem corpus alterabile subditur ejus virtuti et simul recipit impressionem agentis; unde simul alteratur totum, non pars post partem. Sed illud alteratum iterum alterat aliquid aliud sibi conjunctum; est tamen minoris efficaciæ in agendo, et sic inde, quousque deficiat virtus alterativa; sicut ignis calefacit unam partem aeris statim, et illa calefacta calefacit aliam, et sic pars post partem alteratur. Unde et Aristoteles (*de Sensu et Sensibili* c. 7; c. 6) post verba præmissa subjungit: « attamen si multum fuerit, quod calefiat aut coaguletur, habitum ab habitu patitur. Primum autem ab ipso faciente transmutari necesse est et similiter alterari et subito. » Verumtamen et in hoc ipso, quod simul alteratur, est quandam successionem considerare, quia cum alteratio fiat per contactum alterantis, partes alterati, quanto magis appropinquant ad corpus alterans, perfectius a principio recipiunt impressionem alterantis, et sic successive secundum ordinem partium ad perfectam alterationem pervenitur; et maxime, quando in corpore alterabili est aliquid contra resistens alteranti. Sic ergo id, quod concludit (quod videlicet id, quod mutatur, dum mutatur, partim est in termino a quo, partim in termino ad quem, quasi una pars prius perveniat ad terminum ad quem quam alia), simpliciter et absolute verum est in motu locali; in motu autem alterationis aliqualiter, ut dictum est. — 6. *Phys.* l. 5.

Ad tertium dicendum, quod Angelus non est indivisibilis indivisibilitate secundum quantitatem, de quo indivisibili est præsens quæstio et procedunt rationes Philosophi. — 1a, q. 53, a. 1, ad 1.

Ad quartum dicendum, quod propositio Philosophi vera est in omnibus mutationibus tam indivisibilibus quam divisibilibus, licet diversimode. In illis enim mutationibus, inter quarum extrema est aliquod medium, contingit, quod id, quod mutatur, dum mutatur, partim est in uno extremo, partim in alio, secundum ipsa extrema. In illis vero, inter quarum extrema non est aliud medium, id, quod mutatur, non est secundum diversas partes suas in diversis extremis, secundum ipsa extrema, sed secundum aliquid ei adjunctum; sicut cum materia mutatur de privatione ad formam ignis, dum est in ipso mutari, est quidem sub privatione secundum se ipsam, sed partim est sub forma ignis non secundum seipsam, sed secundum aliquid ei adjunctum, id est secundum dispositionem propriam ignis, quam partim recipit, antequam formam ignis habeat; unde infra probat Philosophus, quod etiam generatio et corruptio sunt divisibiles, quia quod generatur, prius generabatur, et quod corrumpitur, prius corrumpebatur. — 6. *Phys.* l. 5.

Ad quintum dicendum, quod dupliciter potest intelligi id, in quod primo aliquid mutatum est: *uno modo*, in quo primo mutatio

est perfecta et terminata; tunc enim verum est dicere, quod mutatum est, quando jam mutatio facta est. *Alio modo* potest intelligi, ut sit id, in quo primo aliquid incipit mutari, non in quo primo fuit verum dicere, quod jam mutatum est. Primo modo accipiendo id, in quo primo mutatum est, id quod mutatum est, dicitur esse indivisibile, quia omnis terminus continui est indivisibilis. Secundo modo accipiendo id, in quo primo mutatum est aliquid, non secundum terminationem mutationis, sed secundum principium, id est secundum primam partem motus, sic non est, in quo primo mutatum sit aliquid; non enim est accipere aliquod principium mutationis, id est aliquam partem mutationis, quam non præcedat alia pars; et similiter non est accipere aliquid primum in tempore, in quo primo mutetur. — 6. *Phys.* l. 7.

ARTICULUS III

UTRUM OMNE, QUOD MOVETUR, AB ALIO MOVEATUR.

Videtur quod non omne, quod movetur, ab alio moveatur.

1. Dicit enim Philosophus (1. *de Cœlo text.* 89; c. 8), quod gravia et levia moventur a seipsis, et (8. *Phys. text.* 50; c. 6) idem dicit de animalibus; ergo falsum est, quod omne, quod movetur, ab alio moveatur. — 1. *de Cœlo* l. 18; 8. *Phys.* l. 13.

2. Præterea, voluntas movet seipsam ad actum volendi; sicut enim movet ceteras potentias, ita et movet seipsam; ergo non omne, quod movetur, ab alio movetur. — 1a 2ae, q. 9, a. 3.

3. Præterea projecta, ubi desinunt tangi a projiciente, moventur, et tamen non est, a quo moveantur; ergo non omne, quod movetur, ab alio movetur. — 8. *Phys.* l. 22; 3. *de Cœlo* l. 7.

4. Præterea, omne mobile per aliud debet reduci ad mobile per se; nam omne, quod est per alterum, reducitur ad illud, quod est per se; sed dantur multa, quæ moventur per alios motores : ergo oportet esse aliquid, quod movetur, et non ab alio, sed a se. — 1. *Sent.* dist. 8, q. 3, a. 1, arg. 3.

Sed contra est auctoritas Philosophi (7. *Phys.* a *text.* 1; c. 1 et 8. *Phys.* a *text.* 27 usque ad 34; c. 4 et 5 et a *text.* 40 usque ad 45; c. 5), ubi fuse probat, quod omne, quod movetur, ab alio moveatur. — 7. *Phys.* l. 1; 8. *Phys.* l. 7, 8, 9 et 10.

RESPONDEO DICENDUM, quod necesse est dicere, quod omne, quod movetur, ab alio movetur. Quod multipliciter potest esse manifestum; et *primo* quidem ex ratione ipsius motus seu movere. Nihil enim movetur, nisi secundum quod est in potentia ad illud, ad quod movetur; movet autem aliquod, secundum quod est actu. Movere enim nihil aliud est, quam educere aliquid de potentia in actum; de potentia autem nihil potest reduci in actum, nisi per aliquod ens in actu, sicut calidum in actu, ut ignis, facit lignum, quod est calidum in potentia, esse actu calidum, et per hoc movet et alterat ipsum. Non est autem possibile, ut idem sit simul in actu et potentia secundum idem, sed solum secundum diversa; quod enim calidum est in actu, non potest simul esse calidum in potentia, sed est simul frigidum in potentia. Impossibile ergo est, quod secundum idem eodem modo aliquid sit movens et motum, vel quod moveat seipsum. — 1a, q. 2, a. 3, c.; 8. *Phys.* l. 10.

Secundo, si aliquid movet seipsum, oportet, quod in se habeat principium sui motus; aliter manifeste ab alio movebitur; oportet etiam, quod sit primo motum, id est, quod moveatur ratione sui ipsius et non ratione suæ partis, sicut movetur animal per motum pedis; sic enim totum non movetur a se, sed a sua parte, et una pars ab alia; oportet etiam ipsum divisibile esse, ut probatur 6. (et 7.) *Phys.* (initio). — His positis probatur intentum : Hoc, quod a seipso ponitur moveri, est primo motum; ergo ad quietem unius partis ejus sequitur quies totius. Si enim quiescente una parte alia pars ejus movetur, tunc ipsum totum non esset primo motum, sed pars ejus, quæ movetur alia quiescente. Nihil autem, quod quiescit quiescente alio, movetur a seipso; cujus enim quies sequitur ad quietem alterius, oportet, quod motus ad motum alterius sequatur, et sic non movebitur a seipso; ergo hoc, quod ponebatur a seipso moveri, non movetur a se ipso. Necesse ergo est omne, quod movetur, ab alio moveri. — 1. *c. Gent.* c. 13.

Neque dicas, quod ejus, quod ponitur movere seipsum, pars non potest quiescere, vel quod partis non est quiescere vel moveri nisi per accidens, ut contra hanc rationem, quæ est Philosophi (7. *Phys. text.* 2; c. 1) ab aliquibus objicitur; quia vis rationis in hoc consistit, quod si aliquod seipsum moveat primo et per se, non

ratione partium, oportet, quod suum moveri non dependeat ab aliquo; moveri autem ipsius divisibilis sicut et esse illius dependet a partibus, et sic non potest seipsum movere primo et per se. Non requiritur ergo ad veritatem conditionalis inductæ, quod supponatur, partem moventis seipsum quiescere, quasi quoddam verum absolute; sed oportet hanc conditionalem esse veram, quod si quiesceret pars, quiesceret totum; quæ quidem potest esse vera, etiamsi antecedens esset impossibile, sicut ista conditionalis est vera: si homo est equus, est irrationalis. — *Ibid.*

Tertio, probatur inductione sic: Omne, quod movetur per accidens, non movetur a seipso; movetur enim ad motum alterius. Similiter neque quod movetur per violentiam, ut manifestum est; neque quæ moventur per naturam, ut ex se mota, sicut animalia, quæ constat ab anima moveri; neque iterum, quæ moventur per naturam, ut gravia et levia, quia hæc moventur a generante et removente prohibens. Omne autem, quod movetur, aut movetur per se aut movetur per accidens; si per se, vel per violentiam vel per naturam, et hoc vel motum ex se, ut animal, vel non motum ex se, ut grave et leve; ergo omne, quod movetur, ab alio movetur. — 1. *c. Gent.* c. 13; 8. *Phys.* l. 7.

Ad primum ergo dicendum, quod in iis, quæ moventur a seipsis, adhuc id, quod movetur, ab alio movetur; animalia enim moventur ab anima, et gravia et levia a generante; sed in illis materia et forma habent rationem principii, quo moventur. — 1. *c. Gent.* c. 13.

Ad secundum dicendum, quod voluntas per unum actum movet se ad alium actum. — 1a 2æ, q. 9, a. 3.

Ad tertium dicendum, quod projecta moventur ab alio, puta a projiciente tamquam a violento motore, non quidem imprimente ipsi projecto, quod per violentiam movetur, aliquam virtutem, per quam moveatur, sicut virtus generantis imprimit genito formam, quam consequitur motus naturalis (nam sic motus violentus esset a principio intrinseco, quod est contra rationem motus violenti; et præterea quia sequeretur, quod lapis ex hoc ipso, quod localiter movetur per violentiam, alteraretur, quod est contra sensum); — sed imprimente solum motum aeri vel aquæ tamquam instrumento; quod fit, dum tangit ipsum projectum; nam statim ac projiciens cessavit tangere projectum, aer ab illo motus ulterius propellit lapidem et etiam aerem coujunctum, qui etiam movet lapidem ulterius, et hoc fit quousque durat impressio motus primi motoris. — 8. *Phys.* l. 22; 3. *de Cœlo* l. 7; 7. *Phys.* l. 3.

Ad quartum dicendum, quod hæc propositio: omne mobile per aliud reducitur ad mobile per se, vera est de reductione, quæ est ad primum in illo genere; unde secundum philosophos omnia mobilia reducuntur ad primum mobile, quod dicebant motum ex se, quia est compositum ex motore et moto. Sed hic ulterius reducendus est in primum simplex, quod est omnino immobile. — 1. *Sent.* dist. 8, q. 3, a. 1, ad 3.

QUÆSTIO XXV

DE COMPARATIONE MOTUS AD MOTOREM.

Deinde considerandum est de comparatione motus ad motorem.

CIRCA QUAM QUÆRUNTUR TRIA:

1. Utrum movens et mobile debeant esse simul.
2. Utrum detur aliquis primus motor.
3. Utrum conditiones primi motoris sint a Philosopho recte assignatæ.

ARTICULUS I

UTRUM MOVENS ET MOBILE DEBEANT ESSE SIMUL.

Videtur quod movens et mobile non debeant esse simul.

1. Dicit enim Philosophus (2. *Phys. text.* 29; c. 3 et 7. *Phys. text.* 9; c. 2), quod finis movet agentem; sed finis, cum sit postremus in executione, ut dictum est, non est simul cum agente: ergo non omne movens est simul cum mobili. — 2. *Phys.* l. 5; 7. *Phys.* l. 3.

2. Præterea, sol calefacit aerem et illum non calefacit mediantibus cœlis inferioribus, quia non sunt receptibiles caloris; sed sol non est simul cum aere, ut patet: ergo non necessario movens et motum debent esse simul. — 7. *Phys.* l. 4; 2. *Sent.* dist. 15, q. 1, a. 2, arg. 6; 1. *Sent.* dist. 37, q. 1, a. 1, arg. 2.

3. Præterea, sagitta pellitur a projiciente, et tamen dum movetur, non simul est cum illo; ergo movens et mobile non necessario debent

esse simul. — 7. *Phys.* l. 3; 8. *Phys.* l. 22.

4. Præterea, magnes trahit ferrum; sed dum trahit, non simul sunt magnes et ferrum, sed loco distant: ergo non omne movens et mobile sunt simul. — 7. *Phys.* l. 3.

5. Præterea, dicit Philosophus (2. *de Anima text.* 113; c. 11), quod duo corpora solida non possunt se tangere in aere vel aqua, quin inter illa mediet aer vel aqua; sed contingit, movens et mobile esse corpora dura: ergo movens et mobile non necessario debent esse simul. — 2 *de Anima* l. 23.

6. Præterea, cœlum empyreum influit in corpora inferiora, et tamen cœlum empyreum loco distat a corporibus, in quæ influit; ergo movens et mobile non necessario debent esse simul. — 1a, q. 66, a. 3, arg. 2; *Quodl.* 6, a. 19, arg. 1.

7. Præterea, quidam piscis tentus in rete obstupefacit manum piscatoris, non autem rete medium; ergo non est necesse, quod movens et mobile sint simul. — 7. *Phys.* l. 4; *de Verit.* q. 5, a. 9, arg. 17; 2. *Sent.* dist. 15, q. 1, a. 2, arg. 6.

8. Præterea, nobilius est agens, quod potest producere effectum in absentia sua, quam quod non potest hoc facere nisi per suam præsentiam; ergo cum inter agentia sint aliqua nobilissima, saltem substantiæ separatæ vel Deus, debet saltem hic posse agere in distans, et sic non omne movens debet esse simul cum mobili. — 1. *Sent.* dist. 37, q. 1, a. 1, arg. 2.

9. Præterea, gravia et levia moventur ad sua loca a generante, ut dictum est (supra q. 24, a. 3) ex Philosopho 8. *Phys.*; sed generans non est conjunctum gravi vel levi, quando movetur, ut patet: ergo non omne movens debet esse simul cum mobili. — 3. *de Cœlo* l. 7.

10. Præterea, dicit Philosophus (1. *de Generat. text.* 78; c. 9), quod non solum ignis tangens calefacit, sed etiam si sit longe, natus est agere; ergo non est necesse, quod movens et mobile sint simul. — 1. *de Generat.* l. 23.

Sed contra est, quod Philosophus (7. *Phys.* a *text.* 10; c. 2) probat, quod movens et motum debent esse simul. — 7. *Phys.* l. 3.

Respondeo dicendum ,quod aliquid dicitur movere dupliciter: *uno modo*, sicut finis movet agentem, et tale movens aliquando distat ab agente, quem movet. *Alio modo*, sicut movet id, quod est principium motus, et tale movens, cum sit duplex, quoddam remotum, quoddam vero proximum et immediatum mobili, — hoc solum necesse est simul esse cum mobili, non ita quidem, quod utrumque sit in eodem loco, sed quod inter ea nihil sit medium. Quod inductione probatur in omnibus tribus speciebus motus; et *primo* quidem *in motu locali*. Nam omne, quod movetur secundum locum, *aut* movetur a se ipso *aut* ab altero; si a se ipso, sive idem moveat seipsum ratione unius partis, et ratione alterius moveatur, sive idem primo et per se moveat se sive secundum totum, quomodo nihil potest seipsum movere, ut bene probat Philosophus (7. *Phys.* initio), — movens et mobile sunt simul. Si movetur ab alio, vel movetur motu pulsionis vel tractionis vel vectionis vel vertiginis. At in motu pulsionis cum sit ab ipso movente in aliquid aliud, oportet, quod saltem in principio motus pellens sit simul cum eo, quod pellitur, dum pellens id, quod pellitur, removet a se vel ab alio. Et multo verius hoc est in motu tractionis; nam trahens nunquam separatur ab eo, quod trahitur. Et similiter est in vectione et in vertigine; nam vertigo componitur ex pulsu et tractu; vectio autem ex iisdem et vertigine; unde si in pulsione et tractione movens et motum debent esse simul, etiam oportet quod sint simul in reliquis. — 7. *Phys.* l. 3.

Similiter idem patet *in alteratione, tum* inductione; in omnibus enim, quæ alterantur, manifestum est, quod simul sunt ultimum alterans et primum alteratum; *tum* ratione, quia omnis alteratio est similis alterationi, quæ fit secundum sensum. Omnis enim alteratio fit secundum qualitates sensibiles; secundum illa enim alterantur corpora, quibus ab invicem differunt, quæ sunt sensibiles qualitates. Sed in alteratione, quæ est secundum sensum, alterans et alteratum sunt simul; sensui enim visus aer sine medio conjunctus est, aeri vero corpus visibile; superficies enim corporis visibilis terminatur ad aerem illuminatum, qui terminatur ad visum. Et sic patet, quod aer alteratus et alterans ipsum, sunt simul; et similiter visus alteratus cum aere alterante. Et similiter est in auditu et odoratu, si comparentur ad id, quod primum movet, id est ad sensibile corpus, quia hi sensus sunt per medium extrinsecum. Gustus autem et sapor sunt simul; non enim continguntur per aliquod medium extrinsecum. Et similiter est de tactu; et eodem modo se res habet in rebus inanimatis et insensibilibus. — 7. *Phys.* l. 4.

Demum idem etiam patet *in augmento et decremento;* oportet enim, quod augetur et auget, esse simul, quia augmentatio est quædam appositio; per appositionem enim alicujus quanti aliquid augetur; similiter causa decrementi est quædam subtractio alicujus quanti. — Unde manifestum est, quod omne movens et motum debent esse simul, saltem in principio motus. Quod hac ratione confirmari etiam potest, quia omne agens in omni actione, atque adeo movens in motu intendit sibi assimilare passum illudque in se convertere et quantum fieri potest, sibi unire; unio autem ad unitatem tendens vel localem vel realem, necessario exigit simultatem. Quare dicendum est, quod necesse est, quod omne movens sit simul cum mobili. — 7. *Phys.* l. 4; *de Pot.* q. 3, a. 11, ad 5.

Ad primum ergo dicendum, quod dictum Philosophi de simultate moventis et moti intelligendum est de movente per modum causæ efficientis, non autem per modum causæ finalis, ut dicit Philosophus (7. *Phys. text.* 9; c. 2). — 7. *Phys.* l. 3.

Ad secundum dicendum, quod passiva recipiunt actionem activorum secundum proprium modum; et ideo media, quæ sunt inter primum alterans et ultimum alteratum, aliquid patiuntur a primo alterante, sed non semper eodem modo, sicut ultimum alteratum; sic ergo in proposito orbes medii planetarum aliquid recipiunt a sole, puta lumen, non autem calorem. — 7. *Phys.* l. 4; *de Verit.* q. 5, a. 9, ad 17.

Ad tertium dicendum, quod movens et motum debent esse simul, saltem in principio motus, et hoc modo projiciens simul est cum projecto, quod etiam apparet in motu gravium et levium. — 7. *Phys.* l. 3; *de Pot.* q. 3, a. 11, ad 5.

Ad quartum dicendum, quod magnes attrahit ferrum, non solum sicut finis, sed etiam sicut movens et alterans. Quod patet *primo*, quia magnes non trahit ferrum ex quacunque distantia, sed ex propinquo; si autem ferrum non moveretur ad magnetem, nisi sicut grave ad suum locum, ex qualibet distantia tenderet ad ipsum. *Secundo*, quia si magnes alliis perungatur, ferrum attrahere non potest, quasi alliis vim attractivam ipsius impedientibus aut etiam in contrarium alterantibus. *Tertio*, quia ad hoc, quod magnes attrahat ferrum, oportet ferrum prius liniri cum magnete, maxime si magnes sit parvus, quasi ex magnete aliquam virtutem ferrum accipiat, ut ad eum moveatur. Sufficit autem, ut sit simul magnes cum aere contiguo, quem immediate alterat et mediante quo postea alterat ferrum, quod ad se trahit; neque requiritur, ut eodem modo agat in aerem, sicut per aerem in ferrum, ut dictum est de sole calefaciente sublunaria per orbes intermedios. — 7. *Phys.* l. 3; 2. *Sent.* dist. 15, q. 1, a. 2, ad 6.

Ad quintum dicendum, quod Philosophus non intendit, movens et motum esse simul, quasi inter movens et motum non intermediet aer vel aqua; sed quia nullum corpus apparentis sensibilitatis inter illa cadit; aer autem et aqua inter illa medians est insensibilis, et ideo existimatur nihil esse medium.— *Vel dic*, quod aer vel aqua medians est movens immediatum, non autem corpus durum. — 2. *de Anima* l. 23; v. Ferrariensem in 7. *Phys.* q. 3, et Javellum *ibid.*

Ad sextum dicendum, quod cœlum empyreum influit in cœlos inferiores, sed non eandem qualitatem, quam influit in corpora inferiora per intermedios cœlos, puta virtutem continendi et causandi vel aliquid hujusmodi ad dignitatem pertinens. — *de Verit.* q. 5, a. 9, ad 17; 1a, q. 66, a. 3, ad 2; *Quodl.* 6, a. 19, ad 1; 7. *Phys.* l. 4.

Ad septimum dicendum, quod patitur rete a pisce stupefaciente, sed non stupefactionem, quia ejus non est capax, sed aliquid aliud; licet enim cujuslibet agentis habentis situm actio prius recipiatur in medio quam in termino, non tamen oportet, quod recipiatur in utroque eodem modo, sed secundum quod exigit dispositio utriusque; et ideo passiva recipiunt actionem activorum secundum proprium modum. — 7. *Phys.* l. 4; *de Verit.* q. 5, a. 9, ad 17; 2. *Sent.* dist. 15, q. 1, a. 2, ad 6.

Ad octavum dicendum, quod illud, quod agit per suam absentiam, non est causa proxima ejus, quod fit, sed remota; virtus enim solis primo imprimitur in corpore sibi conjuncto, et sic deinceps usque ad ultimum, et hæc virtus est lumen ejus, per quod agit in his inferioribus, ut Avicenna dicit. Similiter patet, quod rex præcipiens est causa prima; sed exequens præceptum est causa proxima et conjuncta; Deus autem immediate in omnibus operatur; unde oportet, quod in omnibus sit. — 1. *Sent.* dist. 37, q. 1, a. 1, ad 2.

Ad nonum dicendum, quod gravia et levia

moventur a generante per hoc, quod dat eis formam, per quam moventur ad locum, sicut sagitta dicitur moveri a projiciente, quatenus illi imprimit impulsum; et ideo sicut in motu projecti sufficit, ut movens et motum sint simul in principio motus, ita et in motu gravis et levis; — nisi quod generans movet grave per alterationem; at projiciens movet projectum non quidem per alterationem, imprimendo qualitatem ullam, quia sic motus projecti esset ab intrinseco et naturalis, et sequeretur, quod lapis ex hoc ipso, quod moveretur localiter per violentiam, alteraretur, quod est contra sensum, — sed sine ulla alteratione, imprimendo motum mediante aere. — 7. *Phys.* l. 3; *de Pot.* q. 3, a. 11, ad 5.

Ad decimum dicendum, quod sensus Philosophi est, quod agens et patiens debent quidem esse divisa et non continua, quia id, quod est continuum, non est passibile; nihil enim patitur a se ipso, quia non est major ratio, quare una pars ejus agat et alia patiatur quam alia, cum partes continui sint similis naturæ; ita tamen debent esse divisa, ut sint in debita propinquitate; omnia enim agentia naturalia habent determinatam virtutem, quæ si ultra suæ virtutis proportionem elongentur a patientibus, nullum effectum causare poterunt; sed cum fiunt propinqua *vel* in se, quod est, quando primum agens et ultimum patiens sunt immediata, *vel* in aliis, quando inter primum agens et ultimum patiens est aliquid, quod in virtute primi agit et patitur, tunc agens agit et patiens patitur. Et ita se habet ignis, qui non solum calefacit nos, quando tangit, sed etiam quando est longe; calefacit enim aerem, qui natus est calefieri ab igne; aer autem calefactus calefacit corpus nostrum. — 1. *de Generat.* l. 23.

ARTICULUS II

UTRUM DETUR ALIQUIS PRIMUS MOTOR.

Videtur quod non detur aliquis primus motor.

1. Philosophus enim (1. *de Cœlo text.* 100; c. 9 et 12. *Metaphys. text.* 48; l. 11, c. 8) ponit plures motores primos; nam unicuique cœlo tribuit unum motorem; et præter hos posuit alias substantias communicantes esse et vitam corporibus sublunaribus. — 1. *de Cœlo* l. 21; 12 *Metaphys.* l. 10 (7).

2. Præterea omnia, quæ apparent in mundo, possunt compleri per alios motores, supposito, quod non sit primus motor simpliciter, quia ea, quæ sunt naturalia, reducuntur in principium, quod est natura; ea vero, quæ sunt a proposito, reducuntur in principium, quod est ratio humana vel voluntas; nulla ergo necessitas est ponendi primum motorem. — 1a, q. 2, a. 3, arg. 2.

3. Præterea, ab uno primo et simplici procedit tantum unum secundum Philosophum (8. *Phys. text.* 49; c. 6 et 8. *Metaphys. text.* 15; l. 7, c. 6); sed plures motus inveniuntur participari in creaturis: ergo videtur, quod procedant a pluribus motoribus primis, et sic non est necesse ponere aliquem primum motorem. — 1. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 1, arg. 1.

Sed contra est, quod Philosophus (8. *Phys. text.* 33 sqq.; c. 5 et 12. *Metaphys. text.* 28 sqq.; l. 11, c. 6) probat, dari primum motorem. — 1. *c. Gent.* c. 13.

Respondeo dicendum, quod necesse est dicere, quod sit aliquis primus motor. Et ratio hujus manifesta est, quia, ut dictum est, omne, quod movetur, ab alio movetur; sed in moventibus et motis non est dare processum in infinitum. Nam in moventibus et motis ordinatis, quorum scilicet unum per ordinem ab alio movetur, hoc necesse est inveniri, quod remoto primo movente vel cessante a motione nullum aliorum movebit neque movebitur, quia primum est causa movendi omnibus aliis. Sed si sunt omnia moventia et mota per ordinem in infinitum, non erit aliquod primum movens, sed omnia erunt quasi media moventia; ergo nullum aliorum poterit moveri, et sic nihil movebitur in mundo. Dicendum ergo est, quod datur aliquis primus motor, a quo dependent omnes alii motus. — 1. *c. Gent.* c. 13.

Ad primum ergo dicendum, quod licet quilibet orbis habeat suum motorem, datur tamen unus primus motor, qui respectu aliorum habet rationem primæ et principalis causæ. — 12. *Metaphys.* l. 10 (7); *de Spirit. Creat.* a. 6 et 10; *Opusc.* 16 (c. 2 etc.); v. Ferrariensem in 1. *c. Gent.* c. 13.

Ad secundum dicendum quod, cum natura propter determinatum finem operetur ex directione alicujus superioris agentis, necesse est ea, quæ a natura fiunt, etiam in Deum reducere sicut in primam causam. Similiter etiam,

quæ ex proposito fiunt, oportet reducere in aliquam altiorem causam, quæ non sit ratio et voluntas humana; quia hæc mutabilia sunt et defectibilia; oportet autem omnia mobilia et deficere possibilia reduci in aliquod primum principium immobile omnia movens. — 1a, q. 2, a. 3, ad 2.

Ad tertium dicendum, quod licet proxima moventia sint plura juxta pluralitatem motuum vel mobilium, quia tamen omnis multitudo procedit ab unitate aliqua, ut dicit Dionysius (*de Div. Nom.* c. 13, § 11; — Migne PP. Gr. t. 3, col. 978), oportet universitatem moventium ad unum primum motorem reduci. — 1. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 1, c.

ARTICULUS III

UTRUM RECTE SINT ASSIGNATÆ PROPRIETATES PRIMI MOTORIS A PHILOSOPHO.

I. Videtur quod non sit recte assignata prima proprietas primi motoris, quod sit omnino immobilis.

1. Dicit enim Philosophus (3. *de Cœlo text.* 21; c. 2), quod necesse est primum movens movere se ipsum motu secundum naturam; ergo primum movens non debet esse omnino immobile. — 3. *de Cœlo* l. 5.

2. Præterea, nihil dat alteri, quod non habet, sicut quod non est calidum, non calefacit; sed primus motor movendo dat motum : ergo necesse est, quod ipse moveatur, et consequenter, quod non sit omnino immobilis. — 1a, q. 75, a. 1, arg. 1.

3. Præterea omne, quod est per alterum, reducitur ad illud, quod est per se; sed omnia, quæ moventur, reducuntur ad primum motorem : ergo oportet, quod primus motor moveat se, et sic non erit omnino immobilis. — 1. *Sent.* dist. 8, q. 3, a. 1, arg. 3.

4. Præterea, quod movetur ad motum ejus, in quo est, non est omnino immobile, cum saltem per accidens moveatur; sed primus motor movens primum mobile est in illo et per consequens illo moto movetur : ergo primus motor non est omnino immobilis. — 3. *Metaphys.* l. 7; 1. *Sent.* dist. 37, q. 4, a. 1, arg. 4.

Sed contra est auctoritas Philosophi (8. *Phys.* a *text.* 46; c. 6), ubi probat, primum motorem debere esse omnino immobilem. — 8. *Phys.* l. 12.

II. Videtur quod primus motor non sit perpetuus.

1. Motus enim non semper fuit, sed aliquando incepit; sed perpetuitas motoris non nisi ex motu colligitur, ut patet ex Philosopho (8. *Phys.* initio et 12. *Metaphys. text.* 35; l. 11, c. 7) : ergo primus motor non est perpetuus. — 8. *Phys.* l. 2 et 13; 12. *Metaphys.* l. 6 (4).

2. Præterea, perpetuum et æternum idem sunt; sed æternitas non competit primo motori, quia æternitas est quid factum; dici enim Boethius (*de Consol. Philosophiæ* l. 5, prosa 6; — Migne PP. L. t. 63, col. 858), quod *nunc* fluens facit tempus, et *nunc* stans facit æternitatem; nihil autem factum potest competere primo motori; hic enim est Deus, de quo nihil factum dici potest : ergo primus motor non est perpetuus. — 1a, q. 10, a. 2, arg. 1 et q. 2, a. 3.

3. Præterea, quod est ante æternitatem et post æternitatem, non mensuratur æternitate et consequenter non est æternum nec perpetuum; sed primus motor, qui est Deus, est ante æternitatem, ut dicitur in lib. *de Causis* (propos. 2), et post æternitatem; dicitur enim *Exod.* 15, 18, quod Deus regnabit in æternum et ultra : ergo primus motor non est æternus et consequenter non est perpetuus.— 1a, q. 10, a. 2, arg. 2.

Sed contra est, quod Philosophus (8. *Phys.* a *text.* 45; c. 6) probat, quod primus motor est perpetuus. — 8. *Phys.* l. 12.

III. Videtur quod primus motor non sit incorporeus.

1. Nihil enim movetur nisi corpus, ut probat Philosophus (6. *Phys. text.* 32; c. 4); sed primus motor movetur; cum enim moveat primum mobile, ut dicitur 12. *Metaphys. text.* 38; l. 11, c. 7, ad motum ejus movetur, ut dicitur *Eccl.* 1, 6 : In circuitu pergit spiritus : ergo primus motor non est incorporeus. — 1a, q. 50, a. 1, arg. 2; 12. *Metaphys.* l. 7 (5); *Opusc.* 10, a. 18; *Opusc.* 11, a. 6.

2. Præterea, situs non convenit nisi rei corporeæ; sed quæ pertinent ad situm, conveniunt primo motori, quia non est in toto primo mobili, sed tantum in parte determinata, puta in oriente, ut docet Philosophus (8. *Phys. text.* 84; c. 10) : ergo primus motor non est incorporeus. — 1a, q. 3, a. 1, arg. 4; 8. *Phys.* l. 23.

3. Præterea, moventis ad motum oportet esse aliquem contactum; contactus autem non est nisi corporum; cum ergo primus motor moveat primum mobile, ut dictum est (a. 2), videtur quod sit corporeus. — 1a, q. 75, a. 1, arg. 3.

Sed contra est, quod Philosophus (8. *Phys. text.* 86; c. 10 et 12. *Metaphys. text.* 41; l. 11, c. 7) probat, quod primus motor immobilis nullam habet magnitudinem, ita ut neque sit corpus neque virtus in corpore. — 8. *Phys.* l. 23; 12. *Metaphys.* l. 8 (5).

IV. Videtur quod primus motor non sit unus.

1. Principium enim determinatum alicujus generis non invenitur nisi in habentibus naturam illius generis, sicut anima non invenitur nisi in rebus viventibus; sed unitas est in genere quantitatis sicut principium, sicut et punctus : ergo cum quantitas non sit in primo motore, cum non sit virtus in magnitudine, neque sit corpus, ut dictum est, non erit primus motor unus (1. *Sent.* dist. 24, q. 1, a. 1, arg. 1). — Sed dices, quod primus motor est unus non unitate, quæ est principium numeri, sed unitate, quæ convertitur cum ente.

2. Contra, unum, quod convertitur cum ente, importat privationem; sed omnis privatio imperfectio est, quæ non competit primo motori, qui Deus est ; ergo primus motor non est unus. — 1a, q. 11, a. 3, arg. 2.

3. Præterea, ab uno primo et simplici procedit tantum unum secundum Philosophum (8. *Phys. text.* 49; c. 6 et 8. *Metaphys. text.* 15; l. 7, c. 6); sed plures bonitates inveniuntur participari in creaturis, sicut sapientia, pax, bonitas et hujusmodi : ergo videtur, quod procedant a pluribus primis principiis, et sic est ponere plures primos motores, cum primus motor sit causa omnium sublunarium, ut docet Philosophus (1. *Metereol.* c. 2) : ergo primus motor non est unus. — 1. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 1, arg. 1; 1. *Metereol.* l. 2.

Sed contra est, quod Philosophus (8. *Phys. text.* 83; c. 10) probat, quod primus motor debet esse unus. — 8. *Phys.* l. 23.

V. Videtur quod primus motor non sit virtutis infinitæ.

1. Probat enim Philosophus (l. c. *text.* 79; c. 10), quod si potentia alicujus corporis esset infinita, moveret in instanti; sed primus motor non movet in instanti : ergo primus motor non est virtutis infinitæ (1a, q. 25, a. 2, arg. 3; *de Pot.* q. 1, a. 2, arg. 2). — Sed dices, quod voluntas primi motoris non determinat, quanto tempore velit effectum suum compleri, et sic non oportet, quod potentia primi motoris moveat in non tempore.

2. Contra, voluntas primi motoris non potest immutare ejus potentiam; sed de ratione potentiæ infinitæ est, quod agat in non tempore : ergo hoc per ejus voluntatem immutari non potest. — *de Pot.* l. c. arg. 3.

3. Præterea, omnis potentia manifestatur per effectum; alias esset frustra; si igitur potentia primi motoris esset infinita, posset facere infinitum effectum, puta motum vel infinitum in velocitate vel in duratione, quod est impossibile. — 1a, q. 25, a. 2, arg. 2; *de Pot.* l. c. arg. 4.

4. Præterea, secundum Philosophum (1. *Phys. text.* 15; c. 2) finitum et infinitum conveniunt quantitati; sed primus motor caret magnitudine et est omnino indivisibilis, ut dicitur 8. *Phys. text.* 83; c. 10 : ergo primus motor non est virtutis infinitæ. — 1a, q. 7, a. 1, arg. 2; 1. *Sent.* dist. 43, q. 1, a. 1, arg. 2; *de Pot.* q. 1, a. 2, arg. 6.

5. Præterea, primus motor agit tota sua potentia; si ergo ejus potentia motiva est infinita, effectus ejus, puta motus, erit infinitus, quod est falsum; ergo primus motor non est virtutis infinitæ. — *de Pot.* l. c. arg. 13.

6. Præterea, secundum philosophos, si esset aliqua potentia activa, cui non responderet aliqua potentia passiva in natura, illa esset frust a; sed nulla potentia passiva est ad recipiendum motum infinitum : cum ergo potentia primi motoris non sit frustra, videtur quod non sit infinita. — *Ibid.* arg. 1; 1. *Sent.* dist. 43, q. 1, a. 1, arg. 3.

Sed contra est, quod Philosophus (8. *Phys. text.* 78 et 86; c. 10) probat, quod primus motor est virtutis infinitæ. — 8. *Phys.* l. 21 et 23.

Respondeo dicendum *ad primam quæstionem*, quod necesse est dicere, quod primus motor sit omnino immobilis. Et ratio duplex afferri potest : *una* est, quia omne, quod movetur, ab alio movetur; si igitur illud, a quo mobile movetur, ipsum etiam moveatur, oportet, quod ab aliquo motore moveatur; sed impossibile est ire in infinitum; ergo

oportet devenire ad primum motorem, qui movet et nullo modo movetur, et sic erit omnino immobilis. *Altera* est, quia omnis motus vel mutatio consequitur aliquam possibilitatem, cum motus sit actus existentis in potentia ; cum igitur primus motor sit actus purus, ut probat Philosophus (12. *Metaphys. text.* 30; l. 11, c. 6), non potest in eo esse aliqua mutatio, et sic erit omnino immobilis. — 1. *c. Gent.* c. 13; 1. *Sent.* dist. 8, q. 3, a. 1, arg. 2 *Sed contra* et in c.; 12. *Metaphys.* l. 5 (4).

Ad primum ergo dicendum, quod primum movens est duplex : *unum* simpliciter primum, et hoc est omnino immobile, ut probatur 8. *Phys. text.* 83 (c. 10) et 12. *Metaphys. text.* 35 (l. 11, c. 7). *Aliud* est primum movens in genere naturalium moventium, quod movet seipsum tamquam compositum ex motore et moto, ut probatum est 8. *Phys. text.* 40 et 41 ; c. 5. Alia tamen littera habet, primum movens movere necesse ipsum motum, scilicet primum secundum naturam ; et etiam intelligitur de primo motore simpliciter seu primo movente simpliciter, quod est omnino immobile, quod movet primum mobile. Quocunque autem modo accipiatur primum movens, necesse est, quod moveat secundum naturam ; non enim est possibile, ut id, quod est præter naturam, sit prius eo, quod est secundum naturam. — 3. *de Cœlo* l. 6; 8. *Phys.* l. 23 et 10; 12. *Metaphys.* l. 6 (4) et 7 (5).

Ad secundum dicendum, quod cum omne, quod movetur, ab alio moveatur, quod non potest in infinitum procedere, necesse est dicere, quod non omne movens moveatur. Cum enim moveri sit exire de potentia in actum, movens dat id, quod habet, mobili, in quantum facit ipsum esse in actu. Verum movens triplex est : et unum quidem, quod per se movetur, et hoc est corpus; aliud vero, quod non movetur per se, sed per accidens, et propter hoc non movet motum semper uniformem, et hoc est anima. Est autem aliud movens penitus immobile, quod nec per se nec per accidens movetur, ut probat Philosophus (8. *Phys.* a *text.* 45; c. 6), et hoc est primus motor omnino immobilis, qui proinde potest movere motum semper uniformem. Et quia antiqui naturales nihil esse credebant nisi corpora, posuerunt, quod omne movens movetur, et quod anima per se movetur et est corpus. — 1a, q. 75, a. 1, ad 1.

Ad tertium dicendum, quod propositio prædicta vera est de reductione, quæ est ad primum in genere illo; unde secundum philosophos omnia mobilia reducuntur ad primum mobile, quod dicebant motum ex se, quia est compositum ex motore et moto; sed hic ulterius reducendus est in primum simplex, quod est omnino immobile. — 1. *Sent.* dist. 8, q. 3, a. 1, ad 3.

Ad quartum dicendum, quod primus motor non est in primo mobili et in determinata ejus parte, nisi quatenus determinatæ parti cœli applicat suam virtutem; unde non circumfertur cum primo mobili, quod movet, sed remanet penitus immobilis. — 1a, q. 51, a. 3, ad 3 et q. 52, a. 2, c.; 8. *Phys.* l. 23; *Opusc.* 11, a. 6.

Ad secundam quæstionem dicendum, quod primus motor debet esse perpetuus. Cujus ratio est, quia primus motor est omnino immutabilis et immobilis, ut dictum est; sed perpetuitas seu æternitas consequitur immutabilitatem, sicut tempus consequitur motum : ergo primus motor est omnino perpetuus. — 1a, q. 10, a. 1 et 2, c.

Ad primum ergo dicendum, quod ratio, qua Philosophus probat ex perpetuitate motus perpetuitatem motoris, non est demonstrativa, quia vere motus aliquando incepit, ut fides docet; sed aliunde potest probari, ut dictum est (in c.) — 12. *Metaphys.* l. 5 (4); 8. *Phys.* l. 12.

Ad secundum dicendum, quod secundum nostram apprehensionem *nunc* stans dicitur facere æternitatem; sicut enim in nobis causatur apprehensio temporis, eo quod apprehendimus fluxum ipsius *nunc*, ita causatur in nobis apprehensio æternitatis, in quantum apprehendimus *nunc* stans. — 1a, q. 10, a. 2, ad 1.

Ad tertium dicendum, quod primus motor seu Deus dicitur esse ante æternitatem, prout participatur a substantiis immaterialibus; unde et ibidem dicitur, quod intelligentia parificatur æternitati. — Ad id vero, quod dicitur in *Exod.* « Dominus regnavit in æternum et ultra », sciendum, quod æternum accipitur ibi pro sæculo, sicut habet alia translatio; sic igitur dicitur, quod regnabit ultra æternum, quia durat ultra quodcunque sæculum, id est ultra quamcunque durationem datam; nihil enim est aliud sæculum quam

periodus cujuslibet rei, ut dicitur 1. *de Cœlo text.* 100; c. 9. Vel dicitur etiam ultra æternum regnare, quia si etiam aliquid aliud semper esset, ut motus cœli secundum quosdam philosophos, tamen primus motor seu Deus ultra regnat, in quantum ejus regnum est totum simul. — *Ibid.* ad 2.

Ad tertiam quæstionem dicendum, quod primum movens est omnino incorporeum. Cujus ratio est, quia nullum corpus movet non motum, ut patet inducendo per singula et probatur ratione, quia cum movens et motum debeant esse simul, ut dictum est, oportet, quod corpus movens moveatur ad hoc, quod sit simul cum corpore moto; ostensum autem est supra, quod primum movens est omnino immobile; unde manifestum est, quod primum movens est incorporeum. — 1a, q. 3, a. 1, c.; 1. *c. Gent.* c. 20.

Ad primum ergo dicendum, quod licet primus motor moveat primum mobile, non tamen movetur per accidens ad motum ejus. Et ratio est, quia corpus cœleste non recedit de loco secundum totum, nec determinatur primo motori vel cuicunque spiritui moventi orbem locus secundum aliquam partem determinatam substantiæ orbis, quæ nunc est in oriente nunc in occidente, sed secundum determinatum situm, quia semper est in oriente virtus movens, ut dicitur 8. *Phys. text.* 84; c. 10. Unde cum dicitur *Eccl.* 1, 6 : « In circuitu pergit spiritus », non est sensus, quod Angelus movens orbem cum illo circumferatur, sed quod facit cœlum pergere in circuitu, sicut Spiritus dicitur interpellare, quia facit nos interpellare; vel quod pergit in circuitu secundum operationem, quia movet cœlum circulariter. — 1a, q. 51, a. 3, ad 3; *Opusc.* 10, a. 18; *Opusc.* 11, a. 6.

Ad secundum dicendum, quod primus motor et quilibet spiritus movens orbem dicitur esse in parte determinata, quia applicat virtutem suam ad unam partem cœli determinatam, puta ad orientem. — 1a, q. 51, a. 3, ad 3 et q. 52, a. 2, c.

Ad tertium dicendum, quod est duplex contactus : quantitatis et virtutis. Primo modo corpus non tangitur nisi a corpore. Secundo modo corpus potest tangi a re incorporea, et hoc modo tangitur cœlum a suo motore incorporeo. — 1a, q. 75, a. 1, ad 3.

Ad quartam quæstionem dicendum, quod primus motor est unus. Et ratio est, quia impossibile est, unum motum continuum et singula regulantem a pluribus motoribus esse; nam si simul movent, nullus eorum est perfectus motor, sed omnes se habent loco unius perfecti motoris; quod non competit in primo motore; perfectum enim est prius imperfecto. Si autem non simul movent, quilibet eorum est quandoque movens et quandoque non, ex quo sequitur, quod motus non est continuus neque regularis; motus enim continuus et unus est ab uno motore. Motor etiam, qui non semper movet, irregulariter invenitur movere, sicut patet in motoribus inferioribus, in quibus motus violentus in principio intenditur et in fine remittitur; motus autem naturalis e converso; sed primus motus et unus est et continuus, ut probatum est a philosophis : ergo oportet ejus motorem esse unum; hic autem est primus motor : ergo hic debet esse unus. — 1. *c. Gent.* c. 42, n. 4; 8. *Phys.* l. 23.

Ad primum ergo dicendum, quod unum, secundum quod est principium numeri, non prædicatur de primo motore, sed solum de his, quæ habent esse in materia, cujusmodi non est primus motor, cum sit incorporeus, ut dictum est, atque adeo immaterialis. Unum enim, quod est principium numeri, est de genere mathematicorum, quæ habent esse in materia, sed sunt secundum rationem a materia abstracta. Unum vero, quod convertitur cum ente, est quoddam metaphysicum, quod secundum esse non dependet a materia; et licet in primo motore, qui est Deus, non sit aliqua privatio, tamen secundum modum apprehensionis nostræ non cognoscitur a nobis nisi per modum privationis et remotionis. Et sic nihil prohibet aliqua privative dicta de Deo atque adeo de primo motore prædicari, sicut quod est incorporeus, infinitus, et similiter de illo dicatur, quod sit unus. Et ex his patet *ad secundum*. — 1a, q. 11, a. 3, ad 2; 1. *Sent.* dist. 24, q. 1, a. 1, ad 1.

Ad tertium dicendum, quod quamvis bonitates participatæ in creaturis sint differentes ratione, tamen habent ordinem ad invicem, et una includit alteram, et una fundatur super altera; sicut in intelligere includitur vivere, et in vivere includitur esse; et ideo non reducuntur in diversa principia, sed in unum. Quod si etiam ordinem non haberent, non propter hoc excluderetur unitas primi principii et primi motoris; quia quod in prin-

cipio unitum est, in effectibus multiplicatur; semper enim in causa est aliquid nobilius quam in causato. Unde primum principium, licet sit unum et simplex re, sunt tamen in eo plures rationes perfectionum, scilicet sapientiæ, vitæ et hujusmodi, secundum quas diversæ perfectiones re differentes in creaturis causantur. — 1. *Sent.* dist. 2, q. 1, a. 1, ad 1.

Ad quintam quæstionem dicendum, quod primus motor est virtutis infinitæ. Quod probatur, quia nulla potentia finita potest movere infinito tempore; sed potentia primi motoris movet tempore infinito, quia motus primus est sempiternus et perpetuus de se, cum non sit defecturus propter impotentiam motoris neque propter corruptionem substantiæ mobilis, cum non videatur motus cœli per diuturnitatem temporis lentescere; ergo potentia primi motoris est infinita. — 1. *c. Gent.* c. 20; 8. *Phys.* l. 21.

Præterea, agere consequitur essentiam; nam unumquodque, secundum quod est, agere potest; sed Deus secundum essentiam suam est infinitus, quia nullus actus invenitur finiri nisi per potentiam, quæ est ejus receptiva; invenimus enim formas limitari secundum potentiam materiæ. Si igitur primum movens est actus absque potentiæ permixtione, quia non est forma alicujus corporis nec virtus in corpore, necesse est ipsum infinitum esse; ergo et ejus virtus erit infinita. — Item unumquodque, quod est in potentia, secundum hoc habet virtutem receptivam et passivam; secundum quod vero actu est, habet virtutem activam. Quod igitur est in potentia tantum, scilicet materia prima, habet virtutem infinitam ad recipiendum, nihil de virtute activa participans, et supra ipsam quanto aliquid formalius est, tanto id abundat in virtute agendi; propter quod ignis inter omnia elementa est maxime activus; Deus igitur, qui est actus purus, nihil potentialitatis permixtum habens, in infinitum abundat in virtute activa super alia. — *Opusc.* 1, c. 18 et 19.

Ad primum ergo dicendum, quod Philosophus (8. *Phys. text.* 79; c. 10) probat, quod si aliquod corpus haberet potentiam infinitam, moveret in non tempore, et tamen ostendit, quod potentia motoris cœli est infinita, quia movere potest tempore infinito; relinquitur ergo secundum ejus intentionem, quod potentia infinita corporis si esset, moveret in non tempore; non autem potentia incorporei motoris. Cujus ratio est, quia corpus movens aliud est agens univocum; unde oportet, quod tota potentia agentis manifestetur in motu. Quia ergo, quanto moventis corporis potentia est major, tanto velocius movet, necesse est, quod si fuerit infinita, moveat improportionabiliter citius, quod est movere in non tempore; sed movens incorporeum est agens non univocum; unde non oportet, quod tota virtus ejus manifestetur in motu, ita quod moveat in non tempore; et præsertim quia movet secundum dispositionem suæ voluntatis. — 1a, q. 25, a. 2, ad 3; *de Pot.* q. 1, a. 2, ad 2.

Ad secundum dicendum, quod licet voluntas primi motoris non possit mutare ejus potentiam, potest tamen determinare ejus effectum; nam voluntas potentiam movet. — *de Pot.* l. c. ad 3.

Ad tertium dicendum, quod potentia agentis univoci tota manifestatur in suo effectu; potentia enim generativa hominis nihil potest plus quam generare hominem. Sed potentia agentis non univoci non tota manifestatur in sui effectus productione; sicut potentia solis non tota manifestatur in productione alicujus animalis ex putrefactione generati. Manifestum est autem, quod primus motor non est agens univocum, ut dictum est; unde relinquitur, quod effectus ejus semper est minor quam potentia ejus. Non ergo oportet, quod manifestetur infinita potentia primi motoris in hoc, quod producat infinitum motum in duratione vel intentione; nam etiam si nullum effectum produceret, non esset ejus potentia frustra; quia frustra est, quod ad finem ordinatur, quem non attingit; potentia autem primi motoris, cum sit Deus, non ordinatur ad effectum sicut ad finem, sed magis ipsa est finis sui effectus. — 1a, q. 25, a. 2, ad 2; *de Pot.* q. 1, a. 2, ad 1; 1. *Sent.* dist. 43, q. 1, a. 1, ad 3.

Ad quartum dicendum, quod infinitum sumitur dupliciter : vel *privative*, secundum quod scilicet dicitur a privatione finis, qui est terminus quantitatis, et sic Deo non convenit; vel *negative*, et sic primi motoris potentia dicitur infinita, quia nullo modo finitur. — 1. *Sent.* l. c., in c. et ad 2; 1a, q. 7, a. 1, ad 2.

Ad quintum dicendum, quod primus mo-

tor semper agit tota sua potentia; sed effectus terminatur secundum imperium voluntatis et ordinem rationis. — *de Pot.* q. 1, a. 2, ad 13.

Ad sextum dicendum, quod Philosophus loquitur de potentia activa naturali; res enim naturales coordinatæ sunt ad invicem et etiam omnes creaturæ; Deus autem atque adeo primus motor est extra hunc ordinem; ipse enim est, ad quem totus hic ordo ordinatur sicut ad bonum extrinsecum, ut exercitus ad ducem, secundum Philosophum (12. *Metaphys. text.* 52; l. 11, c. 10). Et ideo non oportet, ut ei, quod est in primo motore, aliquid in creaturis respondeat. — *de Pot.* q. 1, a. 2, ad 1.

Hæc dicta sufficiant ad majorem gloriam præpotentis Dei, ad honorem Beatissimæ Virginis Mariæ et ad laudem Doctoris Angelici S. Thomæ Aquinatis.

INDEX

QUÆSTIONUM ET ARTICULORUM

QUÆ IN HAC PRIMA SECUNDÆ SUMMÆ PHILOSOPHICÆ

E D. THOMÆ DOCTRINA CONTINENTUR.

QUÆSTIO I

DE PHILOSOPHIA NATURALI QUALIS SIT ET AD QUÆ SE EXTENDAT

Art. I. — Utrum Philosophia naturalis sit scientia. 1
II. — Utrum sit una scientia vel plures. 3
III. — Utrum sit scientia speculativa an practica 5
IV. — Utrum Philosophia naturalis sit de his, quæ sunt in motu et in materia 6
V. — Quod sit subjectum ejus. 8

QUÆSTIO II

DE PRINCIPIIS ENTIS MOBILIS IN COMMUNI

Art. I. — Utrum principium, causa et elementum idem sint 12
II. — Utrum principia rerum naturalium sint contraria 13
III. — Utrum principia rerum naturalium sint tantum tria 15
IV. — Utrum recte sint a Philosopho primorum principiorum conditiones assignatæ. 17
V. — Utrum prima principia semper maneant 19

QUÆSTIO III

DE MATERIA PRIMA

Art. I. — Utrum materia prima sit ens reale actu existens. 20
II. — Utrum materia habeat existentiam distinctam ab existentia formæ . 22
III. — Utrum materia sublata quantitate sit divisibilis. 29
IV. — Utrum quælibet pars materiæ sit in potentia ad omnes formas substantiales. 32
V. — Utrum materia habeat unam potentiam ad omnes formas . . . 34
VI. — Utrum potentia materiæ sit ejus essentia, an vero sit ejus passio . 36
VII. — Utrum materia appetat formas. . 37
VIII. — Utrum materia sit una numero omnium corporum generabilium et corruptibilium 39
IX. — Utrum materia sit ingenerabilis et incorruptibilis 40
X. — Utrum materia prima sit prima causa generabilitatis et corruptibilitatis. 41
XI. — Utrum in materia prima sit quantitas interminata illi coæva . . 42
XII. — Utrum in materia sit inchoatio formarum substantialium. . . . 46

Art. XIII. — Utrum de potentia materiæ educatur forma substantialis . . . 49
XIV. — Utrum definitio materiæ sit a Philosopho recte tradita 51
XV. — Utrum in corruptione compositi substantialis fiat resolutio usque ad materiam primam 52

QUÆSTIO IV

DE FORMA SUBSTANTIALI

Art. I. — Utrum detur forma substantialis . 54
II. — Utrum recte definiatur a Philosopho, quod sit quodquid erat esse rei. . . . . , 56
III. — Utrum forma substantialis sit principium generationis ut finis et terminus, an vero ut forma . . . 57

QUÆSTIO V

DE PRIVATIONE

Art. I. — Utrum privatio sit aliquid . . . 58
II. — Utrum privatio sit principium mutationis per se an vero per accidens 61
III. — Utrum privatio, quæ est principium mutationis, sit privatio formæ specificæ an vero numericæ . . 62

QUÆSTIO VI

DE NATURA REBUSQUE NATURALIBUS

Art. I. — Utrum recte tradita sit a Philosopho definitio naturæ 63
II. — Utrum natura dicatur de materia et forma 65
III. — Utrum omnis forma substantialis sit natura. 67
IV. — Utrum ratio naturæ tantum conveniat materiæ et formæ . . . 68
V. — Utrum ridiculum sit velle demonstrare naturam esse. 71

QUÆSTIO VII

DE CAUSIS RERUM NATURALIUM IN COMMUNI

Art. I. — Utrum ad philosophum naturalem spectet agere de causis rerum naturalium 72
II. — Utrum recte causa definiatur : ad quam sequitur esse alterius . . 72
III. — Utrum sint tantum quatuor genera causarum 74

QUÆSTIO VIII

DE CAUSA MATERIALI

Art. I. — Utrum causalitas materiæ consistat in receptione et sustentatione formæ. 77

QUÆSTIO IX

DE CAUSA FORMALI

Art. I. — Utrum causalitas formæ consistat in informatione materiæ . . . 78
II. — Utrum forma sit tota quidditas compositi substantialis 79
III. — Utrum forma sit nobilior composito 81
IV. — Utrum forma substantialis sit immediatum principium actionis . 83

QUÆSTIO X

DE CAUSA EXEMPLARI SEU DE IDEA

Art. I. — Utrum necesse sit ponere ideas. . 87
II. — Utrum recte definiatur idea, quod sit forma extra rem, quam effectus imitatur ex intentione agentis determinantis sibi finem . . 89
III. — Utrum idea sit terminus intrinsecus cognitionis practicæ seu verbum practicum, an vero sit res ipsa facienda ut ab intellectu cognita 91
IV. — Utrum idea reducatur ad causam formalem vel finalem vel ad causam efficientem. 95

QUÆSTIO XI

DE CAUSA EFFICIENTE

Art. I. — Utrum aliquid aliud a Deo sit causa efficiens alicujus rei 97
II. — Utrum causalitas agentis consistat in agere 102
III. — Utrum sit recte a Philosopho definitum efficiens : unde primum principium motus 103
IV. — Utrum Deus in omni operatione secundi agentis operetur, seu in natura et voluntate operantis operetur 103
V. — Utrum agentia naturalia tantum disponant materiam ad formam substantialem, et solus Deus illam creet. 108
VI. — Utrum creatio et conservatio ejusdem rei sint actiones realiter distinctæ. 111
VII. — Utrum res creatæ conserventur in esse a Deo, an vero circumscripta omni operatione Dei per se in esse remaneant 112
VIII. — Utrum Deus immediate omnem creaturam conservet 114

QUÆSTIO XII

DE CAUSA FINALI

Art. I. — Utrum finis sit causa. 115
II. — Utrum definitio finis sit, esse id cujus gratia 116
III. — Utrum de ratione finis sit, esse ultimum simpliciter, ita ut nullo modo dentur fines intermedii. . 117
IV. — Utrum causalitas finis sit ab agente appeti et desiderari 121
V. — Utrum finis causet secundum esse reale an vero secundum esse intentionale. 122
VI. — Utrum omnia agant propter finem. 124

QUÆSTIO XIII

DE COMPARATIONE CAUSARUM AD INVICEM

Art. I. — Utrum finis sit causa causarum et omnium prima 125
II. — Utrum causæ sint sibi invicem causæ in diverso genere causæ . 127
III. — Utrum causæ possint esse sibi invicem causæ in eodem genere causæ 128

QUÆSTIO XIV

DE COMPARATIONE CAUSARUM AD EFFECTUM

Art. I. — Utrum causa sit prior effectu natura, tempore, cognitione . . . 131
II. — Utrum causa particularis in actu sit simul et non sit cum suo effectu. 132
III. — Utrum causæ universali respondeat effectus universalis et causæ particulari particularis. 133
IV. — Utrum idem numero effectus corruptus possit redire. 134
V. — Utrum idem effectus numero possit produci simul a duabus causis efficientibus ejusdem ordinis totalibus et adæquate concurrentibus 137
VI. — Utrum idem effectus numero produci possit a diversis causis efficientibus diverso tempore. . . 139
VII. — Utrum idem effectus numero produci possit ab eadem causa efficiente diverso tempore. . . 139

QUÆSTIO XV

DE CAUSIS PER ACCIDENS

Art. I. — An dentur fortuna et casus. . . 140
II. — Quid sit fortuna 142
III. — Quid sit casus. 144
IV. — Ad quod genus causæ reducantur fortuna et casus. 145
V. — Utrum respectu Dei, Angelorum et cœlorum detur aliquid a casu vel fortuna 146
VI. — Utrum monstra sint a casu. . . 148
VII. — Utrum de fortuna et casu possit dari scientia 149
VIII. — Quænam sit prima radix contingentiæ et necessitatis in rebus naturalibus. 151
IX. — Unde oriatur necessitas in rebus naturalibus tamquam ex causa proxima, ex fine an ex aliis causis. 154

QUÆSTIO XVI

DE FATO

Art. I. — Utrum fatum sit aliquid. . . . 156
II. — Utrum fatum sit in rebus creatis . 157
III. — Utrum recte definiatur fatum, quod sit immobilis dispositio. . . . 158
IV. — Utrum omnia subsint fato. . . 158

QUÆSTIO XVII

DE MOTU SECUNDUM SE

Art. I. — Utrum prima definitio motus, quod sit actus entis in potentia prout in potentia, recte sit a Philosopho tradita 159
II. — Utrum de ratione motus sit successio seu continuitas successiva. . 163
III. — Utrum secunda definitio motus recte sit a Philosopho tradita. . 165
IV. — Utrum actio et passio sint unus motus. 166
V. — Utrum actio transiens sit realiter in agente an in passo. 168

QUÆSTIO XVIII

DE INFINITO

Art. I. — Utrum detur infinitum actu sive in magnitudine sive in multitudine. 170
II. — Utrum actu dari possit infinitum sive in magnitudine sive in multitudine 173
III. — Utrum recte definiatur infinitum : cujus semper est aliquid extra . 177

QUÆSTIO XIX

DE LOCO

Art. I. — Utrum locus sit 178
II. — Utrum recte definiatur locus a Philosopho 180

Art. III. — Utrum recte assignentur a Philosopho proprietates loci. . . . 183
IV. — Utrum ultima sphæra sit in loco . 186
V. — Utrum duo corpora possint esse in uno loco 189
VI. — Utrum unum corpus possit esse in pluribus locis simul 192

QUÆSTIO XX

DE VACUO

Art. I. — Utrum detur vacuum vel dari naturaliter possit 194
II. — Quid sit vacuum. 197
III. — Utrum posito vacuo possit in illo fieri motus 197
IV. — Utrum si fieret motus in vacuo, fieret in instanti an in tempore. 199
V. — Utrum ascensus aquæ vel æris sursum ad replendum vacuum sit aquæ vel æri naturalis. . . 202

QUÆSTIO XXI

DE TEMPORE

Art. I. — Utrum tempus sit in rerum natura. 204
II. — Utrum recte sit a Philosopho assignata definitio temporis . . . 206
III. — Utrum sit unum tempus omnium temporalium. 208
IV. — Utrum sit idem nunc realiter in toto tempore 210

QUÆSTIO XXII

DE PARTIBUS POTESTATIVIS SEU DE SPECIEBUS MOTUS

Art. I. — Utrum motus sit in prædicamento termini 213
II. — Utrum sint tantum tres species motus. 214
III. — Utrum per motum localem in mobili acquiratur aliquid præter locum. 216
IV. — Utrum motus realiter distinguatur a termino 219
V. — Utrum unitas specifica motus sumatur a termino ad quem . . 220
Art. VI. — Utrum ad unitatem numericam motus requiratur unitas termini ad quem, temporis, mobilis et motoris 221
VII. — Utrum duo motus specie distincti possint continuari 224
VIII. — Utrum contrarietas in motibus accipi debeat ex terminis ad quos an vero ex terminis a quibus. 225
IX. — Utrum quies contrarietur motui . 226

QUÆSTIO XXIII

DE PARTIBUS QUANTITATIVIS MOTUS

Art. I. — Utrum continuum habeat partes actu 227
II. — Utrum indivisibilia sint quid positivum. 229
III. — Utrum continuum componatur ex indivisibilibus 230
IV. — Utrum in motu sit primum indivisibile seu momentum, et similiter in tempore primum nunc. . 231
V. — Utrum forma substantialis incipiat et desinat intrinsece, seu per primum et ultimum sui esse. . . 232

QUÆSTIO XXIV

DE COMPARATIONE MOTUS AD MOBILE

Art. I. — Utrum motus realiter distinguatur a mobili 235
II. — Utrum indivisibile per se moveri possit. 236
III. — Utrum omne, quod movetur, ab alio moveatur 238

QUÆSTIO XXV

DE COMPARATIONE MOTUS AD MOTOREM

Art. I. — Utrum movens et mobile debeant esse simul 239
II. — Utrum detur aliquis primus motor. 242
III. — Utrum proprietates primi motoris sint a Philosopho recte assignatæ. 243

Typis Cistercii, diœces. Divionensis.

P. LETHIELLEUX, Éditeur, 4, rue Cassette, PARIS

LA SAINTE BIBLE

Texte latin de la Vulgate, traduction française en regard

AVEC INTRODUCTIONS GÉNÉRALE ET PARTICULIÈRES

Et **Commentaires** théologiques, moraux, philologiques, historiques, etc., rédigés d'après les meilleurs travaux anciens et contemporains, par MM. BAYLE, CLAIR, CRELIER, DRACH, FILLION, GILLET, LE HIR, LESÊTRE et TROCHON. BREFS de Pie IX et de Léon XIII, et nombreuses APPROBATIONS épiscopales.

Dès le début de la publication S. G. Mgr. L'ARCHEVÊQUE DE PARIS a confié au prêtre, qui certainement est le plus compétent dans ce diocèse et dans toute la France, le soin de lui faire un *rapport écrit* sur *chaque volume*, et aucun n'a paru sans L'IMPRIMATUR, octroyé après cette épreuve.

39 Beaux volumes gr. in-8° raisin, sur deux colonnes. — *Voir le détail, ci-dessous*

220 FR. — **NOUVELLE SOUSCRIPTION.** — 260 FR.

Broché ——— L'ouvrage complet, franco en gare. ——— relié en 5 vol.

PAIEMENT DIX FRANCS PAR MOIS

1. — *Ensemble détaillé de la publication et prix des volumes vendus séparément :*

TROCHON. — INTRODUCTION GÉNÉRALE Archéologie, Géographie, etc. 2 forts vol.
— Tome I. Inspira, Canon., etc. (590 pp.) » 11.50
— Tome II. Archéologie, Géographie, etc. (700 pp) . . . . . — 13.00

LEBLANC. — LANGAGE SYMBOLIQUE partie du t. Ier de l'Introd.) 2e *Edit.* (212 pp.) . . . . . — 5.50

CRELIER. — GENÈSE, *en* (1888)
— EXODE ET LÉTITIQUE (VIII-315, 180 pp.). . . . . — 10.50

TROCHON. — NOMBRES ET DEUTÉRONOME. IV-208 et IV-220. . . . — 9.00

CLAIR. — JOSUÉ 2e *Edit.* (140 pp.). — 2.70
— JUGES ET RUTH. 2e *Edit.* (190
— pp.) . . . . . — 3.60
— LES ROIS. 2 vol. 2e *Edit* (424-592
— pp.) . . . . . — 22.00
— LES PARALIPOMÈNES. 2e *Edit.*
— (404 pp.) . . . . . — 8.60
— ESDRAS ET NÉHÉMIAS (XVI-144 pp.) 3.40

GILLET, — TOBIE, JUDITH ET ESTHER 2e *Edit.* (236, pp.) . . . . . — 5.00

LESÊTRE. — LE LIVRE DE JOB (272 pp.). 6.00
— LES PSAUMES (XCII-704 pp.) . . 16.50
— LES PROVERBES 2e *Edit.* (256 pp.) 5.40

MOTAIS. — L'ECCLÉSIASTE. 2e *Edit.* (192 pp.) . . . . . — 3.60

LE HIR. — LE CANTIQUE DES CANTIQUES (VIII-142 pp.) . . . . . — 2.80

LESÊTRE. — LA SAGESSE, 2e *Edit.* (152 pp.) . . . . . — 3.80

LESÊTRE. — L'ECCLÉSIASTIQUE 2e *Edit.* (290 pp.) . . . . . — 6.00

TROCHON. — INTRODUCTION AUX PROPHÉTIES 2e *Edit.* (CXX pp.). . . — 3.40
— ISAIE. 2e *Edit.* 304 pp.) . . — 6.00
— JÉRÉMIE ET BARUCH 2e *Edit.* (448
— pp.). . . . . — 9.40
— EZÉCHIEL. 2e *Edit.* (360 pp.). — 7.80
— DANIEL. (280 pp.) . . . . — 6.00
— LES PETITS PROPHÈTES (532 pp.)— 11.50

GILLET. — LES MACHABÉES 2e *Edit.* (312 pp.) . . . . . — 6.80

FILLION. — INTRODUCTION AUX ÉVANGILES. (1888)
— S. MATTHIEU. 2e *Edit.* (570 pp.)— 13.00
— S. MARC 2e *Edit.* (230 pp). — 5.00
— S. LUC. (520 pp.) . . . . — 9.40
— S. JEAN. (LIV-390 pp.) . . — 10.50
— SYNOPSIS EVANGELICA (XX-140 pp. 3.60

CRELIER. — ACTES DES APOTRES (XVIII-330 pp.) . . . . . — 7.80

DRACH. — S. PAUL 3e *Edit.* (CIV-810 pp.) EPITRES CATHOLIQUES 2e *Edit.* (236 pp.) . . . . . — 4.50
— L'APOCALYPSE 2e *Edit.* (280 pp.)— 3.30

ORATIO MANAS É-ESDRAS (III-IV) . . — 1.00

MERZ. — TABLE HOMILÉTIQUE, OU THESAURUS BIBLICUS 2e *Edit.* 682 pp.) — 10.00

TABLES GÉNÉRALES. — Analytique, Chronologique, etc. (*En* 1888)

ATLAS GÉOGRAPHIQUE et ARCHÉOLOGIQUE, pour l'étude de l'Ancien et du Nouveau Testament; 20 cartes géographiques imprimées en trois couleurs et 20 planches archéologiques teintées, avec *Dictionnaire spécial* pour chaque partie, par M. l'abbé ANCESSI, in-4° broché, *net*, 9 fr.; cartonné, *net*, 10.50; relié, *net*, 12 fr. — ATLAS BIBLIQUE, partie géographique seule du précédent, 20 cartes et *Dictionnaire*, broché, *net*, 5 fr.; cartonné, *net*, 6 fr

II. — **LES SAINTS ÉVANGILES**, par M. l'abbé L. Cl. FILLION, prêtre de Saint-Sulpice professeur d'Ecriture sainte au Grand-Séminaire de Lyon.
Les **cinq volumes** (*quatre Evangiles et Synopsis*), *ensemble*. . . . . net **32.00**

III. — **LE NOUVEAU TESTAMENT** complet (*quatre Evangiles, Synopsis, Actes, Epitres, Apocalypse*), *ensemble*. . . . . net **60.00**

Nous avons toujours en magasin une reliure spéciale, percaline, biseaux, coins, tr. rouge par vol. net. 1.60

P. LETHIELLEUX, Éditeur, 4, rue Cassette, PARIS

BIBLIOTHECA THEOLOGICA SELECTA

(N.-B. — Une série de volumes uniformes donnera sous ce titre un ensemble de chefs-d'œuvre sur chaque branche de la Théologie).

BEAUX VOLUMES IN-8 ÉCU, FORMAT MANUEL ET ÉLÉGANT.

THOMAS AQUIN. (S.), O. P.

De Veritate catholicæ fidei contra Gentiles, seu **Summa philosophica** — Très fort volume à deux colonnes 4 50

THOMAS AQUIN. (S.), O. P.

Opuscula. 4 vol. 20 00

THOMAS AQUIN. (S.), O. P.

Quæstiones disputatæ. vol . . . 18 00

REGINALDUS O. P.

Doctrinæ D. Thomæ Aquinatis tria principia cum suis consequentiis, ubi *totius doctrinæ compendium* et *connexio* continetur. — Fort vol. à deux col. 7 50

LESSIUS (S. J.)

Opuscula. — 3 vol. 1 00

I. — De Perfectionibus moribusque divinis, libri XIV 7 00

II. — De Gratia efficaci. — De Prædestinatione et reprobatione angelorum et hominum. — De Prædestinatione Christi. . . . 7 00

III. — De Summo bono. — De Providentia. — De immortalitate. 7 00

MOLINA, S. J.

Liberi Arbitrii cum gratiæ donis, divina præscientia, providentia, prædestinatione, et reprobatione **Concordia.** — Adjecti indices, rerum alter, alter Scripturæ locorum, auctoris opera prioribus accuratiores. — Accedit nunc appendix ad hanc Concordiam. — Très fort vol. 7 50

DUVALLIUS, Dr SORB.

Tractatus de suprema Romani pontificis in Ecclesiam Potestate. Edidit ac notis illustravit presb. ED. PUYOL.. . . . . 6 00

SCHRADER, S. J.

De theologico Testium Fonte, deque edito testimonio, seu de Traditione commentarius. *Opus posthumum.* 6 00

SCHRADER

De triplici Ordine, naturali, præternaturali, supernaturali, commentarius. Secunda editio ab auctore emendata. 6 00

CERCIA, S. J.

Demonstratio catholica : I. De Ecclesia vera Christi : De Romano pontifice. — Editio quinta ab ipso auctore novis curis emendata et aucta. 2 vol. 10 50

CERCIA

Tractatus de Gratia Christi : — I. Apparatus sive Prolegomenon ad doctrinam de Gratia Christi ; — II. De Gratia Christi actuali ; — III. De Gratia Christi habituali. — Editio tertia ab ipso auctore recognita et emendata, 3 vol. 12 00

Le tome 3e, *inédit*, se vend aussi à part. 2 50

CERCIA

In Epistolam S. Pauli ad Romanos commentarius (Ex *de Gratia*, t. I). 1 50

MARIANO A NOVANA, O. M. C.

De Originaria Lapsi Hominis conditione, 1 vol. 3 60

BUCCERONI, S. J.

Commentarius de Sacramentorum Causalitate, 1 vol. 3 00

JUNGMANN

De Deo Creatore. in-8. . . . . 5 00
De Deo uno et trino. in-8. . . . . 4 50
De Gratia. in-8. . . . . 4 00
De Novissimis. in-8. . . . . 4 50
De Vera Religione. in-8. . . . . 3 50
De verbo incarnato. in-8. . . . . 5 00
Dissertationes selectæ in Historiam ecclesiasticam. T. I, II, III, IV et V, in-8, *net*. 25 25
— Un 6e vol. est sous presse.

En souscription :

ANGELIS (DE)

Prælectiones Juris Canonici ad methodum decretalium Gregorii X exactæ. — Le volume 8 00

Il y aura 8 volumes, dont le 7me va paraitre. Prix net pour les souscripteurs, 6 00 le volume.

P. LETHIELLEUX, Éditeur, 4, rue Cassette, PARIS

SCRIPTURAE SACRAE CURSUS

AUCTORIBUS

R. CORNELY, I. KNABENBAUER, Fr. de HUMMELAUER
aliisque Soc. Iesu presbyteris

S P. LEO XIII, UT SANCTITATI SUAE OPUS HOC DEDICARETUR, BENIGNE CONCESSIT

Aliqui Societatis Iesu presbyteri, collatis inter se consiliis, CURSUM edere S. SCRIPTURAE sibi proposuerunt, qui, latino sermone conscriptus, ad sacros Libros explicandos et vindicandos utilem praebeat materiam scientiae huius temporis conditioni accommodatam.

TOTIUS OPERIS ADUMBRATIO :

I. — TEXTUS SACRI

seu

POLYGLOTTA HEBRAICO-GRAECO-LATINA (circa 5 voll.)

II. — LIBRI INTRODUCTORII (circa 16 voll.)

Prelum reliquerunt :

HISTORICA ET CRITICA INTRODUCTIO in Utriusque Testamenti Libros sacros. — Prælectiones quas in Germania, in Collegio B. M. V. ad Lacum, et Romæ, in Pontificia Universitate Gregoriana, habebat Rudolphus CORNELY, S. I. *Cum approbatione Superiorum*, 3 vol. in-8° maiori.

1. — **Introductio generalis, sive de U. T. canonis, textus, interpretationis historia** (VIII-752 *pp. cum tribus tripartitis tabulis*). 12,00
2. — **Introductio specialis in singulos Libros Veteris Testamenti.** — *In duos tomos distributa* (VIII-484 et VIII-632 *pp.*). 18,00
3. — Introductio specialis in singulos Libros Novi Testamenti (VIII-748 *pp.*). 12,00

Sequentur tractatus *de Sacra Antiquitate et Lexicon Antiquitatum biblicarum, Lexica linguæ hebraicæ, græcitatis N. T.*, etc.

III. — COMMENTARII

A. — VETUS TESTAMENTUM

1° LIBRI HISTORICI (circa 9 voll.).

Prelum reliquerunt :

COMMENTARII IN LIBROS SAMUEL (I. ET II. REGUM), auctore Fr. de HUMMELAUER, S. I. *Cum approbatione Superiorum*, 1 vol. in-8° maiori (VIII-464 *pp.*). 7,50

COMMENTARII IN LIB. JUDIC. ET RUTH, auct. Fr. de HUMMELAUER, S. I. *cum approbatione Superiorum*, 1 vol. in-8° maiori. (VIII-416 *pp.*). 6,50

Proximi sequentur

COMMENTARII IN III. ET IV LIB. REGUM, auct. Fr. de HUMMELAUER, 1 vol.

COMMENTARII IN LIB. PARALIPOMENON, eodem auctore, 1 vol.

2° LIBRI DIDACTICI (circa 8 voll.)

Prelum reliquerunt :

COMMENTARII IN LIBRUM IOB. Auctore Ios. KNABENBAUER, S. I. *Cum approbatione Superiorum*, 1 vol. in-8° maiori (VIII-472 *pp.*). 8,00

3° LIBRI PROPHETICI (circa 7 voll.)

2 vol. in-8° *Prelum reliquerunt :*

COMMENTARII IN PROPHETAS MINORES, auctore. I. KNABENBAUER. *Cum approbatione Superiorum*, maiori (VIII-488 et VIII-472 *pp.*). 15,00

COMMENTARII IN ISAIAM, auct. I. KNABENBAUER, S. I. *Cum approbatione Superiorum.* 2. vol. in-8° maiori (VIII-463 et VIII-482 *pp.*). 18,50

COMMENTARII IN IEREMIAM, auct. I. KNABENBAUER, S. I. *Cum approbatione Superiorum.* 1 vol. in-8° majori (1888).

B. — NOVUM TESTAMENTUM

1° LIBRI HISTORICI (circa 5 voll.)

2° LIBRI DIDACTICI (cir. 5 voll.)

Proxime sequentur :

COMMENTARII IN EPISTOLAS APOSTOLICAS, auct. R. CORNELY, 4 vol.

3° LIBER PROPHETICUS (1 vol.)

P. LETHIELLEUX, Éditeur, 4, rue Cassette, PARIS

S. THOMÆ AQUINATIS O. P.

DOCTORIS ANGELICI

ET OMNIUM SCHOLARUM CATHOLICARUM PATRONI

OPERA SELECTA :

Sous ce titre nous avons jugé utile de publier des éditions aussi soignées que possible des parties des plus étudiées des œuvres du Saint Docteur.

1° SUMMA THEOLOGICA

ACCURATISSIME EMENDATA AC ANNOTATIONIBUS EX AUCTORIBUS PROBATIS ET CONCILIORUM PONTIFICUMQUE DEFITIONIBUS AD FIDEM ET MORES PERTINENTIBUS ILLUSTRATA

TABULIS AC SYNTHETICA SYNOPSI INSTRUCTA

A. R. P. Xaverio FAUCHER, Ord. Præd.

EDITIO EMINENTISSIMO CARDINALI JOSEPHO PECCI OBLATA

AB EOQUE BENIGNISSIME ACCEPTA

PRÆEUNTE S. S. D. N. LEONIS XIII, P. M., LITTERA

5 forts volumes petit in-4°, titres et couvertures en rouge et noir, **40** *francs*

LEO PP. XIII

Dilecte Filii, salutem et Apostolicam benedictionem. — Non semel accepimus de studio et peritia tua in operibus edendis quæ sacris litteris optimisque disciplinis usui forent : in his nominatim laudamus quod est *Bibliotheca theologiæ et philosophiæ scholasticæ, selecta atque composita a Francisco Erhle S. J.*, voluminibus aliquot jam emissis. Nuper autem nobis allatum est de opere *Summa theologica Doctoris Angelici*, quod edendum suscepisti, humaniterque inscriptum voluisti germano Fratri Nostro Cardinali præfecto sacri consilii studiis moderandis. Sane opus illu aureum nunquam satis erit in manibus, nunquam satis erit cognitum et explicatum : atque non hi tantum de sacra juventute de studiisque bonis bene merentur qui ad eam doctrinam tradendam exponendamque secundum optata Nostra, incumbant, sed etiam pro æqua parte, qui divulgandam curent usumque ejus ampliorem efficiant. In hoc tu numero es, dilecte Fili, editionem istam exorsus, quæ non una ratione commendatur. Ut enim compertum habemus, præter eximiam artis diligentiam et nitorem, magno sunt adjumento subjectæ complures adnotationes aliæ aliud spectantes; nimirum et capita Doctrinæ catholicæ scienter educta dilucideque expressa, et locos similes in scriptis ejusdem Doctoris maxime vero in divinis litteris, in Ecclesiæ decretis, in fontibus ceteris qui theologo sunt petendi et quemadmodum exorti subinde errores convellendi commode et refutandi : neque sua caret utilitate, commentarium sive epitome extrema, in qua tanquam uno in conspectu ordo admirabilis elucet Summæ universæ.

Meritam igitur laudem tibi libenter tribuimus et pergas vehementer hortamur, ut instituisti, auspice Deo, qui bonorum omnium auctor et dator est. Cujus rei gratia benedictionem tibi Apostolicam peramenter largimur.

Datum Romæ apud S. Petrum, die V Maii an. MDCCCLXXXVI.

Pontificatus Nostri Decimo

Dilecto Filio
P. LETHIELLEUX
Lutetiam Parisiorum

LEO PP. XIII

S. THOMÆ AQUINATIS, O. P.

TOTIUS

SUMMÆ THEOLOGICÆ

SYNOPSIS

2° — Summa philosophica, seu de Veritate catholicæ fidei *Contra Gentes*, 1 vol. 4 50

3° — Opuscula selecta theologica et philosophica, 4 vol. ensemble 20 00

I. — Compendium theologiæ. — Declaratio contra Græcos. — De præceptis charitatis et legis præceptis. — De perfectione vitæ spiritualis. — De articulis fidei et sacramentis Ecclesiæ. — Officium de festo corporis Christi. — Expositio super symbolo apostolorum. — Expositio devotissima orationis dominicæ. — Expositio super salutatione angelica. — Contra errores græcorum, 1 vol 6 00

II. — Expositio in librum Boetii « de Trinitate » et Quæstiones quodlibtales XII 6 00

III. — Contra pestiferam doctrinam retrahentium homines a religionis ingressu. — Contra impugnantes Dei cultum et religionem. — De regimine principium ad regem Cypri. — In decretalem I expositio ad archidiaconum tridentinum. — In decretalem I expositio ad eumdem 6 00

IV. — (*Opuscula philosophica*). Summa totius logicæ Aristotelis. — De natura syllogismorum. — De Demonstratione. — De inventione Medii. — De quatuor oppositis. — De propositionibus modalibus. — De fallaciis ad quosdam nobiles artistas. — De Ente et essentia. — De principio individuationis. — De natura materiæ et dimensionibus interminatis. — De natura generis. — De natura accidentis. — De tempore. — De instantibus. — De natura loci. — De natura luminis. — De æternitate Mundi contra murmurantes. — De principiis naturæ. — De mixtione elementorum. — De pluralitate formarum. — De potentiis animæ. — De unitate intellectus contra Averroistas. — De natura verbi intellectus. — De differentia verbi divini et humani. — De intellectu et intelligibili. — De sensu respectu singularium, de intellectu respectu universalium. — De universalibus, tractatus primus. — De universalibus, tractatus secundus. — De fato. — De motu cordis. — De Pulchro et Bono 6 00

4° — Quæstiones disputatæ, 3 vol. a 2 col 18 00

De Potentia. — De Malo. (qq. 1-12). — II. De Malo (qq. 13-15). — De spiritualibus creaturis. — De Anima. — De unione Verbi incarnati, — De Virtutibus. — De Veritate, (qq. 1-6)' — III. De Veritate (qq. 7-29).

196.82
AL 4
ALAMANNUS C.
15046
AUTHOR
Summa Philosophiae I,2
TITLE

DATE LOANED	BORROWER'S NAME	ROOM NUMBER
	STORAGE - CBPL	

150